

SAYERS ★ KAHN

A NAGY
ÖSSZEESKÜVÉS

SZIKRA

MICHAEL SAYERS—ALBERT E. KAHN

A NAGY
ÖSSZEESKÜVÉS

HATODIK KIADÁS

90 001—110 000

SZIKRA

BUDAPEST 1950

A KIADÓ ELŐSZAVA

Kiegészített és javított kiadásban kerül az olvasó elé az a rendkívül érdekes könyv, amely világméreteken feltárja a szovjet állam ellen folyó harc rejtett összefüggéseit. Ez az aljas és szívós harc a cári rendszer megdöntésének pillanatában — 1917 tavaszán — indult meg és hol föld felett, hol föld alatt, folytatódik mind a mai napig. Időnkint kirobbanások jelzik a benemavartak előtt, hogy valami titkos erő dolgozik a nemzetközi politikában, valamiféle háló van kifeszítve, amelynek szálai nem láthatók.

Ez az ellenséges erő, az imperializmus látható és láthatatlan hálója, ez a nagy összeesküvés bontakozik ki ebben a könyvben az olvasó előtt.

Óriási anyagot gyűjtöttek egybe és dolgoztak fel a szerzők. A Szovjetunió elleni mesterkedések történetének megrajzolásához forrásul diplomáciai irattárak és a nagyhatalmak titkos szolgálatainak anyaga, továbbá emlékiratok s a korabeli napi sajtó stb. stb. szolgáltak. A szerzők szigorúan ragaszkodtak a bizonyítható valósághoz. Erre vonatkozóan álljon itt az ő nyilatkozatuk:

„Nincs a könyvben *egyetlen olyan esemény vagy párbeszéd sem*, amely kitalált volna. Az anyagot különböző dokumentumokból, történelmi kútforrásokból merítettük.”

Az eredeti mű megjelenése óta a nagy összeesküvés újabb és újabb fejleményeire derítettek fényt a népi demokráciákban lezajlott trockista, titoista kémkedési perek, amelyeknek vádlottai mind az imperialisták szolgálatában állottak. E leleplezések még élesebben megvilágítják azoknak a kérdéseknek a jelentőségét, amelyekre a két amerikai szerző műve feleletet ad.

FORRADALOM ÉS ELLENFORRADALOM

I. RÉSZ

A SZOVJETHATALOM KELETKEZÉSE

1. Pétervári küldetés

A végzetes 1917-es esztendő nyarának derekán, amikor az orosz forradalom vulkánja javában háborgott, egy *Raymond Robins* nevű amerikai őrnagy érkezett Pétervárra.¹ Rendkívül fontos titkos küldetésben járt. Hivatalosan, mint az Amerikai Vöröskereszt oroszországi tagozatának helyettes főnöke utazott oda; nemhivatalosan az Egyesült Államok hadseregének titkos szolgálatához tartozott. Bizalmas küldetésének célja az volt, hogy Oroszországot továbbra is háborúban tartsa Németország ellen.

A keleti arcvonalon a helyzet kétségbeejtő volt. A rosszul vezetett és nyomorúságosan felszerelt orosz hadsereget a németek szétverték. A cári rendszer, amelyet a háború súlyos nyomása ereszteikeiben meglazított és belülről megrohasztott, széthullott és összeomlott. Márciusban II. Miklós cár kénytelen volt lemondani és egy ideiglenes kormány alakult. A „Kenyeret! Békét! Földet!” forradalmi kiáltás végigsöpört az országon, tömören összegezve a háborútól fáradt, kiéhezett és nincstelen orosz milliók közvetlen vágyait és ősi törekvéseit.

Oroszország szövetségesei — Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok — féltek, hogy az orosz hadsereg végleges összeomlása küszöbön áll. Bármelyik pillanatban megtörténhetett, hogy a keleti arcvonalon egymillió német katona hirtelen felszabadul és rázúdul a nyugaton harcoló, fáradt szövetséges háderőre. Ugyanilyen riasztó volt annak a lehetősége, hogy az ukrajnai gabona, a Donyec-medence szene, a Kaukázus olaja és az orosz föld más, kimeríthetetlen nyersanyaga a császári Németország ragadozó karmai közé kerül.

A Szövetségeselek kétségbeesett erőfeszítéseket tettek, hogy

Oroszországot háborúban tartsák — legalábbis addig, amíg az amerikai megerősítések elérik a nyugati frontot. Robins őrnagy egyike volt a számtalan diplomatának, katonai szakértőnek és különleges titkos szolgálatbeli tisztnek, akiket lóhalálban Pétervárra menesztettek, hogy minden lehetőet megtegyenek Oroszország harcban tartásáért...

Raymond Robins negyvenhároméves, életerőtől duzzadó, páratlan ékesszólással és nagy személyi varázssal bíró férfi volt, aki szénfekete hajával és szembeszökően éles vonásaival mindenkinek feltűnt. Az Egyesült Államokban megbecsült közéleti személyiségnek számított. Csikágóban sikeres üzleti karriert adott fel, csak-hogy emberbaráti és szociális tevékenységet fejthessen ki. A politikában mint „Roosevelt-hívót” ismerték. Vezető szerepet játszott a híres 1912-es „Bull Moose”-kampányban, amikor bálványa, Theodore Roosevelt, a nagytőke és a politikai boszorkánykonyha segítsége nélkül próbált bejutni a Fehér Háza. Robins harcos liberális volt, fáradhatatlan és színes egyéniségű keresztesvitéze minden olyan ügynek, amely a reakció haragját kivívta.

— Micsoda? Raymond Robins? Ez az idealista? Ez a Roosevelt-rajongó? Hogy az ördögbe jut ez ehhez a küldetéshez? — kiáltott fel *William Boyce Thompson* ezredes, az Amerikai Vöröskereszt oroszországi vezetője, amikor meghallotta, hogy Robins-t helyettesévé nevezték ki. Thompson ezredes a köztársasági párt-hoz tartozott és maradi ember hírében állott. Az orosz ügyben, mangán- és rézbányarészcímével, személyesen is erősen érdekelve volt. Azonban az ezredes ugyanakkor realisan gondolkozott és hideg fejjel vizsgálta meg a tényeket: ő már eldöntötte magában, hogy az amerikai külügyminisztérium hivatalos szerveinek a zavaros orosz eseményekkel szemben alkalmazott konzervatív módszereivel nem lehet zöldágra vergődni.

David Francis követ, Missouri állam egykori kormányzója, aki ekkor az Egyesült Államokat Oroszországban képviselte, idős, véleményeiben makacs, az elmaradt Közép-Nyugat provinciális városából, St. Louis-ból származó, pókert játszó bankár volt. Ezüstös hajával, rigidivatú, magasnyakú gallérjával és fekete zsakettjével fura jelenségnek hatott a háborútól megviselt forradalmi Pétervár nyugtalanító légkörében.

— Az öreg Francis — jegyezte meg egy angol diplomata — azt sem tudja, hogy mi a különbség egy szociálforradalmár és egy krumpli között!

Ám Francis követ meggyőződésének erejével pótolta azt, ami tudásban és ismeretben hiányzott nála. Ismereteit legtöbbször

a pétervári amerikai követség körül sürgölődő cári tábornokok és milliomosok rémhíreiből merítette. Megesküdött volna, hogy az egész felfordulás csupán német aknamunka eredménye és minden orosz forradalmár idegen zsoldban áll. És szentül meg volt győződve arról, hogy mindennek hamarosan végeszakad.

1917 április 21-én Francis követ a következő bizalmas táviratot küldte *Robert Lansing* amerikai külügyminiszternek:

A SZÉLSŐ SZOCIALISTA VAGY ANARCHISTA LENIN LÁZÍTÓ BESZÉDEKET TART. EZZEL ERŐSÍTI A KORMÁNYT. SZÁNTSZÁNDÉKKAL HAGYJÁK, HOGY ALKALMAS IDŐBEN SZÁMÜZZÉK.

Azonban az orosz forradalom helyett, hogy a cár eltávolítása után lecsillapodott volna, ekkor kezdődött csak igazán. Az orosz hadsereg mindinkább felmorzsolódott és úgy látszott, hogy senki Oroszországban nem tudja megállítani ezt a folyamatot. *Alexandr Kerenszkij*, az ideiglenes kormány becsvágyó miniszterelnöke végigjárta a keleti frontot, ékesszóló beszédeket intézett a katonákhoz, biztosítva őket arról, hogy „a győzelem, a demokrácia és a béke” hármasságát az ajtó előtt áll. A kiéhezett, lázongó lelketű orosz katonákat ez nem győzte meg és tízezrével dezertáltak. Rongyos, piszkos egyenruhájukban végnélküli áradatban özönlöttek el az országot, át az esőáztatta földeken, a kerékagyaktól megnyomorított utakon a faluk, a mezővárosok és a nagyvárosok felé.²

A front mögött a hazatérő orosz katonák találkoztak a forradalmi munkásokkal és parasztokkal. A katonák, munkások és parasztok saját kezdeményezésükre mindenfelé megalakították forradalmi bizottságaikat, vagy — ahogy ők nevezték — „szovjetjeiket” (tanácsaikat) és megválasztották küldöttjeiket, hogy a pétervári kormányzati központokban hangot adjanak követelésüknek. Békét, kenyeret és földet akartak...

Amidőn Raymond Robins őrnagy elérte Pétervárt, mint valami nagy, sötét áradat, éhes, kétségbeesett tömeg lepte el az országot. A főváros csak úgy nyüzsgött az egyenesen az arcvonala sötét lövészárkaiból odaérkezett katonaküldöttségektől. Valamennyien a háború befejezését követelték. Az éhséglázadások mindennaposak voltak. *Lenin* bolsevik pártja, az orosz kommunisták szervezete — melyet Kerenszkij illegálisnak nyilvánított és föld alá szorított — viharos gyorsasággal erősödött és egyre nagyobb tekintélyre tett szert.

Raymond Robins nem volt hajlandó igazságként elfogadni Francis követ és cárista barátai Oroszországról alkotott véleményét. Kevés időt vesztegetett a pétervári szalonokra, inkább elment, ahogy ő mondo a volt, a „te t színhe'yére”, hogy ott a saját szemével figyelhesse meg az oroszországi eseményeket. Robins szenvedélyesen hitt abban, amit „önálló gondolkodásnak” nevezett — „minden jó amerikai üzletember tulajdonságának, olyan gondolkodásmódnak, amely nem figyel a fecsegésre, hanem állandóan tények után kutat”. — Beutazta az országot, kitanulmányozta az üzemek hangulatát, eljárt a szakszervezeti üléstermekbe, katonai barakkokba, sőt még a keleti arcvonaltetvesedett lövészárkait is meglátogatta. Meg akarta tudni, hogy mi történik Oroszországban és ezért elment az orosz nép közé.

Ebben az esztendőben egész Oroszország olyan volt, mint egy izgatottan vitatkozó gyülekezet. A kényszerű évszázados hallgatás után most egyszerre megoldódott a nép nyelve. Mindenfelé gyűléseket tartottak. Mindenkinek volt valami mondani-valója. Állami hivatalnokok, antantbarát propagandisták, bolsevikok, anarchisták, szociálforradalmárok, mensevikek — ahányan csak voltak, mind egyszerre beszéltek. A legnépszerűbb szónokok a bolsevikok voltak. Katonák, munkások, parasztok állandóan ismételtették a tőlük hallottakat.

— Mondjátok meg nekem, hogy miért harcolok — mondta egy orosz katona, az egyik ilyen izgalmas tömeggyűlésen. — Talán Konstantinápolyért vagy a szabad Oroszországért? A demokráciáért vagy a kapitalista rablókért? Ha be tudjátok bizonyítani nekem, hogy a forradalmat védelmezem, akkor nincs szükség arra, hogy halálbüntetéssel kényszerítsetek a harcra. Ha a föld a parasztoké, az üzemek a munkásoké, a hatalom pedig a szovjeteké lesz, akkor tudni fogjuk, hogy miért harcolunk és harcolni is fogunk!

Robins elemében volt a vitának ebben a légkörében. Ott-hon, az Egyesült Államokban ismert szónok volt és gyakran vitatkozott amerikai marxistákkal. Miért ne vitatkoznék most az orosz bolsevikokkal? Gyakran engedélyt kért, hogy válaszolhasson egyik vagy másik bolsevik szónoknak. A zsúfolt üzemekben és lövészárkokban a szélesvállú, feketeszemű amerikai felállt és saját tolmácsa útján beszélt a hallgatósághoz a porosz militarizmus veszélyéről.

Ugyanakkor Robins nem hanyagolta el a Vörös keresztrel kapcsolatos kötelességeit sem. Az ő feladata volt élelmet szerezni az éhező városoknak. A volgamenti gabonaraktárakban óriási mennyiségű rothadó gabonát talált, amit szállítóeszköz hiányá-

ban nem lehetett elvinni. A reménytelenül tehetetlen cári rendszer alatt a szállítási eszközök teljesen tönkrementek és a Kerenszkij-kormány semmit nem tett a helyzet megjavítása érdekében. Robins azt ajánlotta, hogy egy egész raj bárkát vigyenek le a Volgán a gabona behajózására. Kerenszkij hivatalnokai azt felelték, hogy ezt lehetetlen megvalósítani. Ekkor egy parasztember lépett hozzá és bemutatkozott. A helyi paraszttanács elnöke volt. Közölte Robins-szal, hogy a bárkák megszerezhetők. Másnap reggel a gabonát útnak indították fel a Volgán, Moszkva és Pétervár irányába. Robins mindenütt meggyőződhetett a Kerenszkij-kormány tehetetlenségéről és rendszertelenségéről, éles ellentétben a forradalmi tanácsok szervezetségével és elhatározottságával. Ha egy szovjetvezető azt mondotta valamiről, hogy megcsinálják, akkor azt meg is csinálták. Amikor Robins első ízben járt falun és a helyi hatóságokat kereste, a parasztok rámosolyogtak. — Inkább a helyi szovjet elnökével beszéljen — mondták.

— Mi az a szovjet? — kérdezte Robins.

— A munkások, katonák és parasztok küldötteinek tanácsa.

— De ez valami forradalmi szervezet — tiltakozott Robins.

— Én a polgári szervezetet keresem. A hivatalos hatóságot.

A parasztok nevettek.

— No, azzal ugyan semmire sem megy. Inkább a szovjet vezetőjével beszéljen!

Visszatérve szemle körútjáról Pétervárra, Robins megírta előzetes jelentését Thompson ezredesnek. „Kerenszkij ideiglenes kormánya — írta — afféle papirosan levő szentelt hatalom, amelyet felülről kényszerítettek a népre s Pétervározt, Moszkvában és még néhány más helyen szuronyok támogatásával tartanak fenn.” Az igazi hatalmat az országban a tanácsok gyakorolják. Azonban Kerenszkij a háború folytatása mellett van és ezért Robinsnak az a véleménye, hogy hatalmon kell tartani. Ha a Szövetségeseknek érdeke az, hogy Oroszország ne merüljön teljes káoszba és ezáltal ne kerüljön a németek kezébe, minden befolyásukat latba kell vetniök, hogy Kerenszkij elismerje a szovjeteket és megegyezzen velük. Az Egyesült Államok kormányát meg kell ismertetni az összes tényekkel, még mielőtt késő.

Robins vakmerő vállalkozást sugalmazott: haladéktalanul indítsanak, mégpedig teljes gőzzel, egy óriási méretű propaganda-hadjáratot, amely majd meggyőzi az orosz népet arról, hogy forradalmuk számára az igazi veszedelmet Németország jelenti.

Robins meglepetésére Thompson ezredes mind a jelentést, mind a javaslatot félreérthetetlenül helyeselte. Közölte Robins-

szal, hogy táviratozni fog Washingtonba, felvázolja a propaganda-tervet és jóváhagyást, valamint pénzt kér annak végrehajtására. Közben, miután nincs vesztegetni való idő, Robins hozzálát a munkához.

— De honnan jön majd a pénz? — kérdezte Robins.

— Részemről egy milliót teszek fel erre a kártyára a saját pénzemből — mondotta Thompson ezredes.

Robins felhatalmazást kapott az ezredes pétervári bank-jához, hogy ezt a pénzt fölvegye...

— A fődolog — mondotta Thompson ezredes — hogy az orosz hadsereget a keleti arcvonalon és Németországot Oroszország határain kívül tartsuk.

Ugyanakkor az ezredes nagyon is jól tudta, milyen kockázatot vállal azzal, hogy ilyen cselekvően és személyesen beavatkozik az orosz ügyekbe.

— Tudja, mit jelent ez, Robins? — kérdezte.

— Azt hiszem ez az egyetlen lehetőség a helyzet megmentésére — felelte Robins.

— Nem, én úgy értettem, hogy tudja-e, mit jelent ez a maga szempontjából?

— Nos, mit jelent?

— Azt, hogy amennyiben kudarcot vallunk, magát puskacsó elé állítják.

Robins a vállát vonta. — Jobb és fiatalabb embereket lőnek agyon nap mint nap a nyugati fronton. — Majd kis szünet után hozzátette. — Ezredes, ha engem puskacsó elé állítanak, Önt felakasztják.

— Nem lepődném meg, ha fején találta volna a szöget — mondotta Thompson ezredes.

2. Ellenforradalom

Miközben a hűvös, nedves, őszi szelek a Balti-tenger felől beáramlottak és alacsony, esővel fenyegető felhők ereszkedtek vészjóslóan a város fölé, az események Pétervárott történelmi kiteljesedésük felé rohantak.

Alexandr Kerenszkij, az ideiglenes kormány elnöke, sápadtan és idegesen járt fel s alá a Téli Palotában lévő szobájában, szorosan begombolt, barna egyenruhájában, mely szokott öltözéke volt. Szeme kidülledt és jobbkezét — könyökében meghajlítva — Napoleon-pózban tartotta.

— Tulajdonképpen mit akarnak tőlem? — kiabált Raymond Robinsra. — Hol nyugateurópai liberalizmust kell prédikálnom, hogy kielégítsem a Szövetségeseket, hol pedig pravoszláv szocializmust, hogy az életemet megmentsem!

Kerenszkijnek volt oka a nyugtalanságra. Legfőbb támogatói, az orosz milliomosok és angol-francia szövetségesek a háta mögött már összeesküdtek ellene, hogy eltávolítsák az útból.

Az orosz milliomosok nyíltan fenyegetőztek, hogyha Anglia és Franciaország nem hajlandó tenni valamit a forradalom megállítására, behívják a németeket.

— A forradalom betegség — mondotta Sztjepán Georgevics Lianozov, az „orosz Rockefeller”, John Reed amerikai újságírónak. — Előbb vagy utóbb az idegen hatalmaknak be kell avatkoznunk, mint ahogy be kell avatkoznunk, ha egy beteg gyereket meg akarunk gyógyítani és meg akarjuk tanítani járni. — Rjabusinszkij, egy másik orosz milliomos kijelentette, hogy az egyetlen segítség „... az éhség girhes kísértete, a nép elhagyatottsága ellen, ha a nép hamis barátait — a demokratikus szovjeteket és bizottságokat — torkon ragadjuk”.

Sir Samuel Hoare, az oroszországi angol diplomácia titkosszolgálatának vezetője tanácskozott ezekkel az orosz milliomosokkal és azután visszatért Londonba, hogy ott jelentésében kifejtse: az orosz problémára az egyetlen megoldás a katonai diktatúra. Hoare szerint a legmegfelelőbb jelölt a diktátor posztjára *Kolcsak* tengernagy, aki az Oroszországban megismert személyiségek közül a legközelebb áll ahhoz, amit az „angol úriember” fogalmán értenek, valamint *Lavr Kornyilov*, a szikár, fekete kecskeszakállú kozák hadseregparancsnok.³

Az angol és francia kormányok elhatározták, hogy Kornyilov tábornokot támogatják. Ő volt az az erős ember, aki háborúban tartja Oroszországot, elnyomja a forradalmat és megvédi az angol-francia pénzügyi érdekeket.

Amikor Raymond Robins értesült erről az elhatározásról, úgy érezte, hogy a Szövetségesek súlyos hibát követnek el. Nem értették meg az orosz nép hangulatát. Egyszerűen a bolsevikok kezére játszottak, akik az első pillanattól hangoztatták, hogy a Kerenszkij-kormányzat csupán kulissza, amely mögött az ellenforradalmat készítik elő. Alfred Knox vezérőrnagy, brit katonai attasé és a pétervári brit katonai misszió feje félreérthetetlen nyersséggel mondta meg Raymond Robinsnak, hogy fogja be a száját.

A puccskísérlet 1917 szeptember 8-án ment végbe. Azzal

kezdődött, hogy Kornyilov, mint hadseregparancsnok, kiáltványt bocsátott ki, amelyben az ideiglenes kormány megdöntésére hívta fel az országot, hogy a fegyelmet és a rendet helyreállítsák. *Kornyilov, Oroszország hőse* címmel ezer meg ezer brosúra és röpirat lepte el Moszkva és Pétervár utcáit. Évekkel később Kerenszkij *A katasztrófa* című könyvében felfedte, hogy ezeket a brosúrákat a brit katonai misszió költségére nyomatták ki és a pétervári angol követségről Knox tábornok vasúti kocsijában hozták őket Moszkvába. Kornyilov parancsot adott húszezer katonának, hogy vonuljanak Pétervár ellen. Orosz egyenruhába bujtatott angol és francia tisztek meneteltek az orosz katonákkal.

Kerenszkij megdöbben az árulás láttán. Londonban és Párizsban még mindig mint a „nagy demokratát” és „az orosz tömegek hőst” ünneplik. És mégis, itt Oroszországban a Szövetségesek képviselői a megbuktatására törnek! Kerenszkij gondolkozott, hogy mitévő legyen s végülis nem csinált semmit.

A bolsevikok vezetése alatt álló pétervári szovjet saját kezdeményezésére azonnali mozgósítást rendelt el. A felfegyverzett munkásokhoz a balti flotta forradalmi tengerészei és a front katonái csatlakoztak. Az utcákon barrikádok és drótsövényakadályok nőttek ki a földből. Ágyúkat és gépfegyvereket helyeztek állásokba. Vörös őrségek — puskával és kézigránáttal felfegyverzett ellenőrsapkás és bőrkabátos munkások — álltak a sáros, kavicsos útkereszteződéseken.

Négy nap és Kornyilov hadserege felbomlott. Magát a tábornokot a saját hadseregén belül titokban megalakított Katonai Bizottság tartóztatta le. A régi rendszernek körülbelül negyven tábornokát, akik Kornyilov összeesküvésébe belekeveredtek, a pétervári Astoria szállóban, ahol Kornyilov sikerének hírére várakoztak, az első délután letartóztatták. Kerenszkij kormányának hadügyminiszterhelyettese, Borisz Szavinkov, az összeesküvésben való részvétele miatt a nép követelésére kénytelen volt lemondani hivataláról. Az ideiglenes kormány megingott. A puccs pontosan azt eredményezte, amit megakadályozni hivatott volt: a bolsevikok diadalát és a tanácsok erejének megnyilvánulását.

A tanácsok és nem Kerenszkij jelentették az igazi hatalmat Pétervárott.

— A szovjetek erőrekapása — mondta Raymond Robins — egymaga, kardcsapás nélkül elvégezte a munkát... Ez volt az az erő, amely Kornyilovot leverte.

Ezzel szemben Francis követ a következőket táviratozta az amerikai külügyminisztériumnak:

KORNYILOV KUDARCA ROSSZ TANÁCSOKNAK, HAMIS ÉRTESÜLÉSEKNEK, HELYTELEN MÓDSZEREKNEK, IDŐSZERÜTLENSÉGEKNEK KÖSZÖNHETŐ. JÓ KATONA, HAZAFI, EGYÉBKÉNT TAPASZTALATLAN. A KORMÁNY ALAPOSAN MEGRÉMÜLT ÉS TALÁN OKUL A TAPASZTALATOKBÓL.

3. Forradalom

Ezekután az események villámló gyorsasággal követték egymást. A még mindig föld alatt dolgozó Lenin új jelszót adott a forradalomnak: „Minden hatalmat a szovjeteknek! Le az ideiglenes kormánnyal!”

Október 7-én Thompson ezredes gondterhelten sürgönyözött Washingtonba.

A MAXIMALISTÁK (BOLSEVIKOK) MOST CSELEKVŐEN HOZZÁLÁTTAK, HOGY KEZÜKBE KAPARINTSÁK A MUNKÁSOK ÉS KATONÁK KÜLDÖTTEINEK EBBEN A HÓNAPBAN ITT EGYBEÜLŐ ÖSSZOROSZ KONGRESSZUSÁNAK IRÁNYÍTÁSÁT. HA EZ SIKERÜL NEKIK, ÚJ KORMÁNYT ALAKITANAK, AMI VÉGZETES KÖVETKEZMÉNYEKSEL JÁRHA, VALÓSZINŰLEG KÜLÖNBÉKÉHEZ VEZET. MINDEN ERŐFORRÁST FÖLHASZNÁLUNK, DE AZONNALI TÁMOGATÁSRA VAN SZÜKSÉGÜNK, VAGY MINDEN ERŐFESZÍTÉS KÉSZŐ LESZ.

November 3-án Thompson ezredes hivatalában a Szövetségesek Oroszországban lévő katonai vezetői titkos konferenciára gyűltek egybe. Mit kell tenni a bolsevikok megfékezésére? *Niessel* tábornok, a francia katonai misszió feje dühösen támadta az ideiglenes kormányt tehetetlenségeért és az orosz katonákat „sárga kutyáknak” nevezte. Ennek hallatára egy orosz tábornok haragtól kipirult arccal távozott a szobából.

Knox tábornok szemére vetette az amerikaiaknak, hogy nem álltak Kornyilov mögött.

— Nekem nem érdekem, hogy Kerenszkijt és kormányát

megszilárdítsam. Ez a kormány tehetetlen, hatástalan és értéktelen. Önöknek Kornyilovval kellett volna tartaniok! — kiáltotta Knox Robins felé.

— Rendben van, tábornok — vágta vissza Robins — Önök viszont Kornyilovval tartottak.

A brit tábornoknak arcába tolult a vér. — Az egyetlen lehetőség ma Oroszországban egy katonai diktatúra. Ennek a népnek ostort suhogtató kézre van szüksége!

— Tábornok — mondotta Robins — önök kifoghatnak egy egészen más jellegű diktatúrát.

— Ezt a bolsevik társaságot érti ezen?

— Igen, azt.

— Robins, — mondotta Knox tábornok — ön nem katona; önnek fogalma sincs a katonai ügyekről. A katonák tudják, hogy mit kell az effajta társasággal csinálni. Mi a falhoz állítjuk és agyonlőjük az ilyeneket.

— Igen, feltéve, hogy elfogják őket — felelte Robins. — Elismerem tábornok, hogy nem értek a katonai ügyekhez, de sokat tudok a népről. Egész életemben vele dolgoztam. Jártam mindenfelé Oroszországban és azt hiszem, hogy önök itt egy nép akarásával találják magukat szemben.

1917 november 7-én, négy nappal a Thompson ezredes hivatalában megtartott konferencia után a bolsevikok kezükbe ragadták a hatalmat Oroszországban.

A világot megrendítő bolsevik forradalom különös módon, csaknem észrevétlenül indult meg. Kisebb katonai és tengerész-csoportok meneteltek itt-ott a főváros körül, helyenként néhány szórványos lövés hangzott el. Férfiak és nők gyűltek egybe vitatkozva, gesztikulálva a dércsípte utcákon, miközben a legutolsó felhívásokat és deklarációkat olvasták. Autók suhantak le s föl a Nyevszkij-körúton, háziasszonyok jártak ki és be az üzletek ajtajain. Az aznap rendesen megjelenő konzervatív pétervári újságok nem is tettek említést arról, hogy forradalom tört ki.

A bolsevikok jóformán ellenállás nélkül foglalták el a telefonközpontot, a távíróhivatalt, az állami bankot és a minisztériumokat. Az ideiglenes Kerenszkij-kormány székhelyét, a Téli Palotát körülvették és ostromolni kezdték.

Maga Kerenszkij ezen a délutánon az amerikai követségtől kölcsönkapott és amerikai zászlót lengető gyors gépkocsin menekült el. Elindulásakor sebtében levelet írt Francis követnek, amelyben hírül adta, hogy visszajön majd a fronton összeszedett katonákkal „és a helyzetet öt napon belül felszámolja”.

Este hat órakor Francis követ a következő táviratot küldte Lansing külügyminiszternek :

ÜGYLÁTSZIK, A BOLSEVIKOK MÁR MINDENRE KITERJESZTETTÉK ELLENŐRZÉSÜKET. NEM VAGYOK KÉPES MEGTUDNI, HOL TARTÓZKODNAK A MINISZTEREK.

Ennek a nedves, zord éjszakának a közepetáján teherkocsik dörömböltek végig a sáros utcákon és az itt-ott lángoló utcai tüzek előtt, ahol örök állottak, lelassítottak. A teherkocsikból fehér kötegeket dobáltak kifelé. A kötegek ezt a felhívást tartalmazták :

OROSZORSZÁG LAKOSSÁGÁHOZ !

Az ideiglenes kormányt megdöntöttük. Az államhatalom a pétervári proletariátus és helyőrség élén álló Munkás- és Katonaküldöttek Pétervári Szovjetjének, a Forradalmi Katonai Bizottságnak a kezébe jutott.

Az, amiért a nép küzdött — a demokratikus béke azonnali felajánlása, a földbirtokosok földbirtoklási jogának megszüntetése, a termelésnek a munkások által való ellenőrzése, a Szovjetkormány megalakítása — valósággá lett.
Éljen a munkások, parasztok, katonák forradalma!

*A Munkás- és Katonaküldöttek
Pétervári Szovjetje és a Forradalmi
Katonai Bizottság*

Száz és száz vörös gárdistának és katonának feketéllő tömege. gyűlt egybe a ragyogóan kivilágított Téli Palota körül, amely utolsó bástyája volt a már nem létező ideiglenes kormány tagjainak. A tömeg hirtelen előremozdult, keresztülözönlött az udvaron, áttört a barrikádokon és behatolt a palotába. Kerenszkij volt minisztereit abban a nagy, agyondíszített teremben tartóztatták le, ahol már egész nap üldögéltek egy hosszú asztal körül. Az asztal tele volt összegyűrt papírdarabokkal, a már soha be nem fejezhető felhívások maradványaival. Az egyik így hangzott : „Az ideiglenes kormány az összes osztályokat felhívja az ideiglenes kormány támogatására . . .”

November 7-én este 10.45-kor a munkás- és katonaküldöttek szovjetjének összorosz kongresszusa a Szmolnűj-intézet báltermében megkezdte első ülését. Ez az intézet azelőtt a cári arisztokrácia leányainak volt divatos akadémiaja. A hatalmas, füstös bálterem márványoszlopaival, fehér kandelábereivel és kirakott parkettjével most az orosz katonák és munkások választott képviselőinek otthonává lett. A szovjetküldöttek piszkosan, borotvátalanul, megviselten, feszült figyelemmel hallgatták, amint a Központi Végrehajtóbizottság tagjai a tribünön egymásután szólásra emelkedtek. Ott voltak mind: a katonák, a lövészárkok sarával egyenruhájukon; a munkások, ellenzős sapkájukkal és gyűrött fekete öltönyükben; a matrózok kötött gyapjútrikójukban és kis, kerek szalaggal átkötött matrózsipkával a fejükön.

A kongresszus két napig tartott. A második nap estéjén, amikor bő, vasalatlan öltönyben, világító homlokával és egy nyaláb papírral a kezében, egy alacsony, zömök férfi jelent meg az emelvényen, hatalmas üdvívalgás és izgalom tört ki. A morajlás percekig tartott. Azután a szónok, kissé előrehajolva, így szólt: „És most hozzálátunk a szocialista rend felépítéséhez!”

A szónok Lenin volt.

A kongresszus a továbbiakban megalakította az első szovjetkormányt, — a Népbiztosok Tanácsát, Vlagyimir Iljics Lenin vezetése alatt.

4. Nem ismerik el az új kormányt

A szovjet kormány megalakulása utáni reggelen Francis követ jegyzéket juttatott el barátjához, *Maddin Summers* moszkvai amerikai főkonzulhoz.

„Azt jelentik — írta Francis követ Summersnek — hogy a munkások és katonák pétervári szovjetje kormányt nevezett ki, amelynek *Lenin* a miniszterelnöke és *Kollontáj* asszony vagy kisasszony a kultuszminisztere. Undorító! — De mégis remélem, hogy minden erőfeszítést megtesznek az ügy érdekében, mert minél nevetségesebb a helyzet, annál sürgősebb a gyógyulás.”

Washingtonba a követ azt táviratozta, hogy véleménye szerint az új szovjetrendszer tiszavirágéletű lesz. Azt tanácsolta a Külügyminisztériumnak, hogy ne ismerje el az orosz kormányt addig, amíg a bolsevikokat el nem kergetik és helyüket nem foglalják el a „hazafias oroszok”...

Ugyanezen a reggelen Raymond Robins belátogatott

Thompson ezredes hivatalába, az Amerikai Vöröskereszt pétervári főhadiszállására.

— Főnök —, mondotta Robins — gyorsan kell cselekedni. Az olyan képzelgés, hogy Kerenszkij valahol majd megszervez egy hadsereget, hogy a kozákok feltörnek a Don felől, vagy hogy a fehér gárdisták leeresztkednek Finnországból, csak mesebeszéd! Ezek soha nem érkeznek el ide. Túlságosan sok felfegyverzett paraszt van az utakon! Nem, higgye el, az a csoport, amely most a Szmolnűj-palotában az üzletet vezeti, elég sokáig fogja még vezetni azt!

Robins engedélyt akart kérni főnökétől arra, hogy egyenesen a Szmolnűj-palotába mehessen és beszélhessen Leninnel. — Ezek alapján véve jóra való és értelmes emberek —, mondotta Robins a bolsevikokra célozva.

Válaszképpen Thompson ezredes az éppen akkor Washingtonból érkezett utasításokat mutatta meg Robinsnak. Azonnal vissza kellett térnie, hogy jelentést tegyen. Ő maga megegyezett Robins-szal abban, hogy a bolsevikok az orosz nép tömegeit képviselik és Amerikában megpróbálja majd a Külügyminisztériumot meggyőzni erről. Időközben Robinsnak, akit ezredesi rangra emeltek, át kell vennie az Amerikai Vöröskereszt-misszió vezetését. Thompson ezredes kezét szorított volt helyettesével és jószerencsét kívánt neki.

Robins nem vesztegetett sok időt, kihajtott a Szmolnűj-palotába és bebocsátást kért Leninhez.

— Kerenszkij híve voltam —, mondotta őszintén Robins — de én felismerem a hullát, ha az utamba kerül és az ideiglenes kormányt annak tekintem. Szeretném tudni, hogy az Amerikai Vöröskereszt szolgálhatja-e az orosz népet anélkül, hogy megsértené a mi nemzeti érdekeinket. Én ellene vagyok az önök belpolitikai programjának, de nem az én dolgom, hogy mi történik Oroszországban. Ha Kornyilov vagy a cár vagy akárki más volna hatalmon, akkor most velük tárgyalnék!

Lenin azonnal rokonszenvet érzett a dinamikus, szókimondó amerikai iránt s megpróbálta megmagyarázni az új orosz rendszer jellegét.

— Azt mondják rólam, hogy diktátor vagyok —, jelentette ki Lenin. — Az vagyok ebben a pillanatban. Diktátor vagyok, mert mögöttem van a munkások és parasztok tömegeinek akarata. Abban a pillanatban, amikor megszűnök az ő akaratuknak végrehajtója lenni, elveszik tőlem a hatalmat és én éppen olyan tehetetlen leszek, mint a cár.

Ami a szovjeturalom gazdasági vonatkozásait illeti, Lenin ezt mondta: — A dolgozók köztársaságával fogunk a világ elé lépni. Mi senkit nem fogunk a szovjetekbe helyezni, csak azért, mert készletekkel rendelkezik, vagy mert tulajdonosa valaminek. Mi a dolgozókat visszük be a szovjetekbe. A Donyec-szénmedencét a széntermelők képviselik majd; a vasutat a vasút munkásai; a posta szervezetét a posta alkalmazottai: és így tovább. — Lenin a bolsevik program egy másik lényeges részét, a nemzetiségi kérdés megoldását is felvázolta Robins előtt. A cári uralma alatt Oroszország különböző nemzetiségű csoportjait kíméletlenül elnyomták és cári alattvalókká nyomorították. Mindennek meg kell változnia, mondta Lenin. Az antiszemitizmust és más ilyen primitív előítéleteket, amelyeket a cárizmus arra használt fel, hogy az egyik csoportot a másik ellen uszítsa, gyökerében ki kell irtani. Minden oroszországi nemzetiségnek és nemzeti kisebbségnek teljesen fel kell szabadulnia, egyenlő jogokat és regionális, valamint kulturális önkormányzatot kell kapnia. Lenin elmondotta Robinsnak, hogy az az ember, akinek ezzel a szövevényes és rendkívül fontosságú problémával meg kell birkóznia, *Sztálin*,⁴ a nemzetiségi kérdés vezető bolsevik tekintélye.

Robins megkérdezte Lenint, mi a lehetőség arra, hogy Oroszország továbbra is hadiállapotban maradjon Németországgal?

Lenin teljes nyíltsággal válaszolt. Oroszország már kinn van a háborúból. Oroszország mindaddig nem szállhat szembe Németországgal, amíg egy új hadsereg — a Vörös Hadsereg — meg nem alakul. Ehhez időre van szükség. Az orosz ipar és közlekedés velejéig rothadt szervezetét tetőtől-talpig újjá kell szervezni.

A szovjet kormány — folytatta Lenin — szeretné, ha az Egyesült Államok elismerné és barátságot kötne vele. Tudatában van a rendszerével szemben megnyilatkozó hivatalos előítéletnek. Ajánlatot tesz Robinsnak egy gyakorlati minimális együttműködési programra. Amerikai technikai segítség ellenében, a szovjet kormány vállalná azt, hogy a keleti fronton levő összes hadianyagot megmenti, máskülönben nem lehetne megakadályozni, hogy az a németek kezébe jusson.

Robins közölte *William Judson* tábornokkal, az amerikai katonai attaséval, az oroszországi amerikai katonai misszió vezetőjével Lenin ajánlatát és Judson tábornok elment a Szmolnűj-palotába, hogy a megegyezés részleteit kidolgozzák. Judsonnak egy további feltétele volt: az orosz kézben levő többhszázezer német hadifoglyot csak a háború után szabad hazaengedni. Lenin beleegyezett.

Judson tábornok azonnal közölte Francis követtel, hogy az Egyesült Államoknak érdekében állna elismerni a szovjet kormányt.

— A szovjet a tényleges kormány és kapcsolatokat kellene vele létesíteni — mondotta Judson tábornok.

Az amerikai követnek más elgondolásai voltak és ezeket közölte is már Washingtonnal.

Néhány nappal később távirat érkezett Lansing külügyminisztertől, amelyben azt tanácsolta Francis követnek, hogy az amerikai megbízottaknak minden közvetlen érintkezést meg kell szüntetniök a bolsevik kormánnyal. A sürgöny félreérthetetlenül hozzátette: „Ilyen értelemben beszéljen Judsonnal is.”

Egy második távirat — amely hamarosan követte az elsőt — Judson tábornokot visszahívta az Egyesült Államokba.

Robins arra gondolt, hogy a külügyminisztérium politikája elleni tiltakozásképpen benyújtja lemondását. Legnagyobb meglepetésére Francis követ megkérte őt, hogy maradjon a helyén és tartsa fenn továbbra is a kapcsolatot a Szmolnűj-palotabeliekkel.

— Az az érzésem, hogy nem volna okos, ha kapcsolatait hirtelen és teljesen megszakítaná, azaz, ha felhagyna látogatásaival — mondotta Francis követ Robinsnak. — Azonkívül tudni kívánom, hogy mit csinálnak s én ön és a sortűz közé állok. — Robins nem tudta, hogy Francis követnek minden, a szovjet kormánnyal kapcsolatos értesülésre szüksége volt, mégpedig saját külön céljaira.

5. Titkos diplomácia

1917 december 2-án Francis követ elküldte Washingtonba első bizalmas jelentését *Alexij Kalegyin*, a doni kozákok hetmanjának működéséről. Francis a tábornokot mint „a kétszáz-ezerfőnyi kozák sereg hadparancsnokát” jelölte meg. Kalegyin tábornok egy ellenforradalmi fehér hadsereget szervezett Dél-Oroszország kozákjai között, kikiáltotta „a Don-vidék függetlenségét” és a szovjet kormány megdöntésére felvonulást tervezett Moszkva ellen. Pétervárott és Moszkvában cári tisztek titkos csoportjai, mint szovjetellenes kémek dolgoztak Kalegyin számára és kapcsolatot tartottak fenn Francis követtel.

Francis kérésére Maddin Summers, a moszkvai amerikai főkonzul, aki egy dúsgazdag cári nemes leányát vette feleségül és talán még jobban telve volt előítéletekkel a szovjetrendszerrel szemben, mint maga a követ, néhány nappal később egy még részletesebb jelentést küldött a külügyminisztériumnak Kalegyin

tábornok erejéről. Summers jelentése szerint Kalegyin már maga köré gyűjtötte Dél-Oroszország összes „hűséges” és „becsületes” elemeit.

Lansing külügyminiszter táviratozott a londoni amerikai követségnek és azt ajánlotta, hogy titkos kölcsönrel támogassák Kalegyin ügyét. Ezt a kölcsönt — mondotta a külügyminiszter — a brit vagy a francia kormány ügynökségén keresztül kell folyósítani.

— Nem szükséges hangsúlyoznom önök előtt — tette hozzá Lansing külügyminiszter — hogy gyorsan kell cselekednünk és meg kell győzni azokat, akikkel beszélnek, annak fontosságáról, hogy nem szabad senkinek se megtudnia, milyen rokonszenvet érez az Egyesült Államok Kalegyin mozgalma iránt és azt még kevésbé, hogy anyagi támogatásban részesíti.

Francis követet utasították, hogy legyen nagyon óvatos, ha Kalegyin pétervári ügynökeivel érintkezik, nehogy magára vonja a bolsevikok gyanúját.

A gondos óvatosság ellenére a szovjet kormány, amely nagyon is éberen felkészült a Szövetségesek beavatkozásának lehetőségére, felfedte az összeesküvést. December közepén a szovjet sajtó nyíltan megírta, hogy az amerikai követ titkos összeesküvést sző Kalegyinnal. A követ a leghatározottabban tagadta még azt is, hogy egyáltalában tudomása lenne Kalegyinről...

— Nyilatkozatot adok a sajtónak — táviratozta Francis Lansing külügyminiszternek december 22-én — amely félreérthetetlenül és világosan tagadja majd, hogy kapcsolatom lett volna Kalegyin mozgalmával, vagy hogy egyáltalában tudomásom lett volna róla. Egyúttal kijelentem: végleges és határozott utasításom van Öntől arra, hogy nem avatkozhatom be a belső ügyekbe és én ezt az utasítást a leglelkismeretesebben betartom.

A Szövetségesek ellenséges beállitottsága miatt elszigetelten és túlságosan gyengén ahhoz, hogy a hatalmas német hadigépezettel szemben egyedül harcoljon, a szovjet kormánynak úgy kellett megvédenie magát, ahogy éppen tudta. A legközvetlenebbül fenyegető erő Németország volt.

Ahhoz, hogy megmentse az új Oroszországot, hogy a nagyon is fontos újjászervezést végrehajthassa és a Vörös Hadsereget megeremtsse, Leninnek időre volt szüksége. Ezért azt ajánlotta, hogy azonnal kössenek békét a keleti fronton.

— A végén amúgyis békét kell kötnünk — mondotta Lenin híveinek, miután alaposan meggyőződött az orosz közlekedés, ipar és hadsereg szörnyű állapotáról. — Erőre kell kapnunk és ehhez időt kell nyerni... Ha a németek megkezdik az előnyomulást,

kénytelenek leszünk akármilyen békét aláírni, azzal a különbséggel, hogy akkor rosszabb békét kapunk.

Lenin állhatatos érvelésére egy szovjet-békedelegáció sietve Breszt-Litovszkba, a német keleti haderő főhadiszállására utazott, hogy átvegye a német békefeltételeket.

1917 december 23-án, egy nappal a bresztlitovszki előzetes béketárgyalás első ülése után, Nagybritannia és Franciaország képviselői összeültek Párizsban és titokban megegyezést kötöttek Szovjetoroszország feldarabolására. A megegyezés „AZ 1917 DECEMBER 23-i FRANCIA-ANGOL EGYEZMÉNY A FRANCIA ÉS ANGOL MŰKÖDÉSI TERÜLET MEGHATÁROZÁSÁRA” nevet viselte. Az egyezmény határozatainak értelmében az angol befolyás alá kerülő zóna Angliának juttatja a kaukázusi olajforrásokat és jogot ad a Balti-tartományok ellenőrzésére. Franciaország pedig azt a zónát kapja, amely a Donyec-medence vasát és szenét juttatja neki, valamint jogot biztosít a Krim-félsziget ellenőrzésére.

Ez a titkos angol-francia szerződés elkerülhetetlenül kijelölte, hogy ez a két nemzet az elkövetkező néhány évben milyen politikát folytasson Oroszországgal szemben.

J E G Y Z E T E K

1. Pétervár a cári Oroszország fővárosa volt. A várost Nagy Péterről nevezték el és eredetileg Szentpétervár volt a neve. Csak az első világháború kitörésekor változtatták meg ezt a nevet az oroszosabb Petrográdra (Pétervár). A forradalom után Moszkva lett az ország fővárosa és 1924-ben, Lenin halála után, változtatták meg a régi főváros nevét Leningrádra.

2. Az orosz katonák három éven át az óriási nehézségek ellenére bátran és ügyesen harcoltak. A háború első hónapjaiban, amikor a német támadás elérte tetőpontját, betörték Kelet-Poroszországba, magukra vontak két német hadtestet és egy lovashadosztályt, miáltal módot adtak *Joffre*-nak, hogy betömje a Marne-nál ütött rést és megmentse Párizst. Az orosz hadseregnek meg kellett küzdenie a vonalak mögött ármánykodó árulással és a hozzá nem értéssel. Szuhomlinov hadügyminiszter német zsoldban álló áruló volt. A cári udvarban csak úgy nyüzsgöttek a német kémek és a notórius németbarátok. Ezek vezetője maga a cárné volt és tanácsadója Raszputin, a sötét-szándékú pópa. Az orosz csapatok felszerelése silány volt. 1917-re az orosz hadseregnek egymagának nagyobb volt a vesztesége, mint Angliáé, Franciaországé és Olaszországé együttvéve: 2 762 064 halott, 4 950 000 sebesült és 2 500 000 eltűnt.

3. Sir Samuel Hoare, ma Lord Templewood, végig a konzervatív párt legreakciósabb szárnyához tartozott. Az olasz-abesszín háború idején, mint angol külügyminiszter ő volt egyik szerzője a hirhedt Hoare—Laval-féle tervnek, amely Mussolinit volt hivatott megmenteni s ami miatt az angol közvélemény nyomására le kellett mondania. A második világháború alatt Anglia madridi követe. — *Ford*.

4. „Sztálinról akkor hallottam először — írta 1943 novemberében Raymond Robins ezredes e könyv szerzőinek — amikor Lenin a Föderatív Szocialista Köztársaságra vonatkozó terveiről beszélt nekem. Arról a Sztálinnal közös tervéről, hogy a Szovjetországra élő különböző népcsoportokat az együttműködés szellemében egyesítik és elmondotta, hogy Sztálint éppen most választották meg nemzetiségi népbiztosnak . . . Sztálin egyik legnagyobb történelmi teljesítménye talán éppen az a páratlan munka, amit mint nemzetiségi népbiztos végzett a szovjet nép egysége és hatalma érdekében. Politikája alapjában felszámolta a faji, vallási és nemzetiségi viszályokat és megteremtette a különböző szovjet népcsoportok között azt az egységet és harmóniát, amely képessé tette őket arra, hogy halálig harcoljanak Leningrád, Sztálingrád és az orosz föld védelmében.” Robins ezredes utolsó mondatában természetesen arra a történelmi szerepre utal, amelyet a szovjet-nép játszott a második világháború alatt, amikor visszaverte és megsemmisítette a náci támadókat.

ÁLL A HARC

1. Anglia szolgálatában

1918 január 18 fagyos éjszakáján egy szórmébe bugyolált, jóképű skót fiatalember lámpással kereste az utat egy félig lerombolt hídon Finnország és Oroszország között. Finnországban polgárháború dühöngött és a hídon át a vasúti forgalom szünetelt. A vörös finn kormány kíséretet adott a fiatal skót mellé, hogy ő és a poggyásza átjuthasson szovjet területre, ahol már várta a vonat, amelynek el kellett vinnie Pétervárra. Az utas *R. H. Bruce Lockhart*, a brit hadikabinet különleges megbízatású ügynöke volt.

Mint az előkelő angol „Public School” neveltje, Bruce Lockhart 24 éves korában lépett diplomáciai szolgálatba. Jómegjelenésű és egyúttal intelligens is volt és rövid idő alatt elérte, hogy mint a brit Külügyi Hivatal egyik legtehetségesebb és legtöbbet ígérő fiatalemberét emlegessék. Harmincéves korában alkonzul volt Moszkvában. Folyékonyan beszélt oroszul és az orosz politikában és intrikában egyaránt tájékozott volt. Éppen hat héttel a bolsevik forradalom kitörése előtt hívták vissza Londonba.

Most *Lloyd George* miniszterelnök egyenes kívánságára küldték vissza Oroszországba. A miniszterelnökre mély benyomást gyakorolt az, amit Oroszországról a Londont útbaejtő, hazafelétartó Thompson ezredestől megtudott. Robins volt főnöke hevesen ostorozta a Szövetségesek oroszországi politikáját s kifogásolta, hogy nem akarják elismerni a szovjetrendszert. Lloyd George és Thompson ezredes beszélgetését követően Lockhartot választották ki arra, hogy Oroszországba menjen és tényleges elismerés híján valamiféle kapcsolatot létesítsen a szovjet rendszerrel.

Azonban a jóképű, fiatal skót egyúttal a brit diplomáciai titkosszolgálat ügynöke is volt. Nemhivatalos feladata abban

állott, hogy a brit célok érdekében használja ki a szovjet kormányon belül már kialakult ellenzéki mozgalmat . . .

A Leninnel szemben fellépő ellenzék élén a becsvágyó *Leon Trockij* állott, aki 14 éven keresztül heves ellenzékben volt a bolsevikokkal szemben; azután — 1917 augusztusában — néhány hónappal a bolsevik forradalom előtt, csatlakozott Lenin pártjához. A bolsevik párton belül Trockij „baloldali” ellenzéket szervezett Lenin ellen.

Amidőn Lockhart 1918 elején Pétervárra érkezett, Trockij a szovjet békedelegáció élén Breszt-Litovszkban volt.

Trockijt Lenin azzal a határozott utasítással küldte Breszt-Litovszkba, hogy írja alá a békét. Trockij, ahelyett, hogy követte volna Lenin utasítását, „lángoló” felhívásokat intézett az európai proletariátushoz, hogy lázadjon fel és buktassa meg a különböző nemzetek kormányait. A szovjet kormány, mondotta, semmiképpen sem köt békét kapitalista kormányokkal. „Sem békét, sem háborút!” — kiáltotta Trockij. A németeknek azt mondotta, hogy az orosz hadsereg nem tud tovább harcolni, folytatja a leszerelést, de nem köt békét.

Lenin haragosan megbélyegezte Trockij bresztlitovszki magatartását és „a háborút beszüntetjük, békét nem írunk alá és a hadsereget leszereljük”-féle trockiji javaslatot „őrültségnek, vagy annál is rosszabb”-nak nevezte.

A brit Külügyi Hivatal, amint Lockhart később „Anglia szolgálatában” című emlékiratában felfedte, erős érdeklődést mutatott a „Lenin és Trockij között felmerült ellentétek” iránt, amelyektől kormánya sokat remélt.¹

Trockij magatartásának eredményeképpen a bresztlitovszki béketárgyalások megfeneklettek. A német főparancsnokság már eleve nem akart a bolsevikokkal tárgyalni. Trockij a németek kezére játszott és valójában a német imperialistákat segítette. Trockij egyik Breszt-Litovszkban tartott beszéde közben Max Hoffmann német tábornok csizmáját felrakta a tárgyalóasztalra és a szovjet delegátusokat hazaküldte.

Trockij visszajött Pétervárra és Lenin szemrehányásait ezzel a felkiáltással szerelte le: „a németek nem mernek majd előnyomulni!”

Tíz nappal a bresztlitovszki béketárgyalások megszakítása után a német hadparancsnokság, a keleti front teljes hosszában, a Balti-tengertől a Fekete-tengerig, nagyszabású offenzívát indított. Délen a német hordák végigsöpörtek az ukrainai síkságon. Középen a támadók Lengyelországon keresztül Moszkva felé törtek. Északon

Narva elesett és Pétervárt fenyegették. A régi orosz hadsereg, végig a front hosszában, megtört és felbomlott.

Az új Oroszország felett megjelent a katasztrófa réme.

A városokból özönlöttek a bolsevik vezetők által sietve mozgósított felfegyverzett munkások és vörös gárdisták, hogy a német előnyomulást feltartóztassák. Az új Vörös Hadsereg első egységei harcban állottak. Február 23-án, Pszkovnál megállították a németeket. Pétervár időlegesen megmenekült.²

Egy másik szovjet béke delegáció — ezúttal Trockij nélkül — sietett Breszt-Litovszkba. Németország most a béke fejében az Ukrajna, Lengyelország, Finnország és a Kaukázus feletti fennhatóságot követelte és hatalmas jóvátételt aranyban, gabonában, olajban, szénben és ércekben.

Amidőn a békefeltételeket közzétették, a méltatlankodás hulláma söpört végig Szovjetországon a „német imperialista haramiák”-kal szemben. A német hadparancsnokság, jelentette ki Lenin, ezzel a „rabló békével” szét akarja darabolni Szovjetországot és meg akarja dönteni a szovjet rendszert.

Bruce Lockhartnak az volt a véleménye, hogy az egyetlen értelmes cselekedet a Szövetségesek részéről ebben a helyzetben az volna, ha támogatnák Oroszországot a németek ellen. A szovjet kormány meg sem kísérelte elkendőzni, hogy viszolyog a breszt-litovszki béke ratifikálásától. Ahogy Lockhart látta, a bolsevikok által feltett kérdés ez volt: milyen magatartást tanúsítanak majd a Szövetségesek? Vajjon elismerik és megsegítik-e majd a szovjet kormányt, vagy hagyják, hogy a németek rákényszerítsék Oroszországra a „rabló békét”?

Lockhart eleinte hajlott annak a feltételezésére, hogy a brit érdekek előírta parancsnak megfelelően Trockijjal kell szövetkeznie Lenin ellen. Trockij és követői most azzal támadtak Leninnek, hogy békepolitikája a „forradalom elárulásához” vezetett. Trockij megpróbált a bolsevik párton belül, ahogy Lockhart nevezte, egy „szent háborús” blokkot szervezni, melynek az volt a célja, hogy a Szövetségesek támogatását elnyerje és Lenin a hatalom átadására kényszerítse.

A brit ügynök és Trockij csakhamar bensőséges viszonyba kerültek. Lockhart — ahogy később elmondotta — arról ábrándozott, hogy sikerül majd valami nagyvonalú vállalkozást véghezvinni szövetségesével. Azonban azután kénytelen-kelletlen arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy Trockijnak egyszerűen nincs meg a megfelelő ereje ahhoz, hogy Lenin helyére lépjen. Ahogy Lockhart írja visszaemlékezésében:

„Trockij jó szervező volt és nagy fizikai bátorsággal rendelkezett. Erkölcsi szempontból azonban éppoly kevésbé lehetett Leninnel egy napon emlegetni, aminthogy a bolhát nem lehet az elefánthoz hasonlítani. A Népbiztosok Tanácsának egy olyan tagja sem volt, aki ne tekintette volna Lenint annak a félistennek, akinek határozatait vita nélkül el kellett fogadni.”

Ha valamit véghez kell vinni Oroszországban, azt csak Leninnek keresztül lehet elintézni. Lockhartnak ezt a végkövetkeztetését Raymond Robins is osztotta.

— Ami engem illet, én mindig kérdőjelet tettem Trockij neve után — mondotta Robins — és ez azt jelezte, hogy vajjon mit is cselekszik majd. Kérdés, hogy hol találjuk majd bizonyos időkben és helyeken? És mindezt végtelen önhittsége vagy ha úgy tetszik, önmagára való beállítottságának kihívó szemtelensége miatt — kérdeztem.

Lockhart röviddel Pétervárra való érkezése után már találkozott Robins-szal. Azonnal látta, hogy az amerikai éles nyíltsággal néz szembe az orosz problémával. Robinsban az elismerés ellen felhozott különböző szövetséges érvek semmiféle rokonszenvet nem ébresztettek. Megvetéssel nyilatkozott arról a cári ügynökök által terjesztett lehetetlen elméletéről, hogy a bolsevikok német győzelmet kívánnak. Nagy ékesszólással írta le Lockhartnak, hogy milyen elviselhetetlen állapotok uralkodtak a régi Oroszországban és milyen csodálatosan lázadtak fel ez ellen a bolsevikok vezetése alatt az elnyomott milliók.

Hogy a képet teljessé tegye, Robins elvitte Lockhartot a Szmolnij-palotába, hadd lássa, milyen az új rendszer munka közben. Amíg visszafelé hajtottak a lágyan hulló hóba öltözött Pétervár belseje felé, Robins keserűen panaszkolta, hogy a Szövetségesek követségei a szovjet kormány ellen szőtt összeesküvéseikkel csupán „a német játszmát támogatják Oroszországban”.

A szovjet kormány megszilárdult. Mennél hamarabb felismerik a Szövetségesek ezt aényt, annál jobb.

Robins őszintén hozzáfűzte, hogy Lockhart egészen más-természetű adatokat hall majd más oroszországi szövetséges megbízottaktól és titkosszolgálatbeli ügynököktől. És ezek a személyek százféle írásbeli bizonyítékot fognak előkaparni, csak hogy állításaikat igazolják. „Több hamisított irat forog közkézen Oroszországban, mint bármikor eddig az emberi történelem folyamán!” — mondotta Robins. Még arra is voltak írásbeli bizo-

nyítékok, hogy maga Robins is bolsevik és ugyanakkor titokban azon mesterkedik, hogy orosz kereskedelmi engedményeket szerezzen a newyorki Wall Street pénzemberei számára.

Az angol és az amerikai hamarosan szinte elválaszthatatlan jóbarátokká lettek. Minden áldott reggel együtt fogyasztották el a reggelijüket és megbeszélték egymással az aznapi haditervet. Az volt a közös céljuk, hogy rávegyék kormányaikat Szovjetország elismerésére és megakadályozzák a német győzelmet a keleti arcvonalon.³

2. A tizenkettedik óra

1918 koratavaszán a szovjet kormány a következő helyzettel találta magát szemben: Németország előkészületet tett arra, hogy haderejével megdöntse a szovjet kormányt, ha az vonakodik ratifikálni a bresztlitovszki békét; Anglia és Franciaország titokban támogatták azokat az ellenforradalmi erőket, amelyek Arhangelszkben, Murmanszkban és a Don partján gyülekeztek; a japánok, a Szövetségesek jóváhagyásával, Vladivosztok elfoglalására és Szibéria előzőnlésére készültek...

Lockharttal folytatott egyik beszélgetése során Lenin elmondta a brit ügynöknek, hogy a szovjet kormány székhelyét Moszkvába teszik át, mert tartanak egy Pétervár ellen irányuló német támadástól. A bolsevikok szükség esetén harcolni fognak, még akkor is, ha a Volgáig és az Uralig kell visszavonulniok. De ők fogják meghatározni, hogy milyen feltételek mellett. „Nem dobják oda magukat eszközül a Szövetségeseknek.” Ha a Szövetségesek megértik ezt, mondotta Lenin Lockhartnak, alkalom kínálkozik az együttműködésre. Szovjetországnak a németek ellen szüksége volt segítségre.

— Ugyanakkor — mondotta keserűen Lenin — csaknem bizonyos vagyok abban, hogy az ön kormánya soha nem fogja a dolgokat ebben a megvilágításban látni. Ez a kormány reakciós és az orosz reakciókkal fog együttműködni.

Lockhart a beszélgetés lényegét megtáviratozta a brit Külügyi Hivatalnak. Néhány nappal később rejtjeles üzenetet kapott Londonból. Sietve desifírozta és elolvasta. Az üzenet egy „katonai szakértő” véleményét közvetítette, amely szerint Oroszországban semmi másra nincs szükség, mint „egy kis, eltökélt brit tiszti csoportra”, hogy ez harcra vezesse a „húséges oroszokat”, akik aztán majd végetvetnek a bolsevizmusnak.

Francis követ február 23-án levelet írt a fiának:

„Az a tervem, hogy ameddig csak lehet, Oroszországban maradok. Ha — amint hiszem — a különbékét megkötik, semmi veszélyt nem látok abban, hogy a németek foglyul ejtenek. Mindamellett, egy ilyen különbéke súlyos csapást jelent majd a Szövetségesekre és ha Oroszország bármilyen rétege nem hajlandó elismerni a bolsevik kormány illetékeségét arra, hogy ilyen békét kössön, akkor én felkutatom ezt a réteget és bátorítom a lázadásra.”

E levél megírása után Francis követ elutazott egy Vologda nevű Moszkva és Arhangelszk között fekvő kis városba, ahová *Noulens* francia követ és más Szövetséges diplomaták már előzőleg megérkeztek. Világossá vált, hogy a Szövetséges kormányok már döntöttek a szovjet rendszerrel való bárminemű együttműködés ellen.

Robins sürgős kérésére Lenin beleegyezett abba, hogy egy formális jegyzéket intéz az Egyesült Államok kormányához. Kevés reménye volt a kedvező válaszra, de hajlandó volt ezt a kísérletet megtenni.

A jegyzéket annak rendje és módja szerint átadták Robinsnak, hogy továbbítsa az Egyesült Államok kormányához. Íme néhány részlet belőle:

Abban az esetben, ha (a) a Szovjetek Összorosz Kongresszusa megtagadná a Németországgal kötött békeszerződés ratifikálását, vagy (b) a német kormány a békeszerződést megsértve megújítaná az offenzívát, hogy folytassa rabló-támadásait

1. Számíthat-e a Szovjet Kormány Németország elleni harcában az Északamerikai Egyesült Államok, Nagybritannia és Franciaország támogatására?

2. Milyenfajta támogatást tudnának adni és milyen feltételek mellett a közeljövőben (katonai felszerelés, szállítási eszközök, közszükségleti cikkek)?

3. Milyenfajta különleges támogatást tudna nyújtani az Egyesült Államok?

A Szovjetek Összorosz Kongresszusának március 12-én kellett összeülnie, hogy a bresztlitovszki békeszerződés ratifikálását megvitassa.

Lenin, Robins kérésére, beleegyezett abba, hogy az Összorosz Kongresszus összehívását március 14-ére halassza, hogy ezzel Robinsnak és Lockhartnak még két napot adjon kormányaik meggyőzésére.

1918 március 5-én Lockhart egy utolsó kétségbeesett táviratot küldött a brit Külügyi Hivatalnak, amelyben a Szovjet Kormány elismerését kérte: „Ha a forradalom óta adódott lehetőség a Szövetségesek számára Oroszországban, akkor ezt most a németek adták meg az oroszokra kényszerített mértéktelenül túlzó békefeltételeikkel. Ha Őfelsége kormánya nem akarja, hogy Németország kivételes helyet biztosítson magának Oroszországban, a legnagyobb komolysággal kérem, hogy ne szalasszák el ezt az alkalmat.”

Londonból semmi válasz nem érkezett, csupán Lockhart felesége írt egy levelet, melyben óvatosságra intette és figyelmeztette, hogy a Külügyi Hivatalban már mindenütt azt suttojják róla, hogy „vörös” lett.

Március 14-én a Szovjetek Összorosz Kongresszusa egybeült Moszkvában. A delegátusok két napon és éjszakán keresztül vitatkoztak a bresztlitovszki békeszerződés ratifikálásának kérdéséről. A Trockij vezette ellenzék teljes gőzzel dolgozott és megpróbált politikai tőkét kovácsolni a békeszerződés népszerűtlenségéből; de maga Trockij, ahogy Robins fejezte ki magát: „Pétervárott duzzogott és nem volt hajlandó megjelenni”.

A kongresszus második éjszakáján, egy órával éjfél előtt Lenin magához intette Robinst, aki az emelvény alatt a lépcsőn ült.

— Mit hallott kormányától?

— Semmit!

— És mit hallott Lockhart?

— Semmit!

Lenin a vállát vont. — Most fölmegyek az emelvényre — mondotta Robinsnak. — A békeszerződés ratifikálása mellett fogok beszélni. És ratifikálni fogjuk.

Lenin egy órán át beszélt. Kísérletet sem tett arra, hogy a béke karasztrofális hatását leplezze. Türelmes logikával mutatott rá arra, hogy az elszigetelt és minden oldalról fenyegetett szovjet kormánynak mindenáron lélekzethez kell jutnia.

A bresztlitovszki szerződést ratifikálták.

A kongresszus zárójelentése a következőket közölte:

„Az orosz köztársaság szovjet kormánya, a saját erejére utalva, a jelen körülmények között, képtelen ellenállni a német imperializmus fegyveres támadásának és a forradalmi Oroszország megmentése érdekében kénytelen elfogadni az eléje terjesztett feltételeket.”

3. A küldetés vége

1918 május 2-án Francis követ a következőket táviratozta az amerikai Külügyi Hivatalnak: „Robins és valószínűleg Lockhart is, a szovjet kormány elismerése mellett voltak, de Önök és a többi Szövetségesek határozottan ellenezték az elismerést és én soha nem voltam hajlandó ezt ajánlani. Egy percre sem hiszem, hogy tévedtem volna.”

Néhány héttel később Robins táviratot kapott Lansing külügyminisztertől. A távirat így szólt: „Feltétlenül szükségesnek tartom, hogy Ön megbeszélésre hazajöjjön.”

Miközben a transzsibériai vasútvonalon keresztül szelte Oroszországot, hogy Vladivosztokban hajóra szálljon, három üzenetet kapott a Külügyi Hivaltól. Valamennyi ugyanazt az utasítást tartalmazta: „Nem szabad semmiféle nyilatkozatot közzétennie vagy adnia.”

Washingtonba visszatérve, D. C. Robins jelentést nyújtott át Lansing külügyminiszternek, amelyben erőteljesen elítélte azt az elgondolást, hogy a Szövetségesek bármiféle intervenciós hadjáratot indítsanak Szovjetország ellen. Robins e jelentéshez egy részletes tervezetet csatolt az orosz-amerikai kereskedelmi kapcsolatok kiépítéséről. Ezt a tervezetet Lenin személyesen nyújtotta át Robinsnak, mielőtt az Moszkvát elhagyta volna. Wilson elnökhöz kellett volna eljuttatnia.

A tervezetet Wilson sohasem kapta meg.

Maga Robins megpróbált az elnökkel beszélni, de hiába. Minden lépésénél akadályokba ütközött. Megkísérelte az üzenetét újságokban közzétenni, de a sajtó vagy nem vett tudomást róla, vagy elferdítette azt, amit mondani akart.

Robinsnak tisztáznia kellett magát egy, a „bolsevizmus” és a „német propaganda” kivizsgálásával megbízott szenátusi bizottság előtt.

„Ha az igazságot mondom és nem hazudok, ha nem rágalmazok embereket és nem mondom róluk, hogy német ügynökök, tolvajok, gyilkosok és sötét bűnözők, akkor bolsevik vagyok!” — jelentette ki Robins. — „De minden oroszországi szövetséges megbízott közül én láttam a legtisztábban a dolgokat és megpróbáltam a földön élni. Szeretném elmondani az igazságot az emberekről és a mozgalmakról, szenvedély és harag nélkül, még akkor is, ha más volt a véleményem, mint az övék... Teljesen alávetem magam annak az igazságnak, hogy az orosz népnek olyan kormánya legyen, amilyent akar, akár tetszik nekem, akár nem,

akár megfelel az elveimnek, akár nem... Úgy vélem, hogy amennyiben meg akarjuk tudni, mi is történt voltaképpen Oroszországban, akkor elsősorban mind saját, mind országunk szempontjából becsületesen és igazságosan kell kezelnünk ezt a kérdést és nem szenvedéllyel, vagy olyan nyilatkozat alapján, amely nem felel meg az igazságnak... Én soha nem hinnék abban, hogy eszméket szuronyokkal meg lehet ölni... Az egyetlen felelet, amit a jobb emberi élet utáni vágyra adhatunk, a jobb emberi élet."

De Robins becsületes hangja elveszett a hamis értesülések és előítéletek áradatában.

1918 nyarára, noha az Egyesült Államok Németországgal állt hadiállapotban és nem Oroszországgal, a *New York Times* a bolsevikokat már mint az Egyesült Államok „leggonoszabb ellenségeit” és mint „ragadozó, zsákmányra éhes vadállatokat” becsmérelte. A szovjet vezetőket az amerikai sajtó egyöntetűen mint a németek „fizetett ügynökeit” rágalmazta. „Hóhérok”, „gyilkosok és örültek”, „vérszomjas bűnözők” és „emberi söpredék” voltak azok a legjellegzetesebb kifejezések, amelyeket az amerikai újság-gengszterek Leninnel és társaival kapcsolatban használtak. A kongresszusban csak mint „átkozott vadállatokról” beszéltek róluk.

Francis követ 1918 júliusáig maradt Oroszországban. Időnkint felhívásokat és nyilatkozatokat bocsátott ki az orosz néphez a szovjet kormány megdöntésére. Közvetlenül az Egyesült Államokba történt visszatérése előtt Francis táviratot kapott *Csicserintől*, az új szovjet külügyi népbiztostól, amelyben az arra kérte őt, hogy tolmácsolja üdvözlését az amerikai népnek. „Ez a távirat nyilvánvalóan amerikai pacifisták számára íródott — írta a volt követ *Oroszország az amerikai követség ablakából* című könyvében — és miután félttem, hogy a külügyminisztérium az amerikai nép elé viszi, nem adtam át.”

Lockhart továbbra is Oroszországban maradt. „Be kellett volna nyujtanom a lemondásomat és haza kellett volna jönnöm”, mondotta később. Ehelyett brit ügynökként kitartott posztján.

„Még mielőtt számot adtam volna magamnak erről — vallotta be később Lockhart *Anglia szolgálatában* című emlékiratában — azonossá váltam egy olyan mozgalommal, amelynek bármilyen volt is az eredeti célja, nem Németország, hanem Oroszország tényleges kormánya ellen irányult.”

JEGYZETEK

1. Breszt-Litovszkban Trockij mint „világforradalmár” ellene volt a Németországgal kötendő béke aláírásának és noha elismerte, hogy az orosz hadsereg többé már nem küzdőképes, a békét a nemzetközi forradalom „elárusításának” tekintette. Ezen az alapon Trockij nem követte Lenin békeutasításait. Később Trockij elismerte, hogy téves megítélés alapján cselekedett. A bolsevik párt egyik gyűlésén, 1918 október 3-án, miután a németek megtámadták Szovjetországot és már csaknem elfoglalták Pétervárt s majd-hogy el nem pusztították a szovjet rendszert is, Trockij kijelentette: „Úgy érzem, kötelességem ezen a gyűlésen megmondani, hogy abban az órában, amikor közölünk sokan, köztük jómagam is, kételkedtünk, vajjon megengedhető-e a bresztlitovszki béke aláírása, egyedül Lenin elvtárs volt az, aki makacsul és csodálatos előrelátással, a mi ellenkezésünk ellenére is, fenntartotta azt a véleményét, hogy meg kell tennünk... És most be kell látnunk, hogy nem volt igazunk.”

Trockij bresztlitovszki magatartása nem volt elszigetelt jelenség. Mialatt Trockij Breszt-Litovszkban tárgyalt, moszkvai főszószólója Nyikolaj Kresztynszkij nyilvánosan támadást intézett Lenin ellen és arról beszélt, hogy „forradalmi háborút kell indítani a német imperializmus, az orosz burzsoázia és a proletariátus Lenin-vezette része ellen.” Buharin, aki Trockijjal együtt dolgozott ebben az ellenzéki mozgalomban, sugalmazója volt annak a határozatnak, amelyet az úgynevezett „baloldali” kommunista csoport rendkívüli kongresszusán hoztak Moszkvában és amely így hangzott: „A nemzetközi forradalom érdekében szükségesnek tartjuk, hogy belenyugodjunk a szovjet-hatalom elvesztésébe, mert az amúgyis teljesen formává lett.” Később Buharin felfedte, hogy a bresztlitovszki válság alatt, a színpalak mögött, már felmerült az ellenzék tagjai között az a terv, hogy kettéhasítják a bolsevik pártot, megbuktatják Lenint és új orosz kormányt alakítanak.

2. 1918 február 23-án, Pszkovnál az oroszok megállították a németeket. Ez a nap lett a Vörös Hadsereg születésnapja.

3. Lockhart és Robins értékes szövetségesre találtak Sadoul kapitány, francia tiszt személyében, aki azelőtt Párizsban jónévű ügyvéd és szocialista képviselő volt. Sadoul kapitány nemhivatalos összekötőként szerepelt Franciaország és a szovjet kormány között. Ő is ugyanazokra a megállapításokra jutott, mint Robins és Lockhart. Az oroszok irányában tanúsított szövetséges magatartásról tett bíráló megjegyzései felkeltették Noulens francia követ heves ellenszenvét, aki azt híresztelte, hogy Sadoul, Robins és Lockhart „bolsevikok” lettek. Noulens megrögzött reakciós volt, aki politikai véleményét a francia „200 család” és a párizsi bankok részvényeseinek politikájából származtatta, gyűlölte a szovjet rendszert. Sadoultól megvonta a jogot, hogy közvetlen összeköttetést tarthasson fenn a francia kormánnyal, sőt Sadoul magánleveleit és üzeneteit is visszatartotta.

Noulens követ annak megakadályozására, hogy Robins David Francis amerikai követet befolyásolhassa — írja Bruce Lockhart *Anglia szolgálatában* című könyvében — suttogó propagandahadjáratot indított Robins ellen. Noulens rávette egyik titkáráját arra, hogy Francis jelenlétében célzatosan megkérdezze: „Ki hát az amerikai követ Oroszországban — Francis vagy Robins?” Ezek a mesterkedések némi sikerrel jártak. Francis követ bizalmatlanná vált Robins-szal szemben és attól félt, hogy Robins az ő helyére pályázik. Még azzal is meggyanúsította Robinst, hogy Kalegyinnal folytatott titkos tárgyalásairól értesítette a bolsevikokat.

A KÉMEK FEJEDELME

1. Massino úr belépője

A forradalmi Pétervár, amelyet kívülről külső ellenség ostromolt és belülről ellenforradalmi összeesküvések fenyegettek, elrémitő város volt 1918-ban. Élelem alig akadt, tüzelőről, közlekedési eszközről nem is beszélve. Rongyokba öltözött férfiak és asszonyok dideregtek végtelen sorokban, kenyérre várva a zord, szennyes utcákon. A hosszú fehér éjszakák csendjét ágyúlövések zaja hasította át. A szovjet rendszer törvényeit semmibevevő rablóbandák kószáltak a városban, kirabolva és rémületbeejtve a lakosságot.¹ Felfegyverzett munkásosztagok jártak házról-házra, hogy felkutassák az élelmisszerspekulánsok rejtett raktárait és foglyul ejtsék a fosztogatókat, valamint a terroristákat.

A szovjet kormány még nem volt teljesen ura a helyzetnek. A cári luxus maradványai furcsa ellentétben állottak az általános elszegényedéssel. A szovjetellenes újságok továbbra is megjelentek és naponta bejósolták a szovjet rendszer küszöbön álló bukását. Az előkelő éttermek és szállodák, ahol jólöltözött férfiak és asszonyok pukkadásig jóllakhattak, még mindig nyitva voltak. Az éjszakai mulatók zsúfolásig megteltek, a vendégek ittak és táncoltak és a zsúfolt asztaloknál cári tiszték, balett-táncosok, hírhedt feketézők és szeretőik izgalmas rémhíreket suttogtak egymás fülébe: *A németek Moszkva felé vonulnak! — Trockij letartóztatta Lenint! — A szovjet kormány lemondott! — A vad remények és hazugságok áradata olyan szabadon folyt, mint a vodka. Az intrika dagadt és nőtt...*

Ezen a tavaszon egy bizonyos Massino úr tűnt fel Pétervárott. „Török és keleti kereskedő”-nek nevezte magát. Negyven év körüli, sápadt, hosszúarcú, komortekintetű ember volt, magas, rézsútos homlokkal, nyugtalan, sötét szemekkel és érzéki ajakkal.

Délceg, majdnem katonai tartással, gyors, érdekesen hangtalan lépéssel lépdelt. Gazdagnak látszott. A nők vonzónak találták. Az ideiglenes szovjet főváros szorongó légkörében Massino úr különleges magabiztossággal járt a dolgai után.

Esténként Massino gyakori látogatója volt a kicsiny, füstös Balkov-kávéháznak, a pétervári szovjetellenes elemek kedvenc találkozóhelyének. A tulajdonos, Szergej Balkov, különleges tisztelettel köszöntötte. A kávéház mögöttes részében, egy lakószobában Massino titokzatos férfiakkal és nőkkel találkozott, akik halk hangon beszélgettek vele. Voltak, akik oroszul szóltak hozzá és voltak olyanok, akik franciául vagy angolul. Massino sok nyelven beszélt...

A fiatal szovjet kormány nagy erőfeszítéseket tett, hogy a kaoszból rendet teremtsen. Ez a hatalmas szervezési feladat még szövevényesebbé vált azáltal, hogy állandóan jelen volt az ellenforradalom halálos fenyegetése. „A burzsoázia, a földbirtokosok és az összes birtokos osztályok kétségbeesett erőfeszítéseket tesznek arra, hogy aláaknázzák a forradalmat” — írta Lenin. Egy különleges szabotázsellenes és kémelhárító szervezetet alkottak a szovjet védelmére, hogy el tudjanak bánni a belső és külső ellenséggel. Ezt a szervezetet orosz nevének kezdőbetűi után CSEKÁ-nak hívták.²

1918 nyarán, amikor a szovjet kormány, német támadástól tartva, Moszkvába költözött, Massino követte. De Moszkvában a kellemes, gazdag levantei kereskedő külső megjelenése furcsa változáson ment át. Bőrkabátot vett és fejébe a munkások ellenzós sapkáját nyomta. Ellátogatott a Kremlbe. Amikor a kapunál az egyik fiatal lett nemzetiségű kommunista gárdista megállította — ezek alkották a szovjet kormány védelmére kirendelt őrséget — az egykori Massino egy hivatalos szovjet okmányt húzott elő. Az okmány *Sidney Georgijevics Relinszkij*, a pétervári Cseka bűnügyi nyomozójának nevére szólt.

— Mehet, Relinszkij elvtárs — mondotta a lett gárdista.

Moszkva egy másik részében, Dagmara K. népszerű balett-táncosnő luxuslakásában, Massino, alias Relinszkij elvtársat Constantine úrnak, a brit titkos szolgálat ügynökének ismerték.

A brit követségen Bruce Lockhart tudta, hogy mi az igazi neve: „Ő volt *Sidney Reilly*, a brit titkosszolgálat rejtélyes embere, akit «a kémek fejedelmé»-nek neveztek.”

2. Sidney Reilly

Mindazon kalandorok között, akik az első világháború alatt a cári Oroszország politikai alvilágából felmerültek, hogy a bolsevizmus elleni nagy kereszteshadjárat élére álljanak, senki sem volt színesebb és különösebb egyéniség, mint *Sidney George Reilly* kapitány, az angol titkosszolgálat ügynöke. „Ezt az embert napoleoni érből öntötték!” — kiáltott fel Bruce Lockhart, akit Reilly az európai történelem legveszélyesebb és legfantasztikusabb vállalkozásába vont éppen bele.

Hogy hogyan került Reilly először érintkezésbe a brit titkos szolgálattal, az egyike marad ama számtalan titokzatosságoknak, amelyek ezt a titokzatos és nagy kémszervezetet körülveszik. Sidney Reilly a cári Oroszországban született. Apja ír hajóskapitány volt, anyja orosz nő. Odessza kikötőjében a Fekete-tenger partján nőtt fel. Az első világháború előtt Mandrohovics és gróf Csuberszkij szentpétervári nagy cári hajóépítő vállalatának volt az alkalmazottja. Már akkor is rendkívül bizalmas jellegű munkát végzett. Összekötő volt az orosz cég és néhány német ipari és pénzügyi érdekeltség között, beleértve a híres hamburgi *Blohm und Voss* hajóépítő vállalatot is. Közvetlenül az első világháború kitörése előtt értékes híryanag kezdett befutni a londoni tengernagyi hivatalhoz. A híryanag a német tengeralattjáró és hajóépítő programra vonatkozott. A forrás Sidney Reilly volt.

1914-ben Reilly mint az Orosz-Ázsiai Bank „bizalmi embere” Japánban tűnt fel. Japánból az Egyesült Államokba hajózott át, ahol amerikai bankárokkal és hadianyaggyárosokkal tanácskozott. Ekkor már a brit titkosszolgálat kartotékjai között az „I Esti” titkos megjelölés alatt megtalálható volt Sidney Reilly neve. És úgy ismerték, mint nagyon vakmerő és leleményes titkos ügynököt.

Nagyszerű nyelvérzéke volt és hét nyelvet beszélt tökéletesen. Így hát Reillyt, fontos európai munkára, átrendelték az Egyesült Államokból. 1916-ban a svájci határon keresztül Németországba ment. Német tengerészisztnek álcázva behatolt a német tengernagyi hivatalba, megszerezte és Londonba szállította a hivatalos német haditengerészet titkos szolgálatának sifrjét. Minden valószínűség szerint ez volt az első világháború titkos szolgálatának legnagyobb bravúrja.

1918 elején Reilly kapitányt, mint a brit titkosszolgálat vezetőjét Oroszországba irányították. Számos személyi összeköttetése, széleskörű üzleti kapcsolatai és az orosz ellenforradalom belső köreinek alapos ismerete ideálisan alkalmassá tették erre a

feladatára. Az orosz küldetés azonban mély személyi jelentőséggel is bírt Reilly számára. Feneketlen gyűlölet égett benne a bolsevikok és általában az egész orosz forradalom ellen. Őszintén ki is nyilvánította ellenforradalmi céljait:

„A németek emberi lények. Még azt is megengedhetjük magunknak, hogy legyőzzenek bennünket. Itt Moszkvában az emberi faj ősellensége nő nagyra. Ha a civilizáció nem csap le idejekorán és nem zúzza össze ezt a rémet, akkor ez végülis elhatalmasodik majd a civilizáción.”

A brit titkosszolgálat londoni főhadiszállására küldött jelentéseiben Reilly ismételten sikraszállt amellett, hogy kössenek azonnal békét Németországgal és szövetkezzenek a császárral a bolsevik veszély ellen.

— Ezt a fajzatot, amely most Oroszországban megszületett — mondotta — mindenáron meg kell semmisíteni. Békét Németországgal! Igen, békét Németországgal, békét mindenkivel! Csupán egy ellenség van; az emberiségnek Szent Szövetségbe kell tömörülnie az éjszaka eme lidércnyomása ellen!

Alighogy megérkezett Oroszországba, Reilly azonnal fejest ugrott a szovjetellenes összeesküvésbe.

Bevallott célja a szovjet kormány megdöntése volt.³

3. Pénz és gyilkos

1918-ban a számbelileg legerősebb bolsevikellenes párt a Szociálforradalmárok Pártja volt. Borisz Szavinkovnak, az elvetélt Kornyilov-puccsban résztvett egykori hadügyminiszterhelyettesnek a vezetésével a harcos szociálforradalmárok az antibolsevik érzelmi hullám mozgatóerőivé váltak. Szélsőséges módszereik és propagandájuk folytán tekintélyes támogatást nyertek azoktól az elszaporodott anarchista elemektől, akiket a cári elnyomás nevelt ki Oroszországban. A szociálforradalmárok régebben használták a terrorizmus fegyverét a cár ellen. Most ugyanezt a fegyvert a bolsevikok ellen akarták fordítani.

A szociálforradalmárok a francia titkos szolgálattól kaptak pénzügyi támogatást. Borisz Szavinkov a Noulens francia követ által személyesen átadott pénzzel, az „Orosz Újjászületés Ligája”-nak fedőneve alatt megszervezte Moszkvában a szociálforradalmár terrorista központot. Céljuk Lenin és más szovjet vezetők meggyilkolása volt. Sidney Reilly ajánlatára az angol titkos szolgálat,

terroristák kiképzése és felfegyverzése céljából szintén pénzügyi támogatást nyújtott Szavinkovnak.

De Reilly, aki a cárizmus lelkes híve volt, nem bízott a szociálforradalmárokbán, különösen ha arról volt szó, hogy a szovjet rendszer helyén egy új orosz kormányt kell majd alakítani. Szavinkovtól eltekintve, akit teljesen megbízhatónak tartott, Reilly úgy érezte, hogy a baloldali szociálforradalmárok nem kívánatos radikális erőt képviselnek. Néhányukról köztudomású volt, hogy kapcsolatban állnak Trockijt követő ellenzéki bolsevikokkal. Reilly fel akarta használni őket saját céljaira, de el volt tökélve arra, hogy a radikalizmust kiirtja Oroszországban. Katonai diktatúrát akart, amely első lépés lett volna a cárizmus visszaállítására. Ennek megfelelően, miközben tovább is pénzelte és bátorította a szociálforradalmár terroristákat és más radikális szovjetellenes csoportokat, az angol kém gondosan felépítette a saját összeesküvő apparátusát. Reilly később emlékirataiban maga is fölfedte ennek működését :

„Fontos volt, hogy az általam felépített orosz szervezet ne tudjon túlságosan sokat és hogy egyetlen része se lehessen abban a helyzetben, hogy a másikat elárulhassa. Ennek megfelelően az apparátus az „ötös” rendszer alapján dolgozott és minden résztvevő csupán négy másik személyt ismert. Jómagam, aki az egészet összefogtam és a piramis tetején helyezkedtem el, valamennyit ismertem ; nem személyesen, de név és cím szerint. Ez később nagyon hasznosnak bizonyult . . . Ilyképpen, ha bárki bármit elárult, nem mindenkit fedeztek fel és a leleplezést lokalizálni lehetett.”

Miután kapcsolatot teremtett a Cári Tisztek Szövetségével, a régi cári titkos rendőrség, a sötétemlékezetű Ohrana maradványaival, Szavinkov terroristáival és hasonló ellenforradalmi elemekkel, Reilly szervezete csakhamar gombamódra tenyészett Moszkvában és Pétervárott. Reilly számos cári időkből való barátja és ismerőse csatlakozott a szervezethez s valamennyi nagyon „értékesnek” bizonyult. Ezek közé tartozott *Csuberszkij gróf*, a hajóépítő magnás, akinél Reilly, mint a német hajóépítő cégek és a gróf vállalata közötti összekötő, valaha alkalmazásban állott ; *Jugyenyics* cári tábornok ; *Szergej Balkov* a pétervári kávéháztulajdonos ; *Dagmara*, a balett-táncosnő, akinek lakásán moszkvai főhadiszállását felütötte ; *Grammatyikov* a gazdag ügyvéd és az Ohrana volt titkos ügynöke, aki most főközvetítő volt Reilly és a szociál-

forradalmár párt között és *Venyeszláv Orlovskij*, egy másik volt Ohranaügynök, akinek sikerült elérnie, hogy a pétervári Cseka kötelékébe kerüljön s akitől Reilly azt a bizonyos, Sidney Georgijevics névre szóló Cseka-igazolványt kapta, amelynek segítségével szabadon járhatott-kelhetett Szovjetoroszországban.

Ezek és más ügynökök, akiknek még a Kremlbe és a Vörös Hadsereg vezérkarába is sikerült becsempészniök magukat, Reillyt a szovjet kormány minden intézkedéséről részletesen tájékoztatták. Az angol kém azzal kérkedhetett, hogy a Vörös Hadsereg lepecsételt parancsait „már akkor olvassák Londonban, amikor Moszkvában még fel sem nyitották”.

Reilly műveleteinek pénzügyi fedezésére több millió rubelre rúgó pénzkötegek voltak elrejtve Dagmara balett-táncosnő lakásán. Hogy a pénzt szaporítsa, Reilly a brit követség anyagi forrásait is igénybevette. A pénzt Bruce Lockhart szedte össze és *Hicks* kapitányon, a brit titkos szolgálat tagján keresztül juttatta el Reillynek. Lockhart, akit Reilly belevont az ügyekbe, már említett könyvében később felfedte a pénz megszerzésének módját:

„Számos olyan orosz akadt, akinek rejtett rubelraktára volt. Ezek csak örültek annak, ha a pénzüket egy londoni kifizetésre szóló kötelezvény ellenében odaadhatták. Hogy minden gyanút elkerüljünk, a rubeleket egy moszkvai angol cég útján gyűjtöttük össze. Ez a cég tárgyalta az oroszokkal, határozta meg az átváltási árfolyamot és adta át a londoni utalványt. Minden egyes tranzakciónál hivatalos garanciát adtunk, hogy az angol cég jó a Londonban kifizetendő összegre. Az összeszedett rubeleket az amerikai főkonzulátusra vitték, ahol azután átadták Hicksnek, aki viszont eljuttatta a megfelelő címzetteknek.”

Végül az angol kém, kinek figyelme minden apróságra kiterjedt, részletes tervet dolgozott ki a szovjet kormány eltávolítása után nyomban hatalomba ültetendő kormány számára. Személyes barátainak Reilly fontos szerepet szánt az új rendszerben:

„Minden intézkedés megtörtént egy ideiglenes kormány létesítésére. Kitűnő barátomat és szövetségesemet, Grammatyikovot szemeltem ki belügyminiszternek. A rendőri ügyek és a pénzügyek az ő ellenőrzése alá kerülnek. Csuberszkij, régi barátom és üzlettársam, aki Oroszország egyik legnagyobb kereskedelmi vállalatának a feje, közlekedésügyi miniszter lesz. Jugyenyics, Csuberszkij és Grammatyikov

ideiglenes kormányt alakítanak, melynek az lesz a szerepe, hogy az ilyen forradalmat elkerülhetetlenül követő anarchiának véget vessen.”

A szovjetellenes kampány során elsőnek Szavinkov terroristái léptek „akcióba”.

1918 június 21-én *Volodarszkij* sajtóügyi népbiztost, amikor a pétervári Obuhov-gyár munkásgyűléséről távozott, egy szociálforradalmár terrorista meggyilkolta. Ezt két héten belül, július 6-án Moszkvában, Mirbach német követ meggyilkolása követte. A szociálforradalmárok célja az volt, hogy rémületet keltsenek a bolsevik sorokban és egyidejűleg siettessék a német támadás megindítását, amelyről azt hitték, hogy megadja a kegyelemdőfést a bolsevik rendszernek.⁴

Azon a napon, amikor a német követet meggyilkolták, az ötödik Összorosz Kongresszus éppen a moszkvai Operaházban ülésezett. Az aranyozott páholyokban szövetséges megfigyelők hallgatták a szovjetküldöttek beszédét. A tárgyalások feszült légkörben folytak. Amikor Sidney Reilly belépett, Bruce Lockhart, aki más szövetséges ügynökökkel és diplomatákkal az egyik páholyban ült, tudta, hogy valami rendkívüli történt. Az angol kém sápadt és izgatott volt. Sietve Lockhart fülébe súgta, hogy miről van szó.

Az a lövés, amely Mirbachot leterítette, jeladás lett volna a disszidens bolsevik elemek által támogatott, egész országra kiterjedő, általános szociálforradalmár felkelésre. Felfegyverzett szociálforradalmároknak meg kellett volna támadniuk az Operaházat, hogy ott letartóztassák a szovjetküldötteket. Ám valami baj volt a kréta körül. Az Operaház most a Vörös Hadsereg katonái vették körül. Az utcákon lövöldözés zaja hallatszott, de nyilvánvaló volt, hogy a szovjet kormány ura a helyzetnek.

Miközben Reilly beszélt, a zsebeiben kompromittáló iratok után kutatott. Egyet talált is; darabokra tépte és aztán a papírszeleteket lenyelte. Egy francia titkos ügynök, aki Lockhart mellett ült, ugyanezt cselekedte.

Néhány órával később egy szónok az Operaház színpadáról bejelentette, hogy a Vörös Hadsereg és a Cseka leverte egy puccsot, amely a szovjet kormány fegyveres megdöntésére irányult. A puccsisták nem találtak semmiféle támogatásra. Egy csomó bombával, puskával és gépfegyverrel felfegyverkezett szociálforradalmár terroristát lefűleltek és letartóztattak. Sokat közülük megöltek. Vezetőik halottak, vagy bujkálnak, vagy szökésben vannak.

Az Operaházban tartózkodó szövetséges megbízottakkal tudatták, hogy most már biztonságban visszatérhetnek követségükre. Az utcákon teljes rend uralkodik.

Később híre jött, hogy Jaroszlávban a Vörös Hadsereg ugyancsak elfojtott egy felkelést, amely a moszkvai puccsal összhangban állt. A szociálforradalmárok vezetője, Borisz Szavinkov, aki személyesen irányította a jaroszlávli fölkelést, csak az utolsó pillanatban kerülte el, hogy a szovjet katonák kezébe jusson.

Reilly nagyon dühös és csalódott volt. A szociálforradalmárok a rájuk jellemző türelmetlenséggel és ostobasággal dolgoztak! Mindazonáltal — mondotta — az az alapgondolatuk, hogy akkor kell a puccsot megindítani, amikor a legtöbb szovjet vezető valami kongresszusra vagy ülésre egybegyűl, éppenséggel nem mondható rossznak. Annak a gondolata, hogy valamennyi bolsevik vezetőt egysapásra meg lehet fogni, megfelelt Reilly „napoleoni” képzeletének...

Komolyan hozzákezdett e terv kiviteléhez.

4. A lett összeesküvés

1918 augusztusának válságos hónapjában a Szövetségesek oroszországi beavatkozására vonatkozó tervek napvilágra kerültek. Augusztus másodikán, azzal a bevallott célzattal, hogy megakadályozzák „a hadianyag német kézre jutását”, Arhangelszkben partraszálltak. Augusztus 4-én a britek elfoglalták Bakut, a kaukázusi olajközpontot. Néhány nappal később brit és francia csapatok kötöttek ki Vladivosztokban. Augusztus 12-én egy japán hadosztály, majd augusztus 15—16-án a Fülöp-szigetetről átirányított két amerikai ezred követte őket.

Szibéria tekintélyes része már a szovjetellenes erők kezében volt. Ukrajnában a németek által támogatott cári tábornok, *Krasznov*, véres szovjetellenes hadjáratot vívott. Kievben *Skoropatszki* hetman, a németek bábja, hatalmas vérfürdőket rendezett és halomszámra gyilkolta a kommunistákat és a zsidókat.

Az új Oroszország ellenségei északról, délről, keletről és nyugatról készültek Moszkva bekerítésére.

Az a néhány szövetséges megbízott, aki még Moszkvában tartózkodott, előkészületeket tett az elutazásra. A szovjet kormányt nem értesítették erről a tényről. Ahogy Bruce Lockhart később megírta: „Rendkívüli helyzet volt. Nem volt hadüzenet és mégis a harc a Dvinától a Kaukázusig terjedő arcvonalon mindenütt

folyamatban volt.” És Lockhart hozzáfűzte : „Több megbeszélésem volt Reillyvel, aki elhatározta, hogy elutazásunk után is Moszkvában marad.”

Augusztus 15-én, azon a napon, amikor az amerikaiak Vladivosztkban partraszálltak, Bruce Lockhartnál fontos látogatók jártak. A jelenetet Lockhart később emlékirataiban megörökítette. A brit követség közelében levő lakásán ebédelt, amikor csegették és az inas „két lett úriembert” jelentett be. Az egyik egy alacsony, sápadtarcú, Smidhen nevű fiatalember volt ; a másik egy magas, jól megtermett férfi, éles vonásokkal, acélos szemmel. Az utóbbi, mint *Berzin* ezredes, a Kreml lett gárdájának parancsnoka mutatkozott be.

A látogatók levelet hoztak *Cromie* kapitánytól, a pétervári brit tengerészeti attasétól, aki rendkívül tevékenyen részt vett a szovjetellenes összeesküvésben. „Miután mindig résen voltam beugrató ügynökökkel szemben — jegyzi fel Lockhart — gondosan megvizsgáltam a levelet. Semmi kétség : *Cromie*-től származott.” Lockhart megkérdezte látogatóit, hogy mit kívánnak.

Berzin ezredes, aki, mint a Kreml-gárda parancsnoka mutatkozott be, közölte Lockharttal, hogy noha a lettek támogatták a bolsevik forradalmat, nem áll szándékukban a *Poole* tábornok vezetésével a minap Arhangelszkben partraszállt brit haderő ellen harcolni. Készen állnak arra, hogy a brit ügynökökkel megegyezzenek.

Mielőtt Lockhart választ adott volna, megbeszélte az ügyet *Grenard*-ral, a francia főkonzullal, aki — amint Lockhart írja — azt tanácsolta neki, hogy tárgyaljon *Berzin* ezredessel, de „vigyázzon arra, hogy mi magunkat ne kompromittáljuk”. Másnap Lockhart ismét találkozott *Berzin* ezredessel és egy írást adott át neki. Az íráson ez a szöveg állt : „Kérem engedjék át e sorok vivőjét az angol vonalakra, mert fontos üzenete van *Poole* tábornok számára.” Ezután Lockhart összehozta *Berzin* ezredest *Sidney Reilly*vel. „Két nappal később” — jegyzi fel Lockhart — „*Reilly* jelentette, hogy a tárgyalások simán haladnak előre és a letteknek eszük ágában sincs együtt pusztulni a bolsevikokkal. Meglobogtatta annak a lehetőségét, hogy a mi elutazásunk után, lett segítséggel esetleg képes lesz ellenforradalmat csinálni Moszkvában.

1918 augusztusának vége felé egy kis csoport szövetséges megbízott bizalmas tanácskozássra gyűlt egybe a moszkvai amerikai főkonzulátus egyik szobájában. Azért választották az amerikai főkonzulátust, mert minden más külföldi központ szoros szovjet ellenőrzés alatt állott. A szibériai amerikai partraszállás ellenére, a szovjet kormány még mindig barátságos magatartást tanúsított

az Egyesült Államok irányában. A Woodrow Wilson elnök tizennégy pontját feltüntető plakátokat Moszkvában mindenütt feltűnő helyen kiragasztották. Raymond Robins küldetésének öröksége nem ment teljesen veszendőbe.

Az amerikai főkonzulátuson megtartott tanácskozáson a francia főkonzul elnökölt. Az angolokat Reilly és *George Hill* kapitány, a Reilly mellé beosztott angol titkos szolgálatbeli tiszt képviselte. Számos más Szövetséges diplomáciai és titkos szolgálatbeli ügynök volt jelen, köztük *René Marchand*, a párizsi „Figaro” moszkvai tudósítója.

Sidney Reilly emlékirataiban tett vallomása szerint az ülést azért hívták össze, hogy szovjetellenes működésének haladásáról jelentést tegyen. Közölte a szövetséges megbízottakkal, hogy „megvásárolta Berzin ezredest, a Kreml-gárda parancsnokát”. Az ezredes ára „kétfélmillió rubel volt”. Orosz pénzben 500 000 rubel előleget fizetett Reilly Berzin ezredesnek; az összeg hátralevő részét angol fontban kell majd kifizetni, ha majd Berzin ezredes, szolgálatának elvégzése után, az arhangelszki brit vonalakat eléri.

„Szervezetünk most hihetetlenül erős” — jelentette Reilly. „A lettek velünk vannak s a nép is velünk lesz, mielőtt először lesújtottunk.”

Ezután Reilly bejelentette, hogy augusztus 28-án a moszkvai nagyszínházban a bolsevik Központi Bizottság rendkívüli ülést tart. Ezen az ülésen a szovjet állam összes vezetői egybegyűlnek ugyanabban az épületben. Reilly terve vakmerő volt, de egyszerű...

Előírt szolgálatuk során, a lett gárdisták a színház minden bejáráját és kijáráját őrizni fogják a bolsevik ülés alatt. Berzin ezredes erre az alkalomra „teljesen megbízható és ügyünknek elkötelezett” embereket fog kiválasztani. Az adott jelre a Berzingárdisták bezárják majd az ajtókat és a színházban levőket fegyverükkel sakkban tartják. Azután egy „különleges osztag”, amely magából Reillyből és „az ő legbelsőbb összeesküvőiből” áll, felrohan a színpadra és letartóztatja a bolsevik párt Központi Bizottságát!

Lenint és a többi szovjet vezetőt azonnal agyonlövik. Mégis, kivégzésük előtt, nyilvánosan végigdíszelnek velük Moszkva utcáin, hogy „mindenki saját szemével lássa: Oroszország zsarnokai foglyok”.

Ha Lenint és társait eltávolítják az útból, a szovjet rendszer kártyavárként omlik majd össze. „Hatvanezer tiszt van Moszkvában — mondotta Reilly — akik azonnal készen állnak a mozgósításra. Csak jelt kell adni nekik, hogy hadsereget alkossanak s a városban belül harcra szálljanak, miközben a szövetséges erők

kivülről támadnak. Ennek a titkos szovjetellenes hadseregnek a vezetésére „a jól ismert cári tisztet, Jugyenyics tábornokot” szemelték ki. Egy második hadsereg Szavinkov „tábornok” vezetése alatt Észak-Oroszországban sorakoznék föl és „mindaz, ami a bolsevikokból megmaradna, a két malomkő között őrlődne fel”.

Ez volt Reilly terve. Mind a brit, mind a francia titkos szolgálat támogatta. Az angolok szoros kapcsolatban álltak Jugyenyics tábornokkal és előkészületeket tettek arra, hogy ellássák fegyverrel és felszereléssel. A franciák Szavinkovot támogatták.

Az amerikai főkonzulátuson egybegyűlt szövetséges megbízottaknak megmondták, hogy mit tehetnek az összeesküvés megsegítése érdekében, mint mozdíthatják elő a sikert kémkedéssel, propagandával és a Moszkvát s Pétervárt összekötő életfontosságú vasútvonal hídjainak felrobbantásával, hogy ezzel elvágják a szovjet kormányt a segítségtől, amit az ország más részeiből a Vörös Hadsereg esetleg megpróbálna hozzá eljuttatni...

A fegyveres puccs napjának közeledtére Reilly találkozott Berzin ezredessel és ketten gondosan kidolgozták az összeesküvés minden részletét. Előkészületeket tettek minden várható eshetőségre. Éppen a végső tervek kidolgozásával foglalatoskodtak, amikor megtudták, hogy a bolsevik Központi Bizottság ülését augusztus 28-áról szeptember 6-ára halasztották. „Nem bánom” — mondotta Reilly Berzinnek. — „Több az időnk a végső elrendezésre.” Reilly elhatározta, hogy Pétervárra utazik és egy utolsó szemlét tart az ottani apparátus felett.

Néhány nappal később Reilly azzal a hamis útlevétellel, amely őt mint Sidney Georgijevics Relinszkijt, a Cseka ügynökét tüntette fel, vonaton Pétervárra utazott.

5. Sidney Reilly eltűnik

Pétervárrott Reilly egyenesen a brit követségre ment, hogy jelentést tegyen Cromie kapitánynak, a brit tengerészeti attasénak. Reilly gyorsan ismertette a moszkvai helyzetet és elmagyarázta a felkelés tervét. „Moszkva a kezünkben van!” — mondotta. Cromie el volt ragadtatva. Reilly megígérte, hogy részletes jelentést ír majd, melyet titokban Londonba küldenek.

A következő reggelen Reilly hozzálátott a munkához és érintkezést keresett a pétervári szervezet vezetőjével. Délben telefonált Grammatyikovnak, a volt Ohrana-ügynöknek.

Grammatyikov hangja rekedtnek és természetellenesnek tűnt. „Ki az?” — kérdezte.

— Én vagyok, Relinszkij — mondotta Reilly.

— Kicsoda? — kérdezte Grammatyikov.

Reilly megismételte álnevét.

— Van valaki nálam, aki rossz híreket hozott — mondotta hirtelen Grammatyikov. — Az orvosok túlságosan hamar kezdtek hozzá az operációhoz. A beteg állapota súlyos. Ha látni akar, jöjjön azonnal.

Reilly Grammatyikov lakására rohant. Grammatyikov lázasan üritgette fiókjait és papírokat égetett el a tűzhelyen.

— Azok az örültek túlságosan hamar csaptak le! — kiáltott fel Grammatyikov, mihelyt Reilly a szobájába lépett. *Urickij* halott, ma délelőtt 11 órakor meggyilkolták a hivatalában.

Miközben beszélt, Grammatyikov tovább szakitgatta és égette a papirosokat. — Rendkívül kockázatos továbbra is itt-maradnunk. Én persze már gyanú alatt állok. Ha bármit is megtudnak, az elsősorban a maga és az én nevem lesz.

Amikor Reilly Cromie kapitányt az angol követségen felhívta, megtudta, hogy az már hallott a gyilkosságról. *Urickijt*, a pétervári Cseka fejét egy szociálforradalmár terrorista lelőtte. Azonban, ami Cromie-t illeti, minden rendben van. Reilly körültekintően azt ajánlotta, hogy „a szokott helyen” találkozzanak. Cromie megértette. A „szokott hely” a Balkov-kávéház volt.

A közbülső időt Reilly különböző veszedelmes és felesleges okmányok megsemmisítésére és sifrjeinek, valamint más papírjainak gondos elrejtésére használta fel...

Cromie nem jelentkezett a kávéházban. Reilly elhatározta, hogy megkockáztatja s elmegy az angol követségre. Elmentében néhány figyelmeztető szót súgott Balkov fülébe. — „Lehet, hogy valami baj van, készüljön fel Pétervár elhagyására. Igyekezzenek majd átcsúszni a finn határon...”

A Vlagyimirovskij-körúton Reilly szaladó férfiakat és nőket látott. Kapualjak mögé és a mellékutcákba menekültek. Hatalmas gépek zúgását lehetett hallani. Egy vörös katonákkal zsúfolt autó rohant el mellette, majd egy másik és egy harmadik.

Reilly meggyorsította lépteit. Már majdnem szaladt, amikor annak az utcának a sarkához ért, ahol az angol követség volt. Hirtelen megállt. A követség előtt néhány holttest feküdt. A szovjet rendőrség emberei voltak. A követséggel szemben négy autó sorakozott fel és végig az utcán vörös katonák kettős sorfala vont kordont. A követség kapujának sarka ki volt emelve.

— Nos Relinszkij elvtárs, eljött megnézni a sikerünket?

Reilly megfordult és egy fiatal vöröskatonát látott maga előtt, akivel mint Relinszkij elvtárs, a Cseka tagja, több ízben is találkozott. — Mondja elvtárs, mi történt? — kérdezte Reilly, sebtében.

— A Cseka valamilyen Sidney Reilly nevű egyént keres — felelte a katona.

Reilly megtudta, hogy mi történt. Urickij meggyilkolása után a pétervári szovjet hatóságok a Cseka embereit kiküldték az angol követség körülzárására. Odafönn, a követség személyzete, Cromie kapitány vezetésével, kompromittáló iratokat égetett. Cromie kapitány lerohant a lépcsőn és a szovjet titkosrendőrök orra előtt bezárta az ajtót. Betörték a kaput és a kétségbeesett brit ügynök a lépcsőn várta őket egy-egy automata browning-pisztollyal a két kezében. Cromie agyonlőtt egy rendőrbiztost és néhány más hivatalos személyt, a Cseka-rendőrök visszatüzeltek, Cromie kapitány golyót kapott a fejébe és összeesett...

Reilly ezt az éjszakát egy *Szergej Dornoszkij* nevű szociálforradalmár terrorista lakásán töltötte. Reggel elküldte Dornoszkijt, hogy puhatolózzék. Dornoszkij a hivatalos kommunista napilap, a *Pravda* egy példányával tért vissza. — „Vér fog folyni az utcákon — mondta. — Valaki Moszkvában Leninre lőtt, de nem találta el!” Átnyújtotta Reillynek a lapot. Lángoló, nagybetűs cím számolt be a Lenin elleni merényletről.

Előző este, amidőn Lenin elhagyta a Michelson-gyárat, ahol egy gyűlésen beszélt, *Fánya Kaplan*, szociálforradalmár terrorista nő közvetlen közélről két lövést adott le a szovjet állam vezetőjére. A golyók mérgezve és reszelve voltak. Az egyik lövés a szív fölött a tüdejébe hatolt, a másik a nyakán érte, a főütőér közelében. Lenin nem halt meg, de az élete állítólag veszélyben forog.

A pisztolyt, amit Fánya Kaplan Leninre sütött, Reilly cinkostársától, Borisz Szavinkovtól kapta. Később Szavinkov „Egy terrorista emlékiratai” című könyvében ezt meg is írta.

Reilly minden eshetőségre felkészülve egy önműködő pisztolyt rejtett a kabátujja alá és azonnal elutazott vonaton Moszkvába. Útközben, másnap, a klini állomáson vett egy újságot. A hírek a lehető legrosszabbak voltak. Részletes jelentés volt benne Reilly egész összeesküvéséről, beleértve azt a tervet, hogy Lenint és a többi szovjet vezetőt megölik, Moszkvát és Pétervárt elfoglalják s Szavinkov és Jugyenyics vezetésével katonai diktatúrát állítanak fel. Reilly növekvő rémülettel olvasta a híreket.

De a végső csapás csak azután jött.

Berzin ezredes a lett gárda parancsnoka, megnevezte Sidney Reilly kapitányt, az angol ügynököt és elmondotta, hogy kétmillió rubellel akarta megvászárolni őt arra az esetre, ha csatlakozik a szovjet vezetők meggyilkolására irányuló összeesküvéshez. A szovjet sajtó közzétette azt a levelet is, amit Bruce Lockhart adott neki, hogy azzal átjuthasson a brit vonalakhoz Arhangelszkbe.

Lockhartot a Cseka Moszkvában letartóztatta, más szövetséges hivatalos megbízottakat és ügynököket előállítottak és őrizetbe vettek.

Reilly személyleírását Moszkvában mindenütt falragaszok hirdették. Különböző álneveit — Massino, Constantine, Relinszkij — közzétették és kihirdették, hogy törvényen kívül helyeztetett.

A nyilvánvaló veszély ellenére Reilly továbbutazott Moszkvába. Egy *Vera Petrovna* nevű nő lakásán felkutatta Dagmarát, a balett-táncosnőt. Ez a nő Lenin merénylőjének, Fánya Kaplannak a cinkosa volt.

Dagmara elmondotta Reillynek, hogy a Cseka néhány nappal ezelőtt rajtaütött a lakásán. Neki sikerült kétmillió rubelt ezer-rubeles bankjegyekben elrejtene. Ez Reilly összeesküvésre szánt pénzének egy része volt. Nem tartóztatták le. Nem tudja miért. Talán arra gondoltak, hogy rajta keresztül rábukkanhatnak Sidney Reillyre.

Am Dagmara kétmillió rubeljével Reilly nem volt könnyű eset. Hol görög kereskedőnek, hol volt cári tisztnek, hol hivatalos szovjet személyiségnek, hol pedig egyszerű kommunista munkásnak álcázva járkált tovább és sikerült a Cseka elől kitérnie.

Egyik nap találkozott volt moszkvai segédjével, George Hill kapitánnyal, az angol titkosszolgálat tagjával, akinek eddig sikerült megmenekülnie a bolsevikok elől. A két ügynök név- és címlistákat vizsgált felül. Reilly felfedezte, hogy szovjetellenes szervezetének tekintélyes része még érintetlen. Úgy érezte, hogy még mindig van remény.

Hill kapitány azonban, Reillyvel ellentétben, úgy vélekedett, hogy a játszma elveszett. Tudomására jutott, hogy a szovjet és az angol kormány között megegyezés jött létre a foglyok kicserélésére. Az oroszok szabadon bocsátják Lockhartot és a többi angol foglyot és ennek ellenében az angolok szabad utat engedélyeznek különböző, az angol hatóságoktól letartóztatott szovjet megbízottak részére.

— Megyek és feladom magam — mondotta Hill kapitány és ugyanazt tanácsolta Reillynek.

Reilly nem volt hajlandó beismerni a vereséget. — Én majd hazajutok a vörösbőrűek engedélye nélkül is — mondotta Hill kapitánynak. Fogadást kötött cinkosával, hogy két hónap múlva Londonban, a Savoy-hotelben találkoznak.⁵

Reilly még néhány hétig Oroszországban maradt. Kémkedési anyagot gyűjtött s tanácsot és hátorítást adott azoknak a szovjetellenes elemeknek, akik tovább folytatták a munkát. Miután többször csak hajsza hiján menekült meg a leleplezéstől, hamis német útlevéllal sikerült Bergenbe (Norvégia) jutnia. És innen Angliába hajózott...

Visszatérve Londonba, Reilly kapitány jelentést tett az Intelligence Service-nél feletteseinek. Mélyen sajnálta az elmulasztott alkalmakat, „ha Berzin nem gyulladt volna be... Ha az expedíciós hadsereg gyorsan előrenyomult volna Vologda irányában... Ha össze tudtam volna játszani Szavinkovval...”

De egy dologról meg volt győződve Reilly: hiba, hogy Anglia még mindig háborúban áll Németországgal. Azonnal meg kell szüntetni az ellenségeskedéseket a nyugati fronton és koalíciót kell alkotni a bolsevizmus ellen. Sidney George Reilly kapitány meggyőződéssel kiáltotta: *„Békét, békét mindenáron és azután egységfrontot az emberiség igazi ellenségei ellen!”*

JEGYZETEK

1. Raymond Robins és Bruce Lockhart személyes nyomozás alapján egybehangzóan megállapították, hogy e szovjetellenes bandafőnökök közül sokan — némelyikük anarchistának nevezte magát — a német titkosszolgálat zsoldjában állottak. Pénzt kaptak arra, hogy zavarokat és felkeléseket szítanak és ezzel ürügyet szolgáltatassanak a németeknek a beavatkozásra.

2. 1922-ben a Csekát megszüntették és helyére az OGPU (Állami Politikai Főigazgatóság orosz nevének kezdőbetűi) került. 1934-ben az OGPU-t a szovjet belügyi népbiztosság közbiztonsági osztálya, az NKVD váltotta fel.

3. Ebben a fejezetben éppúgy, mint a könyv más helyein, a szerzők felhasználják Sidney Reilly kapitány színes történetét, mint jelképét annak a tevékenységnek, amelyet a nyugati szovjetellenes koalíció folytatott. Ezt a koalíciót abban az időben az angol konzervatívok és a francia reakció vezették. Habár a Reilly-nek tulajdonított akciókat és véleményeket ő cselekedte és ő mondta, teljesen nyilvánvaló, hogy Reilly maga nem volt abban a helyzetben, hogy ilyen vagy olyan politikát indíthasson el, de abban az időben és később is a legelszántabb és legmerészebb eszköze volt a kívülről Oroszország ellen irányuló szovjetellenes összeesküvésnek.

4. Mirbach gyilkosa a szociálforradalmár terrorista *Blumkin* volt. A német követségre úgy nyert bebocsátást, hogy Cseka-tisztnek adta ki magát, aki figyelmeztetni akarja Mirbachot egy összeesküvésre, amely az életére tör. A német követ megkérdezte Blumkint, hogyan tervezik a gyilkosság végre.

⁵ A nagy összeesküvés

hajtását? „Így!” — kiáltotta Blumkin. Előrántotta a revolverét és lelőtte a követet. Blumkin az ablakon keresztül menekült el és egy ott várakozó gépkocsi elrobogott vele. Valamivel később a gyilkos Blumkin Trockij személyi testőre lett. (Lásd 174. oldal.)

5. Angliába való visszatérése után George Hill kapitányt az angol titkosszolgálat, a Szovjetoroszország elleni intervenciós hadjárat idejére 1919-ben összekötő tisztként Anton Djenyikin tábornok fehér orosz hadseregéhez küldte. Később Hill kapitány, mint speciális titkos megbízott lépett Sir Henri Deterding szolgálatába. A híres európai olajmágnás rögeszméjévé vált, hogy elpusztítja Szovjetoroszországot. Pénzelte Hitler uralomrajutását is. Az angol kormány a továbbiakban is felhasználta George Hillt fontos „diplomáciai” feladatokra Kelet-Európában. 1932-ben Londonban megjelent Hill könyve, melyben néhány szovjetoroszországi kémkalandját írja le. *Menj, kémeled ki az országot!* — *Az angol titkosszolgálat I. K. 8. számú ügynökének kalandjai* címen. 1945 tavaszán a Churchill-kormány George Hillt, aki időközben dandárparancsnoki rangot ért el az angol hadseregben, szemelte ki rendkívüli kiküldöttnek Lengyelországba. Hill tábornok a magyarázat szerint angol megfigyelőként működött volna Lengyelországban és az akkor zavaros lengyel helyzetről küldött volna jelentéseket Londonba. A varsói ideiglenes kormány azonban nem adott engedélyt Hill tábornoknak a Lengyelországba való beutazásra.

A SZIBÉRIAI KALAND

1. Az *Aide-mémoire*

1918 augusztus másodikán, azon a napon, amikor az angol csapatok partraszálltak Arhangelszkben, *William S. Graves*, az amerikai hadsereg vezérőrnagya, a Camp Fremont (Palo Alto) kaliforniai nyolcadik hadosztály parancsnoka sürgős rejtjeles üzenetet kapott a washingtoni hadügyminisztériumtól. Az első megfejtett mondat így hangzott: „Ennek az üzenetnek tartalmáról tisztikarának egyetlen tagja és egyáltalában senki sem szerezhet tudomást.”

Az üzenet a továbbiakban utasította Graves tábornokot, hogy: „Üljön fel az első San Francisco felé tartó vonatra, majd onnan utazzon Kansas City-be, ott menjen el a Baltimore-szállóba és keresse a hadügyminisztert.”

Semmiféle magyarázatot nem fűztek ahhoz, hogy miért kell a tábornoknak ilyen gyorsasággal Kansas Citybe utaznia és semmiféle utalás nem volt arra, hogy milyen soká lesz távol állomáshelyétől.

Graves tábornok veterán, harcedzett katona volt és így nem tett fel olyan kérdéseket, amelyekre nyilvánvalóan nem akartak felelni. Egy kis utazótáskába belegyömöszölt néhány holmit és két órával később már a Santa Fé-expresszen ült s San Franciscótól keletnek tartott.

Amikor a tábornok megérkezett Kansas Citybe, *Newton D. Baker* hadügyminiszter már várt rá az állomáson.

A hadügyminiszternek sietős dolga volt. Néhány perc múlva indul a vonata — magyarázta. Gyorsan elmondotta Graves tábornoknak, hogy miért rendelte oda erre a titokzatos találkozóra. A hadügyminisztérium Gravest választotta ki arra, hogy a most azonnal Szibériába induló amerikai expedíciós csapat parancsnokságát átvegye.

Ezután Baker hadügyminiszter egy lepecsételt borítékot nyújtott át. „Ez az Egyesült Államok Oroszországban folytatandó politikájának lényegét tartalmazza. Önnek ehhez kell tartania magát. Vigyázzon minden lépésére: dinamittal töltött tojásokon fog járni. Az Isten áldja meg és jó utat!” — mondotta.

Graves tábornok még ugyanezen az estén — amikor egyedül maradt Kansas City-beli hotelszobájában — felnyitotta a lepecsételt borítékot. Egy hétoldalas, „Aide-Mémoire” címet viselő memorandumot húzott ki belőle. A memorandumon nem volt aláírás, de a végén ezek a szavak voltak olvashatók: Külügyminisztérium, Washington D. C. 1918 július 17.

A felirat egy csomó általánosítással kezdődött arról, hogy „Amerika népe egész szívével a háború megnyerésén fáradozik”. Szükséges, fejtette ki a memorandum, hogy az Egyesült Államok „minden tekintetben készségesen együttműködjék” a Szövetségekkel Németország ellen. Azután elérkezett főtárgyához:

„Az Egyesült Államok kormánya ismételt vizsgálódás és az egész oroszországi helyzet nagyon beható tanulmányozása után arra a világos és végleges megítélésre jutott, hogy egy katonai beavatkozás inkább súlyosbítaná ott a jelenlegi elszomorítóan zavaros helyzetet, hogysen javítana azon és semmi előnyt nem jelentene számunkra főcélunk, a Németország elleni háború megnyerése szempontjából. Ezért nem vehetünk részt ilyen beavatkozásban és elvben nem szankcionálhatjuk azt.”

Ez eddig világos és pontos körvonalazása volt a követendő politikának és Graves tábornok teljesen megegyezett vele. Dehát akkor miért bízzák meg azzal, hogy amerikai csapatokat vezessen orosz területen? Értetlenül olvasta tovább:

„Katonai akció, ahogy az Egyesült Államok kormánya látja a körülményeket, csak annyiban megengedhető, amennyiben segíteni kell a csehszlovákokat haderejük megszilárdításában és abban, hogy sikeresen együttműködhessenek szláv testvéreikkel...”

Csehszlovákok? Oroszországban?

„Aludni mentem” — írta le később Graves tábornok „Amerikai kaland Szibériában” című könyvében ezt a jelenetet — „de nem tudtam elaludni és folyton azt kérdeztem magamtól, hogy

milyen politikát követnek más nemzetek és miért nem közlik velem, hogy mi megy végbe Szibériában.”

Ha Graves tábornok felelni tudott volna azokra a kérdésekre, amelyek őt ébren tartották, akkor még nyugtalanabbul forgolódott volna ezen a nyári éjszakán.

2. Cselszövés Vladivosztokban

A cár feudális uralma alatt Szibéria végtelen kiterjedésű és meseszerűen gazdag területe jóformán semmit sem fejlődött. Az Európa határaitól a Csendes-óceánig és a Sarkvidéktől Afganisztánig terjedő hatalmas terület csaknem lakatlan volt. Ezen a még nem térképezett vad területen futott végig az egyvágányú transz-szibériai vasútvonal, az egyetlen összekötőkapocs kelet és nyugat között. Aki ezt a vasútvonalat és a kétoldalán fekvő néhány kilométernyi sávot ellenőrzése alatt tartotta, egyben uralkodott az egész ázsiai Oroszországon, ezen a felbecsülhetetlen stratégiai fontosságú és gazdag szubkontinensen is.

1918 nyarának derekán, amikor Raymond Robins a transz-szibériai vasúton kelet felé utazott, több mellékvágányon veszteglő csehszlovák katonai szerelvényt látott. Ezek a csehek, akiket akarattuk ellenére kényszerítettek az osztrák-magyar hadseregbe, a forradalom előtt tömegével szöktek át az oroszokhoz. A cári orosz hadparancsnokság cseh hadsereget szervezett belőlük, amely az oroszokkal vállvetve harcolt az osztrák és német haderők ellen. Kerenszkij bukása után, a Szövetségesek kérésére, a szovjet kormány beleegyezett abba, hogy a cseh csapatokat Oroszországon keresztül Vladivosztokba szállítsa. Ebből a kikötőből kellett volna elhajózniuk és a glóbuszt megkerülve, a nyugati arcvonalon harcoló szövetséges haderőkhöz csatlakozniuk. Több mint ötvenezer ilyen cseh katona döcögött a nyolcezer kilométer hosszúságú, Kazántól Vladivosztokig húzódó vasútvonalon.

A cseh katonák azt hitték, hogy majd Európában Csehszlovákia függetlenségéért harcolnak, de vezetőik, a reakciós cseh tábornokok — Gayda és Sirovy — mást terveztek. Bizonyos szövetséges államférfiakkal egyetértésben ezek a tábornokok a szovjet kormány megdöntésére akarták felhasználni a cseh katonákat...

A Szövetségesek és a szovjet kormány között létrejött egyezmény értelmében a cseheknek, szovjet területen való átvonulásuk közben, át kellett adniuk fegyvereiket a szovjet hatóságoknak.

Azonban 1918 június 4-én David R. Francis követ fiához írt egyik levelében megírta, hogy „amennyiben lehetséges, megakadályozza a cseh katonák leszerelésének foganatosítását”. Az amerikai követ még hozzáfűzte :

„Nincs felhatalmazásom arra, hogy ezeket a katonákat a szovjet kormány parancsainak megtagadására buzdítsam. Csupán a külügyminisztérium fejezte ki ezzel kapcsolatban a rokonszenvét. Én mindazonáltal, a saját szakállamra, már előzőleg is cselekedtem.”

A cseh katonák, Gayda és Sirovy tábornokok parancsára, megtagadták a szovjet hatóságoknak katonai felszerelésük átadását. Hasonló párhuzamos esetek mutatkoztak végig a transzszibériai vasút vonalán. A jól képzett és tökéletesen felszerelt cseh csapatok számos olyan várost, ahol éppen állomásoztak, elfoglaltak; eltávolították a helyi szovjeteket és szovjetellenes kormányzatot létesítettek.

Július első heteiben Gayda tábornok orosz ellenforradalmárok segítségével puccsot szervezett Vladivosztokban és szovjetellenes kormányzatot helyezett hatalomba. Az utcákon *Knight* amerikai tengernagy, *Kato* japán altengernagy, *Pons* francia ezredes, a francia misszió tagja és *Badiura*, a csehszlovák hadsereg kapitánya (aki a megszállott város parancsnoka lett) aláírásával ellátott falragaszok jelentek meg. A felhívás közölte a lakossággal, hogy a szövetséges hatalmak beavatkozása „az orosz nép iránti barátság és rokonszenv szellemében” történt.

1918 július 22-én, öt nappal azután, hogy az amerikai külügyminisztérium a cseh csapatok elhajozásának elősegítésével kapcsolatban az amerikai csapatok Szibériába küldésének szükségességét kinyilatkoztató „Aide-mémoire”-t megfogalmazta, *DeWitt Clinton Poole*,¹ moszkvai amerikai konzul a következő rejtjeles táviratot küldte az omszki amerikai konzulnak :

„Bizalmasan közölheti a csehszlovák vezetőkkel, hogy további értesítésig a Szövetségesek politikai szempontból örömmel vennék, ha jelenlegi pozíciójukat tartanák. Ugyanakkor vigyázzanak arra, hogy ne akadályoztassanak a katonai követelményeknek megfelelő intézkedések végrehajtásában. Mindenekelőtt fontos, hogy a transzszibériai vasút ellenőrzését biztosítsák; másodsor, ha ezt elérték, ezzel egyidejűleg továbbra is tartsák ellenőrzésük alatt azokat a területeket,

amelyek most a kezükben vannak. Közöljék a francia megbízottal, hogy a francia főkonzul csatlakozik ezekhez az utasításokhoz.”

1918 nyarán a szövetséges hatalmak azzal az ürüggyel özönlötték el Szibériát, hogy a cseheket kívánják megvédeni a Vörös Hadsereg csapatainak és a bolsevikok által fölszerelt német hadifoglyoknak az indokolatlan támadásai ellen. Ezen a tavaszon és nyáron az angol, francia és amerikai újságok telve voltak szenzációhajhászó riportokkal arról, hogy a bolsevikok „Szibériában a német és osztrák hadifoglyok tízezreit” fegyverzik fel a csehek ellen. A *New York Times* jelentette, hogy a vörösök egyedül Tomszk városában hatvanezer németet fegyvereztek fel.

Hicks kapitány, az angol titkosszolgálat, Webster kapitány az Amerikai Vöröskereszt megbízásából és *Drysdale* őrnagy, pekingi amerikai katonai attasé a szovjet hatóságok engedélyével Szibériába utaztak, hogy a vádakat kivizsgálják. Többheti alapos vizsgálat után mind a hárman ugyanarra a végkövetkeztetésre jutottak: Szibériában egyetlenegy felfegyverzett német vagy osztrák hadifogoly sincs. A vádakat, jelentette ki a három tiszt, egyszerűen kiagyalták, hogy szándékos propagandát indítsanak egy Szovjetország elleni Szövetséges beavatkozás érdekében.²

1918 augusztus 3-án Vladivosztokban brit csapatok szálltak partra.

„Azért jövünk”, — közölte az angol kormány augusztus 8-án az orosz néppel — „hogy megmenthessünk benneteket attól, hogy Németország szétdarabolja és elpusztítsa országotokat. Ünnepelesen biztosítani kívánunk benneteket arról, hogy egy arasznyi területet sem tartunk meg az ország területéből. Oroszország sorsa az orosz nép kezében van, egyesegyedül az orosz nép határozhatja meg, hogy milyen kormányformát akar és miképpen kívánja megoldani szociális problémáit.”

Augusztus 16-án partraszállt az első amerikai osztag is. „Katonai akció most Oroszországban csak annyiban engedhető meg” — jelentette ki Washington — „amennyiben a csehszlovákok megvédésére irányul az őket támadó, felfegyverzett osztrák és német hadifoglyok ellen, valamint minden olyan erőfeszítés támogatására, ami az oroszok önkormányzati és önvédelmi törekvéseivel kapcsolatos, feltéve, hogy az oroszok maguk is elfogadják ezt a támogatást.”

Még ebben a hónapban a japánok is friss erőket szállítottak partra.

„Ezt cselekedve” — jelentette be Tokió — „a japán kormány továbbra is kifejezi azt a hő óhaját, hogy az orosz-japán kapcsolatot elmélyítse és a két nép közti barátságot megszilárdítsa. Egyben megerősíti azt, hogy tiszteletben tartja Oroszország területi integritását és hogy nem kíván beavatkozni az ország belügyeibe.”

A japán katonákat a japán legfelsőbb hadparancsnokság gondosan ellátta orosz szótárakkal, amelyek a bolsevik szót *barsuk*-nak (vadállatnak) fordították és a „megsemmisítendő” megjegyzéssel kísérték.

3. Terror Keleten

1918 szeptember 1-én Graves tábornok megérkezett Vladivosztokba, hogy átvegye a szibériai amerikai expedíciós haderő parancsnokságát. „Mikor Szibériába érkeztem” — írta később „Amerikai kaland Szibériában” c. könyvében — „semmilyen előre elhatározott elgondolásom nem volt arról, hogy mit kell vagy nem kell csinálnom. Nem voltak előítéleteim egyik orosz politikai táborral szemben sem és feltételeztem, hogy harmonikusan és az együttműködés szellemében tudok majd dolgozni az összes többi Szövetségesekkel.” Graves tábornoknak, az „Aide-mémoire” utasításainak megfelelően meg kellett védenie a transzsibériai vasútvonalat, segítenie kellett a cseh csapatokat abban, hogy Vladivosztokból elhajózzanak és távol kellett tartania magát attól, hogy beavatkozzék az orosz belügyekbe.

Alighogy felütötte hadiszállását, máris látogatója akadt Gayda tábornok személyében, aki azonnal hozzálátott ahhoz, hogy Graves-t az orosz helyzetet illetően „felvilágosítsa”. „Az oroszok felett” — mondotta Gayda — „nem lehet kedvességgel, vagy rábeszéléssel uralkodni, hanem csak ostorral és szuronnyal.” Az országot csak úgy lehet a végső káosztól megmenteni, ha a bolsevizmust kiirtják és egy katonai diktatúra veszi át a hatalmat. Gayda rögtön közölte annak az embernek a nevét, aki a legmegfelelőbb erre. Ez az ember *Alexandr Vasziljevics Kolcsak* tengernagy volt, az egykori cári hajóhadparancsnok, aki éppen akkoriban érkezett meg Japánból, hogy egy szovjetellenes hadsereget szervezzen és aki már tekintélyes erőt gyűjtött egybe Szibériában. Addig is Graves tábornoknak segítenie kell a cseheket és más szovjetellenes hadseregeket a bolsevikok elleni küzdelemben.

Ezután Gayda egy tervet nyújtott át Graves tábornoknak, amely azonnali felvonulást irányzott elő a Volgához és kelet felőli

támadást Moszkva ellen. Ezt a tervet, mint Gayda felfedte, francia és angol tanácsadói, valamint az amerikai Külügyi Hivatal megbízottai már jóváhagyták.

Graves tábornok elismételte, hogy milyen parancsokat kapott kormányától és kijelentette, hogy továbbra is ezekhez kívánja magát tartani. Megmondotta Gaydának, hogy amíg ő a parancsnok, egyetlen amerikai katonát sem fognak felhasználni a bolsevikok ellen és egyetlen amerikai katona sem fog semmi módon beavatkozni az orosz belügyekbe.

Gayda őrjöngve távozott, majd röviddel ezután egy másik fontos személyiség tett látogatást Graves tábornoknál. Ezúttal Knox tábornok, Kornyilov volt támogatója, most a szibériai angol haderő parancsnoka, kopogtatott nála.

„Ön lassan abba a hirbe keveredik, hogy a szegények barátja” — figyelmeztette Knox Graves-t. — „Hát Ön nem tudja, hogy ezek mind disznók?”

Graves tábornok azok közül való volt, akik, ahogy Raymond Robins fejezte ki magát, „önállóan gondolkodtak”. Olyan ember volt, aki csak abban hitt, amit a saját szemével látott. Elhatározta, hogy első kézből szerzi be értesüléseit a szibériai állapotokról. Hamarosan titkosszolgálatbeli tisztjei beutazták a vidéket és alapos, részletes jelentéseket hoztak magukkal megfigyelő útjukról. Rövidesen Graves arra a következtetésre jutott, hogy :

„A Szibériában használatos «bolsevik» szó magába foglalja az orosz nép többségét és a bolsevikok ellen harcoló csapatok felhasználása, felfegyverzése, felszerelése, táplálása, felruházása vagy fehérgárdista oroszok felbérelése a harcra, teljesen ellentétben áll az orosz belügyekbe való be nem avatkozás elvével.”

1918 őszén már több mint hétezer angol katona tartózkodott Észak-Szibériában. Ezenkívül hétezer angol és francia tiszt, technikus, katona volt beosztva Kolcsak tengernagyhoz, hogy segítsék őt a fehér oroszok szovjetellenes hadseregének kiképzésében és felszerelésében. Az angolokat és franciákat még ezerötszáz olasz is segítette. Hozzávetőlegesen nyolcezer amerikai katona állt Graves tábornok parancsnoksága alatt. A japánok rendelkeztek Szibériában a legnagyobb haderővel. Az a féktelen ambíció fűtötte őket, hogy magukhoz kaparintsák egész Szibériát. A japán haderő hetvenezer főre rúgott...

Novemberben Kolcsak admirális angol és francia támogatóinak segítségével Szibéria diktátorává lett. A tengernagy — egy

izgatott kis emberke, akit egyik kollégája úgy jellemzett, mint „beteg gyermeket”, mint „nyilvánvalóan neuraszténiást”, aki „mindig másnak a befolyása alatt áll” — Omszkban ütötte fel főhadiszállását és az „Oroszország legfőbb ura” címet adományozta magának. *Szaszonov* volt cári követ, miután Kolcsakot, mint az orosz Washington-t jelentette be, rögtön a tengernagy párizsi hivataltal megbízottja lett. Londonban és Párizsban dicsőhimnuszokat zengtek az admirálisról. *Sir Samuel Hoare* megismételte, hogy véleménye szerint Kolcsak „úriember”. *Winston Churchill* „tisztességesnek, megvesztegethetetlennek és hazafiasnak” nevezte. A *New York Times* benne látta a „valamennyire reprezentatív és állandó kormánnyal rendelkező, erőskezü és tisztességes embert”.

A Kolcsak-rendszert a Szövetségesek „nagylelkűen” támogatták, főképpen az angolok, akik municióval, fegyverekkel és pénzzel látták el. Knox tábornok büszkén jelentette, hogy: „Több száz ezer fegyvert, több száz millió töltényt, több száz ezer egyenruhát és tölténytáskát szállítottunk Szibériába. Minden egyes golyó, amit az év folyamán az orosz katonák a bolsevikok ellen eltűzeltek, Nagybritanniában készült, angol munkások gyártották, angol nyersanyagból és angol hajók szállították Vladivosztokba.”

Egy abból az időből való orosz gúnydal így jellemezte a helyzetet:

*Az egyenruha angol,
A vállrojt francia,
Bagó is jött Japánból
S Kolcsak a had ura.*

Graves tábornok nem osztotta a Szövetségesek lelkesedését Kolcsak uralma iránt. Titkosszolgálatbeli tisztjei mindennap új jelentéseket hoztak arról, hogy a tengernagy terroruralmat létesített. Kolcsak serege százezer főt számlált és fejvesztés terhe mellett „toboroztak” még további ezreket. A börtönök és a koncentrációs táborok zsúfolásig tömve voltak. Azok az oroszok, akik elég vakmerőek voltak ahhoz, hogy az új diktátornak ellenálljanak, százával lógtak a transzszibériai vasútvonal hosszában a távirópóznákon és a fákön. Még többen pihentek azokban a tömegsírokban, amelyeket sajátmaguknak kellett megásniok, mielőtt Kolcsak hóhérainak gépfegyvertüze lekaszálta őket. Az erőszak, a gyilkosság és a rablás mindennaposak voltak.

Kolcsak egyik főhadsegéde, egy *Rozanov* nevű tábornok, volt cári tiszt, a következő parancsot adta ki csapatainak:

1. Ha olyan falvakat foglaltok el, amelyeket azelőtt banditák (szovjet-partizánok) tartottak megszállva, ragaszkodjatok ahhoz, hogy a mozgalom vezetőit adják ki nektek. És ott, ahol a vezetőket nem tudjátok kézrekeríteni, de elegendő bizonyosság van arra, hogy ilyen vezetők léteznek, tizedeljétek meg a lakosságot.
2. Ha a csapatok keresztülvonulnak egy városon és a lakosság, miután erre mód adatott neki, nem informálja a csapatokat az ellenség jelenlétéről, sarcot kell kivetni mindenkire, mindenre való tekintet nélkül.
3. Azok a falvak, ahol a lakosság fegyveresen ellenáll a csapatoknak, felgyújtandók; a felnőtt férfilakosságot ki kell végezni; a vagyont, a házakat, a szekereket ki kell sajátítani a hadsereg számára.

Amikor Knox tábornok jellemezte a tiszteket, aki ezeket a parancsokat kiadta, azt mondta Graves tábornoknak: „Rozanov ért a dolgához.”

Kolcsak csapatai mellett a japánoktól pénzelt bandák is pusztították a vidéket. A főbandavezérek: Gregor *Szemjonov* és *Kalmikov* voltak.

Morrow ezredes, a transzbajkái szektor amerikai csapatainak parancsnoka, jelentette, hogy *Szemjonov* csapatai az egyik elfoglalt faluban minden férfit, nőt és gyermeket meggyilkoltak. A lakosság többségét — számolt be az ezredes — amikor házaikból kimenekültek „mint nyulakat” lövöldözték le. A férfiakat élve égették el.

Graves tábornok szerint „*Szemjonov* és *Kalmikov* katonái a japán csapatok védelme alatt portyáztak az országban és vadállatokként gyilkoltak és raboltak . . . Ha az állatias gyilkosságokra utalva kérdések hangzottak el, a felelet az volt, hogy a meggyilkoltak bolsevikok voltak és ez a magyarázat láthatóan kielégítette a világot”.

Graves tábornok nyíltan hangot adott a szibériai szovjet-ellenes hadseregek rémtettei felett érzett undorának. Magatartása nagy ellenségeskedést váltott ki a fehérgárdista orosz, angol, francia és japán vezető körökben. *Morriss*, Amerika japáni követe, aki látogatóba jött Szibériába, közölte Graves tábornokkal, hogy táviratot kapott a külügyminisztériumtól, mely szerint az USA által követendő szibériai politika szükségessé teszi Kolcsak támogatását. „Most hát tábornok — mondotta *Morriss* — támogatni kell Kolcsakot.”

Graves azt válaszolta, hogy a hadügyminisztériumtól egy szó utasítást sem kapott arra, hogy Kolcsakot támogassa...

— Ez a külügyminisztérium dolga, nem a hadügyminisztériumé.

— A külügyminisztériumnak semmi dolga velem — válaszolta Graves.

Kolcsak ügynökei propagandahadjáratot indítottak Graves tekintélyének aláásására, hogy így erőszakolják ki visszahívását Szibériából. Széles körben terjesztették a hazug híreket arról, hogy mint lett a tábornok „bolsevikká” és miképpen segítik csapatai a kommunistákat.

Graves tábornok néhány honfitársa segített ennek a propagandának a terjesztésében. „A vladivosztoki amerikai konzul” — fedte fel Graves tábornok — „a vladivosztoki sajtóban az amerikai csapatokról megjelent rágalmazó, hamis, alávaló cikkeket minden hozzáfűzött magyarázat nélkül naponként megtáviratozta. Ezek a cikkek és az Egyesült Államokban az amerikai katonákról megjelent kritikák azon a vádon alapultak, hogy megfertőzte őket a bolsevizmus. Ezt a vádat az amerikai katonák egyetlenegy cselekedetével sem tudták alátámasztani, de a vádat sikerült elterjeszteni ellenük, mint mindenki más ellen, aki Szibériában nem Kolcsakot támogatta. Ezt hangoztatták Kolcsak hívei, akik közé *Harris* főkonzul is tartozott.”

Amidőn a rágalomhadjárat a tetőpontjára hágott, *Ivanov Rinov* tábornok, Kolcsak haderőinek kelet-szibériai parancsnoka, egy rendkívüli futárt menesztett Graves tábornok főhadiszállására. A futár közölte Graves tábornokkal, hogy amennyiben hajlandó havi húszezer dollárral hozzájárulni Kolcsak hadseregének költségeihez, *Ivanov Rinov* tábornok elintézné, hogy a propaganda Graves tábornok csapatai ellen leálljon.

Ez az *Ivanov Rinov* tábornok Kolcsak egyik legvadabb és leghiszteletesebb parancsnoka volt. Katonái Kelet-Szibériában egész falvak férfilakosságát mészárolták le. Ha az a gyanú merült fel, hogy a falu népe „bolsevikokat” rejteget, nem volt könyörület. Nagy gyakorlatra tettek szert abban, hogy erőszakot kövessenek el nőkön, majd korbáccsal elverjék őket. Öreg embereket, asszonyokat és gyermekeket gyilkoltak.

Egy fiatal amerikai tiszt, akit az *Ivanov Rinov* elkövete rémtettek felülvizsgálására küldtek ki, annyira megrendült attól, amit látott, hogy miután befejezte Graves-nek adott beszámolóját, így kiáltott fel: „Tábornok, az Isten szerelméért, soha többé ne bizzon meg hasonló feladattal! Egy hajsza volt, hogy le

nem rántottam magamról az egyenruhát és nem csatlakoztam ezekhez a szegényekhez, hogy minden erőmmel segíthessek rajtuk!”

Amikor Ivanov Rinov tábornokot egy népi felkelés veszélye fenyegette, *Sir Charles Eliot*, a brit főmegbízott Graves tábornokhoz rohant, hogy Kolcsak parancsnokának biztonsága feletti aggodalmának kifejezést adjon.

— Ami engem illet — mondotta Graves tábornok komoran — tőlem a nép idehozhatja Ivanov Rinovot és fellógathatja az amerikai főhadiszállással szemben lévő telefonpóznára; egy amerikai katona sem lesz, aki akár a kisujját is megmozdítaná érte!

Ennek a Szibériában és végig egész Oroszországban egyre terjedő polgárháborúnak és beavatkozásnak kellős közepén Európában rendkívüli események játszódtak le. 1918 november 9-én a német matrózok Kielben fellázadtak, megölték tisztjeiket és kitűzték a vörös zászlót. Németországban óriási béketüntetések zajlottak le; a nyugati fronton, a Senki földjén, német és szövetséges katonák barátkoztak egymással. A német hadparancsnokság fegyverszünetet kért. II. Vilmos császár Hollandiába menekült és császári kardját a határon átadta a meglepődött fiatal holland határőrnek. November 11-én megkötötték a fegyverszünetet...

Az első világháború befejeződött.

J E G Y Z E T E K

1. DeWitt Clinton Poole később a State Department — az amerikai külügyminisztérium — orosz osztályának lett a vezetője.

2. Hicks és Webster kapitányok és Drysdale őrnagy adatai soha nem kerültek az angol és az amerikai nyilvánosság elé. Hicks kapitány szűkszavú parancsot kapott Londonba való visszatérésre és ott Sidney Reilly kapitány mellé osztották be szolgálattételre. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma Webster kapitány és Drysdale őrnagy jelentéseit elzárta irattárába.

BÉKE ÉS HÁBORÚ

1. Béke a Nyugaton

Az első világháború hirtelen ért véget. Ahogy *Ernst Röhm* kapitány, német tiszt mondotta: „Kitört a béke.”¹ Berlinben, Hamburgban és Bajorországban tanácsokat alakítottak. Párizs, London és Róma utcáin munkások tüntettek a békéért és a demokráciáért. Magyarországon forradalom tört ki. A Balkánon a parasztok elégedetlensége a forrponton volt. A négyéves háború szörnyűségei után minden ember ajkáról szenvedélyes fogadalom hangzott el: „*Soha többé háború!*” „*No more War!*” „*Nie wieder Krieg!*” „*Jamais plus de guerre!*” Soha többé!

„Egész Európában a forradalom szelleme kísért” — írta *David Lloyd George* a párizsi békekonferenciához intézett 1919 márciusi bizalmas memorandumában. „A munkásság lelkében nemcsak elégedetlenség, de a haragnak és a lázadásnak mély érzése él a háborúelőtti viszonyokkal szemben. A népesség zöme a fennálló rendet, szerte Európában, egész politikai, szociális és gazdasági mivoltában megkérdőjelezte.”

A tömegek törekvése és a kevesek félelme két névben összpontosult. Ez a két név „*Lenin*” és „*Wilson*” volt. Keleten *Lenin* forradalma elsöpörte a cárizmust és a régi impérium területén új korszakot nyitott meg az elnyomott milliók számára. Nyugaton *Woodrow Wilson* szárazon megfogalmazott 14 pontja felélesztette a demokratikus reményt és várakozást.

Amidőn 1918 decemberében az Egyesült Államok elnöke Európa véráztatta földjére lépett, boldog tömegek járultak elébe és virágokat dobtak a lába elé. Az óvilág népe az újvilág elnökét „az emberiség királya”, a „megmentő”, a „béke hercege” jelzőkkel köszöntötte. Azt hitték, hogy a magas, vékony princetoni professzor a Messiás, aki az új, nagy korszak eljövételét hirdeti.

Tízmillió ember pusztult el a harctereken; húszmillió lett nyomorék és béna; tizenhárommillió polgári személy halt meg az éhségtől és járványoktól; milliók vándoroltak cél és otthon nélkül Európa füstölgő romjai között. De most végre a háború befejeződött és a világ a béke szavaira figyelt.

„Az én elgondolásom a Népszövetségről az, hogy mint az emberek erkölcsi erejének szervezete működik majd szerte a világon” — mondotta Woodrow Wilson.²

1919 januárjának elején a Négy Nagy — Woodrow Wilson, David Lloyd George, Georges Clemenceau és Vittorio Orlando — Párizsban, a Quai D'Orsay egyik szobájában konferenciára gyűlt egybe, hogy a világ békéjéről tárgyaljon.

De a föld egyhatoda nem volt képviselve a békekonferencián.

Miközben a béke előkészítői javában tanácskoztak, a szövetséges katonák tízezrei véres, hadüzenetnélküli háborút vívtak Szovjetország ellen. Kolcsak és Djenyikin ellenforradalmi fehér hadseregeivel vállvetve, a szövetséges csapatok a zord Sarkvidéktől a Fekete-tengerig és Ukrajna gabonamezőitől Szibéria hegyláncolatáig és sztyeppéig harcoltak a fiatal Vörös Hadsereg ellen.

1919 tavaszán rendkívül heves és elképesztő szovjetellenes propagandahadjárat indult Európában és Amerikában. A *London Daily Telegraph* arról adott jelentést, hogy Odesszában „szabad-szerelem-héttel” egybekötött „terroruralom dühöng”; a *New York Sun* a következő címet harsogta: „A vörösök baltával csonkítják meg az amerikai sebesült katonákat”. A *New York Times* így írt: „A vörösök Oroszországa egyetlen hatalmas örültekháza. Megmenekült áldozatok szerint dühöngő örültek járkálnak Moszkva utcáin... Kutyákkal viaskodnak a rothadó hullákért.”

Az egész világsajtó — a szövetséges és a német egyaránt — hamisított „autentikus” okmányokat tett közzé, amelyek igazolták, hogy Oroszországban „a polgári osztály fiatal asszonyait és leányait a tűzérségi ezredek szükségletének kielégítésére barakkokba vezénylik!”

Olyan ténybeli jelentéseket, amelyek Oroszország valódi állapotát írták le, akár újságíróktól, titkos ügynököktől, diplomátáktól, vagy akár olyan tábornokoktól származtak, mint Judson és Graves, nem engedték a nyilvánosság elé vagy egyszerűen nem vettek róluk tudomást. Mindenkit, aki a szovjetellenes propagandahadjárat híreit kétségbe merte vonni, automatikusan bolseviknak bélyegezték.

A szövetséges vezetők, alig két hónappal a fegyverszünet után, már láthatóan elfelejtették, hogy miért harcolták végig a nagy háborút. A „bolsevizmus veszélye” minden más megfontolást háttérbe szorított. Ez volt a békekonferencia vezérmotívuma.

Foch tábornagy, a szövetséges hadseregek francia hadparancsnoka megjelent a békekonferencia egyik titkos bizottsága előtt és kérte, hogy gyorsan rendezzék Németország ügyét s a Szövetségesek minél hamarabb egyesítsék összes erőiket Szovjet-országgal szemben. A francia tábornagy Franciaország halálos ellenségének, Németországnak védőjeként lépett fel.

„A német kormány jelenlegi nehéz helyzete jól ismert”, — mondotta *Foch* — „Mannheimben, Karlsruheban, Badenben és Düsseldorfban a szovjetmozgalom futótűzként terjed el. A jelen pillanatban Németország minden feltételt, amit a Szövetségesek diktálnak, elfogad. A német kormány csupán békét akar. Ez az egyetlen, ami kielégíti a népet és képessé teszi a kormányt arra, hogy ura legyen a helyzetnek.”

A német forradalom letörésére megengedték a német hadparancsnokságnak, hogy százezer főnyi tisztet és katonát fegyverben tartson, valamint a „fekete Reichswehr”-t is, amelyet a legjobban képzett és legmegbízhatóbb német katonák alkottak. Ezenfelül megengedték a német hadparancsnokságnak azt is, hogy a lázadó német demokraták meggyilkolása, megkínzása és megfélemlítése céljából földalatti nacionalista ligákat és terrorista szövetségeket támogasson. És mindezt annak jegyében, hogy „Németországot a bolsevizmustól megmentésük...”²

Max Hoffmann tábornok a keleti front német hadseregének volt parancsnoka és Breszt-Litovszk „hőse” érintkezést keresett minapi ellenségével, *Foch* tábornaggal. Azt a tervet terjesztette elő, hogy a német hadsereg Moszkva ellen vonuljon és a bolsevizmust magánál a „forrásnál” semmisítse meg. *Foch* helyeselte a tervet, de azt javasolta, hogy a német hadsereg helyett a francia vezesse a támadást. *Foch* egész Kelet-Európát mozgósítani kívánta Szovjet-országgal szemben.

„Jelenleg Oroszországban a bolsevizmus és a teljes anarchia uralkodik” — közölte *Foch* a párizsi békekonferenciával. — „Az én tervem szerint nyugaton minden fontos kérdést rendeznénk, hogy ezáltal a Szövetségesek minden felszabadított erőforrást a keleti kérdés megoldására használhassanak fel... A lengyel csapatok szembe tudnának szállni az oroszokkal, feltéve, ha megerősítik őket hadigépekkel s a modern haditaktika alkalmazásával.

Nagyszámú katonaságra van szükség. Ezeket elő lehetne teremteni a finnek, a lengyelek, a csehek, a románok és a görögök, valamint a Szövetségesekhez húzó, még mindig rendelkezésre álló orosz elemek mozgósításával... Ha ezt véghez visszük, 1919-ben vége lesz a bolsevizmusnak!”

Woodrow Wilson szabályszerűen akart bánni Oroszországgal. Az Egyesült Államok elnöke felismerte, hogy lehetetlen világbékéről beszélni, ha a világ egyhatodát kizárják a tárgyalásokból. Wilson ösztökelte a békekonferenciát, hogy hívjon meg szovjet küldötteket. Jöjjenek oda és üljenek le a Szövetségesekkel egy asztalhoz, hogy megkíséreljenek békés megegyezésre jutni. Wilson újra meg újra visszatért erre a gondolatra és megpróbálta elhessegetni a békekészítők agyából a bolsevik rémképet.

„Szerte a világban a lázadás érzése tapasztalható a világ gazdasági és politikai kérdéseit befolyásolni akaró tőkés érdekségekkel szemben” — figyelmeztette Wilson a tízek tanácsának egyik titkos párizsi békeülését. — „Véleményem szerint ezt az egyeduralmat állandó vitával és a reformok lassú folyamatával gyógyíthatjuk, de a világ türelmetlen már a késlekedés miatt. Vannak az Egyesült Államokban igen értékes, ha nem is a legjobb ítéletű emberek, akik rokonszenvet éreznek a bolsevizmus iránt, mert úgy tűnik nekik, hogy a lehetőségeknek azt a rendszerét kínálja az egyénnek, amelynek elérésére ők is törekszenek.”

Am Woodrow Wilsont olyan emberek vették körül, akik el voltak szánva arra, hogy mindenáron megőrzik a *status quo*-t. Annyira kötve voltak titkos imperialista szerződéseikhez, kereskedelmi érdekeikhez, hogy mindenképpen ki akarták játszani az elnököt és minden lépésénél igyekeztek intézkedéseit sabotálni és elgáncsolni. Voltak feszült pillanatok, amikor Wilson fellázadt és azzal fenyegette őket, hogy a politikusok és a katonák feje fölött egyenesen a néphez fog fordulni.

Rómában Wilson szenzációs beszédet akart mondani a nagy térségre néző Palazzo Venezia erkélyéről, ahol két évvel később már *Benito Mussolini* lázította feketeingeseit. Az olasz monarchisták, félve attól, hogy milyen hatással lesznek Wilson szavai Róma népére, megakadályozták a tömeg egybegyűlését és azon a címen, hogy azt a „bolsevikok” sugalmazták, letörték a tüntetést. Ugyanez történt Párizsban, ahol Wilson egy egész délelőtt várt a szálló ablakában, hogy Párizs munkásainak beígért beszédét elmondja. Nem tudta, hogy a francia rendőrséget és katonaságot mozgósították annak megakadályozására, hogy a munkások a szálló elé mehessenek... Bármerre járt Wilson Európában, titkos ügynökök

és propagandisták vették körül, a háta mögött végnélküli intrikák bonyolódtak.

A szövetséges hatalmak mindegyike külön kémszervezetet létesített a békekonferenciára. Párizsban a Place de la Concorde 4. alatt az Egyesült Államok katonai titkosszolgálatja egy különleges sifr-szobát rendezett be, ahol kitűnően képzett tisztek és gondosan kiválogatott hivatalnokok éjjel-nappal dolgoztak azon, hogy a többi hatalmak titkos üzeneteit elfogják és megfejtsék. Ez a sifr-szoba *Herbert O. Yardley* felügyelete mellett dolgozott, aki később az „Amerikai Fekete Szoba” című könyvében felfedte, hogy mint tartották szántsándékkal titokban Wilson elnök előtt az Európában utazgató amerikai megbízottak jelentéseit Európa igazi állapotáról és mint mormolták szüntelenül a rémségekkel és fantasztikumokkal telített antibolsevik propagandát az elnök fülébe.

Yardley őrnagy gyakran fogott el Wilson politikájának szabotálására vonatkozó összeesküvésekről szóló titkos üzeneteket. Egy alkalommal egy még meglepőbb és még sötétebb színezetű üzenetet desifrizozott. *Yardley* őrnagy így ír erről:

„... az olvasó elképzelheti, hogy mennyire megdöbbentem, amikor Wilson elnök meggyilkolásával kapcsolatos szövetséges összeesküvést jelentő táviratot fejtettem meg. A gyilkosságot vagy lassú méreggel vagy fagyaltban beadott influenzavirussal akarták végrehajtani. Informátorunk, aki iránt teljes bizalommal voltunk, könyörögve kérte a hatóságokat, hogy az isten szerelmére, figyelmeztessék az Elnököt. Nincs módom annak megállapítására, hogy az összeesküvés híre igaz volt-e és ha volna is, akkor sem tudnám megállapítani, hogy vajjon végrehajtották-e? Azonban letagadhatatlan tény, hogy *Wilson* elnök betegségének első jelei Párizsban mutatkoztak és hogy röviddel ezután megkezdődött lassú haldoklása.”

2. A békekonferencián

A párizsi békekonferencia kezdeti ülészakájában Wilson elnök váratlan szövetségesre talált abban a törekvésében, hogy Oroszországgal szemben igazságos bánásmódot próbáljon kicsikarni. Nagybritannia miniszterelnöke, *David Lloyd George* Wilson támogatására sietett és néhány szúrós támadást intézett *Foch* és *Clemenceau* francia miniszterelnök szovjetellenes tervei ellen.

„A németek” — jelentette ki Lloyd George — „abban az időben, amikor minden rendelkezésre álló emberre szükségük volt, hogy a nyugati arcvonalon támadásukat megerősítsék, körülbelül egymillió katonát voltak kénytelenek tartani abban a néhány orosz tartományban, amelyek csupán egy kis hányadát jelentik az egész országnak. Azonfelül abban az időben a bolsevizmus gyenge és szervezetlen volt. Most erős és hatalmas hadsereggel rendelkezik. Van olyan a nyugati szövetségesek közül, aki készen áll arra, hogy egymillió katonát küldjön Oroszországba? Ha én azt javasolnám, hogy még ezer katonát küldjünk e célból Oroszországba akkor a hadsereg fellázadna! Ugyanez vonatkozik a Szibériában lévő amerikai katonákra, valamint a kanadaiakra és a franciákra is. A pusztá gondolata annak, hogy a bolsevizmust katonai erővel széjjelzúzzuk, tiszta örülség. És még ha feltesszük, hogy ez sikerül, ki fogja Oroszországot megszállva tartani?”

Wilsontól eltérően a brit miniszterelnököt nem idealisztikus elgondolások vezették. Félt az európai és ázsiai forradalmaktól és mint régi politikus, a „walesi róka” nagyon érzékenyen ki tudta tapintani az angol nép hangulatát, amely többségében ellene volt a további oroszországi beavatkozásnak. Volt azonban egy ennél még meggyőzőbb érv Foch tábornagy tervének ellenzésére. *Sir Henry Wilson*, a brit vezérkari főnök, egy a hadikabinethez küldött friskeletű titkos jelentésében kifejtette, hogy az egyetlen járható út Anglia számára: „kivonni csapatait Európából és Oroszországból és minden erejét a közeljövő *angol* viharsarkaiban, Angliában, Irországban, Egyiptomban, Indiában összpontosítani. Lloyd George attól félt, hogy Foch és Clemenceau, mialatt Anglia máshol lesz elfoglalva, megpróbálnának majd Oroszországban francia hegemóniát biztosítani.

És így a fortélyos angol miniszterelnök, aki hitt abban, hogy végülis megkaphatja azt, amit akar, ha Oroszországot egy időre egyszerűen békében hagyja, támogatta az Egyesült Államok elnökét, amikor az megfelelő bánásmódot kért a bolsevikok számára. A párizsi békekonferencia titkos ülésein Lloyd George nem rejtette véka alá gondolatait.

„A parasztok azért fogadták el a bolsevizmust, amiért annak idején a francia parasztok elfogadták a francia forradalmat, vagyis mert földet adott nekik” — mondotta Lloyd George. — „A bolsevikok kezében van a tényleges hatalom. Mi elismertük a cári kormányt, noha annak idején tudtuk, hogy belülről teljesen rothadt. Elismertük, mert akkor az ő kezükben volt a tényleges hatalom... De most nem akarjuk elismerni a bolsevikokat! Vajjon azt jelentse.

ez, hogy mi akarjuk kiválasztani egy nagy nép képviselőit, ellentétben minden olyan elvvel, amiért harcoltunk?”

Wilson elnök kijelentette: nem is érti, hogy miképpen tud valaki annak, amit Lloyd George kifejtett, ellentmondani. Javasolta, hogy hívjanak össze egy különleges értekezletet Prinkipo szigetén vagy más megfelelően elérhető helyen, hogy az Oroszországgal való béke lehetőségeit megvizsgálják. A pártatlanság érdekében mind a szovjet kormányt, mind a fehérgárdista, szovjetellenes csoportok küldötteit meg kellene hívni.

A francia „tigris”, George Clemenceau, a cári kötvények francia tulajdonosainak és a vezérkarnak szószólója, a beavatkozás híveinek nevében válaszolt. Clemenceau tudta, hogy Lloyd George hajlékony politikáját brit uralkodó körökben, ahol a militaristák és a titkosszolgálat már elkötelezte magát egy szovjetellenes háborúra, nem fogják támogatni. Ugyanakkor Clemenceau úgy érezte, hogy Wilson miatt szükséges Lloyd George érveit a bolsevizmus veszélyeit feltáró erős nyilatkozattal megdönteni.

„Elvben” — kezdte Clemenceau, — „én nem helyeslem azt, hogy tárgyaljunk a bolsevikokkal s nem azért, mert bűnözők, hanem mert magunkhoz emeljük fel őket azzal, hogy leülünk velük egy asztalhoz. Hát méltók ők erre?” Az angol miniszterelnök és az Egyesült Államok elnöke, ha szabad a francia miniszterelnöknek így kifejeznie magát, túlságosan akadémikus és doktriner magatartást tanusítanak a bolsevizmussal szemben. „A bolsevizmus veszélye e pillanatban rendkívül nagy” — jelentette ki Clemenceau. — „A bolsevizmus terjed. Elárasztotta a balti tartományokat és Lengyelországot és éppen ma reggel nagyon rossz hírek érkeztek arról, hogy Budapestre és Bécsre is áttérjedőben van. Olaszország is veszélybe került. Ott a veszély valószínűleg nagyobb, mint Franciaországban. Ha a bolsevizmus, miután elárasztotta Németországot, áttérjed Ausztriára és Magyarországra és eléri Olaszországot, Európa rendkívül nagy veszéllyel találja magát szemközt. Tehát valamit *tenni* kell a bolsevizmus ellen!”

Clemenceau nem bízta rá magát csupán a saját ékesszólására. Engedélyt kért arra, hogy bemutassa a bolsevizmus „szakértő szemtanúit”. Az első közülük Noulens követ volt, Francis követ egykori pétervári barátja és a diplomáciai kar szovjetellenes cselszövéseinek feje. Noulens-t bemutatták Wilsonnak és Lloyd George-nak.

„A tények előadására fogok szorítkozni” — mondotta Noulens követ és nyomban belemerült a bolsevik rémtettek elképesztő felsorolásába.

„Nemcsak férfiakat, de nőket is agyonlőttek” — mondotta Noulens. — „Rémtettekkel, vízbefulladásztással, orrok és nyelvek le- és kivágásával, csonkításokkal, élve eltemetésekkel, nők megbecstelenítésével, fosztogatásokkal találkoztam mindenütt.”

Noulens megismételte a szovjetellenes diplomáciai kar és a cári emigránsok lázútötte rágalmait: „A Péter Pál-erődben hivatásos kinczók tartózkodnak... a bolsevik hadsereg söpredék!”

„Aztán ott van Cromie kapitány, a brit tengerészeti attasé esete” — folytatta Noulens — „akit a brit követség védelme során öltek meg és akinek testét három napon keresztül mutogatták a követség ablakában!”

„Terror, tömeggyilkosság, fajtalanság, korrupció, a Szövetségesek teljes megvetése — nos, ezek a szovjet rendszer kiemelkedő jellegzetességei...”

„Végül” — fejezte be Noulens követ — „szeretném hangsúlyozni, hogy a bolsevik kormány határozottan imperialista. Világhódításra törekszik és egyetlenegy kormánnyal sem akar békét kötni!”

Az Egyesült Államok elnökét azonban Noulens minden erőfeszítése ellenére sem tudták meggyőzni. Éppen néhány napja történt, hogy Wilson kérésére egy különleges amerikai megbízott, *W. H. Buckler* bizalmas megbeszélést folytatott a szovjet kormány megbízottjával, *Maxim Litvinov*-val. 1919 január 18-i keltezésű jelentésében Buckler a következőket közölte Wilson elnökkel:

„Litvinov kijelentette, hogy a szovjet kormány nagyon szeretne állandó békét kötni... Meg akarnak szabadulni a katonai előkészületektől és a négyévi kimerítő háború után Oroszországra kényszerített költséges hadjáratoktól és szeretnék tudni, hogy vajjon az Egyesült Államok és a Szövetségesek békét akarnak-e?

Ha ez a kívánság megvan, a békét könnyen el lehetne érni, mert Litvinov szerint a szovjet kormány készen áll arra, hogy engedményeket tegyen a külföldi vállalatok védelmét, koncessziók engedélyezését és Oroszország külföldi tartozásainak rendezését illetően is... A szovjet kormány engedékeny magatartása minden kétségen felül áll.

... Amennyiben a Népszövetség meg tudja akadályozni a háborúkat, számíthat a szovjet kormány támogatására.”

Buckler hozzáfűzte, hogy a bolsevikok soraiban vannak bizonyos elemek, akik ellenzik a szovjet kormány békepolitikáját.

Ezek az ellenzéki elemek „további tevékeny szövetséges beavatkozást remélnék”. Buckler véleménye, hogy „az ilyen beavatkozás folytatása a szélsőségesek malmára hajtja a vizet”.

A Lloyd George-tól támogatott Woodrow Wilson-féle béke-terv Clemenceau és Foch ellenére teret nyert; úgy látszott, hogy megvalósul. Wilson jegyzéket készített, melyben fölvázolta javaslatainak feltételeit, elküldte a szovjet kormánynak, valamint különböző fehérgárdista orosz csoportoknak. A szovjet kormány azonnal elfogadta Wilson tervét és felkészült arra, hogy megbízottakat küld Prinkipóba. Azonban, ahogy Winston Churchill később kifejezte magát, „a pillanat nem volt kedvező” arra, hogy Oroszországban béke legyen. A szövetséges vezetők többsége meg volt győződve arról, hogy a szovjet rendszert hamarosan megdöntik. Szövetséges támogatóik titkos tanácsára a fehérgárdista csoportok nem voltak hajlandók a szovjet küldöttekkel Prinkipóban találkozni.

A békekonferencia atmoszférája megváltozott. Lloyd George számot adva magának arról, hogy nem tud zöldágra vergődni, hirtelen visszatért Londonba. Helyére Winston Churchill, a fiatalos brit had- és légügyi miniszter sietett Párizsba.⁴

Ez 1919 február 14-én történt, egy nappal azelőtt, hogy Wilson visszatért Amerikába, ahol szembe kellett szállnia a kongresszus *Lodge* szenátor által vezetett izolacionista csoportjával. Ez a csoport a biztonság megteremtésére és a világ együttműködésére irányuló minden erőfeszítését aláasta. Wilson tudta: kudarcot vallott Európában. Most félt attól, hogy kudarcot vall majd az Egyesült Államokban is. Megtört, kifáradt és mélyen elkedvetlenedett.

Winston Churchillt *A. J. Balfour* brit külügyminiszter mutatta be Wilson elnöknek. Bejelentette neki, hogy a brit hadügyminiszter azért jött át Párizsba, mert ismertetni és magyarázni kívánja a brit kabinet jelenlegi elgondolásait az orosz kérdésben. Churchill azonnal nekilendült, hogy támadást intézzon Wilson prinkipói béketerve ellen.

— Tegnap minisztertanácsot tartottunk Londonban — mondotta Churchill — amelynek során nagy aggodalom mutatkozott az orosz helyzetet illetően, különösen a prinkipói értekezlettel kapcsolatban... Úgy véljük, hogy ha csupán a bolsevikok jelennek meg a konferencián, kevés jó jöhet ki ebből az értekezletből. Az ügy katonai oldalát is mérlegelni kell. Nagybritanniának katonái esnek el harc közben Oroszországban.

Wilson így felelt Churchillnek:

— Miután Churchill úr azért jött át Londonból, hogy még

itt érjen, úgy érzem, el kell mondanom személyes véleményemet erről a kérdésről. Az Oroszországgal kapcsolatos sok bizonytalanság közepette két dologról nagyon világos véleményem van. Az egyik, hogy a Szövetségesek csapatainak oroszországi tartózkodása semmi jót nem hoz. Nem tudják, hogy kiért és miért harcolnak. Semmi olyan érdemleges erőfeszítést nem tesznek, ami az oroszországi rend helyreállítását célozná. Helyi mozgalmakat támogatnak, mint például a kozákokét, akiket nem tudnak rábírní arra, hogy saját körzetükből kimozduljanak. Az én végkövetkeztetésem tehát az, hogy a szövetségesek s a velük tartó hatalmak csapatait vissza kellene vonni Oroszország területének minden pontjáról.

— A második — folytatta Wilson kimerülten — Prinkipóra vonatkozik . . . Mi nem közeledést keresünk a bolsevikokhoz, hanem félreérthetetlen, világos információt akarunk kapni. Az Oroszországból, a különböző hivatalos és nemhivatalos forrásból kapott jelentések olyan ellentmondók, hogy lehetetlen összefüggő képet alkotni az ország helyzetéről. Némi fényt deríthetünk a helyzetre, ha találkozunk az orosz megbízottakkal.

Amidőn az amerikai elnök befejezte mondanivalóját, Churchill válaszolt :

— A szövetséges csapatok teljes visszavonása logikus és világos politika, de a következménye az volna, hogy az összes oroszországi nembolsevik hadseregeket megsemmisítenék. Ezek jelenleg kb. ötszázezer főt számlálnak s noha minőségük nem a legjobb, a katonák száma mindazonáltal állandóan nő. Az ilyen politika olyan, mint mikor a tengelyszöget kiveszik a gépezetből. Nem volna többé fegyveres ellenállás a bolsevikokkal szemben és az erőszaknak és a nyomornak végnélküli látványa volna az, ami egész Oroszországban hátramaradna.

— De egyes helyeken ezek a haderők és utánpótlások bizonyára reakciósoakat támogatnának — vetette ellen Wilson. — Ennek megfelelően, ha a Szövetségeseket megkérdik, hogy mit támogatnak Oroszországban, kénytelenek lesznek azt válaszolni, hogy nem tudják!

Churchill figyelmesen hallgatott. — Szeretném tudni — mondotta aztán — vajjon a béketanács jóváhagyja-e az oroszországi bolsevikellenes erők felfegyverzését, ha a prinkipói konferencia sikertelennek bizonyulna?

Csüggedten, betegen, Lloyd George-tól elhagyatva, világossá lett Wilson előtt, hogy elszigetelten áll egy csoport olyan ember között, akik el vannak szánva akaratuk keresztülhajszolására.

— Megmagyaráztam a béketanácsnak, hogy miként cselekednék, ha egyedül volnék — mondotta az Egyesült Államok elnöke. — Így azonban azonosítani fogom magam a többség véleményével.

Wilson visszatért az Egyesült Államokba, hogy megvívja tragikus veszített csatáját az amerikai reakcióval.⁵ Helyét a párizsi békekonferencián Lansing külügyminiszter foglalta el és a vita hangneme észrevehető változáson ment át. A szövetséges megbízottak többé nem érezték szükségét annak, hogy véka alá rejtsek gondolataikat.

Clemenceau nyersen azt ajánlotta a békekonferenciának, hogy olyan tapintatosan és egyszerűen, amennyire csak lehetséges, vágja ki magát a kátyúból. A Prinkipo-kérdést teljesen el kell ejteni, nem is kell többé említést tenni róla. „A Szövetségesek belegabalyodtak a Prinkipo-ügybe” — mondotta Clemenceau — „és most ki kell kászálódniok belőle!”

Balfour angol külügyminiszter kibővítette Clemenceau hozzászólását. „Szükség van arra” — mondotta — „hogy a bolsevikokat rossz színben tüntessük fel, nemcsak a közvélemény előtt, de azok előtt is, akiknek a bolsevizmus egy elferdült demokrácia csupán, amelyben sok jó elem is található.” Ezekután a konferencia tanácskozásokat kezdett arról, hogy melyek a leghatékonyabb eszközök a szovjet kormány ellen harcoló fehérgárdista orosz hadseregek megsegítésére.

Churchill, aki Lloyd George helyére ült a konferencia asztalánál, egy tanács felállítását javasolta, politikai, gazdasági és katonai osztályokkal, amelyek az orosz ügyekkel foglalkoznának. A katonai osztálynak „azonnal munkához kell látnia és részletesen ki kell dolgoznia egy szélesebb programot a fegyveres beavatkozásra.”

3. Golovin küldetése

Miután Churchill lett az elismert, de nem hivatalos hadparancsnoka a szövetséges szovjetellenes hadseregeknek, a szintér Londonba tevődött át, ahol ezen a tavaszon és nyáron fehérgárdista orosz futárok árasztották el az angol kormány whitehalli hivatalait. Kolcsak tengernagy, Djenyikin tábornok és más fehérgárdista orosz vezetők képviselői jöttek, hogy végleges megállapodást létesítsenek egy végső szovjetellenes támadásra. Szigorúan titkos tárgyalásaikat leginkább Winston Churchill-lel és Sir Samuel Hoare-ral folytatták. Churchill, mint hadügyminiszter, vállalta, hogy a fehérgárdista orosz

hadseregeket Anglia háborúból fönnmaradt készleteiből szereli fel. Hoare a szövvényes diplomáciai cselszövéseket vizsgálta felül.

A fehérgárdista orosz megbízottak között olyan „demokratikus oroszok” tűntek fel, mint a hirhedt szociálforradalmár terrorista Borisz Szavinkov ; Lvov cári herceg és Szergej Szaszonov, a volt cári külügyminiszter, aki Djenyikinnek és Kolcsaknak egyaránt párizsi megbízottja volt. 1919 május 27-i számában a londoni *Times* a következőket jelentette :

„Szaszonov tegnap este az alsóházban számos angol képviselővel tárgyalt. Sir Samuel Hoare elnökölt . . . Szaszonov kedvezően nyilatkozott a bőlsevik rendszer korai megdöntésének kilátásairól és kijelentette, hogy Kolcsak tenger-nagy kormányának elismerése nagyban siettetné az esemény bekövetkezését. Az oroszok mély háláját fejezte ki, nemcsak a Nagybritannia által nyújtott anyagi segítségért, de a brit tengerészet szolgálataiért is, aminek nagyszámú menekült megmentése köszönhető.”

„A fehérgárdista orosz hadseregeknek” a brit hadügyminisztériumhoz beosztott „hivatalos képviselője” Golovin tábornok volt. Kora tavasszal Winston Churchillhez intézett személyes ajánlólevéllel érkezett. Alighogy Londonba ért, tanácskozássra ült össze Sir Samuel Hoare-ral. Az általuk megvitatott kérdések között szerepelt a Kaukázus problémája és különösképpen a Groznijban és Bakuban található olajforrások ügye.

Május 5-én Golovin, Hoare kíséretében, megtette első látogatását a brit hadügyminisztériumban. Hoare tanácsára . . . az orosz tiszt erre az alkalomra felöltötte díszegyenruháját. Az angol tisztek nagy szívélyességgel fogadták s elmerülten hallgatták, amint felvázolta a különböző fehérgárdista hadjáratok előrehaladását.

Ugyanezen a napon délután félhatkor Golovin Churchill elé került. A hadügyminiszter haragosan beszélt a brit liberálisokról és a munkásokról, akik elleneztek, hogy katonai segítséget nyujtsanak a szovjetellenes fehérgárdista hadseregnek. Churchill kifejezte reményét, hogy ezen akadály ellenére további tízezer „önkéntes” tud majd küldeni az északi hadjáratához. Tudta, hogy ezen a területen nagy szükség van erősítésekre, mert a brit és amerikai csapatok körében a demoralizálódás komoly tünetei mutatkoznak.

Churchill hangsúlyozta, hogy mennyire szeretne segíteni Djenyikin tábornokon is. Mindenesetre Djenyikin számíthat kétezeröttszáz „önkéntesre”, akik majd mint katonai kiképzők és

technikai szakértők a segítségére lesznek. Ami az azonnali anyagi segítséget illeti, Churchill közölte Golovinnal, hogy huszonnégy-millió fontot utalnak ki majd a különböző szovjetellenes arcvonalak számára és megfelelő felszerelést és fegyvert fognak juttatni a Pétervár ellen felvonuló százezerfőnyi Jugyenyics-hadsereg felszerelésére. Intézkedni fognak, hogy ötszáz cári tisztet, akik németországi hadifogoly-táborokban vannak, angol költségen Arhangelszkbe szállítsanak...

„A megbeszélés eredménye minden várakozásomat felülmúlta” — írta Golovin feletteseinek átadott jelentésében, amikor visszatért Oroszországba. — „Churchill nemcsak rokonszenvez velünk, de energikus és tevékeny barátunk is. A lehető legnagyobb segítséget biztosították számunkra. Most rajtunk a sor, hogy megmutassuk az angoloknak: a szavakat tettekre tudjuk váltani.”

J E G Y Z E T E K

1. Ernst Röhm később az SA teljhatalmú parancsnoka, akit Hitler 1934 június 30-án, „a hosszú kések éjszakáján”, saját kezével lőtt le. — Ford.

2. A párizsi békekonferenciához intézett megnyitó beszédében Woodrow Wilson még ezeket is mondotta: „Mindezekon kívül még egy hang hallható ezeknek a céloknak és elvi meghatározásoknak az érdekében és úgy tűnik nekem, hogy ez a hang még áthatóbb és kényszerítőbb, mint bármely más hang a sok közül, amelyek a világ zavaros levegőjét telítik. Ez az orosz nép hangja.”

3. Hogy a szövetséges hadseregek nem vonultak be 1918-ban Berlinbe és nem fegyverezték le véglegesen a német militarizmust, annak oka a bolsevizmustól való félelem volt, amit a német politikusok ügyesen kihasználtak. Foch tábornagy szövetséges főparancsnok emlékirataiban felfedte, hogy a német kiküldöttek a béketárgyalás kezdetétől ismételten felidéztek „a Németországot fenyegető bolsevik támadás veszélyét”, hogy ezzel Németország számára kedvező feltételeket biztosíthassanak. Wilson tábornok, az angol vezérkar főnöke, 1918 november 9-én — két nappal a fegyverszünet megkötése előtt — ezt írja *Háborús napló*-jában: „Ma este 6,30-kor minisztertanács volt. Lloyd George felolvasta a Tigris (Clemenceau) két táviratát, amelyben beszámol Fochnak a németekkel folytatott megbeszéléseiről: a Tigris attól fél, hogy Németország összeomlik és a bolsevizmus uralomra jut. Lloyd George megkérdezte tőlem, vajjon szeretném-e, ha így történnék, vagy nem venném-e szívesebben a fegyverszünetet. Habozás nélkül válaszoltam: „Fegyverszünetet!” Az egész kabinet egyetértett velem. „Ránknézve a valódi veszély már nem a németek, hanem a bolsevizmus.” Egy világos pillanatában Clemenceau maga figyelmeztette a párizsi békekonferenciát, hogy az „antibolsevizmus” csak ürügy, amelyet a német vezérkar a szövetségesek megzavarására és a német militarizmus megmentésére használ fel. „A németek a bolsevizmust mumusnak használják, amivel a szövetségeseket meg akarják félemlíteni” — mondotta Clemenceau 1919-ben. Mindazonáltal Foch, Pétain, Weygand és mások befolyása következtében a Tigris csakhamar elfelejtette

saját figyelmeztetését és áldozatul esett a bolsevik-ellenes hisztériának, amely hamarosan a szövetséges békecsinálók minden világos gondolatát és demokratikus cselekedetét megbénította.

4. Abban az időben és még sok éven át, Winston Churchill volt a szovjet-ellenes angol konzervatívok vezéralakja. Churchill attól félt, hogy az orosz forradalmi eszmék átterjedhetnek a brit világbirodalom keleti részeire. René Kraus Winston Churchillről írt életrajzában ezt mondja: „Az »ot nagy« Párizsban elhatározta, hogy segíti a fehérgárdista orosz ellenforradalmat. Sir Henry Wilson vezérkari főnökkel karoltva kidolgoztak egy tervet, hogy a hadiraktárak feleslegeiből felszerelik és felfegyverzik a fehérgárdista orosz hadseregeket és hogy szakértő tisztekkel és kiképzőkkel segítik őket.”

Mikor Hitler uralomra került Németországban, Churchill felismerte, hogy mind Európában, mind az egész világon a nacizmus jelenti a legnagyobb veszélyt az angol érdekekre. Churchill habozás nélkül megváltoztatta a Szovjetunióval szemben elfoglalt álláspontját és Anglia, Franciaország és a Szovjetunió közötti szövetséget sürgette, hogy a német támadásnak elejét vegyék. Amikor 1941-ben Németország megtamadt a Szovjetuniót, Churchill ki nyilatkozta a világnak, hogy Oroszország küzdelmé az összes szabad népek küzdelmé és Anglia segítségét fog nyújtani ehhez a harchoz. Közben az nban már szabotáta a második front megnyitását. a második világháború befejezésekor pedig ismét nyíltan a „bolsevik veszedelmet” hangoztatta és azóta aktív szovjetellenes politikát folytat. (Lásd XXV. rész.)

5. Woodrow Wilson még egy utolsó erőfeszítést tett, hogy Oroszország részére becsületes elbánást biztosítson. Saját kezdeményezésére elküldte Moszkvába *William C. Bullitt*-ot, aki akkor mint a State Department fiatal tisztviselője az amerikai béke delegációval Párizsban tartózkodott, hogy lépjen Moszkvában érintkezésbe Leninnel és tudakolja meg a szovjet vezetőtől, vajjon valóban kívánja-e a békét. Bullittot küldetésében elkísérte *Lincoln Steffens*, a nagy amerikai újságíró is, aki ezzel a szűkszavú riporttal tért vissza Szovjet-oroszországból: „*Láttam a jövőt — és működik!*” Maga Bullitt Lenin békefeltételeit hozta magával, mind a szövetségesek, mind pedig a fehér csoportok számára. Lenin nagyon is kész volt arra, hogy beköt kosson, de javaslatát, ahogy Winston Churchill később *A világválság és ami azután következett* című művében feltárta, „megvetéssel kezelték” és „magának Bullittnak is voltak némi nehézségei, mert azok, ak k kiküldték, megtagadtak”. Bullitt 1919 szeptemberében a szenátus külügyi bizottsága előtt megmagyarázta, miért nem fogadták el Lenin feltételeit: „Kolcsak 100 mérfölddel előrenyomult és az egész párizsi sajtó azonnal orjóneni és orditozni kezdett s bejelentette, hogy Kolcsak két héten belül Moszkvában lesz; ezért Párizsban mindenki, beleértve, sajnos, az amerikai bizottság tagjait is, nagyon húzódozni kezdett az orosz békétől, mert azt gondolták, hogy Kolcsak Moszkvába ér és majd elsöpri a szovjet kormányt.”

Bullitt további pályafutására és későbbi szovjetellenességére vonatkozóan lásd a XXIII. részt.

6. Ez a jelentés, amely később, a murmanszki fehérgárdista kormány irattárának zsákmanyl ejtésekör, a Vörös Hadsereg birtokába jutott, röviddel ezután megjelent a londoni *Daily Herald*-ban is és jelentős zavart okozott az angliai szovjetellenes körökben.

AZ INTERVENCÍÓS HÁBORÚ

1. Előjáték

1919 nyarára hadüzenet nélkül tizennégy állam fegyveres seregei özönlöttek el Szovjetország területét. A résztvevő országok a következők voltak:

Nagybritannia	Szerbia
Franciaország	Kína
Japán	Finnország
Németország	Görögország
Egyesült Államok	Lengyelország
Csehszlovákia	Románia
Olaszország	Törökország

A szovjetellenes beözönlőkkel vállvetve harcoltak a volt cári tábornokok vezetése alatt álló ellenforradalmi fehér hadseregek,¹ hogy visszaállítsák jogaiba a feudális arisztokráciát, amelyet az orosz nép eltávolított.

A támadók stratégiája becsvágyó volt. A fehér tábornokok hadseregei a beavatkozó csapatokkal együttműködve északról, délről, keletről és nyugatról igyekeztek Moszkvát bekeríteni.

Északon és északnyugaton, Arhangelszknél, Murmanszknél és a Balti-tartományokban a brit haderők készenlétben álltak Nyikoláj Jugyenyics tábornok fehér orosz csapatai mellett. Délen, a kaukázusi támaszpontokon és a Fekete-tenger partvonalán sorakoztak fel Anton Djenyikin fehér csapatai, amelyeket a franciák bőséges utánpótlással láttak el és megfelelően megerősítettek. Keleten az angol katonai tanácsadók tervei szerint működő fehér hadsereg, Alexander Kolcsak vezetésével, az Ural-hegység hosszában táborozott.

Nyugaton Pilsudski sorakozott fel francia tisztek irányítása alatt újonnan megszervezett lengyel hadseregével.

A szövetséges államférfiak különböző okokkal indokolták katonáik jelenlétét Oroszországban. Amikor csapataik 1918 tavaszán és nyarán először szálltak partra Murmanszkban és Arhangelszkben, a szövetséges kormányok kijelentették, hogy azért küldték oda őket, mert meg akarják akadályozni, hogy a hadianyag a németek kezére jusson. Később azt magyarázták, hogy csapataik azért vannak Szibériában, mert a csehszlovák csapatokat segítik az Oroszországból való visszavonulásnál. Egy másik indok a szövetséges csapattestek jelenlétére az volt, hogy segítenek az oroszoknak a „rend helyreállításában”.

A szövetséges államférfiak ismételten cáfolták, hogy fegyveres beavatkozást szándékoznak végrehajtani a szovjetek ellen vagy hogy be akarnak avatkozni Szovjetoroszország belügyeibe. „Nem kívánunk beavatkozni Oroszország belső elrendezésébe” — jelentette ki Balfour, angol külügyminiszter 1918 augusztusában. — „Saját magának kell ügyeit elrendeznie.” A cinikus és fecsegő Winston Churchill, aki saját maga ellenőrizte a Szovjetoroszország ellen indított szövetséges hadjáratot, később ezt írta *A világ-válság és ami utána következett* című könyvében:

„Vajjon háborúban álltak-e (a Szövetségesek) Oroszországgal? Bizonyára nem. De lőttek a szovjetoroszokra. Mint támadók sorakoztak fel Oroszország földjén. Felfegyverezték a szovjet kormány ellenségeit. Blokád alá helyezték a kikötőket és elsüllyesztették Oroszország csatahajóit. Komolyan tervezték és kívánták a rendszer bukását, de háború! — ilyesmiről ne beszéljünk. Beavatkozás! — micsoda gyalázat ilyenről még csak említést is tenni! Számukra teljesen közömbös volt, hogy az oroszok miképpen rendezik el saját ügyeiket. Pártatlanok voltak. — De mennyire azok!”

A fiatal szovjet kormány az életéért küzdött a túlerővel szemben. Az ország kifosztott volt és kimerült a világháborútól, milliók lézengtek otthon nélkül, éhesen. A gyárak üresek voltak, a föld megműveletlen és a közlekedés szünetelt. Lehetetlennek látszott, hogy ez az ország túlélje egy olyan ellenség heves támadását, amely jól felszerelt hadsereggel, hatalmas pénzügyi tartalékkal, bőséges élelemmel és utánpótlással rendelkezett!

Minden oldalról idegen támadók törtek rá és belül az összeesküvések végtelen sorozata fenyegette a fiatal szovjet államot.

Ilyen körülmények között a Vörös Hadsereg kénytelen volt lassan visszavonulni az ország belseje felé, de közben elkeseredett harcot vívott. A Moszkva ellenőrzése alatt álló terület Oroszország területének tizenhatodrészére zsugorodott össze. Kis szovjet sziget volt a szovjetellenes tengerben.

2. Az északi hadjárat

1918 kora nyarán a brit titkosszolgálat rendkívüli megbízottai érkeztek Arhangelszkbe. Parancsuk úgy szólt, hogy fegyveres felkelést kell előkészíteniök a helyi szovjet hatóságok ellen ebben a nagy stratégiai fontosságú kikötőben. *George Jermolajevics Chaplin* kapitány, volt cári tiszt, akit a brit hadseregbe osztottak be, ellenőrizte a munkájukat. Ellenforradalmi fehér orosz összeesküvők segítettek ebben neki. Megtették a szükséges előkészületeket a lázadás kirobbantására.

A lázadás augusztus másodikán tört ki. A következő napon *Frederik C. Poole* vezérőrnagy, az északoroszországi szövetséges haderő parancsnoka, brit és francia hadihajókról támogatott partraszálló csapatokkal elfoglalta Arhangelszket. Egyidejűleg *Thornhill* ezredes, a brit titkosszolgálat tagjának vezetésével szerb és fehér orosz csapatok Onyegából kiindulva szárazföldön nyomultak előre, hogy elvágják az arhangelszk—vologdai vasútvonalat és hátbatámadják a visszavonuló bolsevikokat.

Az arhangelszki szovjet kormány megdöntése után *Poole* tábornok bábkormányt létesített, amelyet Észak-Oroszország legfelsőbb szervének neveztek el. Az új szerv élére egy idősebb politikust, *Nyikoláj Csajkovszkijt* állították.

Azonban rövidesen még ez a szovjetellenes szerv is túlságosan liberálisnak tűnt ahhoz, hogy *Poole* tábornok és cári szövetségesei ízlését kielégítse. Elhatározták, hogy túlteszik magukat a kormányalakítás formaságain és katonai diktatúrát létesítenek.

Szeptember hatodikára *Poole* tábornok és fehér orosz szövetségesei végrehajtották tervüket. Ezen a napon *David R. Francis* követet, aki látogatóba jött Arhangelszkbe, meghívták, hogy díszszemlét tartson egy amerikai század felett. Amikor az utolsó katonák is elvonultak előtte, *Poole* tábornok az amerikai követhöz fordult és odavetve megjegyezte: — Tegnap este itt forradalom zajlott le.

— Az ördögbe is, miről beszél? — kiáltott fel *Francis* követ.
— Ki győzött?

— Chaplin — mondotta Poole tábornok a cári tengerésztisztre mutatva, aki az arhangelszki szovjet elleni puccsot is megszervezte.

Francis magához intette a kapitányt. — Ön Chaplin, aki a tegnapesti forradalmat győzelemre vitte? — kérdezte az amerikai követ.

— Igen — válaszolta kurtán Chaplin.

Az „államcsiny” előző este ment végbe. Chaplin kapitány és néhány angol tiszt az éjszaka leple alatt elrabolta Csajkovszkij elnököt és az északi kerület legfőbb szervének más tagjait s eltüntette őket a közeli sziget magános kolostorában. Itt Chaplin kapitány fegyveres őroket állított az orosz politikusok „védelmére”.

Az ilyen önkényes intézkedések még Francis követnek is kissé túlságosan nyersegek voltak. És különben is egyáltalában nem tájékoztatták előre az összeesküvésről. Francis megmondotta Poole tábornoknak, hogy az amerikai kormány nem vállal felelősséget az „államcsínyért”.

Huszonnégy órán belül a bábkormány tagjait visszahozták Arhangelszkbe és a „legfelsőbb szerv” újra működésbe lépett. Francis megtáviratozta az amerikai külügyminisztériumnak, hogy erőfeszítéseinek eredményeképpen a „demokráciát” helyreállították.

1919 kezdetén az arhangelszki és murmanszki brit haderő már tizenhatezer negyvenháromezer főt számlált. Velük együtt harcolt ötezer negyvenháromezer amerikai, ezerezer francia, ezerkétszáz olasz, ezer szerb és körülbelül húsz ezer fehér orosz. *John Cudahy*,² az amerikai expedíciós hadsereg tagja, „Arhangelszk és az amerikai háború Oroszország ellen” című könyvében egy mondattal jellemzi az akkori Arhangelszket: „Ott mindenki tiszt volt”. Számtalan cári tiszt rajzott ebben a városban, jegyzi fel Cudahy, „akiket csillogó, súlyos érdemrendjeik szinte lehúztak”; kozák tisztek, magas szürke kucsmáikkal, cifra mentéikkel és csörömpölő kardjaikkal; Etonból és Harrowból kikerült angol tisztek; francia katonák, nagyszerű, csucsosodó katonasipkájukkal és fénylő csizmáikkal; szerbek és olaszok.

„És természetesen” — folytatja Cudahy — „egy sereg csicskás, hogy legyen, aki a csizmákat fényesítse, a sarkantyúkat tisztítsa és mindent szép rendben tartson, s megint más tisztiszolgák, akik a tiszt klub találkozásain a whiskyt felszolgálták.”

Az úri mód, amelyben ezek a tisztek éltek, éles ellentétben állt harcmodorukkal.

„Gázlővedékeket használtunk a bolsevikok ellen” — írta „Harc, háború nélkül” című könyvében *Ralph Albertson*, az

Y. M. C. A., a Keresztény Ifjak Szövetségének képviselője, aki 1919-ben Észak-Oroszországban tartózkodott. „Ha a falvakat kiürítettük, az elképzelhető legkülönbözőbb csapdákat állítottuk fel. Egyízben harminc foglyot lőttünk agyon... és amikor elfogtuk Borok népbiztosát, egy őrmester elmesélte, hogy holttestét pőréen az utcán hagyta tizenhat bajonetszúrásból eredő sebbel. Rajtaütöttünk Borokon és a népbiztosnak, aki civil volt, nem volt ideje arra, hogy fölvegyerezze magát... Hallottam, amint egy tiszt többször elismételte embereinek, hogy ne ejtsenek foglyul senkit és még akkor is öljék meg őket, ha nincsenek felfegyverezve... Láttam lefegyverzett bolsevik foglyot, aki semmiféle zavart nem csinált és mégis hidegvérrel lőtték agyon... És éjszakáról-éjszakára előráncigálták az áldozatokat, akiket sortűz elé állítottak.”

Az egyszerű szövetséges közkatonáknak nem volt ínyére a szovjetellenes hadjárat. Nem értették, hogy miért kell nekik Oroszországban harcolniok, amikor úgy tudták, hogy a háborúnak már vége van. A szövetséges parancsnokságnak nehéz volt erre magyarázatot adnia. „Eleinte ezt nem tartották szükségesnek” — jegyzi fel Cudahy. — „Azután a hadparancsnokság, a katonai morál fontosságára való tekintettel kiáltványokat bocsátott ki, amelyek még jobban megzavarták a katonákat, minthogyha továbbra is a hallgatás álláspontjára helyezkedtek volna.

Az északoroszországi brit főhadiszállás által kiadott és a brit és amerikai katonák előtt felolvasott egyik kiáltvány ezekkel a szavakkal kezdődött:

„Úgy látszik, a katonák között zavaros nézetek uralkodnak arról, hogy miért harcolunk Észak-Oroszországban. Ez néhány szóval megmagyarázható. A bolsevizmus ellen küzdünk, amely teljes és tiszta anarchiát jelent. Tekintsetek Oroszországra és meglátjátok, hogy mint fest ebben a pillanatban. A hatalom néhány ember kezében összpontosul...”

A csapatok hangulatán növekvő feszültség volt érezhető. Az angol, francia és fehér orosz katonák között a veszekedések egyre gyakoribbakká váltak. Láadások ütötték fel a fejüket. Amikor a háromszázharminckilences amerikai gyalogezred megtagadta az engedelmisséget, parancsnokuk — *Steward* ezredes — egybehívta a katonákat és felolvasta azt a háborús rendelkezést, amely halállal bünteti a lázadást. Egy percnyi döbbenetes csend után az ezredes megkérdezte, hogy van-e valakinek kérdeznivalója. A sorokból egy hang hallatszott:

„Uram, miért vagyunk itt és milyen szándékai vannak az Egyesült Államok kormányának?” Erre a kérdésre az ezredes nem tudott felelni...

A brit vezérkari főnök, Sir Henry Wilson, a hivatalos brit Kék Könyvben, 1919 nyarán az északoroszországi helyzetről a következőket jelenti:

„Július 7-én a szláv-brit légio harmadik századának első zászlóaljában és a negyedik északi lövészezred gépfegyverszázadában, amelyek a Dvina jobbpartján tartalékban álltak, szervezett lázadás zajlott le. Három angol és négy orosz tisztet meggyilkoltak és két angol, valamint két orosz tisztet megsebesítettek. Július 22-én híre jött, hogy az Onyega körzetben lévő orosz ezred fellázadt és az egész onyegai arcvonalat átengedte a bolsevikoknak.”

Az Egyesült Államokban egyre szélesebb körökben követelték, hogy az amerikai katonákat vonják vissza Oroszországból. A bolsevikellenes propaganda szüntelen áradata nem tudta elfojtani a feleségek és szülők hangját, akik nem tudták megérteni, hogy miért kell a háború befejezése után férjeiknek és fiaiknak egy elszigetelt, döntést nem hozó és titokzatos hadjáratot vívniok Szibéria rengetegeiben s Murmanszk és Arhangelszk zord, keserves hidegében. 1919 nyarán és őszén állandóan küldöttségek értekeztek Washingtonba. Az ország minden részéből jöttek, hogy képviselőiket lássák és kérjék, hogy az amerikai katonákat hozzák vissza Oroszországból. Kérésüket a kongresszusban is visszhangozták.

1919 szeptember 5-én *Borah szenátor* szólásra emelkedett a szenátusban és kijelentette:

„Elnök Úr! Mi nem állunk háborúban Oroszországgal; a kongresszus nem üzent hadat az orosz kormánynak, vagy az orosz népnek. Az Egyesült Államok népe nem akar háborúba keveredni Oroszországgal... Mégis — noha nem állunk háborúban s noha a kongresszus nem üzent hadat — háborút viselünk az orosz nép ellen. Hadseregünk van Oroszországban; hadianyagot és más utánpótlást szállítunk más fegyveres erők részére és époly teljességgel résztveszünk egy konfliktusban, mintha az alkotmányos jogcím megadatott volna, mintha háborút üzentünk volna és a nemzetet ebből a célból fegyverbe hívtuk volna... Sem tételes, sem erkölcsi jogcím nincs arra, hogy életeket áldozzunk fel. Ez a szabad kormány legtisztább elveinek megsértését jelenti.”

Anglia és Franciaország népe osztotta az amerikai nép helytelenítő álláspontját a szovjetoroszországi háború kérdésében. És mégis, a meg nem üzent háború tovább folyt Oroszország ellen.

3. Északnyugati hadjárat

A szövetségesek és a központi hatalmak között 1918 novemberében kötött fegyverszünet tizenkettedik cikkelye egy kis nyilvánosan közzétett klauzulát tartalmazott, mely szerint a német csapatok mindaddig, amíg ezt a szövetségesek helyesnek látják, azon a meghatározott orosz területen maradnak, amelyet akkor megszállva tartottak. Nyilvánvaló volt, hogy ezek a csapatok felhasználandók a bolsevikok ellen. Mindazonáltal, a balti tartományokban a császár serege gyorsan szétbomlott. A háborútól megviselt és lázongó német katonák tömegesen dezertáltak. A brit hadparancsnokság, miután látta, hogy Lettországbán, Litvániában és Észtországban egy gyorsan növekvő szovjetmozgalommal áll szemben, elhatározta, hogy a balti tartományban működő fehérgárdisták támogatására csapatokat összpontosít. Ezeknek a bandáknak vezetésére és egyetlen katonai egységbe való egyesítésére gróf Rüdiger von der Goltz német tábornokot, a német hadparancsnokság tagját szemelték ki.

Von der Goltz tábornok 1918 tavaszán egy német expedíciós hadsereget vezetett a finn köztársaság ellen, röviddel azután, hogy ez az ország, az orosz forradalom eredményeképpen visszahódította függetlenségét. Von der Goltz a finn hadjáratot báró Karl Gustav von Mannerheim svéd arisztokrata és a cári birodalmi lovasgárda volt tisztje sürgős kérésére indította meg. Mannerheim állott a finn fehérhadsereg élén.³

Mint a balti térség fehér gárdahadseregének parancsnoka, von der Goltz most terrorhadjáratot kezdett, hogy a szovjet mozgalmat Lettországbán és Litvániában kiirtsa. Csapatai a terület nagy részét végigfosztogatták és tömegével végezték ki a polgári lakosságot. A lett és litván népnek katonai felszerelése és megfelelő szervezete sem volt arra, hogy ennek a vad támadásnak ellenálljon. Nem sok időbe telt és von der Goltz a két nemzet tulajdonképpen diktátorává lett.

A Herbert Hoover vezetése alatt álló amerikai segélyszervezet nagy élelmiszerkészleteket bocsátott a német von der Goltz tábornok hadserege által megszállt területek rendelkezésére.

Csakhamar a szövetségesek afféle dilemma előtt álltak,

Segítségükkel von der Goltz úrrá lett a balti térségen. Azonban mégiscsak német tábornok volt és ennek következtében meg volt a veszélye annak, hogy az ő befolyásán keresztül Németország igyekezni fog ellenőrzést gyakorolni a balti államok felett.

1919 júniusában az angolok elhatározták, hogy von der Goltzt kicserélik egy olyan tábornokra, aki jobban az ellenőrzésük alatt áll.

Sidney Reilly barátját, az ötvennyolcéves volt cári tábornokot, Nyikoláj Jugyenyicsot nevezték ki az újjászervezett fehérhaderők parancsnokává. Az angolok beleegyezésüket adták, hogy Jugyenyics tábornoknak Pétervár elleni felvonulásához szállítani fogják a szükséges katonai utánpótlást. Az első hajószállítmányban tízezer katona részére való teljes felszerelést, tizenötmillió töltényt, három-ezer önműködő fegyvert és néhány páncélost, valamint repülőgépet kértek.⁴

Herbert Hoover amerikai segélyszervezőnek megbízottai ígéretet tettek, hogy élelmiszert teremtenek elő a Jugyenyics tábornok csapatai által elfoglalt területek részére, *R. R. Powers*, az amerikai segélyszervezet balti missziója észtországi körzetének főnöke gondosan felbecsülte, hogy milyen mennyiségű élelmiszer szükséges ahhoz, hogy Jugyenyics tábornok fehérgárdista orosz hadserege elfoglalhassa Pétervárt. A segélyszervezet által a Jugyenyics csapatainak ellenőrzése alatt álló területen szétosztandó szállítmányokkal megrakott hajók kezdtek befutni Reval kikötőjébe.

Jugyenyics vezetésével teljeserejű offenzívát indítottak Pétervár ellen. 1919 októberének harmadik hetében Jugyenyics lovassága elérte a külvárosokat. A szövetséges kormányok meg voltak győződve arról, hogy Pétervár eleste csak napok, talán csak órák kérdése. A *New York Times* nagybetűs címei a végleges győzelemről számoltak be :

Október 18 : STOCKHOLM SZERINT A VÖRÖSELLENES ERŐK MÁR PÉTERVÁROTT VANNAK.

Október 20 : UJRA JELENTIK PÉTERVÁR ELESTÉT ; A MOSZKVAI VASUTVONALAKAT ELVÁGTÁK.

Október 21 : A VÖRÖSELLENES ERŐK PÉTERVÁR KÖZELEBEN ; LONDONBAN MINDEN ÓRÁBAN VÁRJÁK A VÁROS ELESTÉT.

De Pétervár kapujában Jugyenyicsot megállították. Erejét összegyűjtve a forradalmi város visszaűtött. Jugyenyics hadereje a heves támadással szemben megingott.

1920 február 29-én a *New York Times* ezt jelentette: „Jugyenyics elhagyja hadseregét; százmillió márka vagyonával Párizsba indul”.

Egy brit zászlót lengető autón Észtországból délnek menekülve Jugyenyics egykor erős hadseregének csupán a roncsait hagyta maga mögött. Katonái szétszórt bandákban vándoroltak a hófedte tartományban és ezrével hulltak el az éhségtől, a járványoktól és a megpróbáltatásoktól...

4. A déli hadjárat

Miközben Jugyenyics seregei északon Pétervár felé nyomultak előre, délen a támadást Anton Djenyikin tábornok, egy előkelő külsejű 45 éves, őszesszakállú és szürkebajszú volt cári tiszt vezette. Djenyikin tábornok később ezt írta fehér hadseregéről: „Egyetlen titkos, szent gondolata, egyetlen égő reménye és vágya volt: Oroszország megmentése.” Ám az orosz nép Dél-Oroszországban Djenyikin hadseregét inkább hadviselésének szadista módszereiről ismerte.

Ukrajna gazdag gabonaföldjeivel és a Don-vidék hatalmas szén- és vasbányáival, a forradalom kezdete óta vad küzdelem színtere volt. Az ukrainai szovjet köztársaság 1917 decemberében történt kikiáltása után, az ukrainai szovjetellenes vezér, *Szimon Petljura* tábornok a német parancsnokságot állandóan sürgette, hogy küldjön csapatokat Ukrajnába és segítsen neki a szovjet kormány eltávolításában. A németek, akik éhesek voltak Ukrajna hatalmas élelmiszerkészletére, nem hagyták magukat kétszer kéretni.

Hermann von Eichhorn tábornagy vezetésével a német csapatok betörték Ukrajnába. Magának von Eichhornnak nagy személyi érdeke fűződött a hadjáratához: felesége, Durnovo grófnő, dús-gazdag orosz arisztokrata nő volt, Ukrajna egyik legnagyobb földbirtokosa. A szovjet erőket kiverték Kievből és Harkovból és egy „Független Ukrajna” nevű csatlósállamot létesítettek, amelynek az élén Petljura tábornok állt, a német megszálló hadsereg ellenőrzése alatt. Petljura, miután kijelentette, hogy célja a „nemzeti szocializmus” megvalósítása, egy egész sorozat véres antiszemita pogromot hajtott végre Ukrajnában. Kiméretlen büntető intézkedéseket foganatosítottak a forradalmi ukrán munkások és parasztok elnyomására.

Ennek ellenére a forradalmi mozgalom tovább nőtt. Von

Eichhorn, miután arra a meggyőződésre jutott, hogy Petljura képtelen az ügyeket kézben tartani, kormánya helyére katonai diktatúrát állított. A bábkormány élén von Eichhorn sógora, *Pável Petrovics Szkoropadszkij*, egy addig ismeretlen orosz lovassági tiszt állott, aki egy szót sem tudott ukránul. Szkoropadszkij „Ukrajna hetmaná”-nak (vezérének) nevezte magát.

Szkoropadszkij hetman nem járt sokkal jobban, mint Petljura. 1918 végén német közkatonának öltözve menekült el a német megszálló hadsereggel, amely a Vörös Hadsereggel és az ukrán partizánokkal szemben vereséget szenvedett.

A németek távozása nem oldotta meg az ukrán bolsevikok problémáit. A szövetségesek Dél-Oroszországban is támogattak szovjetellenes fehérgárdákat. A Szövetségesek segítsége főképpen a doni kozák vidékeken a Kalegyin, Kornyilov, Djenyikin és más, a bolsevik forradalom után délnek menekült volt cári tábornokok vezetése alatt álló „önkéntes” hadseregbe beszervezett ellenforradalmi erőknek jutott.

Ez az önkéntes hadsereg eleinte súlyos vereségeket szenvedett. Eredeti parancsnoka, Kalegyin tábornok, öngyilkosságot követett el. Utódját, Kornyilov tábornokot a szovjet haderők kiszorították a Don-vidékről és a tábornok végül 1918 április 13-án egy csatában elesett. A visszavonuló „önkéntes” hadsereg parancsnokságát Djenyikin tábornok vette át.

Éppen ekkor, amikor a fehér oroszok hadiszerecséje a legrosszabbra fordult, szálltak partra Murmanszkban és Arhangelszkben az első angol és francia csapatok és tekintélyes szövetséges utánpótlások özönlöttek át az orosz határon a fehérhadsereg megsegítésére. Djenyikin erős nyomás alatt álló hadseregét megmentették a pusztulástól. Ujjáélesztve és megerősítve, Djenyikin hadserege 1918 végére készen állott, hogy újra offenzívát indítson a Szovjet ellen.

1918 november 22-én, pontosan 11 nappal azután, hogy az első világháborút befejező fegyverszünetet aláírták, egy rádiógramm érkezett Djenyikin téli főhadiszállására. Az üzenet tudatta, hogy egy szövetséges flotta útban van Novorosszijszk felé. A következő napon szövetséges hajók vetettek horgonyt a feketetengeri kikötőben. Francia és angol megbízottak szálltak partra, hogy közöljék Djenyikkal: a közeljövőben Franciaországból és Angliából bőséges hadianyag érkezik a számára.

1918 utolsó heteiben francia csapatok elfoglalták Odesszát és Szevasztopolt. Egy angol flottilla benyomult a Fekete-tengerre

és Batumnál csapattesteket szállított partra. A körzet kormányzó-jává egy brit tengerészparancsnokot neveztek ki.⁵

Djenyikin, a francia hadseregparancsnokság felügyelete mellett és az angoloktól származó nagymennyiségű katonai felszerelés segítségével, nagyszabású offenzívát indított Moszkva ellen. Djenyikin főhadsegéde ebben az offenzívában *báró von Wrangel* tábornok volt, egy magas, ösztövért katona, gyér hajjal és hideg, szürkés szemmel. Ez a tábornok hírhedt volt vad kegyetlenségéről. Időnként Wrangel egész csoport fegyvertelen foglyot végzett ki társaik jelenlétében és azoknak, akik a kivégzést végignézték, vagy csatlakozniok kellett hadseregéhez, vagy pedig szintén társaik sorsára jutottak. Amidőn Djenyikin és Wrangel betörték Sztavropol városába, egyik első cselekedetük az volt, hogy behatoltak a kórházba és hetven sebesült vörös katonát felkoncoltak. A fosztogatás mindennapos gyakorlat volt Djenyikin hadseregében. Wrangel maga adott ki parancsokat katonáinak, melyekben föl-szólította őket, hogy a rablott zsákmányt „egyenlően osszák fel” egymás között.

Észak felé törve Djenyikin és Wrangel hadereje 1919 júniusában elfoglalta Caricint (ma Sztalingrád) és októberben már megközelítette Tulát, amely száznyolcvan kilométerre fekszik Moszkvától. „Úgy látszik, hogy az egész bolsevik rendszer összeomlóban van” — jelentette a *New York Times*. „A bolsevizmus főközpontjának, Moszkvának kiürítése megkezdődött.” A *Times* a „mindent elsőprő” Djenyikinről és a „vad pánikban visszavonuló” Vörös Hadseregéről írt.

Azonban a Vörös Hadsereg a Forradalmi Katonai Tanács tagjának, Sztálinnak terve alapján hirtelen ellentámadásba ment át.

Djenyikin hadseregét a támadás teljesen meglepetésszerűen érte. Néhány hét és a déli fehér orosz hadsereg fejvesztetten vonult vissza a Fekete-tenger irányába. A harcikedv lelohadt és Djenyikin csapatai pánikban és rendetlenségben menekültek. Betegek és haldoklók torlaszolták el az utakat. A kórházvonatok gyakran gyógyszerek, orvosok és ápolónők nélkül futottak. A hadsereg rablóbandákká bomlott széjjel és így áramlott dél felé.

1919 december 9-én Wrangel tábornok megrettent hangú sürgönyt küldött Djenyikin tábornoknak, amelyet így fejezett be: „A hadsereg mint harci erő, megszűnt. Ez a keserű igazság.”

1920 első heteiben Djenyikin hadseregének maradványai elérték Novorosszijszk feketetengeri kikötőt. Fehér katonák, katonaszökevények és polgári menekültek özönlöttek el a várost.

1920 március 27-én, miközben az „Emperor of India” nevű

angol hadihajó és a „Waldeck-Rousseau” nevű francia cirkáló segédkeztek és ágyűlövédekéket zúdítottak a százazföldön előrenyomuló vörös hadoszlopokra, Djenyikin egy francia hadihajón elhagyta Novorosszijszket. Djenyikin katonáinak tízezrei gyűltek össze a rakodóparton és tehetetlenül figyelték parancsnokuk és vezérkara elhajózását.

5. A keleti hadjárat

A beavatkozók nagyarányú tervei szerint, miközben Djenyikin délről támadja Moszkvát, Kolcsak tengernagynak keletről kell ostromolnia. Az események azonban nem az előírányzott tervnek megfelelően mentek végbe...

1919 tavaszán és a nyár kezdetén a párizsi, londoni és new-yorki újságok gyakran közöltek beszámolókat arról, hogy milyen lesújtó vereségeket szenved a Vörös Hadsereg Kolcsak tengerenagytól. A következő nagybetűs címek jelentek meg a *New York Times*-ben:

Március 26: KOLCSAK ÜLDÖZI A MEGVERT VÖRÖS HADSEREGET;

Április 20: A VÖRÖSÖK ÖSSZEOMLÓBAN VANNAK A KELETI ARCVONALON;

Április 22: KOLCSAK GYŐZELMEINEK HATÁSÁRA MEGINOG A VÖRÖSURALOM;

Május 15: KOLCSAK TÁMADÁST TERVEZ MOSZKVA ELLEN.

De augusztus 11-én a Times egy Washingtonból keltezett táviratot közölt, mely szerint:

„A kormány egy magasrangú képviselője ma este kijelentette: eljött az ideje annak, hogy a bolsevikellenes világot előkészítsük a nyugatsibériai Kolcsak-rendszer várható összeomlására.”

A nyár derekán Kolcsak tengernagy kétségbeesetten menekült a Vörös Hadsereg erőteljes támadásai elől. Ugyanakkor csapatait egy nagykiterjedésű, gyorsan növekvő partizán-mozgalom szakadatlanul zaklatta a vonalak mögött. Novemberben Kolcsak kiűrtette omszki főhadiszállását. Megviselten botorkáltak Kolcsak katonái az Omszkból kivezető utakon. Ezrek hullottak el ezen a végtelen nyomorult „parádén” és az utak mentén elterülő hótengerben lelték halálukat. Az Omszkból kivezető vasútvonalakat

bedöglött mozdonyok torlaszolták el. „A halottakat” — jegyezte fel egy megfigyelő — „a vágányok mentén szórták szét s ott rothadtak el.”

Kolcsak az Union Jack-kel, a csillagsávós lobogóval, a francia és olasz trikolorokkal és a japán felkelő napot ábrázoló zászlóval díszített vonaton érte el Irkuckot.

Irkuck népe 1919 december 24-én fellázadt, szovjet uralmat létesített és letartóztatta Kolcsakot. Vele együtt különvonaton szállított hatalmas kincset kerítettek birtokukba. 5143 láda és 1680 zsák aranyrudat, törtaranyat, részvényeket és egyéb értéket, amelyeket egymilliárdszázötvenmillióötsszázezer rubelre becsültek.

Kolcsak tengernagyot a szovjet rendszer hazaárulással vádolva bíróság elé állította. „Ha egy hajó elsüllyed, akkor mindeztől süllyed el” — mondotta Kolcsak a bíróságnak, sajnálkozását fejezve ki afölött, hogy nem maradhat a tengeren. Keserűen bizonygatta, hogy „idegen elemek” elárulták és a válság idején magára hagyták...

A bíróság Kolcsakot golyóáltali halálra ítélte. 1920 február 7-én sortűzzel kivégezték. Kolcsak néhány hadsegéde a japánokhoz menekült.

6. A lengyelek és Wrangel

Az elszenvedett végzetes vereségek ellenére, az angol-francia beavatkozók még két offenzívát indítottak Nyugat-Szovjet-orszország ellen.

1920 áprilisában a lengyelek, miután egész Nyugat-Ukrajnát maguknak követelték és meg akarták szállni Szmolenszk orosz várost, nyugat felől támadást indítottak. A franciák és az angolok felszerelésével gazdagon ellátva és 50 millió dolláros amerikai kölcsönnel⁶ támogatva a lengyelek betörték Ukrajnába és elfoglalták Kievet. Itt a Vörös Hadsereg megállította és visszavetette őket.

Az orosz csapatokkal szorosan a sarkukban, a lengyelek fejvesztetten vonultak vissza. Augusztusban a Vörös Hadsereg már Varsó és Lemberg kapuja előtt állott.

A szövetséges kormányok friss kölcsönökkel és utánpótlással siettek a lengyelek segítségére. Foch tábornagy lóhalálban küldte el vezérkari főnökét, *Maxime Weygand* tábornokot a lengyel hadműveletek irányítására. Sebtében angol páncélosokat és repülőgépeket menesztettek Varsóba. *Tuhacsevszkij* és *Trockij* vezetése alatt a vörös csapatok veszedelmesen kiszélesítették közlekedési

vonalaikat. Ennek azután, amikor a lengyel ellentámadás az arc-vonal egész hosszában visszavetette őket, káros következményei lettek. A rigai békében a szovjet kormány kénytelen volt Fehér-Oroszország és Ukrajna nyugati részeit a lengyeleknek átengedni . . .

A Lengyelországgal kötött béke lehetőséget adott a Vörös Hadseregnek arra, hogy Wrangel báróval elbánjon. Wrangel lett Djenyikin helyett a déli hadsereg parancsnoka. A franciák segítségével a Krim félsziget felől betört Ukrajnába. 1920 legvégén visszaszorították a Krim félszigetre, amelyet a vörös haderők körülfartak. Novemberben a Vörös Hadsereg bevette Perekopót, elfoglalta a Krim-félszigetet és Wrangel hadseregét a tengerbe szorította.

7. Az utolsó mohikán

Wrangel hadseregének szétzúzásával és a nyugati beavatkozás befejezésével az egyetlen idegen hadsereg, amely még orosz földön állt, a japán császári haderő volt. Úgy látszott, hogy Szibéria, minden kinsével teljesen a japánok kezébe jut.

Japánnak még mindig hetvenezer katonája volt Szibériában, ezenkívül száz meg száz titkos ügynöke, kémé, szabotőre és terroristája. Az orosz Távolkeleten lévő fehér gárdaseregek a japán hadparancsnokság felügyelete alatt továbbra is működtek. A legfőbb ilyen szovjetellenes erő a japánok kozák bérencének, *Szemjonov* atamánának bandita hadserege volt.

1921 június 8-án a japánok titkos szerződést írtak alá Vladivosztokban Szemjonovval, amelyben megállapodtak az új, mindent elsöprő szovjetellenes offenzívában. A szerződés értelmében, a szovjetekkel való leszámolás után, Szemjonov kezébe kerül a teljes polgári hatalom. A titkos egyezmény még hozzáfűzte:

„Amennyiben a Távolkeleten egy állandó kormányt létesülne, a japán alattvalók kedvezményes jogokat kapnak a vadászati, halászati és erdőkihasználási koncessziók tekintetében . . . és általában a bányák, valamint az aranybányák fejlesztésére.”

Szemjonov egyik főhadsegédének, báró *Ungern-Sternberg*-nek is nagy szerepet szántak a tervezett katonai hadjáratban.

Ez volt az intervenciós háború utolsó fehér próbálkozása.

Báró Roman von Ungern-Sternberg vezérezredes sápadt, nőies külsejű, balti arisztokrata volt, szőke hajjal és hosszú vöröses bajusszal. Fiatalon lépett a cári hadsereg szolgálatába,

1905-ben harcolt a japánok ellen és később Szibériában csatlakozott a kozák rendőrezredhez. Az első világháborúban báró Wrangel alatt szolgált és a déli fronton szerzett érdemeiért a Szt. György-kereszttel tüntették ki. Tisztársai között híres volt ostoba vakmerőségéről, szilaj kegyetlenségéről és féktelen dührohamairól.

A forradalom kitörése után Ungern báró utat vágott magának Szibériába és átvette a kozák ezred parancsnokságát. Ez a kozák ezred a vidéket fosztogatta és itt-ott harcba bocsátkozott a helyi szovjetekkel. Végül a japán ügynökök érintkezést kerestek vele és rábeszéltek, hogy menjen Mongóliába. Rendelkezéseire bocsátottak egy furcsa összetételű, fehér orosz tisztekből, szovjetellenes kínai csapatokból, mongol banditákból és japán titkos ügynökökből álló hadsereget. A hűbérúri rablóvilág és az abszolutizmus légkörében élve, urgai főhadiszállásán Ungern azt kezdte hinni magáról, hogy ő a sors kiválasztottja. Feleségül vett egy mongol hercegnőt, nyugati öltözkét felcserélte sárga selyem mongol ruhára és magát Dzsingisz kán reinkarnációjának nyilvánította. Az őt állandóan körüllebzselő japán ügynököktől tüzelve, magát egy keletről kiinduló Új Világrend császáranak álmodta, aki majd rátör Szovjetországra és Európára, tűzzel-vassal pusztítva és kiátkozva a „dekadens demokrácia és a kommunizmus” utolsó maradványait. A szadista és félőrült báró barbár, vad cselekedetek tömeges végrehajtásában lelte örömét. Egy alkalommal az egyik kis szibériai városban megpillantott egy csinos zsidó asszonyt és ezer rubelt ajánlott fel annak, aki a fejét elhozza neki. A fejet elhozták és ő annak rendje és módja szerint meg is fizetett érte.

— Ázsiától Európáig egyetlen hosszú akasztófasort huzatok — jelentette ki Ungern báró.

Az 1921-es hadjárat megindulásakor Ungern báró urgai főhadiszállásáról felhívással fordult katonáihoz:

„Mongólia természetes kiinduló pontjává lett a Szovjet-Szibériában állomásozó Vörös Hadsereg elleni hadjáratnak...”

„A népbiztosokat, kommunistákat és zsidókat családjukkal együtt ki kell irtani. Bűnös csoportokkal szemben vagy fegyelmi rendszabályokat kell életbeléptetni vagy a halálbüntetés különböző fokozatait kell alkalmazni.”

„Igazság és könyörület nincs többé. Ezentúl csupán igazságtalan és könyörtelen kegyetlenség van. Az ördög azzal a célzattal, hogy mindazt, ami az emberi lélekben isteni eredetű, elpusztít, megszállotta országunkat. Ki fogjuk irtani még az írmagját is.”

A határvidéken Ungern harci módszere fosztogató, rabló rajtaütésekkel fejlődött. A csapatok útjukban füstölő falvakat és férfiak, asszonyok és gyermekek megcsonkított testét hagyták maguk mögött. Az Ungern katonái által elfoglalt városokban szabadon járta a nőkkel való erőszakoskodás és a fosztogatás. Mindenkit, akit a legszelídebb rokonszenvvel gyanúsíthattak a demokrácia iránt, lelőttek, halálra kínáltak és élve elégették.

1921 júliusában a Vörös Hadsereg támadást indított Ungern hadseregének megsemmisítésére. Többszöri éles és váltakozó szerencsével járó összecsapás után a Vörös Hadsereg és a szovjet partizáncsapatok döntő győzelmet arattak. Ungern hordái, fegyvereiket, utánpótlást szállító vasúti kocsijait és sebesültjeiket maguk mögött hagyva, futottak.

Augusztusban Ungernt körülzárták. Saját mongol testőrsége fellázadt ellene és a szovjet csapatok kezére juttatta. A bárót mongol selyemruhájában Novonyikolájevskba (Novoszibirszk) vitték és mint a nép ellenségét a szibériai Legfelsőbb Szovjet Bíróság elé állították.

Különleges tárgyalás volt...

Munkások, parasztok, katonák százai — oroszok, szibériaiak, mongolok és kínaiak — zsúfolódtak össze a tárgyalóteremben. Ezrek vártak kint az utcán. A legtöbben végigszenvedték Ungern terroruralmát; testvéreik, gyermekeik, feleségük és férjük voltak Ungern áldozatai, akiket agyonlőttek, halálra kínáltak és mozdonyok kazánjaiba vetettek.

A báró elfoglalta helyét a vádlottak padján és a vádiratot felolvasták:

A Szibériai Forradalmi Katonai Tanács 1921 szeptember 12-i határozata értelmében báró Ungern von Sternberg vezérezredest az ázsiai lovassági hadosztály volt parancsnokát, a szibériai forradalmi bíróság a következőkkel vádolja:

1. Segítette Japánt annexiós céljaiban, azáltal, hogy megkísérelt egy ázsiai államot létesíteni és Transzbajkália kormányát megdönteni.
2. A szovjethatalom megdöntésére törekedett, hogy a monarchiát Szibériában visszaállítsa és Mihail Romanovot trónra juttassa.
3. Nagyszámú orosz parasztot és munkást, valamint kínai forradalmárt állati módon meggyilkolt.

Ungern meg sem kísérelte letagadni rémtetteit. A kivégzések, kínzások, tömegmészárlások, — igen, mindez igaz. A magyarázat

egyszerű volt: „A háború az háború!” De hogy Japán szolgálatában állott volna? „Az én elgondolásom” — magyarázta Ungern báró — „az volt, hogy Japánt felhasználjam.” Ungern tagadta, hogy bármiféle árulást követett volna el, vagy bensőbb kapcsolata lett volna a japánokkal.

— A vádlott — mondotta Jaroszlavszkij szovjet ügyész — amikor azt állítja, hogy soha nem volt semmiféle kapcsolata Japánnal, hazudik. Bizonyítékaink vannak az ellenkezőjére.

Érintkezésben voltam a japánokkal — ismerte el a báró — éppúgy, ahogy érintkezésben voltam Csang Cso-linnel...? Dzsingisz kán is udvarolt Ván kánnak, mielőtt királyságát meghódította volna!

— Nem élünk a XII. században — mondotta a szovjet ügyész — és nem azért vagyunk itt, hogy Dzsingisz kán fölött ítélkezzünk!

— Ezer éve — kiáltott fel a báró — az Ungernek mindig másoknak parancsoltak! Sohasem fogadtak el parancsot senkitől!

Fennhéjázóan bámult a tárgyalóterem katonáinak, parasztjainak és munkásainak felé forduló arcára.

— Nem vagyok hajlandó elfogadni a munkásosztály illetékeségét! Hogy beszélhet valaki kormányzásról, ha még egy szolgálja sincs! Az ilyen képtelen parancsolni!

Jaroszlavszkij ügyész felsorolta Ungern hosszú bűnlajstromát — a szovjetbarát parasztok és a zsidók elleni büntetőhadjáratokat, végtagok levágását, az éjszakai lovaglásokat át a sztyeppén égő holttestek világánál, falvak kifüstölését, gyermekek kegyetlen lemészárlását...

— Ezek — magyarázta hidegen Ungern — túlságosan vörösek voltak az én ízlésemnek.

— Miért hagyta el Urgát? — kérdezte az ügyész.

— Elhatároztam, hogy betörök Transzbajkáiába és rábeszélem a parasztokat, hogy lázadjanak fel. De foglyul ejtettek.

— Kik?

— Néhány mongol elárult.

— Megkérdezte már sajátmagától, hogy miért cselekedtek ezek az emberek így?

— Árulók!

— Belátja-e, hogy hadjárata ugyanúgy végződött, mint minden más kísérlet, amelynek célja a munkások hatalmának megdöntése volt? Elhiszi-e, hogy mindezen kísérletek közül amelyek ugyanazt a célt szolgálták, ez a kísérlet volt az utolsó?

— Igen — mondotta Ungern báró. — Az enyém volt az utolsó kísérlet. Azt hiszem, én vagyok az utolsó mohikán!

1921 szeptemberében a szovjet bíróság ítéletét végrehajtották. Báró Roman von Ungern-Sternberget a fehér hadurak utolsó mohikánját a Vörös Hadsereg egyik osztaga kivégezte.

Szemjonov atamán és a japán „zsebhadsereg” maradványai a szovjet határon túl, Mongólia belseje és Kína felé menekültek.

Nem telt bele egy év és a szovjet földet végleg megtisztították a japánoktól is. 1922 október 19-én a Vörös Hadsereg fölzárkózott Valadivosztkok alatt. A japánok, akik a várost megszállva tartották, megadták magukat és egész katonai felszerelésüket és raktáraikat átadták. Az utolsó japán katonai szerelvény másnap elhagyta Vladivosztkot. A város épületeire kitűzték a vörös lobogót.

— A kiűritést azért határoztuk el, — jelentette a japán külügyminisztérium — mert meg akarjuk mutatni, hogy a japán nemzet nem támadó nemzet és hogy a világbéke fenntartására törekszünk.

JEGYZETEK

1. A „fehérek”, akiket a forradalmárokkal való szembehelyezkedésük miatt neveztek el így — a forradalmárok jelképe a vörös lobogó volt — George Stewart *Oroszországi fehér hadseregekben* című könyvében adott hiteles beszámolója szerint mindazokat magukbafoglalták, akik számára a „cárizmus társadalmi helyzetük biztosítását jelentette, életmódjukat, becsületüket, Szent Oroszországot, azt a társadalmi rendet, amely előjogaikon és erőszakon épült fel... egy régi rendszert, amely a hosszú századok során, Oroszország kiépülése alatt még szentesíthető volt”. A „fehér orosz” kifejezés ebben a könyvben azokat jelenti, akik ennek a régi rendnek fenntartásáért vagy helyreállításáért harcoltak Oroszországban. Nem szabad összetéveszteni őket a Belorussz Szovjetköztársaság lakóival, akiket népviseletük miatt — fehér ing, háncscipő fehér lábszárvédőkkel és fehér háziszőttés kabát — szintén fehéroroszoknak neveznek.

2. Az azóta elhunyt John Cudahyt, aki egy gazdag csikágói húskonzervgyáros család tagja volt, 1937-ben amerikai követnek nevezték ki Írországba, majd később Belgiumba. Nyílt ellensége volt a Szovjetuniónak, később annak az elszigetelődési politikát hirdető Amerika Mindenekelőtt Bizottságnak (America First Committee) lett a vezető tagja, amely 1940—41-ben ellenezte, hogy a tengelyhatalmak ellen harcoló nemzeteknek kölcsönbérleti segítséget nyújtsanak.

3. Von der Goltz jófelszerelt csapatainak segítségével Mannerheim báró megbuktatta a finn kormányt és meghívta Hesseni Frigyes herceget, Vilmos császár vejét, hogy foglalja el a finn trónt. Hogy leküzdjék a finn nép ellenállását, von der Goltz és Mannerheim terroruralmat létesítettek. Néhány héten belül Mannerheim fehérgárdistái körülbelül 20 000 embert, asszonyt és gyermeket végeztek ki, tizezreket vetettek koncentrációs táborokba és börtönökbe, ahol sokan közülük a kínzások, az éhezés és a kiállott szenvedések következtében elpusztultak.

4. Az északi hadjárat egyik legtevékenyebb angol titkos ügynöke, Paul Dukes, Sidney Reilly kapitány egyik közeli munkatársa volt. Dukesnek sikerült megbízatáshoz jutnia a Vörös Hadseregben és mint szovjetellenes kém és szabotőr működött azokban a vörös osztagokban, amelyek Jugyenyics ellen küzdöttek. Mikor a fehérhadsereg Pétervárt támadta, Dukesnak sikerült a Vörös Hadsereg visszavonulásához feltétlenül szükséges hidakat felrobbantania és egyben megváltoztatta a közlekedési lehetőségek elpusztítására adott parancsot, ami által Jugyenyics előnyomulását segítette. Dukes Jugyenyicsot a Vörös Hadsereg minden mozdulatáról értesítette. Szoros összeköttetésben állott azokkal a felfegyverzett terroristákkal, akik Reilly szervezeteiből még Pétervárott maradtak és arra vártak, hogy a fehéreket, mielőtt a városba bevonulnak, segíthessék. Később Londonba való visszatérése után Dukest érdemeinek elismerésül lovaggá ütötték, majd könyvet is írt „Vörös homály és a hajnal” címmel, amelyben elmondja oroszországi kémműködését. Sidney Reillyvel közösen propagandacélokra lefordították Borisz Szavinkov „Sápadt ló” című könyvét, valamint több más fehér orosz és szovjetellenes írást.

5. 1918 júliusa óta angol csapatok tevékenykedtek Oroszország legdélibb részein, amikor is az angol hadvezetőség katonákat küldött Perzsiából Turkesztánba, hogy a mensevikek és a szociálforradalmárok által vezetett szovjetellenes felkelést segítsék. A „Káspitengerentúli Végrehajtó Bizottság”, amelyet Noi Jordania ellenforradalmár vezetett, angol uralom alatt álló báb-kormányt létesített. Megállapodás jött létre, melynek értelmében az angolok különleges jogokat kaptak ebben a térségben a gyapot és a petróleum kivitelére, viszonzásul azért a segítségért, amelyet az ellenforradalmi csapatoknak nyújtottak.

6. Herbert Hoover az Amerikai Segélyszervezet készletéből többmillió dollár értékű árut bocsátott a lengyelek rendelkezésére. 1921 január 4-én James Reed, Missouri állambeli szenátor feltárta a szenátus előtt, hogy a kongresszus segélyalapjaiból 40 000 000 dollárt „költöttek a lengyelhadsereg harcban tartására”.

Az Amerikában európai segély céljaira megszavazott pénz jórészt a szovjetellenes beavatkozások megsegítésére fordították. 1921 januárjában a kongresszusnak adott jelentésében maga Hoover is nyíltan beismerte ezt. A kongresszus eredetileg 100 000 000 dollárt szavazott meg segély céljaira. Hoover jelentése kimutatta, hogy a 94 938 417 dollárt csaknem teljes egészében Oroszország közvetlen közelében fekvő területeken vagy olyan orosz vidékeken költötték el, amelyek a fehér oroszok és a Szövetséges intervenciók hadseregek ellenőrzése alatt állottak.

7. Ungern „összeköttetése” Csang Cso-lin hírhedt kínai hadvezérrel abban merült ki, hogy a bárónak Csang csapatai elől való „visszavonulásáért” tíz százalékot kellett volna kapnia abból a 10 000 000 mexikói dollárból, amelyet Csang a pekingi kormánytól kicsikart.

SZÁMADÁS

A két és fél éves véres intervenciós és polgárháború hétmillió orosz férfi, nő és gyermek életébe került, akik harcban vagy éhségtől és járványoktól pusztultak el. Az ország anyagi veszteségét később a szovjet kormány hatvanmilliárd dollárra becsülte, amely összeg többszöröse volt a Szövetségeseknek járó cári adósságoknak. A megszállók semmiféle jóvátételt nem fizettek.

A Szövetséges adófizetőknek kevés hivatalos számadattal szolgáltak arról, hogy mibe került az Oroszország elleni háború. Egy memorandum szerint, amelyet Winston Churchill 1919 szeptember 15-én bocsátott ki, Nagybritannia eddig a napig százmillió és Franciaország harminc-negyvenmillió angol fontot költött csupán Djenyikin tábornokra. Az északi angol hadjárat tizennyolcmillió angol fontba került. A japánok elismerték, hogy kilencszázmillió yent költöttek a Szibériában állomásozó hetvenezer katona ellátására.

Mi volt e hiábavaló és költséges, hadüzenetnélküli háború mozgatórugója?

A fehér tábornokok őszintén harcoltak az ő saját Nagy-oroszországuk visszaállításáért, a nagybirtokukért, profitjukért, osztályelőjogaikért és vállrojtjaikért. De a fehér hadsereg zöme azokból az elemekből állott, akik jellegzetes típusai voltak a később Közép-Európában felszínre került fasiszta tiszteknek és kalandoroknak.

A Szövetségesek oroszországi háborús céljai kevésbé voltak világosak.

Végülis a Szövetségesek szócsövei a fegyveres beavatkozást, amennyiben annak indítókairól egyáltalán beszéltek, úgy állították be, mint a bolsevizmus elleni politikai kereszteshadjáratot.

Az „antibolsevizmus” azonban a valóságban másodlagos szerepet játszott. Az olyan tényezők, mint az északoroszországi fa, a Donyec-medence szene, a szibériai arany és a kaukázusi olaj sokkal súlyosabban estek a latba. Azután meg olyan hatalmas imperialista érdekek is közreműködtek, mint a brit terv : létrehozni egy transzkaukázusi föderációt, amely elzárná Indiát Oroszországtól és lehetővé tenné, hogy a közelkeleti olajmezőkön Anglia kizárólagos joggal uralkodhassék ; vagy mint a japán terv Szibéria meghódítására és gyarmatosítására ; vagy a francia terv a Donyec-medence és a Fekete-tenger térségének ellenőrzésére és a messzetelektől, becsvággyal teli német terv a Balti államok és Ukrajna megkaparintásáról.

A szovjet kormány egyik legelső cselekedete volt, hogy nacionalizálta a cári birodalom gazdasági trösztjeit. Az orosz bányákat, malmokat, gyárakat, vasútvonalakat, olajforrásokat és minden nagyobb ipari vállalatot a szovjet nép állami tulajdonává nyilvánítottak. A szovjet kormány nem vállalta a cári rendszer külföldi adósságait. Ezt részben azzal indokolta, hogy ezek a pénzek kifejezetten abból a célból folyósítottak, hogy a cárizmust a népi forradalom elnyomásában támogassák.¹

A cári birodalom, bőségének és gazdagságának minden külső látszata ellenére, valójában angol-francia és német pénzügyi érdekeltségek félgymata volt. A francia tőkebefektetések a cárizmus idején tizenhétmilliárdöttszázkilencvenegymillió frankra rúgtak. Az angol-francia érdekeltségek az orosz szén, vas és acél nem kevesebb mint hetvenkét százaléka felett gyakoroltak ellenőrzést. Az orosz olaj ötven százalékát birtokolták. A cárral szövetséges külföldi érdekeltségek évenként néhány százmillió frankot és fontot profitáltak osztalékokban, nyereségben és kamatokban abból, amit az orosz munkások és parasztok termeltek. A bolsevik forradalom után a londoni tőzsde 1919-es évkönyve „Orosz számlák” címszó alatt a következőket jegyezte fel : „Az 1918-ra esedékes és az azóta járó kamatok hátralékosak.” Egy angol képviselő, *Cecil L'Estrange Malone* alezredes, 1920-ban az oroszországi szövetséges politikáról folytatott heves vita során a következőket mondotta az alsóházban :

„Vannak ebben az országban csoportok és egyének, akiknek pénzük és részvényeik Oroszországban fekszenek. Ezek azok, akik a bolsevik rendszer megdöntésén dolgoznak és ellene intrikálnak... A régi rendszer alatt lehetséges volt tíz- meg húsz százalék hasznot húzni orosz munkások és

parasztok kizsákmányolásából, de a szocializmusban ez valószínűleg egyáltalában nem lesz lehetséges és az a helyzet, hogy ebben az országban csaknem minden tőkeérdekeltség így vagy úgy, de kapcsolatban áll Oroszországgal.”

— Az 1918-as orosz évkönyv — folytatta a szónok — a brit és francia közös beruházásokat Oroszországban hozzávetőlegesen egymilliárdhatszázmillió angol fontra, vagyis közel nyolcmilliárd dollárra becsülte. Ha mi arról beszélünk . . ., hogy Foch tábornagy és a francia nép ellenzi a békét Oroszországgal — mondotta Malone alezredes — nem a francia demokráciát értjük ezen, nem is a francia parasztokat vagy munkásokat, hanem a francia részvénytulajdonosokat. Legyünk ezzel tisztában. Azokat értjük ezen, akiknek rosszul megérdemelt vagyonából tevődött össze az az egymilliárdhatszázmillió font, ami Oroszországban elveszett. Itt van a Royal Dutch Shell Oil Company, amelynek orosz érdekeltsége magába foglalta az Ural Kaspi Ólajtársaságot, az Észak-Kaukázusi olajmezőket, a New Shibareff petróleumtársaságot és sok más olajkonszernt; aztán itt van a nagy angol fegyvertröszt, a Metro-Vickers, amely a francia Schneider Creusot-val és a német Krupp-Művekkel együtt lényegében ellenőrzése alatt tartotta a cári hadianyagipart; azután itt vannak a nagy angol és francia bankházak: a Hoares, a Baring Brothers, a Hambros, a Crédit Lyonnais, a Société Générale, a Rotschildok és a Comptoir National d'Escompte de Paris, amelyek mind nagy összegeket fektettek be a cári rendszerbe . . . Mindezek a nagy érdekeltségek — közölte Malone alezredes az alsóházzal — egymással összeszővődtek. Mindannyian érdekelve vannak abban, hogy Oroszország ellen a háború tovább folyjék . . . Ezeknek az érdekeltségeknek és pénzembereknek — akik a Ház másik oldalán ülnek — a szárnyai alatt húzódnak meg az újságok és egyéb propagandaszervek, amelyek a közvéleményt csinálják ebben az országban.

Néhány Szövetséges politikus egyáltalán nem leplezte, hogy miért támogatja a fehér hadseregeket Oroszországban.

Sir Francis Baker, a Vickers-Művek európai ügyvezetője és az Orosz-Angol Kereskedelmi Kamara végrehajtóbizottságának elnöke 1919-ben a brit-orosz klub bankettjén — amelyen résztvettek London vezető iparmágnásai és politikusai is — ezekkel a szavakkal köszöntötte a megjelenteket:

„Sikert kívánunk Kolcsak tengernagynak és Djenyikin tábornoknak és azt hiszem a legszebb pohárköszöntő, ha rájuk ürítem poharamat és Önöket is arra kérem, hogy

igyanak Kolcsak tengernagy, Djenyikin tábornok és Jugye-nyics tábornok egészségére. Oroszország nagy ország. Üzleti életünkben bensőséges kapcsolat fűzte Önöket hozzá; mindannyian tudják hát, hogy milyen lehetőségei vannak ennek az országnak, akár a gyáripart, akár a bányakincseket tekintjük, vagy másmilyen szempontból nézzük is, mert Oroszországban minden van...”

Miközben az angol-francia katonaság és a hadianyag özönlött Szibériába, a British Federation of Industries, a brit gyáriparosok leghatalmasabb szövetségének értesítője, így írt:

„Szibéria a leghatalmasabb lelet, amelyet a civilizált világ Amerika felfedezése óta látott!”

Amidőn a szövetséges csapatok betörték a Kaukázusba és elfoglalták Bakut, az angol kereskedelem lapja, a *The Near East* — a *Közelkelet* — kijelentette:

„Baku olaja páratlan... Baku nagyobb, mint a világ bármely más nagy olajvárosa. Ha az olaj a király, Baku a trónjal”

Amidőn Djenyikin tábornoknak a Szövetségesektől támogatott fehér hadserege elárasztotta a Don szénmedencéjét, az R. Martens and Co. Ltd., a nagy angol széntröszt „Oroszország” című kereskedelmi jellegű publikációjában bejelentette:

„Oroszországnak olyan felderített széntartalékjai vannak, amelyek megközelítik az Egyesült Államokéit. A Nemzetközi Geológiai Kongresszus által közzétett becslésnek megfelelően a Donyec-medencében (ahol Djenyikin tábornok most harcol) a nagybritanniai antracit-tartalékok háromszorosa található, majdnem kétszerese annak a mennyiségnek, ami az Egyesült Államok rendelkezésére áll.”

És végül a *Japán Kereskedő* című újság mindezt összegezte:

„Oroszország a maga száznyolcvanmilliós népével, Közép-Európától Ázsián keresztül a Csendes-óceán partjáig s a Jeges-tengertől a Perzsa-öböl és a Fekete-tengerig terjedő termékeny földjével... olyan piaclehetőségeket nyújt, amelyekről a legderülátóbbak sem mertek volna álmodni... Oroszország potenciálisan és ténylegesen a világ magtára, halastava, fűrésztelepe, szén-, arany-, ezüst- és platina-bányájál”

Az angol, francia és japán beözönlőket vonzották azok a gazdag zsákmánylehetőségek, amelyek Oroszország meghódítójára vártak. Az Egyesült Államok indítóokai azonban nem voltak ilyen egyöntetűek. Volt olyan felfogás, amely — amint azt Woodrow Wilson és a hadügyminisztérium kifejezésre juttatták — barátságot kívánt Oroszországgal, mint potenciális szövetséggel a német és a japán imperializmus ellensúlyozására. Az amerikai beruházások a cári Oroszországban kicsinyek voltak, de a külügyminisztérium tanácsára később többszázmillió dollárt fektettek be, csak hogy életet öntsének a halódó Kerenszkij-rendszerbe. A külügyminisztérium továbbra is istápolta Kerenszkijt, sőt még néhány évvel a bolsevik forradalom után is anyagilag támogatta a washingtoni „orosz követséget”. A külügyminisztérium néhány hivatalos embere a fehér tábornokokkal, az angol-francia, valamint japán intervencionistákkal is együttműködött.

A legismertebb amerikai, aki azonosította magát a szovjet-ellenes háborúval, Herbert Hoover, az Egyesült Államok eljövendő elnöke volt, aki ekkor az amerikai élelmiszeradminisztrátor szerepét töltötte be.

A volt bányamérnök, aki az első világháború előtt angol vállalatok alkalmazásában állt, személyesen érdekelve volt az orosz olajforrásokban és bányákban. A korrupt cári rendszerben csakúgy nyüzsgtek a magasrangú tisztviselők, örgrófok és arisztokraták, akik készen álltak arra, hogy áruba bocsássák országuk gazdaságát és munkaerejét, külföldi baksis vagy megfelelő részesedés ellenében. Hoover már 1909-ben, amikor Majkopban a forrásokat megnyitották, érdekeltséget vállalt az orosz olajiparban. Egy éven belül nem kevesebb, mint tizenegy olajtársaságban biztosított magának érdekeltséget:

Nyestyanoj Szindikátus
Sirvanszkij Olajtársaság
Apseron Olajtársaság
Általános Petróleumtröszt
Olaj- és Petróleumtermékek
Majkopi Olajtársaság
Majkopvölgyi Olajtársaság
Majkopi Olajközösség
Majkopi Hagyenszkij Szindikátus
Majkopi Ujtermelők Társasága
Egyesült Majkopi Olajmezők Ltd.

1912-ben a volt bányamérnök, a híres angol multimilliomossal,

Leslie Urquhart-tal három új társaságot alapított. Ezek a társaságok fakitermelésre és bányászatra kaptak koncessziókat az Uralban és Szibériában. Ezután *Urquhart* megalapította az Orosz-Ázsiai Részvénytársaságot és tárgyalásba kezdett két orosz bankkal, amely tárgyalások azt eredményezték, hogy minden, ezekben a térségekben fellelhető bánya kihasználási joga az övé lett. Az Orosz Ázsiai Rt. részvényei az 1913-as 16,25 dolláros árfolyamról 1914-ben 47,50 dollárra emelkedtek. Ugyanebben az évben a részvénytársaság három új, hasznathajtó koncessziót kapott a cári rendszertől. Ezek magukban foglaltak:

2 500 000 hold kiterjedésű földet, beleértve hatalmas erdőterületeket és vizierőt, valamint 7 262 000 tonnára becsült arany-, réz-, ezüst- és horganytartalékokat;

12 már feltárt és berendezett bányát;

2 rézolvasztót;

20 fűrészmalmost;

400 km hosszúságú vasútvonalat;

olvasztókemencéket, malmokat, kénsavgyárakat, aranyfinomítókat, nagymennyiségű széntartalékot.

Ennek a vagyonnak teljes értékét egymilliárd dollárra becsülték.

1917-ben Hoover kivonult az Orosz-Ázsiai Részvénytársaságból és eladta orosz részvényeit. A bolsevik forradalom után Hooverék valamennyi régi koncessziója megszűnt és a bányákat a szovjet kormány kisajátította.

— A bolsevizmus — mondotta Herbert Hoover a párizsi békekonferencián — rosszabb mint a háború!

Egész életére a Szovjet egyik legelkeseredettebb ellenfele maradt. Mellékes, milyen személyi indítékok vezették, tény, hogy az amerikai élelmiszer a fehérgárdista oroszokat támogatta és Európa legreakciósabb rendszereinek azokat az ellenforradalmi csapatait táplálta, amelyek akkor az első világháború után feltörő demokráciák elfojtásával voltak elfoglalva.² Így az amerikai segély az európai népmozgalmak elleni fegyverré vált.

„A fegyverszünet után az egész amerikai politika abból állott, hogy minden lehető módon megakadályozza Európa bolsevizálását vagy a bolsevik hadsereg által való lerohanását” — jelentette ki később Hoover, Oswald Garrison Villardhoz intézett 1921 augusztus 17-i levelében. Az ő meghatározása a „bolsevizmus”-ról megegyezett Foch, Pétain, Knox, Reilly és Tanaka fogalmazásával. Mint kereskedelmi miniszter, mint az Egyesült Államok elnöke és később, mint a republikánus párt izolacionista szárnyának

vezetője, fáradhatatlanul harcolt azért, hogy megakadályozza a barátságos kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok létrejöttét Amerika és a Szovjetunió között.

Az oroszországi fegyveres beavatkozás nem csupán az újonnan megszerzett szabadságukat védelmező szovjetoroszországi népek példanélküli testvéri együttérzésén és hősiességén feneklett meg, de azon a támogatáson is, amelyben a demokratikus tömegek szerte a világon a fiatal Szovjetköztársaságot részesítették. Franciaországban, Angliában és az Egyesült Államokban az öntudatra ébredt közvélemény erőteljesen ellenezte, hogy a szovjetellenes oroszországi hadseregeknek katonát, fegyvert, élelmet és pénzt küldjenek. „El a kezeket Oroszországtól!” névvel mindenütt bizottságok alakultak. A munkások harcot indítottak és a katonák fellázadtak a vezérkarok beavatkozó politikája ellen. A Szovjetunió nyíltan be sem jelentett és indokolatlan megtámadása a demokratikus érzelmű értelmiségi rétegekből is tiltakozást váltott ki.

Sir Henry Wilson, a brit vezérkari főnök őszintén be is ismerte, hogy a Szövetségesek beavatkozó politikáját a közvélemény semmiféle támogatásban nem részesíti. 1919 december 1-én a hivatalos Kék Könyvben a brit vezérkari főnök a következőket írta :

„Miután egyetlenegy Szövetséges országban sem volt olyan megfelelő súllyal rendelkező közvélemény, amely egy döntő jellegű fegyveres beavatkozást igazolni tudott volna, az antant nehézségei az oroszországi politika körvonalazásánál valóban áthidalhatatlanoknak bizonyultak. Ez azután elkerülhetetlenül visszahatott a katonai hadműveletekre, amelyek minden egyöntetűséget és tervszerűséget nélkülöztek.”

Ilyképpen a Vörös Hadseregnek az ellenségei felett aratott győzelme egyúttal minden ország demokratikus népének nemzetközi győzelmét is jelentette.

A beavatkozás kudarcának egyik oka a támadók közötti egység hiánya volt. A beavatkozás sugalmazói a világ reakciójának koalícióját képviselték, de ez a koalíció nem tudott igazi együttműködést létrehozni. Az imperialista ellentétek megosztották az imperialista koalíciót. Az angolok féltékenyen nézték, hogy a franciák szemet vetettek a Fekete-tenger és a németek a Balti-tenger térségére. Az amerikaiak szükségesnek tartották, hogy keresztülhúzzák a japánok szibériai számításait. A fehér orosz tábornokok összeverekedtek a zsákmányon.

Az intervenció háború homályban és becstelenségben fogant és szégyenteljes vereséggel végződött.

Gyűlöletet és bizalmatlanságot hagyott ránk örököül és ez a következő negyedszázadra megmérgezte Európa levegőjét.

JEGYZETEK

1. A szörnyű 1906-os antiszemita pogromok után, melyeket a „Fekete Százak” a cári titkosrendőrséggel karoltva hajtottak végre, Anatole France élesen megtamadta azokat a francia pénzembereket, akik továbbra is kolcsonokkal segítették a cári rendszert. „Legyen végre fuluk honfitársainknak, hogy halljanak” — mondta a híres francia író. — „Vigyázzanak, mert nagyon rossz napok jöhetnek számukra, ha ismét pénzt kölcsönöznek az orosz kormánynak, hogy az sortuzet vezényelhessen, akaszthasson, mészárlásokat rendelhessen el, kénye-kedvére fosztogathasson és megölhesse a szabadságot és a civilizációt szerte hatalmas és boldogtalan birodalmában. Francia polgarok, ne adjatok több pénzt újabb kegyetlenségekhez és örultségekhez; ne adjatok újabb milliárdokat számtalan ember mártiromságához.” De a francia pénzembereket nem hatotta meg Anatole France szenvedélyes panasza. Továbbra is milliókat fektettek be a cárizmusba.

2. Herbert Hoovernek, mint az élelmezési segélyek adminisztrátorának, minden tevékenysége arra irányult, hogy a fehér oroszoknak segítséget nyújtson és a készleteket visszafartsa a Szovjettől. Százezrek haltak éhen szovjetterületen. Mikor Hoover végülis engedett a közvélemény nyomásának és küldött némi élelmiszert a Szovjetnek — a Kozelkeleti Segélyezési Bizottság egyik hivatalos alkalmazottjának állítása szerint, amely a *New York World* 1922 áprilisi számában látott napvilágot — továbbra is „akadályozta az éhégsgújtotta Oroszország számára szánt alap összegyűjtését”. 1922 februárjában, amikor Hoover kereskedelmi miniszter volt, a *New York Globe* vezércikkében ezt írta: „Az igazságügyi, kulügyi és kereskedelmügyi minisztériumokban a burokraták reklámcélokból maganháborút vezetnek a bolsevik kormány ellen... A washingtoni propaganda fenyegető méreteket öltött... Hughes, Hoover és Dougherty urak jól tennék, ha megtisztítanák a házuk táját, mielőtt még a közvélemény haragja nagyon magasra csap. Az amerikai nép nem sokáig fogja tűrni azt a hivalkodó burokráciát, amely a maga nyomorúságos céljai miatt ártatlan emberek millióit hagyja elpusztulni.”

AZ „EGÉSZSÉGÜGYI ÖVEZET” TITKAI

VIII. RÉSZ

A FEHÉR KERESZTESHADJÁRAT

1. Utójáték

A Szovjetország elleni háború első fordulója valahogy úgy végződött, mint egy eldöntetlen mérkőzés. A szovjet kormány vitathatatlanul birtokában volt területe javarészenek, de kiközösítetten élt a többi nemzetek között; ellenséges, más hatalmaktól dróton rángatott államokból alkotott úgynevezett „egészségügyi övezet” vette körül. Nem volt lehetősége arra, hogy a világ többi részével rendes politikai vagy kereskedelmi kapcsolatokat tartson fenn. A föld egyharmad része, a Szovjet hivatalosan „nem létezett” — nem ismerték el.

Odahaza a szovjet kormány a lerombolt gyárak, az elárasztott bányák, a tönkretett mezőgazdaság, a szétrombolt közlekedés, a járványok, az éhség s a nagy írástudatlanság gazdasági és emberi pusztaságával találta magát szemben. A feudális cári rendszer csődtömegéhez még a hétéves szakadatlan háború, az ellenforradalom és az idegen betörések okozta romhalmaz járult.

A szovjethatáron túl élő világ még mindig a békét kutatta, anélkül, hogy rátalált volna. *Bonar Law* angol államférfi, mikor beszámolt az alsóháznak az általános helyzetről, a versaillesi békeszerződés aláírása után négy évvel kijelentette, hogy a világ különböző részein nem kevesebb, mint huszonhárom háború folyik. Japán elfoglalta Kína egyes részeit és kíméletlenül elfojtotta Korea függetlenségi mozgalmát; angol csapatok népi lázadásokat törnek le Irországban, Afganisztánban, Egyiptomban és Indiában; a franciák nyílt háborúban állnak a szíriai drúz törzsekkel, akik a franciák bánatára az angol Metro-Vickers-Művek hadianyaggyáraiban készített gépfegyverekkel voltak felszerelve; a német nagyvezérkar a weimari köztársaság színpalái mögött összeesküvést

szótt, hogy kiirtsa a német demokratikus elemeket és feltámassza a császári Németországot.

Európa valamennyi országa a lázas belső erjedés jeleit mutatta. Fasiszták, nacionalisták, militaristák és monarchisták összeesküvései és ellenösszeesküvései váltogatták egymást és valamennyi az „antibolsevizmus” álarcában tört saját céljai elérésére.

A brit Külügyi Hivatal egyik, a háború utáni években készített titkos memoranduma ezekkel a szavakkal írja le az európai helyzetet :

„Európa ma három főrésze osztható : a győztesekre, a legyőzöttekre és Oroszországra. A bizonytalansági érzés, amely Nyugat-Európát gyötri, nem kis mértékben Oroszországnak mint európai hatalomnak és az európai együttesben számottevő tényezőnek a kieséséből ered. Ez a legfenyegetőbb valamennyi bizonytalansági érzésünk között. Volt ellenségeink továbbra is mind telve vannak rossz érzéssel amiatt, amit elvesztettek ; volt szövetségeseink mind telve vannak félelemmel, hogy elveszíthetik azt, amit megszereztek. Európa egyik fele veszedelmesen haragos, másik fele pedig veszedelmesen aggódó. A félelem kihívó magatartásra, fegyverkezésre, titkos szövetségekre, kisebbségi elnyomásra vezet. Ezek viszont táplálják a gyűlöletet és ösztönzik a bosszúvágyat. Ez azután ismét a félelmet erősíti, aminek következményei megint csak fegyverkezés, titkos szövetségek és így tovább. Így születik meg a bűvös kör.

Noha Németország jelenleg teljesen képtelen erőszakos akció kezdeményezésére, bizonyos, hogy nagy katonai és vegyi erőtartálékával előbb-utóbb ismét katonai tényezővé válik. Csak kevés olyan német van, aki komolyan reménykedik abban, hogy ha majd ezt az erőt visszaszerzik, azt ismét a Brit Birodalom ellen állíthatják sorompóba.”

Miközben a brit Külügyi Hivatal meglegéddel szemlélte Németország újrafegyverkezését és figyelmét Oroszországra, „a legfenyegetőbb ismeretlenre” összpontosította, az Atlanti-óceánon túl a Wilson utáni korszak hisztériája és zavara közepett az Egyesült Államok a „dicsőséges izolációról” ábrándozott. Ennek az időnek nagy amerikai illúzióját a „Vissza a megszokotthoz” jelmondat fejezi ki. *Walter Lippman*,¹ a *New York World* cikkírója szerint ezen a következőket értették :

„Amerika sorsa semmiféle fontos dologban nincs összekapcsolva Európa sorsával.

Európa fulladjon meg saját zsírjában...

Amerika adjon el Európának, anélkül, hogy vásároljon tőle. Végül, amennyiben Európának ez nem tetszik, elfordulhat Amerikától, de okosabban cselekszik, ha nem teszi.»

Majd Walter Lippman ezzel fejezte be elme-futtatását :

„A félelmekből és a rendetlenségből valamiféle hisztéria született. Ez a hisztéria hadseregeket, minden képzeletet felülmúló vámokat, féktelen diplomáciát, a beteges nacionalizmus mindenféle fajtáját, fasisztákat és ku-klux-klan-okat hívott életre...”

Az Európában még mindig uralkodó nyugtalanság, a háború okozta kimerültség és a gazdasági anarchia ellenére Lengyelország, Finnország, Románia, Jugoszlávia, Franciaország, Anglia és Németország vezérkarai továbbra is készítették a terveket Szovjetország fegyveres megtámadására és ezeket a terveket állhatatosan tanulmányozták.

Eszeveszett szovjetellenes propaganda tombolt továbbra is.

Négy évvel a minden további háborút kiküszöbölendő világháború után az „antibolsevizmus” jegyében valamennyi szükséges eleme megvolt már a második világháborúnak.

2. Emigránsinvázió

Kolcsak, Jugyenyics, Djenyikin, Wrangel és Szemjonov fehérhadseregeinek vereségével a cárizmus hatalmas zsarnoki rendszere végképpen összeomlott. Az embertelen barbarizmus és a reakció oly sokáig melengetett zavaros elemei szétszóródtak az egész világon. A kíméletlen kalandorok, a dekadens arisztokraták, a hivatásos terroristák, a rabló szoldateszka, a rettegett titkos rendőrség és mind a többi feudális és antidemokratikus erő, amely a fehér ellenforradalmat létrehozta, most mint valami sáros, zavaros áradat ömlött ki Oroszországból keletnek és délnek, Európán és a Távol-Keleten át Észak- és Dél-Amerikába. Így hömpölygött tova és piszkos árjában a fehérgárdista tábornokok szadizmusát, a Fekete Százak pogromoktól büzlő tanait, a cárizmus vad megvetését a demokrácia iránt, a régi birodalmi Oroszország valamennyi sötét gyűlöletét, előítéletét és idegbaját hordozta magával.

„Cion bölcseinek jegyzőkönyvei”-t, ezeket az antiszemita

dokumentumokat, melyekkel az Ohrána a zsidók lemészárlására izgatott, azt a bibliát, mellyel a „Fekete Százak“ a világ valamennyi baját a „nemzetközi zsidó összeesküvéssel” magyarázta, most Londonban és New Yorkban, Párizsban és Buenos Airesban, Sanghaiban és Madridban közforgalomba hozták.

Ahová csak a fehér emigránsok eljutottak, mindenütt megtermékenyítették a talajt a világellenforradalom — a fasizmus — számára.

1923-ban már félmillió „fehér” orosz élt Németországban. Több mint négyszázezer vándorolt belőlük Franciaországba és kilencvenezer Lengyelországba. Tizezrek telepedtek le a Balti és a Balkán államokban, Kínában, Japánban, Kanadában, az Egyesült Államokban és Dél-Amerikában. Egyedül New York City-ben háromezer orosz tiszt telepedett le családotul.

Az orosz emigránsok számát másfél-kétmillióra becsülték.²

Egy orosz katonai egyesület felügyeletével, amely Párizsban üttötte fel főhadiszállását, szerté Európában, valamint a Távol-Keleten és Amerikában is szerveztek emigráns orosz egységeket. Ezek nyíltan bejelentették, hogy új támadást készítenek elő a Szovjetunió ellen.

A francia kormány Bizerta északafrikai kikötőben tengerészeti akadémiát alapított emigráns oroszok részére. Legénységgel és hatezer tiszttel együtt a cári flotta harminc hajóját irányították a kikötőbe. A jugoszláv kormány különleges akadémiákat létesített a cári hadsereg volt tisztjeinek és azok fiainak kiképzésére és továbbképzésére. Báró Wrangel hadseregének nagyobb csapattesteit teljes egészükben érintetlenül átszállították a Balkánra. Tizenhét ezer kozák lovast Jugoszláviába menesztettek. Tizenhét ezer katonát küldtek Bulgáriába és még sokezer állomásozott Görögországban és Magyarországon. A szovjetellenes balti és balkáni államokban a titkosrendőrség szervezetének egyes alosztályait orosz fehér-gárdisták vették át és emellett állami kulcspozíciókba kerültek.

Pilsudszki tábornagy támogatásával Borisz Szavinkov orosz terrorista harmincezer főből álló fehérhadsereget szervezett Lengyelországban.

Szemjonov atamán hadseregének maradványaival japán területre menekült. Csapatait a japán hadsereg felügyeletével különleges fehér orosz hadsereggé szervezték újjá.

Wrangel báró, Djenyikin tábornok és a pogrom-„hős” Szimon Petljura Párizsban telepedtek le, ahol nyomban különböző szovjetellenes konspirációk középpontjába kerültek.³ Krasznoj tábornok és Szkoropadszkij hetman, akik Ukrajnában a császár hadseregé-

ben működtek együtt, Berlinbe mentek és a német titkosszolgálat vette őket szárnyai alá.⁴

1920-ban egy kis csoport határtalanul gazdag orosz emigráns jutott el Párizsba. E csoport tagjai valamennyien óriási vagyonokat tartalékoltak maguknak Franciaországban és más külföldi országokban. Párizsban alapítottak egy szervezetet, melynek döntő szerepet szántak az elkövetkezendő Szovjetoroszország elleni szervezkedésekben. A szervezet, amelynek a Torgprom vagy más néven az Orosz Kereskedelmi Pénzügyi és Ipari Bizottság nevet adták, volt cári bankárokból, iparmágnásokból és kereskedőkből állott. Tagjai között szerepelt *G. N. Nobel*, akinek döntő érdekeltisége volt a bakui olajmezőkben, *Sztyepán Ljanozov*, az orosz Rockefeller; *Vlagyimir Rjabusinszkij*, a híres cári kereskedőcsalád sarja, *N. C. Djenyiszov*, akinek óriási vagyona acélipari érdekeltségekben feküdt és más orosz gazdasági kiskirályok, akiknek nevét ipari és pénzügyi körökben az egész világon ismerték.

A Torgprom embereivel angol, francia és német érdekeltségek szövetkeztek, azok, akik nem hagytak fel még azzal a reménnyel, hogy oroszországi befektetéseiket visszanyerhetik és hogy a szovjet rendszer megbuktatása révén új koncessziókhoz juthatnak.

„A Torgprom” — jelentette ki Djenyiszov, a szervezet elnöke — „célul tűzte ki, hogy a gazdasági fronton minden eszközzel és formában küzdjön a bolsevikok ellen.” Ahogy Nobel megfogalmazta: „A Torgprom tagjai érdekelve vannak hazájuk mielőbbi fölvirágzásában és annak a lehetőségében, hogy nemsokára ismét a hazájukban dolgozhatnak.”

A Torgprom szovjetellenes működése nem korlátozódott gazdasági térre. A Torgprom által kiadott hivatalos nyilatkozat bejelentette, hogy:

„A Kereskedelmi és Ipari Bizottság tovább folytatja lankadatlan küzdelmét a szovjet kormány ellen, továbbra is felvilágosítja a művelt országok közvéleményét az Oroszországban végbemenő események igazi jelentőségéről és a szabadság és igazság nevében továbbra is előkészíti a jövőendő lázadást.”

3. Egy revali úriember

1921 júniusában egy csoport volt cári iparbáró és arisztokrata nemzetközi szovjetellenes konferenciát hívott egybe a bajorországi Reichenhallba. A konferencián, amelyen az európai szovjet-

ellenes szervezetek képviselői jelentek meg, terveket készítettek az egész világot behálózó propagandahadjáratra Szovjetország ellen.

A konferencia egy „Legfelsőbb Monarchista Tanácsot” választott. A Tanács feladata „az orosz birodalom alaptörvényeinek megfelelő szellemben a Romanov-ház törvényes, szuverén ura által vezetett monarchia helyreállítása” volt.

A gyermekcipőben járó németországi nemzeti szocialista párt delegátust küldött a konferenciára. A küldöttet *Alfred Rosenberg*-nek hívták...

A karcsú, sápadtarcú, keskenyajkú, sötéthajú, fáradt, töprengő arckifejezésű fiatalember 1919 nyarán gyakori látogatója volt a müncheni sörözőknek. Alfred Rosenberget majdnem mindig meg lehetett találni az Augustinerbräuban vagy a Franziskanerbräuban, ahol órákig ült egyedül az egyik asztal sarkánál. Néha mások is leültek asztalához s noha nem valami kedvesen fogadta őket, ha halk, szenvedélyes hangján beszélni kezdett, modora felélénkült és sötét szeme izzani kezdett mézsféher arcában. Egyaránt folyékonyan beszélt oroszul és angolul.

Rosenberg egy balti földbirtokos fia volt. Apja Reval cári kikötő közelében nagy birtokkal rendelkezett. Azt állította, hogy azoknak a teuton lovagoknak a leszármazottja, akik a közép-korban elárasztották a balti tartományokat és így Rosenberg büszkén vallotta magát németnek. Az orosz forradalom előtt építészetet tanult a moszkvai műegyetemen. Amikor a bolsevikok a hatalmat magukhoz ragadták, elmenekült és csatlakozott a gróf Rüdiger von der Goltz tábornok vezetésével a balti térségben harcoló fehérgárdista terroristákhoz. 1919-ben Rosenberg Münchenben tűnt fel. Agya telítve volt a cári „Fekete Százak” antidemokratikus és antiszemita doktrínáival.

A fehérgárdista emigránsok és birtokuktól megfosztott balti bárók egy kis csoportja rendszeres összejöveteleket kezdett tartani Münchenben, hogy meghallgassa Rosenberg erőteljes, méreggel átitatott tirádáit a kommunisták ellen. Hallgatósága közt a legtöbbször ott volt *Avalov-Bermond*t herceg, Raszputin volt barátja, aki a balti térségben von der Goltz tábornok legvérengzőbb fehérgárdista parancsnoka volt, valamint *Schneuber-Richter* és *Arno von Schikedanz* bárók, két dekadens és könyörtelen balti arisztokrata és *Ivan Poltavec-Osztránica*, egy ukrán pogrom-„hős”, aki közlekedésügyi miniszter volt Pavel Szkoropadszkij hetmannak a németektől támogatott ukrán bábkormányában. Ezek az emberek Rosenberggel együtt szajkózták a demokrácia hanyatlásáról

és a zsidóság nemzetközi összeesküvéséről szóló, a „Fekete Százak” szellemétől ihletett tanokat.

„A lelke mélyén minden zsidó bolsevik!” — ez volt Rosenberg tirádáinak vezérfonala.

Alfred Rosenberg sötét gondolatoktól zaklatott agyából, a zsidókkal szemben érzett beteges gyűlöletéből és a szovjetekkel szemben megnyilvánuló örvöngő ellenségeskedéséből fokozatosan életrekelt az ellenforradalom nemzetközi filozófiája, amely a cári Oroszország fanatikus előítéleteiből és Németország imperia- lista becsvágyából merítette anyagát. „A világ megváltása a dekadens zsidó demokráciától és bolsevizmustól” — írta Rosenberg *A huszadik század mítosza* című könyvében — „először Németországban várható, egy új német állam megteremtésével. Az új állam megalapítójának feladata” — fűzte hozzá — „hogy meg- alakítsa a teuton rend leszármazottainak szövetségét.”

A világ meghódítása a német felsőbbrendű ember feladata: „A világtörténelem értelme északról sugárzott ki és egy kékszemű, szőke fajta hordozta, amely több történelmi folyamatban meghatározta a világ szellemi arculatát.”

Szent kereszteshadjárat a Szovjet ellen — ez a gondolat vezérfonalként vonult végig Rosenberg valamennyi írásán. Szüntelen vágyakozással gondolt arra az apokaliptikus napra, amikor majd az új „teuton-rend” hatalmas hadseregei átözönlenek az orosz határokon és széjjelzúzzák a gyűlöletes bolsevizmust. „Az irány: nyugatról-keletre” — jelentette ki — „a Rajnától a Visztulához.” „Nyugatról-keletre — ennek visszhangoznia kell Moszkvától Tomszkgig.”

Németország a háborúutáni válság keserves időszakát élte, a tömeges munkanélküliség, az eddig soha nem látott infláció és az általános éhség korszakát. A weimari köztársaság demokratikus színpaljai mögött, melyeket a német munkások és parasztok tanácsainak vérbefojtása után és a német vezérkarral egyetértésben alkot- tak meg, a porosz militaristák, junkerek és iparmágnások titkos ármánya szorgosan dolgozott azon, hogy a császári Németország újjászülessék és terjeszkedhessék. A világ háta mögött és tudta nélkül a mérnökök, a szakemberek és a speciális technikusok, a német vezérkar felügyeletével gondosan kidolgozták Németország elkövetkező fegyverkezési programját. Mindezt egy Berlin közelében elterülő erdőben, a Borsig cég⁵ által felépített és berendezett titkos kutató- és tervező-laboratóriumban csinálták.

A német katonai titkosszolgálatot — az ú. n. III. B. szekciót — a háború után forma szerint feloszlatták. A valóságban a *Krupp*,

Huggenberg és *Thyssen* által rendelkezésére bocsátott hatalmas összegek segítségével újjászervezték és az továbbra is tevékenyen működött régi antiszemita vezetője, *Walther Nicolai* ezredes felügyeletével.

Németország új háborújának terveit szorgalmasan és alapos gondnal készítették elő . . .

A német imperializmust megfiatalító titkos hadjárat fő pénzügyi támogatói között szerepelt a kellemes modorú, energikus iparbáró, *Arnold Rechberg*, a trónörökös volt szárnysegéde és a régi császári vezérkar tagjainak közeli barátja. Rechberg szoros kapcsolatban állott a nagy német káli-tröszttel. Egyik fő mozgatóereje volt a titkos német nacionalista és antiszemita ligának. Ez a mellékfoglalkozása hívta fel a figyelmét Alfred Rosenbergre.

Rechberg találkozott Rosenberggel. Miután azonnal kegyébe fogadta a buzgó revali ellenforradalmárt, bemutatta őt egy másik védencének, a harmincesztendő ausztriai hordószónoknak és katonai spiclinek, kinek neve *Adolf Hitler* volt.

Ekkor Rechberg már anyagi alapot is teremtett, hogy egyenruhával és más egyéb szükséges holmikkal láthassák el Adolf Hitler náci-pártját. Ezután Rechberg és gazdag barátai megvásároltak egy harmadrendű napilapot, a *Völkischer Beobachter*-t és a nácimozgalom rendelkezésére bocsátották. A lap a náci-párt hivatalos orgánumává lett. Hitler Alfred Rosenberget nevezte ki szerkesztőnek.

A feudális cárizmus süllyesztőjéből és az újjászületett huszadik századbeli imperializmusból így kelt életre a náciizmus.⁶

4. A Hoffmann-terv

Alfred Rosenbergnak jutott osztályrészül, hogy a német náci-párt politikai ideológiáját szállítsa. A katonai stratégia kidolgozása Rosenberg egy másik barátjára, Max Hoffmann tábornokra hárult.

Max Hoffmann tábornok fiatalságának nagy részét, mint attasé, Oroszországban, a cári udvarban töltötte. Lassacskán folyékonyabban beszélt oroszul, mint németül. 1905-ben, az 1904—1905-ös orosz—japán háborúban, a Schlieffen tábornok vezérkarához újonnan kinevezett harmincötéves kapitány német összekötőtiszt volt az I. japán hadseregnél. Hoffmann sohasem felejtette el, hogy mit látott a mandzsuriai síkságon — egy látszólag végtelen kiterjedésű arcvonalat és egy szilárd, tökéletesen képzett

támadó erőt, amely úgy hatolt be egy nagyobb és óriási tartalékokkal rendelkező, de nehézkes és rosszulvezetett hadsereg soraiba, mint a kés a vajba.

Az első világháború kezdetén Hoffmant a Kelet-Poroszországban táborozó és az orosz támadást váró VIII. német hadsereg hadműveleteinek parancsnokává nevezték ki. Annak a stratégiának a kidolgozását, amely a cári hadak Tannenbergnél szenvedett katasztrofális vereségét okozta, a katonai szakkörök nem Hindenburgnak vagy Ludendorffnak, hanem Hoffmannak tulajdonították. Tannenberg után Hoffmann a keleti arcvonal német hadparancsnoka lett. Végignézte a cári orosz hadsereg összeomlását s Breszt-Litovszkban ő diktálta a szovjet delegációnak a békét.

Hoffmann két háborúban látta az orosz hadsereget és mindkét esetben tanuja volt döntő vereségének. Azt hitte, hogy a Vörös Hadsereg azonos a régi orosz hadsereggel, csak még gyengébb.

1919 kora tavaszán Max Hoffmann tábornok a német hadsereg által vezetendő Moszkva elleni felvonulás kész tervével kereste fel a párizsi békekonferenciát. Hoffmann elgondolása szerint a terv nem csupán „Európát menti meg a bolsevizmustól”, de ugyanakkor megmenti a német császári hadsereget is és megakadályozza annak felbomlását. Föch tábornagy a Hoffmann-terv egy javított formáját hagyta jóvá.

1919 november 22-én Hoffmann tábornok a *London Daily Telegraph*-nak adott interjújában kijelentette: „Az elmúlt két év alatt fokozatosan arra a meggyőződésre jutottam, hogy a bolsevizmus a legnagyobb veszély, amely Európát századok óta fenyegette...” Hoffmann *Az elmulasztott alkalmak háborúja* című emlékirataiban siránkozva panaszkodott, amiért nem sikerült a világot az ő eredeti elgondolása alapján Moszkva ellen felvonultatni.

1923-ban Hoffmann tábornoknál Berlinben tett látogatása után *Lord D. Abernon* angol követ a következőket jegyezte fel diplomáciai naplójába:

„Minden véleményét az az általános elgondolása irányítja, hogy a világban semmi sem mehet addig a rendes kerékvágásban, amíg a Nyugat civilizált hatalmai nem egyeznek meg egymással és nem akasztják fel a szovjet kormány tagjait... Amikor megkérdeztem tőle, hisz-e annak a lehetőségében, hogy Franciaország, Németország és Anglia egységre lép Oroszország megtámadására, így felelt: «Ez annyira szükségzerű, hogy el kell következnie!»”

A háborúutáni években, a Szovjetoroszország elleni fegyveres beavatkozás kudarca után Hoffmann tervének egy újabb változatával állt elő és bizalmas memorandum formájában köröztette az európai vezérkarok között. A memorandum nyomban mély érdeklődést keltett Európa egyre növekvő fasisztabarát köreiben. Foch tábornagy és vezérkari főnöke, Pétain, akik mindketten Hoffmann személyes jó barátai voltak, lelkes helyeslésüket fejezték ki az átdolgozott tervvel szemben. Többek között *Franz von Papen*, báró *Karl von Mannerheim* tábornok, *Horthy* admirális és a brit tengerészeti titkosszolgálat vezetője, *Sir Barry Domville* tengernagy is helyeselték a tervet.

A Hoffmann-terv későbbi változataiban a német hadparancsnokság széles és hatalmas szekcióinak támogatását is elnyerte, noha radikális eltérést jelentett a német katonai és politikai stratégia hagyományos bismarcki iskolájától.⁷

Az új Hoffmann-terv szövetséget irányzott elő Németország és Franciaország, valamint Olaszország, Anglia és Lengyelország között. Ez a szövetség a Szovjetoroszország elleni közös fellépésén alapult volna. Stratégiai szempontból, egy „előrelátó” európai politikai kommentátor, *Ernst Henri* szavai szerint — aki ezt „Hitler Oroszországban” című könyvében megírta — a terv a napoleoni minta szerint

„új hadseregeknek a Visztulánál és a Dvinánál való összpontosítását szükségelte. Villám előnyomulást német vezetés alatt a visszavonuló bolsevik csapatok nyomában; Leningrád és Moszkva elfoglalását néhány hét alatt; az ország végső megtisztítását egészen az Uralig — és így egy fél kontinens meghódítása által, a kimerült civilizáció megmentését.”

Eszerint német vezetés alatt egész Európát mozgósítani kellett volna, azután rázúdítani a Szovjetunióra.

JEGYZETEK

1. Walter Lippman az amerikai imperializmus egyik legismertebb és legkörmönfontabb külpolitikai kommentátora.

2. Nem minden menekült volt ellenforradalmár. Megzavart, gyökereiktől elszakított és megrémült emberek ezrei, akik nem tudták felfogni ezt az elementáris változást, csatlakoztak ehhez a tömegkivonuláshoz. Egyik országból a másikba vándoroltak és a furcsa idegen világban kétségbeesetten próbálták a kenyerüket megkeresni. Egyesekből taxisofőr lett, másokból pincér, szobalány, parkettáncos, szakács, idegenvezető. Sokan voltak olyanok, akik éheztek Nyugat-Európa nagyvárosaiban és koldusok lettek.

3. 1945 decemberében Anton Dzenyikin tábornokot, állandó tartózkodásra beengedték az Egyesült Államokba. A vizumot az Egyesült Államok külügyminisztériumának párizsi tisztviselői állították ki részére.

4. A Szovjetország ellen vezetett intervenciós hadak tábornokainak további pályafutása nem érdektelen. Sirovy és Gayda cseh tábornokok visszatértek Prágába, ahol Sirovyból a cseh hadsereg főparancsnoka, Gaydából vezérkari főnök lett. 1926-ban Gayda tábornok résztvett egy elvetélt fasiszta államcsínyben és később más fasiszta összeesküvésekbe is belekeveredett. Sirovy tábornok 1938-ban a legfőbb cseh katonai quising szerepét játszotta. Knox angol tábornok visszatért Angliába, ahol az alsóház konzervatív képviselője duhadt szovjetellenes agitátor és a Nemzeti Spanyolország Barátainak megalapítója lett. Foch, Pétain, Weygand, Mannerheim, Tanaka, Hoffmann és más intervenciós tábornokok szovjetellenes és fasiszta mozgalmak vezetői lettek a háborút követő időkben.

5. Hogy miként támogatta Borsig később a Szovjetunió ötödik hadoszlopának tevékenységét, erre nézve lásd a 203. oldalt.

6. Arnold Rechberg a második világháború után újra kezdte működését. Nem kellett a nacitlanító bíróság elé állnia. Nyugodtan visszavonulhatott kempfenhauseni birtokara és a nyugati hatalmak barátjának adta ki magát. Mindezt azzal a háború legvégén felig titokban korozott ropíratával érdemelte ki, melynek hangja semmiben sem különbözött a német nagyipar első világháború utáni szirénhangjától. A ropíratban a többi között ezt írta: „Ha a háború most bevégeződnék (1945 elején), az angol és amerikai államférfiak hamarosan észrevennék, hogy az orosz bolsevizmus óriási hatalma tűrhetetlenné válik... Von Seeckt tábornok és Hitler nem hallgattak figyelmeztetésemre és azt hittek, hogy játszhatnak a bolsevikokkal. Hitler és Von Seeckt döntő tévedése Németország elpusztulásához vezetett. Remélem, hogy az angolszász államférfiak és katonák intelligensebbeknek mutatkoznak majd, mint ezek a német vezetők.” Rechberg nemrégiben meghalt. Halála napjáig az amerikai megszálló csapatok számos magasrangú tisztjét fogadta. — Ford.

7. Hans von Seeckt tábornok, a német Reichswehr parancsnoka eleinte ellene volt a Hoffmann-féle tervnek. Seeckt revans-háborúrol ábrándozott a nyugati hatalmak ellen és azt remelte, hogy ebben a háborúban majd felhasználhatja az orosz nyersanyagot és emberanyagot. Azt hitte, hogy megállapodhat a Vörös Hadsereg és a szovjet kormány ellenzéki tagjaival. Később Seeckt támogatta a Hoffmann-tervet és naciva lett.

EGY TERRORISTA FURCSA KARRIERJE

1. *Sidney Reilly visszatérése*

Berlin 1922 december. A híres Adlon-hotel zsúfolt halljában egy német tengerésztiszt és a brit titkosszolgálat egyik tisztje fiatal, csinos, divatosan öltözött nővel csevegnek. A nő *Pepita Bobadilla*, londoni operettcsillag, másnéven Mrs. *Chambers*, egy sikeres angol drámaíró, Haddon Chambers özvegye. Hamarosan a kémkedésre terelődik a szó. Az angol beszélni kezd a brit titkosszolgálat egyik emberének rendkívüli szovjetoroszországi kalandjairól. A megbízottat mint C. urat emlegeti. A német jól ismeri C. úr viselt dolgait. Elárasztják egymást mesészerű kalandjairól szóló anekdotákkal. Mrs. *Chambers* miután már nem tudja elnyomni többé kíváncsiságát, megkérdezi — Ki ez a C. úr?

— Inkább azt kérdezze, hogy ki nem az — válaszolta az angol. — Mit mondjak Önnek Mrs. *Chambers*, ez a C. úr titokzatos egy ember. A legtitokzatosabb ember Európában. És mellékesen megjegyezhetném, hogy magasabb díj van kitűzve a fejére, mint bárki máséra. A bolsevikok egy egész tartományt adnának érte, ha élve vagy halva, de valahogy kézrekeríthetnék. Olyan ember, akinek életeleme a veszély. Több alkalommal ő volt a mi szemünk és fülünk Oroszországban. És egymás között elmondhatjuk, hogy egyedül neki köszönhetjük, ha ma a bolsevizmus nem jelent még nagyobb veszélyt a nyugati civilizációnak, mint amilyent jelent.

Mrs. *Chambers* szeretett volna még többet hallani erről a titokzatos C. úrról. A társaságában lévő angol mosolygott. — Ma délután láttam — mondotta. — Itt lakik az Adlonban...

Ugyanezen az estén Mrs. *Chambers* először pillantotta meg C. urat. Mint később megírta, „jólápolat és jólöltözött úr volt, sovány, inkább komorarcú, olyan kifejezéssel az arcán, amely inkább gúnyos volt, annak a férfinak az arckifejezése, aki már

többször életében nevetett a halál szemébe". Mrs. Chambers első látásra beleszeretett.

Azután bemutatták őket egymásnak. C. úr ezen az estén „Európa állapotáról, Oroszországról, a Csekáról” és mindenekelőtt „a bolsevizmus fenyegető veszélyéről” beszélt Mrs. Chambersnek. Aztán megmondta neki igazi nevét : Sidney George Reilly kapitány volt . . .

Az 1918-as összeesküvés kudarca után Sidney Reillyt Winston Churchill brit hadügyminiszter azzal küldte vissza Szovjet-oroszországba, hogy segítsen megszervezni Djenyikin tábornok kémsholgálatát. Ezenkívül Reilly mint összekötőtiszt szerepelt Djenyikin és különböző európai szovjetellenes csoportok között. 1919 és 1920 folyamán az angol kém szorgalmasan dolgozott Párizsban, Varsóban és Prágában és szovjetellenes hadseregeket valamint kém- és szabotázsügynökségeket szervezett meg. Később néhány cári emigráns milliomos, a többi között régi barátja és alkalmazója, Csuberszkij gróf félhivatalos megbízottja lett. Az egyik legbecsvágóbb terv, amelyet Reilly ebben az időszakban világrasegített, a Torgprom, az emigráns cári iparbárók és angol-francia-német szövetségeik kartellje volt.

Pénzügyi akciói eredményeképpen Reilly tekintélyes magánvagyont gyűjtött s igazgatósági tagja lett egy egész csomó olyan cégnek, amelyek azelőtt az orosz kapitalizmussal állottak kapcsolatban. Fontos nemzetközi összeköttetésekre tett szert és személyes barátai közé számította Winston Churchillt, Max Hoffman tábornokot és Walleniust, a finn vezérkar főnökét is.

Az angol kém fanatikus gyűlölete Szovjetoroszország ellen nem csökkent. A bolsevizmus megsemmisítése életének főcélja lett. Szenvedélyes érdeklődés ébredt fel benne Napoleon iránt, aki Oroszországot majdnem meghódította és ez az érdeklődés a világ leglelkesebb Napoleon-ereklyegyűjtőjévé tette. Gyűjteményének értéke sok tízezer dollárra emelkedett. A korzikai diktátor személyisége elbűvölte őt.

— Egy korzikai tüzérhadnagy kioltotta a francia forradalom égő paraszát — mondotta Sidney Reilly. — Miért ne válhatna egy angol kém, aki annyi erőt vonultathat fel maga mellett, Moszkva urává?

1923 május 18-án Londonban a Covent Garden kerületnek a Henrietta Streeten lévő anyakönyvvezető hivatalában Mrs. Chambers és Sidney Reilly kapitány összeházasodtak. A házasságkötésnél George Hill kapitány tanúskodott, aki a forró moszkvai napokban Reilly cinkosa volt.

Mrs. Chambers hamarosan résztvett férje fantasztikus eselszövéseiben. Később így számolt be erről :

„Fokozatosan beavattak azokba a titokzatos műveletekbe, amelyek az európai politika kulisszái mögött végbementek. Hamarosan megtudtam, hogy minden európai főváros mélyén mint készül a száműzöttek összeesküvése országuk jelenlegi zsarnokai ellen. Berlinben, Párizsban, Prágában, sőt magában Londonban is a száműzöttek kis csoportjai tervezgettek, konspiráltak. Helsinkiben valóságos központjává lett az ellenforradalomnak, amelyet az európai kormányok pénzügyileg támogattak és tanácsokkal is elláttak. Ebben a mozgalomban Sidney erősen érdekelve volt és sok időt, valamint pénzt áldozott az ügyre.”

Egyik nap titokzatos látogató jelent meg Sidney Reilly londoni lakásán. Először, mint „Mr. Warner” mutatkozott be. Nagy, fekete szakállal csaknem az egész arcát elrejtette. Kiálló pofacsontja és hideg, acélkékes szeme volt. Hatalmas termete elterpeszkedett a szobában és hosszú, esetlenül lógó keze majdnem a térdét verte. Bemutatta ajánlóleveleit, amelyek között szerepelt egy angol útlevél, egy garancialevél Borisz Szavinkovtól, a szociálforradalmár pártvezértől, valamint egy előkelő brit államférfitől származó ajánlólevél.

— Körülbelül egy hét múlva Londonban leszek — mondotta a látogató Reillynek — és tárgyalni fogok az önök Külügyi Hivatalával.

Azután „Mr. Warner” felfedte kilétét. Igazi neve *Drebkov* volt és 1918-ban Reilly Oroszországban megszervezett összeesküvő apparátusának egyik ötös csoportját vezette. Most egy moszkvai ellenforradalmi földalatti szervezet élén állott.

— Az ön akkori szervezete Oroszországban igazán nagyszerű volt, Reilly kapitány — mondotta *Drebkov*. — Most újra erőre kaptunk! Már megint működésbe hoztuk a dolgot. Összes volt munkatársai ismét együtt vannak. Emlékszik *Balkov*ra? Velünk tart . . . Egy szép napon majd elkergetjük ezeket a vörös ördögöket. És megint visszatérnek a régi jó idők. De tudja, hogy milyenek vagyunk mi, oroszok — mi tervezünk és tervezünk és tervezünk és egyik csodálatos összeesküvést a másik után építjük ki, veszekszünk egymás között lényegtelen kis részleteken és az egyik jó alkalom a másik után múlik el anélkül, hogy bármit is tennénk. Eh, hagyjuk! — És ekkor *Drebkov* rátért látogatása céljára.

— Szükségünk volna egy *igazi férfira* — mondotta — egy férfira, aki tud parancsolni és utánaéz, hogy a dolgokat végrehajtsák, akinek a parancsai felett nincs vita, egy férfira, aki irányító, egy diktátorra, ha úgy tetszik, amilyen Mussolini Olaszországban; egy férfira, aki megszünteti az ellenségeskedéseket, amelyek a mi barátainkat ott Oroszországban szétválasztják, aki vaskézrel nyúl hozzá a dolgokhoz és minket egyetlen fegyverré kovácsol össze, amely Oroszország jelenlegi zsarnokait szíven találja!

— Mit szólna Szavinkovhoz? — kérdezte Sidney Reilly. — Párizsban van és megfelelőbb embert nem is találhatnának. Igazi nagy ember. Nagy egyéniség. Született vezető és szervező! Reilly felesége emlékirataiban így írt erről a találkozásról: „Kiolvastam Sidney hangjából, hogy milyen nagy áldozat volt részéről, ezt az ügyet Szavinkovnak, az orosz vezetőnek átengednie, akit különben teljes szívéből csodált.”

2. „Éppen olyan munka, mint bármi más”

Borisz Szavinkov, akit 1924-ben már a Downing Street és a Quai d'Orsay belső, irányí ó köreiből komolyan emlegettek, mint Oroszország eljövendő diktátorát, sok tekintetben a legjelentősebb emberek egyike volt azok közül, akik a régi Oroszország káoszából felszínre kerültek. Kis, vékony, sápadt, kopaszodó, halkszavú ember volt, kifogástalanul öltözködött. Jellegzetes frakkban és lakcipőben járt. Szavinkov sokkal inkább látszott „bankvezérnek”, ahogy Sommerset Maugham mondotta róla, mint annak a híres terroristának és kíméletlen ellenforradalmárnak, aki valójában volt. Sokoldalú tehetsége sok irányban bontakozott ki. Mint fiatalember, a cári Oroszországban vezető tagja volt a szociálforradalmár pártnak.

A cári rendszer megbuktatásának 1905-ben történt első sikertelen kísérlete után, Borisz Szavinkovnak valamennyire elment a kedve a forradalmárélettől. Ezután az irodalomnak kezdte szentelni idejét. Írt egy szenzációs önéletrajzi regényt *A sápadt ló* címmel, amelyben leírta szerepét Szergej nagyherceg és Plehve belügyminiszter meggyilkolásában. Elmesélte benne, hogy mint ült angol ügynöknek álcázva egy mellékutcában lévő házban, zsebében hamisított angol útlevéllel és „három kiló dinamittal az asztal alatt”, nap-nap után várva, hogy a nagyherceg kocsija lenn az utcán elvonuljon.

Évekkel később, az első világháború idején, amikor Somerset Maughamot a brit titkosszolgálat Oroszországba küldte, hogy kapcsolatot létesítsen Szavinkovval,¹ megkérdezte az orosz terroristát, hogy nagy bátorság kellett-e ezekhez a gyilkosságokhoz? Szavinkov így felelt:

— Higgye el, egyáltalán nem. Éppen olyan munka, mint bármi más. Megszokja az ember.

1917 júniusában Borisz Szavinkovot Kerenszkij szövetséges tanácsadóinak sugalmazására, a galíciai arvonalon harcoló hetedik hadsereg politikai biztosává nevezte ki. Ennek a hadseregcsoportnak katonái fellázadtak az ideiglenes kormány ellen és úgy vélték, Szavinkov erőskezü módszereire van szükség, hogy a helyzetet megmentsék. Szavinkov a zavargást elfojtotta. Egy alkalommal azt jelentették róla, hogy saját maga lőtte le a bolsevik katonatanács küldötteit...

Szavinkov rábeszélésére Kerenszkij Kornilovot az orosz hadsereg parancsnokává nevezte ki. Maga Szavinkov hadügyminiszterhelyettes lett. Ekkor már a francia kormány titkosszolgálatában állt és a Kerenszkij-kormány megbuktatásán dolgozott, hogy Kornilov vezetésével katonai diktatúrát létesítsen.

A bolsevik forradalom győzelme után Szavinkov Jaroszlavlban a franciák által titokban pénzelt szovjetellenes felkelést vezetett, amelyet összhangba hozott Sidney Reilly Moszkvában megkísérelt államesinyével. Szavinkov haderejét a Vörös Hadsereg széjjelzúzta és ő hajszálhiján az életével fizetett ezért. Miután elmenekült az országból, a fehér oroszok egyik európai diplomáciai képviselője lett. Ahogy Winston Churchill írta róla a „Nagy kór-társak”-ban: „Ő volt felelős a szövetségesekkel kapcsolatos ügyekért és a nem kevésbé fontos balti és más határállamokkal való kapcsolatért is. (Ezek az utóbbi államok ekkoriban a nyugati egészségügyi övezetet alkották.) És az exnihalista ebben a minőségében mind a vezetés, mind a cselszövés terén valamennyi képességét ragyogtatta.”

1920-ban Szavinkov Lengyelországba költözött, jó barátja, Pilsudszki tábornok segítségével harmincezer tisztet és katonát gyűjtött egybe, felfegyverezte őket és megkezdte kiképzésüket, egy új támadás előkészítésére Szovjetország ellen. Ezután Szavinkov Prágába tette át főhadiszállását, ott Gayda cseh fasiszta tábornokkal szorosan együttműködve létrehozta a *Zöld Gárda* néven ismert szervezetet, amely nagyrészt volt cári tisztekből és terrorista ellenforradalmárokból állott. A Zöld Gárda egész sor

rajtaütésszerű támadást hajtott végre a szovjet határvidéken, rabolva, fosztogatva, farmokat gyújtogatva. Munkásokat és parasztokat mészárolt le és helyi szovjet hivatalnokokat gyilkolt. Ebben a ténykedésében Szavinkov szorosban együttműködött a különböző európai titkosszolgálatokkal. Szavinkov egyik hadsegéde, egy *Fomicsov* nevű szociálforradalmár terrorista, Vlnában a volt litván fővárosban — amelyet 1920-ban a lengyelek magukhoz kaparintottak — fölállította Szavinkov összeesküvő és terrorista szervezetének ottani fiókját. Fomicsov csoportja a lengyel kémiroda segítségével titkos sejteket kezdett kialakítani szovjet területen, hogy azok kémkedési munkát végezhessejenek és segítsenek a Lengyelországból küldött és a lengyel hatóságok által fegyverrel, pénzzel, hamis papirokkal ellátott terrorista csoportoknak.

Később, 1924 szeptember 17-én, az *Izvesztijának* beküldött levelében Fomicsov így írta le a csoportja által véghezvitt műveleteket:

„Amikor ezek a kémek és osztagok a rájukbízott gyilkosságok elkövetése után visszatértek, én közvetítettem köztük és a lengyel hatóságok között, mert én adtam át az utóbbiaknak az elloptott dokumentumokat és a kémkedési anyagot. Ilyen módon küldték Szovjetországba Szergej Pavlovszkij, Trubnyikov, Monics, Daniel, Ivanov és mások kis osztagait, valamint az egyes kémeket és terroristákat. Egyebek között emlékszem arra, hogy mint küldték Szvezhevskij ezredest 1922-ben Oroszországba azzal, hogy Lenint meggyilkolja . . .”

Szavinkov kíméletlen módszerei és nagy szervezőtehetsége hatalmas vonzóerőt jelentett azoknak a fehér orosz emigránsoknak és szovjetellenes európai államférfiaknak, akik még mindig a szovjet kormány megdöntéséről álmodoztak. Időnkint azonban ezeket a személyeket mégis zavarba hozta egy kissé Szavinkov multja. 1919-ben, Párizsban, amikor Winston Churchill tárgyalásokat folytatott Szazonov, volt cári miniszterelnökkel, szóba került a Szavinkov-kérdés is. Churchill később a „Nagy kortársak”-ban leírta ezt a beszélgetést:

— Hogy fér meg Szavinkovval? — kérdezte Churchill.

A volt cári miniszterelnök megvető mozdulatot tett a kezével: gyilkos! Magam is csodálkozom, hogy együtt dolgozom vele! De mit csináljon az ember? Elsőrendű, hozzáértő ember, telve energiával és határozottsággal. Senki nem ér fel hozzá!

3. A chequers-i vasárnap

1922-ben Oroszország elpusztított vidékein éhínség dühöngött és úgy látszott, hogy a szovjet kormány közeli összeomlása elkerülhetetlen. Európai államférfiak, fehér orosz emigránsok és az Oroszországon belüli politikai ellenzék lázasan szorgoskodott, titkos paktumokat készített és új orosz kormányokat szervezett, amelyek majd az adott pillanatban átvehetik az irányítást. Erőteljes viták indultak meg arról, hogy ki lehet a számbavehető orosz diktatátor. Sidney Reilly kapitány elvitte Szavinkovot Winston Churchillhez.

Churchillt már régen izgatta, ahogy ő nevezte: a „gyilkos irodalmár” egyénisége. Miután megegyezett Reillyvel abban, hogy Szavinkov olyan férfi, „akit nagy vállalkozások vezetésével kell megbízni”, Churchill elhatározta, hogy bemutatja őt Lloyd George miniszterelnöknek. Bizalmas konferenciát hívtak egybe Chequersben, az angol miniszterelnök vidéki rezidenciájában.

Churchill és Szavinkov együtt autóztak ki Chequers-be. „Vasárnap volt” — meséli Churchill a „Nagy kortársak”-ban. — „A miniszterelnök néhány szabadegyházbeli méltósággal szórakozott és a walesi énekesek csoportja vette körül, akik egyenesen szülőhelyükről utaztak hozzá, hogy kórusukkal megtiszteljék. Órákon keresztül — nagyon szép előadásban — walesi himnuszokat énekeltek. Azután hozzáláttunk a tanácskozáshoz.”

Azonban Lloyd George nem hajlott arra, hogy belevigye az angol kormányt Borisz Szavinkov vállálásába. Lloyd George véleménye szerint „a legrosszabbon már túl vannak Oroszországban”. A bolsevik kísérlet — az ország iparának szocialista irányítása — természetesen kudarcot fog vallani. A bolsevik vezetők „szembekerülve a tényleges kormányzás felelősségével” feladják majd kommunista elméletüket és „akár Robespierre és Saint Just (sic)”, addig tépik egymást, amíg kiesnek a hatalomból.

Ami pedig „a kommunista világveszedelmet” illeti, ami miatt Churchill és az Intelligence Service annyira izgatottak, az egyszerűen nem létezik, mondotta Lloyd George.

— Miniszterelnök úr — jegyezte meg Borisz Szavinkov komor, ünnepélyes modorában, miután Lloyd George befejezte mondókáját — legyen szabad tisztelettel megjegyeznem, hogy a római birodalom bukása után a sötét középkor következett!

4. Az 1924-es moszkvai per

Lenin 1924 január 21-én bekövetkezett halála új reményeket ébresztett Reillyben. Oroszországi megbízottai azt jelentették neki, hogy az országon belül az ellenzéki elemek kettőzött erőfeszítéssel dolgoznak a hatalom átvétele érdekében. Magán a bolsevik párton belül éles ellentétek mutatkoznak és lehetőség van egy igazi szakadás előidézésére. Reilly szemszögéből nézve ez kitűnő stratégiai pillanat volt a támadásra.

Reilly eldöntötte magában, hogy régi tervei a cárizmus visszaállítását illetően elavultak. Oroszország eltávolodott a cárizmustól. Reilly úgy vélte, hogy egy diktatúrát kell létrehozni, amely a gazdag parasztokra (kulákokra) és a különböző szovjetellenes katonai és politikai erőkre támaszkodnék. Meg volt győződve arról, hogy Borisz Szavinkov az ideális ember egy Mussolini-féle orosz rendszer megteremtésére. Az angol kém egyik európai fővárosból a másikba utazgatott, hogy megkísérelje rábeszélni a titkosszolgálatokat és a vezérkarokat Szavinkov ügyének támogatására.

Azok közül, akiket ezidőtájt a szovjetellenes hadjáratba belevontak, az egyik legfontosabb személyiség *Sir Henri Willhelm August Deterding*, a brit világbirodalom hollandi születésű térdszalagrendes lovagja és a nagy angol-nemzetközi olajtröszt, a Royal Dutch Shell feje volt. Deterdingnek azt a szerepet szánták, hogy ő lesz majd a világon a legnagyobb pénzügyi támogatója és nagykapitalista szószólója a bolsevikellenes ügynek.

Reilly erőfeszítései révén az angol olajkirály érdekeltséget vállalt a cári emigráns milliomosok szervezetében, a Torgpromban. Ljanozovtól és Mantasevtől Párizsban és más Torgprom-tagoktól Európában Deterding ravaszul felvásárolta a szovjetuniói legfontosabb olajmezők részvényjogát. 1924 elején, miután diplomáciai nyomással nem sikerült elnyernie az ellenőrzési jogot a szovjet olaj felett, az angol olajkirály magát az orosz olaj „tulajdonosává” nyilvánította és a szovjet rendszert törvénytelennek és a civilizáción kívül állónak bélyegezte. Sir Henri Deterding azzal az őszinte szándékkal üzent hadat a Szovjetuniónak, hogy birtokába vegye a Szovjet-Kaukázus gazdag olajforrásait.

Deterding beavatkozása új hangsúlyt adott Sidney Reilly hadjáratának. Az angol kém sebtében új, pontosan körvonalazott tervet készített a Szovjetunió megtámadására és azt az európai vezérkarok érdeklődő tagjai elé bocsátotta. A terv — a Hoffmann-terv egy változata — politikai s egyszersmind katonai akciót foglalt magába.

Politikai téren Reilly terve a titkos ellenzéki elemek és Szavinkov terroristáinak együttműködésével kezdeményezett ellenforradalmat helyezett kilátásba. Mihelyt az ellenforradalom sikeresen útban van a megvalósulás felé, megindul a katonai támadás is. London és Párizs formálisan megtagadják a szovjet kormányt és Borisz Szavinkovot ismerik el Oroszország diktátorának. A Jugoszláviában és Romániában állomásozó fehér hadseregek átlépik a szovjet határt. Lengyelország Kiev ellen vonul fel, Finnország blokád alá veszi Leningrádot. Egyidejűleg *Noi Jordania*² georgiai mensevik követőinek vezetésével a Kaukázusban fegyveres lázadás törne ki, a Kaukázust elvágnák Oroszország többi részétől és angol-francia felügyelettel egy „független” Transzkaukázusi Szövetséget létesítenének és az olajforrásokat, valamint az olajvezetéseket visszaadnák régi tulajdonosaiknak és azok külföldi társainak.

Reilly tervét a francia, lengyel, finn és román vezérkarok antibolsevik vezetői helyeselték és jóváhagyták. A brit Külügyi Hivatal határozott érdeklődést mutatott a tervnek ama része iránt, amely szerint a Kaukázust elválasztanák Oroszországtól. Az olasz fasiszta diktátor, Benito Mussolini Borisz Szavinkovot rendkívüli megbeszélésre Rómába rendelte. Mussolini látni kívánta az „orosz diktátort”. Felajánlotta, hogy ellátja Szavinkov megbízottait olasz útlevelekkel és ezzel megkönnyíti utazási lehetőségeiket a Szovjetunióba, amikor majd a támadás előkészítése végett be és ki kell utazniuk. Sőt mi több, a Duce beleegyezett abba is, hogy fasiszta követségeit és titkos rendőrségét, az OVRA-t utasítani fogja, hogy mindenben járjanak Szavinkovék kezére...

Reilly szavaival „egy nagy ellenforradalmi összeesküvés közeledett a beteljesülés felé”.

1924 augusztus 10-én Reillyvel folytatott hosszas, végső tanácskozások után, Borisz Szavinkov, olasz útlevéllel felszerelve, elindult a Szovjetunióba. Útjára néhány bizalmas zöldgárdabeli hadsegéde és alhadnagya kísérte el. Úgy tervezte, hogy mihelyt átlépi a szovjet határt, elvégzi a végső simításokat az általános fölkelés megindítására. Minden óvintézkedés megtörtént, hogy Szavinkov kilétének felfedése ne történhessék meg és biztonsága ne legyen veszélyeztetve. A tervek szerint, abban a pillanatban, amint szovjet területre ér, találkoznia kell a fehér földalatti mozgalomnak azokkal a képviselőivel, akiknek sikerült a határmenti városokban mint szovjet hivatalnokoknak elhelyezkedniük. Megbeszélésük szerint Szavinkovnak rögtön a megérkezése után titkos futárral üzenetet kellett küldenie Reillynek.

A napok múltak és semmi hír nem jött Szavinkovtól. Reilly Párizsban növekvő türelmetlenséggel és aggodalommal várt és képtelen volt elmozdulni addig, amíg a futár meg nem érkezik. Elmúlt egy hét. Két hét...

Augusztus 28-án a Kaukázusban kitört a tervezett fölkelés. Hajnalban Noi Jordania embereinek egy fegyveres osztaga megtámadta a még alvó georgiai várost, Csiaturit, meggyilkolta a helyi szovjet hivatalnokait és birtokába vette a várost. Terrorcselekedetek, gyilkosságok és bombarobbanások sorozata szerte a Kaukázusban. Kísérletek történtek az olajmezők elfoglalására...

Másnap Reilly-nek sikerült kiderítenie, hogy mi történt Borisz Szavinkovval. 1924 augusztus 29-én az *Izvesztija* szovjet napilap hírüladta, hogy „Borisz Szavinkovot, a volt terroristát és ellenforradalmárt, miközben megkísérelte, hogy titokban átlépje a szovjet határt, a szovjet hatóságok letartóztatták”.

Szavinkov és hadsegédei Lengyelország felől lépték át a határt. Szovjet területen egy csoport ember várta őket. akikről azt hitték, hogy összeesküvő társaik. Ezek Minszkbe, egy házba vezették őket. Alighogy odaérkeztek, megjelent egy felfegyverzett szovjet tiszt és bejelentette, hogy a ház körül van zárva. Szavinkov és társai beleestek a csapdába.

A kaukázusi felkelés ugyanilyen balsiker volt. A hegyilakók, akikre az ellenforradalmárok, mint szövetségesekre számítottak, a szovjet rendszer védelmére fegyvert ragadtak. Az olajföldek munkásaival együtt, a szovjet csapatok megérkezéséig megszállták a vasútvonalakat, az olajcsővezetéseket és az olajmezőket. Még néhány hétig szórványos harc folyt, de kezdettől nyilvánvaló volt, hogy a szovjet hatóságok urai maradnak a helyzetnek. A *New York Times* hírüladta, hogy a kaukázusi felkelést „nagy befolyással bíró bankárok és a kaukázusi olajforrások volt tulajdonosai Párizsból irányították és pénzelték”. Néhány nappal később a szovjet csapatok felgöngyölítették és foglyul ejtették Jordania ellenforradalmi hadseregének maradványait.

Már Szavinkov letartóztatása és a kaukázusi felkelés összeomlása is súlyos csalódást okozott Sidney Reillynek és barátainak, de Szavinkov nyilvános bírósági tárgyalása azután minden csapások legsúlyosabbikának bizonyult. Az összeesküvésben résztvevett előkelő személyiségek rémületére és csodálkozására, Borisz Szavinkov hozzálátott az összeesküvés minden részletének elmeséléséhez. Szenvtelen nyugalommal adta tudtára a szovjet bíróságnak, hogy elejétől kezdve tudta: mihelyt átlépi a szovjet

határt, csapdába kerül. „Jó munkát végeztek, hogy engem a hálójukba kerítettek” — mondotta az őt letartóztató szovjet tisztnek. — „Valójában, gyanítottam, hogy csapdába esem. De elhatároztam, hogy akármi lesz is, eljövök Oroszországba. Megmondom miért... Arra az elhatározásra jutottam, hogy felhagyok az Önök elleni küzdelemmel!”

Szavinkov elmondotta, hogy a végén kinyílt a szeme és számot adott magának a szovjetellenes mozgalom hiábavalóságáról és káros voltáról. A bíróság előtt mint becsületes és félrevezetett patriótát tüntette fel magát, aki fokozatosan csalódott társai célkitűzésében és jellemében.

„Fokozott borzadályal egyre jobban meggyőződtem arról, hogy nem a hazára, nem a népre, hanem saját osztályérdekeikre gondolnak!”

Szavinkov elmondta a bíróságnak, hogy már 1918-ban Noulens francia követ pénzelte oroszországi terrorista szervezetét. 1918 júliusának elején Noulens utasította Szavinkovot, hogy indítsa meg a jaroszlavli felkelést és megígérte, hogy francia csapatok partraszállításával tényleges segítséget nyújt majd neki. A felkelés a megbeszélés szerint megindult, de az ígért támogatás elmaradt.

— Kitől szerezte a pénzt ebben az időben és mennyit? — kérdezte a bíróság elnöke.

— Emlékszem, akkortájt a legkétségbeejtőbb helyzetben voltam — felelte Szavinkov — mert fogalmam se volt, hogy honnan szerzek majd pénzt, amikor minden kérés nélkül bizonyos cseh megbízottak kerestek fel és átnyújtottak 200 000 Kerenszkij rubelt. Ez a pénz mentette meg akkoriban a szervezetünket... Azt kívánták, hogy a pénz terrorista harci célokra használjuk fel. Tudták — én nem titkoltam ezt — hogy a terror fegyverét harci eszköznek tartom. Mondom, tudták és hangsúlyozták, hogy a pénz főképpen terrorista célokra használandó fel.

— A későbbi években — folytatta Szavinkov — mint orosz hazafi előtt nyilvánvalóvá vált előttem, hogy a külföldi szovjetellenes elemek nem a mozgalom érdekében támogatnak, hanem csupán azért, mert az orosz olajforrásokra és más ásványi kincsekre fáj a foguk.

— Túlságosan sokat és nagyon kitaróan beszéltek arról — mondotta Szavinkov angol tanácsadóiról — hogy milyen kíváncsatos lenne egy Észak-Kaukázusból és Transz-Kaukázusból álló Délkeleti Föderáció létesítése. Azt mondták, hogy ez a föderáció

csak a kezdet volna, mert később Georgia és Azerbajdzsán is csatlakoznának. Ebben érezni lehetett az olaj szagát.

Szavinkov előadta Winston Churchillel folytatott tárgyalásait.

— Churchill egyízben megmutatta nekem Dél-Oroszország térképét, amelyen Djenyikin és az Önök hadseregeinek állásait zászlócskák jelezték. Még ma is emlékszem, hogy mennyire megbotránkoztatott, amikor Djenyikin hadseregét jelző zászlócskákra mutatva, hirtelen ezt mondta: „Ez itt az én hadseregem!” Én nem feleltem, de úgy álltam ott, mintha földbe gyökeredzett volna a lábam. Már éppen el akartam hagyni a szobát, amikor eszembe jutott, hogy ha én ott botrányt csinállok és becsukom magam mögött az ajtót, akkor a mi katonáink Oroszországban csizma nélkül maradnak.

— Miért látták el magukat a franciák és az angolok csizmákkal, lövedékekkel, gépfegyverekkel és egyébekkel? — kérdezte a bíróság elnöke.

— Hivatalosan, mint hűséges szövetségeseket támogattak bennünket — felelte Szavinkov. — A háttérben azonban a következő célok húzódtak meg: minimumként az olajforrások, ami nem megvetendő dolog; maximumként az a cél, hogy fölöttébb hasznos lehet, ha az oroszok tovább marcangolják egymást, mert mennél kevesebb marad belőlük, annál jobb. Annál gyengébb lesz Oroszország.

Szavinkov szenzációs vallomástétele két napig tartott. Elmondta összeesküvői pályafutása egész történetét. Megnevezte mindazokat a jólismert angliai, franciaországi és más európai államférfiakat és nagykapitalistákat, akik segítségére voltak. Azt mondta, hogy ezeknek öntudatlan eszközévé vált. — Mintha egy üvegkalitkában éltem volna. Nem láttam mást, csak a saját összeesküvésemet... Nem ismertem a népet. Csak szerettem. Kész voltam az életemet feláldozni érte. De az érdekét — tényleges vágyait — valójában nem ismertem.

1923-ban kezdte érezni a bolsevik forradalom „világjelentőségét”. Kezdett vágyódni arra, hogy visszatérhessen Oroszországba, „hogyan saját szemével lásson, saját fülével halljon”.

— Azt gondoltam, hogy mindaz, amit a külföldi sajtóban olvasok, talán hazugság — mondotta Szavinkov. — Arra gondoltam, hogy azok, akiket senki sem tud legyőzni, bizonyára adtak valamit az orosz népnek.

A szovjet bíróság Borisz Szavinkovot, mint hazaárulót

halálraítélte, de vallomásának teljessége és őszintesége miatt az ítéletet tízévi börtönbüntetésre változtatta át.³

Mihelyt Szavinkov bűnbánatának bombaként ható híre Sidney Reilly füléhez Párizsba eljutott, az angol kém sietve visszatért Londonba, hogy feljebbvalóival tárgyaljon. 1924 szeptember 8-án a *Morning Post*-ban a brit tory-k antibolsevik orgánumban Reillynek egy hosszadalmas és szenzációs nyilatkozata jelent meg. Kategorikusan kijelentette, hogy Szavinkov nyilvános tárgyalása Moszkvában tulajdonképpen sohase történt meg és Szavinkovot a szovjet határ átlépésekor agyonlőtték, a tárgyalás nem egyéb hatalmas csalásnál:

„Szavinkovot, amikor megkísérelte átlépni a szovjet határt, megölték és a Cseka saját emberei egyikével a főszerepben, zárt ajtók mögött, Moszkvában álpört rendezett.”⁴

Reilly erőteljesen hangsúlyozta, hogy Szavinkov mindvégig kitartó szovjetellenes összeesküvő maradt:

„Azzal dicsekedhetem, hogy legbelsőbb barátai és legodaadóbb követői közé tartoztam és így rám hárul az a feladat, hogy becsületéért kiálljak... Azon kevesek közé tartoztam, akik tudták, hogy Szovjetországba készül behatolni... elutazása napjáig minden napot vele töltöttem, legteljesebb bizalmába avatott és terveit velem együtt dolgozta ki.”

Reilly nyilatkozatát a *Morning Post* szerkesztőjéhez intézett felhívással fejezte be:

„Uram, Önhöz fordulok, akinek újságja mindig hivatásos bajnoka volt az antibolsevizmus és antikommunizmus ügyének, hogy segítsen nekem megvédeni Borisz Szavinkov nevét és becsületét.”

Ugyanakkor Reilly Winston Churchillhez egy gondosan fogalmazott magánlevelet intézett:

„Kedves Churchill Úr,

A Borisz Szavinkovot ért szerencsétlenség bizonyára kínos benyomást tett Önre. Sem én, sem többi belső barátja és munkatársa nem volt képes eddig megbízható híreket kapni

sorsáról. Meggyőződésünk, hogy a ~~cs~~eka eddigi legrútabb és legmerészebb cselszövésének áldozata lett. Véleményünket kifejezi az a levél, amelyet ma küldök el a *Morning Post*nak. Ismerve az Ön változatlanul kedves érdeklődését, legyen szabad tájékoztatására egy másolatot mellékelnem és vagyok

mély tisztelettel
Sidney Reilly.”

A pör elvitathatatlan valódisága azonban csakhamar nyilvánvaló lett és Reilly kénytelen volt egy másik levelet küldeni a *Morning Post*nak. Ez így hangzott:

„A részletes és sok helyen gyorsírással feljegyzett sajtójelentések a Szavinkov-perről, amelyeket megbízható és pártatlan szemtanuk vallomása is támogat, Szavinkov árulását minden kétséget kizáróan napvilágra hozták. Nemcsak barátait, szervezetét és ügyét árulta el, de önként és teljesen átment az ellenség táborába. Összejátszott elfogóival, hogy a legsúlyosabb csapást mérje a bolsevikellenes mozgalomra és hogy egy belső és külső használatra egyaránt alkalmas hatalmas politikai diadallal ajándékozza meg a Szovjetet. Cselekedetével Szavinkov örökre kitörölte nevét a kommunistaellenes mozgalom dicső névsorából.

Volt barátai és követői sajnálkoztak szörnyű és dicstelen bukása felett, de közülük azok, akik semmiféle körülmények között sem hajlandók összejátszani az emberiség ellenségeivel, továbbra sem veszítették el hitüket. Volt vezérük erkölcsi öngyilkossága csak növeli kitartásukat, hogy még szorosabbra fogják soraikat és folytassák a munkát.

Tisztelettel
Sidney Reilly.”

Röviddel ezután Reilly bizalmas levelet kapott Winston Churchilltől:

„CHARTWELL MANOR,
 WESTERHAM, KENT

1924 szeptember 15.

Kedves Reilly Úr,

Levele felkeltette érdeklődésemet. Az események úgy alakultak, ahogy jómagam kezdettől vártam. Azt hiszem, hogy

nem szabad túlságosan szigorúan megítélnie Szavinkovot. Szörnyű helyzetben volt; csak azok, akik sikeresen kiálltak egy ilyen erőpróbát, formálhatnak jogot arra, hogy ítéletet mondjanak. Mindenesetre megvárom a történet végét, mielőtt megváltoztatom véleményemet Szavinkovról.

Teljes tisztelettel
W. S. Churchill."

Szavinkov vallomásának és tanuságtételének publikálása Angliában nagyon kényelmetlenül hatott mindazokra, akik ügyét támogatták. Amikor a botrány már nagy hullámokat vert, Reillyt sietve elmenesztették az Egyesült Államokba. Churchill időlegesen visszavonult kenti rezidenciájára. A brit Külügyi Hivatal tapintatosan hallgatásba burkolódzott.

A szenzációs végjáték még hátra volt.

1924 októberének vége felé, a brit általános választások előtt néhány nappal *Lord Rothermere Daily Mail*je óriásbetűs címekkel hirtelen bejelentette, hogy a Scotland Yard egy sötét angolelles szovjet összeesküvést fedett fel. Az összeesküvés bizonyítására a *Daily Mail* közzétette a hirhedt „Zinovjev-levelet”, amely utasításokat tartalmazott az angol kommunistákhoz arról, hogy miképpen kell harcolniuk a toryk ellen az eljövendő választásokon.

Ez a hamisítvány volt a tory válasz Szavinkov vallomására. A toryk megnyerték a választásokat, éspedig erőteljesen bolsevikellenes jelszavakkal.

Pár évvel később, *Sir Windham Childs*, a Scotland Yard hivatalnokja kijelentette, hogy a Zinovjev-levél valójában soha nem létezett, a dokumentum hamis volt és több külföldi ügynököt vontak bele az ügy clőkészítésébe. Eredetileg Walther Nicolai ezredes, a császári német katonai titkosszolgálat volt fejének berlini irodájából származott, aki ekkor már szorosan együttműködött a náci-párttal. Nicolai felügyelete mellett egy báró *Uexkuell* nevű balti fehérgárdista, aki később a náci sajtószolgálat vezetője lett, a német fővárosban külön irodát rendezett be szovjetellenes dokumentumok hamisítására és ezeknek a hamisítványoknak a legszélesebb terjesztési lehetőséget és a leghatásosabb publicitást biztosította. A hamisított Zinovjev-levélnak a brit Külügyi Hivatalhoz és később a *Daily Mail*hez való eljuttatása egy *George Bell* nevű titokzatos nemzetközi ügynök nevéhez fűződik. Bell neve *Sir Henri Deterding*, az angol-holland olajmágnás alkalmazottainak bérlistáján szerepelt.

J E G Y Z E T E K

1. „Ashenden” című könyvének előszavában Sommerset Maugham — aki az első világháborúban az angol titkosszolgálatnak dolgozott — oroszországi küldetésének fő célját a következőképpen írja le: „1917-ben Oroszországba mentem. Azért küldtek oda, hogy megelőzzem a bolsevik forradalmat és Oroszországot háborúban tartsam.” Maugham hozzateszi: „Az olvasó bizonyára tudja, hogy erőfeszítéseim nem jartak sikerrel.”

2. 1918-ban Noi Jordania egy nemzet bábkormány vezetője volt a Kaukázusban. 1919-ben az angolok elűzték a nemeteket és Jordania az angol ellenőrzés alatt álló Transzkaukázusi Federáció vezetője lett, 1924-ben Párizsban utolta fel főhadiszállását. A francia kormány négy millió frankos segítséggel állt rendelkezésére.

3. Szavinkovot a börtönben a szovjethatóságok figyelmes bánásmódban részesítettek. Különleges előjogokat élvezett; megkapta azokat a könyveket, amelyeket kívánt és modot nyújtottak neki arra, hogy írhasson. De ő szabadságra vágyott. 1925 május 7-én hosszú levelet intézett Felix Dzerzsinszkijhez, a Cseka főnökehez. „Vagy löjtek agyon vagy adjatok lehetőséget a munkára” — mondta Szavinkov. „Ellenetek voltam, most mellettetek vagyok. Nem tudom elviselni azt a felemas létet, hogy sem mellettetek, sem ellenetek nem lehetek, hogy csak ulok itt a börtönben és annak orok lakója leszek.” Megbocsátásért könyörgött és felajánlotta, hogy mindent kész megtenni, amit a kormány kíván tőle. Kérelmet visszautasítottak. Röviddel azután Szavinkov ongyilkosságot követett el. Kiugrott a börtön negyedikemeleti ablakából.

4. Ez volt az első a nyakatekert „magyarázatok” közül, amelyeket a Szovjetunió ellenségei a forradalmat követő években adtak, hogy megkíséreljék hitelét venni az idegen összeesküvők és orosz árulók beismerő vallomásainak a szovjetbíróságok előtt. Ezek a „magyarázatok” az úgynevezett Moszkvai perek alatt (1936—1938) érték el tetőpontjukat. Lásd a III. könyvben.

A FINN HATÁR FELÉ

1. *Antibolsevizmus a Broadwayn*

A kikötőben egy fehér oroszokból álló fogadóbizottság várt a „Nieuw Amsterdam” nevű hajóra, amely 1924 végén Sidney Reilly kapitányt és feleségét Amerikába szállította. Virágcsokrokat adtak át, pezsgő folyt és lángoló, „az antibolsevik kereszteshadjárat hőse”-t éltető beszédek hangzottak el.

Reilly hamarosan otthon érezte magát az Egyesült Államokban. Ekkoriban széltehen-hosszában a Szovjetuniónak adandó amerikai kölcsönről tárgyaltak. Számos előkelő amerikai kapitalista támogatta ezt a tervet és a szovjet kormány, amelynek az elpusztított nemzetgazdaság újjászervezéséhez szüksége volt tőkére, valamint gépekre, készen állott a megegyezésre.

„Jó kilátásai voltak a Szovjetnek a kölcsönre” — jegyezte fel később Mrs. Reilly. — „Sidney el volt szánva arra, hogy megakadályozza. Amerikai munkájának nagyrésze arra összpontosult, hogy ezt a kölcsönt megtorpedózza.”

Reilly azonnal belevetette magát a küzdelembe a felajánlott kölcsön ellen. Magánirodát nyitott az alsó Broadway-n, amely hamarosan a szovjetellenes összeesküvők főhadiszállásává vált. Csakhamar hatalmas mennyiségű szovjetellenes propagandaanyag áradt szét Reilly irodájából és jutott el szerte az Egyesült Államokban a befolyásos szerkesztőkhöz, vezércikkírókhoz, tanárokhoz, politikusokhoz és a kereskedelmi élet vezető egyéniségeihez. Reilly nekivágott az országot behálózó előadó-körútnak, hogy a közvéleményt felvilágosítsa „a bolsevizmus veszedelméről és a civilizációt, valamint a világkereskedelmet fenyegető erejéről.” A „Wall Street” kis, válogatott csoportjaival és néhány amerikai város gazdag iparmágnásaival „bizalmas megbeszéléseket” folytatott.

„Nyilvános előadásokon és újságcikkekben egyaránt” — írta Mrs. Reilly — „küzdött Sidney a bolsevikoknak adandó kölcsön ellen. És szükségtelen részletezni, hogy egyik leleplezéssel a másik után, mint aratott fokozatosan teljes győzelmet, úgyhogy a szovjet kölcsön soha nem valósult meg.”¹

Az orosz kölcsön megghiúsításával nem merült ki Reilly amerikai szovjetellenes működése. Egyik legfőbb vállalkozása az volt, hogy az Egyesült Államokban is megszervezze a Nemzetközi Antibolsevik Ligát, hogy az hatalmas támogatásban részesítse az Európában és Oroszországban általa mozgatott különböző szovjetellenes összeesküvéseket. Reilly ligájának néhány fiókja már működött Berlinben, Londonban, Párizsban és Rómában, valamint az ú. n. egészségügyi övezet országaiban, a Balti- és a Balkán-államokban. A Távolkeleten Charbinban (Mandzsuria) a hirhedt kozák terrorista, Szemjonov atamán vezetésével felállították a Liga egyik Japán által pénzelt fiókját. Az Egyesült Államokban nem létezett ilyen természetű szervezett apparátus. Azonban kiváló anyag volt ahhoz, hogy illet teremtsenek...

Reillyt orosz emigráns barátai csakhamar bemutatták legbefolyásosabb és leggazdagabb amerikai embereiknek, akik hajlandók voltak arra, hogy nagy összegekkel hozzájáruljanak szovjetellenes mozgalmá támogatásához.

„Ami az anyagiakat illeti, az ilyen vállalkozásnak itt és csakis itt van tere” — írta Reilly ebben az évben európai ügynökéhez intézett bizalmas levelében — „de ahhoz, hogy itt pénzt szerezhessünk, egy napon határozott és nagyon kézzelfogható tervszel kell jönnünk és nagyon alapos bizonyítékával annak, hogy az érdekelt kisebbség képes lesz belátható időn belül hozzálátni az üzlet újjászervezéséhez és a dolgok véghezviteléhez.”

A „kisebbségi érdekeltség”, amelyre Reilly az ő rejtjeles nyelvén hivatkozott, az oroszországi szovjetellenes mozgalmat jelentette. Az „üzlet újjászervezésén” a szovjet kormány eltávolítását értette. Reilly hozzáfűzte:

„Így sikerült mindenekelőtt a legnagyobb automobilgyárost megközelíteni, akinek az érdeklődését fel lehetne kelteni a szabadalmak irányában. föltéve, ha bizonyítékokkal (és nem csupán szavakkal) szolgálunk neki arról, hogy szabadalmaink működni fognak. Ha egyszer felkeltjük az érdeklődést, a pénzkérdés megoldottnak tekinthető.”

Mrs. Reilly emlékiratai szerint férje Henry Fordról beszélt.

2. A B1 ügynök

Az Egyesült Államok szovjetellenes emigráns mozgalmának vezetője egy volt cári tiszt, *Borisz Braszol* hadnagy, az Ohrána egykori ügynöke volt, aki valaha a Szentpétervári Legfelsőbb Bíróság ügyészi tisztét töltötte be. 1916-ban érkezett az Egyesült Államokba, mint a newyorki Szövetséges Konferencia orosz kiküldöttje és azután rendkívüli cári megbízottként Amerikában maradt.

Alacsony, sápadt, ideges, nőies férfi volt, ferde homlokkal, feltűnő orral és sötét, tűnődő szemmel. Braszol híres volt arról, hogy heves és változatos antiszemita propagandát üz. 1913-ban vezetőszerepet játszott a hirhedt Beilisz-ügyben, amikor a cári titkosrendőrség megkísérelte hebizonyítani, hogy a zsidók Kiebben rituális gyilkosságot követtek el és megöltek egy fiatal keresztény fiút.²

A forradalom után Braszol alakította meg az első amerikai emigráns orosz összeesküvő-szervezetet. Ez volt a „Cári Katona- és Tengerésztisztek Szövetsége” és nagyrészt a „Fekete Százak” Amerikába emigrált volt tagjai alkották. 1918-ban a Braszol-csoport szoros összeköttetésben állott az amerikai külügyminisztériummal, amelyet ők láttak el hamis adatokkal és közlésekkel. Miután Braszol azt állította magáról, hogy szakértő az orosz ügyekben, sikerült pozíciót szereznie magának az Egyesült Államok titkosszolgálatában. Mint a „B1”-jelzésű amerikai ügynök, egyik első cselekedete az volt, hogy *Nathalie de Bogory*-val, egy volt cári tábornok leányával lefordította angolra a „Cion bölcseinek jegyzőkönyvei”-t, ezt a hirhedt antiszemita hamisítványt, amelyet a cári titkosrendőrség annakidején Oroszországban arra használt, hogy széleskörű zsidóellenes pogromokat provokáljon s amelyet a cári emigráns Alfred Rosenberg rendszeresen köröztetett Münchenben. Braszol a lefordított „jegyzőkönyvet”, mint hiteles okmányt, amely „megmagyarázza az orosz forradalmat”, elhelyezte az amerikai titkosszolgálat irattárában.

Hogy a fehér oroszok részére támogatást szerezzen és meggyőzze az amerikaiakat arról, hogy a bolsevik forradalom a „nemzetközi zsidó összeesküvés” egyik része, Braszol a „Cion jegyzőkönyveit” az Egyesült Államok egész területén terjeszteni kezdte. 1921 elején Bostonban kiadták Braszol „A világ válaszüton” című könyvét. A könyv azt állította, hogy az orosz forradalmat a zsidók sugalmazták, pénzelték és vezették. A cár megbuktatása és az utánakövetkező nemzetközi fejlemények, írta Braszol, részei voltak

egy „sötétszándékú mozgalomnak, amelyben a világ zsidajai és Wilson szövetségekké váltak”.

1921 július 1-én Braszol így büszkélkedhetett egy másik, szintén az Egyesült Államokban élő fehér emigráns, gróf V. Cserep-Szpirodovics vezérőrnagy előtt:

— Az elmúlt évben három könyvet írtam, amelyek több kárt okoztak a zsidóknak, mint amennyit tíz pogrom okozott volna.

Cserep-Szpirodovics a maga nemében szintén kiemelkedő antiszemita propagandista volt és egy híres amerikai iparmágnástól pénzügyi támogatást kapott. Az iparmágnás neve Henry Ford.

Borisz Braszol szintén szoros kapcsolatban állott a Ford Rt. embereivel és a „jegyzőkönyv” másolatát az autófejedelem elé terjesztette.³

3. A „Fekete Százak” Detroit-ban

Az Egyesült Államokban furcsa és sötét szövetség jött létre a feudális szellemű cári emigránsok és a világ legmodernebb termelési módszereit kifejlesztő híres amerikai iparmágnás között . .

A háború befejezése után Henry Fordból keserű és kiábrándult ember lett. A Ford által a háború idején Európába küldött „Békehajó”-nak kalandos terve teljes fiaszkóval végződött és az automobilgyáros ennek következtében mindenütt nevetség tárgyává lett. Ezenkívül mélyen bántotta, hogy az üzlete tervezett kiszélesítése érdekében a Wall Streettől kért kölcsön nagy nehézségekbe ütközött. Miután épp annyira műveletlen volt, mint amennyire tehetséges technikus, Ford szívesen hallgatott az emigráns oroszokra, amikor azok azt sugalmazták neki, hogy nehézségeiért csak a zsidókat okolhatja. Állításuk igazolására megmutatták neki a „Cion bölcseinek jegyzőkönyveit”. Miután gondosan áttanulmányozta, Ford arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy minden bajának magyarázatát megtalálja benne. Elhatározta, hogy az antiszemita hamisításoknak széleskörű publicitást ad és leközzöltette azokat *Dearborn Independent* című újságjában.

Ennek egyik eredménye az volt, hogy az antiszemita orosz arisztokraták, fehérgárdista terroristák, a „Fekete Százak” pogromhősei és a cári titkosrendőrség volt ügynökei, akik a forradalom után az Egyesült Államokba emigráltak, mind megjelentek a detroiti Ford Motorműveknél. Meggyőzték Henry Fordot arról, hogy a nemzetközi „zsidó összeesküvés” már magát az Egyesült Államok kormányát is fenyegeti és hogy a liberális amerikai csq-

portok és egyének tulajdonképpen a „zsidó fronthoz” tartoznak. Ezeknek az emigránsoknak szakértői felügyelete mellett és a Ford társadalmi állásával és vagyonával járó tekintély és pénz birtokában egy hatalmas, szövevényes és titkos szervezetet alakítottak, abból a célból, hogy liberális amerikaiakra kémkedjenek, reakciós és szovjetellenes terveket istápoljanak, antiszemita pletykákat gyűjtsenek és zsidófaló propagandát terjesszenek az Egyesült Államokban.

A szervezet főhadiszállása a Ford Motorművek volt. Tagjainak külön titkos számokat adtak. Ford magántitkára, *E. G. Liebold* volt a „121 X”; *W. J. Cameron*, a *Dearborn Independent* szerkesztője volt a „122 X”. *Nathalie de Bogory*, aki, mint *Borisz Braszol* munkatársa, angolra fordította a „Jegyzőkönyvet”, volt a „29 H” jelzésű titkos megbízott.

Ford szervezete az amerikai élet minden zugába behatolt, ügynökei tevékenyen dolgoztak a vezető napilapoknál, a híres egyetemeken, a jólismert egyesületekben, sőt még az Egyesült Államok kormányában is. *Dr. Harris Houghton*, az Egyesült Államok katonai titkosszolgálatának volt tagja állt Ford úgynevezett detektívszolgálatának az élén. Ez a szolgálat az összekülvő szervezet egyik különleges osztálya volt. *Dr. Houghton* a „103 A” titkos jelzőszám alatt dolgozott. A detektívszolgálat főfeladata az volt, hogy szovjetellenes és antiszemita propaganda céljára híres amerikai liberálisokról bizalmas adatokat szerezzen. A detektívszolgálat által lenyomozott és feketelistára helyezett emberek között volt *Woodrow Wilson*, *Raymond Robins* ezredes, *John Haynes Holmes* pap, *Helen Keller*, valamint *Hughes* és *Brandeis* bírák.⁴

A detektívszolgálat nyomozási adatait Ford *Dearborn Independentjében* a „Cion jegyzőkönyvei”-nek folytatólagos közlésével egyidejűleg hozták nyilvánosságra. Íme egy tipikus közlemény *Woodrow Wilsonról* :

„Wilson elnöksége idején nagyon közeli kapcsolatban állott a zsidókkal. Hivatali szervezete, mint mindenki tudja, túlnyomó többségében zsidókból állt. Mint presbiteriánus előjáró, Wilson nyilvános megnyilatkozásai alkalmával olykor beletévedt a keresztény észjárásba, de zsidó cenzorjai mindig szigorúan ellenőrizték.”

William Howard Taft-ról is megjelent a *Dearborn Independentben* egy történet. Ez a következőképpen végződött :

„Ez hát William Howard Taftnak a története, aki a zsidókkal szembeszegült, de akit a zsidók végülis megtörttek. A tények szempontjából talán érdemes megjegyezni, hogy az idők folyamán egyikévé lett ama «keresztény bástyafokok»-nak, amelyeket a zsidók saját védelmükre használnak.”

Ford szervezetének ügynökeit elküldték tengerentúlra és azok ezer és ezer kilométert utaztak csak azért, hogy új rágalmakhoz és hamisításokhoz anyagot gyűjtsenek. Az egyik ilyen ügynök, egy *Rodionov* nevű orosz, Japánba hajózott, hogy az ottani emigráns kolóniától különleges antiszemita propagandaanyagot szedjen össze. Rodionov, mielőtt az Egyesült Államokból elutazott, táviratot intézett *Charles W. Smith*-hez, a Ford-szervezet vezetőségi tagjához:

„Feltételeim a következők: Hat hónapon keresztül kizárólagosan Önnek fogom szállítani a megállapodás szerinti anyagot. Ön havonta előre fizet 1000 USA dollárt. A pénzt egy megjelölt yokohamai bankban utalják ki. És fizet a már eddig leszállított anyagért.

Rodionov.”

Norman Hapgood, híres amerikai újságíró, aki később dániai követ lett, így írta le a Ford Motorműveknél kifejlődött helyzetet:

„Ford detektívjeinek munkája nyomán olyan légkör támadt, hogy már arról beszéltek, hogy ebben az országban is lesznek tényleges progromok. Valóban, Ford környezetében ugyanolyan tünetek mutatkoztak, mint Oroszországban a «Fekete Százak» idején. Politikai szempontból ez azt mutatta, hogy a történelem megismétli önmagát. Miután Brasz volt a vezetője azoknak a hazájukat otthagyt oroszoknak, akik a Romanovokat vissza akarták ültetni a trónra, Ford üldözőhadjárata az események logikája folytán csatlakozott ahhoz az évszázados kereszteshadjárathoz, amelyet Európa zsarnokai újra meg újra fölélesztettek, hogy saját céljaik érdekében lángralobbantsák a tudatlan tömegek sötét, vallásos szenvedélyeit.”

Mint *Henri Deterding* Angliában és *Fritz Thyssen* Németországban, *Henry Ford*, az amerikai automobilkirály is azonosította magát a nemzetközi antibolsevizmussal és a rohamosan

fejlődő fasizmussal. A *New York Times* 1923 február 8-i számának jelentése szerint a bajor nemzetgyűlés alelnöke, *Auer* nyilvánosan a következőket jelentette ki:

„A bajor nemzetgyűlésnek már régen tudomása van arról, hogy a Hitler-mozgalmat részben egy amerikai antiszemita vezér pénzeli és ez nem más, mint Henry Ford. Ford érdeklődése a bajor zsidóellenes mozgalom iránt egy évvel ezelőtt kezdődött, amikor Ford egyik ügynöke kapcsolatba került *Dietrich Eichart*-tal, a hírhedt pángermánnal... Az ügynök visszatért Amerikába és azután rögtön ömleni kezdett Ford pénze Münchenbe.

Hitler úr nyíltan kérkedik azzal, hogy Ford támogatja és Fordot nem mint nagy egyéniséget, hanem mint nagy antiszemitát dicséri.”

A müncheni Cornelius Gasse-ban lévő kicsiny, szürke hivatalban, amely Adolf Hitler főhadiszállása volt, egyetlen bekeretezett fénykép függött a falon. A fénykép Henry Fordot ábrázolta.

4. *Sidney Reilly* utolsó jelenése

Röviddel az Egyesült Államokba való megérkezése után *Sidney Reilly* szoros együttműködést létesített Ford ügynökeinek szovjetellenes és antiszemita apparátusával. Az ügynökök segítségével „jegyzéket állított össze azokról, akik Amerikában titokban a bolsevik ügy érdekében dolgoznak”.⁴

Reilly erőfeszítései folytán kapcsolat létesült az Egyesült Államokban lévő antidemokratikus és antiszemita mozgalmak és a nemzetközi Antibolsevik Liga európai és ázsiai fiókjai között. Így már 1925 tavaszán megteremtették egy nemzetközi fasiszta propaganda- és kémközpont kereteit, amely az „antibolsevizmus” álarca alatt működött.

Közben *Reilly* szoros kapcsolatokat tartott fenn Európában lévő ügynökeivel. Naponta rendszeresen kapott leveleket Revalból, Helsinkiből, Rómából, Berlinből és más szovjetellenes cselszövőközpontokból. A Broadway-n lévő hivatalába címzett legtöbb levél rejtjeles volt vagy ártatlannak látszó üzleti levelek hátán láthatatlan tintával íródott.

A levelek részletes jelentéseket tartalmaztak az európai szovjetellenes mozgalom minden új alakulásáról. A Szavinkov-

féle csapás egyidőre a mozgalom széles rétegeire csüggesztően hatott. A „Zöld Gárda” hivatásos terroristák és banditák egymástól elszakadt kis csapataira züllött széjjel. A féltékenység és a kölcsönös gyanakvás egyaránt kivette részét a többi szovjetellenes csoport szétbomlasztásában. Úgy látszott, hogy a nagy Ellenforradalmat egyelőre el kell halasztani.

„Sidney helyesen látta” — jegyzi fel a felesége — „hogy az ellenforradalomnak Oroszországon belül kell megindulnia és hogy minden általa végzett külső munka csak a külföld Szovjetunió iránti passzív ellenségeskedését tudja életrehívni. Moszkvai szervezetek részéről többízben is megkeresték, akárcsak annak idején Drebkov Londonban, de ő körületekintéssel járt el...”

1925 kora tavaszán Reilly egy Revalban (Észtország) feladott levelet kapott. A levél tartalma nagyon felizgatta. A rejtjeles írás egy régi barátjától, E. tengerészkapitánytól jött, aki a világháborúban együtt szolgált vele az angol Intelligence Service-ben és most az egyik balti állam angol konzulátusán teljesített szolgálatot. Az 1925 január 24-i keltezésű levél így kezdődött:

„Kedves Sidney,

Lehet, hogy felkeres majd a megbízásomból egy Krasnostanov nevű házaspár. Azt fogják mondani, hogy értesítést hoznak Kaliforniából és átnyujtanak egy Omar Khayam verset tartalmazó írást. A versre emlékezni fogsz. Ha ügyük mélyebben érdekel, arra kell kérned őket, hogy maradjanak. Ha az ügy nem érdekel, csak annyit kell mondanod nekik: «köszönöm szépen, jónapot».”

A Reilly és E. kapitány által használt titkos nyelv szerint „Krasnostanov” egy *Schultz* nevű antiszovjetügynököt és a feleségét, „Kalifornia” a Szovjetuniót és „Omar Khayam verse” a rejtjeles írásban rendkívüli üzenetet jelentett. E. tengerészkapitány levele így folytatódott:

„Nos, ami az üzletet illeti: egy nagy konszernt képviselnek, melynek, minden valószínűség szerint, a jövőben nagy befolyása lesz az európai és amerikai piacokon. Nem állítják, hogy üzletük az elkövetkező két évben teljesen kifejlődik, *de adódhatnak olyan körülmények*, amelyek már a közeljövőben megadhatják neki a *kívánt lendületet*. Nagyon nagy üzletről van szó, olyanról, amiről nem beszél az ember...”

E. tengerészkapitány ezután közölte, hogy „egy német csoport” nagy érdeklődést tanúsít „az üzletben” való részvétel iránt és hogy „egy francia meg egy angol csoport” kezdenek erősen belekapcsolódni.

Miután ismételten hivatkozott a „konszernre”, amely, mint-ahogy jelezte, Oroszországban működik, E. tengerészkapitány a következőket írta :

„A jelen pillanatban nem hajlandók senkinek felfedni annak az embernek a nevét, aki a vállalkozás mögött áll. Annyit elárulhatok neked, hogy néhányan a vezető személyek közül az ellenzéki csoport tagjai. Így tökéletesen meg fogod érteni, hogy miért van szükség titoktartásra . . . Ezt a tervet azért terjesztem eléd, mert véleményem szerint esetleg pótolhatja azt a másik nagy tervedet, melyen annakidején dolgoztál s amely olyan katasztrofálisan megbukott.”

Sidney Reilly és felesége 1925 augusztus 6-án elhagyták New Yorkot. A következő hónapban érkeztek Párizsba és Reilly azonnal hozzálátott, hogy felvegye az érintkezést az E. tengerészkapitány által említett Schultzékkal. Ezek felvázolták előtte az oroszországi helyzetet. Elmondták, hogy Lenin halála óta a Leon Trockij-féle ellenzéki mozgalmat széles kiterjedésű, a sztálinrendszer megdöntésére törő földalatti szervezetté építették ki.

Reillyt hamarosan meggyőzték arról, hogy milyen nagy jelentősége van a fejlődés új alakulásának. Alig várta, hogy személyes érintkezésbe lépjen az oroszországi Sztálin-ellenes lázadó csoport vezetőivel. Végül elrendezték, hogy Reilly a szovjet határon találkozni fog a mozgalom egyik fontos képviselőjével. Reilly Helsinkibe utazott, hogy ott beszéljen egyik közeli barátjával, a finn hadsereg vezérkari főnökével, az általa irányított Antibolsevik Liga tagjával. A vezérkari főnöknek kellett a szükséges intézkedéseket megtennie, hogy Reilly átjusson a szovjet határon.

Röviddel ezután Reilly ezt írta Párizsban maradt feleségének : „Valóban valami teljesen új, hatalmas és érdekes dolog megy végbe Oroszországban.”

Egy héttel később, 1925 szeptember 25-én, Reilly a finnországi Viborgból futtában írt üzenetet küldött a feleségének :

„Elengedhetetlenül szükséges, hogy három napra Pétervárra és Moszkvába menjek. Ma este utazom és kedd reggel újra itt leszek. Tudatni kívánom veled, hogy ha nem látnám

abszolút szükségesnek és nem lennék arról meggyőződve, hogy voltaképpen semmi kockázattal nem jár, nem vállalkoztam volna erre az utazásra. Csupán azért írom ezt a levelet, mert arra a legvalószínűtlenebb eshetőségre is felkészülök, hogy valami baj ér engem. Ha ez mégis bekövetkezne, semmiféle intézkedést ne tégy; aligha segítene és csak azt eredményezné, hogy fellármáznád a bolsikat és felfednék személyazonosságomat. Ha véletlenül letartóztatnának Oroszországban, ez csak valamilyen kis, jelentéktelen vádon alapulhatna s új barátaim elég befolyásosak ahhoz, hogy kiszabadulásoamat kieszközöljék.”

Ez volt Sidney Reilly kapitánynak, az angol Intelligence Service tagjának utolsó levele...

Miután több hét elmúlt anélkül, hogy Reilly felesége valamilyen hírt kapott volna férjétől, az asszony érintkezésbe lépett Marie Schultz-cal, Reilly párizsi cinkostársnőjével. A találkozás története Reilly feleségének emlékiratai alapján a következő:

— Amidőn a férje ideérkezett — mondotta Marie Schultz Reilly feleségének — pontosan elmagyaráztam neki, hogy miképpen áll szervezetünk ügye. Velünk tart néhány moszkvai vezetőállású bolsevik, akik nagyon szeretnének véget vetni a mai rendszernek, feltéve, hogy biztonságukat garantáljuk.

— Reilly kapitány — folytatta elbeszélését Schultzné — először nagyon kétkedve fogadta közléseinket. Azt mondotta, hogy új szovjetellenes próbálkozáshoz csak abban az esetben lehet külföldi segítséget kapni, ha az országon belüli összeesküvő csoport megfelelő erőt képvisel.

— Én biztosítottam őt afelől, hogy oroszországi szervezetünk hatalmas, befolyásos és erős alapokon áll.

Ezután Schultzné elmesélte, miként intézkedtek aziránt, hogy Reilly és az összeesküvő szervezet képviselői Viborgban, Finnországban találkozzanak.

— Nagyon mély benyomást tettek Reilly kapitányra — mondotta Marie Schultz — különösen a vezetőjük, egy nagyon magasrangú bolsevik hivatalos személy, aki állásának leple mögött a jelenlegi rendszer egyik leghevesebb ellensége.

A következő napon, külön erre a célra kijelölt finn őrzőjárat kíséretében, Reilly és az orosz összeesküvők elindultak az orosz határ felé. — Jómagam — mesélte Schultzné — egészen a határig kísértem őket és ott búcsúztam el tőlük. A sötétség beálltaig egy folyómenti finn őrházban húzódtunk meg. Hosszú ideig várakoz-

tunk, miközben a finnek feszülten figyelték, hogy nem jön-e vörös őrző, de minden csendes volt. Végre az egyik finn óvatosan leereszkedett a vízbe és félig úszva, félig gázolva átszelte a folyót. Az őn férje követte őt . . .

Ekkor látta Marie Schultz utoljára Reilly kapitányt.

Amikor Schultzné befejezte történetét, átnyújtott Reilly feleségének egy újságkivágást az *Izvesztijából*. Ez állt rajta:

„A szeptember 28-ról 29-re virradó éjszaka négy csempész próbált átjutni a finn határon. Kettőt közülük lelőttek, a harmadik — egy finn katona — fogságba került és a negyedik olyan súlyosan megsebesült, hogy sérüléseibe belehalt.”

A tényállás, mint később kiderült, a következő volt: Reilly sikeresen átjutott a szovjet határon és megbeszélést folytatott az orosz Sztálin-ellenes ellenzék néhány tagjával. Visszatérésekor, amikor már a finn határhoz közeledett, ő és testőrei, váratlanul egy szovjet határőr-oszttagba ütköztek. Reilly és a többiek menekülni próbáltak. A határőrök tüzet nyitottak. Egy golyó Reillyt homlokán találta és azonnal végzett vele.

Csak néhány nappal később tudták meg a szovjet hatóságok, hogy ki volt az a „csempész”, akit megöltek. Amikor megállapították személyazonosságát, hivatalosan bejelentették Sidney George Reilly kapitány, az angol Intelligence Service tagjának halálát.

A londoni *Times* kétsoros gyászjelentést hozott: „*Sidney George Reillyt szeptember 28-án az oroszországi Allekul falu mellett a GPU-katonák lelőtték.*”

J E G Y Z E T E K

1. Sidney Reilly nem dicsekedhetett azzal, hogy a győzelem teljesen az ő műve volt. Voltak az Egyesült Államokban nálánál nem kevésbé mohó szovjetfelfalók, akik nem kevésbé energikusan harcoltak, hogy megakadályozzák a kölcsönt. Ezek között szerepelt Herbert Hoover is, aki ezidőtájt kereskedelemügyi miniszter volt s akinek a bolsevikok iránti ellenszenvén senki sem tudott túltenni. „Az Oroszországgal való kereskedelem kérdése” — értesítette Hoover Maxim Litvinovot 1921 március 31-én — „sokkal inkább politikai kérdés, mint gazdasági mindaddig, míg Oroszország a bolsevikok ellenőrzése alatt áll.”

2. „Én voltam Oroszországban a második legnagyobb titkos nyomozó” — mondta Braszolt egy újságírónak, aki Amerikába való érkezése után meglátogatta őt. „A kormány utasítására egész Európában tanulmányoztam a bűnügyi nyomozás kérdését: Svájcban, Németországban, Franciaországban és Angliában s magam is szakértő lettem a bűnügyi nyomozásban.”

Az amerikai újságíró megkérdezte Braszolt, vajjon hisz-e abban, hogy a zsidók elkövetnek rituális gyilkosságokat.

„Már miért ne hinnék?” — felelte Braszol.

Később az amerikai újságíró leírta saját érzéseit a beszélgetés alatt. „Megborzadtam”, mondta, „amikor szemtől-szemben uttam az orosz «Fekete Szazak» e tanítványával és ma, a huszadik században végighallgattam, hogy mint meséli el a cári hóhérok középkori kegyetlenségeit.”

3. Braszolnak az Egyesült Államokban folytatott további és jelenlegi tevékenységére vonatkozólag lásd a XXIII. részt.

4. Ez a lista, amely minden olyan kiváló amerikainak nevét tartalmazta, aki valami kedvezőt mondott a Szovjetunióról, hasznos mintául szolgált az amerikai fasiszták és náciügynokok számára az eljövendő években. Elizabeth Dilling írónő később, amikor *Vörös háló* című hírhedt munkáját összeallította, sokat merített ebből és más ehhez hasonló listákból. George Sylvester Viereck, Emerson ezredes, Oscar Pfaus és más, az ötödik hadoszlop szolgálatában álló egyesültállamokbeli náciügynokok ugyancsak felhasználták ezt a listát propaganda-tevékenységükhöz.

NYITÁNY HARCI DOBOKKAL

A huszas évek közepetáján, a látszólagos nyugalom mögött vad vihar volt készülőben. A világ hatalmas gyarmati és félgymati területein az orosz forradalom példáján felbuzdulva a szabadság reményeit melengették, ébredezni kezdett a népek nemzeti öntudata s az a veszély fenyegetett, hogy a gyarmati imperializmus egyensúlyát veszített szerkezetét alapjaiban meg-ingatják...

1926 tavaszán kitört a vihar. Kínában fellobogott a forradalom lángja. A kommunisták és a Kuomintang egységfrontja megdöntötte a korrupt pekingi diktatúrát, a nyugati imperializmus bábkormányát. Megteremtették a szabad Kínát.

Ezt az eseményt mind Ázsiában, mind a nyugati világban egy megborzadt és kétségbeesett szovjetellenes propaganda kíséretében adták hírül a világnak. A kínai forradalmat, amely száz és százmillió elnyomott felkelését jelentette az idegen és a belső elnyomók ellen, vad dühvel támadták, mondván, hogy a forradalmat a „moszkvai boszorkánykonyhán” főzték ki.

A japán császár azonnal kinyilvánította készségét arra, hogy Japán Ázsiában, mint a „bolsevizmus elleni védőbástya” szerepeljen. A nyugati hatalmaktól bátorítva Japán felkészült arra, hogy beavatkozzék Kínában és letörje a forradalmat. A japán miniszterelnök, *Tanaka* tábornok a császár elé terjesztette hirhedt titkos emlékiratát, melyben a japán imperializmus végső céljait körvonalazta:

„Hogy meghódíthassuk a világot, először Kínát kell meghódítanunk; ha ez megtörtént, akkor a Déli tenger összes ázsiai országai félni fognak tőlünk és kapitulálnak. Akkor

azután a világ meg fogja érteni, hogy Kelet-Ázsia a miénk... Kína összes erőforrásaival a birtokunkban hozzálátunk majd India, a keletindiai szigetek, Közép-Ázsia, Kis-Ázsia, sőt Európa meghódításához. Azonban az első lépés a Mandzsuria és Mongólia feletti ellenőrzés megszerzése... Előbb vagy utóbb harcolnunk kell majd a Szovjetunió ellen... Ha a jövőben ellenőrzést kívánunk gyakorolni Kína felett, előbb az Egyesült Államokat kell megtörnünk.”¹

1927 márciusában Csang Cso-lin kínai tábornok és hírhedt japánbérenc támadást intézett a pekingi szovjetkövetség ellen és bejelentette, hogy tanúbizonyságot szerzett egy Kína ellen irányuló bolsevik összeesküvésről. Ez volt a jeladás a kínai ellenforradalom megindítására. A japán és angol-francia pénzbeli támogatás, valamint fegyverszállítás és diplomáciai elismerés kecsegtető ígéretétől felbátorítva Csang Kai-sek Kuomintang-hadserege hirtelen felbontotta az egységfrontot a kommunistákkal és megtámadta forradalmi szövetségeseit. Tömegmészárlás következett. Sanghaiban, Pekingben és másutt ezrével fogták össze a kínai munkásokat, diákokat és parasztokat, akik liberális vagy kommunista szimpátiával voltak gyanúsíthatók. Meggyilkolták vagy koncentrációs táborban halálra kínozták őket. Polgárháború söpört végig Kínán.

De a kínai forradalom életre hívta Ázsia valamennyi hamu alatt parázsló szabadságmozgalmát. Hátsó-India, Indokína, Burma és India forrongó katlanná vált. A komolyan megriadt imperialisták Japántól várták, hogy megvédje őket a „bolsevizmustól”. Ugyanakkor Európában a vezérkarok ismét előkeresték íróasztalfiókjaikból a bolsevikellenes kereszteshadjáratra és a Moszkva ellen indítandó általános támadásra vonatkozó régi terveiket.

A locarnói nemzetközi diplomáciai konferencián, 1925—1926 folyamán, az angol-francia diplomaták lázasan tárgyaltak Németországgal egy szovjetellenes közös akcióról.

Az angol toryk egyik képviselője, *W. C. A. Ormsby-Gore* 1924 október 23-án Manchesterben tartott beszédében a locarnói kérdést világos és félreérthetetlen módon fogalmazta meg:

„A keresztény civilizáció szolidaritására van szükség, hogy gátat vessünk annak az erőnek, amelynél sötétebb nemcsak a mi korunkban, de Európa egész története folyamán sem merült fel.

Ahogy én látom, a locarnói küzdelem a következő kérdést veti fel: vajjon Németország jövőjét a nagy nyugati hatalmak sorsához köti-e vagy pedig Oroszországgal dolgozik-e majd együtt a nyugati civilizáció elpusztításán?

Locarnó jelentősége óriási. Németország, legalábbis ami a jelenlegi német kormány politikáját illeti, elszakad Oroszországtól és a Nyugat sorsával vállal közösséget."

Franciaországban *Raymond Poincaré*, a francia miniszterelnök nyilvánosan sikraszállt azért, hogy az európai hatalmak, Németországot is beleértve, közös katonai támadást indítsanak a Szovjetunió ellen.

Berlinben a német imperialista és antidemokratikus sajtó bejelentette, hogy elérkezett a bolsevizmussal való leszámolás ideje. Max Hoffmann tábornok, miután sorozatos tárgyalásokat folytatott a náci párthoz közelálló Reichswehr-tábornokokkal és iparbárókkal, Londonba sietett, hogy híres tervét az angol Külügyi Hivatalnak és egy kiválasztott csoport konzervatív parlamenti képviselőnek, valamint katonai szakértőnek előterjessze.

1926 január 5-én reggel a *London Morning Post* Sir Henri Deterding egy rendkívüli levelét tette közzé. Ebben a levélben Deterding kinyilvánította, hogy készen állnak a tervek a Szovjetunió ellen indítandó új intervenciós háború megkezdésére. Deterding ezt írta:

„... néhány hónap és Oroszország visszatér a civilizációhoz, mégpedig jobb kormányval, mint amilyen a cár idejében volt... A bolsevizmusnak hamarabb vége lesz, mint ennek az évnek. És mihelyt ez bekövetkezik, Oroszország az egész világhoz fordulhat hitelért s kinyithatja határait mindazok számára, akik dolgozni kívánnak. Pénz és hitel és ami még ennél is jobb, a munkaerő csak úgy ömlik majd Oroszországba."

Egy jólismert francia jobboldali újságíró, *Jacques Bainville* a következő kommentárt fűzte ehhez Párizsban: „Ha a Royal Dutch elnöke a szovjet rendszer végét meghatározott dátumra bejósolja, akkor erre oka van..."

1927 március 3-án *Viscount Grey* az angol Lordok Házában ezeket mondotta: „A szovjet kormány egyáltalában nem nemzeti kormány a szó szokásos értelmében. Nem orosz kormány abban az

értelemben, ahogy a francia kormány francia, vagy a német kormány német.”

1927 május 27-én az angol rendőrség és a titkosszolgálat emberei megszállták az Arcos, a szovjet kereskedelmi szervezet irodáit. Letartóztatták a tisztviselőket, házkutatást tartottak, feltörték a pánceszekrényeket, széthányták az iratokat és még a padlón, a mennyezeten és a falakon is lyukakat fúrtak, hogy „titkos irattár”-ra bukkanjanak. Semmiféle kifogásolható okmányt nem találtak, de a *Morning Post*, a *Daily Mail* és más szovjetellenes lapok vad rémmeséket közöltek arról, hogy az Arcoson történt rajtaütés alkalmával állítólag Anglia elleni szovjet összeesküvésre vonatkozó „bizonyítékokat” találtak.

Az angol tory-kormány megszakította a diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokat a Szovjetunióval.

Ugyanczen a nyáron ugyanilyen raj'ütésszerű támadásokat hajtott végre a berlini és párizsi szovjet konzulátusokon és más hivatalos képviselőteken. Júniusban Varsóban meggyilkolták V. I. Vojkovot, a Szovjetunió lengyelországi követét. Leningrádban a bolsevik párt egyik ülésén bomba robbant.²

Foch tábornagy 1927 augusztus 21-én a *London Sunday Referee*-nek adott interjújában világosan kifejezésre juttatta, hogy ezek az erőszakos lépések mire irányulnak.

— 1919 februárjában, a leninizmus korai napjaiban — jelentette ki Foch — a párizsi nagykövetek konferenciáján megmondottam: amennyiben az Oroszországot körülvevő államokat ellátják lőszerral és a háború más kellékeivel, elvállalom, hogy a bolsevik veszélyt egyszersmindenkorra megszüntetem. Akkor a háborús kimerültség indokával leszavaztak, de a következmények hamarosan megmutatták, hogy igazam volt.

Arnold Rechberghez, a németországi nácimozgalom egyik leghuzgóbb támogatójához Foch tábornagy levelet írt, amelyben többek között ezeket írta:

„Bolond lennék, ha azt hinném, hogy egy fél kontinensnél nagyobb területet és hatalmas ázsiai birodalmat néhány bűnöző zsarnok uralma alatt hagyhatunk. Azonban addig semmit nem lehet tenni, amíg Franciaország és Németország nem egységes. Kérem adja át üdvözetemet Hoffmann tábornoknak, az antibolsevik katonai szövetség nagy bajnokának.”

Minden készen állott a háborúra.

J E G Y Z E T E K

1. A Tanaka- emlékiratot, mely később mint a japán *Mein Kampf* lett ismertté, 1927-ben írták és 1929-ben került először nyilvánosságra, miután Csang Hszue-liang, Mandzsuria ifjú tabornagya megvásárolta egy japán ugynoktól. Ezt az okmányt a Békés Kapcsolatok Intézetének Kínai Tanácsa adta ki az Egyesült Államokban és tárta ezzel a világ elé.

2. Egyidejűleg Trockij ellenzéki mozgalma a Szovjetunióban arra készülődött, hogy megdöntse a szovjet kormányt. A trockisták 1927 november 7-én kíséretet kaptak az államcsínyre. Trockij követői közül sokat letartóztattak és Trockijt magát száműzték. Lásd 182—184. oldalt.

MILLIOMOSOK ÉS SZABOTŐRÖK

1. Egy párizsi megbeszélés

1928 legvégének egyik délutánján, nagy titokban, néhány határtalanul gazdag orosz emigráns gyűlt egybe a párizsi nagy-körút egyik vendéglőjének különszobájában. Minden óvintézkedést megtettek, hogy semmiféle kívülálló ne tudjon meg semmit az ügyről. A találkozást a Torgprom, a volt cári milliomosok nemzetközi kartelljének vezetői hívták össze. Az egybegyűlték legendás hírnévnek örvendtek a régi Oroszországban. Jelen voltak G. N. Nobel, N. C. Djenyiszov, Vlagyimir Rjabusinszkij és más hasonló nevezetes személyiségek.

Az emigráns milliomosok azért jöttek össze, hogy titkos tárgyalást folytassanak két Szovjetunióból érkezett előkelő vendéggel.

A látogatók egyike *Leonjíd Ramzin* kiváló orosz tudós, a moszkvai Hőtani Intézet igazgatója és a Legfelsőbb Szovjet Gazdasági Tanács tagja volt. A másik látogató, *Viktor Laricsev*, a Szovjetunió Állami Tervelőkészítő Bizottsága tüzelőanyag-osztályának volt az elnöke.

Ramzin professzor és Viktor Laricsev látszatra hivatalos szovjet ügyben jártak Párizsban. A francia fővárosban tett látogatásuknak igazi oka azonban az volt, hogy jelentést tegyenek a Torgprom vezetőinek az irányításuk alatt a Szovjetunióban működő titkos kém- és szabotázs-szervezet munkájáról.

A Ramzin és Laricsev által vezetett szervezet az Iparpárt nevet viselte. Az Iparpártnak, amely főképpen a régi Oroszország műszaki értelmiségének az elemeiből állt, akik a cár uralma idején egy vékony, előjogokat élvező réteghez tartoztak, körülbelül kétezer titkos tagja volt. A legtöbben közülük fontos technikai pozíciót töltöttek be a Szovjetunióban. Az Iparpártnak ezek az emberei

a Torgprom pénzügyi támogatása és irányítása mellett romboló és kémkedő munkát folytattak a szovjet iparban.

A párizsi vendéglőben történt találkozáson először Ramzin professzor szólalt fel. Elmondotta hallgatóságának, hogy a Sztálin által éppen most elindított hatalmas és becsvágyó ötéves tervet, amely a föld egyhatodát kitevő Szovjetuniót óriási erőfeszítéssel iparosítani akarja, minden lehető módon akadályozzák. — Az Iparpárt emberei — mondotta Ramzin — a szovjet ipar minden ágában tevékenykednek és gondosan kitervelt és tudományos technikával kidolgozott szabotázst hajtanak végre.

— Egyik módszerünk — magyarázta a professzor hallgatóinak — a minimális standard módszere, azaz az ország gazdasági fejlődésének lehető legnagyobb késleltetése és az iparosítás folyamatának feltartóztatása. Másodszor, a nemzetgazdaság különböző ágai közötti aránytalanság, valamint az egyes iparágakon belül a különböző szektorok közötti aránytalanság megteremtésének módszereivel dolgozunk. És végül ott van a „befagyott tőke” módszere, azaz a teljesen szükségtelen konstrukciókba vagy az elhalasztható és pillanatnyilag nem fontos dolgokba való tőkeberuházás.

Ramzin professzor különleges meglepődését fejezte ki a „befagyott tőke” módszerével elért eredmények felett. — Ez azt jelentette, hogy az iparosítás tempóját lefokoztuk — mondotta. — Kétségtelen, hogy leszállította az ország gazdasági életének általános színvonalát és így a népesség nagy tömegeiben elégedetlenséget szült.

Másfelől Ramzin rámutatott a dolgok kevésbé reményteljes alakulásaira. Az Iparpárt tagjainak egy csoportját, amely a Sahti-bányában dolgozott, az OGPU letartóztatta. Többeket, akik a közlekedési iparban dolgoztak, szintén letartóztattak. Ezenkívül, mióta Trockijt száműzetésbe küldték és a trockista ellenzéki mozgalmat felszámolták, a korábbi belső politikai viszályok és ellentétek nagy része elhalványodott, ami által az Iparpárt működése sokkal nehezebbé vált.

— Több segítségre van önöktől szükségünk — vonta le a végkövetkeztetést Ramzin professzor. — De mindennél jobban szükségünk van fegyveres beavatkozásra, ha egyáltalában akarjuk, hogy a bolsevik rendszer megbukjék.

N. C. Djenyiszov, a Torgprom elnöke emelkedett ezután szólásra. Amikor beszélni kezdett, a kis csoport tiszteletetadó, feszült csendben hallgatott.

— Amint tudják — mondotta Djenyiszov — tárgyaltunk

Poincaréval és Briand-nal is. Bizonyos idő óta Poincaré teljes rokonszenvet nyilvánít aziránt, hogy a Szovjetunió ellen fegyveres beavatkozást szervezzenek és az egyik vele tartott minapi megbeszélésünkön, amint az urak emlékezni fognak, kijelentette, hogy az ügyet, a terv kidolgozása céljából, már áttették a francia vezérkarhoz. Most nekem jutott az a szerencse, hogy további rendkívüli fontosságú bejelentést tegyek önöknek.

Djenyiszov, miközben hallgatósága feszült várakozásban figyelt, drámai szünetet tartott.

— Közölhetem önökkel, hogy a francia vezérkar, *Joinville* ezredes vezetésével, rendkívüli bizottságot alakított a Szovjetunió elleni támadás megszervezésére.¹

A bejelentést nyomban vásári hangulat követte és mindenki izgatottan kommentálta a hírt. A füstös teremben valamennyien egyszerre beszéltek. Néhány perche tellett, míg Djenyiszov folytatni tudta a Torgprom tevékenységéről szóló jelentését.

2. A támadás terve

A Szovjetunió elleni katonai támadás dátumát 1929 késő nyarára vagy legkésőbb 1930 nyarára tűzték ki.

A fő katonai erőt Lengyelországnak, Romániának és Finnországnak kell szállítania. A francia vezérkar vállalta, hogy katonai kiképzőket küld és esetleg rendelkezésre bocsátja a francia légierőt. Németországnak technikusokat és önkéntes ezredeket kell szolgáltatnia. A hajóhad angol. A támadási terv a Hoffmann-terv egyik alkalmazása.

Az első lépést Romániának kell megtennie egy Besszarábiában kiprovokált határincidens kapcsán. Ezután lépnek majd a színre Lengyelország és a Balti-államok. Wrangel fehér hadserege, mely állítólag százezer főt számlál, Románián keresztül csatlakozik a déli intervenciós hadsereghez. Az angol flotta a Fekete-tengeren és a Finn-öbölben támogatja a hadműveleteket. Krasznov kozákjainak 1921 óta a Balkánon elhelyezett hadseregét Novorosszijszk környékén, a Fekete-tenger partján szállítják partra. Ezek azután a Don irányában vonulnak előre, miközben lázadásokat szítanak a doni kozákok körében, hogy azután betörjenek Ukrajnába. Ennek a hadmozdulatnak az a célja, hogy elvágja az összeköttetést a Donyec-szénmedence és Moszkva között, ami által válságot idéz elő a szovjet érc- és tüzelőutánpótlásban. Moszkvát és Leningrádot egyidejűleg támadják, mialatt a déli hadsereg oldalszárnyával

a Dnyepr jobbpartjára támaszkodva, Ukrajna nyugati részén át nyomul előre . . .

A terv szerint valamennyi támadást hadüzenet nélkül, kápráztató gyorsasággal kell végrehajtani. Úgy vélték, hogy ilyen nyomás alatt a Vörös Hadsereg hamarosan összeomlik és a szovjet rendszer bukása csak napok kérdése.

A Torgprom vezetői által egybehívott konferencián, a francia vezérkar nevében Joinville ezredes megkérdezte Ramzin professzort, hogy milyen lehetőségek vannak arra, hogy a külső támadás megindításakor a Szovjetunión belül, az ellenzéki elemek tevékeny katonai segítséget nyújtsanak. Ramzin azt felelte, hogy az ellenzéki elemek, noha Leon Trockij száműzetése óta szétszóródtak és a föld alá kényszerültek, még mindig elég nagy számban vannak ahhoz, hogy szerepet játszanak.

Joinville ezredes azt ajánlotta, hogy az Iparpárt és szövetségesei alkossanak egy speciális „katonai csoportot”. Megadta Ramzinnak több Moszkvában tartózkodó francia titkos ügynök nevét, akik esetleg segítségükre lehetnek egy ilyenfajta szervezet megteremtésében.

Ramzin professzor — látszatra még mindig hivatalos szovjet ügyben — Párizsból Londonba utazott, hogy Sir Henri Deterding „Royal Dutch Shell”-vállalatának és az óriási angol hadianyag-trösztnek, az egykor nagy oroszországi érdekeltségekkel rendelkező és a kétes hírű *Sir Basil Zaharoff* vezetése alatt álló „Metro Vickers”-nek képviselőivel találkozzék. Az orosz professzort úgy informálták, hogy noha ebben a szovjetellenes intervenciós tervben Franciaországnak jut a vezetőszerp, Anglia is kész megtenni a magáét. Az angol érdekeltségek pénzügyi támogatást nyújtanak; továbbra is diplomáciai nyomást gyakorolnak a Szovjetunió elszigetelése érdekében és a támadás idejére kölcsönadják az angol flottát . . .

Moszkvába visszatérve, Ramzin professzor jelentést tett összeesküvő társainak külföldi útja eredményéről. Megegyeztek abban, hogy az Iparpárt két feladat elvégzésére összpontosítja erejét. Mindenekelőtt igyekszik a lehető legválságosabb helyzetet előidézni az iparban és a mezőgazdaságban, hogy ezáltal a tömegek elégedetlenségét hozza létre és politikailag gyengítse a szovjet rendszert; másodsorban kiépít egy olyan szervezetet, amely a szovjet vonalak mögött végrehajtott szabotázs- és terrorcselekedetekkel közvetlen segítséget nyújt majd a támadó hadseregeknek.

A Moszkvában tartózkodó francia ügynökökön keresztül csakúgy ömlött a Torgprom által az ipar különböző ágaiban elvégzendő szabotázs-cselekedetek támogatására küldött pénz.

A fémiparnak ötszázezer, az olaj- és kátrányiparnak háromszázezer, a textiliparnak kétszázezer, az elektromosiparnak százezer rubel jutott. A francia, angol és német ügynökök kérésére az Iparpárt tagjai és szövetségeseik speciális kémjelentéseket készítettek a szovjet repülőgépgyártásról, a repülőterek építéséről, a hadianyag- és vegyészetiipar fejlődéséről és a vasúti hálózat állapotáról.

Az invázió napjának közeledése nagy várakozásokat ébresztett az emigráns cári milliomosok körében. Az egyik Torgprom-vezető, Vlagyimir Rjabusinszkij, a Párizsban megjelenő *Vozrozdényije* nevű emigráns újságban 1930 július 7-én „A szükséges háború” címen meglepő cikket írt.

„A Harmadik Internacionále elleni és az Oroszország felszabadítását célzó eljövendő küzdelmet a történelem minden bizonnyal a legigazságosabb és a leghasznosabb háborúk közé fogja sorolni” — írta Rjabusinszkij. — „A korábbi intervenciós kísérletek azért vallottak kudarcot vagy azért maradtak abba, mert túlságosan költségesnek bizonyultak. 1920-tól egészen 1925-ig a szakértők úgy tervezték, hogy ezt az oroszországi hadműveletet egymillió katona felhasználásával hat hónap alatt lebonyolítják. A kalkulációk szerint a kiadások százmillió angol fontot tettek volna ki.”

Am most, írta a cári emigráns milliomos, a szovjet rendszer szétzúzásához szükséges beruházások, tekintettel a Szovjetunió belső politikai és gazdasági nehézségeire, sokkal kevesebbet emésztene fel.

„Valószínűleg ötszázezer katona és három-négy hónap elég volna ahhoz, hogy ezt a munkát nagyjából elvégezzük. Persze a kommunista bandák végleges felmorzsolása valamivel több időt venne igénybe, de ez már inkább rendőri tisztogatómunka volna, aminek édeskevés köze van a katonai hadműveletekhez.”

Rjabusinszkij ezután hozzálátott annak a felvázolásához, hogy milyen „üzleti” haszonnal jár majd Oroszország előzőnlése. Egy gyarapodó orosz gazdaság, amelyet hozzá hasonló emberek irányítanak, bizonygatta, „különböző árufajták iránt mutatkozó kereslet formájában évenként rendszeresen annyi pénzt ömlesztene az európai gazdasági életbe, hogy Ausztria, Németország és Nagybritannia ötmillió munkanélküli hadseregét könnyen fel lehetne számolni.”

A szovjetellenes kereszteshadjárat természetesen „az emberi-

ség nagy. szent vállalkozása és erkölcsi kötelessége” volt, de minderről megfélemlkezve és csupán „a tiszta, minden sallangtól mentes, lélektelen üzleti szempontot” vizsgálva, Rjabusinszkij rámutatott a lényegre :

„... határozott biztonsággal állíthatjuk, hogy nincs a világnak még egy olyan vállalkozása, amely üzleti szempontból igazoltabb vagy hasznothajtóbb lenne, mint Oroszország felszabadításának végrehajtása.

Ha az emberiség egybillió rubelt költ erre, akkor nem kevesebb mint ötbilliót kap érte cserébe, azaz ötszáz százalékot évente, azzal a kilátással, hogy a profitráta minden évben további száz vagy kétszáz százalékkal emelkedik.

Hol találhatnánk ennél jobb üzletet ?”

3. Egy pillantás a kulisszák mögé

A huszas évek végéfele Németországban véletlenül felfedtek egy esetet, amelynek kapcsán villanásnyi fény esett az európai nagykapitalizmus és diplomácia alvilágában ezekben az években szőtt fantasztikus demokrácia- és szovjetellenes összeesküvések szövevényére.

A német rendőrség detektívjei Frankfurt városában, egy szokásos razzia során, véletlenül nagytömegű hamisított orosz bankjegyre bukkantak. Ezek a hamis cservonyecok hatalmas kötegekben feküdtek és arra vártak, hogy hajón a Szovjetunióba szállítsák őket.

Az ezt követő „Cservonyec-per” néven ismeretes bírói eljárás nemzetközi szenzációvá dagadt. A tárgyalások során Európa több előkelő személyiségének neve került felszínre. Ezek között volt Sir Henri Deterding és titokzatos ügynöke, *Georg Bell*; a cári olajmágnás Nobel; a bajor nácibarát iparmágnás *Willi Schmidt* és a hírneves Max Hoffmann tábornok, aki röviddel a tárgyalás vége előtt halt meg.

A szovjet bankók hamisításával vádoltak: Bell, Schmidt és két georgiai összeesküvő, *Karumidze* és *Szadatjerasvili* voltak. A két utóbbi azelőtt szoros kapcsolatban állt Noi Jordaniával. A tárgyalás során fokozatosan kiderült, hogy a vádlottak Szovjet-Kaukázust szándékozták a hamis bankókkal elárasztani. Ezzel politikai feszültséget és zűrzavart akartak előidézni a Szovjetunióban.

— Az olyan gazdasági tényezők — jegyezte meg a tárgyalást vezető bíró — mint az olajforrások és az ásványi nyersanyagok, úgy látszik, döntő szerepet játszottak a tervben.

Csakhamar világossá vált, hogy a hamisítási terv csupán egy kis része egy óriási méretű összeesküvésnek. A náci barát iparmágus, Willi Schmidt, azt vallotta, hogy noha ő elsősorban „a német kommunizmus megsemmisítésén” fáradozik, hite szerint először az oroszországi szovjet rendszert kell megdönteni. Bevallotta, hogy amikor Hoffmann tábornok 1926-ban Londonba ment, hogy bemutassa az angol Külügyi Hivatalnak az Oroszország elleni francia-német-angol szövetség felvonulási tervének egy másolatát, ő fedezte a tábornok költségeit. Schmidt elmondotta a bíróságnak, hogy mind jelleme, mind a nagy angol olajérdekeltségekkel fennálló állítólagos kapcsolata miatt, a legnagyobb bizalommal viseltetik Hoffmann tábornok iránt.

Karumidze, a georgiai összeesküvő felfedte, hogy a „nagy olajérdekeltségek” Sir Henri Deterding vállalkozásaival azonosak és az utóbbi az összeesküvők fő pénzügyi támogatója. A további vallomások kimutatták, hogy hatalmas németországi, franciaországi és angolai pénzügyi és politikai csoportok alaposan kidolgozott tervet készítettek arra, hogy a Kaukázust a Szovjetuniótól elválasszák. Ez lett volna az első mozdulat az Oroszország ellen indítandó általános háború előidézésére. A „felszabadult területek gazdasági kihasználására” szindikátusokat alakítottak. Németországnak kellett volna szállítani a csapatokat, technikusokat és a fegyvereket. Az angol-francia csoport pénzügyi és diplomáciai nyomást gyakorolt volna Romániára és Lengyelországra, hogy azok részvételét a kereszteshadjáratban biztosítsák.

Egy okmányt, „amelynek nyilvános közzététele a német állam biztonságát veszélyeztette volna”, zárt ajtók mögött olvastak fel. Az értesülések szerint ez az okmány a német hadparancsnokságot is belekeverte az ügybe.

A per kezdett veszélyessé válni. „Noha a német külügyminisztérium és az angol követség kijelentették, hogy semmit sem fognak eltitkolni a közönség előtt — jelentette 1927 november 23-i számában a *New York Times* — nyílt titok, hogy a rendőrség parancsot kapott az egész ügy eltussolására.”

A cservonyec-per váratlan és furcsa befejezést nyert. A német bíróság érvelése szerint, miután a bankjegyek sohasem kerültek forgalomba s a rendőrség forgalombahozataluk előtt lefoglalta a készletet, a törvénykönyv szigorú értelmezése szerint hamisítás nem történt. Noha „a szovjet pénz hamisítása kétségtelenül be-

bizonyosodott — jelentette ki a bíróság — mindamellett megállapítható, hogy a hamisítók és szövetségesei önzetlen politikai okból cselekedtek és így méltányos a felmentő ítélet". A vádlott összekülvők mint szabad emberek hagyták el a tárgyalótermet.

Sir Henri Deterding közzétett nyilatkozata után a szenzációs esetre vonatkozó hivatkozások eltűntek az újságokból.

„Igaz, hogy ismertem Hoffmann tábornokot. Csodáltam őt mint katonát és mint parancsnokot. Sajnos, már nincs az élők sorában és így nem védheti meg magát... de én meg fogom védeni őt... Hoffmann tábornok a bolsevizmus engesztelhetetlen ellensége volt. Éveken keresztül dolgozott azon a terven, hogy egyesítse a nagyhatalmakat az orosz veszély elleni küzdelemre... Vágyott Moszkva ellen harcolni; ez minden, a háborúutáni politikával foglalkozó diák előtt ismeretes. Nagy kár, hogy már nem él, mert alapos választ adott volna rágalmozóinak...”

4. Világválság.

A Szovjetunió ellen tervezett támadást 1929-ről 1930 nyarára halasztották. Emigráns orosz körökben a halasztást azzal indokolták, hogy „a franciák nem készültek el”. De mindenki tudta, hogy „a felszabadított területek befolyási övezetei” miatt egyenlenségek törtek ki a különböző csoportok között. Az angol és francia csoportok a Kaukázus és a Donyec-medence ellenőrzése felett kaptak hajba s mindketten szembehelyezkedtek Németország Ukrajnára emelt igényével. Mindazonáltal Sir Henri Deterding, a mozgalom igazi vezetője továbbra is derűlátóan bízott abban, hogy ezeket a véleménykülönbségeket el lehet oszlatni és bizalmasan 1930 nyarára jósolta be a háború megindítását.

1930 június 15-én Deterding egy orosz emigránsnak a tőle kapott pénzt megköszönő levelére válaszolva így írt:

„Ha igazán hálás akar lenni, a következőket kérném Öntől: törekedjék arra, hogy a néhány hónapon belül feltámadó Oroszországban hazája egyik legjobb fia legyen.”

A következő hónapban Sir Henri Deterding volt a szónoka az orosz emigráns tisztek és arisztokraták fiai részére alapított katonai akadémia, a párizsi orosz *École Normale* tízéves fenn-

állása alkalmából rendezett ünnepélynek. A gyűlésen megjelentek az emigráns cári hercegek és hercegnők, püspökök, tábornokok, tengernagyok és az alacsonyabbrangú tisztek. Mellettük feszítettek díszegyenruhájukban a francia hadsereg magasrangú képviselői.

Deterding azzal kezdte beszédét, hogy az egybegyűlteknak nem kell megköszönniök neki azt a segítséget, amelyet munkájukhoz nyújt, mert hiszen ő csupán a nyugati civilizációval szembeni kötelességének tesz eleget. A hallgatóság soraiban helyetfoglaló, egyenruhás orosz fiatalemberekhez fordulva ezeket mondotta :

— Biznotok kell saját magatokban. Véssétek a szívetekbe, hogy minden munkát és cselekedetet orosz szülőföldetekre kell majd véghezvinnetek. A most nemzeti szerencsétlenségben élő Oroszország közeli felszabadításának reménye növekvőben van és napról-napra erősebbé válik. Közeleg nagy hazatok felszabadításának órája.

Sir Henri következő kijelentését az egész hallgatóság megtapsolta, a francia tisztek nem kevésbé lelkesen mint az emigráns oroszok :

— Oroszország felszabadítása hamarabb bekövetkezik majd, mint hiszik. Lehetséges, hogy csak néhány hónap kérdése !

E háborús előkészületek közepette egy váratlan és végzetes akadály merült fel : a világválság.

1930 december 18-án Benito Mussolini így összegezte ennek a példátlan eseménynek Európára való hatását :

— Az olaszországi helyzet 1929 végéig, egészen addig, amíg az amerikai gazdasági válság mint egy bomba hirtelen fel nem robbant, kielégítő volt. Nekünk, szegény európai vidékieknek ez nagy meglepetés volt. Megdöbbenve álltunk, akár a világ, amikor Napoleon halálát bejelentették... A szép táj hirtelen alámerült. És számunkra rossz napok következtek. A készletek harminc, negyven és ötven százalékot veszítettek értékükből. A válság elmélyült... Ettől a naptól kezdve újra kikerültünk a nyílt tengerre és ettől a naptól kezdve a hajózás rendkívül nehézé vált számunkra.

Munkanélküliség, éhség, óriási arányú erkölcsi züllés és nyomor voltak elkerülhetetlen kísérői a gazdasági összeomlásnak, amely a Wall Streeten vette kezdetét és mint egy hurrikán, végigsöpört Európán és Ázsián, magával ragadva mindazokat a nem-

zeteket, amelyeknek a bolsevizmus elleni „Szent Szövetséget” kellett volna alkotniok.

Nagybankok és ipari konszernek mentek tönkre szinte naponta, kis részvényesek jutottak koldusbotra, a munkások kikerültek az utcára. Miközben milliók haltak éhen, a gabona elrothadt a zsúfolt magtárakban, a felesleges vetőmagot újra beszántották a földbe, kávéval fűtötték a kemencéket, a halakat visszadobták a tengerbe. A világ nem tudta megfizetni a fölöslegesen termelt árukat. A javak elosztásának egész rendszere csődöt mondott.

1931 elején *Montague Norman*, az Angol Bank kormányzója, ezt írta *Moret*-nak a Banque de France kormányzójának: „Ha nem teszünk hathatós intézkedéseket a kapitalista rendszer megmentésére, egy éven belül vége, szerte a civilizált világban.”

Egy világ hevert romokban és a szörnyű romok között a hajótörött emberi lények egész nemzeteket kitevő serege, mint elveszett lelkek raja vándorolt...

A Távol-Keleten Japán úgy látta, elérkezett az ideje. A Tanaka- emlékirat első szakasza a megvalósulás útjára lépett.

1931 szeptember 18-ának éjszakáján japán katonai erők előzönlöttek Mandzsuriát. A kínai Kuomintang-haderőt, amely még mindig polgárháborút vívott a kínai kommunisták ellen, meglepetésszerűen érte a támadás és csak kis ellenállást tanúsított. Japán végigsöpört Mandzsurián, hogy „megmentse Kinát a bolsevizmustól”.

A második világháború megkezdődött — és nem egészen úgy, ahogy tervezték.

J E G Y Z E T

1. Ugyanez a Joinville ezredes (nem tévesztendő össze a második világháború francia ellenállási mozgalmának hőisével, Joinville tábornokkal. — *Ford.*) vezette 1918-ban a francia intervenció hadsereget Sziberióban. A párizsi Torgprom-gyűlés idején a francia vezérkar a következőkből állott: Foch tábornagy, aki 1919 óta mindig fegyveres beavatkozást követelt Oroszország ellen; Pétain tábornagy, akinek szovjetellenes érzelmeivel csak a demokráciától való felelme és a demokrácia iránti gyűlölete vetekedett; Weygand tábornok, aki 1920-ban a lengyel hadsereget vezette a Vörös Hadsereg ellen és aki azóta is faradhatatlan résztvevője maradt minden szovjet- és demokráciaellenes összeesküvésnek. Foch 1929-ben halt meg. Szárnysegéde, *Rene Hopital* később a hírhedt Német-Francia Bizottság elnöke lett, amelyet 1935 végén *Otto Abelz* náciügynök alapított, hogy Franciaországban szovjetellenes és nácipropagandát terjesszen.

HÁROM PER

1. Az Iparpárt pere

Az egyetlen ország, amelyet a világválság nem érintett, a föld egyhatodát kitevő Szovjetunió volt. Az az ország, amelyet 1917 óta szándékosan kirekesztettek a világpolitikából.

Mialatt az emberiség többi része a világválság terhe alatt nyögött, a Szovjetunió a történelem leggrandiózusabb gazdasági és ipari felépítésébe fogott. Sztálin első öt éves terve a régi Oroszországot a teremő munka példa nélkül álló hősi területévé alakította át. Egész városok keltek életre a csupasz pusztaságokból, új bányák, malmok és gyárak keletkeztek. Parasztok milliói képezték ki magukat szakmunkásokká, mérnökökké, tudósokká, orvosokká, építészekké és nevelőkké. Néhány év leforgása alatt ezerévnvi haladást értek el. És a muzsikok, akiknek ősei emberemlékezet óta primitív kaszák, kapák és faekék fölé görnyedtek rongyokba bugyolált hátukkal, most a megtermékenyített talajt traktorokkal és kombájnokkal aratták le és a kártékony rovarok ellen repülőgépekből kilővelt vegyszerekkel harcoltak. És e gigantikus nemzeti és forradalmi erőfeszítés közepette felcseperedett egy szovjet nemzedék, amely a cári zsarnokság megaláztatását sohasem ismerte.

Ugyanakkor a szovjet kormány erős kézzel csapott le a belső ellenségre. Három egymásután következő per hozta nyilvánosságra és zúzta széjjel a Torgprom cselszövényét, amely az angol-francia imperializmus és az oroszországi cári ellenforradalom utolsó nagyobb közös erőfeszítésének megnyilatkozása volt.

1930 október 28-án felfedték és letartóztatták Ramzin professzort és az Iparpárt sok más vezetőjét és tagját. Az OGPU embereinek rajtaütései egyszerre mentek végbe szerte a Szovjetunióban és ennek következtében őrizetbe vettek szociálforradal-

márokat, mensevikeket és a fehérgárdista mozgalmak földalatti tagjait, továbbá lengyel, francia és román titkosszolgálatbeli ügynököket.

Az Iparpárt vezetőinek pere 1930 november 25-étől december 7-ig zajlott le a moszkvai Legfelsőbb Szovjet Bíróság előtt. A nyolc vádlottat, beleértve Ramzin professzort és Viktor Lari-cevet, a Szovjetunió ellen tervezett idegen összeesküvések támogatásával vádolták, valamint szabotázs- és kémselekedetek véghezvitelével és a szovjet kormány megdöntését célzó összeesküvésben való részvétellel. Az egybegyűjtött és eléjűktárt bizonyítékokkal szemben a vádlottak megtörtek és bevallották bűnüket. Vallo-másuk nemcsak kém- és szabotázs-műveleteikre derített teljes fényt, de lerántotta a leplet Sir Henri Deterding, Joinville ezredes, Leslie Urquhart, Raymond Poincaré és más nevezetes, az Ipar-pártot és a Torgpromot támogató európai katonák, államférfiak és üzletemberek működéséről is.

Öt vádlottat — köztük Ramzin professzort és Viktor Lari-cevet — mint hazaárulókat a legnagyobb büntetésre, golyóáltali halálra ítélték. A három másik vádlottat, akik mint technikusok, parancsokat hajtottak végre, 10 évi börtönbüntetéssel sujtották.¹

2. A mensevikek pere

Röviddel az Iparpárt felszámolása után, 1931 március 1-én, egy volt mensevikekből álló, nagykiterjedésű szabotázs-szervezet 14 vezetője került a moszkvai Legfelsőbb Szovjet Bíróság elé.² A mensevik-per vádlottjai között több kulcspozíciót betöltő és fontos műszaki beosztású magasrangú hivatalos személy volt. A szovjet rendszer korai időszakában ezek a mensevikek azt állították, hogy felhagytak az ellenségeskedéssel a bolsevikokkal szemben. Az Iparpárttal és más titkos szovjetellenes elemekkel szövetszervezve, becsempészték magukat kormányzati kulcsállásokba. A mensevik összeesküvők egyikének, *Groman*-nak sikerült a Szovjet Ipari Tervhivatal (Gosplan) egyik magas állását megszereznie és megkísérelte az első ötéves terv egyes szakaszait sabotálni. Helytelen becsléseket csinált és az életfontosságú iparágakban alacsonyabbra helyezte a termelési célkitűzést.

Az „Összunió Iroda”, amely a titkos mensevik szervezet központi bizottsága volt, 1928 és 1930 között hozzávetőlegesen mintegy ötszázezer rubelt kapott idegen forrásokból. Ebből a legtöbbet a Torgprom adta, de más szovjetellenes csoportok szintén

tekintélyes adományokat juttattak az összeesküvőknek és egyben szoros kapcsolatokat tartottak fenn velük. A mensevikeket erősen támogatta a második Internacionále, a szovjetellenes szociáldemokraták, jobboldali szocialisták vezetése alatt álló munkásszervezet.

A vádlottak vallomásai szerint a fő összekötő a külföldi szovjetellenes körök felé *Rafael Abramovics*, a volt orosz mensevik vezető volt, aki a forradalom után Németországba menekült. Az összeesküvés egyik feje, *Vaszilij Ser* ezt vallotta:

— 1928-ban Abramovics hazatért külföldről. Mi, az „Összunió Iroda” tagjai, előzetesen értesültünk jöveteléről.

Abramovics rámutatott annak szükségességére, hogy a munkát elsősorban a felelős szovjet alkalmazottak csoportjára összpontosítsuk. Azt is hangsúlyozta, hogy ezeket a csoportokat egyesíteni kell és a bomlasztó munkának sokkal határozottabb ütemet kell adni.

Egy másik mensevik összeesküvő, *Lázár Szalkind* így vallott a bíróság előtt:

— Abramovics arra a végkövetkeztetésre jutott, hogy a szovjet gazdasági rendszer különböző ágaiban meg kell kezdeni a szabotázs módszerek tevékeny alkalmazását, hogy a munkásosztály és a paraszti tömegek szemében a szovjet gazdasági politikája szétzüllöttnek hasson. A szovjet hatalom elleni küzdelem második bázisa, jelentette ki Abramovics, a katonai beavatkozás.³

1931 március 9-én a Szovjet Legfelsőbb Bíróság meghozta ítéletét. A mensevik vádlottakat öttől tíz évig terjedő börtönbüntetéssel sújtották.

3. A Vickers-mérnökök pere

1933 március 11-ének estéjén, fél 10 óra tájban, a szovjet kormány utolsó csapást mért a Torgprom-összeesküvők maradványaira. Az OGPU emberei Moszkvában letartóztattak hat angol mérnököt és tíz orosz, akik valamennyien a Metropolitan-Vickers angol elektromosgépkonszern moszkvai irodájának alkalmazottai voltak. Az angol alattvalókat és orosz szövetségeseiket azzal

vádolták, hogy az angol Intelligence Service szolgálatában kém- és szabotázscelekedeteket hajtottak végre a Szovjetunióban.

A Vickers-cég moszkvai képviselőjének vezetője egy *C. S. Richards* nevű kapitány volt, aki röviddel a letartóztatások előtt sietve visszatért Angliába. Richards 1917 óta, amikor mint az Intelligence Service kapitánya résztvett az Arhangelszk szövetséges megszállását megelőző szovjetellenes cselszövésekben, angol ügynök volt Oroszországban. Vezetése alatt a Metro-Vickers moszkvai irodája később az oroszországi angol titkosszolgálat működési központja lett.

A szovjet hatóságok által Moszkvában letartóztatott angol „mérnökök” között szerepelt Richards kapitánynak az arhangelszki expedícióban résztvett volt társa, *Allan Monkhouse*, aki most Richards helyettese volt.

Monkhouse, noha az ellene emelt vádakkal kapcsolatban tagadta bűnösségét, bevallotta, hogy előzőleg együttműködött Richards-szal. Vallomásában ezeket jelentette ki:

— Richards-szal 1917-ben Moszkvában és később Arhangelszkben találkoztam, ahol — és ezt megerősítem — az Intelligence Service kapitányi tisztjét viseltem. Ismeretes előttem, hogy Richards 1918 áprilisában vagy májusában Moszkvában volt. Nem tudom, hogy miért jött Moszkvába, de abból, amit elmondott, tudom, hogy akkor titokban lépte át a finn-orosz határt. 1923-ban kinevezték a Metropolitan-Vickers Electrical Export Company igazgatójává. Ugyanebben az évben Moszkvába utazott, hogy gyári felszerelések szállítása ügyében tárgyaljon.

Monkhouse-t 1924-ben küldték vissza Oroszországba, hogy Richards mellett a Vickers moszkvai hivatalában dolgozzék.

Leslie Charles Thornton-t, egy másik letartóztatott Vickers-alkalmazottat, mint a Vickers gyárberendező főmérnökét küldték Moszkvába. Thornton egy dúsgazdag cári textilgyáros fia volt és születésénél fogva orosz állampolgár. A forradalom után vette fel az angol állampolgárságot és ekkor lett az angol Intelligence Service ügynöke. Két nappal a letartóztatása után aláírásával ellátott írásbeli vallomást tett, amelyben a többi között ezeket állította:

— A Szovjetunió területén véghezvitt összes kémkedési műveleteinket ügynöke, *C. S. Richards* útján az angol Intelli-

gence Service irányította. C. S. Richards, a Metropolitan-Vickers Electrical Export Company Ltd. ügyvezető igazgatójának tisztjét viseli.

A Szovjetunió területén a kémkedési műveleteket én és Monkhouse vezettük. Mi a fentnevezett angol cég képviselői voltunk s a hivatalos egyezmény alapján turbinák és elektromos felszerelés szállítására, valamint technikai segítség nyújtására vonatkozó szerződések letárgyalására küldtek ki bennünket a szovjet kormányhoz. C. S. Richards által nekem adott utasítások alapján fokozatosan belevontuk a Szovjetunióba érkezett angol személyzetet a kémszervezetbe és az információknak megfelelően utasításokat adtunk nekik.

William MacDonald Vickers-, „mérnök” szintén helytállónak nevezte az ellene felhozott vádakát és ezeket állította :

— A Metropolitan-Vickers álcája mögött a Szovjetunióban végzett felderítő munka vezetője Thornton volt, aki mint gyárberendező főmérnök működött. A képviselőt feje Monkhouse volt, aki szintén résztvett Thornton illegális munkájában. Thornton segéde az utazással kapcsolatos munkákban és a kémtevékenységben *Cushny* mérnök volt, az angol hadsereg tisztje és most a Metropolitan-Vickers cég mérnöke. Ez a főcsoportja a felderítő munkát végző és kémtevékenységet kifejtő oroszországi szervezetnek.

A Vickers-, „mérnökök” letartóztatása jó alkalom volt arra, hogy Angliában azonnal viharos szovjetellenes propaganda induljon meg. *Stanley Baldwin* miniszterelnök nem is várva arra, hogy a vádakát és a per bizonyítékait meghallja, kategórikusan kijelentette, hogy a letartóztatott brit alattvalók teljesen ártatlanok. A parlament tory tagjai megint azt követelték, hogy szüntessenek meg Moszkvával minden kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatot. Anglia szovjetuniói követe, *Sir Esmond Ovey*, Sir Henri Deterding barátja, berohant a moszkvai szovjet külügy-minisztériumba és közölte Maxim Litvinovval, hogy a foglyokat tárgyalás nélkül haladéktalanul szabadon kell bocsátani, mert különben ez „súlyos következményekkel járna a kölcsönös kapcsolatokra”.

Amikor végül április 12-én a moszkvai régi nemesek klubjának kéktermében a tárgyalás megindult, az angol közvéleménnyel azt akarták elhitetni, hogy nincs szó komoly tárgyalásról és a brit mérnököket a legszörnyűbb kínzásoknak vetették alá, hogy be-

ismerő vallomásokat csikarjanak ki belőlük. A március 20-i *Daily Express* így sáptózott: „Honfitársaink az orosz börtön rémségeit élik át!” Az április 17-i *Times* kijelentette, hogy „Nagy aggodalom észlelhető, mert nem tudják, hogy mi történt MacDonalddal a börtönben az egyes tárgyalási napok között. Azok, akik ismerik a Cseka módszereit, úgy vélik, hogy az élete veszélyben forog.” Lord Rothermere *Daily Mail*-je, mely néhány hónappal ezután *Sir Oswald Mosley* angol fasiszta pártjának félhivatalos orgánumává lett, közölte olvasóival, hogy az OGPU egy titokzatos „tibeti kábítószert használ, amely áldozatainak akarateréjét megbénítja”.

Mindennek ellenére később az összes lefogott brit alattvalók kinyilatkoztatták, hogy a szovjet hatóságok a legnagyobb udvarias-sággal és figyelmességgel bántak velük. Egyikkel szemben sem alkalmaztak semmiféle kényszert, harmadfokú módszereket vagy erőszakot. Allan Monkhouse, aki egy egész halom bizonyítékkal szemben továbbra is szemtelenül tagadta, hogy tudomása lett volna arról, amit kollégái csináltak, a *London Dispatch*-nek március 15-én adott nyilatkozatában a következőket mondotta az OGPU vallatóiról:

— Rendkívül kedvesek voltak hozzám és a vallatást a legjózanabb mérséklettel végezték. Vallatóim kitűnő embereknek látszottak, akik értettek munkájukhoz. Az OGPU-börtön minden kritikát kibír, teljesen tiszta, rendes és jól szervezett. Ez volt életemben az első eset, hogy letartóztattak, de már látogattam angol börtönöket is és állíthatom, hogy az OGPU cellái sokkal jobbak. Az OGPU hivatalnokai mindent megtettek kényelmem érdekében.

Mégis, az angol kormány a toryk nyomására letiltott minden exportot a Szovjetunió felé. A két ország között a kereskedelmi forgalom leállt.

Április 15-én Leslie Thornton az angol megbízottakkal folytatott magánbeszélgetés után visszavonta a bűnösségének elismeréséről szóló és aláírásával ellátott vallomását. A tárgyaláson elismerte, hogy a tények, amelyeket leírt, lényegében helyesek voltak, de a „kém” szó használata pontatlan volt. Amikor megpróbálta megmagyarázni, hogy miért használta először ezt a szót, Thornton azt mondotta, hogy akkor „izgatott” állapotban volt. Visinszkij szovjet ügyész nyilvános tárgyaláson feltett kérdéseire elismerte, hogy vallomásait „szabad akaratból”, „minden külső kényszer nélkül” tette. Saját szavai szerint ez a tárgyaláson így hangzott:

Visinszkij: Semmit sem forgattak ki eredeti értelméből?

Thornton: Nem. Ön nem változtatott rajta semmit.

Visinszkij: De talán Roginszkij (helyettes ügyész) igen?

Thornton: Ő sem.

Visinszkij: Talán az OGPU ferdített valamit?

Thornton: Nem, saját kezemmel írtam alá.

Visinszkij: És mi van a fejével? Amikor írt, mérlegelte és átgondolta azt, hogy mit csinál?

Thornton: (nem felel).

Visinszkij: És kinek a feje gondolkodik most maga helyett?

Thornton: Most másképpen érzek.

William MacDonald, a brit megbízottakkal Moszkvában folytatott magánbeszélgetés után ugyancsak visszavonta eredeti kijelentéseit. Azután szembentalálta magát a szovjet hatóságok által felhalmozott bizonyítékokkal. MacDonald ismét meggondolta magát és visszatért a bűnösségét elismerő vallomásához. Ezek voltak a tárgyalóteremben kihangzott utolsó szavai: „Bevallottam bűnösségemet s ehhez nincs több hozzáfűzni valóm.”

Április 18-án a Legfelsőbb Szovjet Bíróság meghozta ítéletét. Egy kivételével valamennyi orosz cinkost bűnösnek találták és 3-tól 10 évig terjedő börtönbüntetéssel sújtották őket. *Albert Gregory* angol alattvalót, miután nem volt elegendő bizonyíték ellene, felmentették. Az öt többi angol mérnököt bűnösnek találták. *Monkhouse*, *Nordwall* és *Cushny* vádlottakat a Szovjetunióból való kitoloncolásra, *Leslie Thornton* két-, *William MacDonald*ot pedig háromévi börtönbüntetésre ítélték.

Az ítéletek enyhék voltak és az ügyet sietve lezárták. A szovjet kormány elérte célját és felgöngyölítette a Torgprom-összeesküvés maradványait s egyben felszámolta az oroszországi angol *Intelligence Service* központját. A kereskedelmi kapcsolatokat újra felvették és az angol vádlottak, *Thornton* és *MacDonald*ot beleértve, visszahajóztak Angliába. Az angol toryk Szovjetunió iránti ellenségeskedésénél sokkal veszélyesebb jelenség tűnt fel a nemzetközi politika horizontján.

Hitler Adolf magához ragadta a legfőbb hatalmat Németországban.

J E G Y Z E T E K

1. Két nappal a tárgyalás befejezése után *Ramzin* professzor és a négy másik halálraítélt vádlott kegyelmi kérvényt nyújtott be a Legfelsőbb Szovjet Bírósághoz.

A bíróság, azzal az indokolással, hogy Ramzin és társai csak eszközök voltak a Szovjetunió kívül tartózkodó összeesküvők kezében, helyt adott a kérelemnek és a halálbüntetést tízévi börtönbüntetésre változtatta át. A tárgyalást követő évek során Ramzin professzor, akinek új tudományos munkásságához a szovjet hatóságok minden lehető támogatást megadtak, teljesen meggyőződött a szovjet életmód helyességéről és értékesen hozzájárult a Szovjetunió ipari fejlesztéséhez. 1943 július 7-én kitüntették a Lenin-rendjellel és egyszerűsített turbogenerátor találmányáért, amelyről azt mondják hogy a legjobb a világon, Sztálin-díjat kapott. A Kreml egyik rendelete értelmében a turbogenerátor feltalálójának nevét viseli.

2. A mensevik csoport az orosz szociáldemokrata párt, az eredendő orosz marxista szervezet egyik frakciója volt. Az orosz szociáldemokrata párt 1903-ban Londonban megtartott II. kongresszusán a szervezet két egymással szembenálló csoportra szakadt. Utóbb ezek a szembenálló csoportok pártokká alakultak át. Lenin csoportját bolsevikoknak nevezték (a bolsinsztvo — többség — szóból); Lenin ellenfeleit pedig mensevikeknek (a mensinsztvo — kisebbség — szóból). A bolsevikok később, Lenin javaslatára, felvették a kommunista nevet és a bolsevik part hivatalos neve a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja lett.

3. Abramovics Németországban kiáltványt adott ki, melyben tagadta, hogy a Szovjetunióba utazott volna és ott titkos megbeszéléseken vett volna részt. Mindazonáltal elismerte, hogy „pártunknak volt a Szovjetunióban egy illegális szervezete, melynek képviselői és egyéni tagjai, levélileg és szervezetileg összeköttetésben álltak berlini külügyi bizottságunkkal”.

Abramovics később az Egyesült Államokba utazott. Amerikában folytatott tevékenységére vonatkozóan lásd a XXIII. részt.

EGY KORSZAK LEÁLDOZÁSA

„A bolsevizmus veszélyé”-nek propaganda-mítosza hatalomra juttatta a náciizmust. Hitler Adolf, ez a kétes hírű osztrák káplár és Reichswehr-kém azzal az ürüggyel, hogy Németországot megmenti a kommunizmustól, a német birodalom kancellárjává lépett elő és 1933 február 27-én a provokáció egy addig soha nem látott eszközének alkalmazásával — a német Reichstag felgyújtásával — még ennél is magasabbra emelkedett. A tüzről, amelyet a náciik maguk idéztek elő, Hitler azt kürtölte világgá, hogy jeladás volt a kommunisták részéről a német kormány elleni felkelésre. Ezzel az ürüggyel a náciik kihirdették az ostromállapotot, bebörtönözték vagy legyilkolták a vezető antifasisztákat és megsemmisítették a szakszervezeteket. A Reichstag füstölgő romjaiból Hitler mint a Harmadik Birodalom Führere lépett elő.

A Harmadik Birodalom, mint a reakció és az antidemokratikus világ védőbástyája, elfoglalta a cárizmus fehér ellenforradalmának helyét. A náciizmus, felszerelve a feléledő német imperializmus óriási ipari és katonai erőforrásaival, az ellenforradalom apoteózisává vált. Politikai hittétele a cárizmus sötét gyűlölködéseinek és fanatikus előítéleteinek feltámadása volt. Rohamesapataiban új életre keltek a régi „Fekete Százak”, amelyeket most a szabályszerű katonai apparátus státusába emeltek fel. A nagyarányú pogromok és egész népek kiirtása a Harmadik Birodalom kormányának hivatalos programjához tartoztak. A „Cion jegyzőkönyvei” szolgáltatták a náci ideológiát. Maguk a náci vezetők az oroszországi fehér terror Wrangel és Ungern báróinak szellemi leszármazottjai voltak.

A tizenötéves sánta béke és az „antibolsevizmus” jegyében a világ demokráciája és a haladás ellen folytatott titkos háború meghozta elkerülhetetlen gyümölcsét. A lángok, amelyek a Reichs-

tagot elemésztették, hamarosan tovatérjedtek és addig sokszorozódtak, mígnem az egész földtekét fenyegetni kezdték.

„Előlről kezdjük ott, ahol hat évszázaddal ezelőtt abbahagytuk” — írta Hitler a „Mein Kampf”-ban. — „Mi megváltoztatjuk a délnek és nyugatnak tartó örök német vándorlás irányát és kelet felé tekintünk. Ezzel végetvetünk a háborúelőtti idők gyarmati és kereskedelmi politikájának és áttérünk a jövő területi politikájára. Ha új földről beszélünk, akkor elsősorban csak Oroszországra és határállamaira gondolunk.”

Az „antibolsevizmus” csalétke, mint valami hatalmas mágnes vonzotta magához a világreakció és imperializmus erőit Hitler Adolf támogatására. Ugyanazok az államférfiak és militaristák, akik azelőtt minden szovjetellenes fehér intrikát és összeesküvést támogattak, most mint a náciizmus fővédői és mozgatóerői jelentkeztek. Franciaországban az az antibolsevik kör, amely annak idején Foch tábornagyot és volt hadsegédeit, Pétaint és Weygandot körülvette, nem vett tudomást arról a veszélyről, amit a náciizmus saját országa számára jelentett, mert mohóságában nem látott mást, mint az antibolsevik mozgalmak egy új, leghatalmasabb szövetségesét. A finn Mannerheim, a magyar Horthy, a csehszlovák Sirovy és a titkos szovjetellenes háború összes többi európai sakkfigurája egyik napról a másikra a Kelet ellen irányuló náci agresszió élharcosaivá lettek.

1933 májusában, mindössze néhány hónappal azután, hogy Hitler Németországban hatalomra jutott, Alfred Rosenberg Angliába utazott, hogy Sir Henri Deterdinggel tanácskozzék. A náci „filozófust” az olajmágnás a windsori kastély közelében lévő Buckhurst Park-i vidéki birtokán látta vendégül. Ekkor már az antibolsevik kereszteshadjárat angol tory hirdetői körében egy hatalmas és növekvő náci barát tábor csoportosult.

1933 november 28-án Lord Rothermere *Daily Mail*-je megpendítette azt a motívumot, amely csakhamar döntő hangot kapott az angol külpolitikában:

„Németország erőteljes, fiatal nemzeti szocialistái Európa védői a kommunista veszéllyel szemben. Németországnak szüksége van mozgási lehetőségekre. Németország energiatartalékainak és szervezési képességének a bolsevik Oroszország felé térítése hozzásegítené ahhoz, hogy az orosz népet visszahelyezzék civilizált életkörülmények közé és talán megint egyszer sikerülne a világkereskedelmet a prosperitás felé terelni.”

Náci vezetés alatt, a világ összes szétszórt antibolsevik, anti-demokratikus és fehér ellenforradalmi erőit egyetlen egy nagy nemzetközi egységben kívánták mozgósítani, hogy az európai demokráciát széjjelzúzzák, a Szovjetuniót megtámadják és esetleg megkíséreljék a világuralmat is megszerezni.

De a nyugati demokráciáknak voltak államférfiai, akik nem voltak hajlandók elfogadni Hitler antibolsevizmusát, mint az összes náci bűnök és összeesküvések gyógyírját. Angliában és az Egyesült Államokban akadt két vezető politikus, akik kezdettől fogva látták, hogy a németországi náci diadal az angol és amerikai érdekeket súlyosan veszélyezteti. A Szovjetunió elleni tizenötéves titkos háború egy Frankensteint tenyésztett ki Európa szívében, egy militarizált szörnyeteget, aki a nemzetek békéjét és biztonságát fenyegette.

Miközben Hitler rohamesapatai a német városok utcáin bunkósbotjaikat lóbálva végigvonultak és énekelték: „Ma a miénk Németország, holnap az egész világ” — váratlanul felhangzott az angol tory antibolsevizmus volt vezetőjének, Winston Churchillnek intő szózata.

1933 decemberében Churchill drámai külsőségek közepette szakított tory kollégáival és a nácizmust a Brit Birodalmat fenyegető veszélynek bélyegezte. Közvetlen válaszként Lord Rothermere ama kijelentésére, hogy „Németország erőteljes, fiatal nemzeti szocialistái Európa védői a kommunista veszéllyel szemben”, Churchill ezeket mondotta:

— A fiatal erőteljes teutonok e bandái, akik Németország utcáin és útjain masíroznak, fegyverekre vágyakoznak és ha megkapják ezeket a fegyvereket, higgyék el nekem, akkor elvesztett területeik és gyarmataik visszaadását fogják követelni. És ha ennek a követelésüknek eleget tesznek, ez elkerülhetetlenül meg fogja rendíteni és minden valószínűség szerint alapjaiban meg fogja rázni valamennyi országot.

Churchill a náci Németország ellen megegyezést hirdetett Franciaországgal, sőt a Szovjetunióval is. Azok, akik azelőtt mint a bolsevikellenes ügy hőseit ünnepelték, most árulónak és háborús szítónak kiáltották ki.

Az Atlanti-óceán túlsó felén egy másik férfiú is látta, hogy a világtörténelem egyik korszaka lezárult. Az Egyesült Államok nemrég megválasztott elnöke, *Franklin Delano Roosevelt* hirtelen változtatott elődjének, *Herbert Hoover*nek, szovjetellenes politi-

káján. 1933 november 16-án teljes diplomáciai kapcsolat létesült az Egyesült Államok és a Szovjetunió között. Ugyanezen a napon Roosevelt elnök levelet intézett Maxim Litvinovhoz, amelyben ezeket írta :

„Bízom abban, hogy a népeink között most létesült kapcsolatok örökre megfelelőek és barátságosak maradnak és hogy ezentúl nemzeteink egymás közös javára és a világbéke megőrzése érdekében működnek majd együtt.”¹

Egy éven belül a náci Németország kilépett a Népszövetségből. Helyét a Szovjetunió foglalta el.

Az új korszak beköszöntött és rövidesen a történelem legfantasztikusabb és leghatalmasabb árulásainak korszaka lett. A terror, a gyilkok, az összeesküvés, az államcsíny, a cselvetés és a becsapás a multban példa nélkül álló titkos diplomáciájának kora.

És mindez a második világháborúban teljeseedett ki.

J E G Y Z E T

1. Ugyanebben az évben Raymond Robins ezredes újra meglátogatta a Szovjetuniót és háromhónapos szemlekorúton tanulmányozta a szovjet szociális és gazdasági intézményeket. Ezen a szemleúton Robins csaknem tízezer kilométert utazott be és értékes adatokat gyűjtött arról, hogy mennyit fejlődött az ország a forradalom óta. Mielőtt Robins elhagyta volna Moszkvát, Sztálin hosszú magánkihallgatáson fogadta, amelynek során megvitatták az amerikai-szovjet viszonyt. Az Egyesült Államokba való visszatérése után Robins meghívást kapott a Fehér Házba, hogy személyes jelentést tegyen Roosevelt elnöknek, aki röviddel ezután bejelentette: Amerika elismeri a szovjet rendszert.

AZ OROSZORSZÁGI „ÖTÖDIK HADOSZLOP”

XV. RÉSZ

AZ ÁRULÁS ÚTJA

1. Lázadó a forradalmárok között

Attól a pillanattól kezdve, hogy Hitler a hatalmat Németországban meghódította, a nemzetközi ellenforradalom elválaszthatatlan részévé vált a világ meghódítására irányuló náci tervnek. Hitler minden országban mozgósította azokat az ellenforradalmi erőket, amelyek az elmúlt tizenöt évben szerte a világban megszerveződtek. Ezeket az erőket most a náci Németország ötödik hadoszlopává alakították át, az árulás, kémkedés és a terror szervezeteivé. Ezek az ötödik hadoszlopok a német haderő titkos élcsapatai voltak.

Az egyik leghatalmasabb és legfontosabb ötödik hadoszlop a Szovjetunióban működött. Vezetője talán a világtörténelem legjelentősebb politikai renegátja volt.

Ezt az embert Leon Trockijnak hívták.

Amikor a Harmadik Birodalom életrekelt, Trockij már vezetője volt egy nemzetközi szovjetellenes összeesküvésnek, amelynek a Szovjetunión belül hatalmas erők álltak rendelkezésére. Trockij a száműzetésben a szovjet kormány megdöntésén dolgozott, valamint azon, hogy visszatérhessen Oroszországba és meghódíthassa magának azt a személyes hatalmat, amelyre kezdetől fogva tört.

1919—1920-ban a világsajtó Trockijt „Vörös Napoleonnak” nevezte el. Trockij ekkor hadügyi népbiztos volt. Hosszú, jól szabott katonaköpenyben, magas fénylő csizmában és önműködő pisztollyal az oldalán járta be Trockij a harctereket és szónoklatokat intézett a Vörös Hadsereg katonáihoz. Egy páncélvonatot a saját magánfőhadiszállásává alakított át és speciális egyenruhákba öltözött fegyveres testőrséggel vétette magát körül. Megvolt a saját tábor a hadparancsnokságon, a bolsevik pártban és szovjet

kormányban. Trockij vonata, Trockij védőgárdája, Trockij beszédei, Trockij figurája — bozontos haja, kis, fekete, hegyes szakállja és csillámló cvikkere mögül kitekintő szúrós szeme — mind világ-hírűek voltak. Európában és az Egyesült Államokban „Trockij hadvezetése”-nek tudták be a Vörös Hadsereg győzelmeit.

A Szovjetunióból 1929-ben történt drámai száműzetése után, a szovjetellenes elemek szerte a világon mítoszt szőttek a neve és a személye köré. Ennek a mítosznak megfelelően Trockij volt „az orosz forradalom kiemelkedő bolsevik vezetője” és „Lenin sugalmazója, legközelebbi munkatársa és természetes utódja”.

Az igazság azonban az, hogy 1917 februárjában, egy hónappal a cárizmus összeomlása előtt Lenin azt írta: „Trockij neve jelenti a baloldali frazeológiát és a jobboldallal való egységet a baloldal céljai ellen.”

Lenin Trockijt az orosz forradalom „Judasá”-nak nevezte.¹

Az árulók nem születnek árulónak, csak azzá lesznek. Akár Benito Mussolini, Pierre Laval, Paul Joseph Göbbels, Jacques Doriot, Vang Csing-vej és a modern idők más hírhedt kalandorai, Trockij is mint párttűtő kezdte pályafutását — mint frakciós elem hazája forradalmi mozgalmában.

„Trockij” felvett név. Valódi neve *Lev Davidovics Bronstein*. 1879-ben született Janovkában, a déloroszországi Herszon közelében lévő kis faluban. Jómódú, középosztálybeli szülők gyermeke volt. Eleinte író akart lenni.

„Az én szememben” — írta Trockij „Életem” című önéletrajzában — „az írók, újságírók és művészek világa minden másnál vonzóbbnak tűnt, olyan világnak, amely nyitva áll a kiválasztott számára.”

A fiatal Trockij egy színdarabon kezdett dolgozni és magas-sarkú cipőben, kék művész-felöltőben, kerek szalmakalappal a fején, fekete sétapálcát lóbálva jelent meg Odessza irodalmi szalonjaiban. Még mint diák csatlakozott egy radikális bohém-csoporthoz. Tizenennyolcéves korában a cári rendőrség baloldali irodalom terjesztése miatt letartóztatta és száz meg száz másik diákkal és forradalmárral együtt Szibériába száműzte. 1902 végén megszökött Szibériából, és külföldre ment, ahol azután életének nagyobb részét töltötte. Mint agitátor és összeesküvő, emigránsok között élt az európai fővárosokban.

1903 első néhány hónapjában Trockij Lenin londoni száműzetésében kiadott marxista lapjának, az *Iszkrá*-nak szerkesztőségi tagja volt. Az ezen a nyáron az orosz marxista mozgalomban bekövetkezett mensevik-bolsevik szakadás után Trockij Lenin

politikai ellenfeleinek, a mensevikeknek csoportjához csatlakozott. Trockij irodalmi és szónoki tehetségével, becsvágyó személyiségével s kitűnő érzékkel, aziránt, miként kell önmaga iránt érdeklődést kelteni, hamarosan olyan hírnevet szerzett magának, hogy szélteben-hosszában, mint a legérdekesebb fiatal mensevik agitátort emlegették. Végigjárta Brüsszel, Párizs, Liège, Svájc, Németország radikális orosz diákkolóniáit és támadta Lenint meg a többi bolsevikot, akik egy fegyelmezett, erősen szervezett forradalmi pártot követeltek a cárizmus elleni küzdelem vezetésére. 1904-ben közzétett „A mi politikai feladatunk” című pamfletjében Trockij azzal vádolta Lenint, hogy „kaszárnnyarendszert” próbál rákényszeríteni az orosz radikálisokra. A fiatal Trockij Lenint, mint „pártunk legreakciósabb szárnyának vezetőjét” bélyegezte meg, megdöbbenően hasonló stílusban ahhoz, ahogy később Sztálint szokta volt támadni.

1905-ben a cárizmusnak az orosz-japán háborúban elszenvedett veresége után Oroszországban forradalom tört ki. Trockij sietve visszatért Oroszországba és vezető tagja lett a szentpétervári szovjetnek, amelyben a mensevikek kezében volt a vezetés. Ebben az izgatott légkörben, az erőteljes politikai viszálykodás közepette és a közeli hatalom érzetében Trockij elemében volt. Huszonhatéves korában úgy került ki ebből a kísérletből, mint aki meg van győződve arról, hogy az orosz forradalom vezetőjének rendeltetett. Ekkor már Trockij az „elrendeltetésé”-ről és „forradalmi ösztöné”-ről beszélt. Évekkel később az „Életem”-ben ezeket írta:

„1905 februárjában érkeztem Oroszországba; a többi emigráns vezető csak októberben és novemberben jött meg. Az orosz elvtársak között egyetlenegy sem volt, akitől bármit is tanulhattam volna. Ellenkezőleg, kénytelen voltam a saját magam tanítójának szerepét vállalni... Októberben fejest ugrottam az óriási forgatagba, amely személyi vonatkozásban képességeim legfőbb erőpróbája volt. Tűz közben kellett határozatokat hoznom. Nem tudom elhallgatni, hogy ezek a határozatok szinte maguktól jöttek létre bennem. Határozottan éreztem, hogy inaséveim befejeződtek. Az ezt követő években már úgy tanultam, ahogy egy mester tanul és nem úgy, ahogy egy tanítvány. Semmiféle nagy munkát nem lehet véghezvinni ösztön nélkül. Az 1905-ös események, úgy érzem, fölfedték bennem ezt a forradalmi ösztönt és képessé tettek arra, hogy későbbi éveimben rábízzam magam erre a biztos támaszra. Teljes lelkiismeretességgel mondhatom,

hogy a politikai helyzet egészének és forradalmi kilátásainak megítélésében semmiféle komoly tévedéssel nem vádolhatom meg magam.”

Az 1905-ös forradalom leverése után Trockij újra külföldre került és Bécsben ütötte fel politikai főhadiszállását. Lenint támadva, propagandahadjáratot indított saját mozgalmának felépítésére és arra, hogy magát mint „nemzetközi forradalmárt” propagálja. Trockij Bécsből Romániába, Svájcba, Franciaországba és Törökországba vándorolt tovább, mindenütt követőket gyűjtve és kapcsolatokat teremtve az európai szocialisták és baloldali radikálisok körében. Fokozatos és állhatatos munkával az orosz emigráns mensevikek, szociálforradalmárok és bohém intellektuelek körében nagy hírnevet szerzett.

„Az egész lenini konstrukció” — írta Trockij Csheidze mensevik vezetőhöz intézett, 1913 február 23-i levelében — „hazugságokra épült és magában hordja önnön szétbomlasztásának mérgező csiráit.” Trockij a továbbiakban kifejtette mensevik szövetségésének, hogy Lenin csupán „hivatásos haszonélvezője az orosz munkásmozgalom minden visszamaradottságának”.

A cári rendszer 1917 márciusi összeomlása idején Trockij New Yorkban tartózkodott és barátjának és Lenin ellenfelének, Nyikoláj Buharinnak társaságában a *Novüj Mir* (Új Világ) című radikális újságot szerkesztette. Nyikoláj Buharin ultrabaloldali orosz politikai emigráns volt, akit egy megfigyelő, mint „a bőrkabátos szőke Machiavellit” jellemzett.² Trockij sietve hajójegyet biztosított magának Oroszországba. Útját meg kellett szakítania, mert a kanadai hatóságok Halifaxben letartóztatták. Miután egy hónapig őrizetben tartották, az orosz ideiglenes kormány kérésére szabadonbocsátották és elhajózott Pétervárra.

Az angol kormány úgy döntött, hogy megengedi Trockij visszatérését Oroszországba. Bruce Lockhart angol ügynök emlékiratai szerint az angol Intelligence Service bízott abban, hogy esetleg kihasználhatja „a Lenin és Trockij közötti ellentétet”.³

Trockij májusban érkezett Pétervárra. Először megpróbált volt emigránsokkal és a különböző radikális pártok szélsőbaloldali elemeivel saját forradalmi pártot alapítani. Azonban hamarosan nyilvánvalóvá lett, hogy a trockista mozgalom számára nem terem babér. A forradalmi tömegek a bolsevik mozgalom mögött álltak.

1917 augusztusában Trockij szenzációs pálfordulást csinált. A Leninnel és a bolsevikokkal szemben kifejtett tizennégyévi ellenzékieskedés után felvételét kérte a bolsevik pártba.

Lenin az idők folyamán ismételten óvta a pártot Trockijtól és személyi becsvágától, de most a szovjet kormány megteremtéséért folytatott döntő küzdelem idején a lenini politika az összes forradalmi pártok, csoportok és frakciók egységfrontját hirdette. Trockij tekintélyes csoport szószólója volt és nevét a külföldön is jól ismerték. De ezen túlmenően Trockij szónoki, agitatori és szervező tehetsége hasznára válhatott a bolsevikoknak. Trockij felvételi kérelmét a párt elfogadta.

Trockij, jellemzően, nagy hűhó közepette vonult be a pártba. Magával hozta egész disszidens ultrabaloldali és makulátlannak nem nevezhető társaságát.

Ahogy Lenin tréfásan megjegyezte, olyan volt ez, mintha egy „nagyhatalommal” egyeztek volna meg.

Trockij a pétervári szovjet elnöke lett, mint 1905-ben, első forradalmi fellépése idején. Ezt a posztját az elkövetkező döntő napok alatt végig megtartotta. Amikor a bolsevikok, a baloldali szociálforradalmárok és a volt mensevikek koalíciója megalakította az első szovjet kormányt, Trockij külügyi népbiztos lett.

2. A baloldali ellenzék

Először mint külügyi, majd mint hadügyi népbiztos, Trockij a bolsevik párt baloldali ellenzékének fő szószólója volt.⁴ Az ellenzékiek csak kis csoportot alkottak, de tehetséges szónokok és szervezők voltak. Széleskörű kapcsolatokkal rendelkeztek a külföldön, valamint a mensevikek és a szociálforradalmárok körében Oroszországban. A forradalmat követő első napokban fontos helyeket biztosítottak maguknak a hadseregben, a diplomáciai karban és az állami végrehajtó szervekben.

Trockij az ellenzéki vezérséget két másik párttűző radikálissal osztotta meg. Az egyik Nyikoláj Buharin, a sudár, szőke, botcsinálta „marxista ideológus” volt, aki az úgynevezett „baloldali kommunisták” élén állt; a másik *Grigorij Zinovjev*, a zömök, ékesszóló, ultrabaloldali agitátor, aki Trockij sógorával, *Lev Kamenyev*-vel együtt megalapította a saját, „zinovjevista” néven ismert szektáját. Trockij, Buharin és Zinovjev, személyi vetélkedések és egymást keresztező politikai ambíciók miatt taktikai kérdéseken gyakran összekülönböztek, de döntő pillanatokban egyesítették erejüket, hogy ismételten megkíséreljék a szovjet kormány vezetésének megszerzését.

Trockij közvetlen hívei közé tartozott *Jurij Pjatakov*, egy

gazdag ukrán család radikális fia, aki Európában Trockij befolyása alá került, *Karl Radek*, a jótollú „baloldali” lengyel újságíró, aki Leninnel szemben még Svájcban szövetségre lépett Trockijjal, *Nyikoláj Kresztyinszkij*, volt ügyvéd és a Duma becsvágyó bolsevik képviselője, *Grigorij Szokolnyikov*, egy fiatal, kozmopolita radikális, aki Trockij révén került a külügyi népbiztosságra és *Krisztyián Rakovszkij*, a román szocialisták bolgár születésű, egykor dúsgazdag pénzügyi támogatója, aki a legtöbb európai országot végigjárta, Franciaországban orvosi diplomát szerzett és az 1918-as ukrán szovjet felkelés egyik vezetője volt.

Ezenkívül Trockij, mint hadügyi népbiztos, erőteljes és marcona katonák csoportjával vélette magát körül. Ez volt a speciális „Trockij-gárda”. Trockij katonai csoportjának kiemelkedő tagja *Nyikoláj Muralov* volt, a moszkvai katonai helyőrség kétméteres, ördögien vakmerő parancsnoka. Trockij testőrgárdájához tartozott, a többi között, *Iván Szmirnov*, *Szergej Mracskovszkij*, *Efráim Dreicer*. A volt szociálforradalmár terrorista, Blumkin — gróf Mirbach gyilkosa — Trockij testőrgárdájának főnöke lett.⁵

Trockij szövetkezett számos volt cári tiszttel is, akikkel baráti kapcsolatot létesített és a bolsevik párt gyakori figyelmeztetései ellenére, fontos katonai posztokra állította őket. Az egyik ilyen cári tiszt, akivel Trockij 1920-ban, a lengyel hadjárat idején benső barátságot kötött, *Mihajl Nyikolajevics Tuhacsevszkij* katonai parancsnok volt, aki napoleoni ambíciókat dédelgetett magában.

Az egyesült baloldali ellenzék célja az volt, hogy Lenint eltávolítsa és magához ragadja a hatalmat a Szovjetunióban.

A fehér hadseregek és az intervenciós hadjárat kudarca után az orosz forradalmárok azzal a nagy problémával álltak szemben, hogy mi legyen a szovjet hatalommal? Trockij, Buharin és Zinovjev azt vallották, hogy „a hátramaradott Oroszországban” lehetetlen a szocializmust felépíteni. A baloldali ellenzék az orosz forradalmat a „világforradalom” hátországává akarta átalakítani, egy olyan világközponttá, ahonnan forradalmakat lehet előidézni más országokban. Ha, ahogy azt Lenin és Sztálin ismételten kimutatták, a baloldali ellenzékéről lehántották az „ultraforradalmi frazeológiát”, kiderült róla, hogy lényegében a hatalomért folytatott, önmagáért való vad küzdelem egy „bohém anarchizmus” alapján, mely Oroszországban Trockij hadügyi népbiztos és szövetségesei vezetése alatt álló katonai diktatúrát akart.

A probléma az 1920 decemberében tartott Szovjetkongresszuson megvitatásra került. Ez az év volt az, amikor legjobban fáztak és éheztek az emberek és a forradalom legválságosabb idő-

szakát élte. A kongresszus a moszkvai oszlopcsarnokban gyűlt egybe. A várost hó borította, hideg dermesztette, éhség gyötörte és betegség kínozza. A szénválság miatt a nagy csarnokot nem fűtötték és a szovjet delegátusok báránybőrökbe, takarókba és szőrmékbe burkolva vacogtak a kemény decemberi fagyban.

Lenin, aki a Fánya Kaplan 1918-ban ellene elkövetett merényleténél használt és hajsza! híján halálát okozó mérgezett golyó következményét viselte, még mindig sápadtan és megrongált egészségi állapotban emelkedett szólásra, hogy válaszoljon a baloldali ellenzéknek. Leírta, hogy milyen rettenetes helyzetben van az ország. A „hihetetlen nehézségek” leküzdése, a gazdasági és szociális élet újjászervezése érdekében nemzeti egység létrehozatalát sürgette. Bejelentette az Új Gazdasági Politika — a NEP megindulását, megszüntetve az úgynevezett „hadikommunizmust” és bizonyos mértékben visszaállítva a szabadkereskedelmet és a kapitalizmust, hogy ezzel utat nyisson az újjáépítés megkezdésének. — Egy lépést hátrálunk — mondotta Lenin — hogy egy későbbi időpontban két lépést tehessünk előre!

Amidőn Lenin bejelentette az „időleges visszavonulást”, azaz az Új Gazdasági Politikát, Trockij ezt kiáltotta: „A kakuk most jelezte a szovjet kormány halálát!”

Azonban Lenin meg volt győződve arról, hogy a szovjet kormány munkája csak most kezdődött el. Így szólt a kongresszushoz:

— Csak ha majd villamosítottuk az országot, ha majd a modern nagyüzemi termelés technikai alapjára helyeztük az ipart, a mezőgazdaságot és a közlekedést — csakis akkor aratunk majd teljes győzelmet.

Az emelvényen Oroszország óriási térképe volt látható. Lenin jelt adott, megforgattak egy kapcsolót és hirtelen a térkép fényárban úszott. Megmutatta a kongresszusnak, hogy miképpen képzei el Lenin az ország jövőjét. A térkép több pontján villamos fény vibrált és a jövő erőműveit, hidroelektrikus zsilipjeit jelezte a kongresszus didergő és éhes résztvevőinek, meg más hatalmas tervezeteket, amelyekből majd egy szép napon villanyerő árad szerteszét, hogy a régi Oroszországot modern, iparosított szocialista állammá varázsolja. Az izgalom moraja, taps és hitetlenség söpört végig a hideg, zsúfolt csarnokon.

Trockij barátja, Karl Radek, miközben vastag szemüvegén át a prófétikus látványt szemlélte, megrándította a vállát és ezt sziszegte a fogai között: „Elektromos képzelődés.” Radek szel-

lemessége trockista jelszóvá lett. Buharin azt mondotta, hogy Lenin az „elektromosságról szóló utopisztikus fecsegésével” próbálja megbolondítani a parasztokat és a munkásokat.

A külföld ultrabaloldali köreiből Trockij nemzetközi barátai szentül hitték, hogy Lenin rendszere halálra van ítélve. Több más megfigyelő is abban a hiszemben élt, hogy Trockij és a baloldali ellenzék a hatalom átvétele előtt áll. Az amerikai külföldi lap-tudósító, Isaac F. Marcossan azt jelentette, hogy „az ifjú kommunisták, a tisztek többsége és a Vörös Hadsereg közkatonái” Trockij mögött sorakoznak fel. De a külső világ, akár Trockij maga, nagyonis túlbecsülte erejét és népszerűségét.

Hogy tömegeket vonultathasson fel maga mögött, Trockij végigjárta az országot, drámai pózban jelent meg nyilvános gyűléseken, szenvedélyes beszédeket tartott, azzal vádolva az „öreg bolsevikokat”, hogy „degenerálódtak” és arra buzdítva az „ifjúságot”, hogy támogassa az ő mozgalmát. Ám az orosz katonák, munkások és parasztok, akik éppen akkor kerültek ki győztesen a fehér Napoleon-jelöltek elleni küzdelemből, nem voltak abban a hangulatban, hogy eltérjenek egy a saját soraikból felágaskodó „vörös Napoleont”. Amint *Sir Bernard Pares* írta „Oroszország története” című munkájában ezzel az időszakkal kapcsolatban Trockijról:

„Ahogy egy élesszemű kritikus, aki közlőrl látta őt, helyesen megjegyezte, Trockijt természete és módszerei a forradalom-előtti idők lomtárába utalják. A demagógok ideje lejárt . . .”

A bolsevik párt 1921-ben megtartott X. kongresszusán a központi bizottság Lenin vezetésével határozatot hozott, amelynek értelmében az összes „frakciókat”, mint a forradalmi vezetés egységét veszélyeztető alakulatokat törvényen kívül helyezték. A határozat életbelépésétől kezdve a pártból való kizárás terhe mellett az összes pártvezetőknek alá kell rendelniök magukat a többség határozatának és a többségi vezetésnek. A központi bizottság külön figyelmeztette „Trockij elvtársat”, hogy óvakodjék a további „frakciós tevékenységtől” és kijelentette, hogy az „állam ellenségei” hasznot húzva az ő bomlasztó munkája nyomán keletkező zavarból, behatolnak a pártba és „trockistáknak” nevezik magukat. Számos jelentős trockistát és más baloldali ellenzékit eltávolítottak a helyéről. Nyikoláj Muralovot elmozdították a stratégiai fontosságú moszkvai helyőrség éléről és helyére *Klementyij Vorosilovot*, az „öreg” bolsevikot nevezték ki.

A következő évben, 1922-ben Ioszif Sztálint választották

meg a párt főtitkárának és ő lett felelős Lenin terveinek keresztülviteléért. Trockij híveinek tábora lassan széjjelolvadt. Tekintélyének csillaga leáldozóban volt. Sztálin megválasztása súlyos csapást mért a pártapparátus trockista frakciójára.

3. Az árulás útja

A baloldali ellenzék a kezdet kezdetétől két irányban működött. A nyilvánosság előtt, gyűléseken, újságaikban és az előadótermekben az ellenzékiek a nép elé vitték propagandájukat. A kulisszák mögött Trockij, Buharin, Zinovjev, Radek, Pjatakov és mások kis, földalatti frakciós konferenciákat tartottak, amelyeken kidolgozták mindenre kiterjedő stratégiájukat és kitervezték az ellenzék taktikáját.

Erre az ellenzéki mozgalomra támaszkodva Trockij kiépített egy titkos összeesküvő szervezetet, amely ugyanazon az „ötös rendszeren” alapult, mint amilyent Reilly fejlesztett ki és amilyent a szociálforradalmárok és más szovjetellenes összeesküvők használtak.

1923-ban Trockij összeesküvő apparátusa már egy hatásos és messzire szétágazó szervezetté fejlődött ki. Az illegális érintkezés céljaira Trockij és követői speciális kódokat, rejtjeleket és titkos jelszavakat állítottak össze. Szerke az országban titkos nyomdákat állítottak fel. A hadseregben, a diplomáciai karban, a szovjet állami és pártintézményekben trockista sejteket alakítottak.

Évekkel később Trockij felfedte, hogy ebben az időszakban saját fiát, *Leon Szedov*-ot is belevonták a trockista összeesküvésbe, amely ekkor már nemcsak a bolsevik párton belül dolgozó egyszerű ellenzéki mozgalom volt, hanem elérkezett ahhoz a ponthoz, hogy eggyéolvadjon a szovjet rendszer ellen vívott titkos háborúval.

„1923-ban” — írta Trockij 1938-ban, „Fiam, barátom, harcostársam: *Leon Szedov*” című brosurájában — „*Leon* fejest ugrott az ellenzéki munkába... Így hát tizenhétéves korában egy teljes öntudatos forradalmár életét kezdte élni. Hamarosan kitanulmányozta a konspirációs munka, illegális összejövetelek művészetét, a titkos ellenzéki kiadványok kinyomtatásának és terjesztésének csinját-bínját. A Kom-szomol (a kommunista ifjúsági szervezet) gyors tempóban nevelte ki ellenzéki vezetőkádereit.”

Azonban Trockij nem állt meg a Szovjetunió belüli összekövés munkájánál.

1921—22 telén a markáns külsejű, cigányos képű, bizonytalan tekintetű volt ügyvéd és trockista vezér, Nyikoláj Kresztyinszkij a Szovjetunió németországi követe lett. Hivatalos útjai során meglátogatta Hans von Seeckt tábornokot, a Reichswehr parancsnokát. Seeckt a német titkosszolgálat jelentéseiből tudta, hogy Kresztyinszkij trockista. A német tábornok tudtára adta Kresztyinszkijnek, hogy a Reichswehr rokonszenvvel viseltetik a Trockij hadügyi népbiztos vezetése alatt álló orosz ellenzék célkitűzései iránt.

Néhány hónappal később Kresztyinszkij, Moszkvába látogatva, jelentette Trockijnak, hogy Seeckt tábornok mit mondott. Trockijnak folyton növekvő földalatti mozgalma anyagi támogatására mindenáron pénzre volt szüksége. Közölte Kresztyinszkijjel, hogy az oroszországi ellenzéknek szüksége van külföldi szövetségesekre és fel kell készülnie arra, hogy barátságos hatalmakkal szövetséget kössön. Németország, fűzte hozzá, nem ellensége Oroszországnak és kevés a valószínűség arra, hogy a közeljövőben összeütközésbe kerüljenek egymással; a németek nyugat felé tekintenek és égnék a vágytól, hogy bosszút álljanak Franciaországon és Anglián. A szovjetorosz ellenzéki politikusoknak fel kell készülniök arra, hogy hasznot húzzanak ebből a helyzetből.

Amikor Kresztyinszkij 1922-ben visszatért Berlinbe, magával vitte Trockij utasításait arra, hogy „használja fel a Seeckttel való hivatalos találkozás lehetőségét és a tárgyalások folyamán javasolja a tábornoknak, hogy adjon Trockijnak rendszeres anyagi támogatást az illegális trockista mozgalom céljaira”.

Kresztyinszkij maga így számolt be a történetekről:

— Felvettem a dolgot Seeckt előtt és 250 000 aranymárkát kértem. Seeckt tábornok, miután megtanácskozta a dolgot helyettesével, a vezérkar főnökével (Haase), elvben beleegyezett és ellenszolgáltatás gyanánt azt kérte, hogy katonai természetű, bizalmas és fontos információkat kapjon Trockijtől — ha nem is rendszeresen — akár Moszkvában, akár rajtam keresztül. Ezenkívül segíteni kell őt abban, hogy vízumot szerezhessen néhány olyan személynek, akiket a Szovjetunióba akar küldeni, mint kémeket. Seeckt tábornoknak ezt az ellenkérését elfogadtuk és a megállapodás 1923-ban érvénybe lépett.⁶

1924 január 21-én a bolsevik párt megteremtője és vezetője, Vladimir Iljics Lenin meghalt.

Trockij ekkor a Kaukázusban tartózkodott, ahol egy enyhe lefolyású influenza után pihent. Lenin temetésére nem tért vissza Moszkvába és továbbra is Szohumban, a tengerparti üdülőhelyen maradt.

„Szohumban napokon át feküdtem a tengerrel szemközt az erkélyen” — írta Trockij önéletrajzában. — „Noha januárt írtak, a nap melegen és ragyogva sütött. Miközben szívtam magamba a tengeri levegőt, erősödött bennem a hit, hogy a történelmi igazság velem van.”

4. *Harc a hatalomért*

Alighogy Lenin meghalt, Trockij máris nyíltan jelentkezett a hatalomért. Az 1924 májusában tartott pártkongresszuson Trockij követelte, hogy ő és ne Sztálin legyen Lenin utóda. Noha még saját szövetségesei is lebeszélték erről, kikényszerítette, hogy ebben a kérdésben szavazást rendeljenek el. A kongresszuson részvevő 748 bolsevik delegátus egyhangúan amellett szavazott, hogy Sztálin maradjon a párt főtitkára és egyben elítélte Trockij személyi harcát a hatalomért. Olyan nyilvánvaló volt, hogy Trockij általános visszautasításban részesül, hogy kénytelen-kelletlen még Buharin, Zinovjev és Kamenyev is a többséggel szavazott. Trockij dühödten rájuk támadt az „árulásért”. De néhány hónappal később Trockij és Zinovjev újra egyesültek és „új ellenzéket” építettek ki.

Az új ellenzék messzebb ment minden előző hasonló frakciónál. Nyíltan „új vezetést” követelt a Szovjetunióban és széles, az egész nemzetre kiterjedő propagandájával, a szovjet kormány ellen indított politikai harcában maga köré gyűjtött mindenfajta elégedetlen és felforgató elemet. Ahogy Trockij később maga megírta: „Ennek az élcsapatnak a nyomában az elégedetlen, felkészületlen és sértett karrieristák szedett-vedett raja sorakozott fel.” Kémek, Torgprom-szabotőrök, fehér ellenforradalmárok, terroristák szállingóztak az új ellenzék titkos sejtjeibe. A sejték megkezdték a fegyverek felhalmozását. Egy tényleges, titkos trockista hadsereg volt megalakulóban szovjetföldön.

„Nekünk messzire kell tekintenünk” — mondta Trockij Zinovjevnek és Kamenyevnek, ahogy ő maga jegyzi fel önéletrajzában. — „Hosszú és komoly küzdelemre kell felkészülnünk.”

A Szovjetunió határain túl Sidney George Reilly kapitány, az angol Intelligence Service tagja úgy látta, hogy ütött a cselekvés órája. Az angolok eszközét, az orosz diktátorjelölt Borisz Szavinkovot ezen a nyáron küldték vissza a Szovjetunióba, hogy előkészítse a várt ellenforradalmi felkelést. Winston Churchill szerint, aki maga is résztvett ebben az összeesküvésben, Szavinkov titkos összeköttetésben állt Trockijjal. A „Nagy Körtársak”-ban Churchill ezt írja: „1924 júniusában Kamenyev és Trockij határozottan felszólították őt (Szavinkovot), hogy térjen vissza.”⁷

Ugyanebben az évben Trockij hadsegéde, Krisztyián Rakovszkij a Szovjetunió angliai követe lett. Rakovszkijt, akiről Trockij 1937-ben mint „barátom, igazi, régi barátom”-ról emlékezett meg, röviddel megérkezése után az angol titkosszolgálat két tisztje, *Armstrong* kapitány és *Lockhart* kapitány kereste fel londoni hivatalában. Az angol kormány először hallani sem akart arról, hogy a Szovjetuniónak képviselője legyen Londonban. Rakovszkij szerint az angol tisztek a következőket közölték vele:

— Tudja Ön, hogy miért kapta meg a beleegyezést ahhoz, hogy akkreditálva lehessen? *Mr. Eastman*-nál érdeklődtünk ön iránt. Tőle tudtuk meg, hogy Trockij frakciójához tartozik és hogy bizalmas kapcsolatban áll vele. És csak ennek a figyelembevételével egyezett bele az Intelligence Service abba, hogy ön akkreditált követ legyen ebben az országban.

Rakovszkij néhány hónappal később visszatért Moszkvába. Elmondta Trockijnak, hogy mi történt Londonban. Az angol Intelligence Service, éppúgy mint a német titkosszolgálat, kapcsolatot kíván létesíteni az ellenzékkel.

— Ezen gondolkozni kell — mondotta Trockij.

Néhány nap múlva Trockij közölte Rakovszkijjal, hogy „az angol Intelligence Service-szel fel kell venni a kapcsolatot”.⁸

Reilly kapitány, miközben utolsó oroszországi kalandját készítette elő, ezt írta feleségének: „Valami teljesen új, hatalmas és érdekes dolog megy végbe Oroszországban.” Reilly ügynöke, E. tengerészkapitány, angol konzulátusi tisztviselő azt jelentette neki, hogy érintkezésben vannak a szovjetuniói ellenzéki mozgalommal...

Ez a kapcsolat azonban azután, hogy Reillyt az ellenzéki vezetőkkel folytatott titkos oroszországi megbeszéléseit követően szovjet határőrök lelőtték, megfeneklett.

Néhány hónappal Reilly halála után Trockijnak, ahogy később életrajzában mondja, „titokzatos láza” támadt, amelynek a „moszkvai orvosok” „nem tudták okát adni”. Trockij úgy döntött, hogy Németországba kell mennie gyógyítani magát. Életrajzában így ír erről:

„Külföldi utazásom ügye a Politbüro elé került, amely nyilatkozatában kijelentette, hogy utazásomat, a kapott információk alapján és az általános politikai helyzet szempontjából rendkívül veszélyesnek tartja, de a végső döntést rábízza. A nyilatkozathoz csatolták a GPU véleményezését, mely szerint utazásom megengedhetetlen... Lehetséges, hogy a Politbüro attól is tartott, hogy odakinn lépéseket teszek a külföldi ellenzék megszilárdítása iránt. Mindazonáltal, barátaim meghallgatása után úgy döntöttem, hogy megyek.”

Németországban Trockij, saját elbeszélése szerint, egy „berlini magánklinikán” feküdt, ahol Nyikoláj Kresztyinszkij, a német titkosszolgálat és az orosz ellenzék összekötője meglátogatta. Miközben Trockij és Kresztyinszkij a klinikán tanácskoztak — írja Trockij — hirtelen egy német detektív jelent meg és bejelentette, hogy a német titkosrendőrség rendkívüli intézkedéseket foganatosított életének megvédésére, mert egy meggyilkolására irányuló „összeesküvést” fedtek fel.

Ennek a jól bevált titkosszolgálatbeli trükknek az eredményeképpen Trockij és Kresztyinszkij órákon át tanácskozott a német titkosrendőrség tagjaival.

Ezen a nyáron új megegyezés létesült Trockij és a német titkosszolgálat között. Kresztyinszkij később körvonalazta, hogy milyenek voltak az egyezmény feltételei:

— Ebben az időben már hozzászoktunk ahhoz, hogy elegendőes valutában rendszeresen kapjunk pénzt.⁹ Ezt a pénzt a trockista mozgalom céljaira, propagandairodalom kiadására és egyébre használtuk fel. A munka a különböző külföldi országokban előrehaladt. 1928-ban, amikor a trockisták harca a pártvezetés ellen, Moszkvában éppúgy, mint a külföldi testvércsoportoknál, a tetőpontjára ért, Seeckt azzal a javaslattal állt elő, hogy a kémjelentéseket, amelyeket addig rendszertelenül, időről-időre kapott, ezentúl rendszeresebben küldjék és ezenkívül a trockista szervezet

kötelezze magát arra, hogy amennyiben egy valószínű új világháború esetén hatalomra jut, tekintetbe veszi a német burzsoázia jogos követeléseit, különösképpen a koncessziókra és a különböző szerződésekre vonatkozólag.

Ezután megtanácskoztam az ügyet Trockijjal. Seeckt tábornoknak igenlő választ adtam és információs szolgálatunk az addigi szórványos megnyilvánulások helyett rendszeresebb jelleget kezdett ölteni. Élőszóban ígéreteket tettünk a háborúutáni, jövő megállapodást illetően.

Tovább kaptuk a pénzt. 1923-tól kezdve egészen 1930-ig évenként 250 000 aranymárkát folyósítottak, hozzávetőlegesen összesen 2 000 000 aranymárkát.

Németországi útjáról visszatérve Trockij hatalmas hadjáratot indított a szovjet vezetőség ellen. „1926 folyamán — írja Trockij önéletrajzában — a pártharc növekvő erőteljességgel fejlődött. Sőt, ősszel az ellenzék a helyi pártszervekben nyílt sisakkal támadt.” Ez a taktika kudarcot vallott és a munkások körében, akik haragosan megbélyegezték a trockisták bomlasztó tevékenységét, általános visszatetszést szült. „Az ellenzék — írta Trockij — kénytelen volt visszavonulót fújni.”

1927 nyarán, amikor a háború veszélye fenyegette Oroszországot, Trockij megújította támadásait a szovjet kormány ellen. Moszkvában nyilvánosan kijelentette: „Fel kell támasztanunk Clemenceau taktikáját, aki mint ismeretes, akkor támadt rá a francia kormányra, amikor a németek nyolcvan kilométerre voltak Párizstól!”

Sztálin Trockij kijelentését árulónak bélyegezte. — Mintha egy Chamberlaintól Trockijig terjedő egységfront volna kialakulóban¹⁰ — mondotta.

Trockij és ellenzéke ügyében megint szavazásra került a sor. Az összes bolsevik párttagok résztvettek a szavazásban és az óriási többség, — 740 000 szavazat 4000 ellenében — megtagadta a trockista ellenzéket és hitet tett Sztálin kormányzata mellett.¹¹

Trockij önéletrajzában leírja azt az izgatott, kapkodó konspirációs tevékenységet, amely az általános szavazás alkalmával elszenvedett lesújtó vereséget követte: „Mindkét nembeli diákok és munkások részvételével titkos üléseket tartottunk Moszkva és Leningrád különböző részeiben. Kisebb, húsztól száz és kétszáz személyig terjedő csoportok gyülekeztek, hogy meghallgassák az ellenzék valamelyik képviselőjét. Naponta két, három és néha

négy ilyen gyűlésen jelentem meg... Az ellenzék a technikai főiskola egyik nagytermében ügyesen előkészített nagygyűlést rendezett; a csarnokot belülről elfoglaltuk, a hatóság arra irányuló kísérlete, hogy a gyűlést megakassza, sikertelennek bizonyult. Kamenyev és én két órán át beszéltünk.”

Trockij lázasan készülődött az elkövetkező mérkőzésre. Október végére készen állott terveivel. 1927 november 7-én, a bolsevik forradalom tizedik évfordulóján felkelésnek kellett volna kitörnie. A lázadás vezetésére Trockij legelszántabb híveit, gárdájának volt tagjait szemelték ki. A stratégiai pontok elfoglalására szerte az országban külön osztagokat jelöltek ki. A jeladás a fölkelésre az lett volna, hogy november 7-én délelőtt a munkástömegek moszkvai díszfelvonulása alatt politikai tüntetést rendeznek a szovjet kormány ellen. Trockij később önéletrajzában ezt írta :

„Az ellenzék vezető csoportja nyitott szemmel nézett a végső aktus elébe. Nagyon is világosan láttuk, hogy nem diplomáciával és a problémák megkerülésével, hanem csakis a gyakorlati következményekkel szembenező nyílt küzdelemmel érhetjük el, hogy eszméinket az új nemzedék magáévá tegye. Elindultunk az elkerülhetetlen *vereség* felé, de ugyanakkor bízunk abban, hogy eszméinknek egy távolabbi jövőben bekövetkező diadalát készítjük elő.”

Trockij lázadása még jóformán meg se kezdődött és máris összeomlott. November 7-én, reggel, mikor a munkások végigvonultak Moszkva utcáin, a magasból, a házak tetejéről az „új vezetés” érkezését bejelentő trockista röpiratok hullottak rájuk. Zászlókat lengetve és táblákat hordozva hirtelen apró trockista bandák jelentek meg az utcákon. A haragragyúlt munkások elsöpörték őket.

A szovjet hatóságok gyorsan cselekvéshez láttak. Muralovot, Szmirnovot, Mracskovszkijt, Dreicert és a trockista katonai gárda több más tagját azonnal letartóztatták. Kamenyevet és Pjatakovot Moszkvában őrizetbe vették. A kormány megbízottai rajtaütöttek a titkos trockista nyomdákon és fegyvertárakon. Zinovjevet és Radeket Leningrádban tartóztatták le, ahol egy egyidejű puccsot szerveztek meg. Trockij egyik híve, a diplomata *Joffe*, aki azelőtt a Szovjetunió japáni nagykövete volt, öngyilkosságot követett el. Egyes helyeken a trockistákat fehér tisztek, szociálforradalmár terroristák és külföldi ügynökök társaságában fogták le.

Trockijt kizárták a bolsevik pártból és száműzték.

5. Alma-Ata

Trockij Alma-Atába, a szibériai Kazahsztán, e Kína határához közeleső szovjetköztársaság fővárosába száműzték. Házat bocsátottak a rendelkezésére, ahol feleségével, Natáliával és fiával, Szedovval együtt lakhatott. A szovjet kormány, amely még mindig nem volt tisztában az összeesküvés méreteivel és jelentőségével, enyhén bánt Trockijjal. Megengedték neki, hogy személyes testőrségének egy részét, beleértve Efraim Dreicert, a Vörös Hadsereg volt tisztjét, megtartsa. Engedélyt kapott arra, hogy leveleket írjon és kapjon, hogy könyvtára és bizalmas „levéltára” legyen és barátai, valamint csodálói időről-időre meglátogathassák.

Trockij száműzetése egyáltalán nem vetett véget összeesküvő tevékenységének.

1927 november 27-én, a legkörmönfontabb trockista stratégá, Nyikoláj Kresztyinszkij német ügynök és szovjet diplomata bizalmas levelet írt Trockijnak, amelyben pontosan lefektette, hogy milyen módszert kell követniök a trockista összeesküvőknek az elkövetkező években. „Teljes lehetetlenség — írta Kresztyinszkij — hogy a trockista ellenzék továbbra is megpróbáljon nyílt agitációt folytatni a szovjet kormány ellen. Ehelyett a trockistáknak meg kell kísérelniök, hogy visszajussanak a pártba, kulcspozíciókat biztosítsanak maguknak a szovjet kormányban, *hogy magán a kormány apparátusán belül* folytassák a küzdelmet a hatalomért. A trockistáknak — írta Kresztyinszkij — arra kell törekedniök, hogy lassan, fokozatosan és a párton, valamint a szovjet kormányon belül végzendő állhatatos munkával újjáélesszék a szervezetüket, újra kiérdemeljék a tömegek bizalmát és visszanyerjék tömegbefolyásukat.”

Kresztyinszkij körmönfont stratégiája tetszett Trockijnak. Amint Kresztyinszkij később felfedte, hamarosan utasításokat adott ki előzőleg letartóztatott és száműzött híveinek, hogy „megtévesztéssel jussanak vissza a pártba”. „Folytassuk tevékenységünket titokban — szolt az utasítás — és foglaljunk el a pártban többé-kevésbé független felelős posztokat.” Pjatakov, Radek, Zinovjev, Kamenyev és más száműzött ellenzékiek hamarosan Trockij ellen fordultak, kinyilatkoztatták, hogy a multban elfoglalt ellenzéki magatartásuk „tragikus tévedés” volt és újrafelvételüket kérték a bolsevik pártba.

Trockij almaatai háza erőteljes szovjetellenes cselszövés középpontja volt. „Ebben az időben az ellenzék ideológiai élete egy fortyogó katlanhoz volt hasonló” — írta később Trockij

„Fiam, barátom, harcostársam : Leon Szedov” című pamfletjében. Trockij Alma-Atából széleskörű, az egész országra kiterjedő titkos felforgató propagandahadjáratot irányított a szovjet rendszer ellen.¹²

Trockij fiát, Leon Szedovot, annak a titkos összeköttetési rendszernek az irányításával bízták meg, amelynek segítségével Trockij szerte az országban lévő követőivel és más ellenzékiekkel kapcsolatot tartott fenn. A húsz év körüli, túlfeszített energiával dolgozó és már szakképzett összeesküvő Szedov egyrészt heves odaadást érzett az ellenzék céljai iránt, másrészt állandó keserű ellenállást apja önző és diktatórikus magatartásával szemben. Említett füzetében Trockij felfedte, hogy milyen fontos szerepet játszott Szedov az Alma-Atából szétágazó titkos összeköttetési vonal ellenőrzésében. Trockij ezeket írta :

„1927 telén Leon betöltötte huszonkettedik életévét. Az Alma-Atában, ebben az évben végzett munkája valóban páratlan volt. Külügyminiszterünknek, rendőrminiszterünknek és közlekedésügyi miniszterünknek neveztük. És mindezen feladatainak elvégzéséhez egy illegális apparátusra kellett támaszkodnia.”

Szedov volt az összekötő az Alma-Atába titkos üzeneteket hozó és az onnan Trockij „utasításait” visszavívó titkos futárok és apja között :

„Néha Moszkvából is érkeztek rendkívüli futárok. Nem volt könnyű dolog találkozni velük. A külső kapcsolatok teljesen Leonhoz tartoztak. Esős éjszakán, erős hófúvás idején hagyta el olykor a házat vagy a hatóságok éberségét kijátszva, képes volt egész napokat a könyvtárban rejtőzködve eltölteni, hogy azután nyilvános fürdőben vagy a város határán lévő sűrű bozótosban vagy a kirgizek lovaitól, szamaraitól és portékáitól zsúfolt keleti vásártéren találkozzék a futárral. Minden esetben boldogan tért vissza, hódító fénnel a szemében és értékes zsákmánnyal a ruhája alatt.”

Naponta majdnem száz titkos jellegű híradás ment keresztül Szedov kezén. Ezenkívül Trockij nagymennyiségű propagandaanyagot és bizalmas levelet küldött szét Alma-Atából. Sok levél híveinek szóló „utasításokat”, valamint szovjetellenes propaganda-

anyagot tartalmazott. „Április és október között (1928-ban) — kérkedett Trockij — hozzávetőlegesen 1000 politikai levelet és dokumentumot, valamint 700 táviratot kaptunk. Ugyanezen idő alatt 500 táviratot és nem kevesebb mint 800 politikai levelet küldtünk el...”

1928 decemberében a szovjet kormány elküldte egyik megbízottját Alma-Atába, Trockij meglátogatására. A megbízott, Trockij önéletrajza szerint, ezeket mondotta neki: „Az utóbbi időben szerte az országban lévő politikai barátainak a tevékenysége határozottan ellenforradalmi jelleget öltött; almaatai életkörülményei teljes lehetőséget adnak arra, hogy ezt a munkát irányítsa...” A szovjet kormány ígéretet kért Trockijtól arra, hogy abbahagyja bujtogató tevékenységét. Ha ez nem történik meg, a kormány kénytelen lenne, mint áruló ellen erős intézkedéseket foganatosítani. Trockij nem volt hajlandó tudomásulvenni a figyelmeztetést. Úgyét Moszkvában az OGPU rendkívüli szerve vette a kezébe. Az OGPU 1929 január 18-i keltezésű jelentésének egyik része így hangzik:

„A büntetőtörvénykönyv 5810 cikkelye alapján vizsgálat alá vettük Lev Davidovics Trockij polgártárs esetét. A vád: ellenforradalmi tevékenység, amely illegális szovjetellenes párt megszervezésében nyilvánul meg. Ez a tevékenység legutóbb szovjetellenes akciók előidézésére és a szovjet hatalom elleni fegyveres harc előkészítésére irányult.

Határozat: Lev Davidovics Trockij polgártársat a Szovjetunió területéről ki kell tiltani.”

1929 január 22-ének reggelén Trockijt ténylegesen száműzték a Szovjetunió területéről. Ezzel kezdetét vette Trockij pályafutásának legkülönösebb szakasza.

„A száműzetés rendszerint elfeledést jelent. Trockij esetében fordítva történt” — írta később Isaac F. Marcosszon „Zavaros évek” című könyvében. — „Emberi formába öltözött darázs volt, míg a Szovjet határain belül tartózkodott, de fulánkja sokezer mérföldnyi távolságban sem volt kevésbé hatásos. Miközben távoli ellenőrzést gyakorolt az ügyek felett, a Szovjetunió elsőszámú közellenségévé vált. Napoleonnak elég volt egy Szent Ilona ahhoz, hogy mint Európa zavartkeltője, pályafutását befejezze. Trockijnak öt Szent Ilonája volt. Valamennyi az intrika fészkevé vált. Mint a propaganda mestere, a nemzeti és nemzetközi összeesküvés olyan fantasztikus légkörében élt, akárha E. Phillips Oppenheim valamelyik kalandorregényéből lépett volna elő.”

JEGYZETEK

1. Ime még néhány megjegyzés, amit Lenin Trockijjal és annak az orosz forradalmi mozgalomban való tevékenységevel kapcsolatban időről-időre tett:

1911 „1903-ban Trockij mensevik volt, 1904-ben otthagyta a mensevikeket: 1905-ben visszatért hozzájuk, miközben mindenféle ultraforradalmi jelszavakat hangoztatott; 1906-ban ismét hatat fordított nekik... Trockij ma ennek a frakciónak a gondolatait plagizálja, holnap meg amannak és így mind a két frakción felülemelkedőnek tekintí magat... Ki kell jelentenem, hogy Trockij csupán a saját frakcióját képviseli”

1911. „Az olyan emberek, mint Trockij, a maguk terjengős mondataival... a mai kor rakfenei. Mindazok, akik Trockij csoportját támogatják, a hazugságok és a munkások becsapásának politikáját támogatják... Trockij speciális feladata... hogy homokot szorjon a munkások szemébe... nem lehet lényeges dolgokat megvitatni Trockijjal, mert nincsenek nézetei... mi egyszerűen, mint a legsilányabb diplomata leplezzük le őt.”

1912 „Ezt a blokkot az elvek hiánya, az alszenteskedés és az üres szavak jellemzik... Trockij forradalmi jelszóval ruhazza fel őket, ami nem kerül neki semmibe és nem kóti őt semmihez”

1914. „Az oroszországi marxista mozgalom régi résztvevői nagyon jól ismerik Trockij személyiséget, így semmi értelme, hogy beszéljek nekik róla. De a fiatal munkásművezetők nem ismerik őt és így beszelnünk kell róla... Az ilyen típusok, a tegnapi történelmi alakulatának jellegzetes maradványai abból az időből, amikor a munkás tömegmozgalom Oroszországban még gyermekcipőkben járt...”

1914. „Trockij elvtársnak mindeztideig még soha nem volt határozott véleménye egyetlen egy komoly marxista kérdésben sem; mindig az egyik vagy másik ellentét utottele resen kúszott be és a különböző táborok között ingadozott”

1915. „Trockij... mint mindig, elvben teljesen ellene van a szociálszovinizsizmusnak, de a gyakorlatban mindenben megegyezik velük.”

2. Trockij csak két hónappal a carizmus bukása előtt érkezett az Egyesült Államokba, miután Franciaországból 1916 legvégezen kiutasították. Buharin előtte ekeztett meg oda Ausztriából

3. „Anglia szolgálatában” című emlékiratában Bruce Lockhart annak a nézetének ad kifejezést, hogy az angol kormány először súlyos hibát követett el Trockijjal szemben követett magatartásában. Lockhart így ír erről: „Nem kezeltük Trockijt bölcsen. Az első forradalom idején, mint számuzott elt Amerikában. Ekkoriban sem mensevik, sem bolsevik nem volt. Az volt, amit Lenin trockistanak nevezett... azaz individualista és opportunist. Az első forradalom előtt tanúsított magatartását Lenin a legszigorúbban elítelte... 1917 tavaszán Kerenszkij kerest intezett az angol kormányhoz, hogy könnyítse meg Trockij hazatérését... Mint általában az Oroszországgal szemben tanúsított magatartásunkban, ezuttal is, szerencsétlen felintezkedéseket fogantatottunk Trockijt, mint bunozót kezelték, Halifaxban... fogolytáborba internáltak... azután pedig, miután keseru gyulolelet ebresztettünk benne, megengedtük neki, hogy visszatérjen Oroszországba”

4. Trockijnak külügyi repbiztosí minósegeben, a bresztlitovszki békeválság alatt folytatott ellenzéki tevékenységeről lásd a 26. oldalt

A külügyi repbiztosí helyéről való elmozdítása után Trockij beismerte tévedését Leninnel szemben és ismét folajánlotta feltételnelkü együttműködését. Trockij új megbízatást kapott, amely megfelelő szervezői és szóno

tehetségének. Hadügyi népbiztos lett. A katonai stratégia és a Vörös Hadsereg gyakorlati vezetése főképpen olyan emberek kezében volt, mint Sztálin, Frunze, Vorosilov, Kirov, Scsors és Bugyonij. Számos a környezetéhez tartozó volt cárista (specialista) tanácsára támaszkodva, Trockij, mint hadügyi népbiztos ismételtelen ellenezte a bolsevik Központi Bizottság katonai határozatait és jogkörét hevesen túllépte. Több esetben csak a központi bizottság közvetlen beavatkozása akadályozta meg Trockijt abban, hogy vezető bolsevik katonai megbízottakat, akik kifogást emeltek autokratikus magatartása ellen, a fronton kivégeztesen.

1919 nyarán Trockij, miután kijelentette, hogy Kolcsak a keleten nem jelent többé veszedelmet, azt javasolta, hogy a Vörös Hadsereg erejét a déli, Djenyikin elleni hadjáratba vessék bele. Ez — mutatott rá Sztálin — lélekzethez juttatta volna Kolcsakot és lehetőséget adott volna neki arra, hogy hadseregét újjászervezze és újra fölszerelve, friss offenzívát indítson. „Az Ural a maga iparával — jegyezte meg Sztálin, mint a Központi Bizottság katonai megbízottja — vasúthálózatával, semmiképpen se kerüljön Kolcsak kezébe, mert ott ő könnyen maga köré csoportosíthatja a kulákokat és előre nyomulhat a Volgához.” Trockij tervét a Központi Bizottság elvetette és többé nem vett részt e keleti hadjáratban, amely Kolcsak haderejének végső leveretésével végződött.

1919 végén Trockij tervet készített a Djenyikin elleni hadjáratához. Terve szerint keresztül kellett volna vonulnia a doni sztyeppék jóformán teljesen üttalan vidékén, amely tele volt ellenforradalmi kozák bandákkal. Sztálin, aki a Központi Bizottság a déli frontra küldött, elvetette Trockij tervét és ehelyett azt javasolta, hogy a Vörös Hadsereg a sűrű vasúthálózattal, szénutánpótlással rendelkező Donyec-medencében vonuljon előre, amelynek az az előnye is meg volt, hogy az ottani lakosság rokonszenvező munkásokból állt. A Központi Bizottság elfogadta Sztálin tervét. Trockijt elmozdították a déli frontról, utasították, hogy ne avatkozzék be a déli hadműveletekbe és egyúttal azt a „tanácsot” adták neki, hogy ne lépje át a déli arcvonala demarhációs vonalát. Djenyikint Sztálin tervei alapján győzték le.

Trockij hadügyi népbiztos legközelebbi munkatársai között szerepelt Vacetyisz ezredes, volt cári tiszt, aki, mint Trockij hadparancsnoka szolgált a keleti arcvonalon a Kolcsak elleni harcban. A szovjet hatóságok felfedték, hogy Vacetyisz a Vörös Hadsereg hadvezetősége elleni cselszövésekbe bonyolódott bele. Vacetyiszt elmozdították helyéről. Trockij önéletrajzában ezt a furcsa védőbeszédét mondotta el volt munkatársa mellett: „Vacetyisz ihletett pillanataiban olyan parancsokat volt képes kiadni, mintha a Népbiztosok Tanácsa és a Központi Végrehajtó Bizottság nem is létezne. Gyanúsélgondolásokkal és kapcsolatokkal vádolták és így el kellett távolítani, de valójában semmi komoly alapja nem volt a vádagnak. Talán a fickó elalvás előtt Napoleon életrajzát olvasta és becsvágyó álmait bizalmasan közölte két vagy három fiatal tiszttel.”

5. 1937 áprilisában Trockij a következőket kényszerült elmondani a gyilkos Blumkinnal való kapcsolatáról: „A háború alatt katonai titkárságom tagja volt és személyes kapcsolatban állt velem ... Ami a multját illeti, hát bizony nagyon különös multja volt. A baloldali szociálforradalmár ellenzékhez tartozott és résztvett a bolsevikok elleni felkelésben. Ő volt az az ember, aki Mirbach német követet meggyilkolta ... Katonai titkárságomban alkalmaztam őt és ha egy bátor emberre volt szükségem, Blumkin mindig rendelkezésemre állt.”

6. A III. könyvben előforduló, a trockisták oroszországi titkos tevékeny-

ségére vonatkozó párbeszédeket és idézeteket — hacsak a szöveg más forrást nem jelöl meg — a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának Katonai Törvényszéke előtt 1936 augusztusában, 1937 januárjában és 1938 márciusában Moszkvában lefolytatott perek során elhangzott vallomásokból vettük. A Trockijt és fiát Szedovot közvetlenül érintő párbeszédok és események, hacsak a szövegben más utalás nem történik, ugyancsak e perek vádlottjainak vallomásai alapján íródtak.

7. Lásd 122—128. oldalt.

8. Ezt Rakovszkij mondotta a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának Katonai Törvényszéke előtt 1938 márciusában tett vallomásában. A Rakovszkij említette időszakban — a huszas évek során — Max Eastman amerikai író és újságíró volt Trockij írásainak hivatalos fordítója és egyben a trockista propaganda főterjesztője az Egyesült Államokban. (Eastman ma a nagykapitalista sajtóban folytatja szovjetellenes tevékenységét. — *Ford.*)

9. 1926-ban Rakovszkijt Londonból Párizsba helyezték át. Mielőtt Franciaországba ment volna, Moszkvában beszélt Trockijjal. Trockij közölte vele, hogy az oroszországi helyzet a válság felé közeledik és szükségesnek mutatkozik, hogy minden lehető külföldi segítséget igénybe vegyenek. „Arra a végkövetkeztetésre jutottam — mondotta Rakovszkijnek — hogy külföldi társainkat — a követeket és kereskedelmi képviselőket — utasítanunk kell: tapogatózzanak a kapitalista országok konzervatív koreinél, milyen mértékben számíthatnak a trockisták támogatására.”

Franciaországba érve Rakovszkij, a trockista ellenzék megbízásából puhatolódzni kezdett a francia reakciós köröknél. Franciaország ekkortájt a Torgprom-összeesküvés központja volt s a francia vezérkar, Foch és Pétain vezetésével komolyan tanulmányozta a Szovjetunió elleni katonai támadás terveit. Rakovszkij később a következőket mondotta a „Trockij utasításai alapján vezetett tárgyalásairól”:

„Roya-ban találkoztam Nicole képviselővel. Nicole egy nagy észak-franciaországi kenderfonógyár tulajdonosa és jobboldali köztársasági körökhöz tartozik. Megkérdeztem tőle, hogy milyen lehetőségei és kilátásai vannak az ellenzéknek, vajjon számíthatunk-e a Szovjetunióval szemben ellenséges beállítottságú francia kapitalista korok támogatására? «Természetesen és talán nagyobb mértékben, mintsem gondolják» — felelte. — De ez, mondotta, főképpen két körülménytől függ. Elsősorban az ellenzéknek valóban hatásos erővé kell válnia és másodsorban tudni kellene, hogy milyen mértékben hajlandó koncessziókat juttatni a francia tőkének. A második párizsi megbeszélésem 1927 szeptemberében zajlott le. Ezúttal Louis Dreyfus képviselővel és nagykereskedővel folytattam tárgyalásokat. Be kell vallanom, hogy mind a beszélgetés, mind a beszélgetés konklúziója ugyanaz volt, mint Nicole esetében.”

10. Sir Austen Chamberlain, az akkori hevesen szovjetellenes angol külügyminiszter.

11. Négyezer szavazat volt a legtöbb, amit az ellenzék valaha is össze tudott hozni agitációja során. Annak ellenére, hogy párttárolzat tiltotta a „frakció”-szervezkedést és hivatalosan nem győzték hangsúlyozni, hogy a „forradalmi egység” a szovjet belpolitika alapköve, a szovjet kormány megdöbbszentően nagy vitatkozási, kritikai és gyülekezési szabadságot engedélyezett a trockista ellenzéknek. Különösen Lenin halála után, amikor az ország bel- és külpolitikai válságon esett át, Trockij ki tudta használni a helyzetet arra, hogy frakciója támogatására tömegmozgalom megszervezésével próbálkozzék. Az ellenzék nyilvános propagandája minden lehetséges „politikai”

érvet felhasználta a rendszer ellen. A kormányzat szociális és gazdasági politikáját állandóan támadták. A támadásokat a következő jelszavak kísérték: „a kormányzat tehetetlen”, „a burokrácia ellenőrzés nélkül dolgozik”, „egy ember és egy párt diktatúrája uralkodik”, „a régi vezetés elsorvad” és így tovább. 1924—27-ig Sidney és Beatrice Webb: „Szovjet-kommunizmus — egy új civilizáció?” című könyvéből vett idézet szerint: „Olyan három évig tartó szakadatlan nyilvános harc dúlt, amely nyilván meglepőnek tűnhetett azok szemében, akik azt hitték, hogy a Szovjetunió egy onkényes diktatúra uralma alatt nyög. Ez a harc különböző formákat öltött. A főbb törvényhozó testületekben ismételt viták zajlottak le. Heves összecsapások történtek a helyi szovjetekben és a helyi pártszervezetekben. Az ellenzéki könyvek és pamfletok egész tomege jelent meg és cenzúra nem akadályozta meg a megjelenésüket, hanem maguk az állami kiadók adtak ki azokat. Ezek az államilag védjegyzett kiadások — mint ezt valaki, aki keresztulragta magát rajtuk, elmondotta — több ezer nyomtatott oldalra rúgtak.” A Webb-házaspár hozzáfűzte még: „a kérdést véglegesen az 1925 decemberi XIV. és 1927 decemberi XV. pártkongresszus rendezte. E határozatok után Trockij továbbra is állhatatosan folytatta agitációját és megkísérelt ellenállást szítani, úgyhogy magatartása nyilvánvalóan partutó lett.”

12. Trockij távollétében az ellenzék megmaradt erőinek felelős irányítása átmenetileg Nyikolaj Buharin kezébe került, aki — nem helyeselve Trockij vezerségét — ravasz módon tartózkodott attól, hogy nyílt szerepet vállaljon a kétségbeesett puccskísérletben. Buharin nem Trockijt, hanem önmagát tartotta az ellenzék igazi vezérének és teoretikusának. A vezetése alatt álló moszkvai „marxista iskola” falai között Buharin külön, a fiatal hallgatókból toborzott úgynevezett „kádercsoporttal” vette magát körül. Buharin e diákok közül számosat rendszeresen oktatott az összeesküvés technikájára. A műszaki értelmiségnek az Iparpárthoz csatlakozott tagjaival is szoros kapcsolatot tartott fenn. Azelőtt Buharin „baloldali kommunistanak” nevezte magát, most, Trockij bukása után, hozzákezdett a rövid idő múlva nyíltan „jobboldali ellenzék”-nek ismert mozgalom elvi megalapozásához.

Buharin szerint Trockij elsiette a dolgot és sikertelensége nagyrészt annak tudható be, hogy nem működött együtt az országon belül dolgozó összes szovjetellenes erővel. Buharin most hozzátűzte, hogy ezt a mulasztást az ő jobboldali ellenzékével tegye jóvá. A trockisták leleplezésével az első öt éves terv teljes gőzzel megindult a megvalósítás útján. Az ország új megpróbáltatások, nehezségek és rendkívüli erőfeszítés elé nézett. Buharin a kormány megbízott Alexej Rukovval és a szakszervezeti megbízott M. Tomszkijjal együtt s a Torgprom-ugynokokkal, valamint a mensevikkkel titkos együttműködésben megszervezte a bolsevik partban a jobboldali ellenzékét. A jobboldali ellenzék az öt éves terv nyílt ellenzékére épült. Buharin a színpalak mögött a Trockij képviselőivel és a többi földalatti szervezet megbízottaival tartott titkos összejöveteleken dolgozta ki a jobboldali ellenzék programját.

„Ha programom gyakorlati megvalósítására sor került volna — állapította meg később Buharin — ez közgazdasági téren államkapitalizmust, az egyéni muzsik-gazdálkodás felvirágzását, a kollektív gazdálkodás megnyirbálását, külföldi koncessziókat, a külkereskedelmi monopólium feladását és végeredményként a kapitalizmus visszaállítását jelentette volna ebben az országban... A határokon belül azonnali programunk a mensevikkkel, szocialforradalmárokkal és hasonlókkal való szövetség volt... Politikai értelemben véve felkészülés olyan módszerek felé, amelyekben kétségkívül megvannak a caesarizmus... a fasizmus elemei.”

Buharinnak az ellenzék részére megállapított új politikai vonala sok követőre talált a Szovjetunió olyan magasrangú, tortető hivatalnokai körében, akik nem bíztak az öt éves terv sikereiben. A kollektivizálásnak hevesen ellenálló kulak szervezetek vezetői pedig a vidéken olyan elemeket szállítottak Buharin jobboldali ellenzékének, hogy kezdett kiformálódni az a tömegbázis amelyet Trockij annakelőtte hiába próbált megteremteni. Trockij először rossznéven vette, hogy Buharin kisajátítja annak a mozgalomnak vezető szerepét, amelyet ő kezdeményezett, de egy rövid versengési, sőt ellenségeskedési időszak után a különbségeket elsimítottak. A jobboldali ellenzék nyilvános és „torvényes” időszaka 1929 novemberéig tartott, amikor is a Bolsevik Párt Központi Bizottságának plénuma kijelentette, hogy a jobboldaliak propagandája és nézetei összeegyeztethetetlenek a parttagsággal. Buharint, Rukovot és Tomszkijt elmozdítottak magas hivatali állásaikból.

AZ ÖTÖDIK HADOSZLOP KELETKEZÉSE

1. Trockij Elba-szigete

1929 február 13-án Trockij Konstantinápolyba érkezett. Nem úgy lépett partra, mint egy levitézlett politikai száműzött. Trockij úgy jött, mint egy látogatóba érkezett hatalmasság. A világsajtóban nagybetűs címek adták hírül megérkezését. Külföldi tudósítók várakoztak, hogy fogadják a száműzöttet partraszállító motoroshajót. Trockij félretolta őket és szapora léptekkel egyenesen várakozó autója felé tartott, amelyet egyik testőre vezetett. Az autó elrobogott vele előre elkészített városi szállására.

Törökországban politikai vihar tört ki. Szovjetbarát szósztólók Trockij kiutasítását követelték; szovjetellenes elemek örömmel fogadták a szovjet rendszer ellenségét. A török kormány habozni látszott. Olyan hírek keringtek, hogy bizonyos oldalról diplomáciai nyomást gyakorolnak azért, hogy Trockijt a szovjet határ közelében, Törökországban tartsák. Végül egy kompromisszumos megoldást találtak. Trockij Törökországban maradt és mégse maradt Törökországban. A száműzött vörös Napoleonnak menedéket adtak Prinkipo török szigeten. Trockij, a felesége, a fia és számos testőre néhány hét múlva odaköltöztek.

Prinkipón, a festői feketetengeri szigeten, ahol a Woodrow Wilson által álmódott szövetséges-szovjet békekonferenciát kellett volna megtartani, a száműzött Trockij, fiával, Leon Szedovval mint főhadsegédével és helyettes parancsnokával, felütötte új politikai főhadiszállását. „Prinkipón, fiammal bensőségesen együttműködve sikerült különböző országokból származó fiatal munkatársakból új csoportot alakítani”, írta később Trockij. A kis házat, ahol Trockij lakott, a titokzatosság és intrika furcsa, izgatott atmoszférája vette körül. A ház előtt rendőrakutyák és felfegyverzett testőrök őrködtek. A házon belül csakúgy rajzoltak az Oroszországból, Németországból,

ból, Spanyolországból és más országokból származó radikális kalandorok, akik mind eljöttek vezérükhöz Prinkipóba. Trockij „titkárainak” nevezte őket. Új Trockij-gárda alakult belőlük. A látogatók egymásnak adták a kilincset : szovjetellenes propagandisták, politikusok, újságírók, a száműzött bálványozói és az úgynevezett „világforradalmárok” szüntelen áradatban érkeztek. Mialatt magánértekezéseket tartott a nemzetközi kommunista és szocialista mozgalom renegátjaival, Trockij könyvtárának ajtaja előtt őrszemek állottak. Időről-időre titkosszolgálatok ügynökei és más homályosjellegű személyek jöttek, hogy Trockijjal négy szemközt beszélhessenek. Látogatásukat nagy rejtelmesség vette körül.

Trockij prinkipói fegyveres testőrségének vezetője először Blumkin, a szociálforradalmár gyilkos volt, aki Trockijt a huszas évek elejétől kutyahússággal követte. 1930 végefelé, Trockij különleges küldetésben visszaküldte Szovjetországra. Blumkint a szovjet rendőrség elfogta és bíróság elé állította. Bebizonyosodott, hogy fegyvercsempészsben bűnös és szovjetellenes propagandát folytatott. Elítélték és kivégezték. Később Trockij testőrségének élén a francia Raymond Molinier és az amerikai Sheldon Harte állott.

Trockij aprólékos gonddal vigyázott arra, hogy az időleges száműzetésben élő „nagy forradalmár” hírnevét megőrizze. Ötvenes éveibe lépett. Zömök, kissé meghajló alakja elhízottá és ernyedtté változott. Híres, bozontos fekete haja és kis kecskeszakálla már deresedett. De mozdulatai még mindig gyorsak és türelmetlenek voltak. Az éles metszésű orrán ülő villogó civikker mögül fürkésző fekete szeme, különlegesen gonosz kifejezést adott sötét, élénk arcának. Sokakat elriasztott „mefisztófeleszi” ábrázata. Mások viszont csaknem hipnotikusan megbűvölőnek találták Trockij hangját és szemét.

Trockij semmit nem bízott a véletlenre, ha a Szovjetunió kívüli hírnevének megőrzéséről volt szó. Gyönyörűséggel idézte Proudhon, a francia anarchista szavait : „A végzetnek a szemébe nevetek ; ami pedig az embereket illeti, túlságosan tudatlanok, túlságosan rabszolgák ahhoz, hogy bosszankodjam miattuk.” Azonban mielőtt magához engedte a fontos látogatókat, gondosan gyakorolta a szerepét, sőt a hálósobájában lévő tükör előtt a megfelelő gesztusokat is tanulmányozta. A Prinkipóba ellátogató újságíróknak be kellett neki mutatniuk cikkeiket, mielőtt közzétették volna őket. Társalgás közben Trockij a dogmatikus állítások és a szovjetellenes szidalmak egész áradatát zúdította hallgatójára,

miközben a tömegszónok színészi lendületével hangsúlyozott minden egyes mondatot és gesztust.

Emil Ludwig, a liberális német író, röviddel Trockij Prin-
kipóba érkezése után, interjút csinált vele. Trockij derűlátó hangulat-
ban volt. — Oroszországot válság fenyegeti — mondotta Ludwig-
nak. — Az ötéves terv kudarcot vallott; munkanélküliség, gazda-
sági és ipari összeomlás kísért; a mezőgazdaság kollektivizálásának
terve halálra van ítélve; Sztálin katasztrófa felé vezeti az országot;
az ellenzék nőttön nő.

— Milyen nagy követőinek a száma Oroszországban? —
kérdezte Ludwig.

Trockij hirtelen óvatossá vált. Felemelte húsos, fehér, mani-
kürözött kezét.

— Nehéz volna pontos számot adni. Híveim szétszórta-
nak, a föld alatt illegalitásban dolgoznak.

— Mit gondol, mikor lépnek ki megint a nyilvánosság elé?

Erre Trockij kis gondolkodás után ezt válaszolta:

— Ha kívülről megteremtik erre a megfelelő alkalmat.
Talán egy háború vagy egy új európai beavatkozás esetén, amikor
a kormány gyengesége ösztönző hatást vált ki!

Winston Churchill, akit még mindig szenvedélyesen érdekelt
a világ szovjetellenes hadjáratának minden megnyilvánulása,
különleges tanulmány tárgyává tette a prinkipói száműzöttet.
„Sosem szerettem Trockijt” — jelentette ki Churchill 1944-ben. Az
igazság azonban az, hogy Trockij összeesküvői természete, szónoki
képességei és dinamikus energiája tetszett Churchillnek. Churchill
„Nagy kortársak” című könyvében így összegezte Trockij nemzet-
közi összeesküvésének célját, attól a pillanattól kezdve, hogy a
Szovjetunió területét elhagyta: „Trockij arra törekszik, hogy egybe-
gyűjtse Európa alvilágát az orosz hadsereg megtörésére.”

Ezidőtájt *John Gunther*, az amerikai külföldi tudósító is
látogatást tett Trockij prinkipói főhadiszállásán. Beszért Trockijjal
és Trockij számos orosz és európai munkatársával. Gunther meglepe-
tésére Trockij nem úgy viselkedett, mint egy vereséget szenvedett
száműzött, hanem sokkal inkább úgy, mint egy uralkodó vagy dik-
tátor. Gunther önkéntelenül is az elbai Napoleonra gondolt — köz-
vetlenül a drámai visszatérés és a száznapi uralom előtt. Gunther
így számolt be látogatásáról:

„Csaknem egész Európában kialakult a trockista mozgalom.
Minden egyes országban megtalálható a trockista agitátorok
sejtje. Az utasításokat közvetlenül Prinkipóból kapják.

A különböző csoportok között bizonyos kapcsolat áll fenn. Kiadványaikat és manifesztumaikat elküldik egymásnak, de a legtöbb esetben magánlevelek útján érintkeznek. A különböző központi bizottságokat a berlini nemzetközi főhadiszállás köti össze.”

Gunther megkísérelte rávenni Trockijt arra, hogy a Negyedik Internacionáléről beszéljen. Ki akarta venni belőle, hogy tulajdonképpen milyen célkitűzései vannak ennek a szervezetnek és hogy milyen munkát végzett eddig. Trockij tartózkodóan kezelte ezt a kérdést. Egyik önfelelt pillanatában számos „üres könyvet” mutatott Gunthernek, amelyben titkos okmányokat rejtettek el és szállítottak mindenfelé. Dicsérettel emlékezett meg *Andreas Nin*¹ spanyolországi tevékenységéről. Az Egyesült Államokban ugyancsak voltak követői és befolyásos hívei. Megemlítette, hogy trockista sejtek alakultak Franciaországban, Norvégiában és Csehszlovákiában. Ezek tevékenysége — mondotta Gunthernek — „fél-titkos” módon megy végbe...

„Trockij — írta Gunther — legalábbis egyidőre elvesztette Oroszországot. Senki sem tudja, hogy vajon visszanyerheti-e tíz vagy húsz éven belül.” Trockij főcélja az volt, hogy „kitartson, reménykedjen Sztálin bukásában és közben energiájának minden porcikáját arra használja fel, hogy szakadatlanul tökéletesítse külföldi kommunistaellenes szervezetét”.

Csak egy dolog juttathatná vissza Trockijt azonnal Oroszországba — vonta le a végkövetkeztetést Gunther.

Ez az „egy dolog” Sztálin halála lett volna.

1930—1931 folyamán Trockij Prinkipóból rendkívüli szovjetellenes propagandahadjáratot indított, amely csakhamar minden országban éreztette hatását. Ez valami egészen újfajta szovjetellenes propaganda volt, összehasonlíthatatlanul körmönfontabb és zavartkeltőbb, mint minden, amit addig a bolsevikellenes keresztvesztékek kitaláltak.

Az idők megváltoztak. A nagy válság után az egész világ forradalmi szelleművé vált. Nem akarta, hogy visszatérjenek a mult módszerei, amelyek annyi szenvedést és nyomorúságot okoztak. A fasizmus Olaszországban lezajlott ellenforradalmát a fasizmus renegát, volt szocialista megalapítója, Benito Mussolini, mint az „olasz forradalmat” hirdette. Németországban a nácik nemcsak azzal teremtetek maguknak tömegbázist, hogy felszívták a bolsevikellenes reakciót, hanem azzal is, hogy a német munkások és parasztok előtt a „nemzeti szocializmus” pózában tet-

szelegtek. Trockij már 1903-tól mestere volt annak a propaganda-fogásnak, melyet Lenin így jellemzett: „ultraforradalmi jel-szavak, amelyek semmibe sem kerülnek neki”.

Most Trockij világméretekben hozzálátott annak a prop-agandatechnikának a kifejlesztéséhez, amelyet eredetileg Lenin és a bolsevik párt ellen használt. Számtalan ultrabaloldali és hevesen radikális hangzású cikkben, könyvben, pamfletben és beszédben indított támadást a szovjet rendszer ellen és erőszakos megdöntésére buzdított — nem azért, mert az forradalmi, hanem mert, ahogy ő mondotta, „ellenforradalmi” és „reakciós”.

A régebbi bolsevikellenes keresztesvitézek egyszerűen fel-hagytak volt cárbarát és nyíltan ellenforradalmi propaganda-vonalukkal és alkalmazták azt az új áramvonalas trockista tak-tikát, hogy az orosz forradalmat „balról” támadják meg. Az elkövetkező években bevett szokássá lett, hogy egy Lord Rother-mere, vagy egy *William Randolph Hearst* Sztálint a „forradalom elárulásával” vádolja.

Trockij első nagyobb szabású propagandaműve, amelyből ezt az új szovjetellenes vonalat a nemzetközi ellenforradalom sajátjává tette, melodramatikus, félig regényes önéletrajza, az „Életem” volt. A könyv részleteit először szovjetellenes cikkek for-májában, az európai és amerikai újságokban tette közzé. A könyv célja az volt, hogy befekettítse Sztálint és a Szovjetuniót, növelje a trockista mozgalom tekintélyét és dédelgesse Trockij „világ-forradalmári” mítoszát.

Trockij könyvét a szovjetellenes ügynökök és publicisták azonnyomban, mint szenzációs „bestsellert” reklámozták, amely majd beszámol az orosz forradalom „igazi történetéről és kulissza-titkairól”.

Adolf Hitler rögtön a megjelenése után elolvasta Trockij önéletrajzát. Hitler életrajzírója, Konrád Heiden „Führer” című könyvében elmondja, hogy a náci vezető 1930-ban mennyire meglepte egyik baráti körét azzal, hogy elragadtatott dicséretek-ben tört ki Trockij könyvével kapcsolatban. — Ragyogó! — kiáltotta Hitler, miközben Trockij könyvét magasra emelte kezé-vel. — Sokat tanultam belőle, ti is tanulhattok!

Trockij könyve hamarosan a szovjetellenes titkosszolgálatok kézikönyve lett. Mint a szovjet rendszer elleni propaganda irány-mutatóját fogadták el. A japán titkosrendőrség kötelező olvas-mánnyá tette a bebörtönzött japán és kínai kommunisták számára, hogy ezzel erkölcsi erejüket megtörje és meggyőzze őket arról, hogy a „Szovjetunió elárulta a kínai forradalmat és azt az

ügyet, amiért küzdöttek.” A Gestapo ugyanerre használta fel a könyvet.

Az önéletrajz csak az első ágyúlövés volt Trockij mérhetetlen szovjetellenes propagandahadjáratában. Ezt követte az „Elárult forradalom”, a „Veszélyben a szovjetgazdaság”, az „Ötéves terv kudarca”, a „Sztálin és a kínai forradalom”, a „Hamisítás sztálini iskolája” és számtalan más szovjetellenes könyv, pamflet és cikk, amelyek közül sok először az európai és amerikai reakciós újságokban jelent meg lángbetűs címekkel. Trockij „irodája” szakadatlan áradatban szállította a szovjetellenes világsajtó számára a Szovjetunióról szóló „leleplezéseket”, „beszámolókat” és „kulisszatitkokat”.

A Szovjetunióban való használatra Trockij az *Ellenzéki bulletin* című hivatalos lapot adta ki. Ezt a lapot, amelyet külföldön — először Törökországban, azután Németországban, Franciaországban, Norvégiában és más országokban — nyomtak és titkos trockista futárok csempészték be a Szovjetunióba, nem szánták a szovjet tömegek részére. Ez azoknak a diplomatáknak, államhivatalnokoknak, katonai személyeknek és értelmiségieknek készült, akik valaha Trockijt követték vagy akikről feltételezhető volt, hogy a befolyása alá kerülhetnek. A *Bulletin* a trockisták oroszországi és külföldi propagandamunkájára vonatkozó irányelveket tartalmazott. A lap nem szűnt meg sötét képet festeni a szovjet rendszer elkövetkező összeomlásáról, a megújuló polgárháborúról és arról, hogy a Vörös Hadsereg az első külföldi támadásra össze fog roppanni. A *Bulletin* ügyesen játszott mindazokkal a kétségekkel és aggodalmakkal, amelyeket a felépítés korszakának rendkívüli feszültsége és megpróbáltatása az egyensúlytalan, zavaros és elégedetlen elemekből kiváltott. A lap nyíltan felhívást intézett ezekhez az elemekhez, hogy ássák alá a rendszert és erőszakos cselekedeteket hajtsanak végre a szovjet kormány ellen.

Ime néhány jellemző példa arra a szovjetellenes propagandára és a szovjet rendszer erőszakos megdöntésére való felhívásra, amellyel Trockij a Szovjetunióból való száműzetését követő években a világot elárasztotta:

„A mai vezetés az országot teljes gőzzel vezeti a veszedelmes válságok és az összeomlás felé.” — *Levél a Szovjetunió Kommunista Pártjának tagjaihoz*, 1930 március.

„A szovjet gazdaság fenyegető válsága elkerülhetetlenül éspedig a legközelebbi jövőben szét fogja oszlatni az édesded legendát (t. i., hogy a szocializmust fel lehet építeni egy

országban) és semmi okunk kételkedni abban, hogy ez sok ember halálát fogja okozni . . . A gazdasági rendszer (szovjetgazdaság) anyagi tartalékok és számítás nélkül működik . . . Válság fenyeget és pedig az üzemek sorozatos, kényszerű leállításának és a munkanélküliségnek a következményével.”

— *A szovjetgazdaság veszélyben*, 1932.

„Az első társadalmi külső vagy belső megrázkódtatás polgárháborúba ránthatja az atomizált szovjet társadalmat.” — *A Szovjetunió és a Negyedik Internacionále*, 1933.

„Vajjon a Szovjetunió vereség nélkül kerül-e ki az elkövetkező nagy háborúból? Erre az őszintén feltett kérdésre ugyanolyan őszintén fogok felelni: ha a háború csupán háború marad, a Szovjetunió veresége elkerülhetetlennek látszik. Technikai, gazdasági és katonai vonatkozásban az imperializmus összehasonlíthatatlanul erősebb. Ha egy nyugati forradalom nem bénítja meg az imperializmust, el fogja söpörni a jelenlegi szovjet rendszert.” — Cikk az *American Mercury*-ben, 1937 március.

„Ha az új háború nem idéz elő új forradalmat, a Szovjetunió veresége elkerülhetetlen . . . Ha elméletileg elfogadjuk azt, hogy van forradalom nélküli háború, akkor a Szovjetunió veresége biztosra vehető.” — *A mexikói vizsgálat alkalmával tett tanúságtétel*. 1937 április.

2. A berlini találkozó

Attól a pillanattól kezdve, hogy Trockij elhagyta a Szovjetuniót, a külföldi titkosszolgálatok ügynökei mohón várták, hogy érintkezésbe lépjenek vele és hasznosíthassák nemzetközi szovjetellenes szervezetét. A lengyel *Defenzíva*, a olasz fasiszta *Ovra*, a finn katonai titkosszolgálat, a fehér orosz emigránsok, akik Románia, Jugoszlávia és Magyarország szovjetellenes titkosszolgálatáit irányították és az angol Intelligence Service, valamint a francia *Második Iroda*, mind készen álltak arra, hogy saját céljaik érdekében tárgyalásokat folytassanak „Oroszország elsőszámú közellenségével”. Pénz, személyzet, kém- és futárszolgálat-hálózat állott Trockij rendelkezésére, hogy fenntartsa és kiterjessze nemzetközi szovjetellenes propagandatevékenységét. Ugyanígy támogatták azt is, hogy Oroszországon belül újjászerveze összeesküvő szervezetét.

Valamennyi között a legfontosabb — és egyre bensőbbé

váló kapcsolat — fűzte Trockijt a német katonai titkosszolgálat-hoz (a 111/B szekcióhoz), amely Walther Nicolai ezredes vezetésével ekkor már együttműködött *Heinrich Himmler* terebélyesedő Gestapójával.

Trockij ügynöke, Kresztyinszkij — tudjuk — 1930-ig hozzávetőlegesen kétmillió aranymárkát kapott a német hadseregtől a szovjetuniói trockista tevékenység támogatására, amelyért viszon- zásul a trockisták kémiszolgálati adatokat szállítottak a német titkosszolgálatnak. Kresztyinszkij később felfedte:

„1923-tól 1927 végéig évenként 250 000 aranymárkát kaptunk. Ezután 1927 végétől majdnem 1928 végéig, kb. 10 hónapon keresztül a pénz folyósítása megszakadt, mert a trockizmus veresége után elszigetelten álltam, nem ismertem Trockij terveit, nem kaptam értesítéseket vagy utasításokat tőle... ez így ment egészen 1928 októberéig, amikor végre levelet kaptam Trockijtől, aki ebben az időben Alma-Atában élt száműzetésben. Levelében utasítást adott, hogy vegyek fel pénzt a németektől és javasolta, hogy adjam át azt *Maslov-* nak vagy Trockij francia barátainak, azaz *Roemernek*, *Madeline Paz*nak és másoknak. Érintkezésbe léptem Seeckt tábornokkal. A tábornok már előzőleg lemondott és ebben az időben semmiféle állást nem viselt. Vállalkozott arra, hogy átbeszéli az ügyet *Hammersteinnel* és megszerzi a pénzt. Meg is szerezte. Hammerstein ekkoriban a német hadsereg vezérkari főnöke volt és 1930-ban hadseregfőparancsnokká nevezték ki.”

1930-ban Kresztyinszkijt helyettes külügyi népbiztosnak nevezték ki és így Berlinből Moszkvába helyezték át. Azáltal, hogy őt áthelyezték Németországból és mert ugyanakkor a német hadseregen belül a nácizmus hatalmának növekedése folytán belső válság volt, Trockij német pénzforrása időlegesen ismét bedugult. Azonban ekkor már Trockij új, kibővített megállapodás- ról tárgyalt a német katonai titkosszolgálattal.

1931 februárjában Trockij fia, Leon Szedov lakást bérelt Berlinben. Útlevele szerint Szedov Németországban mint „diák” tartózkodott és látszatra azért jött Berlinbe, hogy ott egy „német tudományos intézetet” látogasson. Azonban sokkal sürgősebb okok játszottak közre abban, hogy Szedov ebben az évben a német fővárosban tartózkodott...

Néhány hónappal előbb írta meg Trockij „Németország

a nemzetközi helyzet kulcsa” című pamfletjét. Százhet náci képviselőt választottak be a német parlamentbe. A náci párt 6 400 000 szavazatot kapott. Amikor Szedov Berlinbe érkezett, a német főváros lázas várakozásban és feszültségben élt. „Horst Wessel”-dalt éneklő barnainges rohamcsapatok parádézta végig Berlin utcáin, zsidó üzleteket romboltak széjjel és támadásokat intéztek a liberálisok és a munkások egyesületei és lakásai ellen. A náci bizakodó hangulatban voltak. „Soha életemben nem voltam olyan jó hangulatban és soha nem voltam olyan mélyen elégedett, mint ezekben a napokban” — írta Hitler a *Völkischer Beobachter* hasábjain.

Hivatalosan Németországban még mindig demokrácia volt. A kereskedelmi forgalom Németország és a Szovjetunió között a tetőpontján volt. A szovjet kormány gépeket vásárolt német cégektől. Német technikusok nagy feladatokat kaptak szovjet bányászati és villamosítási tervek keresztülvitelénél. Szovjet mérnökök látogatásokat tettek Németországban. A szovjet kereskedelem képviselői, beszerzők és kereskedelmi ügynökök, állandóan oda-vissza utaztak Moszkva és Berlin között, hogy az ötéves tervvel kapcsolatos megbízásoknak eleget tegyenek. E szovjet polgárok közül sokan Trockij követői és volt hívei voltak.

Szedov, mint apja képviselője, összeesküvői megbízatásban Berlinben tartózkodott.

„Leon mindig résen volt” — írta később Trockij „Fiam, barátom, harcostársam: Leon Szedov” című pamfletjében — „és mohón kutatott Oroszországba vezető szálak után. Visszatérő turistákat, külföldre küldött orosz diákokat vagy a külföldi képviseletekben dolgozó, rokonszenvező hivatalnokokat hajtott fel.” Szedov főfeladata Berlinben az volt, hogy érintkezésbe lépjen az ellenzék régi tagjaival, közvetítse hozzájuk Trockij utasításait, vagy fontos üzeneteket vegyen át tőlük apja számára.

Számos fontos trockistának sikerült állást szereznie a Szovjet Külkereskedelmi Bizottságnál. Köztük volt Iván N. Szmirnov, a Vörös Hadsereg egykori tisztje és Trockij gárdájának volt vezetőtagja. Miután rövid ideig száműzetésben élt, Szmirnov is követte a többi trockista stratégiáját, megtagadta Trockijt és a bolsevik pártba való újrafelvételét kérte. Szmirnov foglalkozására nézve mérnök volt és csakhamar kisebb állást is kapott a közlekedési iparban. 1931 elején, mint tanácsadó mérnököt egy Berlinbe induló kereskedelmi küldöttséghez osztották be.

Alighogy megérkezett Berlinbe, Leon Szedov máris érintkezésbe lépett vele. A Szedov lakásán tartott titkos találkozón

a kültelki sörözőkben és kávéházakban Szmirnov tudomást szerzett Trockij terveiről és így megtudta, hogy a német katonai titkos-szolgálat ügynökeivel való együttműködésben újjá akarják szervezni a földalatti ellenzékét.

Mostantól kezdve, mondotta Szedov Szmirnovnak, a szovjet rendszer elleni küzdelem egy mindent elsőpró offenzíva jellegét veszi fel. A trockisták, buharinisták, zinovjevisták, mensevikek, szociálforradalmárok és minden más szovjetellenes csoport és frakció közötti régi ellentéteket és politikai különbségeket el kell felejtetni. Meg kell teremteni az egyesült ellenzékét. Ezenkívül ezentúl a harc katonai jellegűvé is válik. Az egész nemzetre kiterjedő terrorista és szabotázs-hadjáratot kell indítani a szovjet rendszer ellen. Ezt minden részletében ki kell majd dolgozni. Széleskörű és gondosan szinkronizált csapások által az ellenzék képes lesz a szovjet kormányt reménytelen káoszba és demoralizációba taszítani. Azután az ellenzék átveszi majd a hatalmat.

Szmirnov közvetlen feladata abban állt, hogy a Moszkvában lévő ellenzék legmegbízhatóbb tagjainak továbbítsa Trockij a földalatti munka újjászervezésére és a terrorizmus és a szabotázs-tevékenység előkészítésére vonatkozó utasításait. Továbbá azt is el kellett intéznie, hogy rendszeresen „információs anyagot” küldjenek Berlinbe, amelyet trockista futároknak kell majd átadniuk Szedovnak, hogy ő azután apjának továbbíthassa. Megállapodtak abban is, hogy a futárok az „*Üzenetet hoztam Gályából*” jelszóval fogják igazolni magukat. Szedov megkérte Szmirnovot, hogy berlini tartózkodása alatt még egy dolgot intézzon el számára. Érintkezésbe kellett lépnie a nemrég Berlinbe érkezett szovjet kereskedelmi küldöttség vezetőjével. Közölnie kellett ezzel a személlyel, hogy Szedov a városban tartózkodik és egy rendkívüli fontosságú ügyben beszélni kíván vele. Az akkor Berlinbe érkezett szovjet kereskedelmi küldöttség feje Trockij régi híve és legoda-adóbb csodálója, Jurij Leonodovics Pjatakov volt.

Az ösztövr és magas, jólöltözött, magashomlokú, sápadt-arcú, finom megjelenésű, vörös kecskeszakállú Pjatakov sokkal inkább hasonlított egy művelt professzorhoz, mint ahhoz a veterán összeesküvőhöz, aki valójában volt. 1927-ben a puccskísérlet után Pjatakov az első volt azok között a vezető trockisták között, akik szakítottak Trockijjal és újrafelvételüket kérték a bolsevik pártba. Az üzleti adminisztrációban és szervezésben kiváló képességekkel rendelkező Pjatakov, a gyorsan terjeszkedő szovjet iparban jó állást biztosított magának már akkor is, amikor még száműzetésben volt Szibériában. 1929 végén próbaidőre vissza-

vették a bolsevik pártba. Egymásután több vezető állást töltött be a közlekedési és vegyi ipar tervbizottságaiban. 1931-ben a Szovjet legfőbb tervező intézményében, a Legfelsőbb Gazdasági Tanácsban kapott helyet. És ugyanebben az évben egy különleges kereskedelmi bizottság élén Berlinbe küldték, hogy német ipari felszerelést vásároljon a szovjet kormánynak.

Szedov utasításának megfelelően Ivan Szmirnov felkereste Pjatakovot berlini hivatalában. Szmirnov elmondotta Pjatakovnak, hogy Leon Szedov Berlinben van és különleges üzenete van számára Trockijtől. Néhány nappal később Pjatakov találkozott Szedovval. Pjatakov saját maga így számolt be erről a találkozásról:

„Nem messze az állatkerttől, a téren, van egy „Am Zoo” nevű kávéház. Odamentem és láttam, hogy Leon Szedov egy kis asztalnál ül. A multban jól ismertük egymást. Közölte velem, hogy nem a saját, hanem apja nevében beszél hozzám. Mikor Trockij megtudta, hogy Berlinben vagyok, kategórikusan parancsot adott neki, hogy keressen meg engem és személyesen beszéljen velem. Szedov elmondta, hogy Trockij egy pillanatra sem hagyott fel a Sztálin vezetése ellen folytatott küzdelem újrakezdésének gondolatával és bár részben Trockij egyik országból a másikba való ismételt költözködése folytán időleges szélségszél állt be, a küzdelmet most újra felveszi, amiről Trockij ezúton informálja őt... Ezután Szedov félreérthetetlenül föltette a kérdést: «Trockij azt kérdezi magától, Pjatakov, hogy részt akar-e venni ebben a küzdelemben?» Igenlő választ adtam.”

Szedov azután azt kezdte magyarázni Pjatakovnak, hogy milyen alapon kívánja Trockij újjászervezni az ellenzéket:

„Szedov folytatta a küzdelem új módszereinek jellegéről szóló magyarázatát: szó sem lehet a tömegharc bármely formájának kifejlesztéséről; ha a tömegmunka bármely fajtáját alkalmazzánk, azonnal bajba keverednénk; Trockij határozottan amellett van, hogy a terrorizmus és a rombolás módszereivel kell Sztálin vezetésének erőszakos megdöntését előidézni. Szedov a továbbiakban kifejtette, hogy Trockij szerint képtelenség a harcot egy országra korlátozni, és felhívta a figyelmet arra a tényre, hogy a nemzetközi kérdést semmiképpen sem lehet megkerülni. Ebben a küzdelemben a nemzetközi, azaz helyesebben az államközi problémák

megoldását is meg kell találnunk. Aki ezeket a kérdéseket mellőzni kívánja, mondotta Szedov Trockij szavaira hivatkozva, az sajátmagáról állít ki szegénységi bizonyítványt."

Szedov és Pjatakov hamarosan másodszor is találkoztak. Ezúttal Szedov a következőket mondta neki: „Ön, Jurij Leonyidovics, bizonyára számot ad magának arról, hogy amilyen mértékben újrakezdjük a küzdelmet, olyan mértékben van szükség pénzre. Ön előteremteti a harchoz szükséges pénzalapot." Szedov közölte Pjatakovval, hogy ezt miképpen valósíthatja meg. A szovjet kormány kereskedelmi képviselőjének hivatalos minőségében annyi rendelet kell adnia a Borsig és Demag cégeknek, amennyit csak tud. Pjatakovnak, ha ezzel a két konszernnel tárgyal, nem kell „különlegesen pontosnak" lennie „az árak tekintetében". Trockijnek megállapodása van a Borsig és Demag cégekkel. — Magasabb árakat kell majd fizetnie — mondotta Szedov — de ezt a pénzt a mi munkánkra fogjuk fordítani.²

Még két olyan titkos ellenzéki volt 1931-ben Berlinben, akit Szedov az új trockista szervezet munkájába belevont. Az egyik *Alexej Sesztov*, a Pjatakov-féle kereskedelmi küldöttség mellé beosztott mérnök, a másik *Szergej Besszonov*, a Szovjetunió berlini kereskedelmi képviselőjének tagja volt.

Besszonov, a volt szociálforradalmár, egy kövérekés, szelíd megjelenésű, sötétbőrű, 45 év körüli férfi volt. A berlini kereskedelmi képviselő, melyhez tartozott, központi helyet foglalt el a Szovjetunió európai kereskedelmi ügynökségei között és tíz különböző európai országgal folytatott kereskedelmi tárgyalásokat. Maga Besszonov állandóan Berlinben állomásozott, így hát ideális személy volt arra, hogy mint összekötő szolgáljon az orosz trockisták és száműzött vezérük között. Megállapodtak abban, hogy a Szovjetunióból küldött titkos trockista üzenetek Besszonovhoz érkeznek majd, aki azután továbbítani fogja azokat Szedovnak vagy Trockijnek.

Alexej Sesztov egészen más személyiség volt és a neki szánt munka megfelelt temperamentumának. Őt jelölték ki arra, hogy a szibériai német-trockista kém- és szabotázs-szervek főszervezője legyen. Sesztov tagja volt a Keleti és Szibériai Széntröszt Tanácsának. Alig mult harminc éves. 1923-ban, amikor még a moszkvai bányászati főiskola diákja volt, csatlakozott a trockista ellenzékhez és 1927-ben az egyik titkos moszkvai nyomdának volt a vezetője. Sesztov, ez a sudár, színtelenszemű, forrófejű és erőszakos hajlamú fiatalember fanatikus odaadással követte Trockijt. — Többször

személyesen is találkoztam Trockijjal — szeretett! kérkedni. Szesztov számára Trockij volt „a vezér”. És csaknem mindig így is beszélt róla.

— Semmi értelme annak, hogy az ember csak üldögéljen és várjon a jobb időkre — mondta Szedov Szesztovnak, mikor Berlinben találkoztak. — Minden erővel és rendelkezésre álló eszközzel hozzá kell látnunk egy olyan tevékeny politika folytatásához, amely Sztálin vezetését és Sztálin politikáját lehetetlenné teszi. Trockijnak az a véleménye, hogy az egyetlen igazi, nehéz, de biztos mód, ha Sztálint és a kormány vezetőit a terrorizmus eszközével, erőszakkal távolítjuk el az útból.

— Valóban, zsákutcába jutottunk — helyeselt készséggel Szesztov. — Vagy le kell tennünk a fegyvert, vagy ki kell térképeznünk a küzdelem új ösvényeit! — Szedov megkérdezte Szesztovot, hogy ismer-e egy Herr *Dehlmann* nevezetű német iparmágnást. Szedov azt felelte, hogy hírből ismeri. Dehlmann a Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann cég igazgatója volt. A cég több mérnöke ugyanazokban a nyugatszibériai bányákban dolgozott, mint maga Szesztov.

Szedov ezután közölte Szesztovval, hogy mielőtt visszatér a Szovjetunióba, „érintkezésbe kell lépnie Dehlmannal”. A Dehlmann-cég, magyarázta Szedov, nagyban segítségére lehet a trockista szervezetnek abban, hogy Szibériában „aláássza a szovjet nemzetgazdaságot”. Herr Dehlmann máris segít abban, hogy trockista propagandát és ügynököket csempésszen be a Szovjetunióba. Viszonzásul Szesztov bizonyos információkat szolgáltathat Dehlmannnak az új szibériai bányákról és iparvállalatokról, amelyek a német igazgatót különösen érdeklik...

— Azt tanácsolod nekem, hogy üzletet kössek a céggel? — kérdezte Szesztov.

— Mi van ebben olyan rémes? — válaszolta Trockij fia. — Ha ők szívességet tesznek nekünk, miért ne tennénk mi is szívességet nekik és miért ne szolgáltatnánk bizonyos információkat?

— Nem kevesebbet javasolsz, mint azt, hogy kém legyek! — kiáltott fel Szesztov.

Szedov a vállát vont. — Képtelenség ilyen szavakat használni — mondotta. — Harc közben okatlan dolog ilyen finnyásnak lenni. Ha belemész a terrorizmusba, ha belemész abba, hogy romboló módon aláássák az ipart, teljesen képtelen vagyok megérteni, hogy mért nem tudsz belemenni ebbe.

Néhány nappal később Szesztov találkozott Szmirnovval és közölte vele, hogy Trockij fia mit mondott neki.

— Szedov megparancsolta, hogy létesítsek kapcsolatot a Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann céggel — mondotta Szesztov. — Kertelés nélkül közölte velem, hogy létesítsek kapcsolatot egy olyan céggel, amely a Kuzbasz-medencében kém- és szabotázstevékenységet folytat. Ebben az esetben belőlem kém és szabotőr lesz.

— Hagyd abba az olyan nagy szavakkal való dobálódzást, mint „kém” és „szabotőr”! — kiáltott fel Szmirnov. — Az idő múlik és cselekedni kell. Mi az, ami meglep téged abban, hogy lehetségesnek tartjuk az összes kuzbaszi ellenforradalmi erők mozgósítását Sztálin vezetésének megdöntésére? Mi van olyan borzalmas abban, hogy német ügynököket is belevonunk ebbe a munkába? Nincs más út. Bele kell mennünk ebbe.

Szesztov hallgatott. Szmirnov megkérdezte tőle: — Nos, milyen hangulatban vagy?

— Nincs személyes hangulatom — felelte Szesztov — azt teszem, amire vezérünk, Trockij tanított bennünket — készenlétben állok és várom a parancsot!

Berlinből való elutazása előtt Szesztov találkozott Dehlmann úrral, a Trockijt pénzelő német cég igazgatójával. „Aljosa” titkos név alatt besorozták a német katonai titkosszolgálatba. Szesztov később a következőket mondta erről:

— Találkoztam ennek a cégnek az igazgatójával, Dehlmannal és Koch nevű munkatársával. A Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann cég vezetőjével folytatott beszélgetés lényege a következő volt: mindenekelőtt arról volt szó, hogy a cég Kuznyeck-medencében dolgozó képviselőin keresztül titkos információkat kell szállítani, majd arról, hogy a trockistákkal együtt meg kell szervezni a romboló és szabotázstevékenységet. Arról is beszéltünk, hogy a cég viszonzásul segíteni fog bennünket és szervezetünk kérésére több személyt tudna küldeni nekünk... Minden tekintetben segíteni fogják a trockisták hatalomrajutását.³

A Szovjetunióba visszatérve Szesztov Szedov Pjatakovnak küldött levelét vitte magával. Az utóbbi már előzőleg visszatért Moszkvába. Szesztov a levelet a cipőtalpába rejtette és a nehézipari népbiztonságon adta át Pjatakovnak. A levelet maga Trockij írta Prinkipóból. A szovjetuniói ellenzék közvetlen feladatait körvonalazta.

Az első feladat az volt, hogy „minden lehető eszközt használjanak fel Sztálin és társai megbuktatására”. Ez a terrorizmust jelentette.

A második feladat „az összes Sztálin-ellenes erők egységesítése” volt. Ez annyit jelentett, hogy együtt kell működni a német katonai titkosszolgálattal és minden más olyan szovjetellenes erővel, amely hajlandó az ellenzékkel együttműködni.

A harmadik feladat abban állt, hogy „a szovjet kormány és a párt minden intézkedését, különösen gazdasági téren, ellenúlyozni kell”. Ez egyenlő volt a szabotázzsal.

A Szovjetunió belüli működő összeesküvő szervezetért, mint Trockij főhadsege, Pjatakov lett felelős.

3. A három összeesküvő réteg

Az 1932-es év folyamán a Szovjetunió eljövendő ötödik hadoszlopa konkrét formát kezdett ölteni az ellenzék alvilágában. Kis titkos üléseken és konferenciákon ismertették az összeesküvés résztvevőivel az új vonalat és tanították ki őket az új feladatokra. Terrorista és szabotázssejtet, valamint futárszolgálat-hálózatot építettek ki a Szovjetunióban. A trockista szervezők Moszkvában és Leningrádban, a Kaukázusban és Szibériában, a Don-medencében és az Uralban a szovjet rendszer halálos ellenségeinek — szociálforradalmároknak, mensevikeknek, ultrabaloldaliaknak, jobboldali kommunistáknak, nacionalistáknak, anarchistáknak, fehér orosz fasisztáknak és monarchistáknak — zagyva, titkos gyülekezeteihez beszéltek. Trockij üzenetét az ellenzékiek, kémek és titkos ügynökök egész forrongó alvilágának hírüladták. Új offenzíva volt megindulóban a szovjet rendszer ellen.

Trockijnak terrorcselekedetek előkészítésére vonatkozó nyomatékos követelése először megrémítette a régi trockista értelmiségiek egynémelyikét. Amikor Pjatakov először ismertette Radekkel az új vonalat, a publicista a pánik jeleit mutatta. 1932 februárjában Radek személyes levelet kapott Trockijtól, amelyet, mint minden bizalmasjellegű trockista üzenetet, titkos futár közvetített.

„Emlékezetedbe kell vésnem — írta Trockij ingadozó hívének, Radeknak — az előző időszak tapasztalatát és számot kell magadnak adnod arról, hogy számodra nincs visszatérés a múltba; a harc új szakaszába lépett és ennek a harci szakasznak a jellege az, hogy vagy elpusztítanak bennünket a Szovjetunióval együtt, vagy fel kell vetnünk a mai vezetés eltávolításának kérdését.”

Trockij levele és Pjatakov erősködése végülis meggyőzték Radekot. Belement az új vonal elfogadásába — a terrorizmusba, a szabotázsba és az „idegen hatalmakkal” való együttműködésbe.

Az ekkor országszerte kiépített terrorista sejtek legbuzgóbb szervezői között ott találjuk Iván Szmirnovot és két régi bajtársát a Trockij-gárdából: Szergej Mracskovszkijt és Efraim Dreicert.

Szmirnov irányítása mellett Mracskovszkij és Dreicer megkezdték a hivatásos terroristákból és az erőszakos módszerek alkalmazására kész trockista társaikból álló kis csoportok megalakítását.

— Azok a remények, amelyeket a párt politikájának összeomlásához fűztünk — mondotta Mracskovszkij az egyik ilyen terrorista csoportnak 1932-ben Moszkvában — befellegzetteknek tekinthetők. Azok a harci módszerek, amelyeket eddig használtunk, semmiféle pozitív eredménnyel nem jártak. Csak egy út maradt nyitva számunkra és ez a párt vezérkarának erőszakkal való eltávolítása. Sztálint és a többi vezetőt el kell távolítani. Ez a főfeladat!

Közben Pjatakov azon munkálkodott, hogy ipari kulcsállásokban lévő összeesküvők után kutasson, különösen a hadiiparban és a közlekedésben, hogy besorozza őket abba az általános szabotázsadójáratba, amelyet Trockij a szovjet nemzetgazdaság ellen indítani akart.

1932 nyarán Pjatakov, mint Trockij oroszországi helytartója, Buharinnal, a jobboldali ellenzék vezetőjével egy olyan megállapodás ügyében tárgyalt, amely a mult vetélkedéseit és különbségeit felfüggesztve, Trockij legfelsőbb vezetése alatt valamenynyíüket egyetlen munkaközösségbe volt hivatva összevonni. A veterán ellenzékiek — Zinovjev és Kamenyev — vezetése alatt álló kisebb csoport beleegyezett abba, hogy tevékenységét alárendeli Trockij irányításának. Az ebben az időben az összeesküvők között folytatott izgatott tárgyalásokat Buharin később így írta le:

„Beszélgetéseket folytattam Pjatakovval, Tomszkijjal és Rükovval. Rükov Kamenyevvel és Zinovjev Pjatakovval tárgyalt. 1932 nyarán a nehézipari népbiztosságon egy második megbeszélést folytattam Pjatakovval. Ez akkoriban nagyon egyszerű volt a számomra, mert Pjatakov alatt dolgoztam. Ő volt ekkor a főnököm. Hivatalos ügyekben a magánhivatalába mentem és ezt minden gyanú felébresztése nélkül megcselekedhettem...

E beszélgetés folyamán, amely 1932 nyarán zajlott le, Pjatakov közölte velem Szedovval való megbeszélését Trockij terrorista politikájára vonatkozóan... Megegyeztünk abban, hogy hamarosan meg fogjuk érteni egymást és hogy a szovjet

hatalom elleni küzdelemben felmerülő ellentéteinket át fogjuk hidalni.”

A végső tárgyalásokat egy Moszkva külvárosában levő, elhagyott nyári lakban, az év végén fejezték be. Az összeesküvők őrszemeket állítottak a ház körül és a házhoz vezető út hosszában, hogy minden meglepetés ellen biztosítsák magukat és megőrizték a teljes titkosságot. Ezen az ülésen az egyesült ellenzéki erők hadvezetőségéhez hasonló szervezet alakítottak a szerte a Szovjetunióban indítandó terror- és szabotázhadjárat irányítására. Az ellenzéknek ezt a hadvezetőségét a „jobbaldaliak és trockisták blokkjának” nevezték el. A szervezetet három különböző szinten vagy rétegben építették fel. Ha az egyik réteg bajba kerül, a többiek folytatják a munkát.

Az első réteg, a Zinovjev által vezetett „*trockista-zinovjevista terrorközpont*” a terrorista cselekedetek szervezéséért és irányításáért volt felelős.

A második réteg, a Pjatakov által vezetett „*trockista párhuzamos központ*” a szabotázs-cselekedetek szervezéséért és irányításáért volt felelős.

A harmadik és legfontosabb réteg, a Buharin és Kresztyinszkij által vezetett „*jobbaldaliak és trockisták blokkja*” magába foglalta az egyesült ellenzéki erők vezetőinek és magasrangú tagjainak legtöbbszörét.

Az egész szervezet mindössze néhány ezer tagot számlált és mintegy húsz vagy harminc olyan vezetőt, akik tekintéllyel bíró posztot viseltek a hadseregben, a külügyi népbiztosságon, a titkosszolgálatban, az iparban, a szakszervezetekben és a párt-, valamint a kormányhivatalokban.

A jobbaldaliak és trockisták blokkját kezdettől fogva külföldi titkosszolgálatok fizetett ügynökei árasztották el és vezették. Az új összeesküvő blokk vezető tagjai közül felsorolunk néhány olyant, akik egyben idegen ügynökök voltak :

Nyikoláj Kresztyinszkij trockista, helyettes külügyi népbiztos, 1923 óta a német katonai titkosszolgálat ügynöke volt, amikor is először vállalt kém megbízást Hans Seeckt tábornoktól.

Arkagyij Rosenholz trockista, külkereskedelmi népbiztos, 1923 óta végzett kém szolgálatot a német hadvezetőség részére. „Kémtevékenységem 1923-ig nyúlik vissza — fedte fel később maga Rosenholz — amikor Trockij utasítására

különböző titkos információkat adtam át a német hadsereg főparancsnokának, Seecktnak és a német hadsereg vezérkari főnökének, Haase-nak.” 1926 óta Rosenholz, németországi kapcsolatainak fenntartása mellett, az angol Intelligence Service-nek is dolgozott.

Krisztyián Rakovszkij trockista, volt angliai és franciaországi követ, 1924 óta az angol Intelligence Service szolgálatában állt. Rakovszkij maga mondta: „1924-ben bűnös kapcsolatokat létesítettem az angol Intelligence Service-szel”. 1934-ben Rakovszkij a japán titkosszolgálatnak is ügynöke lett.

Sztaniszláv Ratajcsak trockista, a vegyészeti ipar központi testületének vezetője, a német katonai titkosszolgálat ügynöke volt. A németek rögtön a forradalom után a Szovjetunióba küldték. Kém- és szabotázsstevékenységet folytatott az Uralban kiépített szovjetiparban.

Iván Hraše trockista, a szovjet vegyészeti ipar végrehajtó bizottságának tagja, 1919-ben, mint a csehszlovák titkosszolgálat kémje jött Szovjetországra. Érkezéskor orosz hadifogolynak álcázta magát. Hraše azután a német titkosszolgálat ügynöke lett.

Alexej Sesztov trockista, a Keleti és Szibériai Széntröszt Tanácsának tagja, 1931-ben lett a német titkosszolgálat ügynöke, amelynek a Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann német cégen keresztül dolgozott és Szibériában kém- és szabotázs-megbízásokat hajtott végre.

Gavril Pusin trockista, a Gorlovka Vegyészeti Művek végrehajtó bizottságának a tagja, 1935-ben került a német katonai titkosszolgálat kötelékébe. A szovjet hatóságok előtt tett későbbi beismerő vallomása szerint a németeket „1. a szovjet ipar 1934. évi össztermelésének, 2. a szovjet vegyipar 1934. évi munkatervének, 3. a Nitrogén Művek konstrukciós tervének (amely egészen 1938-ig minden konstrukciós munkát magába foglalt)” adataival látta el.

Jakov Lijsic trockista, a Szovjet Távolkeleti Vasútvonal Bizottságának hivatalos alkalmazottja a japán katonai titkosszolgálat tagja volt és a szovjet vasútvonalakra vonatkozólag rendszeresen szállított titkos jelentéseket a japánoknak.

Iván Knyazev trockista, az Urali Vasutak végrehajtó bizottságának tagja, a japán titkosszolgálat kötelékébe tartozott.

Ioszif Turok trockista, a Permi és az Urali Vasutak forgalmi

osztályának helyettes igazgatója, a japán titkosszolgálat ügynöke volt. 1935-ben Turok 35 000 rubelt kapott a japánoktól az Uralban végrehajtott kém- és szabotázsmegebizások végrehajtásáért.

Mihajl Csernov a jobboldali ellenzék tagja, a Szovjetunió földművelésügyi népbiztosa, 1928 óta tartozott a német katonai titkosszolgálat kötelékébe. A németek felügyelete mellett Csernov kiterjedt szabotázsstevékenységet folytatott Ukrajnában és kémkedési megbízásokat teljesített.

Vaszilij Sarangovicsot, a jobboldali ellenzék tagját és a fehér orosz kommunista párt központi bizottságának titkárát 1921-ben mint lengyel kémeket küldték a Szovjetunióba. A következő években a lengyel titkosszolgálat felügyelete mellett tovább folytatta munkáját és gazdait kémkedési anyaggal látta el. Ugyanakkor szabotázsstevékenységet folytatott Belorussziában.

Grigorij Grinko, a jobboldali ellenzék tagja, a pénzügyi népbiztosság alkalmazottja, 1932 óta a német és lengyel titkosszolgálat kötelékébe tartozott. Vezetője volt a fasiszta ukrán nemzeti mozgalomnak, segédkezett a Szovjetunióba irányuló fegyver- és lőszercsempészsben, valamint kém- és szabotázsstevékenységet folytatott a németek és a lengyelek részére.

A trockisták, a jobboldaliak és a zinovjevisták összeesküvő szervezete ténylegesen a tengelyhatalmak szovjetuniói ötödik hadoszlopa volt.

J E G Y Z E T E K

1. Nin-nek a spanyolországi ötödik hadoszloppal való későbbi kapcsolataira vonatkozóan lásd a 265. oldalt.

2. A Borsig és Demag cég „fedőszervül” szolgált a német katonai titkosszolgálat részére. Ezeken a cégeken keresztül Pjatakov tekintélyes összegeket tudott juttatni Trockijnak. Egy független tanú, John D. Littlepage, amerikai mérnök személyes megfigyeléseket tett Pjatakovnak ezekkel a német cégekkel folytatott tárgyalásairól. Littlepage-t a szovjet kormány, mint az arany- és rézbányászat szakértőjét alkalmazta. Littlepage szovjetuniói tapasztalatairól írott és a *Saturday Evening Post*-ban 1938 januárjában közzétett cikksorozatában ezeket írta: — „1931 tavaszán egy Pjatakov által vezetett nagy anyagbeszerző bizottsággal Berlinbe mentem; az én munkám abból állt, hogy technikai tanácsokat adtam a bányászati felszerelések bevásárlásánál.”

„A Berlinben levő bizottság többek között néhány tucat bányászati gépet vásárolt (100-tól 1000 lóerőig...) A bizottság kilogrammonként pfen-

nigben számított árajánlatokat kért. Bizonyos alku után a német konszernek (Borsig és Demag) kilogrammonként 5—6 pfenniggel csökkentették áraikat. Amidőn tanulmányoztam ezeket a javaslatokat, felfedeztem, hogy a cégek több tonnát nyomó öntöttvassal helyettesítették a részletezésben feltüntetett könnyű acélt, ami a termelési költséget csökkentette, de a súlyt és ezzel a vevő költségét növelte. Természetesen örültem, hogy erre rájöttem és diadalittasan jelentettem a bizottság tagjainak . . . Az ügyet úgy rendezték, hogy Pjatakov azzal térhetett volna vissza Moszkvába, hogy milyen sikeres volt az árak lenyomásában, de ugyanakkor pénz adott volna ki egy csomó értéktelen öntöttvasra, ami lehetővé tette volna a németek számára, hogy tekintélyes rabbatot juttassanak neki . . . Ugyanezzel a trükkel sikerült neki néhány más szakmában eredményt elérni, noha az én esetemben ezt megakadályoztam.”

Később Littlepage több ipari szabotázszt figyelt meg az Uralban, ahol egy Kabakov nevezetű trockista mérnök tevékenysége folytán bizonyos bányákban a termelést szándékosan lenyomták. 1937-ben — írja Littlepage — Kabakovot „ipari szabotázs vádjával letartóztatták . . . a letartóztatásokról értesülve, nem lepődtem meg”. Ismét 1937-ben Littlepage további bizonyosságot szerzett a szovjet iparban végzett szabotázsról, amelyet Pjatakov személyesen irányított. Az amerikai mérnök Dél-Kazahsztánban újjászervezett néhány értékes bányát és részletes írásbeli utasításokat hagyott a szovjet munkásoknak, hogy ezáltal biztosítsa a maximális termelést. „Nos — írja Littlepage — egyik legutolsó feladatom 1937-ben Oroszországban az volt, hogy a legnagyobb sietségben vissza kellett térnem ezekbe a bányákba . . . ekkor már ezer és ezer tonna gazdag érc veszett el jóvátehetetlenül és ha akkor nem avatkoztunk volna be, néhány hét leforgásán belül az egész ércelet veszendőbe ment volna. Felfedeztem, hogy . . . Pjatakov főhadiszállásáról egy bizottság jött . . . utasításaimat a kályhába dobták és mind e bányákban olyan bányászati rendszert vezettek be, amely bizonyossá tette, hogy az érc nagyrésze néhány hónapon belül odavész.” Littlepage „szembeszökő példáit látta a szándékos szabotázsnek”. Közvetlenül azelőtt, hogy elhagyta a Szovjetuniót és miután egy részletes írásos jelentést nyújtott át a szovjet hatóságoknak tapasztalatairól, a trockista szabotázs-gyűrű számos tagját lefűllették. Littlepage rájött, hogy a szabotőrök az ő utasításait „aiapul használták föl arra, hogy szántsándékkal szétzüllessék a bányákat”. Ugyanis pontosan az ellenkezőjét tették annak, ami az ő utasításaiban volt. „A szabotőrök beismerték — írta Littlepage a *Saturday Evening Post*-ban — hogy ellenzéki kommunisták belevonták őket a rendszer elleni összeesküvésbe és meggyőzték őket arról: elég erősek ahhoz, hogy Sztálint és társait megbuktassák és a hatalmat magukhoz kaparintsák.”

3. A németek különösen érdeklődtek a messze Nyugat-Szibériában, az Uralban kiépített új ipari központ iránt. Ez az ipari támaszpont a bombavető repülőgépek hatósugarán kívül esett és háború esetén döntő tényezőnek bizonyulhatott a Szovjetunió mellett. A németek kémekkel és szabotőrökkel akartak behatolni ebbe a támaszpontba. A Borsig-Demag és Fröhlich-Klüpfel-Dehlmann cégek szerződési viszonyban voltak a szovjet kormánnyal és a szerződés értelmében gépeket szállítottak és technikai segítséget nyújtottak az ötéves tervhez. Ezeket a cégeket használta fel a német katonai titkosszolgálat „fedőszervnek”. „Mérnöknek” és „specialistáknak” álcázva német kémeket és szabotőröket küldött Oroszországba.

A német katonai titkosszolgálat a Németországban tartózkodó szovjet mérnökök között is rekrutált ügynököket. Azokat választották ki, akik alkalmasak voltak arra, hogy megszarolják vagy megvesztéggessék őket. Egy Mihály

Sztrojlov nevű szovjet mérnök, akit 1930 decemberében Berlinben szerveztek be német kémnek és később Sziberiában a trockista szervezetbe is besorozták, 1937-ben bekövetkezett letartóztatása után ezeket mondta a szovjet bíróság előtt:

„A dolog von Berggel (német kém) való találkozásommal kezdődött. Nagyszerűen beszélt oroszul, miután 15 vagy 20 évvel a forradalom előtt Szentpéterváron élt. Ez az ember többször látogatást tett a technikai irodában és üzleti dolgokról beszélgetett velem, különösen a Walram-cég által gyártott nehez ötvözetekről. Berg azt tanácsolta nekem, hogy olvassam el Trockij „Életem” című könyvét... Novoszibirszkben német specialisták a megállapodott jelszóval jöttek hozzám. 1934 végéig hat ember keresett fel: Sommeregger, Wurm, Baumgarten, Maas, Hauer és Flessa (Fröhlich-Klupfel-Dehlmann-cég által alkalmazott mérnökök)... Az első 1932 januárjában tett jelentésem, amelyet Flessa mernok útján juttattam el és amelyben a Kuznyeck-medencében megvalósítandó nagy terv fejlődéséről számoltam be, valójában kémjelentés volt... Utasításokat kaptam... hogy lássak hozzá döntő romboló- és szabotázs cselekedetekhez. A romboló- és szabotázmunka tervét... a nyugatszibériai trockista szervezet készítette el.”

ÁRULÁS ÉS TERROR

1. Az árulás diplomáciája

Az 1933—1934. években titokzatos betegség hatalmasodott el Európa nemzetein. Egymást követték a váratlan államcsinnyek, katonai puccsok, szabotázsakciók, gyilkosságok. Összeesküvésekről, titkos szövetségekről számotadó megdöbbenő leleplezések rázkódtatták meg Európa országait. Jóformán alig mult el hónap anélkül, hogy újabb árulás vagy erőszak ne történt volna. Az árulás és a terror járványa vonult végig Európán.

A fertőzés góca a náci Németország volt. 1934 január 11-én egy *United Press* távirat a következőket jelentette Londonból: „Azáltal, hogy a náci Németország az új fasiszta mozgalmak központjává vált, azok, akik szerint a régi kormányzati formák halálra vannak ítélve, az egész kontinenst behálózták agitációjukkal és erőszakos cselekedeteikkel.”

Az „ötödik hadoszlop” elnevezés ekkor még ismeretlen volt. Azonban a német hadvezetőség titkos élcsapatai már megkezdték támadásaikat Európa nemzetei ellen. A francia *Cagoulard*-mozgalom és a *Tűzkereszt Szövetség*, a *Brit Fasiszta Unió*; a belga *rexista* mozgalom, a lengyel *POW*, a csehszlovák *henleinisták* és *Hlinka-gárdisták*, a norvég *Quisling*-mozgalom, a román *vasgárdisták*, a bolgár *IMRO*, a finn *Lappo*-mozgalom, a litván *Vasfarkasok*, a lett *Tűzkeresztesek* és sok más, újonnan alakított titkos náci szövetség vagy újjászervezett ellenforradalmi liga, már nagyban munkálkodtak azon, hogy kikövezzék az utat a német hadsereg hódításai, a kontinens leigázása és a Szovjetunió elleni támadás előkészítése számára.

Ime egy lista azokról a legfontosabb náci-fasisztaterrorista cselekedetokről, amelyek Hitler uralomrajutását nyomonkövették :

1933 október:

Az OUN, az ukrán nacionalisták náciaktól pénzelt terrorista szervezetének ügynökei meggyilkolják Alexej Majlovot, a lemergi szovjet konzulátus titkárát.

1933 december:

A román náci-vasgárdista terroristák meggyilkolják Ion Duca-t, Románia miniszterelnökét.

1934 február:

A náciaktól befolyásolt francia fasiszta szervezet, a Tűzkereszt Szövetség felkelést szervez Párizsban.

1934 március:

A náciaktól pénzelt fasiszta „szabadságharcosok” államcsínykísérlete Észtországban.

1934 május:

Fasiszta államcsíny Bulgáriában.

1934 május:

A náci vezetés alatt álló „Balti Testvérszövetség” puccskísérlete Lettországban.

1934 június:

OUN-ügynökök meggyilkolják Bronyiszlav Pieracki tábornok lengyel belügyminisztert.

1934 június:

OUN-ügynökök Lengyelországban meggyilkolják Ivan Bablyt, a lengyelországi Actio Catholica vezetőjét.

1934 június:

A náci „Vasfarkas”-szervezet tömegfelkelést kísérel meg Litvániában.

1934 július:

Sikertelen náci puccskísérlet Ausztriában. Náci terroristák meggyilkolják Engelbert Dollfuss osztrák kancellárt.

1934 október:

A náci által irányított horvát fasiszta szervezet, az „Usztasa” ügynökei Marseille-ben meggyilkolják Sándor jugoszláv királyt és Barthou francia külügyminisztert.

E náci ötödik hadoszlop tevékenysége csakhamar messze Európán túlra is kiterjedt, behatolt az Egyesült Államokba, Latin-Amerikába, Afrikába és a japán titkosszolgálatlal együttműködve a Távolkelet egész területére is. Ennek megszervezése és ellenőrzése főképpen két emberre hárult. Ez a két ember Alfred Rosenberg és Rudolf Hess volt. Rosenberg az *Aussenpolitisches Amt der NSDAP* (a náci párt külpolitikai hivatala) élén állt. Ennek a

szervnek az volt a feladata, hogy a szerte a világon működő ezer meg ezer náci kém-, szabotázs- és propagandaügynökséget irányítsa, különös tekintettel Kelet-Európára és a Szovjetunióra. Rudolf Hess, Hitler helyettese, vezette a náci kormány megbízásából az összes külföldi tárgyalásokat.

Alfred Rosenberg, az egykori revali cári emigráns volt az első, aki titkos és hivatalos náci kapcsolatot létesített Leon Trockijjal. És Rudolf Hess, Hitler helyettese volt az, aki ezt a kapcsolatot megszilárdította...

1933 szeptemberében, nyolc hónappal azután, hogy Hitler Németország diktátorává lett, Nyikoláj Kresztyinszkij, a trockista diplomata és német ügynök, útban a kissingeri szanatórium felé, ahol szokásos évi „gyógypihenőjét” kívánta eltölteni, néhány napra megállt Berlinben. Kresztyinszkij akkor helyettes külügyi népbiztos volt.

Berlinben Kresztyinszkij találkozott Szergej Besszonovval, a szovjet követségen dolgozó trockista összekötő ügynökkel. Izgatottan közölte vele, hogy „Alfred Rosenberg, a német nemzeti szocialista párt külügyi osztályának vezetője tapogatózni kezdett köreikben aziránt, hogy szó lehetne-e a német nemzetiszocialisták és az orosz trockisták között létesítendő titkos szövetségről”.

Kresztyinszkij közölte Besszonovval, hogy okvetlenül beszélnie kell Trockijjal. Mindenáron létre kell hozni egy találkozót. Kresztyinszkij szeptember végéig a kissingeri szanatóriumban lesz, majd onnan olasz Tirolba, Meránba megy. Trockij megfelelő övintézkedésekkel e helyek valamelyikén érintkezésbe léphetne vele.

A találkozást megrendezték. 1933 októberének második hetében Leon Trockij, fia, Szedov kíséretében, hamis útlevéllel átlépte a francia-olasz határt és a meráni Bavaria-szállóban találkozott Kresztyinszkijjal.¹

Az ezt követő megbeszélés a Szovjetunión belül szervezendő összeesküvés jövőbeli fejlődésének minden fontos mozzanatát érintette. Trockij azzal kezdte, hogy egyszerűen leszögezte: „A hatalom megszerzése Oroszországban csakis erőszakkal valósítható meg.” A összeesküvő szervezet egyedül nem elég erős ahhoz, hogy egy sikeres államcsínyt keresztülvigyen és magát külső segítség nélkül hatalmon tudja tartani. Éppen ezért életbevágóan szükséges konkrét megállapodást létesíteni olyan idegen államokkal, amelyeknek érdekében áll, hogy a trockistákat a szovjet kormány ellen támogassák.

— Egy ilyen megállapodásnak a magja — mondotta Trockij Kresztyinszkijnek — a német hadsereggel annakidején kötött szer-

zódás. De ez az egyezmény — két okból is — sem a trockistákat, sem a németeket nem elégítette ki. Először is, ennek az egyezménynek egyik résztvevője csak a hadsereg volt és nem a német kormány maga... Másodszor, mi volt a lényege a német hadsereggel kötött megállapodásunknak? Mi egy kis pénzt kaptunk és ők olyan információkat, amelyekre egy fegyveres támadás esetén szükségük lesz. Azonban a német kormány, különösen Hitler, gyarmatokat, területet akar és nem csupán kémkedési anyagot. És ő hajlandó lenne a gyarmatok helyett — amelyekért Angliával, Amerikával és Franciaországgal kellene harcbaszállnia — szovjet területet is elfogadni. Ami pedig minket illet, nekünk nem 250 000 aranymárka kell. Nekünk a német fegyveres erőre van szükségünk, hogy annak segítségével hatalomra jussunk. Ez az a cél, ami felé munkánkat irányítani kellene.

— Az első feladat — folytatta Trockij — az, hogy a német kormánnyal megállapodást hozzunk létre. De a japánok szintén olyan erőt képviselnek, amellyel meg kell egyezni. Szükséges lenne, hogy az orosz trockisták a moszkvai japán képviseletnél tapogatózó lépéseket tegyenek. Ebben a vonatkozásban — utasította Trockij Kresztyinszkijt — használják fel Szokolnyikovot, aki a külügyi népbiztosságon a távolkeleti ügyeket intézi...

Trockij ezután további utasításokat adott Kresztyinszkijnek az oroszországi összeesküvő apparátus belső szervezetére vonatkozóan.

— Mégha a Szovjetuniót meg is támadják, mondjuk például Németország — folytatja Trockij — ez még nem teszi feltétlenül lehetővé, hogy az államhatalmat magunkhoz ragadjuk. Ez csak akkor válik lehetségessé, ha erre bizonyos belső erőket előkészítünk... Támaszpontokat kell kiépítenünk mind a városokban, mind a vidéken, a kispolgárság és a kulákok között és az utóbbiak felé a jobboldaliaknak vannak kapcsolataik. Végül szükség van arra, hogy legyen szervezetünk, támaszpontunk a Vörös Hadseregben belül, annak vezetői között, hogy a megfelelő pillanatban egyesült erővel a legdöntőbb helyeket elfoglalhassuk, hatalomra juthassunk és a jelenlegi kormányt, melynek tagjait le kell tartóztatnunk, a saját, előre előkészített kormányunk válthassa fel.

Oroszországba visszatérve Kresztyinszkijnek érintkezésbe kellett lépnie Tuhacsevszkij tábornokkal, a Vörös Hadsereg helyettes vezérkari főnökével. — Ez az ember — mondotta Trockij Kresztyinszkijnek — bonapartista jellegű, kalandortermészetű és becsvágyó katona, aki nemcsak katonai, de katonapolitikai szerepre törekszik s aki minden kétséget kizáróan velünk tart majd.

Trockij oroszországi követőinek minden segítséget meg kell adniok Tuhacsevszkij tábornoknak, de ugyanakkor vigyázniok kell arra, hogy a stratégiai pozíciókba saját embereik kerüljenek, úgyhogy mire az *államcsíny* ideje elérkezik, a becsvágyó Tuhacsevszkij Trockij segítségével ne tudja majd a kormányt kézben tartani.

A tanácskozás berekesztése előtt Trockij rendkívüli parancsokat adott át Kresztyinszkijnek Pjatakov részére, a Szovjetunióban folytatandó terrorista- és szabotázhadjáratok végrehajtására vonatkozóan. Erről szólva Trockij kijelentette, hogy „a szabotázs- és terrorcselekedeteket” két szempontból kell mérlegelni. Először „háborús időben való alkalmazásuk szempontjából, hogy a Vörös Hadsereg védelmi erejét bomlasszák, a kormányt az államcsíny pillanatában dezorganizálják”. Másodszor számot kell adni arról, hogy ezek a cselekedetek „megerősítsenek” az ő (Trockij) helyzetét és „több bizalmat kölcsönöznének neki idegen kormányokkal való tárgyalásoknál”, mert „hivatkozhatna arra, hogy hívei a Szovjetunióban elég erősek és elég tevékenyek”.

Moszkvába visszatérve Kresztyinszkij az orosz trockisták egy titkos gyülekezete előtt részletesen beszámolt Trockijjal való tanácskozásáról. Az összeesküvők egynémelyike, különösen Karl Radek, akit mint Trockij „külügyminiszterét” emlegettek, boszszankodott, hogy Trockij az ő előzetes megkérdezésük nélkül ilyen fontos tárgyalásokba bocsátkozott.

Kresztyinszkij jelentésének meghallgatása után Radek speciális üzenetet küldött Trockijnak, amelyben „a külpolitikát illetőleg további felvilágosításokat” kért.

Trockij Franciaországból írt válaszát néhány héttel később *Vlagyimir Romm*, a szovjet Tass-hírugynökség fiatal külföldi tudósítója nyújtotta át Radeknek. A fiatal tudósító mint trockista futár teljesített szolgálatot. A levelet Trockijtól Párizsban vette át és a népszerű szovjet regény, a „Csuzima” fedőlapjába rejtve csempészte be Oroszországba.² Radek később ismertette a levél tartalmát :

„Trockij a kérdést ebben a formában tette fel: a fasizmus uralomrajutása Németországban az egész helyzetet megváltoztatta. Ez háborút jelent, elkerülhetetlen háborút a közeljövőben, annyival is inkább, mert egyidejűleg a helyzet a Távol-Keleten szintén kiéleződik. Trockijnak semmi kétsége aziránt, hogy ez a háború a Szovjetunió vereségével végződik. Ez a vereség, írta, kedvező feltételeket teremt

majd a blokk hatalomrajutásához... Trockij kijelentette, hogy kapcsolatokat létesített egy bizonyos távolkeleti és egy bizonyos középeurópai állammal. Nyíltan megmondta ezen államok félhivatalos köreinek, hogy a *blokk* hajlandó alkuba bocsátkozni velük és hogy mind gazdasági, mind területi téren hajlandó tekintélyes engedményeket tenni."

Ugyanebben a levélben Trockij azt is közölte Radekkel, hogy a közeljövőben bizonyos külföldi megbízottak jelentkeznek majd a diplomáciai posztokon dolgozó orosz trockistáknál. Mihelyt ez megtörténik, a trockista diplomatáknak tanúságot kell tenniök Trockij iránti hűségükről és biztosítaniok kell ezeket a külföldi megbízottakat arról, hogy minden tekintetben Trockij mögött állnak...

Röviddel ezután Grigorij Szokolnyikov, a távolkeleti ügyek trockista helyettes népbiztosa izgatottan rontott be Radekhez, az *Izvesztija* szerkesztőségébe. — „Képzeld csak — tört ki idegesen Szokolnyikov, amint az ajtó bezárult — tárgyalásokat folytatok a külügyi népbiztosságon. A beszélgetés véget ér. A tolmácsok elhagyják a szobát. A japán követ hirtelen hozzám fordul és megkérdi: tudok-e azokról a javaslatokról, amelyeket Trockij tett a kormányának?"

Ez az eset Szokolnyikovot nagyon felkavarta. — Hogyan képzeled Trockij? — kérdezte Radektől. — Hogyan folytathatok én, mint helyettes külügyi népbiztos, ilyen tárgyalásokat? Ez teljesen lehetetlen helyzet!

Radek igyekezett megnyugtatni izgatott barátját. — Ne légy olyan ideges — mondotta. — Trockij nyilvánvalóan nincs tisztában az itteni helyzettel. — Radek ezután biztosította Szokolnyikovot, hogy ez nem fog még egyszer előfordulni. Már megírta Trockijnak, lehetetlenség, hogy az orosz trockisták „az OGPU szeme előtt” német és japán ügynökökkel tárgyalásokat folytassanak. — Az orosz trockistáknak — mondotta Radek — rá kell ütniök a pecsétet Trockij megbízólevelére, hogy folytassa saját tárgyalásait, feltéve, ha a tárgyalások előrehaladásáról állandóan részletesen tájékoztat minket...

Röviddel ezután, maga Radek is résztvett egy diplomáciai fogadáson, amelyen a mellette ülő német diplomata csendesén megjegyezte:

— A mi vezetőink tudják, hogy Trockij a Németországhoz való közeledésen dolgozik. Vezetőink tudni szeretnék, hogy mit jelent Trockijnak ez az elgondolása? Talán csak egy álmatlan

emigráns agyában fogant meg? Mi van e mögött az elképzelés mögött?

Azt, hogy mit érzett e váratlan náci közeledésre, Radek később így írta le :

„Természetesen ez a beszélgetés csak néhány pillanatig tartott ; egy diplomáciai fogadás légköre nem alkalmas hosszas beszélgetésre. Elhatározásomat a szó szoros értelmében egy másodperc alatt kellett meghoznom és a következőket válaszoltam neki . . . Közöltem vele, hogy a Szovjetunió realista politikusai megértik a német-szovjet közeledés jelentőségét és készenállnak arra, hogy a közeledés létrehozása érdekében megtegyék a szükséges engedményeket.”

1934 június 30-ának éjszakáján a náci terror saját soraiban csapott le. Hitler felszámolta mozgalmának lázadó elemeit. Huszonnégy órán belül Ernst Röhm kapitány, Hitler rohamcsapatainak vezérkari főnöke, Edmond Heines, Kelet-Németország legfelsőbb csoportvezetője, Karl Ernst, a berlini rohamcsapatok főnöke, valamint számos szövetségesük és barátjuk hullott el Münchenben és Berlinben Hitler hóhérainak golyóitól. Fokozott aggodalom és félelem kerítette hatalmába az egész náci mozgalmat.

Trockij azonnal útnak indította Párizsból egyik legbizalmasabb titkárát, egy nemzetközi kémét, akit *Karl Reichnek*, alias Johanson-nak hívtak, hogy lépjen érintkezésbe Szergej Besszonovval, a berlini trockista összekötővel. Besszonovot Párizsba rendelte, hogy részletes jelentést tegyen neki a németországi belső helyzetről.

Besszonov képtelen volt azonnal eljutni Párizsba, de július vége felé sikerült elhagynia Berlint. Miután Trockijjal egy párizsi hotelban találkozott és jelentést tett neki a német helyzetről, még ugyanaznap este visszatért Berlinbe. Trockij feldúlt idegállapotban volt, amikor Besszonov meglátogatta. A németországi események, a Röhm vezetése alatt álló „radikális nácik” eltávolítása esetleg keresztülhúzhatják számításait. Besszonov biztosította Trockijt, hogy Hitler, Himmler, Hess, Rosenberg, Göring és Göbbels még mindig szilárdan a kezükben tartják az államhatalmat.

— Majd még jelentkeznek nálunk ! — kiáltott fel Trockij. Ezután közölte Besszonovval, hogy a közeljövőben fontos megbízatásokat kellene végrehajtania Berlinben. — Nem szabad

finnyásaknak lennünk ebben az ügyben — mondotta Trockij. Ha komoly és fontos segítséget akarunk kapni Hesztől és Rosenbergtől, nem szabad visszariadnunk attól sem, hogy nagy területi engedményeket tegyünk. Beleegyezünk Ukrajna átadásába. Gondolj erre munka közben és a németekkel folytatott tárgyalásaid során. Majd Pjatakovnak és Kresztyinszkijnek is írok erről.

A szovjet diplomáciai testület különböző hivatalain keresztül szövögették az árulás szálait. Követek, titkárok, attasék és kisebb konzulátusi tisztviselők bonyolódtak bele az összeesküvő hálózatba, nemcsak Európában, de a Távol-Keleten is. A Szovjetunió tokiói követe résztvett az összeesküvésben. A követet *Jurenjev*nek hívták. 1926 óta titkos trockista volt. Trockij utasítására kapcsolatokat létesített a japán titkosszolgálattal. Jurenjevnek Japánnal folytatott üzelmeiben segítségére volt Krisztyian Rakovszkij, az egykori angliai és franciaországi követ is. Rakovszkijnek ekkor már nem volt fontos állása a szovjet külügyi népbiztosságon. A különböző közegészségügyi bizottságokban tevékenykedett. De még mindig fontos személyiség volt a földalatti összeesküvésben.

1934 szeptemberében Rakovszkij egy szovjet küldöttséggel Japánba utazott, hogy résztvegyen a Nemzetközi Vörös kereszt októberben Tokióban rendezett nemzetközi konferenciáján. Mielőtt Japánba utazott volna, egy borítékot kézbesítettek neki a moszkvai nehézipari népbiztosságtól. A boríték Pjatakovtól származott és egy Jurenjev követnek Tokióban átadandó levelet tartalmazott. Látszatra a levél egy hivatalos kereskedelmi felvilágosításra vonatkozó szokványos kérést fejezett ki. A levél hátán láthatatlan tintával üzenet volt Jurenjev számára, hogy Rakovszkijt „használja fel” a japánokkal folyó tárgyalásaiban.

Egy nappal Tokióba érkezése után Rakovszkijt felkereste egy japán ügynök. A találkozás a japán Vörös kereszt épületének egyik folyosóján ment végbe. Az ügynök közölte Rakovszkijjal, hogy az orosz trockista mozgalom céljai „teljesen egybevágnek” a japán kormány céljaival. Az ügynök hozzáfűzte, hogy Rakovszkij bizonyára értékes adatokat szolgáltatathatna Tokiónak a Szovjetunió belső helyzetére vonatkozóan.

Ugyanezen nap estéjén Rakovszkij elmondotta Jurenjevnek a japán ügynökkel folytatott beszélgetését. — Az elgondolásuk az, hogy engem beszervezzenek kémnek — mondotta Rakovszkij — azaz a japán kormány besúgójának.

— Nincs helye a habozásnak — válaszolta a trockista követ. — A kocka el van vetve.

Néhány nappal később Rakovszkij előzetes megbeszélés

alapján együtt vacsorázott a japán titkosszolgálat egyik magasrangú tisztjével. A japán tiszt azonnal merészen rátért a tárgyra.

— Tudatában vagyok annak, hogy ön Trockij úr közeli barátja és híve — mondotta Rakovszkijnek. — Meg kell kérnem önt arra, írja meg neki, hogy kormányunk nagyon elégedetlen a kínai kérdésről írott cikkeivel, valamint a kínai trockisták magatartásával. Jogunk van elvárni, hogy Trockij úr másirányú vonalat vegyen fel. Trockij úrnak meg kell értenie, hogy mire van szükség. Nem kell belemenni a részletekbe, de világos, hogy egy Kínában kiprovokált incidens kellemes ürügyet szolgáltatna ahhoz, hogy ott beavatkozzunk.

A japán tiszt ezután elmondotta Rakovszkijnek, hogy milyen bizalmas természetű közlések érdekelnék a japán kormányt az orosz trockisták részéről: adatok a kollektív farmok, a vasút-vonalak, bányák és iparvállalatok helyzetéről, különösképpen a Szovjetunió keleti részén. Rakovszkij különböző rejtjeleket és kémneveket kapott arra a célra, hogy információit eljuttathassa. Megbeszélték, hogy *dr. Naida*, a Vörös kereszt-küldöttség titkára szerepel majd mint összekötő tiszt Rakovszkij és a japán titkosszolgálat között...

Mielőtt elhagyta volna Tokiót, Rakovszkij még egyszer elbeszélgetett Jurenjevvel. A trockista követ lehangolt volt. — Olyan kalamajkába keveredtünk, hogy néha nem tudja az ember, milyen magatartást tanusítson! — mondotta baljóslatúan. — Folyvást attól félek, hogy ha az egyik partnerünket kielégítjük, ezzel a másikat megbánthatjuk. Például itt jelenleg a kínai kérdéssel kapcsolatban ellentétek merülnek fel Nagybritannia és Japán között és közben mindkét ország titkosszolgálatával fenn kell tartani a kapcsolatot... És mindebben ki kell ismernem magamat!

Rakovszkij így felelt:

— Nekünk, trockistáknak jelenleg három húr — németen, japánon és angolon — kell játszánunk... Jelenlegi politikánkban mindent felteszünk egy lapra; de ha egy kockázatos kaland sikerül, a kalandorokat nagy államférfiaknak hívják!³

2. A terror diplomáciája

Miközben az orosz összeesküvők megalapozták áruló kapcsolataikat Németország és Japán képviselőivel, a szovjet kormány ellen irányuló titkos offenzívának új szakasza volt megindulóban. Az árulást kiegészítette a terror...

1934 áprilisában egy *Bojársinov* nevezetű szovjet mérnök benyitott a szibériai Kuznyeck szénbányák tervező főmérnökének irodájába és jelentette, hogy az ő osztályával valami nagy baj van. Túlságosan sok a baleset, földalatti tűz és mechanikai zavar mutatkozott az utóbbi időben. Bojársinov szabotázst gyanított.

A tervező főmérnök köszönetet mondott Bojársinovnak az információért. — Közlöm ezt az illetékesekkel — mondotta. — Addig is senkinek egy szót sem!

A tervező főmérnök, Alexej Sesztov német kém és szibériai fő trockista szabotázsszervező volt.

Néhány nappal később Bojársinovot az egyik árokban holtan találták. Miközben egy elhagyott országúton munkájából hazafelé tartott, egy rohanó szerelvény elütötte. A szerelvény vezetője egy *Cserepuhin* nevezetű hivatásos terrorista volt. Sesztov bízta meg Bojársinov meggyilkolásával és ezért a munkájáért 15 000 rubelt fizetett neki.⁴

1934 szeptemberében *V. M. Molotov*, a népbiztosok tanácsának elnöke, a bánya- és iparvidékeken tett szemleútja során Szibériába érkezett. Molotov éppen a Kuznyeck-szénmedence egyik bányájában tett látogatásáról tért vissza, amikor az autó, amiben ült, hirtelen leszaladt az útról, legördült egy meredek töltésen és egy mélyvízű csatorna szélén megakadt. Molotov és társai alaposan összerázkódtak, kisebb ütődéseket is szenvedtek, de egyébként sértetlenül kászolódtak elő a felborult kocszi alól. Hajszál híján odavesztek.

A kocszi vezetője, *Valentin Arnold*, a helyi garázs főnöke volt és a trockista terrorista szervezethez tartozott. Sesztov utasította őt, hogy gyilkolja meg Molotovot; Arnold szándékosan térítette le az autót az útról, hogy Molotovot saját magával együtt elveszejtse. A kísérlet csak azért nem sikerült, mert Arnold az utolsó pillanatban nem tudott uralkodni az idegein és amikor az autó a „baleset” előre kiválasztott helyéhez, a töltéshez közeledett, lelassított...

1934 őszén már szerte a Szovjetunióban mindenütt trockista és jobboldali terrorista csoportok működtek. Ezeknek a terrorista csoportoknak tagjai között volt szociálforradalmárok, egykori mensevikek, hivatásos banditák és a cári Ohrana hajdani ügynökei szerepeltek. Ukrajnában és Belorussziában, Georgiában és Arméniában, Üzbekisztánban, Azerbajdzsánban és a Távol-Kelet tengerparti vidékén szovjetellenes nacionalistákat és fasisztákat verbuváltak a terrorista szervezet részére. E csoportok működését a náci és japán ügynökök sokhelyütt közvetlenül ellenőrizték.

Listát állítottak össze a meggyilkolandó szovjet vezetőkről. A lista élén Sztálin neve állt. Sok más név között rajta volt Klementij Vorosilov, V. M. Molotov, Szergej Kirov, Lazar Kaganovics, Andrej Zsdánov, Vjaceszláv Menzsinszkij, Maxim Gorkij és Valerian Kujbisev neve is.

A terroristák időnkint üzeneteket kaptak Leo Trockijtól, melyekben azt hangsúlyozta, hogy milyen sürgős a szovjet vezetők eltávolítása. Az egyik ilyen üzenet 1934 októberében érkezett Efraim Dreicer, Trockij volt testőrének kezéhez. Trockij az üzenetet láthatatlan tintával, egy német film-magazin margójára írta. A magazint Dreicer nővére hozta, aki azt Varsóban egy trockista futártól vette át. Trockij Dreicerhez intézett üzenete így szólt:

„Kedves Barátom,

add tudtára a többieknek, hogy a következő legfontosabb feladatok állnak előttünk:

1. El kell tenni az útból *Sztálint* és *Vorosilovot*.
2. Meg kell indítani a munkát a hadseregben megteremtendő sejt megszervezésére.
3. Háború esetén előnyt kell formálni minden vereségből és zavarból, hogy a vezetést megkaparinthassuk.”

Az üzenetet „Sztárik” (öregember) névvel jegyezte, amely Trockij titkos aláírása volt.

Egyizben az összeesküvők hosszas megfigyelés után megállapították azt az útvonalat, amelyen Vorosilov hadügyi népbiztos autója Moszkvában haladni szokott. Több napon keresztül három revolverrel felszerelt terrorista állt lesben a Frunze-úton, egyik útkereszteződésnél, amelynél Vorosilov autója elhaladt. Azonban a gépkocsi nagy gyorsasággal robogott tova és a terroristák, ahogy egyikük később elmondotta, úgy döntöttek, hogy „hiábavaló lenne egy ilyen gyorsan haladó gépkocsira tüzelni”.

Több Sztálin megölését célzó összeesküvés ugyancsak sikertelen maradt. Egy trockista terrorista, akinek azt a megbízást adták, hogy Sztálint egy fontos moszkvai pártkonferencián lelője, be tudott ugyan jutni az ülésre, de nem sikerült olyan közel kerülnie a szovjet vezetőhöz, hogy revolverét használhassa. Egy más alkalommal, amikor Sztálin egy motorcsónakkal végigment a Fekete-tenger partján, puskákkal felszerelt terroristák tüzeltek rá, de a lövések célt tévesztettek. — Milyen kár — mondotta Leo Kamenyev, amikor Iván Bakajev terrorista jelentette, hogy egyik Sztálin

meggyilkolását célzó terve kudarcot vallott. — Reméljük, hogy a legközelebbi sikeresebb lesz.⁵

Trockij egyre türelmetlenebbé vált. Oroszországi híveihez intézett közléseinek hangja éles változáson ment át. Haragosan szemükre vetette, hogy „állandóan szervezkedéssel, tanácskozással bíbelődnek” és „semmi konkrétat” nem végeztek. Trockij saját speciális ügynökeit kezdte küldözgetni a Szovjetunióba, hogy a szervezkedésben segítsenek és a terrorista cselekedetek végrehajtását előmozdítsák. Ezek az ügynökök, akik vagy orosz emigránsok vagy német trockisták voltak, a szovjet diplomáciai szolgálatban lévő összeesküvőktől vagy a német katonai titkoszolgálattól és a Gestapótól kapott útlevelekkel utaztak.

Az első ilyen speciális ügynököt *Nathan Lurüje*-nek hívták; német trockista volt. Őt két másik trockista követte: *Konon Berman-Jurin* és *Fritz David*, alias Ilja David Krugljánszkij. 1933 márciusában egy negyedik és ötödik ügynököt menesztett a Szovjetunióba: *Valentin Olberget* és *Mojszej Lurüje*, alias Alexander Emel-t (Mojszej Lurüje nem állt rokonságban Nathan Lurüjeval).

Mielőtt Nathan Lurüje elhagyta volna Berlint, utasítást kapott, hogy Moszkvában egy Franz Weitz nevű mérnök és építész felügyelete alatt kell majd működnie. Ez a mérnök akkor állásban volt a Szovjetunióban és nem tartozott Trockij hívei közé. Weitz a német nemzetiszocialista párt tagja volt. Őt Heinrich Himmler, a náci Gestapo vezetője titkos megbízással küldte a Szovjetunióba. Himmler azt a megbízást adta neki, hogy a trockista-zinovjevista terrorista központtal együttműködve, terrorista és kémtevékenységet szervezzen meg.

Amidőn Zinovjev egyik híve a náci ügynökökkel való közvetlen kapcsolatra vonatkozóan kérdést intézett hozzá, Zinovjev így felelt: — Mi az, ami ebben zavar téged? Történész vagy, ismered Lassalle és Bismarck esetét, amikor Lassalle Bismarckot fel akarta használni a forradalom érdekében. Miért ne használhatnánk mi ma Himmlert?

Konon Berman-Jurin és Fritz David megbízottakat röviddel Oroszországba való elutazásuk előtt Trockij rendkívüli értekezletre rendelte magához. A találkozás 1932 novemberének végén, Kopenhágában zajlott le. Konon Berman-Jurin később így nyilatkozott erről:

— Két találkozásm volt Trockijjal. Mindenekelőtt a multban végzett munkám iránt érdeklődött. Ezután rátért a szovjet ügyekre. Ezt mondotta: „A főkérdés a Sztálin-kérdés.

Sztálint fizikailag meg kell 'semmisíteni.' Kifejtette, hogy más harci módszerek most hatástalanok. Erre a célra olyan emberekre van szükség, akik mindent mernek s akik készek az életüket is feláldozni — ahogy ő fejezte ki magát — e történelmi feladat érdekében...

Este folytattuk a megbeszélést. Megkérdeztem tőle, hogy hogyan tudja összeegyeztetni az egyéni terrort a marxizmus-sal. Erre Trockij azt felelte, hogy a problémákat nem lehet dogmatikusan kezelni. A Szovjetunióban olyan helyzet állt elő, amelyet Marx nem láthatott előre. És azt is mondotta, hogy Sztálinon kívül Kaganovicsot és Vorosilovot is meg kell gyilkolni.

A beszélgetés során idegesen fel s alá járt a szobában és féktelen gyűlölettel beszélt Sztálinról...

Azt mondotta, hogy a terrorista cselekedetet, ha lehetséges, egy plénumülésen, vagy a Komintern kongresszusán kell végrehajtani, hogy Sztálin meggyilkolása nagy gyülekezet előtt történjek. Ennek óriási visszahatása lenne, ami messze túlterjedne a Szovjetunió határain... Világjelentőségű történelmi és politikai esemény lenne.

Másik megbízottjához, Fritz Davidhoz így szólott:

— A Sztálin elleni terror: ez az igazi forradalmi feladat. Ha valaki forradalmár, akkor a keze nem fog remegni.

Trockij a szovjetuniói „növekvő elégedetlenségről” beszélt. David megkérdezte őt, hogy szerint-e ez az elégedetlenség eloszlik-e majd egy szovjet-japán háború esetén? Trockij így felelt:

— Nem, sőt ellenkezőleg, ilyen körülmények között a rendszerrel szemben ellenséges erők majd megpróbálnak egyesülni és az elégedetlen tömeg élére állni, hogy felfegyverezzék és az uralkodó bürokraták ellen vezessék.

A szovjet kormány elleni összeesküvés első nagy akcióját a trockista-zinovjevista terrorista központnak kellett végrehajtani. Szergej Kirovnak, a leningrádi pártszervezet titkárának, Sztálin egyik legközelebbi munkatársának meggyilkolása vezette be az akciót...

1934 novemberének elején Zinovjev, aki Moszkvában tartózkodott, elküldte egyik hívét, Bakajevet, hogy ellenőrizze a leningrádi terrorista sejtek szervezetét.

A leningrádi terroristák, akik ismételten megpróbálták Kirov közelébe férközni, nem fogadták túlságos örömmel Zinovjev megbízottját. — Úgy, hát Grigorij Evesejevics (Zinovjev) nem

bízik bennünk — mondotta az egyik terrorista Bakajevnek. — Megbízottakat küld ide, hogy kipuhatolja hangulatunkat, ellenőrizze munkánkat. Nos hát, nincs okunk a büszkeségre!

A leningrádi terrorista sejtek konferenciáján, amelyen hét terrorista vett részt, ismertették Bakajevvel a legutóbbi fejleményeket. Közölték vele, hogy állandó megfigyelés alatt tartják azt az útvonalat, amely Kirov lakásából a Szmolnűj-intézetben levő hivataláig vezet. Bakajevnek bemutatták azt az embert, akit a gyilkosság végrehajtására kiszemeltek. A gyilkosjelöltet, *Leonyid Nyikolajev*-et, egy sápadt, karcsú, harmincéves volt könyvelőt szabálytalanságok miatt bocsátották el állásából és általános megbízhatatlanság miatt zárták ki a Komszomolból, a kommunista ifjúsági szervezetből.

Nyikolajev elmondotta Bakajevnek, hogy Kirovot vagy a lakása közelében vagy a Szmolnűj-intézetben akarja lelőni. Hozzáfűzte, hogy már megpróbált audienciát kapni Kirovtól, de mind-ezideig nem sikerült neki.

Bakajev elismételte a Moszkvában Zinovjev-től kapott utasításokat:

„A legfőbb gondunk az legyen, hogy a terrorista munkát a lehető legnagyobb titokban szervezzük meg és eleve kizárjuk a mi kompromittálásunk minden lehetőségét...

Ha vallatásra kerül a sor, mindenekelőtt állhatatosan tagadnunk kell a szervezettel való kapcsolatunkat. Ha terrorista cselekedetekkel vádolnak bennünket, ezt is hangsúlyozottan tagadni kell és azzal kell érvelni, hogy a terror összeegyeztethetetlen a marxista bolsevik elvekkel...”

Zinovjev meg volt elégedve a leningrádi fejleményekkel. Mind ő, mind Kamenyev bíztak abban, hogy Kirov meggyilkolása hamarosan megtörténik. Úgy vélték, hogy ez az akció súlyos zavart idéz elő majd a szovjet kormányban és szerte az országban jeladás lesz a szovjet vezetők elleni hasonló cselekedetek elkövetésére. — A fejekben az a különös — jegyezte meg Kamenyev — hogy nem nőnek ki újra...

1934 december 1-én délután 4,27 órakor Szergej Kirov elhagyta a Szmolnűj-intézetben levő hivatalát. Végigment a hosszú márványozott folyosón, amely ahhoz a szobához vezetett, ahol éppen jelentést akart tenni a központi bizottsági határozatról, hogy megszüntetik a kenyérfejadagolási rendszert. Amint Kirov áthaladt egy kereszteződésen, egy ember ugrott elő, Kirov fejének szegezte hátulról a revolvert és elsütötte.

Délután 4 óra 30-kor Szergej Kirov halott volt.

A gyilkos — Leonyid Nyikolajev — megpróbált elmenekülni, majd maga ellen akarta fordítani a fegyvert, de elfogták, mielőtt bármelyiket megselekedhette volna.⁶

1934 december 28-án Leonyid Nyikolajevet a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának Katonai Törvényszéke elé állították. — Amidőn Kirovra lőttem — vallotta Nyikolajev — azt gondoltam, hogy ennek a lövésünknek jeladásnak kell lenni egy robbanásra, az országon belül életrekelő lázadásra, a Szovjetunió kommunista pártja és a szovjet kormány ellen.

A katonai törvényszék Nyikolajevet golyó általi halálra ítélte.

Nyikolajev nem leplezte le, hogy Zinovjev, Kamenyev és a trockista-zinovjevista terrorista központ más vezetői közvetlenül résztvevői voltak a Kirov meggyilkolását kitervező összeesküvésnek.

De a szovjet kormány előtt világossá vált, hogy a gyilkosság gondos kitervezése és előkészítése sokkal körülményesebb és veszélyesebb szervezetet igényelt, mint Nyikolajev terrorista csoportja. A bolsevik párt speciális nyomozót nevezett ki a leningrádi ügy hátterének kiderítésére: *N. I. Jezsopot*, aki a párt központi bizottságának tagja és az ellenőrző bizottság elnöke volt.

Két héttel Nyikolajev tárgyalása után Grigorij Zinovjev, Leo Kamenyev és néhány ismert munkatársuk, Bakajevet is beleértve, a Kirov meggyilkolásában való bűnsegédi bűnrészség vádjával álltak a leningrádi bíróság előtt. Zinovjev és Kamenyev a tárgyalás folyamán előre pontosan kitervelt magatartást tanúsítottak. Semmi olyat nem ismertek be, amit a szovjet kormány vizsgálata nem állapított meg, mely lelkiismeretfurdalást színellelt és „bevallották”, hogy az ő ellenzéki politikai tevékenységük „olyan atmoszférát teremtett”, amely „szovjetellenes tevékenységhez” vezetett. Elmondották, hogy egy politikai ellenzéki „moszkvai központ” vezetői voltak és vállalták a „morális felelősséget” Kirov meggyilkolásáért, miután az élén álltak annak a párttűz politikai mozgalomnak, amelyből ez a bűn életrekelte. Azonban váltig tagadták, hogy nekik maguknak előzetes tudomásuk lett volna a Kirov meggyilkolását célzó összeesküvésről.

— Hozzászóktam ahhoz az érzéshez, hogy vezető legyek — jelentette ki Zinovjev. — És szükségtelen hangsúlyozni, hogy mindenről tudnom kellett volna... Ez az ocsmány gyilkosság olyan rossz fényt vet az egész előző pártellenes küzdelemre, hogy elismerem: a párt teljes joggal beszélhet a volt pártellenes Zinovjev-csoport politikai felelősségéről az elkövetett gyilkossággal kapcsolatban.

Kamenyev ugyanezt a szerepet játszotta. — Állíthatom, hogy természetemnél fogva nem vagyok gyáva, de soha nem kívántam fegyverrel harcolni — mondotta. — Mindig arra vártam, hogy majd olyan helyzet áll elő, mely kényszeríti a központi bizottságot, hogy tárgyalásokba bocsátkozzék velünk, felzárkózzék és helyet csináljon nekünk . . .

A csel sikerült. A vádnak nem sikerült megállapítania, hogy Zinovjev és Kamenyev közvetlenül résztvettek volt a Kirov meggyilkolását célzó összeesküvésben. Csupán abban találták bűnösnek őket, hogy szovjetellenes párttűtő tevékenységet folytattak. A bíróság ítéletének indokolása így hangzott :

„A tárgyalás nem hozott napvilágra olyan tényt, amely indokul szolgált volna arra, hogy az ellenforradalmi moszkvai központ tagjainak S. M. Kirov elvtárs 1934 december 1-én történt meggyilkolásával kapcsolatos cselekedeteit az erre az elvetemült bűnre való közvetlen felbujtásnak minősítsük. Mindamellett a tárgyalás tökéletesen igazolja azt a tényt, hogy az ellenforradalmi moszkvai központ tagjai tudatában voltak annak, hogy a leningrádi csoport terrorista érzelmeket táplál, sőt ezeket az érzelmeket szították . . .”

Összeesküvő tevékenységükért Zinovjevet 10, Kamenyevet pedig 5 évi börtönbüntetéssel sújtották.

A per éppen csak az összeesküvés területét érintette.

A sok tény közül, amelyet a leningrádi per nem tudott napvilágra hozni, a legkülönösebbek talán a következők voltak :

Amikor Zinovjevet és Kamenyevet letartóztatták, a szovjet titkosrendőrség négy tagja vitte őket az NKVD főhadiszállására.⁷ A négy NKVD alkalmazott a következő volt: *Molcsanov*, az NKVD titkos politikai osztályának főnöke ; *Pauker*, a végrehajtó osztály főnöke ; *Volovics*, a végrehajtó osztály helyettes főnöke és *Bulanov*, az NKVD vezetőjének helyettese.

Zinovjev és Kamenyev letartóztatásánál a négy NKVD tisztviselő a legfurcsább módon járt el. Nemcsak, hogy nem kuttatták át a gyanúsítottak lakását vádoló bizonyítékokért, de egyenesen engedélyt adtak Zinovjevnek és Kamenyevnek arra, hogy nagyszámú áruló okmányt megsemmisítsenek . . .

Még ennél is jelentősebb volt ennek a négy NKVD tisztviselőnek egyéb szerepe.

Molcsanov és Bulanov maguk is titkos tagjai voltak a trockista-jobboldali összeesküvő szervezetnek.

Pauker és Volovics német ügynökök voltak.

Ezeket az embereket *Henrik G. Jagoda*, az NKVD vezetője szemelte ki arra, hogy a letartóztatásokat foganatosítsák.

J E G Y Z E T E K

1. Trockij ezidőtájt St. Palais-ban a Pireneusok lábánál fekvő dél-franciaországi kis faluban élt. Júliusban hagyta el Prinkipót. (Nemsokára testőreinek és „titkárainak” siserahadával egy párizskörnyéki fegyveresen őrzött villába költözött.)

Abban az időben amikor Trockij Franciaországba jött, a francia reakciók és fasiszták elkecsereedett küzdelmet folytattak azért, hogy megakadályozzák a francia-szovjet kollektív biztonsági szövetség létrejöttét.

Annak a francia kormánynak, amely Trockijnak engedélyt adott arra, hogy Franciaországban letelepedjék és ott felüsse szovjetellenes főhadiszállását, Edouard Daladier volt a miniszterelnöke — az a Daladier, akinek Munchenben beteljesedő egyezkedő politikája olyan fontos szerepet játszott abban, hogy Franciaországot — és a többi antifasiszta európai nemzetet — a nácik kezére játszották. Henri Guernot francia radikálispárti képviselő személyesen támogatta Trockij bebocsátás iránti kérését. A szükséges intézkedéseket Camille Chautemps belügyminiszter, a kétes hírű francia politikus foganatosította. (Chautemps volt az, aki a fasiszta cagoulard összeesküvés ügyében indított vizsgálat eltussolásában segített, majd később helyettes miniszterelnöke lett az első Pétain-kormánynak.) „Őn volt oly kedves és felhívta a figyelmemet Leon Trockij, oroszszármazású száműzöttre, aki egészségi okokból engedélyt kért arra, hogy egy déli megyében letelepedjék...” — írta Chautemps belügyminiszter Guernot képviselőnek. — „Tisztelettel értesítem Önt, hogy... az érdekelt fél, mielőtt kérését eljuttatja, minden nehézség nélkül megkapja a francia beutazási vízumot.”

Trockij számos más befolyásos francia barátja és híve között megemlíthető még: a kommunista renegát náciügynök Jacques Doriot is, a hajdani szocialista professzor náciügynök Marcel Déat, aki Franciaország összeomlása után egyik vezetője lett a német megszállókkal együttműködő franciáknak.

Trockij Franciaországban való letelepedését a francia titkosszolgálat és a titkosrendőrség is jóváhagyta. 1937 áprilisban a mexikói vizsgálóbizottság előtt Trockij kijelentette: „... Thome és Cado urak, a rendőrség és Alsó-Charente megye prefektúrájának főtitkárai — a rendőrség összes főbb hivatalnokai jól ismerték helyzetemet. A rendőrség egy titkos ugynöke volt az, aki minden egyes lépésemről értesítést kapott.”

2. Vlagyimir Romm a Tass-ügynökség tokiói, genfi, majd párizsi tudósítója volt. Trockijjal, speciális előkészítés után, 1933-ban Párizsban egy Bois de Boulogne-i kávéházban találkozott. Trockij közölte Rommmal, hogy az összeesküvők csakis „szélső eszközökkel” lesznek képesek céljukat elérni, egy latin kozmódást idézett: „*Amit orvosság nem tud meggyógyítani, meggyógyítja a vas és amit a vas sem gyógyít, azt majd a tűz.*” 1934-ben Romm a Tass-ügynökség amerikai tudósítója lett. Mielőtt Amerikába utazott volna, Párizsban találkozott Szedovval. Romm később elmondotta: „Szedov közölte velem, hogy az Egyesült Államokba való utazásommal kapcsolatban Trockij kérte, értesítsem őt a szovjet-amerikai viszonyra vonatkozó minden érdekes jelen-

ségről. Amikor megkérdeztem, miért érdekli ez őt annyira, Szedov ezt felelte: „Íz Trockijnak a Szovjetunió vereségével összefüggő irányvonalából következik. Miután Németország és Japán háborújának időpontja bizonyos mértékben a szovjet-amerikai viszony alakulásától függ, ez természetesen nagyon is érdekli őt.”

3. 1937 február 20-án a *Mijako* — tokiói napilap — jelentést közölt a japán kormány „tervező és költségvetési bizottságának” titkos üléséről. Ezen az ülésen Josida képviselő azt a kérdést intézte Szugijama tábornok hadügyminiszterhez, hogy vajjon neki vagy a hadseregnek van-e valami értesülése arról, hogy mennyi a szovjet szibériai vasút szállítási teljesítőképessége. A hadügyminiszter igenlő választ adott és kijelentette, hogy teljes részletességében ismerik a szovjet stratégiai vasútvonalának szállítási teljesítőképességét. Szugijama tábornok így folytatta: „Oroszországban vannak a jelenlegi kormánnyal szembenálló ellenzéki elemek és mi éppen ezekről nyertük értesülésünket.” A *Mijako*-ban nyilvánosságra hozott kijelentés nagy izgalmat idézett elő tokiói sajtókörökben. Az újságot a bizalmas információ elárulása miatt a kormány súlyos pénzbírsággal sújtotta és főszerkesztője, *Jagusi Gilei*, a hadügyminisztérium kérésére megvált az állásától.

4. A Sesztov által Borjasinov gyilkosának kifizetett pénz abból a 164 000 rubelt kitevő titkos pénzalapból származott, amelyet a Sesztov irányításával működő trockista banditák az Anzherka állami banktól elraboltak. A pénzalapot a szibériai szabotázs- és terrorista tevékenységek pénzügyi támogatása céljából létesítették.

5. A trockista-zinovjevista terrorista központ belső atmoszférája a „politikai” külszin ellenére a newyorki gengszterbandákéra emlékeztetett.

A terrorista központ gyilkosainak megregulázása Bakajev feladata volt. Bakajev annakidején mint Zinovjev politikai munkatársa dolgozott a pétervári forradalmi tanácsban. Most Zinovjev azzal a feladattal bízta meg, hogy a szervezet esetleges árulóit hallgattassa el. 1934 közepe táján, amikor egy Sztálin elleni gyilkos merénylet kudarcot vallott, mert a kijelölt gyilkossággal megbízott Bogdan a döntő pillanatban elvesztette uralmát az idegein, Bakajev vállalkozott arra, hogy a merénylet elhallgattassa. Meglátogatta Bogdant a lakásán és vele együtt töltötte az éjszakát. Reggel, miután Bakajev a lakást elhagyta, Bogdan átlőtt fejfel és egy revolverrel az oldalán, holtan hevert nappali szobájának padlózatán. A szobában megtalálták búcsúlevelét, melyet Bakajev kikényszerített tőle. A levélben azt írta, hogy azért követ el öngyilkosságot, mert a szovjet kormány „üldözi” a trockista-zinovjevista ellenzékét.

A trockista-zinovjevista terrorista központ egyik tagja, Isak Reingold később azt vallotta, hogy a hatalom meghódítása esetén „Zinovjev és Kamenyev is” kulcspozíciót szántak Bakajevnek az OGPU-ban. — Az OGPU szervezetét ügyesen felhasználva — vallotta Reingold — fel kellett volna kutatnia, el kellett volna tüntetnie és meg kellett volna gyilkolnia nemcsak a belügyi népbiztosság és az OGPU alkalmazottait, akik az összeesküvés akármelyik szálának birtokában lehettek, de a Sztálin és közvetlen munkatársai elleni terrorista cselekedetek közvetlen végrehajtóit is. A trockista-zinovjevista szervezetnek Bakajev kezével meg kellett volna semmisítenie saját ténykedését és azokat a saját terroristáit, akik ebbe az ügybe be voltak avatva.

6. Kirov meggyilkolását az orosz fasiszták s a jobboldali és trockista ellenzékiek egyaránt nagy lelkesedéssel üdvözlötték. „Gróf” Anasztáz Vonsziackij volt cári tiszt és a japánok Egyesült Államokbeli ügynöke, 1935 márciusában, a Connecticut amerikai államban levő Thompson városában

megjelenő *Fasiszta* című újságjában így írt: „Kirovnak vége! *A következő lövést Sztálinra kell irányozni — ez lesz a jeladás a felkelésre* . . . Nyikolajev testvér lövése nem hangzott erősen, de azért az egész világon visszhangzott . . . Oroszország népe! Le a kalappal Nyikolajev sírja előtt . . . Éljen a halhatatlan hős Nyikolajev!” Vonsziackij és az emigráns orosz fasizmus további tevékenységeiről lásd a XXIII. részt.

7. 1934 végén, mint a Szovjetunió belső biztonsági ügyeiért felelős szervezetet, az OGPU-t az NKVD (Közbiztonsági osztály) váltotta fel.

GYILKOSSÁG A KREMLBEN

1. Jagoda

1934 májusában, hat hónappal Szergej Kirov meggyilkolása előtt, *Vjacseszlav R. Menzsinszkij*, az OGPU hosszú ideje betegeskedő vezetője szívroham következtében meghalt. Állását Henrik G. Jagodával, az OGPU 43 éves helyettes főnökével töltötték be. Jagoda kistermetű, nyugodt, energikus ábrázatú ember volt, hátraugró állal és csinos kis bajusszal.

Jagoda a jobboldaliak és trockisták blokkjának titkos tagja volt. Mint a jobboldali ellenzék tagja, 1929-ben csatlakozott az összeesküvéshez, nem azért, mintha hitt volna Buharin vagy Trockij programjában, hanem mert azt gondolta, hogy az ellenzék kerül majd uralomra Oroszországban. Jagoda a győztesek oldalán akart lenni. Saját szavaival ezt így fejezte ki:

— Nagy figyelemmel kísértem a küzdelem menetét. Már előzőleg elhatároztam, hogy majd ahhoz az oldalhoz csatlakozom, amely győztesen kerül ki a küzdelemből... Amikor megtorló intézkedéseket kezdtek hozni a trockisták ellen, az a kérdés, hogy ki kerül ki majd győztesen a harcból — a trockisták, avagy a párt központi bizottsága — még nem dőlt el véglegesen. Legalábbis ez volt az én véleményem. Éppen ezért én, mint az OGPU helyettes vezetője, a büntető intézkedéseket úgy bajtottam végre, hogy ne hívjam ki magam ellen a trockisták haragját. Amikor trockistákat küldtem száműzetésbe, száműzetési helyükön olyan körülményeket teremtettem számukra, hogy tovább tudják folytatni tevékenységüket.

Jagoda szerepét az összeesküvésben először csak a jobboldaliak három legfőbb vezetője — Buharin, Rükov és Tomszkij —

ismerték. 1932-ben, amikor a jobboldaliak és trockisták blokkját megalakították, Pjatakov és Kresztyinszkij is tudomást szereztek Jagoda szerepéről.

Mint az OGPU helyettes vezetője, Jagoda meg tudta védeni az összeesküvőket a leleplezéstől és a letartóztatástól. — Minden intézkedést megtettem a hosszú évek során — mondotta később — hogy megóvjam a szervezetet, különösen annak központját a leleplezéstől. — A jobboldaliak és trockisták blokkjának tagjait az OGPU speciális alkalmazottaivá nevezte ki. Ilyen módon az idegen titkosszolgálatok számos ügynöke tudott behatolni a szovjet titkos rendőrségbe és Jagoda védőszárnyai alatt kémtevékenységet folytathattak kormányaik részére. Pauker és Volovics német ügynököket, akiket Zinovjev és Kamenyev letartóztatásának foganatosítására küldött ki, ő maga nevezte ki az OGPU-ban viselt állásaikba. Az idegen kémekre vonatkozóan Jagoda később ezeket mondotta:

— Értékes erőknek tekintettem őket a konspirációs tervek megvalósításában, különösképpen abból a szempontból, hogy a külföldi titkosszolgálatokkal az összeköttetést fenntarthassuk.

1933-ban Iván Szmironovot, a trockista-zinovjevista terrorista központ vezető szervezőjét váratlanul letartóztatták. Jagoda nem tudta megakadályozni a letartóztatást, de azzal az ürüggyel, hogy kihallgatja a foglyot, meglátogatta Szmironovot cellájában és „kitanította”, hogyan viselkedjek a vallatás során.

1934-ben, Kirov meggyilkolása előtt, az OGPU leningrádi emberei lefűlelték a terrorista Leonyid Nyikolajevet. Egy revolvert és annak az útvonalnak a térképét találták nála, amelyen Kirov naponta végighaladt. Amidőn Jagodát értesítették Nyikolajev letartóztatásáról, utasította Zaporozsec-et, a leningrádi OGPU helyettes főnökét, hogy minden további kihallgatás nélkül bocsássa szabadon a terroristát. Zaporozsec Jagoda emberei közé tartozott. Azt tette, amit mondtak neki.

Néhány héttel később Nyikolajev meggyilkolta Kirovot.

De Kirov meggyilkolása csak egyike volt annak a sok, a jobboldaliak és trockisták blokkja által végrehajtott gyilkosságnak, amelyekhez Jagoda közvetlen segítséget nyújtott.

Jagoda nyugodt, energikus külseje mögött kusza becsvágy, vadság és ravaszság rejtőzött. Miután a jobboldaliak és trockisták blokkjának titkos működése egyre inkább az ő védelmétől függött, az OGPU helyettes vezetője kezdte magát az egész konspiráció központi figurájának és döntő személyiségének tekinteni. Jagoda arról ábrándozott, hogy Oroszország Hitlerévé válik. Elolvasta a

„Mein Kanpf”-ot. — Értékes könyv — közölte titkárával és odaadó bizalmas emberével, *Pavel Bulanov*-val. Különösen nagy benyomást gyakorolt rá az, mondotta Bulanovnak, hogy Hitler „örmeisterből emelkedett azzá, ami ma”. Jagoda maga is mint az orosz hadsereg szakaszvezető örmeistere kezdte el pályafutását.

Jagodának megvoltak a saját elképzelései arról, hogy milyen kormányzatot létesítene azután, hogy Sztálint eltávolították. A náci Németország mintája alapján csinálnánk, mondotta Bulanovnak. Maga Jagoda lenne a vezér; Rükov lépne Sztálin helyére, mint az újjászervezett párt főtitkára; Tomszkij lenne a szakszervezetek vezetője, amely ugyanúgy katonai ellenőrzés alá kerülne, mint a náci munkaszázadok; a „filozófus” Buharin lenne „dr. Göbbels”, ahogy Jagoda kifejezte magát.

Ami pedig Trockijt illeti, Jagoda nem biztos abban, hogy megengedné-e neki az Oroszországba való visszatérést. A körülményektől függ. Közben azonban Jagoda hajlandónak mutatkozott arra, hogy hasznot hajtson Trockijnak Németországgal és Japánnal folytatott tárgyalásaiból. — Az államcsínynek — mondotta Jagoda — egy időben kell megtörténnie a Szovjetunió ellen indítandó háború kitörésével.

— Ennek a puccsnak keresztülviteléhez minden eszközt igénybe kell majd venni — fegyveres akciót, provokációt, sőt még mérget is — mondotta Jagoda Bulanovnak. — Vannak idők, amikor lassan és rendkívül óvatosan kell cselekedni. Máskor viszont gyorsan és váratlanul.

A jobboldaliak és Trockisták blokkjának az az elhatározása, hogy a terrorizmust mint politikai fegyvert használja a szovjet rendszer ellen, Jagoda jóváhagyásával történt. A határozatot *Y. S. Jenukidze*, egy volt katona és a Kreml titkárságának alkalmazottja, a jobboldaliak fő terrorista szervezője közölte vele. Jagoda csak egy kifogást emelt. Az összeesküvők terrorista módszerei túlságosan primitívnak és veszélyesnek tündek neki. Jagoda a politikai gyilkosság egy sokkal körmönfontabb eszközét találta ki, mint a hagyományos gyilkos bomba, tör és golyó.

Jagoda először kísérleteket végzett mérgekkel. Felállított egy titkos laboratóriumot és több vegyészt munkába állított. Olyan gyilkossági módszer kieszelésére törekedett, amely a gyilkosság kiderítését lehetetlenné teszi. Jagoda úgy nevezte ezt, hogy „gyilkosság garanciával”.

De még a mérge is túlságosan durva eszköz volt a számára. Hamarosan a gyilkosság egy sajátos technikáját fejlesztette ki. Mint tökéletes fegyvert ajánlotta a jobboldaliak és Trockisták blokkja

vezetőjének. — Nagyon egyszerű — mondotta Jagoda. — Az illető személy természetesen megbetegszik, vagy már beteg egy bizonyos idő óta. A környezete, ami szintén természetes, lassan hozzászokik a gondolathoz, hogy a páciens vagy meghal vagy fölgyógyul. A kezelőorvos akaratától függ, hogy megkönnyítse a páciens felgyógyulását vagy halálát . . . Nos, mit mondjak még? A többi már csak technika dolga.

Éppen csak meg kellett találni a megfelelő orvosokat.

2. Menzsinszkij meggyilkolása

Az első orvost, akit Jagoda ebbe az egyedülálló gyilkossági tervbe bevont, *dr. Leo Levin*-nek hívták. Ez a testes, középkorú, simulékony ember szeretett azzal kérkedni, hogy őt a politika nem érdekli. Dr. Levin Jagoda kezelőorvosa volt. De Jagodának még ennél is többet jelentett az a tény, hogy a Kreml orvosgárdájának kiemelkedő tagjai közé számított és számos szovjet vezetőember tartozott állandó páciensei közé, beleértve Jagoda felettesét, Vjacseszlav Menzsinszkijt, az OGPU főnökét is.

Jagoda azzal kezdte, hogy különleges kedvezményekben részesítette dr. Levint. Neki magának külföldi borokat küldött, feleségének virágot és több más ajándékot. Egy vidéki házat ingyen az orvos rendelkezésére bocsátott. Mikor dr. Levin külföldön utazgatott, Jagoda megengedte neki, hogy amit kint vásárolt, a kötelező vámilleték lefizetése nélkül hozhassa be az országba. Mindez hízelt az orvosnak és egy kissé csodálkozott is befolyásos páciensének szokatlan figyelmességén.

Jagoda manipulációi folytán csakhamar számos ilyen megvesztegetésszámba menő ügy volt a mit sem sejtő dr. Levin rovásán és már elkövetett néhány kisebb, a szovjet törvényekbe ütköző cselekedetet is. Ekkor Jagoda nyersen a tárgyra tért. Megmondotta dr. Levinnek, hogy egy titkos ellenzéki mozgalom, melynek ő az egyik vezetője, hamarosan uralomra jut a Szovjetunióban. Az összeesküvők jó hasznát vehetnék dr. Levin szolgálatainak, mondotta Jagoda. Néhány szovjet-vezetőt, köztük dr. Levin néhány páciensét el kell tenni láb alól.

— Ne felejtse el — mondta Jagoda a megrémült orvosnak — nincs más lehetősége, minthogy engedelmeskedjék nekem. Már nem szabadulhat tőlem. Ha már ezzel az ügygel kapcsolatban magába helyeztem a bizalmamat, ezt értékelnie is kell tudni és végre is kell hajtania utasításaimat. Erről senkinek sem szólhat.

Senki nem hisz majd magának. Nem magának fognak hinni, hanem nekem. — Jagoda még hozzátette: — Hagyjuk abba most ezt a beszélgetést; gondolja át jól odahaza és majd néhány nap múlva jelentkezem.

Dr. Levin később leírta, miként hatottak rá Jagoda szavai. Ezt állította:

— Nem kell külön kiemelni, hogy mindez lélektanilag milyen hatással volt rám, hogy milyen borzasztó volt hallgatnom ezeket a szavakat. Azt hiszem, ezt nem kell magyaráznom. No és azután a szakadatlan szorongó érzés... Később még ezt mondotta nekem: „Tudatában van annak, hogy ki beszél magával, hogy milyen intézmény főnöke az, aki ezeket mondja?”... Megismételte, hogy ha visszautasítanám parancsainak végrehajtását, ez tönkretenne engem és családomat. Ugy láttam, hogy nincs más kiút a számomra és engedelmeskednem kell neki.

Dr. Levin segítségére volt Jagodának abban, hogy Menzsinszkij egy másik kezelőorvosát is bevonja ebbe az ügybe. Ez az orvos *dr. Ignatyij N. Kazakov* volt, akinek az ortodox terápiától élesen eltérő módszerei az 1930-as évek folyamán szovjet orvosi körökben heves vitákat váltottak ki.

Dr. Kazakov az állította, hogy egy majdnem csálhatatlan gyógymódot fedezett fel, mely az általa „lysatoterápiának” nevezett különleges technikájú kezeléssel sok betegséget meg tud gyógyítani. Menzsinszkijnek, az OGPU vezetőjének súlyos szívbaja — angina pectoris — és hörghurutos asztmája volt. Nagy bizalmat mutatott Kazakov iránt és rendszeresen kezelte magát az új gyógymóddal.¹

Dr. Levin Jagoda utasítására meglátogatta Kazakovot. — Menzsinszkij élő hulla — mondotta. — Csak az idejét vesztegeti rá.

Dr. Kazakov csodálkozva nézett kartársára.

— Bizalmas beszédem lenne magával — mondotta dr. Levin.

— Miről? — kérdezte dr. Kazakov.

— Menzsinszkij egészségi állapotáról...

Később dr. Levin rátért a tárgyra.

— Azt hittem maga okosabb. Még mindig nem értett meg engem — mondta Kazakovnak. — Csodálkozom, hogy olyan buzgalommal fogott bele Menzsinszkij gyógyításába és még javított is egészségi állapotán. Sohasem lett volna szabad megengednie, hogy visszatérhessen munkájához.

Majd dr. Kazakov növekvő elképedésére és rémületére dr. Levin folytatta:

— Meg kell értenie, hogy Menzsinszkij voltaképpen hulla, s azzal, hogy visszaállítja az egészségét, és lehetővé teszi számára, hogy visszatérjen a munkájához, Jagodával száll szembe.

Dr. Levin még hozzátette:

— Egy szót se szóljon erről Menzsinszkijnek! Figyelmeztetem, ha erről említést tesz neki, Jagoda tönkreteszi. Akárhon is rejtőznék el, nem menekülne meg előle. Még ha a föld alá bújik, akkor is lecsap magára.

1933 november 6-ának délutánján Kazakov doktort sürgősen Menzsinszkij lakására hívták. Az OGPU vezetőjének lakásán nehéz fojtogató terpentin- és festékszag fogadta. Rövid néhány perc múlva neki magának is levegő után kellett kapkodnia. Menzsinszkij titkárjainak egyike közölte vele, hogy a házat újonnan festették és hogy valami speciális anyagot kevertek a festékbe, amitől az „jobban szárad”. Ez a „speciális anyag” volt az, ami ezt az átható, mindenütt jelentkező szagot árasztotta.

Dr. Kazakov felment a lépcsőn. Menzsinszkijt csaknem haldokolva találta. A szerteáradó bűz borzasztóan súlyosbította légsőhurutját. Furesa görcsös helyzetben, összegörnyedve ült, arca és teste megdagadt, még suttogni is alig tudott. Dr. Kazakov meghallgatta légzését. Nehézkes és rekedt volt ez a légzés, hosszan elnyújtott, s a légsőhurutos asztma legjellegzetesebb ismérveit mutatta. Dr. Kazakov azonnal injeckiót adott Menzsinszkijnek, hogy állapotán könnyítsen. Azután a szoba összes ablakait szélesre tárta és megparancsolta Menzsinszkij titkárának, hogy az egész házban nyissa ki az összes ablakokat és ajtókat. A rossz szag fokozatosan elszállt. Dr. Kazakov Menzsinszkij mellett maradt, míg csak az jobban nem érezte magát. Mikor a robam elmúlt, Kazakov hazament.

Alighogy hazaérkezett, megszólalt a telefon. Az OGPU főhadiszállása kereste. Arról értesítették Kazakovot, hogy Jagoda azonnal látni kívánja. Egy koci már el is indult érte, hogy Jagoda irodájába vigye...

— Nos, milyennek találja Menzsinszkij egészségi állapotát? — ez volt Jagoda első kérdése, mikor egyedül maradtak az irodában. Az OGPU alacsony, feketehajú, választékosan öltözködő helyettes főnöke íróasztala mögött ült és hidegen figyelte Kazakov arc kifejezését.

Kazakov azt válaszolta, hogy az asztmarohamok hirtelen megújulásával Menzsinszkij állapota komolyra fordult.

Jagoda egy pillanatig hallgatott.

— Beszélt már dr. Levinnel?

— Beszéltem — válaszolta dr. Kazakov.

Jagoda ekkor hirtelen felugrott ültéből és fel s alá kezdett járni az íróasztal előtt. Majd, mint a forgósél fordult dr. Kazakov felé és dühösen kiáltott az arcába: — Hát akkor miért tétovázik? Miért nem cselekszik? Ki kérte arra, hogy mások ügyeibe beavatkozzék?

— Dehát mit akar tőlem? — kérdezte dr. Kazakov.

— Ki kérte magát arra, hogy orvosi segílyt nyújtson Menzsinszkijnek? — kérdezte tovább Jagoda. — Csak oktanul pepecselget vele. Az ő élete már nem használ senkinek, csak mindenkinek az útjában van. Megparancsolom, hogy dolgozzanak ki dr. Levinnel egy olyan kezelési módszert, amely gyorsan végez Menzsinszkijjell! — Azután rövid szünet után hozzátette: — Figyelmeztetem, Kazakov, ha megkísérelne kijátszani, megtalálom a módját annak, hogy megszabaduljak magától! Sohase tudna menekülni előlem...

Félelemmel, borzalommal és lidércnyomásos eseményekkel teli napok következtek Kazakov számára. Úgy dolgozott, mintha álomban járna. Jelentse, ne jelentse a szovjet hatóságoknak, amit tud? Kivel beszélhetne? Hogyan győződhetne meg arról, hogy vajjon nem éppen Jagoda egyik kémével áll-e szemben?

Dr. Levin, aki Kazakovot ebben az időben gyakran meglátogatta, beszélt neki arról a hatalmas földalatti összeesküvésről, mely a szovjet kormány ellen most kialakulóban van. Híres, hatalmas állami vezetők, mint Jagoda, Rükov és Pjatakov is benne vannak az összeesküvésben; kiváló írók és filozófusok, mint Karl Radek és Buharin csatlakoztak már hozzá; titokban a hadsereg tagjai közül is sokan mögötte állnak. Ha ő, dr. Kazakov, most néhány értékes szolgálatot tenne Jagodának, Jagoda, ha hatalomra jutna, nem feledkeznék meg róla. Titkos háború folyik a Szovjetunióban, mondta és az orvosoknak, mint mindenki másnak, el kell döntenie, hogy melyik oldalra álljanak.

Kazakov beadta a derekát. Közölte Levinnel, hogy hajlandó végrehajtani Jagoda utasításait.

Dr. Kazakov saját szavait idézve, megtudjuk, hogy milyen módszert dolgoztak ki Vjacseszláv Menzsinszkijnek, az OGPU főnökének meggyilkolására.

— Összejöttem Levinnel és vele együtt kidolgoztunk egy módszert, mely a következőkből állott. Az albumin és az

albuminos készítmények két fő tulajdonságát használtuk ki. Először: az albumin hidrolitikus dekompozíciójából kapott készítményeknek megvan az a sajátosságuk, hogy stimuláló hatással vannak az orvosságokra. Másodszor: a lisatok növelik a szervezet érzékenységét. Ezt a két tulajdonságot használtuk ki. Harmadsorban kihasználtuk Menzsinszkij szervezetének adottságait, a bronchiális asztma és az angina pectoris kombinációját. Ismert tény, hogy a bronchiális asztma esetében a vegetatív idegrendszernek úgynevezett paraszimpatikus része izgalmi állapotban van. Ezért bronchiális asztma esetében olyan anyagokat írnak elő, melyek a megfelelő részt, azaz a szimpatikus idegeket és a pajzsmirigyeket izgatják. Ez a készítmény a suprarenál mirigy kivonata, egy medulla stratum készítmény. Angina pectoris esetében éppen a szimpatikus részt kell izgalmi állapotba hozni, amely a szimpatikus idegduc subjuguláris plexusától indul ki. Ez volt az a finom megkülönböztetés, amelyből mi előnyt formáltunk.

Fokozatosan egyik fajta készítményt adtuk be, míg a másikat teljesen félretettük... Szükséges volt, hogy szívstimulánsokat is beadjunk — digitalint, adonist, atrophantust — melyek a szív tevékenységét stimulálták. Ezeket a gyógyszereket a következő sorrendben adtuk be: először lisatokat, akkor egy kis szünetet tartottunk a lisatokkal való kezelésben; ezután adtunk be szív-stimulánsokat. E kezelés folytán általános legyengülést értünk el... 1934 május 10-ének éjjelén Menzsinszkij meghalt. Helyét az OGPU főnöki állásában Henrik Jagoda vette át.

— Tagadom, hogy engem személyes természetű indokok vezettek volna akkor, amikor Menzsinszkij halálát okoztam — állította később Jagoda. — Az OGPU vezetői állására törekedtem, de nem személyes indokok miatt, hanem összeesküvő szervezkedésünk érdekében.

3. Gyilkosság „garanciával”

A jobboldaliak és Trockisták blokkjának feketelistáján a következő magasrangú szovjetvezetők szerepeltek: Sztálin, Vorosilov, Kirov, Menzsinszkij, Molotov, Kujbisev, Kaganovics, Gorkij és Zsdanov. Ezeket a férfiakat azonban jól őrizték. A szovjetkormánynak hosszú és keserves tapasztalatai voltak a terroris-

tákkal és nem bízta rá magát a jószerencsére. Jagoda ezt nagyon jól tudta. Mikor Jenukidze, a jobboldali terrorista szervező közölte vele a trockista-zinovjevista terrorista központ határozatát, mely szerint Szergej Kirovot nyilvános helyen kell majd meggyilkolni, Jagoda először ellenállt. Mint Jagoda maga írta:

„Kifejtettem ellenvetésemet. Megmondtam, hogy egy nyílt terrorista cselokedet, nemcsak sajátmagamat döntene veszélybe, hanem az egész szervezkedést is. Megmagyaráztam Jenukidzének, hogy veszélytelenebb módszerek is vannak és emlékeztettem arra, miképpen hajtottuk végre az orvosok segítségével Menzsinszkij meggyilkolását. Jenukidze azt válaszolta, hogy Kirovot az eredeti tervek szerint kell meggyilkolni és hogy a trockisták és a zinovjevisták elvállalják a gyilkosság végrehajtását. Nekünk nincs más dolgunk, mint ügyelni arra, hogy ne gördítsünk akadályokat az útjukba. Ami a «biztos» módszert illeti, mármint azt, hogy orvosok segítségével okozunk halált, erre Jenukidze azt mondotta, hogy a központ a közeljövőben tanulmányozni fogja ezt a kérdést. Meg fogják állapítani, ki legyen valaképpen az a pártvezér vagy vezető kormányférfi, akit elsőnek fognak ezzel a módszerrel eltenni láb alól.”

1934 augusztus vége felé, egy szép napon azután a jobboldali ellenzék egy fiatal titkos tagját felrendelték Jenukidze Kremlben levő irodájába. A fiatalembert *Benjámín A. Maximov*-nak hívták. Ez a diák 1928-ban a Moszkvában Buharin által vezetett speciális „marxista iskolá”-nak volt a hallgatója. Buharin szervezte be őt az összeesküvésbe. Ügyes, skrupulus nélküli fiatalember lévén, a jobboldal vezetői Maximovot gondosan kiképezték és vizsgái letétele után különböző hivatalokban titkári állásokat töltettek be vele. Abban az időben, amikor Maximovot Jenukidze irodájába felrendelték, Valerián V. Kujbisev magántitkára volt. Kujbisev a Legfőbb Népgazdasági Tanács elnöke, a kommunista párt politikai irodájának tagja s Sztálin meghitt barátja és munkatársa volt. Jenukidze közölte Maximovval, hogy „míg ezelőtt a jobboldaliak arra számítottak, hogy a szovjet kormányt bizonyos szovjetellenes rétegek, különösképpen a kulákok megszervezésével lehet majd megdönteni, most a helyzet megváltozott... és a hatalom megragadásának tevékenyebb módszereihez kell nyúlni”. Jenukidze ismertette az összeesküvés új taktikáját. A trockistákkal egyetértésben, mondta, a jobb-

oldaliak elhatározták, hogy politikai ellenfeleik egyrészét terrorista eszközökkel távolítják el az útból. Ezt „a vezetők egészségének megrontásával” kell elérni. Ez a módszer, mondta Jenukidze, „a legmegfelelőbb, mivel a felszínen egy betegség szerencsétlen kimeneteleként tűnik majd fel és ezáltal lehetővé teszi, hogy a jobboldaliak terrorista tevékenységét megfelelő módon álcázza”.

— Az előkészületek már megindultak — tette még hozzá Jenukidze. Elmondta Maximovnak, hogy Jagoda áll a dolgok mögött és az összeesküvők számíthatnak a védelmére. Maximovot, mint Kujbisev titkárát, a Legfőbb Népgazdasági Tanács elnökének meggyilkolásával kapcsolatban akarják felhasználni. Kujbisevnek komoly szívbaja volt és az összeesküvők erre építettek.

Maximov elcsodálkozott a hallottakon és némi habozást mutatott.

Néhány nappal később Maximovot ismét Jenukidze irodájába hívták. Ez alkalommal, miközben Kujbisev meggyilkolását most már részletesebben tárgyalták, egy harmadik személy ült a szoba egyik sarkában. Az illető az egész beszélgetés alatt szót sem szolt, de Maximov felmérte jelenlétének jelentőségét. Ez a személy Henrik Jagoda volt...

— Magától azt kérjük — mondta Jenukidze Maximovnak — hogy először is adjon nekik (Jagoda orvosainak) lehetőséget arra, hogy zavartalanul dolgozhassanak és gyakorta kezelhessék a beteget; úgynevezett beteglátogatásaik alkalmával semmi akadály fel ne merülhessen. És másodsorban: akut zavarok, bármilyen roham esetén ne siessen orvost hívni, de ha ez mégis szükségesnek mutatkoznék, csakis azokat az orvosokat hívja, akik kezelik.

1934 végefelé Kujbisev egészségi állapota hirtelen erősen megromlott. Éles fájdalmai voltak és csak keveset tudott dolgozni.

Dr. Levin később leírta, hogy Jagoda utasítására milyen technikát használt Kujbisev betegségének súlyosbítása céljából:

„Szervezetének sebezhető pontja a szíve volt és mi az ellen indultunk támadásra. Tudtuk, hogy szíve már hosszú ideje rossz állapotban van. A szív edényei voltak megtámadva, myocarditise volt és könnyebb angina pectoris-rohamok is felléptek. Ilyen esetekben kímélni kell a szívet, el kell kerülni az erős szívizgató orvosságokat, amelyek túlzottan igénybe veszik a szívet és fokozatos legyengüléshez vezetnek...

Kujbisev esetében szakadatlanul adtuk be neki a szívizgató szereket, egészen addig, amíg Közép-Ázsiába kellett utaznia. Augusztustól kezdve 1934 szeptemberéig vagy októberéig megszakítás nélkül kapta a speciális endokrin mirigykivonat-injekciókat és más szívizgató szereket. Ez növelte az angina pectoris-rohamok számát.”

1935 január 25-én délután kettőkor Kujbisev heves szív-rohamot kapott a moszkvai Népbiztosok Tanácsának épületében lévő irodájában. Maximov, aki éppen Kujbisev mellett volt, még azelőttől tudta dr. Levintől, hogy ilyen roham esetében a helyes módszer az, ha Kujbisevet lefekteti és vigyáz arra, hogy teljesen nyugalmi állapotban legyen. Ám, Maximovnak azt is megmondták: az ő feladata ilyenkor, hogy Kujbisev mindennek az ellenkezőjét tegye. Sikerült rábeszélnie a reménytelenül beteg embert, hogy hazasétáljon.

Kujbisev kísértetiesen sápadt volt és csak a legnagyobb nehézségek árán tudott eljönni irodájából. Maximov azonnal felhívta Jenukidzet és közölte vele a történeteket. A jobboldali vezető utasította Maximovot, hogy maradjon nyugodtan és ne hívjon orvost.

Kujbisev kínlódva tette meg az utat a Népbiztosok Tanácsának épületétől hazáig. Lassan és egyre növekvő agóniában kecmeregett fel a harmadik emeleti lakásához vezető lépcsőn. A szolgáló, aki ajtót nyitott, csak ránézett és máris szaladt telefonálni gazdája hivatalába. Közölte, hogy azonnal orvosi segítségre van szükség.

Mire az orvosok megérkeztek, Valerián Kujbisev már meghalt.

4. „Történelmi szükségszerűség”

A Jagoda felügyeletével véghezvitt gyilkosságok közül a legbrutálisabb Maxim Gorkij és fia, Peskov meggyilkolása volt.

Gorkij, amikor megölték, hatvannyolcéves volt. Szerte a világon nemcsak mint Oroszország legnagyobb élő íróját, de mint a világ egyik legnagyobb humanistáját ismerték és tisztelték. Tüdőbeteg volt és szíve sem volt rendben. Fia, Peskov, örökölte apja különleges érzékenységét a légzőszervek fertőzésére. Mindketten, Gorkij és fia is, dr. Levin páciensei voltak.

Gorkijt és fiát Jagoda a jobboldaliak és trockisták blokkjának egyhangú határozata alapján gyilkoltatta meg. 1934-ben

Jagoda közölte ezt a határozatot dr. Levinnel és megparancsolta, hogy hajtsa végre azt.

— Gorkij az az ember, aki nagyon közel áll a legmagasabb-rangú vezetőkhez — mondta Jagoda dr. Levinnek — olyan ember, aki teljesen egyetért azzal a politikával, amit az ország folytat és személy szerint nagy híve Sztálinnak, szóval olyan férfi, aki soha nem fog a mi ösvényeinkre lépni. Aztán meg azt is jól tudja, hogy milyen súlya van Gorkij szavának nemcsak az országban, de mindenütt a határokon túl. Nagy befolyással rendelkezik mindenfelé és szavával mozgalmunknak nagy károkat okozhat. Bele kell egyeznie, hogy magára vállalja ezt is és biztos lehet abban, hogy cselekedetének meglesz a gyümölcse, mihelyt az új kormány hatalomra jut.

Mikor erre dr. Levin kissé feszengeni kezdett, Jagoda tovább folytatta:

— Szükségtelen ennyire felizgatnia magát, meg kell értenie, hogy ez elkerülhetetlen, hogy ez egy történelmi pillanat, történelmi szükségszerűség, olyan szakasza a forradalomnak, amelyen keresztül kell jutnunk és maga velünk együtt átjut rajta, tanúja lesz annak; magának minden rendelkezésére álló eszközzel segítségünkre kell lennie.²

Peskovot még apja meggyilkolása előtt megölték. Dr. Levin később ezt mondotta erről:

— Szervezetének három nagyon könnyen megtámadható pontja volt: végtelenül izgatható szív-vasculáris szisztémája, légzőszervei, melyeket az apjától örökölt volt, de nem abban az értelemben, mintha ő is tüdőbajos lett volna, inkább a gyengeségüket értve alatta és végül vegetatív idegrendszere. A legkisebb mennyiségű alkohol is hatással volt szervezetére.

Dr. Levin módszeresen dolgozott Peskov szervezetének gyengítésén.

1934 áprilisának közepén Peskov komolyan megfázott. Szövődményes tüdőgyulladás lépett fel.

Mikor már-már úgy látszott, hogy Peskov kilábol a betegségből, Jagoda dührohamot kapott. — Átkozott banda — kiáltott fel — képesek arra, hogy egészséges embereket megöljenek a kezelésükkel és képtelenek ezt a trükköt egy betegnél alkalmazni!

De végülis dr. Levin erőfeszítései elérték a kívánt eredményt. Ahogy ő maga később beszámolt erről:

— A páciens nagyon legyengült; szíve szörnyű állapotban volt; mint tudjuk, az idegrendszernek nagy szerepe van a fertőzőes megbetegedéseknél. Ekkor szervezete már túl volt feszítve, teljesen leromlott állapotba került és a betegség egészen súlyos fordulatot vett.

... A betegség lefolyását csak súlyosbította, hogy teljesen kiküszöböltük azokat az orvosságokat, melyek a szívnek jók tettek volna, sőt éppen ellenkezőleg, azokat használtuk fel, amelyek a szívet gyengítették. És végre... május 11-én tüdőgyulladásban meghalt.

Maxim Gorkijt hasonló eszközökkel gyilkolták meg. 1935 folyamán Gorkij gyakori utazásai kivonták őt dr. Levin kezéből és ezzel egyidőre megmentette az életét. Azután, 1936 elején, eljött a nagy alkalom, amelyre dr. Levin várt. Gorkij influenzában súlyosan megbetegedett. Dr. Levin előre megfontolt szándékkal súlyosbította Gorkij állapotát és mint Peskov esetében, most is tüdőgyulladás lépett fel. Dr. Levin ismét megölte betegét:

— Ami Alexej Maximovics Gorkijt illeti, nála a következő irányvonalat követtem: olyan orvosságokat használtam, amelyeket ilyen esetekben általában előírnak és amelyek ellen kétségnek vagy gyanúnak még az árnyéka sem merülhetett fel. Ezek az orvosságok jók voltak arra is, hogy a szívműködésnek használjanak. Ilyenek voltak a kámfor, koffein, cardiosol és a digalin. Jogunk volt arra, hogy bizonyos szívbetegségeknél ezeket az orvosságokat adjuk be a betegeknek. De ebben az esetben hatalmas mennyiségekben használtuk őket. Így például negyven kámfor-injekciót kapott... huszonnégy óra alatt. Ez a dózis túlságosan erős volt neki... Azonkívül kapott két digalin-injekciót... négy koffein-injekciót... És még hozzá két sztrichnin-injekciót.

1936 június 18-án a nagy szovjetíró meghalt.

J E G Y Z E T E K

1. 1943 december 23-án dr. *Henry E. Sigerist*, aki a John Hopkins egyetemen az orvostudományok történetét adja elő és annak egyik legkiemelkedőbb amerikai szaktekintélye, e könyv szerzőinek a következőket írta dr. Ignatyij N. Kazakovról:

„1935-ben, moszkvai klinikáján, egy egész napot töltöttem Ignatyij N. Kazakov professzorral. Jól megtermett ember volt és vad sörényével inkább művészhez hasonlított, semmint tudóshoz. Külséjéből ítélve opera-

énekes is lehetett volna. Amikor beszélt vele az ember, zseninek vagy sarlatánnak gondolta. Azt állította, hogy egy új kezelési módszert talált föl, amelyet lysatoterápiának nevezett, de nem volt hajlandó elárulni, hogy miként készíti elő a lysatokat, amelyekkel a legkülönbözőbb fajta betegeket kezelte. Ezt a titkolódzást azzal indokolta, hogy a módszer elveszitheti hitelét, ha mások gondatlanul és kritikátlanul használják, mielőtt még alaposan kipróbálták volna. A szovjet egészségügyi hatóságok a lehető legliberálisabb magatartást tanúsították és minden lehetséges klinikai és laboratóriumi segítséget megadtak neki ahhoz, hogy módszerét kipróbálja és kifejlessze. Kazakov professzor várta a látogatásomat és arra a napra számos volt páciensét meghívta, hogy bemutassa őket nekem... Valóságos cirkuszi mutatvány volt és nagyon rossz benyomást tett rám. Más országokban is láttam sarlatánoktól véghezvitt csodakúrákat... Néhány év multán nyilvánvalóvá vált, hogy ez a módszer nem jó és hogy ő nem csupán szédelő, de egyben bűnöző is volt."

2. A trockisták magas kora ellenére gyűlölték Gorkijt és félték tőle. Szergej Besszonov, a trockista futár elmondotta, hogy Trockij már 1934 júliusában így nyilatkozott: „Gorkij bizalmas viszonyban van Sztálinnal. Kivételes szerepet játszik abban, hogy a világ és különösen Nyugat-Európa demokratikus közvéleményénél rokonszenvet keltsen a Szovjetunió iránt... Gorkij hatására az intelligencia körében levő támogatóink nagy számban hátat fordítanak nekünk. Ebből azt a következtetést vonom le, hogy Gorkijt el kell távolítani az útból. Ezt az utasításomat a legkategorikusabb formában közöld Pjatakovval; Gorkijt mindenáron meg kell fizikailag semmisíteni."

A fasiszta orosz emigránsok és terroristák, akik a nácikkal együtt dolgoztak, szintén felvették Gorkijt a meggyilkolandó szovjetvezetők listájára. A *Za Rossziju*, a fasiszta NEMZETI UJJÁSZÜLETÉSI LIGA Belgrádban kiadott orgánumának 1934 november 1-i száma így írt: „A leningrádi Kirovot el kell távolítani. Ugyancsak el kell tennünk az útból Kossziort és Posztusevet Dél-Oroszországban. Testvérek, fasiszták, ha nem tudtok Sztálinhoz férközni, öljétek meg Gorkijt, öljétek meg Demján Bednűjt, öljétek meg Kaganovicst..."

Jagodát Gorkij fiának, Peskovnak meggyilkolásánál nemcsak politikai okok vezették. A gyilkosságot megelőzően Jagoda azt mondotta az összeküvők egyikének, hogy Peskov halála „súlyos csapást” mér majd Gorkijra és „veszélytelen öregembert” csinál belőle. 1938-ban ügyének bírósági tárgyalásán Jagoda engedélyt kért a bíróságtól arra, hogy ne kelljen nyilvánosan felfednie, milyen okok vezették Peskov meggyilkolásában. Jagoda kérte, engedjék meg neki, hogy vallomását az egyik zárt ülésen tegye meg. A bíróság teljesítette kívánságát. Davies követ „Moszkvai küldetés” című könyvében ezt a lehetséges magyarázatot adja Peskov meggyilkolásával kapcsolatban: „Az a hír járta, hogy Jagoda... szerelmes volt a fiatal Gorkij szép feleségébe..."

DÖNTŐ NAPOK

1. A háború nyugat felé közeledik

1935-ben a közös német-japán támadásra vonatkozó tervek már nagyon előrehaladott állapotban voltak. A japán hadsereg sorozatos hadgyakorlatokat és ismételt „próba”-támadásokat és rajtaütéseket hajtott végre Mandzsuriában, a Szovjetunió keleti határainál. A német hadvezetőség titkos megbeszéléseket folytatott fasiszta lengyel katonai körökkel egy szovjetellenes katonai szövetség létrehozásának ügyében. A nácik ötödik hadoszlopai készenlétben álltak a balti államokban, a Balkánon, Ausztriában és Csehszlovákiában. Reakciós angol és francia diplomaták mohón támogatták Hitler beígért *Drang nach Osten*-törekvéseit...

Február 3-án *Pierre Laval* francia miniszterelnök és *Sir John Simon* angol külügyminiszter között lefolytatott tárgyalások következményeképpen az angol és a francia kormány közös nyilatkozatban jelentette ki, hogy a náci Németországot felmentik a versaillesi szerződés néhány lefegyverzési kötelezettsége alól.

Február 17-én a *London Observer* így írt:

„Miért olyan tevékeny most a tokiói diplomácia Varsóban és Berlinben? ... A válasz: Moszkva ... A Németország, Lengyelország és Japán közötti kapcsolatok napról-napra szorosabbak. Ebből szükség esetén szovjetellenes szövetség alakulhat ki.”

Abban a reményben, hogy a fegyvereket a Szovjetunió ellen fogja használni, Nagybritannia és Franciaország szovjetellenes államférfiai a hitleri Németország felfegyverkezési programját minden lehető módon támogatták.

Március 1-én élénk náci terrorral és propagandahadjáráttal megelőzött népszavazást tartottak a Saar-vidéken és a Saar életfontosságú szénbányái Franciaország birtokából a hitleri Németország kezére jutottak.

Március 16-án a Harmadik Birodalom kormánya formálisan bejelentette, hogy a versaillesi békeszerződést semmisnek tekinti és ismertette a berlini francia, angol, lengyel és olasz követekkel azt a náci rendeletet, amely Németországban visszaállította az „általános védkötelezettséget”.

Április 13-án Berlin bejelentette, hogy nehéz bombázókból légiflottát szándékoznak alakítani.

Június 18-án, tizenegy nappal azután, hogy a tory *Stanley Baldwin* lett Anglia miniszterelnöke, közzétették az angol-német tengerészeti egyezményt. A nemzetiszocialista Németországnak megadták a jogot arra, hogy új hajóhadat állíthasson fel és hogy „ugyanolyan tonnatartalmú tengeralattjáró-flottát tarthasson, mint a Brit Commonwealth tagnemzetei”. A szerződést Joachim von Ribbentrop náci külügyminiszter és az új angol külügyminiszter, Sir Samuel Hoare közötti levélváltás előzte meg.

November 3-án a *L'Echo de Paris* jelentést közölt egy konferenciáról, melynek résztvevői *Dr. Hjalmar Schacht*, a német pénzügyek irányítója, *Sir Montague Norman*, az Angol Bank és *Tannery*, a Francia Bank kormányzója voltak. A francia újság szerint Dr. Schacht a konferencián a következőket jelentette ki:

— Nincs szándékunkban változtatni nyugati határainkon. Előbb vagy utóbb Németország és Lengyelország osztozkodni fognak Ukrajnán, de pillanatnyilag megelégszünk azzal, hogy erőnket a balti tartományokban éreztessük.

November 11-én a *New York Herald Tribune* ezeket a megfigyeléseket tette:

„Laval miniszterelnök, aki egyben külügyminiszter is, nagy barátja a francia Harmadik Köztársaság és a náci Harmadik Birodalom közti megegyezésnek. Az is hírlik, hogy kész papírrongynak tekinteni és felcserélni a francia-szovjet egyezményt, melyet ugyan ő már aláírt, de a francia parlament még nem ratifikált, egy olyan egyezménnyel, melyben a Hitler-rendszer garantálná Franciaország keleti határait és cserébe teljes cselekvési szabadságot kapna a Memel-vidéken és Ukrajnában.”

A növekvő háborús veszéllyel szemben a szovjet kormány ismételten egyesült cselekvésre hívta fel mindazokat az országokat, melyeket fasiszta támadás fenyegetett. A Szovjetunió külügyi népbiztosa, Maxim Litvinov a Népszövetség előtt és Európa fővárosaiban újra meg újra a kollektív biztonság elvének megvalósítását s a békés nemzetek szövetségét sürgette. 1935 május 2-án a szovjet kormány kölcsönös segélynyújtási egyezményt kötött a francia kormánnyal és május 16-án hasonló szerződést hozott tető alá a csehszlovák kormánnyal.

— Mindenkinék látnia kell, hogy a háború fenyegető veszedelme az ajtó előtt áll — mondta Litvinov a Népszövetség fórumán. — A béke szervezetét, amelyért mindezideig nagyon keveset tettünk, szembe kell állítanunk a rendkívül tevékeny háborús szervezettel.

1935 októberében Pierre Laval és Sir Samuel Hoare diplomáciai áldásával Mussolini olasz fasiszta hadseregei betörték Abesszíniába . . .

A második világháború, mely akkor kezdődött, mikor 1931-ben Japán megtámadta Mandzsuriát, közeledett Nyugat felé.¹

Közben szovjetföldön a titkos fasiszta csoportok már nagyszabású támadásra indultak a szovjethadsereg hadierejének megtörésére. Japán és német ügynökök segítségével a jobboldaliak és trockisták blokkja megkezdte gondosan előkészített, rendszeres harcát a szovjet ipar, közlekedés és mezőgazdaság ellen. A cél az volt, hogy a közelgő háborúra előkészülve aláaknázzák a Szovjetunió védelmi rendszerét.

Pjatakov, a nehézipar trockista népbiztos-helyettesének szakértői felügyeletével totális szabotázs-hadjárat folyt.

— A terror nagyon drasztikus módszer — mondta Pjatakov a jobboldaliak és trockisták egyik moszkvai titkos találkozóján — de távolról sem elegendő. Alá kell aknáznunk azt a fejlődést, amely a szovjet hatalom eddigi működését jelzi, hogy ezzel aláássuk Sztálin vezetői tekintélyét és szétzüllesszük a gazdasági életet . . . Tevékenységünket a legerélyesebb módszerekkel kell végrehajtanunk. A legnagyobb eltökéltséggel kell dolgoznunk. Energikusan és állhatatosan. És nem szabad megtorpanni semmi akadály előtt. Minden eszköz hasznos és indokolt — ez Trockij utasítása, melyet a trockista központ szintén aláír!

1935 végén a romboló tevékenységet végző egységek, a Szovjetunió összes stratégiai pontjain, egyetlenegy nagy erőfeszítésben forrtak össze. Az Ural új nehézipari telepein, a Don-medence és a Kuznyeck-medence szénbányáiban, a vasútvona-

lakon, az erőműveknél, az építőmunkálatoknál a trockistaszabotálók, Pjatakov vezetésével, egyidejű csapásokat mértek a szovjet-termelés életfontosságú ágazataira. Hasonló romboló tevékenység folyt Buharin és más jobboldali vezetők felügyelete mellett a kollektív farmokon, a szövetkezetekben, a kormány kereskedelmi szerveiben, a pénzügyintézetekben és a kereskedelmi ügynökségeken. E szabotázs-hadjárat sok ágazatát német és japán titkos ügynökök vezették.

A következőkben maguknak a szabotőröknek későbbi leírásában közöljük, mint vitték véghez a német és japán ügynökök, a jobboldaliak és a trockisták szabotázs-cselekményeiket:

Iván Knyazev, trockista és japán ügynök, az urali vasutak végrehajtó bizottságának tagja:

„A vasutakon végzett romboló és felforgató tevékenység fejlesztésének céljából, valamint a vonatok tönkretételének megszervezésében teljes mértékben végrehajtottam az utasításokat, mivel a japán katonai titkosszolgálat instrukciói mindenben teljesen megegyeztek a trockista szervezettől valamivel előbb káptott utasításokkal...

Október 27-én... Sumikában vonatszerencsétlenség történt... csapatszállító vonatról volt szó... ez a mi szervezetünk munkája volt... A vonat, amely körülbelül 40—50 kilométer óránkénti sebességgel haladt, rászaladt a 8-as vágányra, amelyen egy ércel megrakott tehervonat állt. A Vörös Hadsereg 29 tagja meghalt és további 29 megsebesült... 13 vagy 15 ilyen vonatszerencsétlenséget szerveztünk meg mi magunk...

A japán titkosszolgálat különleges súlyt vetett arra, hogy háború esetén bakteriológiai eszközöket is használjunk és csapatszállító vonatokat, söntéseket és hadi egészségügyi központokat, szapora és hatékony bacillusokkal megfertőzzünk...”

Leonyid Szerebrjakov, trockista, a vasútigazgatóság helyettes főnöke:

„Nagyon is konkrét és határozott feladatra vállalkoztunk: célunk az volt, hogy akadályozzuk a tcheráraközlekedést és üres vagonok futtatásával, a mozdonyok és vagonok nagyon alacsony járatási hányadának fenntartásával, a gör-

dülő anyag és a mozdonyok kapacitásának teljesmértékű kihasználásának lefékezésével és így tovább, csökkentsük a napi berakodást.

... Pjatakov ajánlatára Lifsic (trockista és japán ügynök) meglátogatott a Motortranszport központi igazgatóságánál. Ő volt a Déli vasutak igazgatója... Közölte velem, hogy a Déli vasutaknál van egy segítőtársa, Zorin, aki fejleszteni tudná ezt a tevékenységet... Lifsic és én megvitattuk a kérdést s arra az eredményre jutottunk, hogy a vidéken és a központban folytatott szervezeti tevékenységünkön kívül, melynek hatására összevisszaság és káosz keletkezik majd a vasútvonalakon, még az is szükséges lenne, hogy a mozgósítás első napjaiban biztosítani tudjuk a legfontosabb vasúti csomópontok eltorlaszolásának lehetőségét s ezáltal olyan torlódást idézzünk elő, amely teljesen szétzüllesztené az egész közlekedési rendszert és csökkentené a vasúti gócpontok kapacitását."

Alexej Sesztov, trockista és náci ügynök, az Urali és Szibériai Széntröszt igazgatóságának tagja :

„A Prokopjevsk-bányákban a tárna- és oszlopszisztémát úgy használtuk fel, hogy nem töltöttük ki a már kivájt üregeket. E rendszer eredményeképpen több mint 50 százalék szénveszteségünk volt a szokásos 15—20 százalék helyett. Másodszor, ennek eredményeképpen 1935 végéig körülbelül 60 földalatti tűz ütött ki a Prokopjevsk-bányákban.

... A tárnák kimélyítését rossz időben kezdtük el, különösen a Molotov-tárnában; a Kokszojava-tárna 100 méteres színvonalát 1933-tól készakarva megmunkálatlanul hagytuk és a Menyejka-tárna mélyítését sem kezdtük meg a kellő időben... A felszerelés beállításánál és a földalatti erőművek, valamint a többi gépek beépítésénél nagyméretű szabotázsmunkát végeztünk..."

Sztaniszlav Ratajcsak, trockista és náci ügynök, a vegyészeti ipar központi igazgatóságának vezetője :

„Utasításaim értelmében... három teljes letörést vittünk véghez, valamint zavartkeltő akciót a Gorlovka-műveknél és két más rombolást: az elsőt a Nyevszkij-műveknél és a másodikat a Voszkreszenszkij Egyesült Vegyiműveknél..."

Jakov Orobnisz trockista, a Kemerovo-művek helyettes vezetője:

„1934 július végén megbízást kaptam az egész Kuznyeck-medencében végzendő romboló és zavartkeltő tevékenységek vezetésére... Végig 1933-ban Közép-Ázsiában éltem és 1934 májusában jöttem el onnan, mert a trockista központ úgy döntött, hogy áthelyez Nyugat-Szibériába. Mivel Pjatakov olyan pozícióban volt, hogy könnyen át tudott irányítani egyik iparból a másikba, ezt a kérdést könnyűszerrel meg tudtuk oldani... .

A tervben foglalt egyik romboló feladat az volt, hogy másodrangú fontosságú dolgokra folyósítsuk a pénzt. A másik az volt, hogy az építőmunkát olyan mértékben késleltessük, hogy ezáltal megakadályozzuk fontos iparágak megindítását a kormány által megállapított időben... .

A kerület erőműveit olyan állapotba hoztuk, hogy ha azt esetleges parancs értelmében rombolómunkára kellett volna felhasználni, az egész bányát el tudtuk volna árasztani. Ezenkívül olyan szénét szállítottunk, amely fűtésre technikailag teljesen használhatatlan volt és robbanásokat okozott. Ezt teljesen készakarva hajtottuk végre... számos munkás súlyosan megsebesült... .”

Mihajl Csernov, a jobboldali ellenzék tagja, a német katonai titkosszolgálat ügynöke, a Szovjetunió földművelésügyi népbiztosa:

„A német titkosszolgálat különlegesen hangsúlyozta a rombolótevékenység megszervezését a lótenyésztés terén, a célból, hogy a Vörös Hadsereg háború esetén ne rendelkezhessek megfelelő lóállomány fölött. Ami a vetőmagvakat illeti, programunkba illesztettük a magvak összekeverésének tervét, hogy a válogatott magvak közé silányt keverve, az aratás minőségét csökkentjük az országban... . Ami az állattenyésztést illeti, célunk az volt, hogy kiöljük a pedigrés tenyészállatokat és nagy tenyészállathalandóságot okozunk, megakadályozzuk a takarmánytermelés fejlődését, és különösen az, hogy mesterségesen megfertőzzük az állatállományt különböző baktériumokkal... .

Hogy nagymérvű állathalandóságot okozhassunk Kelet-Szibériában, utasítottam Ginszburgot, az állatorvosi osztály vezetőjét, aki szintén a jobboldaliak szervezetéhez tar-

tozott, hogy Kelet-Szibériába ne szállíttasson antianthrax-szérumot... amikor ott 1936-ban anthraxjárvány tört ki, kitűnt, hogy nincs elérhető szérum, úgyhogy nem tudom megmondani mennyi, de mindenesetre több mint 25 000 ló elpusztult.”

Vaszilij Sarangovics, a jobboldali ellenzék tagja, lengyel titkos ügynök, a belorussz kommunista párt központi bizottságának titkára:

„Különösen mezőgazdasági téren folytattam romboló tevékenységet. 1932-ben mi — én magam is — széleskörű rombolómunkát fejtettünk ki, elsősorban is azzal, hogy a kollektivizálás folyamatát lehetőség szerint fékeztük...

A továbbiakban intézkedtünk a maggyűjtési tervek megakadályozása iránt... Olyan intézkedéseket hoztunk, melyeknek credményeképpen járvány terjedt el a sertésállományban, ami nagy sertésahalandóságot idézett elő. Ezt úgy értük el, hogy helytelen módon oltottuk be a sertéseket a fertőzés ellen.

...1936-ban Belorussziában nagy vérszegénység tört ki a lovak között. Ezt szándékosan idéztük elő, hiszen Belorussziában a lovaknak védelmi szempontból igen nagy fontosságuk van. Célunk az volt, hogy ezzel háború esetén aláaknázzuk ezt a hatalmas fontosságú védelmi pontot.

Amennyire emlékezni tudok, ennek a tevékenységnek következményeképpen 30 000 ló pusztult el...”

2. Trockij levele

1935 végén, mikor a háború már egyre közelebbről kísértett, külön futárral érkezett meg Moszkvába Trockij régvárt levele Karl Radekhez.

A levél Norvégiából jött.² Radek nagy várakozással nyitotta fel a borítékot és kezdte a levelet olvasni. Nyolc oldalon keresztül, finom, angol levélpapíron, Trockij részletesen felvázolta a német és japán kormányokkal kötendő és végre a megvalósulás stádiumába jutó titkos szerződést.

A bevezető után, melyben a „német fasizmus győzelmét” húzza alá és arról ír, hogy a „nemzetközi háború” a küszöbön áll, a levél elérkezik a lényeghez:

„Hatalomrajutásunknak két lehetséges változata van: Az első változat az a lehetőség, hogy a háború előtt jutunk hatalomra, a második pedig az, hogy a háború folyamán . . .

El kell ismernünk, hogy a hatalom kérdése csak akkor válik majd gyakorlati problémává, ha a Szovjetuniót háborúban legyőzik. Ennek érdekében a Blokknak energikus előkészületeket kell tennie . . .”

Mostantól fogva, írja Trockij, a trockistáknak a hadiiparban végzett romboló tevékenységét a német és japán hadvezetőség közvetlen felügyelete alá kell rendelni. A trockistáknak semmiféle „gyakorlati tevékenységet” nem szabad végezniök német és japán szövetségeseik előzetes hozzájárulása nélkül.

Hogy Németország és Japán teljesmértékű segítségét biztossíthassuk — amely nélkül „még csak gondolni is képtelenség a hatalom meghódításának lehetőségére” — a jobboldaliak és trockisták blokkjának fel kell készülnie arra, hogy tekintélyes engedményeket tegyen. Trockij megnevezi ezeket az engedményeket:

„Németországnak szüksége van nyersanyagra, élelmiszerre és piacra. Meg kell majd engednünk neki, hogy résztvegyen a fém, mangán, arany, olaj és apatit kitermelésében és magunkra kell vállalnunk, hogy meghatározott időre a világpiaci árnál olcsóbban ellátjuk élelmiszerekkel és zsiradékokkal. Japánnak át kell engednünk a Szahalin-szigetek olaját és garantálnunk kell, hogy Amerikával való háború esetén ellátjuk olajjal. Meg kell engednünk azt is, hogy kiaknázza az aranytermő területeket.

Bele kell egyeznünk abba, hogy a dunai államok és a Balkán elfoglalása esetén nem fogunk ellenállni Németország követeléseinek és nem fogjuk megakadályozni Japánt Kína elfoglalásában . . . Elkerülhetetlen, hogy területi engedményeket tegyünk. Át kell engednünk a tenger melléki tartományokat és az Amur-vidéket Japánnak és Ukrajnát Németországnak.”

Trockij ezekután körvonalazza, hogy milyen lesz az orosz kormányforma a szovjet kormány megdöntése után:

„Meg kell értenünk: ha a Szovjetunió szociális felépítését bizonyos mértékig nem hozzuk közös nevezőre a tőkés államokéval, a Blokk kormánya képtelen lesz a maga számára az uralmat megtartani . . .

Azáltal, hogy a Szovjetunió kiaknázására beengedjük a német és japán tőkét, kapitalista érdekeltségeket hívunk életre szovjet területen. Azok a falusi rétegek, amelyekből még nem vészett ki a tőkés pszichológiája és elégedetlenek a kollektív farmokkal, szintén feléjük fognak gravitálni. A németek és japánok követelni fogják, hogy enyhítsük a vidéki körzetek feszült légkörét; ezért engedményeket kell tennünk és bele kell mennünk a kollektív farmok felosztásába vagy a kollektív farmok visszavonásába.”

Az új Oroszországban mind politikailag, mind területileg és gazdaságilag erős változások következnének be:

„Szó sem lehet a demokrácia semmiféle fajtájáról. A dolgozó osztály 18 éven keresztül forradalomban élt és ezért természetesen nagy étvágya van. Ezt a munkásosztályt vissza kell küldenünk részben a magánkézben levő gyárakba, részben az állam tulajdonában lévő üzemekbe, amelyeknek a leg-súlyosabb feltételek között kell majd versenyezniök az idegen tőkével. Ez annyit jelent, hogy a munkásosztály életszínvonala jóval alacsonyabb lesz, mint a múltban. A vidéken is kiújul majd a szegény- és középparasztság küzdelme a kuláksággal. És akkor, hogy ezt a hatalmat megtarthassuk, erőskezü kormányzatra lesz szükségünk, tekintet nélkül arra, hogy milyen formában igyekszünk szépíteni az alkalmazott eszközöket.”

Trockij így fejezi be levelét:

„Mindent el kell fogadnunk, de ha életben és hatalmon tudunk maradni, akkor kivárhatjuk, amíg e két ország (Németország és Japán) győzelmük elmaradhatatlan következményeképpen — mivel a zsákmányon és a hasznon való osztozásnál nem tudnak megegyezni — összetűznek egymással. Ez nyitja meg azután számunkra az új lehetőségeket, ez vezet a mi «revanche»-unkhoz.”

Radek vegyes érzésekkel olvasta Trockij levelét. „Miután elolvastam ezeket az irányelveket”, mondta később, „az éjszaka folyamán átgondoltam őket... Tisztán állt előttem, hogy bár ezek az irányelvek már régebben napirenden lévő elemeket tartalmaztak, most annyira megérlelődtek, hogy... amit Trockij ajánlott, az minden képzeletet felülmúlt... Teljesen megszűntünk urai lenni saját cselekedeteinknek.”

Másnap reggel Radek megmutatta Trockij levelét Pjatakovnak. „Okvetlenül módját kell ejtenünk, hogy Trockijjal találkozhassunk”, mondta Pjatakov. Ő maga hivatalos ügyben éppen elhagyni készült a Szovjetuniót; úgy számította, hogy néhány napon belül Berlinben lehet. Megegyeztek abban, hogy Radek küld majd egy sürgős üzenetet, melyben értesíti Trockijt Pjatakov utazásáról és megkéri őt arra, hogy a lehető leghamarabb vegye fel vele Berlinben az érintkezést.

3. Repülés Oslóba

Pjatakov 1935 december 10-én ért Berlinbe. Radeknek Trockijhoz intézett üzenete megelőzte és már futár várakozott, hogy mihelyt a náci fővárosba érkezik, felvegye vele az érintkezést. A futár *Dimitrij Buharcev* volt, egy trockista, aki az *Iszvesztija* tudósítójaként működött Berlinben. Buharcev elmondotta Pjatakovnak, hogy egy Stirner nevű ember fog üzenetet hozni Trockijtól. Stirner, amint azt a futár elmagyarázta, „Trockij berlini megbízottja”.³

Pjatakov Buharcevvvel a Tiergarten egyik sétányára ment, ahol egy férfi várt rájuk. „Stirner” volt. Átnyujtott Pjatakovnak egy cédulát, amelyen Trockij kézírásával a következők állottak: „I. L. (Pjatakov nevének kezdőbetűi) e sorok átadójában *teljesen* megbízhat.” Épp oly símán, mint ahogy az üzenetet átadta, Stirner kijelentette, hogy Trockij nagyon kívánja Pjatakovot látni és utasította őt, hogy hajtsa végre a szükséges intézkedéseket. Kész-e Pjatakov arra, hogy repülőgépen Oslóba, Norvégiába utazzék?

Pjatakov teljesen átérezte, hogy mekkora kockázatot vállal ezzel az utazással. Mégis úgy döntött, hogy mindenáron látnia kell Trockijt. Kijelentette, hogy készen áll a repülőútra. Stirner megmondta Pjatakovnak, hogy másnap reggel legyen a tempelhofi repülőtéren.

Mikor Pjatakov az útlevél iránt érdeklődött, Stirner azt válaszolta: — Ne aggódjék, én majd elintézem. Vannak összeköttetésem Berlinben.

Másnap reggel a megjelölt órában Pjatakov a tempelhofi repülőtérrre ment, ahol Stirner már a bejáratnál várta. Jelt adott, hogy Pjatakov kövesse őt. Amint a repülőtér felé haladtak, Stirner megmutatta Pjatakovnak az útlevelet, amelyet már előkészített számára. Az útlevelet a náci Németország kormánya állította ki.

A repülőtéren indulásra készen várta őket a gép...

Még aznap délután megérkeztek Norvégiába és Oslo városához közel egy leszállásra alkalmas helyen kötöttek ki. Pjatakovot és Stirnert autó várta, amelyen félórai utazás után Oslo egyik külvárosába érkeztek. Az autó egy kis ház előtt állt meg, amelyben már Trockij várta, hogy fogadhassa régi barátját.

A keserű száműzetés évei megváltoztatták azt az embert, akire Pjatakov mint vezetőjére nézett fel. Trockij idősebbnek látszott, mint amennyire ötven egynéhány éve indokoltta tette volna. Haja és szakála szürke volt. Hajlottan járt. Csiptetője mögül szemei csaknem mániákus élénkséggel ragyogtak.

Az üdvözlésre kevés szót vesztegettek. Trockij parancsára őt és Pjatakovot egyedül hagyták a házban. Az ezt követő megbeszélés két órán keresztül tartott.

Pjatakov azzal kezdte, hogy az orosz belügyekről adott jelentést. Trockij éles, gúnyolódó kommentárokkal állandóan a szavába vágott.

— Csak nem tudtok elszakadni Sztálin köldökzsinórjától! — kiáltott fel. — És ti Sztálin építését szocialista építésnek tartjátok!

Trockij azzal vádolta Pjatakovot és saját orosz követőit, hogy túlságosan sokat beszélnek, de túlságosan keveset végeznek. — Természetesen — mondta Trockij haragosan — ti odaát túlsok időt töltötök el azzal, hogy nemzetközi problémákat vitattok meg; jobb lenne, ha azoknak az ügyeknek szentelnétek magatokat, amelyek olyan rosszul mennek! Ami a nemzetközi ügyeket illeti, én többet tudok ezekről a dolgokról, mint ti!

Trockij újra kifejezést adott annak a meggyőződésének, hogy Sztálin államának összeomlása elkerülhetetlen. A fasizmus már nem tűri sokáig a szovjet hatalom erősödését.

A trockisták Oroszországban válaszüti előtt állnak: vagy „a sztálini állam romjai alatt vesznek el”, vagy egyé kell forrasztaniok minden energiájukat, hogy egy hatalmas erőfeszítéssel megdöntsék Sztálin uralmát. Nem habozhatnak, hogy e halálos küzdelemben a német és a japán hadvezetőség irányelveit és segítségét elfogadják.

A Szovjetunió és a fasiszta hatalmak közötti katonai összecsapás elkerülhetetlen, tette hozzá Trockij és nem egy távoli időpontban, valamikor a jövőben, de hamarosan... nagyon hamarosan. — A háború kitörésének időpontját már megállapították — mondta Trockij. — 1937 lesz.

Pjatakov előtt világosnak látszott, hogy Trockij ezt az

információt nem maga találta ki. Trockij most feltárta Pjatakov előtt, hogy bizonyos idő óta „meglehetősen kimerítő tárgyalásokat folytat a német nemzetiszocialista párt helyettes vezetőjével, Hess-szel”.

Az Adolf Hitler képviselőjével folytatott tárgyalások eredményeképpen Trockij megállapodásra jutott — sorsdöntő megállapodásra — a Harmadik Birodalom kormányával. A nácik készen állnak arra, hogy a trockistákat a Szovjetunióban uralomra segítsék.

— Magától értetődik — mondta Trockij Pjatakovnak — hogy ez a kedvező magatartás nem a trockisták szép szeméért történik. Egyszerűen a fasiszták valóságos érdekeiből ered és abból, amit mi uralomrajutásunk esetére ígértünk nekik.

Konkrétan: a megállapodás, amelyet Trockij a nácikkal kötött, öt pontból állott. A trockistáknak Oroszországban való uralomrajuttatása érdekében nyújtott segítségért cserébe, Trockij a következőkbe egyezett bele:

1. Általában kedvező magatartást biztosít a német kormány irányában és a legfontosabb nemzetközi jellegű kérdésekben megteremti a szükséges együttműködést.
2. Területi engedményeket tesz (Ukrajna).
3. Engedélyezi a német nagyiparnak koncessziók formájában (vagy más formában) a Szovjetunió azon ipartelepeinek kihasználását, amelyek a német közgazdaság számára életbevágóan szükségesek (vasérc, mangán, olaj, arany, fa stb.).
4. A Szovjetunióban a német magánvállalkozások részére kedvező feltételeket teremt.
5. Háború esetén mind a hadiüzemekben, mind a fronton széleskörű elvonó tevékenységet fejt ki. Ezeket a romboló és elvonó tevékenységeket a német hadparancsnoksággal együtt, előre megállapított formában, Trockij utasítása szerint fogják végrehajtani.

Pjatakov, mint Trockij oroszországi fő helytartója, ellenvetette, hogy ezt a teljes együttműködést a nácikkal nehéz lesz érthetővé tenni a jobboldali és trockista blokk egyszerű tagjai előtt.

— A program kérdéseit nem kell egész terjedelmükben a Blokk egyszerű tagjai elé terjesztetni — jelentette ki Trockij türelmetlenül. — Ez csak elijesztené őket.

A szervezetnek, mint olyannak, semmit sem kell megtudnia a fasiszta hatalmakkal kötött részletes megállapodásról. — Ennek nyilvánosságra hozatala sem nem lehetséges, sem nem kívánatos —

mondta Trockij — sőt még az sem, hogy jelentős számú trockista szerezzon róla tudomást. Egyelőre csak egy nagyon kis, szűkkörű csoporttal közölhetjük ezt.

Trockij az időtényező nyomasztó sürgősségére hívta fel a figyelmet.

— Mindez egy viszonylagosan rövid időszak kérdése — erős-ködött — ha elszalasztjuk ezt az alkalmat, egyrészt az a veszély merül fel, hogy a trockizmust teljesen megsemmisítik az országban, másrészt a sztálini állam léte évtizedeken át folytatódik. És ezt az államot erősítik majd bizonyos gazdasági teljesítmények és különösen azoknak az új, fiatal kádereknek a felnövekedése, akiket már úgy neveltek fel, hogy ezt az államot magátólértetődőnek veszik, a sztálini államot szocialista, szovjet államnak tekintik — nem is gondolnak más államra, mert nem is tudnak mást elképzelni! A mi feladatunk, hogy ezzel az állapottal szembe szálljunk.

— Nézd — fejezte be Trockij, amikor Pjatakov távozásának ideje elérkezett — volt idő, amikor mi, szociáldemokraták a kapitalizmus fejlődését, mint haladó és pozitív jelenséget tekintettük . . . és a szolgálatába szegődtünk . . . De más feladataink voltak, nevezetesen az, hogy megszervezzük a küzdelmet a kapitalizmus ellen, hogy melengessük a kapitalizmus sírásóit. És most ugyanígy a sztálini állam szolgálatába kell szegődnünk, de nem azért, hogy segítsünk felépíteni ezt az államot, hanem hogy sírásóivá legyünk. Ebben rejlik a mi feladatunk!

A két óra elteltével Pjatakov elvált Trockijtól a kis házban, Oslo külvárosában és ugyanúgy, ahogy jött — magánrepülőgépen, német útlevéllal a zsebében — visszatért Berlinbe.

4. A tizenkettedik óra

A második világháború, amelyről Trockij azt jósolta, hogy 1937-ben sujt le a Szovjetunióra, már elérte Európát. Mussolini Abesszínia elleni támadása után az események gyors iramban követték egymást. 1936 júniusában Hitler újra militarizálta a Rajna-vidéket. Júliusban a fasiszták Spanyolországban indultak támadásra. A spanyol tisztek *puccsot* szerveztek a köztársasági kormány ellen. Azzal az örüggyel, hogy a „bolsevizmus” ellen harcolnak és hogy egy „kommunista forradalmat” fojtanak el, a tisztek lázadásának megsegitésére német és olasz csapatok szálltak

partra Spanyolországban. Spanyolország fasiszta vezére, Generalissimo Franco, Madrid ellen vonult. — Négy hadoszlop vonul Madrid ellen — dicsekedett Queipo de Llano, a részeges fasiszta tábornok — az ötödik hadoszlop a város belsejében vár arra, hogy köszöntsön minket! — Ekkor hallotta a világ először a végzetes kifejezést: „ötödik hadoszlop”.⁴

Hitler Adolf szeptember 12-én a nürnbergi nemzetiszocialista pártkongresszuson a katonák ezreihez intézte szavait és nyilvánosan kinyilatkoztatta azt a szándékát, hogy megtámadja a Szovjetuniót.

— Bármely órában készen állunk! — üvöltötte Hitler. — Nem engedhetem meg, hogy csődbejutott országok éljenek a szomszédságomban! Ha az enyém lenne az Ural-hegység felmérhetetlen gazdagságú nyersanyagkincseivel, Szibéria hatalmas erdőségeivel és Ukrajna végtelen gabonaföldjeivel, a nemzeti-szocialista Németország bőségben úszhatna!

1936 november 25-én Ribbentrop náci külügyminiszter és a Németországban székelő japán követ, *Musakoji*, Berlinben aláírták az Antikomintern-egyezményt, kötelezettséget vállalva arra, hogy közös erővel, egyesült támadásra indulnak a „világbolsevizmus” ellen.

A küszöbönálló háborús veszély tudatában a szovjetkormány hirtelen ellentámadásba ment át a saját határain belül fészkelő ellenség ellen. 1936 tavaszán és nyarán a szovjet hatóságok szerte az országban rajtaütésszerű razziák sorozatával csaptak le a náci kémekre, titkos trockistákra és jobboldali szervezőkre, terroristákra és szabotálókra. Szibériában egy *Emil Stickling* nevű náci ügynököt tartóztattak le és rájöttek, hogy a Kemerovo-bányákban, Alexej Sesztov és más trockisták közreműködésével szabotázs-tevékenységet vezetett. Leningrádban elfogtak egy másik német ügynököt, *Valentin Olberget*. Olberg nemcsak náci ügynök volt, hanem egyben Trockij egyik különleges megbízottja. Érintkezésben állott Fritz Daviddal, Nathan Lurüjével, Konon Berman-Jurinnal és más terroristákkal. Egymásután tartóztatták le az összeesküvés első rétegének vezetőit.

Egy *Iván Szmirnov* nevű összeesküvő rejtjeles írással jegyzett üzenetet csempésztetett ki a börtönből az összeesküvésben résztvevő cinkosainak. Ezt az üzenetet a szovjet hatóságok elfogták és ennek alapján letartóztatták Efraim Dreicer és Szergej Mracskovszkij nevű trockista terroristákat.

Lázás aggodalom fogta el az orosz összeesküvőket. Most minden a kívulról jövő támadástól függött.

Jagoda erőfeszítései, hogy a hivatalos vizsgálatot megakadályoztassa, egyre leplezetlenebb formát öltöttek. — Ügylátszik, mintha Jezsov végére akarna járni a leningrádi ügynek! — mondta Jagoda dühösen titkárának, Bulanovnak.

Jagoda saját embereinek egyike, egy *Boriszov* nevű NKVD-alkalmazott, hirtelen behívót kapott a leningrádi Szmolnűj-intézet különleges vizsgálati parancsnokságára, hogy ott kihallgassák. Boriszov vezetőszerpet játszott Kirov meggyilkolásának előkészületeiben. Jagoda fejvesztett cselekedetre szánta el magát: útnban a Szmolnűj-intézet felé Boriszovot „autóbaleset” ürve alatt eltették láb alól...

De egyetlen tanúnak a kiküszöbölése még nem volt elegendő. A hivatalos vizsgálat tovább folyt. Naponta új letartóztatásokat jelentettek. Apró láncszemekből állították össze a szovjet hatóságok az összeesküvés, árulás és gyilkosságok szövevényes láncolatát. Augusztusra a trockista-zinovjevista terrorista központ majdnem minden tagja letartóztatásban volt. A szovjet kormány bejelentette, hogy Kirov meggyilkolásának ügyében indított különleges vizsgálat eredményeképpen szenzációs új bizonyítékok kerültek napvilágra. Kamenyevet és Zinovjevet ismét bíróság elé állították.

A bírósági tárgyalás 1936 augusztus 19-én kezdődött a moszkvai szakszervezetek házában Október-termében, a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának katonai törvényszéke előtt. Zinovjevet és Kamenyevet a börtönből vezették elő, ahol előző ítéletek alapján töltötték büntetésüket és 14 társukkal együtt árulásért kellett felelniök a bíróság előtt. A többi vádlott: Trockij testőreinek egykori vezetői, Iván Szmirnov, Szergej Mracskovszkij és Efraim Dreicer, továbbá Zinovjev titkára Grigorij Efdokimov és segédje Iván Bakajev. Rajtuk kívül még öt speciális trockista küldött: Fritz David, Nathan Lurűje, Moissei Lurűje, Konon Berman-Jurin és Valentine Olberg voltak a vádlottak között.

A per, az első a moszkvai perek közül, leleplezte és szétzúzta a terrorista központot, mely az összeesküvő apparátusnak első rétege volt. Egyidejűleg azt is megállapították, hogy a szovjet rendszer elleni összeesküvés számai messzebbre nyúlnak és a trockista-zinovjevista terroristákon túl sokkal fontosabb erők is bele vannak keverve az ügybe.

A bírósági tárgyalás során a közönség először nyert bepillantást a Trockij és a náci Németország vezetői között kifejlődött belső kapcsolatokba. Amikor A. J. Visinszkij szovjet főügyész Valentine Olberg német trockistát, akit maga Trockij küldött

a Szovjetunióba, vallatóra fogta, néhány meglepő tény került napvilágra :

Visinszkij: Mit tud Friedmannról?

Olberg: Friedmann a berlini trockista szervezet tagja volt, akit szintén elküldtek a Szovjetunióba.

Visinszkij: Tudatában van annak, hogy Friedmann összeköttetésben állt a német titkosrendőrséggel?

Olberg: Hallottam róla.

Visinszkij: Rendszeres volt a kapcsolat a német trockisták és a német rendőrség között?

Olberg: Igen, rendszeres volt és ez Trockij beleegyezésével történt.

Visinszkij: Honnan tudja, hogy ez Trockij tudtával és beleegyezésével történt?

Olberg: A kapcsolat vonalainak egyikét én magam tartottam fenn. Kapcsolatomat Trockij jóváhagyásával vettem fel.

Visinszkij: Kivel vette fel a személyes kapcsolatot?

Olberg: A fasiszta titkosrendőrséggel.

Visinszkij: Tehát elmondhatjuk : sajátmaga beismeri, hogy összeköttetésben állott a Gestapóval.

Olberg: Ezt nem tagadom. 1933-ban szervezett, rendszeres kapcsolat létesült a német trockisták és a német fasiszta rendőrség között.

Olberg elmondta a bíróság előtt, hogy kapott egy hamis délamerikai útlevelet, amellyel átléphette a Szovjetunió határát. Ezt, amint mondta, egy „Tukalevszkij” nevű ügynök segítségével” kapta meg, aki „a prágai német titkosrendőrség tagja volt”. Olberg hozzátette, hogy az útlevél megszerzésében segítséget kapott bátyjától, Paul Olbergtól is.

— Összeköttetésben állt a bátyja a Gestapóval? — kérdezte Visinszkij.

— Tukalevszkij ügynöke volt.

— A fasiszta rendőrség ügynöke?

— Igen — válaszolta Olberg.

Trockij kiküldöttje, Nathan Lurüje, elmondta a tárgyaláson, hogy mielőtt elhagyta volna Németországot, ufasításokat kapott, melyeknek értelmében a Szovjetunióba való megérkezése után Franz Weitz-cel, a német építészmérnökkel kellett együtt dolgoznia.

— Ki ez a Franz Weitz? — kérdezte Visinszkij.

— Franz Weitz a német nemzetiszocialista párt tagja volt —

mondta Lurüje. — Himmler utasítására érkezett a Szovjetunióba, aki akkoriban az SS vezetője volt és ezután lett a Gestapo főnöke.

— Franz Weitz az ő képviselője volt?

— Franz Weitz Himmler utasítására érkezett a Szovjetunióba, hogy itt terrorista cselekményeket kövessen el.

De csak amikor Kamenyev vallomása is elhangzott, ébredtek rá a jobboldaliak és a trockisták blokkja vezetői arra, hogy helyzetük reménytelen. Kamenyev elárulta, hogy az összeesküvők szervezetének más ágai is léteznek.

— Mivel tudtuk, hogy leleplezhetnek bennünket — mondta Kamenyev a tárgyaláson — kijelöltünk egy kis csoportot, hogy terrorista tevékenységeinket folytassa. Erre a célra Szokolnyikovot szemeltük ki. Úgy véltük, hogy a trockisták részéről ezt a szerepet Szerebrjakov és Radek vállalhatják sikerrel... 1932-ben, 33-ban és 34-ben én személyesen tartottam a kapcsolatokat Tomszkijjal és Buharinnal, hogy politikai érzelmeiket kitapogathassam. Rokonszenveztek velünk. Mikor megkérdeztem Tomszkijt, hogy mit gondol Rükov állásfoglalásáról, ezt válaszolta: „Rükov ugyanúgy gondolkodik, mint te”. Arra a kérdésemre, hogy Buharin hogy gondolkodik, így válaszolt: „Buharin ugyanazt gondolja, amit én, de kissé más taktikát követ: nem ért egyet a párt vezetésével, de azt a taktikát folytatja, hogy állhatatosan igyekszik gyökeret ereszteni a pártban és a vezetőség személyes bizalmának elnyerésére törekszik.”

A vádlottak közül néhányan kegyelmet kértek. Mások megadták magukat sorsuknak. — Nem mindannyiunknak volt ugyanolyan politikai fontossága és multja — mondta Efraim Dreicer, a trockista testőrség volt tagja. — De azzal, hogy gyilkosokká lettünk, most mindannyian egyenlőek vagyunk itt. Én mindenestre egyike vagyok azoknak, akiknek nincs joguk arra, hogy kegyelmet várjanak vagy kérjenek.

Az utolsó szó jogán a terrorista Fritz David ezt kiáltotta:

— Megátkozom Trockijt! Megátkozom azt az embert, aki tönkretette az életemet és aljas bűnbe taszított!

Augusztus 23-ának estéjén a Szovjet Legfelsőbb Bíróság katonai törvényszéke kihirdette az ítéletet. Zinovjevet, Kamenyevet, Szmirnovot és a trockista-zinovjevista terrorista blokk tizenhárom másik tagját terrorista és áruló tevékenységükért golyó általi halálra ítélte.

Egy héttel később letartóztatták Pjatakovot, Radeket, Szokolnyikovot és Szerebrjakovot. Szeptember 27-én Henrik

Jagodát eltávolították a NKVD éléről. Helyét N. I. Jezsov foglalta el, a bolsevik párt központi ellenőrző bizottsága különleges nyomozóbizottságának a vezetője. Egy nappal azelőtt, hogy a NKVD hivatalából távoznia kellett, Jagoda még egy utolsó, vad kísérletet tett, hogy utódját, Jezsovot megmérgezze. A kísérlet nem sikerült.

Ez volt az orosz összeesküvők tizenkettedik órája. A jobboldali vezetők: Buharin, Rükov és Tomszkij nap mint nap várták le tartóztatásukat. Azonnali cselekvést követeltek és nem akartak többé a háborúra várni. Tomszkij, a jobboldali szakszervezet pániktól megszállott vezetője, azt javasolta, hogy azonnal fegyveresen támadják meg a Kremlt. De ezt mint túlságosan kockázatos vállalkozást elvetették. Az erők nem voltak felkészülve arra, hogy egy ilyen kalandos, nyílt kockázatot vállaljanak.

A jobboldaliak és trockisták blokkjának utolsó vezetőségi ülésén, éppen mielőtt Pjatakov és Radek börtönbe került volna, elhatározták, hogy fegyveres *államcsínyt* készítenek elő. A puccs megszervezése és az egész összeesküvő apparátus vezetése Nyikolaj Kresztyinszkij helyettes külügyi népbiztos kezébe került. Kresztyinszkij nem exponálta magát annyira, mint a többiek, valószínűtlen volt, hogy gyanúba keveredjék és szoros kapcsolatot tartott fenn Trockijjal és a németekkel. Akkor is módjában lett volna folytatni a tevékenységét, ha Buharint, Rükovot és Tomszkijt letartóztatják.

Kresztyinszkij Arkagyij Rosenholzt választotta ki másodparancsnokának és helyettesének, aki csak nemrégiben tért vissza Berlinből, ahol éveken keresztül a szovjet külkereskedelmi bizottság vezetőjeként működött. Magas, szőke, atlétakülsejű ember volt, aki a szovjet államvezetésben fontos pozíciókat töltött be és gondosan titokban tartotta azt, hogy a trockistákkal kapcsolatos titkokat tart fenn. Csak maga Trockij és Kresztyinszkij tudták Rosenholzról, hogy trockista és hogy 1923 óta a német hadvezetőség titkos szolgálatának fizetett ügynöke...⁶

Ettől az időtől fogva a jobboldaliak és trockisták blokkjának közvetlen ellenőrzése két olyan trockistának, Kresztyinszkijnek és Rosenholznak a kezében volt, akik mindketten mint ügynökök álltak a németek szolgálatában. Hosszas vita után mindketten elhatározták, hogy eljött az ideje annak, hogy az orosz ötödik hadosztály kijátssza utolsó kártyáját.

Az utolsó kártya a katonai *puccs* volt. Az az ember, akit a fegyveres felkelés vezetésére kiszemeltek, Tuhacsevszkij volt, a Szovjetunió helyettes hadügyi népbiztosa.

JEGYZETEK

1. Trockij utasította Oroszországban levő híveit, hogy minden erővel akadályozzák a szovjet kormánynak a kollektív biztonság megteremtésére irányuló kísérleteit. Krisztyián Rakovszkij, a trockista es japán ugynok, aki annakelőtte a Szovjetunió londoni és párizsi követe volt, már 1935-ben levelet kapott Moszkvába Trockijtól, amelyben az hangsúlyozta „a Szovjetunió nemzetközi elszigetelésének” szükségességét. Amikor az orosz összeesküvők külföldi országokkal tárgyalnak — írta Trockij — sokféle politikai tényezővel kell számolniuk. A „külföldi baloldali elemek” esetében azok „pacifista érzelmeivel kell játszani”. „A külföldi jobboldali elemeknél” a probléma egyszerűbb: „az ő érzelmeik a Szovjetunióval szemben egész világosak és határozottak” — jelentette ki Trockij. „Velük nyíltan beszélhetünk.”

1935 májusában a francia-szovjet szerződés megvitatására francia delegáció érkezett Moszkvába. A küldöttséget *Emul Buré*, a befolyásos jobboldali *L'Ordre* napilap főszerkesztője is elkísérte. Rakovszkij meg franciaországi követsége idejéből barátságos viszonyban volt Bureval. Elmondotta neki, hogy a francia-szovjet szerződés veszélyekkel vehmes es „Németország részéről könnyen preventív háborút idézhet elő”. Hozzáfűzte, hogy ez nemcsak az ő véleménye, hanem a Szovjetunió számos magasrangú diplomatájának és más hivatalos személyiségének a véleménye is.

Rakovszkij nagy banatára Buré közölte vele, hogy rendíthetetlenül ellene van minden olyan kísérletnek, amely a náci Németországgal való egyezkedő politikát célozza. — Franciaország — mondotta Bure Rakovszkijnak — nem maradhat elszigetelten Németország növekvő militarizálódásával szemben. A támadót kényszerzubbonyba kell bujztatni; ez az egyetlen módja a háború megakadályozásának.

Azonban a Buré-k nem voltak teljesen urai a francia külpolitikának. A moszkvai francia küldöttség élén Pierre Laval állt . . .

2. 1935 júniusában a francia népfront-kormány kiutasította Trockijt Franciaországból. Norvégiába ment, ahol Oslo környéken, egy istenhátamogotti, fegyveresen őrzött családi házban utotta fel száműzöttsége harmadik főhadiszállását. A norvég munkáspárt, a Kominterntől elszakadt partutó csoport ebben az időben hatalmas politikai tényező volt Norvegiában és elősegítette Trockij letelepedését. Trockij norvégiai hívei erőteljes szovjetellenes propagandahadjáratot folytattak. A norvég politika szélsőjobboldalán, az antikommunisták *Nasjonal Samling* (Nemzeti Egységpart), amelynek élén *Vidkun Quisling* őrnagy, volt hadugyminiszter állott, hasonló, vad szovjetellenes propagandát üzött.

Vidkun Quisling valamikor mint norvég katonai attasé szolgált Leningrádban. 1922—23-ban „diplomáciai” küldetésben Ukrajnában és a Krim-félszigetre ment. Feleségül vett egy „fehér” orosz nőt. 1927-ben, amikor az angol kormány megszakította a diplomáciai összeköttetést a Szovjetunióval, Vidkun Quislinget — aki akkor a moszkvai norvég követség titkára volt — bízta meg a brit érdekek szovjetuniói képviselővel. Az akkor tett szolgálataiért később a brit birodalom tiszteletbeli tengerészkapitányának címét adományozták neki.

1930-ban a szovjet kormány nem adott engedélyt Quislingnek arra, hogy visszatérjen a Szovjetunióba. Az indokolás szerint a multban felforgató tevékenységet fejtett ki szovjet területen.

Miután a Szovjetunióban folytatott „diplomáciai” tevékenységére

pontot tettek, Quisling Norvégiában álradiális csoport szervezésébe kezdett. Ez a csoport csakhamar leplezetlenül fasisztává változott át. Nem sok időbe telt és Quisling maga a német katonai titkosszolgálat ügynöke és a norvég ötödik hadoszlop vezetője lett. Ennek az ötödik hadoszlopnak fontos tényezői lettek a trockista sejtek is.

Norvégiában, csakúgy mint minden más országban, ahol trockista sejteket szerveztek, az egyszerű trockista párttagok közül sokan nem tudtak trockista vezetők és a tengely titkosszolgálatai között fennálló titkos kapcsolatokról. Trockijnak mindvégig sikerült magához vonzani számos „világforradalmároskodó” hívót, akik esküdtek a mester makulátlanságára. Ezek az egyének, mint szovjetellenes propagandisták és szervezők s mint a trockista ügy védelmezői egyaránt hasznosak voltak Trockij számára.

3. „Stirner” Trockij „titkáranak”, Karl Reich alias Johanson nemzetközi kémnek egy másik álneve volt.

4. A tengely-támogatta spanyolországi Franco-felkelés idején, 1936—1938-ban Andreas Nin a *Partido Obrero de Unificación Marxista* vagy másképpen POUM nevű ultrabaloldali, trockij-barát szervezet élén állott. Hivatalosan a POUM nem tartozott Trockij Negyedik Internacionáléjához. Azonban soraiban csakúgy nyuzsogtek a trockisták és az olyan döntő kérdésekben, mint a Szovjetunióval és a Népfronttal szemben tanúsítandó magatartás, szigorúan követte Trockij politikáját.

A Franco-lázadás kitorésének idején Trockij barátja, Nin, Katalánia igazságügyminisztere volt. Nin POUM-ja miközben szavakkal támogatta az antifasiszta ügyet, a spanyolországi ellenségeskedések alatt végnelkuli propagandát és agitációt folytatott a spanyol kőztársasági kormány ellen. Először azt hitték, hogy Nin ellenzéki tevékenysége tisztán „politikai” jellegű, miután a POUM-tagok „forradalmi” magyarázatokat adtak arra, hogy miért vannak ellenzékben a spanyol kormánnyal szemben. De amikor a POUM a döntő 1937-es nyáron a kormányhű arcvonal mögött Barcelonában egy elvetélt lázadást szervezett és „határozott akcióra” tett felhívást „a kormány megbuktatása érdekében”, felfedték, hogy Nin és más POUM-vezetők tulajdonképpen Francóval együtt dolgozó fasiszta ügynökök és hogy rendszeres szabotazst, kemkedést és terrorista hadjáratot vezettek a spanyol kormány ellen.

1937 október 23-án *Burillo* vezérezredes, barcelonai rendőrfőnök nyilvánosságra hozta a Katalániában felfedezett POUM-összeesküvés részleteit. Titkos okmányok jutottak a barcelonai rendőrség kezébe, amelyek nyilvánvalóvá tették, hogy egyes POUM-tagok erőteljes kémkedést folytattak a fasiszták részére, hogy akadályozták a spanyol köztársasági hadsereg részére küldött utánpótlás szállítást és hogy az arcvonalakon szabotálták a katonai hadműveleteket. „A nehadsereg kiemelkedő vezetőinek élete ellen elkövetett merényletek végrehajtására még nem került sor, de már foglalkoztak vele.” *Burillo* vezérezredes jelentésében meg hozzáfűzte: „Ezenkívül tovább folytatták a szervezkedést a köztársaság egyik miniszterének élete ellen elkövetendő merénylet végrehajtására...”

5. Nem tévesztendő össze Tuhacsevszkij tábornokkal.

6. Az intervenciós háború alatt Rosenholz mint a Vörös Hadsereg egyik parancsnoka szolgált. A háború befejezése után mint kereskedelmi ügynököt a berlini szovjet követségre küldték. 1923-ban Trockij kapcsolatba hozta a német katonai titkosszolgálattal. Az illegális trockista munkát finanszírozó pénz elleneben, Rosenholz titkos adatokat szolgáltatott a németeknek

a szovjet légierőről. Ezekhez az adatokhoz Trockij akkor mint hadügyi népbiztos könnyen hozzájutott. Rosenholz nyíltan nem vállalt szerepet a trockista ellenzékben. 1934-ben Besszonov üzenetet hozott számára Trockijtől, amelyben az tudomására hozta, hogy elérkezett az az idő, amikor már nem kell olyan óvatosan eljárnia és „elkezdheti a tevékeny züllesztő munkát a külkereskedelem területén”. Rosenholz a berlini szovjet kereskedelmi bizottságnál működött, mint külkereskedelmi népbiztos. Rövid ideig sikerült neki a szovjet kereskedelmet olyan csatornákon át és úgy lebonyolítani, hogy náci Németország és később Japán hasznot húzhatott belőle. 1936 elején Rosenholzot visszahívták Moszkvába.

A GOMBOLYAG GÖNGYÖLŐDIK

1. *Tuhacsevszkij*

Ismét a korzikai szelleme kísértett Oroszországban. A szerep új jelöltje a daliás, szeszélyes Mihajl Nyikolájevics Tuhacsevszkij, a Vörös Hadsereg tábornagya volt, régebben cári tiszt és nemesi nagybirtokosok sarja, aki a Vörös Hadsereg egyik vezetője lett.

Mikor mint fiatalember kikerült az előkelő Alexandrovskij katonai akadémiáról, megjósolta : „Vagy tábornok leszek 30 éves koromban, vagy öngyilkos!”

Az első világháborúban mint tiszt harcolt a cári hadseregben. 1915-ben német fogságba esett. *Fervaque*, egy francia tiszt, aki vele együtt volt fogságban, később mint féktelen és nagyra-vágyó orosz tisztet írta le Tuhacsevszkijt. Feje nietzschei filozófiával volt megtömve. — Gyűlölöm Szent Vlagyimirt, aki Oroszországba bevezette a kereszténységet és ezáltal kiszolgáltatta Oroszországot a nyugati civilizációnak! — kiáltott fel egyszer Tuhacsevszkij. — Meg kellett volna őriznünk nyers pogányságunkat, barbárságunkat. De visszajön ez még, biztos vagyok benne.

Az orosz forradalomról szólva, Tuhacsevszkij a következőket mondotta :

— Sokan kívánják. Ernyedt nép vagyunk, de tele mély, romboló ösztönnel. Ha forradalom lenne, csak az Isten a megmondhatója, hogy hol végződnék. Azt hiszem, hogy egy alkotmányos rendszer Oroszország végét jelentené. Despotára van szükségünk !

A bolsevik forradalom előestéjén Tuhacsevszkij megszökött a német fogságból és visszatért Oroszországba. Csatlakozott azokhoz a cári tisztársaihoz, akik a bolsevikok ellen a fehér hadsereget szervezték. Azután hirtelen köpönyeget fordított. Egyik barátjának, *Dimitrij Golum-Bek* fehér kapitánynak Tuhacsevszkij bizal-

masan megvallotta elhatározását, hogy elpártol a fehérektől. „Megkérdeztem tőle, hogy mit akar tenni” — jegyezte fel később Golum-Bek. — Így válaszolt: „Őszintén megmondom, hogy a bolsevikokkal tartok. A fehér hadsereg nem tehet semmit. Nincs vezetőnk!” Néhány pillanatig fel-alá sétált, aztán felkiáltott: „Ha nem akarsz, ne gyere velem, de azt hiszem, hogy helyesen cselekszem. Oroszország megváltozik.”

1918-ban Tuhacsevszkij belépett a bolsevik pártba. Csakhamar otthonosan érezte magát a Trockij hadügyi népbiztost körülvevő katonai kalandorok között, de gondosan vigyázott arra, hogy ne keveredjék túlságosan bele Trockij politikai intrikáiba. Gyakorlott és tapasztalt katona lévén, Tuhacsevszkij gyorsan emelkedett a ranglétrán a Vörös Hadsereg tapasztalatlanainak soraiban. A Wrangel-arcvonalon volt az első és az ötödik hadsereg parancsnoka, résztvett a Djenyikin ellen vezetett sikeres offenzívában és a betörő lengyelek ellen indított sikertelen ellenoffenzívában. 1922-ben a Vörös Hadsereg katonái akadémiájának vezetője lett. Azok közé a vezető orosz tisztek közé tartozott, akik a rapallói szerződést követő katonai megbeszéléseken a német weimari köztársasággal tárgyaltak.

A következő években Tuhacsevszkij azoknak a hivatásos katonáknak és volt cári tiszteknek a kis csoportját vezette a Vörös Hadsereg vezérkarában, akik duzzogtak a volt bolsevik partizánok, Bugyonnüj és Vorosilov tábornagyok vezetése miatt. Tuhacsevszkij csoportjában ott volt *Jakir*, *Kork*, *Uborevics* és *Feldman*, mind a Vörös Hadsereg tábornokai, akik valóságos szláv bámulattal viseltettek a német militarizmus iránt. Tuhacsevszkij legközelebbi szövetségesei *V. I. Putna*, a trockista tiszt — aki Berlinben, Londonban és Tokióban volt katonai attasé — és *Jan B. Gamarnyik* — Seeckt és Hammerstein német tábornokok barátja — voltak.

Putnával és Gamarnyikkal együtt Tuhacsevszkij csakhamar egy kis befolyásos németbarát klikket alkotott a Vörös Hadsereg vezérkarában. Tuhacsevszkij és társai tudtak Trockijnak a német hadsereggel történt tárgyalásairól, de ezt csak „politikai” intézkedésnek tekintették. Ezt még katonai szövetséggel kellett volna kiegészíteni Tuhacsevszkij katonai csoportja és a német hadvezetőség között. Hitler uralomrajutása semmiben sem változtatott Tuhacsevszkij és a német katonai vezetők titkos egyetértésén. Hitler, akár Trockij, csak „politikus” volt. A katonáknak megvannak a maguk elképzelései.

A jobboldaliak és trockisták blokkja megszervezésének

kezdetétől Trockij Tuhacsevszkijt, mint az egész összeesküvés végső ütőkártyáját tekintette, amelyet csak a legutolsó stratégiai pillanatban szabad kijátszani. Trockij Kresztyinszkijen és a trockista katonai attasén, Putnán keresztül állt Tuhacsevszkijjel összeköttetésben. Később Buharin Tomszkijt jelölte ki, mint saját összekötőjét a katonai csoporttal. Mindketten, Trockij és Buharin is, teljesen tudatában voltak annak, hogy miként gondolkodik Tuhacsevszkij a „politikusról” és „ideológusról” és félték katonai ambícióitól. Buharin, miközben Tomszkijjal megvitatták a katonai csoport tettehívásának lehetőségét, ezt mondotta:

— Ennek katonai puccsnak kell lennie. A dolgok logikus következményeképpen az összeesküvők katonai csoportjának hatalmas befolyása lesz... Ebből pedig egy sajátos bonapartista veszély nőhet ki és a bonapartisták — itt különösen Tuhacsevszkijre gondolok — azzal fogják kezdeni, hogy napoleoni stílusban rövid haladékokat adnak majd szövetségeseiknek és úgynevezett megbízóiknak. Tuhacsevszkij potenciális kis Napoleon — és tudod, hogy bánt el Napoleon az úgynevezett ideológusokkal!

Buharin megkérdezte Tomszkijt:

— Hogy fogja fel Tuhacsevszkij az egész puccs mechanizmusát?

— Ez a katonai szervezetek ügye — válaszolta Tomszkij. Hozzátette, hogy mihelyt a nácik megtámadják a Szovjetuniót, a katonai csoport úgy tervezi, hogy „megnyitja a frontot a németek előtt” — ami annyit jelent, hogy megadja magát a német hadvezetőségnek. Ez a terv már részleteiben ki van dolgozva és Tuhacsevszkij, Putna, Gamarnyik és a németek megegyeztek ebben.

— Ebben az esetben — mondta Buharin elgondolkozva — megszabadulhatnánk a bonapartista veszélytől, ami engem annyira aggaszt.

Tomszkij nem értette. Erre Buharin folytatta a magyarázatot: Tuhacsevszkij megkísérelné, hogy katonai diktatúrát állítson fel, sőt esetleg még azt is megpróbálná, hogy a nép rokonszenvének megnyerése céljából az összeesküvés politikai vezetőit megtenné bűnbaknak. De ha egyszer a politikusok uralomra jutnak, megfordíthatják a szerepeket. A katonákat meg kell majd vádolnunk a harctéren szenvedett vereségért. Ezáltal módját ejthetjük, hogy hazafias jelszavak hangoztatásával a tömegeket a magunk számára nyerjük meg.

1936 elején Tuhacsevszkij Londonba ment, hogy ott, mint a szovjet katonaság képviselője, résztvegyen V. György angol király temetésén. Elindulása előtt megkapta a rangot, amelyre

annyira vágyott: a Szovjetunió tábornagya lett. Ekkor már meg volt győződve arról, hogy közel van az óra, amikor megdöntik a szovjet rendszert és egy Németországgal és Japánnal katonai szövetségre lépő új Oroszország majd a világ uralmára törhet.

Londoni útját Tuhacsevszkij rövid időre megszakította Varsóban és Berlinben, ahol a lengyel „ezredesekkel” és a német tábornokokkal folytatott megbeszéléseket. Magatartása annyira bizakodó volt, hogy még kísérletet sem tett arra, hogy a nyilvánosság előtt leplezze a német militarizmus iránt érzett bámulatát. Londonból visszatérve, Párizsban, a szovjet követségen rendezett hivatalos vacsorán csodálkozóba ejtette az európai diplomatákat azzal, hogy nyíltan támadta a szovjet kormány arra irányuló kísérleteit, hogy a kollektív biztonság érdekében megegyezésre jusson a nyugati demokráciákkal. Tuhacsevszkij, aki Titulescu román külügyminiszter mellett ült az asztalnál, ezekkel a szavakkal fordult a román diplomatához: — Monsieur le Ministre, ön rosszul teszi, ha karrierjét és hazájának sorsát olyan országok sorsához köti, melyek már öregek és „készek”, mint Nagy-Britannia és Franciaország. Nekünk az új Németország felé kell fordulnunk. Legalábbis egy bizonyos időre Németország lesz az az állam, amely Európa vezetését át fogja venni.

Tuhacsevszkij megjegyzéseit *E. Schachanan Eszeze*, a párizsi román követség sajtószolgálatának főnöke, aki a szovjetkövetség vacsoráján szintén résztvett, feljegyezte. Egy másik vendég, a francia politikai újságíró, *Geneviève Tabouis*, később így mondja el benyomásait „*Kasszandrának hívnak*” című könyvében:

„Tuhacsevszkijjal utoljára az V. György király temetését követő napon találkoztam. A szovjet követség egy vacsoráján az orosz tábornok élénk beszélgetést folytatott Politiszszel, Titulescuval, Herriot-val és Boncourral... Nemrégiben utazott át Németországon és izzó dicsérettel beszélt a nácikról. Tőlem jobbra ült és miközben a nagyhatalmak és Hitler országa közötti légiszerződésről folyt a vita, ezt ismételte: «Már most is legyőzhetetlenek, Madame Tabouis!»

Vajjon miért beszélt olyan bizakodóan? Talán a német diplomaták szívélyes fogadtatása csavarta volna el a fejét? Úgy látszik, jól meg tudták értetni magukat ezzel az emberrel, aki még a régi orosz iskolából került ki. Mindenesetre nem én voltam az egyedüli, aki ezen az estén viszolygott Tuhacsevszkij lelkesedésének fitogtatásától. Az egyik vendég — egy neves diplomata — mikor kifelé mentünk a követ-

ségről, a fülembé dörmögte: „Nos, én remélem, hogy nem minden orosz érez így.”

A trockista-zinovjevista terrorista blokk 1936 augusztusában tartott tárgyalásának szenzációs leleplezései, valamint Pjatakov és Radek ezt követő letartóztatása erősen nyugtalanították Tuhacsevszkijt. Érintkezésbe lépett Kresztyinszkijjével és tudomására hozta, hogy az összeesküvők terveit teljesen meg kell változtatni. Eredetileg a *katonai csoport* addig nem lépett volna akcióba, amíg a Szovjetuniót kívülről meg nem támadják. De a nemzetközi fejlemények — a francia-szovjet szerződés, Madrid nem várt védelme — állandóan késleltették a kívülről jövő akciót. Az oroszországi összeesküvőknek — mondta Tuhacsevszkij — siettetniük kell a dolgokat és az *államcsínyt* az előirányzott tervek megváltoztatásával, a kitűzött időpont előtt kell végrehajtaniuk. A németek azonnal orosz szövetségeseik segítségére fognak sietni.

Kresztyinszkij erre azt válaszolta, hogy azonnal üzenetet küld Trockijnak, melyben értesíti az akció meggyorsításának szükségességéről.

Kresztyinszkij októberben Trockijhoz juttatott üzenete így hangzott:

„Bár szép számmal tartóztattak le trockistákat, mindazonáltal a Blokk erőinek zöme még érintetlenül megvan. Az akció véghezvitele lehetséges; de éppen emiatt nagyon is lényeges a központ számára, hogy a külföld beavatkozását is meggyorsítsuk.”

„Külföldi beavatkozás” alatt Kresztyinszkij azt értette, hogy a nácik támadják meg Oroszországot...

Röviddel azután, hogy az üzenet elment, 1936 novemberében a nyolcadik rendkívüli Szovjetkongresszuson Tuhacsevszkij félrehívta Kresztyinszkijt. A letartóztatások folytatódnak — mondta Tuhacsevszkij izgatottan — és semmi okunk nincs feltételezni, hogy az összeesküvő szervezet alsóbb kádereinél meg fognak állni. Putnát, a trockista katonai összekötő-tisztet már le is tartóztatták. Sztálin félreérthetetlenül gyanakszik arra, hogy egy széleskörű összeesküvésről van szó és megtette az előkészületeket, hogy hathatós intézkedéseket foganatosítson. Már elegendő bizonyíték volt a birtokában ahhoz, hogy Pjatakovot és a többieket elítéltesse. Putna letartóztatása és Jagoda eltávolítása az NKVD éléről azt jelenti, hogy a szovjet hatóságok az összeesküvés gyökeréig értek el. Most már nem lehet tudni, hogy ez a gombolyag meddig gombolyodik. Maga az egész vállalkozás forog kockán.

Tuhacsevszkij az azonnali cselekvés mellett volt. A Blokk-nak ebben az ügyben minden további késedelem nélkül határozatot kell hoznia és összes erőit elő kell készítenie a katonai puccs támogatására . . .

Kresztyinszkij megvitatta a kérdést Rosenholz-cal. A két trockista német ügynök megállapodott abban, hogy Tuhacsevszkijnek igaza van. Újabb üzenetet küldtek Trockijnak. Ebben az üzenetben Kresztyinszkij közölte, hogy Tuhacsevszkij a háború bevétele nélkül mindenképpen bele akar vágni a dologba és még néhány fontos, a politikai stratégiát érintő kérdést vetett fel. Ezt írta :

„A puccs valóságos okait titokban kell majd tartanunk. Kiáltványt kell intéznünk a néphez, a katonasághoz, a külföldi államokhoz. Mindenekelőtt helyesnek vélném, ha a néphez szóló kiáltványainkban nem említénk, hogy a puccs célja a jelenlegi szocialista rendszer megdöntése . . . Szovjet lázadóknak kell álcáznunk magunkat, azaz megdöntünk egy rossz szovjet kormányt, hogy ismét egy jó szovjet kormányt létesítsünk . . . Mindenesetre nem szabad ezt a kérdést túlságosan nyíltan tárgyalnunk.”

Kresztyinszkij december vége felé kapta meg Trockij válaszát. A száműzött vezető mindenben egyetértett Kresztyinszkijjel. Valójában Pjatakov letartóztatását követően Trockij a maga részéről is arra az eredményre jutott, hogy a katonai csoportot minden további késedelem nélkül akcióba kell vinni. Kresztyinszkij levele még útban volt, amikor ő már írt Rosenholz-nak és az azonnali katonai akció mellett foglalt állást . . .

— Miután megkaptuk a válaszát — mondotta később Kresztyinszkij — hozzáláttunk a puccs alaposabb előkészítéséhez. Tuhacsevszkij szabadkezet kapott, hogy saját belátása szerint intézze az ügyeket.

2. A Párhuzamos Trockista Központ pere

Közben a szovjet kormány is cselekvéshez látott. A Zinovjev-Kamenyev-féle tárgyalás leleplezései minden kétséget kizáróan bebizonyították, hogy az összeesküvés messze túlment egy titkos „baloldali” ellenzék keretein. Az összeesküvés valódi központjai nem is Oroszországban, hanem Berlinben és Tokióban voltak.

Ahogy a nyomozás folytatódott, mind világosabbá vált a szovjet kormány előtt, hogy a tengelyhatalmak ötödik hadoszlopával áll szemben.

1937 január 23-án Pjatakov, Radek, Szokolnyikov, Sesztov, Muralov és tizenkét más összeesküvő ügye került tárgyalásra Moszkvában, a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának törvényszéke előtt. A vádlottak között ott voltak a német és japán titkoszolgálat legfőbb ügynökei is.

A trockista központ vezetőtagjai hónapokon keresztül tagadták az ellenük felhozott vádakat. De teljes és döntő bizonyítékok szóltak ellenük. Egyik a másik után vallotta be, hogy szabotázs- és terrorista tevékenységet vezettek és Trockij utasítására érintkezést tartottak fenn a német és japán kormányokkal. De a tárgyalás bevezető kihallgatásai során még nem adtak teljes képet arról, ami történt. Említést se tettek a katonai csoport létezéséről, nem említették Kresztvinszkijt és Rosenholzot, hallgattak a jobboldaliak és trockisták blokkjáról, amely az összeesküvés végső és leghatalmasabb rétege volt és amely még akkor is, amikor ők már a keresztkérdések tüzeiben állottak, lázasan készülődött a hatalom meghódítására.

A börtönben Szokolnyikov, a keleti ügyek vitelével megbízott volt helyettes népbiztos feltárta az összeesküvés politikai távlatait: a Hess-szel való tárgyalásokat, a Szovjetunió feldarabolásának tervét, a Szovjetunió megdöntése után felállítandó fasiszta diktatúra tervét. A bíróság előtt Szokolnyikov ezt vallotta:

„Mi azt tartottuk, hogy a fasizmus a kapitalizmus legszerkezettebb formája, amely diadalmaskodni fog, birtokába keríti Európát és megfojt bennünket. Ezért jobbnak láttuk, hogy megegyezzünk vele... Mindezt a következő megokolással magyaráztuk: jobb bizonyos áldozatokat hozni, még nagyon súlyos áldozatokat is, mint mindent elveszíteni... Politikusokként gondolkoztunk... Úgy véltük, hogy bizonyos lehetőségeket meg kell kísérelnünk.”

Pjatakov beismerte, hogy ő volt a trockista központ vezetője. Nyugodtan, megfontoltan beszélt, szavait gondosan megválogatta. A Legfőbb Népgazdasági Tanács volt tagja megerősítette a szabotázs és terrorista tevékenységek már megállapított tényét és azt is, hogy letartóztatása pillanatáig ő állt az ügyek élén. Ott állt a padban, hosszú, vékony, sápadt arca teljesen mozdulatlan volt és *Joseph E. Davies*, amerikai követ szerint olyan volt, „mint egy előadást tartó professzor”.

Visinszkij megkísérelte kiszedni Pjatakovból, hogy a trockisták s a német és japán ügynökök miképpen fedték fel magukat egymásnak. Pjatakov kivédte a kérdéseket:

Visinszkij: Mi vitte Ratajcsak német ügynököt arra, hogy felfedje magát ön előtt?

Pjatakov: Két ember beszélt velem...

Visinszkij: Ő fedte fel magát ön előtt, vagy ön fedte fel magát ő előtte?

Pjatakov: Az ilyen felfedés valószínűleg kölcsönös...

Visinszkij: Ön fedte fel magát elsőnek?

Pjatakov: Hogy ki volt az első, ő vagy én — a tyúk vagy a tojás kérdése — azt nem tudom.

Amint John Gunther később „Európa színpalái mögött” című könyvében leírta:

„Az a külföldön mindenfelé elterjedt vélemény, hogy a vádlottak mind ugyanazt a történetet hadarták el, hogy undorítóak és megalázkodóak voltak s úgy viselkedtek, mint a birkák a vágóhídon, korántsem igaz. Makacsul vitatkoztak a fővádlóval és lényegében csak azt mondták, amit már kénytelenek voltak elmondani...”

Ahogy a tárgyalás előrehaladt és Pjatakovot egyik vádlott a másik után, lelkiismeretfurdalás nélküli, hidegvérű és számító politikai gyilkosnak és árulónak jelentette ki — enyhén kételkedő és megtörtséget sejtető szin tűnt fel Pjatakov eddigelé olyanira nyugodt és kiegyensúlyozott hangjában. A hatóságok birtokában levő tények némelyike láthatóan megdöbbsentette. Pjatakov magatartása megváltozott. Azzal érvelt, hogy még letartóztatása előtt kételkedni kezdett Trockij vezetésében. Egyáltalában nem látta helyesnek — mondotta — hogy tárgyalásokba bocsátkozzék Hess-szel. — Zsákutcába kerültünk — mondta Pjatakov a bíróságnak. — Kerestem a kifelé vezető utat... — Az utolsó szó jogán Pjatakov ezeket kiáltotta:

— Igen, hosszú éveken át trockista voltam! Kéz a kézben együtt dolgoztam a trockistákkal... Ne gondolják, bíró polgártársak... hogy a trockizmus fullasztó alvilágában eltöltött évek alatt érzéketlen voltam. Láttam, hogy mi megy végbe az országban! Ne gondolják, hogy nem értettem meg:

mit végeztek az iparosítás terén. Őszintén megmondom maguknak: amikor időről-időre felmerültem a trockista alvilágból és más gyakorlati munkába fogtam, gyakran valami megkönnyebbülés-félet éreztem s természetesen, emberileg szólva, ez a kettősség nemcsak külső magatartásomban nyilvánult meg, de ez a kettősség bennem, magamban is megvolt... Néhány órán belül ki fogják mondani az ítéletet... De egy dologtól ne fosszanak meg, bíró polgártársak. Ne fosszanak meg attól a jogomtól, hogy érezhessem: önök is úgy vélik, hogy elég erőt találtam magamban ahhoz — sajnos, túlságosan későn — hogy bűnös multammal szakítsak!

De az utolsó pillanatig egy szó sem hagyta el Pjatakov ajkát arról, hogy az összeesküvésnek volt egy másik rétege is.

Nyikoláj Muralov, a moszkvai helyőrség egykori parancsnoka és a régi Trockij-gárda vezető embere, aki Sesztovval és német technikusokkal együtt 1932 óta vezette az Uralban a trockista sejteket, kegyelmet kért a bíróságtól. Kérte, hogy „őszinte vallomását” vegyék tekintetbe. Muralov, ez a hatalmas, szakállas, őszhajú ember, szinte vigyázzban állt, míg vallomást tett. Kijelentette, hogy letartóztatása után, hosszas belső vívódás árán elhatározta, hogy „mindent kirak az asztalra”. Szavai *Walter Duranty* és más megfigyelők szerint őszinte becsületességgel csengtek, amint a vádlottak padjáról ezeket mondotta:

„Nem fogadtam el védőügyvédet és én sem álltam ki a saját védelmemre, mert hozzászoktam ahhoz, hogy jó fegyverekkel védekezsem és jó fegyverekkel támadjak. Most nincsenek jó fegyvereim, amelyekkel védekezhethnék... Méltatlannak találnám magamhoz, ha bárkit is azzal vádolnék, hogy engem a trockista szervezetbe belevont... Senkit se kárhoztatók azért. Egyedül az én hibám volt, csak magamat kárhöz-tathatok. Ez az én szerencsétlenségem... Több mint egy évtizeden át voltam hűséges katonája Trockijnak...”

Karl Radek, miközben vastag szemüvegén keresztül szemlélte a zsúfolt tárgyalótermet, Visinszkij fővádoló keresztkérdéseinek tüzeiben felváltva volt alázatos, behízelgő, fennhéjázó és szemtelen. Mint Pjatakov, csak talán még teljesebb mértékben, ő is bevallotta áruló cselekedeteit. Radek szintén azt állította, hogy letartóztatása előtt, rögtön azután, hogy Trockijnak a német és japán kormányok-

kal folytatott tárgyalásokat ismertető levelét megkapta, elhatározta, hogy megtagadja Trockijt és felfedi az összeesküvést. Heteken keresztül vívódott magában, hogy mit tegyen.

Visinszkij: Mit határozott?

Radek: Nyomban el kellett volna mennem a párt központi bizottságához, hogy vallomást tegyek és mindenkit megnevezzek. Nem ezt tettem. Nem én voltam, aki az OGPU-hoz mentem, hanem az OGPU jött értem.

Visinszkij: Hangzatos válasz!

Radek: Szomorú válasz.

Az utolsó szó jogán elmondott vallomásában Radek mint kétségektől gyötört embert állította be magát; olyannak, aki állandóan habozott a szovjet rendszer iránti hűség és a „baloldali” ellenzék között, amelynek fiatal forradalmár kora óta tagja volt. Meg volt győződve arról — mondta — hogy a szovjet rendszer nem tud ellentállni egy kívülről jövő ellenséges nyomásnak. — Eltérő véleményem volt a főkérdésben — mondta a bíróságnak. — Abban a kérdésben, hogy kell-e folytatni a küzdelmet az ötéves terv végrehajtásáért. Trockij a bennem levő mélységes zavar miatt tudott megragadni. — Saját szavai szerint lépésről-lépésre vonták be az összeesküvés belső köreibbe. Ezután vették fel a kapcsolatot az idegen titkosszolgálatokkal és végül Trockij tárgyalásokat kezdett Alfred Rosenberggel és Rudolf Hess-szel — Trockij — mondotta Radek — az általa kötött megállapodás befejezett ténye elé állított bennünket... — Majd miután megmagyarázta, hogy miképpen ismerte be végül is a bűnösségét és hogy mint tett vallomást mindarról, amit az összeesküvésről tudott, Radek így folytatta:

— Mikor a belügyi népbiztosságra kerültem, a nyomozást vezető tiszt... ezt mondta nekem: „Maga már nem gyerek. Itt van tizenöt ember, aki maga ellen tanuskodik. Ebből már nem szabadulhat és mint gondolkodó ember, ezt nem is remélheti...”

Két és fél hónapon keresztül kínoztam a nyomozótisztet. Itt felmerült az a kérdés, vajjon kínoztak-e bennünket a kihallgatás folyamán. Meg kell mondanom, hogy nem engem kínoztak, hanem én kínoztam a nyomozótiszteket és arra kényszerítettem őket, hogy egy halom haszontalan munkát végezzenek. Két és fél hónapon keresztül vezettem a nyomozó tiszteket olyan irányba, hogy kihallgatásaim során

és más vádlottak vallomásaival való szembesítésnél felfedjék előttem minden kártyájukat úgy, hogy megtudjam ki vallott, ki nem vallott és minden egyes vádlott milyen vallomást tett...

És egy nap a vezető nyomozó odajött hozzám és azt mondta: „Maga maradt utolsónak. Miért fecserli és húzza az időt? Miért nem mondja el, ami mondanivalója van?” És akkor azt válaszoltam: „Hát igen, holnap elkezdem a vallomásomat.”

Az ítéletet 1937 január 30-án mondták ki. A vádlottakat árulásban találták bűnösnek azért, mert „német és japán fasiszta szervezetek ügynökeiként kémkedést, romboló és zavaró tevékenységet fejtettek ki”, továbbá, mert összeesküdtek, hogy segítséget nyujtsanak „idegen támadó hatalmaknak a Szovjetunió területének meghódításában”.

Pjatakovot, Muralovot, Sesztovot és tíz más árulót a Szovjetunió Legfelsőbb Bíróságának katonai törvényszéke golyóáltali halálra ítélte. Radek, Szokolnyikov és két kisebb ügynök hosszabb börtönbüntetést kapott.

1937 január 28-án Visinszkij fővádli összefoglaló beszédében a következőket jelentette ki:

„Azok, akik Trockij és Pjatakov vezetése alatt érintkezésbe léptek a német és japán titkosszolgálatokkal, olyan eredmények elérésére törekedtek, amelyek nemcsak a mi államunk, de sok más állam érdekeit is súlyosan érintették volna... Nekünk komoly érdekünk az, hogy minden ország kormánya, amely a békét kívánja és a békéért küzd, határozott intézkedéseket foganatosítson és véget vessen minden bűnöző kémkedési, felforgató és terrorista kísérletnek. Mindezt a béke ellenségei, a demokrácia ellenségei, a fasizmus sötét erői szervezik meg. Ezek az erők háborút készítenek elő, felkészülnek arra, hogy szétrombolják a béke épületét, és ezzel az egész haladószellemű emberiség ügyét veszélyeztetik.”

Visinszkij szavai a Szovjetunióon kívül csak kis visszhangra találtak; de néhányan a jelenlévő diplomaták és újságírók közül megjegyezték és emlékezetükbe vették azokat.

A moszkvai amerikai követ, Joseph E. Davies mély benyomásokkal távozott a tárgyalásról. Nap mint nap ott volt és tolmács segítségével gondosan követte annak menetét. Davies követ,

aki azelőtt vállalati ügyvéd volt, kijelentette, hogy Visinszkij szovjet főügyész, akit a szovjetellenes propagandisták „brutális inkvizitornak” igyekeztek beállítani, őt erősen „Homer Cummings-ra emlékeztette.”¹ Nyugodt, szenvedélymentes, logikus, tehetséges és bölcs volt. Az árulók főtárgyalását úgy vezette, hogy én, mint ügyvéd, csak tisztelettel és csodálattal adózhattam neki.”

1937 február 17-én Davies követ bizalmas jelentésben értesítette *Cordell Hull* külügyminisztert, hogy csaknem az összes moszkvai külföldi diplomata egyöntetűen osztja azt a véleményét, hogy az ítélet igazságos volt. Davies követ ezt írta :

„A diplomáciai kar sok, ha nem is minden tagjával beszéltem s talán egy kivétellel valamennyinek az a véleménye, hogy a tárgyalás világosan megállapította a kormány megdöntésére irányuló politikai összeesküvés tényét.”

De ezeket a tényeket nem hozták nyilvánosságra. Hatalmas erők szövetkeztek arra, hogy a szovjetuniói ötödik hadoszlopról az igazság rejtve maradjon. 1937 március 11-én Davies követ a következőket jegyezte fel moszkvai naplójába :

„Egy másik diplomata... követ tegnap végtelenül tanulságos kijelentést tett előttem. A tárgyalásról vitatkoztunk és ő megjegyezte, hogy a vádlottak kétségtelenül bűnösök voltak ; hogy valamennyien, akik a tárgyalást végighallgattuk, ebben lényegileg meg is egyeztünk ; hogy a kívülág, a sajtóközlemények nyomán ennek ellenére azt látszik hinni, hogy az egész tárgyalás meg volt rendezve (külszín, ahogy ő nevezte) ; s hogy bár ő tudja, ez nincs így, valószínűleg jobb, ha a kívülág mégis ezt gondolja.”²

3. A májusi támadás

Az összeesküvés még távolról sem volt teljesen felgöngyölve. Pjatakovhoz hasonlóan, Radek is fontos közlésekkel maradt adós a szovjet hatóságoknak, annak ellenére, hogy vallomásuk teljesen látszott. De a tárgyalás második napján Radek nyelve veszélyesen megbotlott. A könnyed nyelv nem engedelmeskedett gazdájának. Miközben ki akarta védeni Visinszkij egyik kereszt-kérdését, megemlítette Tuhacsevszkij nevét. — Vitalij Putna — mondta Radek — látogatott meg és Tuhacsevszkij néhány kérését

tolmácsolta. — Gyorsan tovább beszélt és Tuhacsevszkij nevét nem említette többé.

Másnap Visinszkij hangosan felolvasta Radek előző napi valóságát.

— Szeretném tudni, milyen kapcsolatban említette meg Tuhacsevszkij nevét? — kérdezte Radektől.

Rövid szünet következett. Majd Radek símán, habozás nélkül válaszolt. Tuhacsevszkij — magyarázta — valami hivatalos anyagot kért, ami Radeknek az *Izvesztija* szerkesztőségében rendelkezésére állott. A hadparancsnok Putnát küldte el érte. Ez volt minden. — Természetesen — tette hozzá Radek — Tuhacsevszkijnek sejtelve sem volt szerepéről... Ismerem Tuhacsevszkij magatartását a párttal és a kormánnyal szemben. Teljesen megbízható ember!

Több szó nem esett Tuhacsevszkijről a tárgyaláson. De a még szabadlábban levő összeesküvők meg voltak győződve arról, hogy a végső támadás további halogatása öngyilkossággal lenne egyenlő.

Kresztyinszkij, Rosenholz, Tuhacsevszkij és Gamarnyik sietve több titkos megbeszélést tartottak. Tuhacsevszkij, speciális „megbízással” tiszteket kezdett besorozni a *katonai csoportba*. Ezek mindegyikének különleges feladatokat kellett volna végrehajtani a támadás pillanatában.

1937 március végén a katonai támadás előkészületei a befejezéshez közeledtek. Egyik megbeszélésen, amelyet Kresztyinszkij Rosenholz moszkvai lakásán folytattak, Tuhacsevszkij bejelentette, hogy a *katonai csoport* hat héten belül befejezi az előkészületeket. Május első felében, de mindenesetre május 15 előtt cselekvéshez láthatnak. A hatalom meghódításának módjával kapcsolatban „több változat” merült fel és ezeket most vitatják meg a *katonai csoportban* — mondotta.

Az egyik terv, amelyben Tuhacsevszkij a „legjobban bízott” — amint azt Rosenholz később elmondotta — az volt, hogy „egy katonából álló csoport és követői, akiket valamilyen ürüggyel a lakására egybehívna, utat törnének maguknak a Kremlbe, elfoglalnák a Kreml telefonközpontját és megölnék a párt és a kormány vezetőit”. Ezzel egyidejűleg, a tervnek megfelelően, Gamarnyik és katonai egységei „elfoglalnák a belügyi népbiztosság épületét”.

Más „változatok” is megvitatásra kerültek; de Kresztyinszkij és Rosenholz is megegyeztek abban, hogy ez a terv a legmerészebb és éppen ezért ennek van a legnagyobb esélye a sikerre...

A Rosenholz lakásán tartott megbeszélés derűlátó hangulatban ért véget. A rajtaütés terve, amint azt Tuhacsevszkij felvázolta, a biztos siker ígéretével kecsegtetett. Pjatakov és a többiek elvesztése ellenére, úgy látszott, hogy az a nap, amelyre az összeküvők már olyan régen vártak és olyan régen készültek, felvirradóban van.

A támadás előtti utolsó percek lázas előkészületeiben gyorsan múlik az idő. Észre se vették, hogy április is elmúlt.

Kresztyinszkij hosszú listákat készített „azokról a moszkvai politikusokról, akiket a puccs kitörésének pillanatában le kell tartóztatni és helyükről el kell mozdítani, valamint azokról, akiket ezeknek a megürült helyére kell majd állítani”. Gamarnyik parancsnoksága alatt álló fegyveres gárdistákat jelöltek ki Molotov és Vorosilov meggyilkolására. Rosenholz, külkereskedelmi népbiztosi minőségében arról beszélt, hogy a puccs előestéjén találkozót kér Sztálintól és kremli főhadiszállásán gyilkolja majd meg a Szovjetunió vezetőjét...

Elérkezett 1937 májusának második hete...

És ekkor a szovjet kormány villámgyorsan és mindent elszöprően lecsapott rájuk. Május 11-én Tuhacsevszkij tábornagyot elmozdították helyettes hadügyi népbiztosi tisztségéből és a Volga-vidékre küldték egy kisebb parancsnokságba. Gamarnyik tábornokot is leváltották a hadügyi népbiztosságon. Jakir és Uborevics tábornokokat, akik az összeesküvésben Tuhacsevszkijjal és Gamarnyikkal társultak, szintén elmozdították. Két másik tábornokot, Korkot és Feldmant, a náci Németországgal fenntartott titkos kapcsolatok miatt, letartóztatták és vád alá helyezték.

— Kezdem készülődni a letartóztatásomra — mondta később Kresztyinszkij. — Átbeszéltem az ügyeket Rosenholz-cal. Rosenholz nem hitte, hogy bajba kerül és azon igyekezett, hogy Trockijjal fenntartsa az összeköttetést... Néhány nappal később engem letartóztattak.

Hivatalos jelentést adtak ki arról, hogy Buharin, Rükov és Tomszkij, akik eddig szoros felügyelet és vizsgálat alatt álltak, most árulás büntettségével vád alá kerültek. Buharint és Rükovot őrizetbe vették. Tomszkij, hogy letartóztatását elkerülje, öngyilkos lett. Május 31-én Gamarnyik tábornok követte Tomszkij példáját és agyonlőtte magát. Jelentették, hogy Tuhacsevszkijt és számos más magasrangú tisztet az NKVD letartóztatta. Rövid idővel később Rosenholzra is sor került. Az ötödik hadoszlop gyanus elemeinek letartóztatása országos méretekben folyt tovább. Június 11-én reggel 11 órakor M. N. Tuhacsevszkij tábornagy és

a Vörös Hadsereg hét más tábornoka állt a Szovjet Legfelsőbb Bíróság rendkívüli haditörvényszéke elé. A vallomások bizalmas természetű katonai jellege miatt a tárgyalás zárt ajtók mögött folyt.

A vádlottakat a Szovjetunió elleni, ellenséges hatalmakkal való szövetkezés miatt helyezték vád alá. A tárgyalóteremben, Tuha-csevszkijjal együtt — Vorosilov tábornagy, Bugyonnüj és a Vörös Hadsereg más vezetői előtt — ez a hét tábornok állott.

V. I. Putna tábornok, volt londoni, tokiói és berlini katonai attasé ;

I. E. Jákir tábornok, a leningrádi helyőrség volt parancsnoka ;

I. P. Uborevics tábornok, a belorüsszai Vörös Hadsereg volt parancsnoka ;

R. P. Eideman tábornok, az Oszoaviahim (önkéntes katonai védelmi szervezet) volt vezetője ;

A. I. Kork tábornok, a Frunze Katonai Akadémia volt parancsnoka ;

B. M. Feldman tábornok, a vezérkar személyzeti osztályának volt főnöke ;

V. M. Primakov tábornok, a harkovi helyőrség volt parancsnoka.

A hivatalos jelentés a következőket közölte :

„A nyomozás megállapította mind a vádlottak, mind pedig Jan Gamarnyk tábornok államellenes szövetkezésén alapuló kapcsolatát az egyik olyan idegen ország vezető katonai köreivel, amely a Szovjetunióval szemben barátságtalan politikát folytat.

A vádlottak az említett állam katonai titkosszolgálatának dolgoztak.

A vádlottak rendszeresen kiszolgáltattak titkos adatokat az említett állam katonai köreinek a Vörös Hadsereg helyzetéről. Romboló tevékenységet folytattak a Vörös Hadsereg gyengítése érdekében, hogy a Szovjetunió megtámadásának idejére előkészítsék a Vörös Hadsereg vereségét.”

Június 12-én a Szovjet Legfelsőbb Bíróság haditörvényszéke kihirdette az ítéletet. A vádlottakat bűnösöknek találták az ellenük felhozott vádakban és mint árulókat golyóáltali halálra ítélték őket. Az ítéletet a Vörös Hadsereg egyik osztagának kellett végrehajtania. Huszonnégy órán belül valamennyit sortűz elé

állították. A világ többi részében ismét vad szovjetellenes propagandahírek terjedtek el. Azt mondták, hogy az egész Vörös Hadsereg fellázadt a szovjet kormány ellen, hogy Vorosilov egy Sztálin-ellenes hadsereg élén „Moszkva ellen indult”; hogy mostantól kezdve a Vörös Hadsereg, mivel „legjobb tábornokait” elvesztette, „többé nem komoly tényező a nemzetközi helyzetben”.

A szovjetunióbeli események sok becsületes megfigyelőt is mélyen megzavartak. Az ötödik hadoszlop jellege és eszközei általában még ismeretlenek voltak. 1937 július 4-én Joseph E. Davies, a moszkvai amerikai követ megbeszélést folytatott a szovjet külügyminiszterrel, Maxim Litvinovval. Nyíltan megmondta Litvinovnak, hogy a tábornokok kivégzése és a Trockista perek az Egyesült Államokban és Európában rossz visszhangot keltettek.

— Véleményem szerint — mondta az amerikai követ a szovjet külügyminiszternek — mindez megrendítette Franciaország és Anglia bizalmát a Szovjetunió erejében Hitlerrel szemben.

Litvinov szintén szókimondó volt. Közölte Davies követtel, hogy a szovjet kormánynak e tárgyalások és kivégzések árán biztosítania kellett magát minden árulóval szemben, aki háború esetén Berlinnel és Tokióval együttműködne.

— Eljön a nap — mondta Litvinov — amikor a világ meg fogja érteni, mit tettünk azért, hogy megvédjük országunkat a fenyegető árulás ellen... Az egész világnak teszünk szolgálatot, mikor Hitler és a náci világuralom fenyegető veszélyével szemben megvédjük magunkat és ezzel a Szovjetuniót mint a náci veszedelem útját álló erős védőbástyát megőrizzük.

Davies követ, miután személyesen alaposan kitanulmányozta a Szovjetunió belpolitikai helyzetét, 1937 július 28-án elküldötte Cordell Hull külügyminiszternek a „457-es számú szigorúan bizalmas jelentését”. A követ átvizsgálta a minapi eseményeket és visszautasította azokat a vad híreszteléseket, melyek tömegelégedetlenségről és a szovjet kormány küszöbönálló összeomlásáról szóltak. „Semmi nem mutat arra (mint azt az újságok hírei jelentették), hogy kozákok táboroznának a Kreml mellett, vagy hogy a Vörös-téren masíroznának” — írta. Davies követ a Tuha-csevszkij-ügy tanulságait a következőkben foglalta össze:

„A kormány és a mostani rendszer helyzete jelenleg és valószínűleg az elkövetkező időre is megingathatatatlannak látszik. A «korzikai» veszedelmet pillanatnyilag teljesen elhárították.”

4. Végző

Az utolsó a három híres moszkvai per közül 1938 március 2-án kezdődött el a Szakszervezetek Házában, a Szovjetunió Legfelsőbb Biróságának katonai törvényszéke előtt. A tárgyalások, amelyek reggeli, délutáni, esti üléseken és abban az esetben, ha hadititkok kerültek szóba, zártkörű tárgyaláson folytak, hét napig tartottak.

Huszonegy vádlott volt. Köztük az OGPU volt vezetője, Jagoda és titkára Pável Bulanov. Nyikoláj Buharin és Alexej Rükov jobboldali vezetők, Nyikoláj Kresztyinszkij és Arkagyij Rosenholz trockista vezetők és német ügynökök, Mihajl Csernov és Grigorij Grinko jobboldali vezetők és német ügynökök, Vaszilij Sarangovics lengyel ügynök és tizenegy más összeesküvő, a Blokk tagjai, szabotálók, terroristák és idegen ügynökök, köztük a trockista összekötő Szergej Besszonov és dr. Levin, Pletnyev és Kazakov, a gyilkos orvosok.

Walter Duranty amerikai újságíró, aki résztvett a tárgyaláson, „*A Kreml és a nép*” című könyvében ezt írta:

„Ez valóban «a minden más pernek elejétvevő per» volt, mert ekkorra a problémák már teljesen világossá váltak; a vád kezében volt már minden fonál és mind odahaza, mind külföldön megtanulta felismerni az ellenségeit. A korábbi kételyek és habozások eloszlottak, mert egyik ügy a másik után és azt hiszem különösen a «tábornokok» ügye, fokozatosan megvilágította és teljessé tette azt a képet, amely Kirov meggyilkolásának idején még oly ködös és hiányos volt...”

A szovjet kormány a legrészletesebb pontossággal készítette elő az ügyet. A hónapokon keresztül gyűjtött előzetes vizsgálati anyag; a tények és az előző tárgyaláson hallott vallomások összeillesztett tára, a tanúk és a vádlottak szembesítésének eredményei és a letartóztatott összeesküvők alapos, keresztkérdésekkel lefolytatott kinalgatásainak anyaga, mind hozzájárultak a vádirat megszerkesztéséhez. A szovjet kormány a következő vádakat hozta fel:

1. A jelen ügyben vádoltak 1932—1933-ban a Szovjetunióval szemben ellenséges magatartást tanúsító idegen államok titkos szolgálatának utasítására, „Jobboldaliak és Trockisták Blokkja” néven összeesküvő csoportot alakítottak azzal a

céllal, hogy idegen államok számára kémkedjenek, romboló, felforgató és terrorista cselekményeket hajtsanak végre, aláássák a Szovjetunió katonai hatalmát; kiprovokálják az ellenséges államok katonai támadását a Szovjetunió ellen és a Szovjetunió vereségéért és feldarabolásáért dolgozzanak...

2. A „Jobboldaliak és Trockisták Blokkja” érintkezésbe lépett bizonyos idegen államokkal, hogy azoktól fegyveres segítséget kapjon bűnös tervei végrehajtására.

3. A „Jobboldaliak és Trockisták Blokkja” ezen államok javára rendszeres kémkedést folytatott és az idegen titkoszolgálatokat igen fontos államtitkokat tartalmazó információkkal látta el.

4. A „Jobboldaliak és Trockisták Blokkja” rendszeresen romboló és felforgató tevékenységet végzett a szocialista építés különböző ágazataiban (ipar, földművelés, vasutak, pénzügyek, városfejlesztés stb.).

5. A „Jobboldaliak és Trockisták Blokkja” számos terrorista cselekményt szervezett a Szovjetunió Kommunista Pártjának vezetői és a szovjet kormány tagjai ellen és terrorista cselekedetet hajtott végre S. N. Kirov, V. R. Menzinszkij, V. V. Kujbisev és A. M. Gorkij ellen.

A jobboldaliak és trockisták blokkja perének tárgyalásán került a történelem folyamán először teljes részletességgel a nyilvánosság elé a tengelyhatalmak ötödik hadoszlopának működése. Teljes meztelenségében mutatkozott meg a tengelyhatalmak titkos hódítási módszereinek minden csínja-bínja: a propaganda, a kémkedés, a terror, a felsőbb helyről jövő árulás, a Quislingek machinációi, a belülről lesújtó titkos hadseregek taktikája — az ötödik hadoszlop stratégiájának teljes története, mindaz, amivel a nácik ekkor már javában aláaknázták Spanyolországot, Ausztriát, Csehszlovákiát, Norvégiát, Belgiumot, Franciaországot, valamint Európa és Amerika más államait. — A Buharinok és Rükovok, Jagodák és Bulanovok, Kresztyinszkijek és Rosenholzok... — mondotta Visinszkij szovjet főügyész 1938 március 11-én tartott összefoglaló beszédében — teljesen azonosak azzal, amit ötödik hadoszlopnak neveznek.

Joseph E. Davies követ, aki az ügy lefolyását személyesen figyelemmel kísérte, a pert mind jogi, mind emberi és politikai értelemben „szörnyű” drámának találta. Március 8-án ezt írta a lányának:

„Az emberi természet minden alapvető gyengesége és bűne — a legrosszabb értelmezésű személyi nagyravágás — tárult elénk ezen a tárgyaláson. Egy olyan összeesküvésnek a körvonalai bontakoztak ki, amely nagyon közel volt ahhoz, hogy sikerrel járjon ennek a kormánynak megdöntésében.”

Néhányan a vádlottak közül, hogy az életüket mentsék, megpróbáltak kibújni bűneik teljes felelőssége alól, másokra hárították át a vádat és az őszinte, félrevezetett politikusok szerepében tetszelegtek. Mások látható megindultság és annak reménye nélkül, hogy a halálos ítélettől megmenekülhetnek, elmesélték a „politikai” gyilkosságok szörnyű részleteit, valamint azokat a kémkedési és szabotázsstevékenységeket, amelyeket a német és japán katonai titkosszolgálat irányításával hajtottak végre.

Buharin, aki az összeesküvés „ideológusá”-nak vallotta magát, a bíróság előtti utolsó felszólalásában élénk színekkel festett lélektani képet arról a belső feszültségről és kételyekről, amelyek ezeket az egykori radikálisokat — akik Trockijjal együtt árulókká lettek és a náci Németországgal és Japánnal esküdtek össze a Szovjetunió ellen — letartóztatásuk után kínozni kezdte. Buharin ezt mondotta :

— Már a per során elmondott fővallomásomban is kifejtettem, hogy nemcsak a harc csupasz logikája volt az, amely bennünket, ellenforradalmi összeesküvőket, abba a bűzhödtt földalatti életbe sodort alá, amely a tárgyaláson teljes mivoltában napfényre került. A harc e csupasz logikája az eszmék, a lélek, saját magunk és az emberek elfajulásával járt együtt. Az ilyen elfajulásoknak jólismert történelmi példái vannak. Csak Briand-t vagy Mussolinit és másokat kell megemlítenünk. És mi magunk is ráléptünk erre az útra... Most magamról fogok beszélni és megbánásom okairól. Természetesen el kell ismernem, hogy a vád tagadhatatlansága ebben nagyon fontos szerepet játszik. Három hónapon keresztül nem voltam hajlandó semmit sem mondani. És ezután elkezdtem vallani. Miért? Mert a börtönben egész multamat újra értékeltem. Mert mihelyt felteszed a kérdést: „Ha meg kell halnod, voltaképpen miért halsz meg?” — szinte elképesztő erővel egy végtelenül fekete úr tárul fel előtted. Nincs semmi, amiért meghalhatnál, ha megbánás nélkül kellene meghalnod... És ha megkérdőzed magadtól :

„Helyes, tegyük fel, hogy nem halsz meg — tegyük fel, hogy valamilyen csoda folytán életben maradsz, akkor ismét csak azt kérdezed: miért fogsz élni? Embertelen helyzetben, teljesen elszigetelten mindenkitől és mindattól, ami az élet lényegét jelenti...” És akkor azon nyomban ismét ugyanaz a válasz döbben eléd. És ilyen pillanatokban, bíró polgártársak, minden, ami személyi, minden egyéni beidegződés, minden bosszú, gőg és számos más dolog, eltűnik, szertefoszlik...

...Talán életemben utoljára beszélek most... Előre feltételezhetem, hogy Trockij és más bűntársaim éppúgy, mint a Második Internacionále... erőfeszítéseket tesznek majd, hogy megvédjenek bennünket és különösképpen engem. Én visszautasítottam ezt a védelmet... Várom az ítéletet...

Az ítéletet 1938 március 13-ának reggelén hirdették ki. Az összes vádlottakat bűnösnek találták. Hármat közülük — Pletnyevet, Besszonovot és Rakovszkijt — börtönbüntetésre ítélték; a többi golyóáltali halálra.

Három évvel később, 1941 nyarán, miután a Szovjetuniót Németország megtámadta, Joseph E. Davies a volt moszkvai amerikai követ ezt írta:

— Oroszországban nem volt úgynevezett „belső támadás”, amely a német hadvezetőséggel együttműködött volna. Amikor Hitler 1939-ben bevonult Prágába, Henlein csehszlovákiai szervezeteitől tevékeny katonai segítséget kapott. Ugyanez történt Norvégia megtámadása esetében is. Az orosz topográfia nem mutat se szudéta Henleineket, se szlovák Tisókat, se belga Degrelle-ket, se norvég Quislingeket... Az eseményeket már megvilágították azokon az 1937-es és 1938-as úgynevezett árulási vagy tisztogatási perekben, amelyeket végighallgattam. Ismételten átgondolva ezeket az ügyeket és mindazt, amit én akkoriban írtam... úgy találom, hogy lényegében a német ötödik hadoszlop tevékenységének minden kis szervezete napvilágra került és teljes valóságában megmutatkozott ezeken a tárgyalásokon, az orosz Quislingek önvádoló vallomásaiban és tanuskodásaiban, pontosan úgy, ahogy ma ismerjük... Mindezek a perek, tisztogatások és az egész felgyöngyölítési folyamat, amely akkoriban olyan erőszakosnak tűnt és az egész világot megbotránkoztatta, most teljesen tisztán,

világosan annak az erőteljes és határozott erőfeszítésnek a részeként mutatkozik, amelyet Sztálin kormánya nemcsak a belső ellenforradalom, de a külső támadás ellen is végrehajtott. Gondosan és alaposan dolgoztak, hogy felgöngyöljék és kisöpörjék az országban lévő áruló elemeket. Minden kétely szétfoszlott, az események menete a szovjet kormány eljárását napnál is világosabban igazolta.

1941-ben nem volt ötödik hadoszlop Oroszországban — megsemmisítették. A tisztogatás az országot megszabadította az árulóktól.

A tengelyhatalmak ötödik hadoszlopát a Szovjetunióban széjjelzúzták.

J E G Y Z E T E K

1. Homer Cummings ismert amerikai jogász, aki számos reformot léptetett életbe az amerikai igazságszolgáltatásban. 1933-ban Roosevelttől új kormányának igazságügyminisztere lett. 1939-ben lemondott. Egyike a legnagyobb jogi szaktekintélyeknek az Egyesült Államokban. — (*Ford.*)

2. Trockij európai és amerikai hívei a nyilatkozatok, cikkek, pamfletek, röpiratok végtelen áradatát zúdították a világra. Mindezekben a moszkvai pereket, mint „Sztálin-Trockij elleni bosszúját” és „Sztálin orientális bosszúvágának termékét” írták le. Sok előkelő sajtóforum nyitva állt a trockisták és szövetségeseik előtt. Az Egyesült Államokban nyilatkozataik és cikkeik jelentek meg a *Foreign Affairs Quarterly*-ben, (a külügyminisztériumhoz közelálló lap. — *Ford.*), a *Readers Digest*-ben, a *Saturday Evening Post*-ban, (a két legelterjedtebb amerikai magazin. — *Ford.*), az *American Mercury News*-ban, a *New York Times*-ban és más jólismert és széles körökben elterjedt napilapban és folyóiratban.

Trockij néhány barátjának, hívének és csodálójának a perekre vonatkozó magyarázatait különösen előkelő módon tálták fel az amerikai rádióban és sajtóban. Ezek között voltak: *Max Eastman*, Trockij volt amerikai képviselője és hivatalos fordítója; *Alexander Barmine*, a szovjetrenegát, aki valamikor a szovjet külügyi népbiztosságon dolgozott; *Albert Goldman*, Trockij ügyvédje, akit 1941-ben egy federális bíróság az Egyesült Államok hadserege ellen irányuló lázító összeesküvésben való részvétel miatt elítélt; *Kriwickij* „tábornok”, egy orosz kalandor, Dies egyik tanúja, aki az OGPU volt fontos személyiségének adta ki magát és később öngyilkosságot követett el a búcsúlevelében azzal magyarázta tettét, hogy azzal „nagy bűneit” kívánta levezekelni; *Isaac Don Levine*, veterán szovjetellenes propagandista, a Hearst-sajtó állandó cikkírója; és *William Henry Chamberlain* ugyancsak Hearst cikkíró, akinek a perekről szóló véleménye „Az orosz vértisztogatás” címmel jelent meg a „Jelenkori Japán” című tokiói propaganda orgánumban.

James Burnham, a hírhedt amerikai trockista, aki később a széles körökben propagált „Irányított forradalom” című könyvet írta, úgy állította be a moszkvai pereket, mint Sztálin körmonfont kísérletét arra, hogy Franciaországot, Nagybritanniát és az Egyesült Államokat a tengely elleni „szent háború”-ba bevonja és hogy előidézze a nemzetközi üldözését „mindazoknak, akik a forradalmi defetizmus alapján állnak (azaz a trockistáknak)”.

GYILKOSSÁG MEXIKÓBAN

Mindhárom moszkvai tárgyalás fővádlottja egy olyan ember volt, aki nyolcezer kilométer távolságban tartózkodott.

1936 decemberében, a Zinovjev-Kamenyev-per, valamint Pjatakov, Radek és a Trockista központ vezető tagjainak letartóztatását követően Trockij Norvégia elhagyására kényszerült. Átszelte az Atlanti-óceánt és 1937 január 13-án Mexikóba érkezett. Coyoacan, Mexiko City külvárosának egy villájában ültette fel a főhadiszállását. Coyoacanból a következő hónapok alatt Trockij tehetetlenül nézte végig, mint hullik darabokra és zúzódik szét a szovjet kormány kalapácsütései alatt a szövevényes és hatalmas orosz ötödik hadoszlop...

1937 január 26-án Trockij aláírásával ellátott nyilatkozatot adott az Egyesült Államok Hearst-sajtójának Pjatakov és Radek peréről. „A párton belül Sztálin magát minden bírálat és maga az állam fölé helyezte” írta Trockij a tárgyaláson elhangzott vallomásokkal kapcsolatban. „Lehetetlen eltávolítani őt, ha csak nem gyilkossággal.”

New Yorkban megalakították a Trockij Védelmére Alakult Amerikai Bizottságot, amelyet Trockij egyesültállamokbeli követői szerveztek meg, de melynek személy szerint szovjetellenes „szocialisták”, újságírók és tanárok voltak a vezetői. A bizottság kezdetben számos hírneves liberális gondolkodású egyént is tagjának vallhatott. Ezek egyike *Mauritz Hallgren* író és a *Baltimore Sun* társszerkesztője azonnal kilépett a bizottságból, mihelyt világos lett számára, hogy egy szovjetellenes propagandaügynökség felállításáról van szó. 1937 január 27-én Hallgren nyilatkozatot tett közzé a bizottsággal kapcsolatban, melynek egyik része így hangzott:

„En... meg vagyok győződve arról — ahogy az adott körülmények között meg kellett győződnöm róla — hogy a Leon Trockij Védelmére Alakult Amerikai Bizottság, talán akarata ellenére, szovjetunióellenes politikai intervencióra irányuló trockista eszközzé vált... Ezért kérem, hogy nevet a bizottság tagjai közül törölni sziveskedjenek.”

A Trockij Védelmére Alakult Bizottság élénk propaganda-hadjáratba kezdett, mely Trockijt, mint az „orosz forradalom mártírhősét” és a moszkvai pereket, mint „Sztálin cselszövését” állította be. A bizottság első cselekedetei közé tartozott, hogy egy „előzetes vizsgálóbizottságot” állított fel, hogy az 1936 augusztusában és 1937 januárjában a moszkvai perek folyamán Trockij ellen emelt vádakát megvizsgálja. A bizottság tagjai a következők voltak: *John Dewey*, az idős filozófus és pedagógus, *Carleton Beals*, az író, *Otto Rühle*, a német birodalmi gyűlés volt szocialista képviselője, *Benjamin Stolberg*, a volt amerikai radikális és szovjetellenes újságíró, *Suzanne La Follette*, a buzgó Trockij-párti újságíró.

A vizsgálóbizottság április 10-én nagy reklámmal és propagandával kezdte meg üléseit Coyoacanban, Mexikóban. Az egyedüli tanuk Trockij és egyik titkára, *Jan Franken* voltak. Az utóbbi 1930-ban lépett be Prinkipóban Trockij személyes testőrségébe. Trockij jogi tanácsadójaként amerikai ügyvédje, *Albert Goldman* szerepelt.¹

A kihallgatások hét napig tartottak. Trockij „vallomástétele”, melyet az amerikai és európai sajtó széles körben hozott nyilvánosságra, főképpen heves Sztálin- és szovjetkormányellenes vádaskodásokból állott, valamint abból, hogy különleges módon dicsérte és kiemelte saját szerepét az orosz forradalomban. A moszkvai perekben Trockij ellen felhozott részletes bizonyítékok nagy többségéről a vizsgálóbizottság egyáltalán nem vett tudomást. Április 17-én Carleton Beals lemondott bizottsági tagságáról. Beals nyilvános nyilatkozatot adott ki, amely a többi között így hangzott:

„... A bizottság tagjainak a kihallgatások folyamán Trockij iránt megnyilvánuló csendes imádata minden becsületes szellemű vizsgálatot lehetetlenné tett... Már a legelső napon közölték velem, hogy kérdéseim nem tartoznak a tárgyhoz. A végső keresztkérdéseket olyan formában tették fel, hogy az igazság felkutatását már eleve megghiúsították. Nekem azt a feladatot adták, hogy Trockijt az irattára

felől faggassam ki... Az egész vizsgálat abból állt, hogy lehetővé tették Trockijnak, hogy ékesszólóan propagandisztikus vádakat dörögjön, valamint vadul denunciáljon. Csak nagyon kevés erőfeszítés történt olyan irányban, hogy őt állításainak bebizonyítására bírják...

A bizottság, ha éppen úgy kívánja, a közvélemény elé léphet ezzel a rossz játékkal, de én nem adom oda a nevemet a már elhangzottakhoz hasonló további gyerekségekhez."

A Trockij Védelmére Alakult Amerikai Bizottság védnökségével propagandahadjárat indult, hogy Trockijt az Egyesült Államokba hozassák. Trockij könyveit, cikkeit és nyilatkozatait széles körben terjesztették az Egyesült Államok területén, míg a moszkvai perekről szóló igazság zár alatt hűsölt a State Department irattárában vagy a moszkvai amerikai tudósítók emlékezetében, akik — amint Walter Duranty írta később — mélyen hittek abban, hogy „az amerikai olvasók borzadnak bármi olyat hallani Oroszországról, ami nem rossz”.²

Mexikóban éppúgy, mint Törökországban, Franciaországban, Norvégiában és mindenütt, ahol élt, Trockij gyorsan magaköré gyűjtött tanítványokat, kalandorokat és fegyveres testőröket. Most ismét az intrika fantasztikus légköre vette körül.

A coyoacani villa, ahol Trockij mexikói főhadiszállását felütötte, valóságos erődítmény volt. Hat méter magas fal kerítette körül és a négy sarkán levő tornyokban éjjel-nappal könnyűgépfegyveres őrök álltak. Ezenkívül a mexikói rendőrség még egy speciális osztagot rendelt ki a villánkívüli szolgálatra és Trockij felfegyverzett testőrei szüntelen őrzőjáratban köröztek a főhadiszállás körül. Minden látogatónak igazolnia kellett kilétét és olyan alapos vizsgálatnak volt alávetve, mint bármely országhatár átlépésekor. A belépési engedélyeket aláírással és ellenőrző aláírással látták el. Mikor a látogató végre átjutott a kapun, megmotozták, hogy nem rejteget-e fegyvert s csak azután léphetett be magába a villába.

Odabenn a lázas tevékenység légkörében éltek. Jelentős tisztviselőhad vette fel a vezető utasításait és hajtotta végre a rendelkezéseket. Külön titkárok készítették elő a szovjetellenes propagandát. Trockij proklamációit, cikkeit, könyveit és az orosz-, német-, francia- és angolnyelvű titkos üzeneteket. Mint Prinkipóban, Párizsban és Oslóban Trockij „titkárai” közül sokan revolvert hordtak a derékvükön és a szovjetellenes összeesküvőt mindenütt az intrika és fantasztikus titokzatosság légköre vette körül.

A világ minden részéből rengeteg levél érkezett a mexikói főhadiszállásra. Gyakran előfordult, hogy a posta vegyi eljárást igényelt, mivel az üzeneteket gyakorta láthatatlan tintával írták az ártatlan szöveg közé. Állandó távirati és kábelösszeköttetésben voltak Európával, Ázsiával és az Egyesült Államokkal. Újságírók, hírességek, politikusok és titokzatos inkognitó látogatók végeláthatatlan sora jött kihallgatást kérni vagy megbeszéléseket folytatni a szovjetellenes mozgalom vezető „forradalmárával”. Gyakran érkeztek idegen trockista küldöttségek — francia, amerikai, indiai és kínai trockisták, valamint a spanyol POUM ügynökei.

Trockij egy uralkodó despota magatartásával fogadta látogatóit. *Betty Kirk* amerikai újságíró, aki Mexikóban beszélgetést folytatott Trockijjal és fényképet készített róla a *Life* magazin számára, így írta le színészkedő és diktatórikus magatartását:

„Trockij órájára nézett és parancsolóan kijelentette, hogy pontosan nyolc percet engedélyezhet nekünk. Amidőn orosz titkárnőjét felszólította, hogy üljön le a felvételhez, amely őt diktálás közben fogja ábrázolni, hangosan ráförmezt lassúsága miatt. Bernard Wolfe-nak, északamerikai titkárnak is megparancsolta, hogy üljön le a felvételhez és míg Wolfe átment a szobán, Trockij az asztal sarkát ütögette ceruzájával és ezt kiáltotta: Gyorsan, ne fecséreljük az időt!”

Az erődítménnyé kiépített coyoacani villából vezette Trockij az egész világot behálózó szovjetellenes szervezetét, a Negyedik Internacionálét. A Negyedik Internacionálét szerte Európában, Ázsiában, Észak- és Dél-Amerikában bensőséges szálak fűzték a tengelyhatalmak ötödik hadoszlopának tevékenységéhez:

Csehszlovákiában: a trockisták együttműködtek Konrad Henlein és a *Sudeten-Deutsche Partei* (Szudétanémet Párt) náciügynökeivel. Szergej Besszonov, aki mint a berlini szovjet követség tanácsosa, Trockij összekötője volt, 1938-ban, a moszkvai tárgyaláson tett vallomásaiban beismerte, hogy 1935 nyarán Prágában felvette a kapcsolatokat Konrad Henleinnel. Besszonov kijelentette, hogy ő maga volt az összekötő Henlein csoportja és Trockij között.

Franciaországban: Jacques Doriot, náci ügynök és a fasiszta Néppárt megalapítója, a renegát kommunista szintén

trockista volt. Doriot mint más náci ügynökök és francia fasiszták szorosban együttműködött a trockista Negyedik Internacionále francia csoportjával.

Spanyolországban: a trockisták csak úgy áramlottak a POUM, az ötödik hadoszlophoz tartozó szervezet sorai közé, amely Franco fasiszta felkelését segítette. A POUM vezetője, Andreas Nin Trockij régi barátja és szövetségese volt. *Kínában:* a trockisták a japán titkosszolgálat közvetlen felügyelete mellett dolgoztak. Munkájukat a japán titkosszolgálat vezető tisztjei nagyra értékelték. A japán kémiszolgálat pekingi vezetője 1937-ben kijelentette: „Támogatnunk kell a trockisták csoportját és elő kell mozdítanunk a sikerüket, hogy tevékenységük Kína különböző részein a birodalom szempontjából hasznosaknak és előnyöseknek bizonyulhassanak, mert ezek a kínaiak országuk egységére romboló hatással vannak. Figyelemreméltó eszközökkel és ügyességgel dolgoznak.”

Japánban: a trockistákat a „titkosszolgálat agytrösztjének” nevezték. Ők képezték ki speciális iskolákban a japán titkos ügynököket arra, hogy miképpen kell befurakodniok a szovjet-orosz kommunista pártba és miképpen kell küzdeniök Kínában és Japánban az antifasiszta tevékenységek ellen. *Svédországban:* Nils Hyg, a trockisták egyik legfőbb embere anyagi támogatást kapott Ivor Kreugertől, a nácibarát pénzembertől és szélhámostól. Az a tény, hogy Kreuger a trockista mozgalmat anyagilag támogatta, Kreuger öngyilkossága után került nyilvánosságra, mikor a vizsgálóbírák mindenféle rendű és rangú politikai kalandorok által aláírt nyugtákat találtak iratai között. A többi között Adolf Hitler nyugtájára is rábukkantak.

Szerte a világon a trockisták olyan eszközökké váltak, melyeknek segítségével a tengelyhatalmak titkosszolgálatai, a saját céljaik érdekében, a liberális, radikális és munkáspárti mozgalmakba próbáltak beférkőzni.³

Az orosz ötödik hadoszlopnak a jobboldaliak és trockisták blokkja moszkvai tárgyalásán szenvedett végső veresége Trockij számára nagy csapást jelentett. Ettől kezdve írásaiban az elkeseredettség és a hisztéria jelei mutatkoztak. Szovjetellenes propagandája egyre féktelenebbé, ellentmondóbbá és valószínűtlenebbé vált. Szüntelenül saját „történelmi igazáról” beszélt. Sztálin elleni támadásai minden logikai alapot nélkülöztek. Sztálinnal szemben érzett

izzó, emésztő személyes gyűlölete egyre inkább életének fő mozgató erejévé vált.

1939-ben Trockij érintkezésben állott azzal a kongresszusi bizottsággal, melyet *Martin Dies* texasi képviselő vezetett. Ez a bizottság, melynek célja Amerika-ellenes tevékenység felderítése volt, a szovjetellenes propaganda központjává vált. Trockijt megkörményékezték a Dies-bizottság ügynökei és felkérték, hogy mint „szakértő tanú” tegyen vallomást a moszkvai veszedelemről. Trockijt a *New York Times* 1939 december 8-i száma is idézi, amennyiben kijelentette: politikai kötelességének érzi, hogy a Dies-bizottság részére vallomást tegyen. Ismét felmerült az a terv, hogy Trockij az Egyesült Államokba jöhessen. De ez végül mégsem valósult meg...

1939 szeptemberében egy európai trockista ügynök, *Frank Jacson*⁴ néven az Ile de France nevű francia óceánjáró gőzösön az Egyesült Államokba érkezett. Jacsont az amerikai trockista *Sylvia Ageloff* szervezte be a trockista mozgalomba, mikor az még Párizsban, a Sorbonne-on diákoskodott. 1939-ben Párizsban felkereste a titkos „Negyedik Internacionále Bűrójának” egyik ügynöke és tudomására hozta, hogy Mexikóba kell mennie, hogy ott mint Trockij egyik „titkára” működjék. Útlevelet is adtak neki, amely eredetileg egy Tony Babich nevű kanadai állampolgáré volt, aki a spanyol köztársasági hadseregben harcolt és akit Spanyolországban a fasiszták megöltek. A trockisták megszerezték Babich útlevelét, kivették belőle a fényképet és Jacsonét illesztették helyébe.

Jacsont New Yorkban Sylvia Ageloff és más trockisták fogadták; Coyoacanba kísérték, ahol Trockij részére dolgozni kezdett. Később Jacson ezt vallotta a mexikói rendőrségen:

„Trockij Oroszországba akart engem küldeni, hogy ott új lehetőségeket teremtsék. Közölte velem, hogy a kínai Clipperen Sanghaiba kell mennem, ahol bizonyos hajókon más ügynökökkel fogok találkozni, akikkel Mandzsukuón keresztül eljutok Oroszországba. Küldetésünk célja az volt, hogy a Vörös Hadsereget aláássuk és különböző szabotázs-tevékenységeket hajtsunk végre, fegyvergyárakban és más ipartelepeken.”

Jacson sohasem indult el terrorista küldetésében a Szovjetunióba. 1940 augusztus 20-ának késő délutánján, a coyoacani erődítményszerűen kiépített villában Jacson megölte vezérét, Leon Trockijt. Egy hegymászó szekercével zúzta szét a fejét.

Mikor a mexikói rendőrség letartóztatta, Jacson azt vallotta, hogy Sylvia Ageloffot akarta feleségül venni és Trockij ellenszegült ennek a házasságnak. Heves veszekedés kezdődött a két férfi között a leány miatt. — Elhatároztam — mondta Jacson — hogy teljesen feláldozom magamat érte.

További vallomásában Jacson ezt állította:

— Ahelyett, hogy egy olyan politikai vezetővel találtam volna magam szemközt, aki a munkásosztály felszabadításáért vívott küzdelmet irányítja, egy olyan embert láttam magam előtt, aki nem kívánt egyebet, minthogy saját gyűlöletét és bosszúvágyát kielégítse és aki a munkások küzdelmét csupán eszközül használta fel arra, hogy saját kicsinyességét és megvetésreméltó számításait álcázza.

... a házzal kapcsolatban, amelyről jogosan mondta, hogy erődítménnyé alakították át, gyakorta kérdeztem magamtól, honnan jött mindaz a pénz, ami ezekhez a munkálatokhoz szükséges volt... Talán egy nagy idegen állam konzulja, aki gyakran látogatta meg őt, válaszolni tudna helyettünk erre a kérdésre. Trockij volt az, aki tönkretette jellememet, jövőmet és érzéseimet. Névnélküli, hazátlan embert csinált belőlem. Teljesen Trockij eszközévé váltam. Zsákutcába kerültem... Trockij úgy gyűrt össze a kezében, mintha csak egy darab papiros lennék.

Trockij halála után a napoleoni szerepre Oroszországgal kapcsolatban már csak egyetlen élő jelölt maradt: Hitler Adolf.

J E G Y Z E T E K

1. Albert Goldmant, 1941 december 1-én, a Minnesota állambeli Minneapolis federális bírósága, az Egyesült Államok hadseregének és tengerészetének harci szellemét aláásó összeesküvés bűnéért elítélte. (Lásd ennek a résznek 3. jegyzetét.)

2. Trockij, bizalmas barátainak, alvezéreinek és szövetségeseinek a tárgyalásokon elhangzott vallomásaival kapcsolatban különböző „magyarázatokkal” szolgált. Először a Zinovjev-Kamenyev-pert azzal magyarázta, hogy a szovjet kormány megígérte: életben hagyja a vádlottakat, ha ellene hamis vallomásokat tesznek. „Ez az a minimum, amiről a GPU nem tud lemondani” — írta Trockij. — „Lehetőséget ad áldozatainak arra, hogy életben maradjanak, feltéve, hogy ezt a minimumot megkapja tőlük.” Minekutána Zinovjevet és Kamenyevet, valamint a trockista-zinovjevista terrorista központban velük működő cinkosaikat kivégezték, Trockij kijelentette, hogy

kijátszották őket. Ám ez a magyarázat reménytelenül használhatatlanná vált, amikor Pjatakov, Radek és a második moszkvai per többi vádlottja szintén bevallottak bűnösségüket és még terhelőbb beismeréseket tettek. Most Trockij azt állította, hogy a vádlottak vallomásai ordogi kínzásoknak és titokzatos, erős hatású „szer”-nek köszönhetők. Így írt: „A GPU-perek teljesen inkvizíciós-jellegűek: ez az egyszerű titka a vallomásoknak!... Talán van ezen a világon sok olyan hős is, aki mindenféle — vele, a feleségével, a gyermekeivel szemben alkalmazott fizikai vagy erkölcsi kínzást kiáll. Nem tudom...”

Trockij hol mint „nemesjellemű” lelkes és őszinte „régibolsevikok”-nak írta le a per vádlottjait, akik mert Sztálin „elárulta a forradalmat” az ellenzékiesség útját választották és így Sztálin eltávolította őket az útból; hol pedig mint „megvetendő jellemekek”, „gyengeakarató” embereket és „Sztálin bábjai” bélyegezte meg Pjatakovot, Radeket, Buharint és a többieket.

Végül, amikor azt a kérdést tették fel neki, hogy amennyiben nem voltak bűnösök, akkor miért tettek ezek a veterán forradalmarok ilyen vallomásokat és vajjon miért nem használta fel egyik vádlott sem a nyílt tárgyalást arra, hogy ártatlanságát kinyilvánítsa. Trockij az 1937-ben Mexikóban tartott vizsgálat alkalmával ezt válaszolta: „Az ugy természeténél fogva nem vagyok köteles erre a kérdésre felelni!”

3. A Negyedik Internacionále még Trockij halála után is folytatta ötödik hadoszlopszzerű tevékenységet.

Nagybritanniában, 1944 áprilisában a rendőri hatóságok, miután felfedezték, hogy a trockisták az angol háborús erőfeszítések aláaknázására szerte az országban sztrajkmozgalmakat szítanak, rajtaütöttek azok londoni, glasgowi, wallsendi és nottinghami központjain.

Az Egyesült Államokban, 1941 december 1-én, a minneapolis-i federális kerületi bíróság tizennyolc vezető trockistát talált bűnösnek abban, hogy az amerikai katonák és tengerészek husegének és fegyelmének aláásására összeesküvést szőtt. Trockij ügyvédjével, Albert Goldmannal együtt elitelték James P. Cannont a Szocialista Munkáspárt (az Egyesült Államokban tevékenykedő trockista mozgalom fedőszerve) országos titkárát; Felix Morrowt, a „Militant” című trockista újság főszerkesztőjét; Jake Coopert, Trockij egyik volt mexikói testvérét és az amerikai trockista mozgalom tizennégy másik vezetőjét. Egy év és egy naptól tizenhat hónapig terjedő börtönbüntetéssel sújtották őket.

Grant Dunne, az amerikai trockista munkásmozgalom egyik vezetője, akit a federális bíróság vádiratában szintén megneveztek, a tárgyalás előtt három héttel ongyilkosságot követett el.

Paul Ghali amerikai újságíró, a *Chicago Daily News* külföldi levelezője, 1944 szeptember 28-án Svájcból küldött tudósításában közölte, hogy Heinrich Himmler, a Gestapo főnöke a tervezett háborúutáni szabotázs és politikai cselszövés végrehajtására kiépítendő náci foldalatti mozgalom szerves részeként használja fel az európai trockistákat. Ghali jelentette, hogy fasiszta ifjúsági szervezeteket a trockista „marxizmus” alapján képeznek ki, a tagokat ellátják hamis útlevelekkel és fegyverekkel, majd azzal a paranccsal hagyják őket a szövetséges vonalak mögött, hogy a felszabadított területeken árásszák el a kommunista partokat. Franciaországban — fedte fel Ghali — a nácik felfegyverezték Joseph Darnand fasiszta milíciájának a tagjait, hogy majl terrorcselekedeteket hajtsanak végre és a háború után folytassak otodik hadoszlopbeli tevékenységüket. „A francia lakosságnak ezt a sopredéket — folytatta Ghali beszámolója — most Heinrich Himmler személyes utasítására Trockij Internacionáléjának hagyományai szerint „bolsevik” tevékenységre

képezik ki. Az a feladatuk, hogy szabotázs cselekedeteket hajtsanak végre a szövetséges közlekedési hálózat ellen és ellenálló francia politikusokat gyilkoljanak meg. Kitanították őket arra, hogy honfitársaiknak magyarázzák meg: a jelenlegi Szovjetunió Lenin eredeti elveinek csupán egy polgári eltorzulását képviseli és itt az ideje annak, hogy visszatérjenek az „egészséges bolsevik” ideológiához. A vörös terrorista csoportok megalakítása Himmler legújabbkeletű politikája és azt célozza, hogy egy náci bacillusokkal teljesen megfertőzött Negyedik Internacionálét teremtsenek.

4. Frank Jacson igazi neve Jacques Mornard van den Dresche. A többi között a Léon Jacome és Léon Haikys álneveken is szerepelt.

MÜNCHENTŐL A TRUMAN-ELVIG

XXII. RÉSZ

A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ

1. München

„Az 1931-től 1944-ig tartó sorsdöntő évtized” — mondja az Egyesült Államok külügyminisztériuma *Háború és béke — Az Egyesült Államok külpolitikája* című hivatalos közleményében — „Japán támadással kezdődött és fejeződött be. Ez az évtized az eltökélten világuralomra törő japán, német és olasz politika állandó kíméletlen fejlődésének jegyében telt el.”

A második világháború 1931-ben kezdődött, mikor a japánok azzal az ürüggyel özönlötték el Mandzsuriát, hogy Ázsiát a kommunizmustól megmentik. Két évvel később Hitler megdöntötte a német köztársaságot azzal az ürüggyel, hogy Németországot meg kell mentenie a kommunizmustól. 1935-ben Olaszország megtámadta Abesszíniát, hogy megmentse a „bolsevizmustól és barbarizmustól”. 1936-ban Hitler ismét felfegyverezte a Rajna-vidéket, Németország és Japán aláírták az antikomintern-egyezményt, német és olasz csapatok támadták meg Spanyolországot azzal az ürüggyel, hogy a kommunizmustól kell megmenteniök.

1937-ben Olaszország csatlakozott Németország és Japán antikomintern-egyezményéhez, Japán ismét támadásra indult Kína ellen és elfoglalta Peipinget, Tientsint és Sanghait. A következő évben Németország bevonult Ausztriába. Megalakult a Berlin—Róma—Tokió tengely, hogy „megmentse a világot a kommunizmustól” . . . 1937 szeptemberében a Népszövetség ülésén Maxim Litvinov szovjet külügyminiszter a következőket mondotta :

— Három olyan államról tudunk, mely az elmúlt években más államokat megtámadott. A támadások tárgyát képező államok politikai rendszerére, ideológiájára, anyagi és kulturális színvonalára való tekintet nélkül a fenti három állam

támadásait egy és ugyanazon motívummal kívánja igazolni — ez a szándék a kommunizmus elleni küzdelem. Ezeknek az államoknak a vezetői naív módon azt hiszik, vagy inkább azt akarják elhitetni, hogy elegendő, ha kimondják az „antikommunizmus” szót és ezáltal már összes nemzetközi tetteiket és bűneiket meg fogják nekik bocsátani.

Az antikomintern-egyezmény álarca mögött Németország, Japán és Olaszország Európa és Ázsia meghódítására és rabszolgaláncra fűzésére törekedtek.

A világ előtt két út állott nyitva: az egyik az összes olyan nemzetek összefogása, amelyek szembeszállnak a náci fasiszta és japán támadásokkal, tehát útját állni a tengelyhatalmak veszedelmes előretörésének, mielőtt túl késő lenne, a másik az egység szétbomlása, ami magával hozza azt, hogy egyik a másik után esik áldozatul a támadásnak és az elkerülhetetlen fasiszta győzelemnek. A tengelyhatalmak propagandaminiszterei, Trockij ügynökei, francia, angol és amerikai reakciók, mind egyesültek a nemzetközi fasiszta hadjáratban, amelyet a kollektív biztonság ellen vezettek. A támadással szembeszálló összefogás lehetőségét mint „kommunista propagandát” támadták; elvetették mint „utopisztikus álmot”, ellene fordultak, mert ez „háborús uszítást” jelentene. Ehelyett az ú. n. „APPEASEMENT”, a támadó csillapításának, az egyezkedésnek politikáját ajánlották, melynek célja az lett volna, hogy az elkerülhetetlen háborút a Szovjetunió ellen irányuló egységes támadássá alakítsák át. E politikának legjelentősebb részét Németország hajtotta végre.

Az angol miniszterelnök Neville Chamberlain, az appeasement hőse azt mondta, hogy a kollektív biztonság Európát „két felfegyverzett táborra” osztaná.

1938 februárjában a *Nachtausgabe* című náci újság ezt írta:

— Most végre tudjuk, hogy az angol miniszterelnök, akár csak mi, a kollektív biztonságot értelmetlennek találja.

1938 május 10-én mondott manchesteri beszédében Winston Churchill így válaszolt:

— Azt mondják nekünk, hogy nem kell Európát két felfegyverzett táborra osztani. Tehát csak egy tábor legyen, a diktátoroké, míg a környező „söpredék népek”, amelyek ott kóborolnak ezek határai körül, csak azt kérdezgethetik,

melyiket fogják közülük elsőnek elrabolni és vajjon leigázák-e majd őket vagy csak egyszerűen kizsákmányolják?

1938 szeptemberében az „appeasement”, az egyezkedés csilapítás politikája tetőpontjához ért. A náci Németország, a fasiszta Olaszország, Nagybritannia és Franciaország aláírták a müncheni egyezményt, a szovjetellenes Szent Szövetséget, amelyről a reakció világa 1918 óta álmodozott.

Ez a szerződés a Szovjetuniót szövetségesei nélkül hagyta. A szovjet-francia szerződés, amely az európai kollektív biztonság pillére volt, holt papírrá változott. A cseh szudétavidék a náci Németország részévé vált. A Kelet kapui tárva-nyitva álltak a Wehrmacht előtt.¹

A világ várta a náci—szovjet háborút.

Mikor Neville Chamberlain Angliába visszatért, kezében egy Hitler aláírásával ellátott papírdarabot lobogtatva, így kiáltott fel:

— Ez a mi korunk békéjét jelenti!

Húsz évvel azelőtt Sidney George Reilly kapitány, angol kém azt mondotta:

— Kössünk békét Németországgal! Igen, békét akárkivel... Békét, békét, akármilyen feltétellel is — és azután egységfrontot az emberiség igazi ellenségei ellen!

1938 június 11-én *Sir Arnold Wilson*, aki Chamberlaint támogatta az alsóházban, a következőket mondotta:

— Egységre van szükség, mert a valódi veszély ma a világ számára nem Németország, hanem Oroszország felől közeledik.

De a szovjetellenes müncheni szerződés első áldozatait nem a Szovjetunió népei voltak. Az első áldozatok Európa kis népeiből kerültek ki. Hadjárat indult a népek függetlensége és a demokratikus vívmányok ellen. 1939 februárjában az angol és francia kormány Generalissimo Franco fasiszta diktatúráját, mint Spanyolország törvényes kormányát ismerték el. A nagy szám-beli fölény ellen vívott két és fél éves történelmi hősi élethalálharc után, a spanyol köztársaságból március utolsó napjaiban fasiszta tartomány lett.

Március 15-én Csehszlovákia megszűnt önálló állam lenni. Német páncélos hadosztályok vonultak be Prágába. A Skoda-hadianyaggyár és huszonhárom más fegyvergyár — egy olyan

méretű fegyverkezési ipar, amely háromszor akkora volt, mint az egész fasiszta Olaszországa — Hitler tulajdonába ment át. Jan Sirovy, a fasiszta-barát tábornok, a Szovjet-Szibériában harcoló cseh beavatkozó hadseregek egykori vezetője, átnyújtotta a német hadvezetőségnek az arzenálokat, raktárakat, a repülőgépek ezreit és a csehszlovák hadsereg teljes katonai felszerelését.

Március 20-án Litvánia kiszolgáltatta Németországnak egyetlen kikötőjét, Memelt; április 7-ének reggelén, nagypénteken Mussolini átkelt az Adriai-tengeren és megtámadta Albániát. Öt nappal később Viktor Emánuel királyé lett az albán korona.

Még akkor is, amikor Hitler bevonulóban volt már Csehszlovákiába, Sztálin Moszkvából figyelmeztette Anglia és Franciaország kompromisszumos politikusait, hogy szovjetellenes politikájuk saját országaik katasztrófájához vezet. Sztálin ezt a beszédet a Szovjetunió Kommunista Pártjának XVIII. kongresszusán, 1939 március 10-én mondotta el.

Ez a meg nem üzent háború, amelyet a tengelyhatalmak Európában és Ázsiában az antikomintern-egyezmény álarca alatt máris folytatnak, Sztálin szerint nemcsak a Szovjetunió ellen irányul, de Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok érdekei ellen is.

— Ezt a háborút az agresszív államok viselik — mondta Sztálin — mindenképpen sértegetve a nem-agresszív államok érdekeit, mindenekelőtt Angliáét, Franciaországét, az Amerikai Egyesült Államokét, az utóbbiak pedig meghátrálnak és visszavonulnak s egyik engedményt a másik után teszik az agresszoroknak. Ily módon szemünk előtt játszódik le a világ és az érdekszférák nyílt újrafelosztása a nem-agresszív államok érdekeinek rovására, azoknak bármily ellenállási kísérlete nélkül, sőt némi segédkezésükkel. Hihetetlen, de tény.

A nyugati demokráciák reakciós politikusai, különösen Angliában és Franciaországban, elvetették a kollektív biztonság politikáját. Ehelyett még mindig egy szovjetellenes koalícióról álmodoznak, amit olyan diplomatikus mondatokkal igyekeznek álcázni, mint „kiengesztelődés” és „benemavatkozás”. De ez a politika kárhozatra van ítélve.

— Európa és az Amerikai Egyesült Államok néhány politikusa és sajtóképviselője, akik már nem győzik kivárni „a Szovjet-Ukrajna elleni hadjáratot”, maguk kezdik leleplezni a benemavatkozási politika igazi rúgóit. Egyenesen kimondják, világosan megírják, hogy keservesen „csalódtak” a németekben, mert azok ahelyett, hogy tovább kelet felé, a Szovjetunió ellen vonulnának,

lám, nyugat felé fordultak és gyarmatokat követelnek maguknak. Azt lehetne hinni, hogy Csehszlovákia területeit ama kötelezettség fejében engedték át a németeknek, hogy azok háborút kezdenek a Szovjetunió ellen, de a németek most megtagadják a váltó kifizetését ...

— Távol áll tőlem — mondta Sztálin — hogy moralizáljak a benemavatózási politikával kapcsolatban, hogy árulásról, hiteszégéről és egyéb hasonlókról beszéljek. Naív dolog erkölcsöt prédikálni olyanoknak, akik nem ismerik az emberi erkölcsöt. A politika : politika, mondják a régi, minden hájjal megkent burzsoá diplomaták. De mégis meg kell jegyezni, hogy az a nagy és veszélyes politikai játék, amit a benemavatózási politika hívei elkezdtek, rájuk nézve komoly kudarcra végződhetik.

A Szovjetunió még mindig nemzetközi együttműködést óhajtott a támadók ellen és a kollektív biztonság realista politikáját propagálta; de Sztálin világosan megmondta, hogy ennek az együttműködésnek őszintének és igaznak kell lennie. A Vörös Hadseregnek nem áll szándékában Anglia és Franciaország egyezkedve csillapító politikusai számára a gesztenyét a tűzből kikaparni. Végülis, ha a legrosszabb bekövetkezik, a Vörös Hadsereg bízik saját erejében és a szovjet nép egységében és hűségében. Ahogy Sztálin megmondotta: „...háború esetén hadseregünk frontja és a frontmögötti ország erősebb lesz, mint bármely más országé, amiről jó lenne, ha nem feledkeznének meg a háborús összeütközések külföldi kedvelői.”

De Sztálin szókimondó, jelentős figyelmeztetését semmibe vették.

1939 áprilisában az angol közvéleménykutató intézet által rendezett szavazás azt mutatta, hogy az angol nép 87 százaléka lenne a náci Németország elleni angol-szovjet szövetség mellett. Churchill az angol-szovjet *közeledést* „élet-halál kérdésének” tekintette. Május 27-én egyik beszédében Churchill nyíltan megmondotta :

— Őfelsége kormánya, miután elhanyagolta védelmünket és odadobta Csehszlovákiát mindazzal együtt, amit katonai hatalomban jelent; miután jótállt Lengyelország és Románia védelméért, most Oroszország elengedhetetlen segítségét is visszautasítja és eldobja magától. Így hát a legrosszabb úton vezet bennünket minden háborúk legrosszabbikába és érdemtelenné vált arra a bizalomra, amellyel eddig honfitársai vele szemben viseltettek.

Július 29-én David Lloyd George ezekkel a szavakkal támasztotta alá Churchill kijelentéseit :

— Chamberlain egyenes tárgyalásokba bocsátkozott Hitlerrel. Elment Németországba, hogy meglátogassa. Lord Halifax-szal együtt Rómába is ellátogatott. Rómában ittak Mussolini egészségére és tudomására hozták, hogy milyen remek fickó is ő. De kit küldtek Oroszországba? Még a kormányminiszterek rangban legalacsonyabbikát sem küldték oda ; a külügyminisztérium egyik tisztviselőjét küldték el. Ez nagy sértés . . . Nincs arányérzékük, nem értik az egész helyzet súlyosságát, pedig a világ egy nagy szakadék szélén táncol . . .

Az angol nép hangja és a német veszedelem elhárítására a Szovjetunióval szövetkezni óhajtó államférfiak szavai nem találtak meghallgatásra.

„Egy Oroszországgal kötendő erős és gyors szövetség — mutatott rá a londoni *Times* — megakadályozna más tárgyalásokat . . .”²

Miközben 1939 nyara a vége felé közeledett és az európai háború már a levegőben lógott, *William Strang*, az angol külügyminisztérium egy kisebb tisztviselője — akit Chamberlain küldött Moszkvába — maradt az egyetlen angol diplomáciai képviselő, aki közvetlen tárgyalásokat folytatott a szovjet kormánnyal. A közvélemény nyomása arra kényszerítette Chamberlaint, hogy még egy látványos tárgyalásba bocsátkozzék a Szovjetunióval. Augusztus 11-én angol katonai misszió érkezett Moszkvába, hogy közös katonai megbeszéléseket tartson. Az angol misszió Londonból a lehető leglassúbb közlekedési eszközön, egy 13 csomó sebességű hajón utazott. Mikor a bizottság megérkezett, kiderült, hogy nekik sincs több felhatalmazásuk arra, hogy szerződést írjanak alá a szovjet kormánnyal, mint Strangnak magának . . .

A Szovjetuniót el akarták szigetelni és magára kívánták hagyni a náci Németországgal szemben, amelyet a müncheni szellemű európai kormányok passzív, ha ugyan nem aktív támogatásban részesítettek volna.

Joseph E. Davies később leírta, hogy a szovjet kormány milyen kényszerű válaszút előtt állott. Harry Hopkinsnak, Roosevelt elnök tanácsadójának írt 1941 július 18-i levelében az Egyesült Államok volt szovjetuniói követe kijelentette :

— 1936 óta gyűjtött megfigyeléseim és kapcsolataim alapján azt hiszem, hogy az Egyesült Államok elnökén kívül egyetlen kormány sem látta tisztábban Hitler békeellenes fenyegetéseit

és a nemtámadó népek közötti kollektív biztonság és szövetség szükségességét, mint a szovjet kormány. Készen álltak arra, hogy harcoljanak Csehszlovákiáért. A szovjet kormány még München után is, sőt még 1939 tavaszán is kész volt szövetkezni Angliával és Franciaországgal arra az esetre, ha Németország Lengyelországot és Romániát megtámadná, de egy nemzetközi konferenciát sürgetett a nemtámadó államok között, amely tárgyilagosan és a tényeknek megfelelően megállapítaná minden egyes állam tennivalóját és figyelmeztetné Hitlert egyesült ellenállásukra. Ezt az ajánlatot Chamberlain azzal a megokolással utasította vissza, hogy Lengyelország és Románia kifogásolják a Szovjetunió bevonását . . .

1939 tavaszán a Szovjetunió megkísérelte, hogy egy olyan határozott egyezményt hozzon létre, amely megteremti a cselekvés egységét és a tervek összeegyeztetését Hitler megállítására.

Anglia nem volt hajlandó ugyanazokat a védelmi biztosítékokat megadni a Szovjetunió védelmére a balti államokkal kapcsolatban, amelyeket a Szovjetunió adott volna Franciaországnak és Angliának, Belgium vagy Hollandia megtámadása esetén. A Szovjetunió meggyőződött arról, — és erre alapos oka volt — hogy semmi értelmes, közvetlen és gyakorlati, általános megegyezésre Franciaországgal és Angliával nem juthat. Belehajszol ák abba, hogy Hitlerrel megnemtámadási szerződést kössön.”

1939 augusztus 24-én a Szovjetunió aláírta a náci Németországgal kötött megnemtámadási egyezményt.

2. A második világháború

1939 szeptember 1-én a gépesített német hadosztályok hét ponton behatoltak Lengyelországba. Két nappal később Anglia és Franciaország hadat üzentek Németországnak. Két héten belül a lengyel politikai rendszer — amely a szovjetellenes „ezredesek klikkjének” befolyása alatt szövetségre lépett a nácizmussal, visszautasította a Szovjetunió segítségét és szembeállt a kollektív biztonság gondolatával — darabokra hullott és a nácik felgöngyölték volt szövetségeseik szétszórt maradványait.

Szeptember 17-én, miközben náci hadoszlopok keresztül-

robogtak Lengyelországon és a lengyel kormány hanyatt-homlok menekült, a Vörös Hadsereg átlépte Lengyelország háborúelőtti keleti határát és elfoglalta Belorussziát, Nyugat-Ukrajnát és Galiciát mielőtt még a német páncélos hadosztályok oda eljutottak volna. Gyorsan nyugat felé haladva a Vörös Hadsereg elfoglalta mindazt a területet, amelyet Lengyelország 1920-ban Szovjetországtól magához csatolt.

— Oroszország biztonsága a náci veszedelemmel szemben világosan szükségessé tette, hogy az orosz haderő ezen a vonalon sorakozzék fel... — jelentette ki Winston Churchill október 1-én tartott rádióbeszédében. — Ezzel egy keleti front alakult, amelyet a náci Németország nem mer megtámadni. Herr von Ribbentropot azért rendelték a múlt héten Moszkvába, hogy tudomásul vegye és elfogadja azt a tényt, hogy a balti államok és Ukrajna megszerzésére irányuló náci törekvéseknek véget kell vetni.

A Vörös Hadseregnek ez a nyugati előretörése az első volt a katonai mozdulatoknak abban a sorozatában, amelyekkel a Szovjetunió ellensúlyozni kívánta a fasiszmus terjeszkedését és célja az volt, hogy a szovjet védelmet a Harmadik Birodalommal való elkerülhetetlen összeesapásra felkészülve megerősítse... Széptemember utolsó hetében és október első napjaiban a szovjet kormány kölcsönös segélynyújtási szerződést kötött Észtországgal, Lettországgal és Litvániával. Ezek a szerződések magukban foglalták azt a pontot is, hogy a Vörös Hadsereg helyőrségeket helyez el és szovjet légi hadikikötőket, valamint tengeri támaszpontokat létesít a balti államokban.

De északon Finnország megmaradt a Harmadik Birodalom potenciális katonai szövetségésének.

Finnország katonái parancsnoka, Karl Gustav von Mannerheim báró szoros és állandó összeköttetésben állott a német hadvezetőséggel. Gyakran tartottak közös vezérkari megbeszéléseket és a német tisztek időről-időre felülvizsgálták a finn hadsereg hadgyakorlatait. A finn vezérkari főnök, *Karl Oesch* tábornok, német katonaiskolában nevelkedett, éppúgy, mint főhadsegéde *Hugo Ostermann* tábornok, aki az első világháborúban a német hadsereg kötelékében szolgált. Finnország és Németország között a politikai kapcsolatok is szorosak voltak. Risto Ryti, a szocialista miniszterelnök Hitlert „zeninek” tekintette; *Per Svinhufvud*, a gazdag németbarát (akit a német Vaskereszt-érdemrenddel is kitüntettek) volt a finn politika egyik legbefolyásosabb színpalak mögötti mozgatója.

Német tisztek és mérnökök segítségével Finnországot hatal-

mas erőddé alakították át, mely ugródeszkául szolgált volna a Szovjetunió megtámadásához. Huszonhárom katonai légi kikötőt építettek finn területen, amelyeken tizszer annyi repülőgép számára volt hely, mint ahány repülőgép az egész finn légierő birtokában volt. Német technikusok vizsgálták felül a Mannerheim-vonal építkezéseit. Ez a védelmi vonal ragyogóan felszerelt erődítmények szövevényes sorozatából állott, mely több kilométer mélységben húzódott a szovjet határ mentén és nehéz ágyúütegei egy ponton harminchárom kilométerre álltak Leningrádtól. A Maginot-vonaltól eltérően a Mannerheim-vonal nemcsak védelmi célokra készült. Nagyobb támadó hadsereget is el lehetett ott szállásolni. Mikor 1939 nyarán a Mannerheim-vonal építése befejezéséhez közeledett, Hitler vezérkari főnöke, Halder tábornok is megérkezett Németországból, hogy még egy utolsó szemlét tartson a hatalmas erődítmény felett...

A szovjet kormány kölcsönös segélynyújtási szerződés megkötését ajánlotta Finnországnak. Moszkva felajánlotta, hogy Közép-Karéliában átengedne több ezer négyzetkilométer szovjet területet, ha cserébe megkapna néhány stratégiai fontosságú finn szigetet Leningrád közelében, a Karéliai földszoros egy részét és Finnország harminc évre bérbeadná Hangő kikötőjét, hogy ott szovjet tengeri támaszpontot építhessen. A szovjet vezetők a kronstadti flotta-támaszpont és Leningrád védelme szempontjából ezeket a területeket lényegesnek tartották.

November közepén a finn kormányt irányító nácibarát klikk hirtelen megszakította a tárgyalásokat.

November végén a Szovjetunió és Finnország háborúban álltak egymással.

Anglia és Franciaország szovjetellenes elemei azt hitték, hogy az olyan régen várt szent háború most megvalósulóban van. A nyugaton náci Németország ellen folytatott furcsán meddő háború volt számukra „a rossz háború”.

Az igazi háborúnak Keleten kellett volna lefolynia. Angliában, Franciaországban és az Egyesült Államokban a „segítsük Finnországot” jelszóval heves szovjetellenes támadás indult meg.

Chamberlain miniszterelnök, aki csak rövid idővel azelőtt jelentette ki, hogy Angliának a nácik elleni harchoz nincsenek megfelelő fegyverei, most gyorsan elintézte, hogy száznegyvennégy angol repülőgépet, száztizennégy nehézágyút, száznyolcvanötezer ágyúlövedéket, ötvenezer gránátot, tizenötezerhétszáz légi bombát, százezer bundát és negyvennyolc egészségügyi kocsit küldhessen Finnországba. Abban az időben, amikor a francia had-

seregnek katonai felszerelése minden legkisebb darabjára égető szüksége volt, hogy az elkerülhetetlen német támadást fel tudja majd tartani, a francia kormány százhetvenkilenc repülőgépet, négyszázhetvenkét ágyút, hétszázkilencvenötezer ágyúlövedéket, ötezerszáz gépfegyvert és kétszázezer kézigránátot küldött a finn hadseregnek.

Miközben a nyugati fronton a szélsendő folytatódott, az angol hadvezetőség, melyet még *Ironside* tábornok és hozzá hasonló szovjetellenes katonák tartottak befolyásuk alatt, tervet készített arra, hogy Skandinávián keresztül százezer katonát küldjön Finnországba és a francia hadvezetőség a Kaukázus ellen Weygand tábornok vezetésével megindítandó egyidejű támadásra tett előkészületeket. Weygand nyíltan kijelentette, hogy a Közel-Keleten levő francia bombavetőők készen állnak arra, hogy a bakui olajmezőket megtámadják.

Az angol, francia és amerikai újságok nap mint nap, nagybetűs címekben elsöprő finn győzelmekről és végzetes szovjet vereségekről számoltak be. De háromhónapos, különlegesen nehéz terepen és hihetetlenül zord időjárási viszonyok mellett folytatott küzdelem után — a hőmérő gyakran 60—70 fokra szállt a zérus alá — a Vörös Hadsereg benyomta a „bevehetetlen” Mannerheim-vonalat és megfutamtította a finn hadsereget.³

Molotov a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa előtt tartott beszédében, 1940 március 29-én a következőket mondotta:

— A Szovjetunió széjjelzúzta a finn hadsereget és noha minden lehetősége meg lett volna arra, hogy egész Finnországot elfoglalja, ezt nem tette és háborús veszteségeiért semmiféle kártérítést nem követelt, mikép azt bármely más állam tette volna, hanem kívánságait a minimumra csökkentette... A békeszerződésnél semmi más cél nem lebegett szemünk előtt, minthogy Leningrád, Murmanszk és a murmanszki vasútvonat védelmét biztosíthassuk...

Németország megneműzent háborúja a Szovjetunió ellen tovább folyt... A finn-szovjet háború befejezésének napján Mannerheim tábornok a finn hadsereghez intézett felhívásában kijelentette: „A finn hadsereg szent küldetése, hogy a nyugati civilizáció előretolt keleti örse legyen.” Röviddel ezután a finn kormány új erődítményeket kezdett építeni a megváltozott határ mentén. Náci technikusok jöttek, hogy a munkát felülvizsgálják. Nagy fegyverszállítási rendeléseket adtak fel Svédországban és

Németországban. Tekintélyes német csapatok kezdtek érkezni Finnországba. A finn és a német parancsnokság közös főhadiszállást létesített és közös hadgyakorlatokat tartott. Náci ügynökök raja dagasztotta fel a Helsinki-i német követség és az országban levő tizenegy konzulátus személyzetét...

A nyugati fronton 1940 tavaszán a szélcsend hirtelen végetért. Április 9-én a német csapatok előzönlöttek Dániát és Norvégiát. Dániát egy nap alatt, minden ellenállás nélkül foglalták el. A hónap végére a németek már megtörték minden szervezett norvég ellenállást és az angol csapatok, amelyek a norvégek segítségére siettek, elhagyták gyér és bizonytalan pozíciójukat. Oslóban Vidkun Quisling őrnagy vezetésével a nácik bábkormányt állítottak fel.

Május 10-én Chamberlain benyújtotta lemondását, miután Angliát hosszú történelmének talán legkétségbeejtőbb helyzetébe juttatta. Ugyanazon a napon, amikor a király Winston Churchillt felkérte az új kormány megalakítására, a német hadsereg betört Hollandiába, Belgiumba és Luxemburgba. Május 21-re, az omladozó ellenállást megtörve, a németek utat vágtak maguknak, elérték a La Manche-csatornát és a flandriai szövetséges haderőt bekerítették.

Franciaországban pánik tört ki. Az ötödik hadoszlop mindenütt munkában volt. A tisztek elhagyták csapataikat. Egész hadosztályok maradtak utánpótlás nélkül. A szenátusban elhangzott, hogy a francia hadsereg vezetői „hihetetlen tévedéseket” követtek el. „Árulókról, defetistákról és gyávákról” beszéltek. Hirtelen magasrangú francia tisztek tucatjait tartóztatták le. De a letartóztatásokat túlkésőn foganatosították. Az ötödik hadoszlop ekkor már ellenőrzése alatt tartotta Franciaországot.

A volt francia légügyi miniszter, *Pierre Cot* később „Az árulás diadala” című könyvében ezt írta:

„... A fasiszták sajátos módszert alkalmaztak mind szerte az országban, mind pedig a hadseregben. A kommunista-ellenes agitáció csak füstfelhő volt, amely mögött Franciaország megbénítására és Hitler munkájának megkönnyítésére irányuló nagy politikai összeesküvést készítettek elő. Az ötödik hadoszlop leghathatósabb eszközei... Weygand, Pétain és Laval voltak. Az 1940 június 12-én a Tours melletti Cangé-ban tartott minisztertanácon Weygand tábornok sürgette a kormányt, hogy vessen véget a háborúnak. Fő érve az volt, hogy Párizsban kommunista forradalom tört

ki. Azt állította, hogy Maurice Thorez, a kommunista párt főtitkára már be is költözött az elnöki palotába. Georges Mandel belügyminiszter azonnal telefonált a párizsi rendőrfőnöknek, aki Weygand állításait megcáfolta: a városban nincs semmi zavargás, a lakosság nyugodt... Pétain és Weygand — Laval és Darlan segítségével — mihelyt az összeomlás fejvesztettségében magukhoz ragadták a hatalmat, azonnal siettek megszüntetni minden politikai szabadságot; gúzsba kötötték a népet és fasiszta rendszert állítottak fel.”

A zavar óráról-órára nőtt, az összeomlás egyre nagyobb arányokat öltött, mialatt a francia katonák reménytelenül, elkésredetten küzdöttek és a világ tanúja volt egy nemzet eddig soha nem látott méretű elárultatásának... Május 29-től június 4-ig az angol hadsereg elszállította csapatait Dunkerque-ből és ezzel 335 000 embert mentett meg.

Június 10-én a fasiszta Olaszország hadat üzent Franciaországnak és Angliának.

Június 14-én Párizs elesett és Pétain, Weygand, Laval és a trockista Doriot lettek Franciaország náciak által rángatott urai.

Június 22-én a compiègne-i erdőben, ugyanabban a vasúti kocsiban, amelyben Foch tábornagy 22 évvel azelőtt a legyőzött Németország megadási feltételeit diktálta, aláírták a német-francia fegyverszüneti szerződést.

*

Franciaország összeomlása után a Vörös Hadsereg ismét gyors mozdulatot tett, hogy a Szovjetunió védelmi vonalát megerősítse.

Június közepén a balti államokban közvetlenül fenyegető náci puccs megelőzésére, szovjet gépesített hadosztályok elfoglalták Észtországot, Lettországot és Litvániát.

Június 27-én a Vörös Hadsereg bevonult Besszarábiába és Észak-Bukovinába. Ezeket a területeket Románia a forradalom után orozta el az oroszoktól.

A Szovjetunió és a náci Németország most már a jövő harci vonalaiból néztek farkasszemet.

Július vége felé a németek légioffenzívát indítottak London és más angol városok ellen. Robbanó bombák tonnáit zúdították a polgári lakosságra. E támadások, amelyek a következő hónapok során még vadabbakká váltak, azt célozták, hogy megfélemlítsék

és megbénítsák az egész nemzetet, majd a már amúgyis súlyosan legyöngült Angliát rövid időn belül térdre kényszerítsék.

De Angliában ekkor már nagy változások történtek. A Chamberlain vezetése folytán előállt zavar és megoszlás helyet adott a határozott és egyre erőteljesebb nemzeti egységnek. A szűk La Manche-csatornán át az angol nép jól láthatta az ötödik hadoszlop tevékenységét. Az új kormány gyorsan és határozottan cselekedett. Lecsapott a náci ügynökökre, az angol fasisztákra és az ötödik hadoszlop titkos cselszövéseinek vezetőire. A Brit Fasiszták Egyesületének főhadiszállásán tartott házkutatás alkalmával a hatóságok fontos okmányokra bukkantak és sok titkos ügynököt tartóztattak le. A brit fasiszta párt vezetőjét, *Sir Oswald Mosleyt*, saját lakásán fogták el. De ennél szenzációsabb letartóztatások is következtek: *John Beckett* volt képviselő, a szovjetellenes és nácibarát Néppárt alapítója, *A. H. Ramsay* kapitány, a Peebles-kerület konzervatív képviselője, *Edward Dudley Elan*, az egészségügyi minisztérium egyik tisztviselője és felesége *Mrs. Dacre Fox* is hurokra kerültek. Rajtuk kívül még több elsővonalbeli nácibarátot és fasisztát letartóztattak. Megszavazták a hazaárulási törvényt, amelynek értelmében árulásért halálbüntetés jár.

Az angol kormány megmutatta, hogy tanult Franciaország példájából és a moszkvai perekből: 1940 júliusában bejelentette *Sir Barry Domville* tengernagy letartóztatását, aki azelőtt a tengerészeti titkosszolgálat vezetője volt. Domville Alfred Rosenberggel és a néhai Max Hoffmann tábornokkal tartott fenn barátságot és 1918 óta majdnem minden szovjetellenes összeesküvésben része volt. Letartóztatása idején Domville egy titkos angliai nácibarát „The Link” nevű szervezet élén állt, amelyet Heinrich Himmlernek, a Gestapo főnökének a segítségével szerveztek meg.

Az angol nép, miután a belülről jövő árulás ellen behiztosította magát, szembenézett a németek légi villámháborújának, a „Blitz”-nek csapásaival. Egyetlen napon, 1940 szeptember 17-én a brit légierő nem kevesebb, mint 185 német repülőgépet lőtt le Anglia fölött.

Hitler, miután ilyen heves és nem várt ellenállásra talált, s tudatában volt annak, hogy keleti határain ott áll a Vörös Hadsereg, szünetet rendelt el a La Manche-csatorna környékén. Nem támadta meg a brit szigeteket...

Elérkezett az 1941-es év. Feszült várakozás légköre lebegett egész Európa fölött: a Szovjetunió és a náci Németország, a világ két legnagyobb katonai hatalma, összecsapásra készen állt egymással szemben.

Március elsején a németek bevonultak Szófiába és Bulgária a náci támaszpontja lett.

Április 6-án, miután egy népi megmozdulás megdöntötte Pál régens-herceg jugoszláv rendszerét és a náci ügynökök kénytelenek voltak elmenekülni az országból, a szovjet kormány meg nem támadási szerződést kötött az új jugoszláv kormánnyal. Ugyanazon a napon Németország hadat üzent Jugoszláviának és azonnal meg is támadta.

Május 5-én Sztálin a Szovjetunió kormányának miniszterelnöke lett.⁴

*

1941 június 22-én hajnali 4 órakor, minden hadüzenet nélkül, Hitler páncélosai, légi hadereje, gépesített tüzérsége, motoros egységei és gyalogsága a balti államoktól a Fekete-tengerig terjedő óriási arcvonal hosszában átviharzottak a Szovjetunió határain.

Később, ugyanaznap délelőttjén, Göbbels rádióba olvasta Hitler hadüzenetét. Egy részletét közöljük:

„Német nép! Ebben a pillanatban olyan harci felvonulás vette kezdetét, mely méreteiben a világ eddig még nem látott, legnagyobb katonai megmozdulásának tekinthető. Finn bajtársaikkal egyesülve, a narviki győzelem harcosai az Északi Jeges-tengernél állnak. A Norvégia meghódítója vezetése alatt álló német hadosztályok, a tábornagyuk vezetése alatt álló finn szabadsághősökkel együttműködve védelmezik a finn földet. A német keleti arcvonal alakulatai Kelet-Poroszországtól a Kárpátokig mindenütt a helyükön vannak. Antonescu államfő vezetésével, egyesült német és román csapatok állnak a Pruth folyó partjaitól kezdve a Duna alsó folyása mentén, egészen a Fekete-tenger partjáig. Ennek a nagy frontnak a feladata ezért most már nem egyetlen állam védelme, hanem Európa megvédése és ezáltal mindnyájunk megmentése.”

Olaszország, Románia, Magyarország és Finnország csatlakoztak a Szovjetunió ellen indított náci háborúhoz. Különleges fasiszta alakulatokat állítottak fel Franciaországban és Spanyolországban. Az ellenforradalmi Európa egyesült hadseregei „szent háborúra” indultak a Szovjetunió ellen. Max Hoffmann tábornok tervét kipróbálták a gyakorlatban...

1941 december 7-én, előzetes figyelmeztetés nélkül, japán bombavető repülőgépek és csatahajók támadták meg az Egyesült

Államokat. A náci Németország és a fasiszta Olaszország hadatüzentek az Amerikai Egyesült Államoknak...

December 9-én az amerikai néphez intézett üzenetében Rooseveltnél a következőket mondotta:

— Az út, amelyet Japán az elmúlt tíz évben Ázsiában követett, párhuzamos azzal az úttal, melyet Hitler és Mussolini követett Európában és Afrikában. Ma ez már több mint párhuzamosság. Ezt az együttműködést olyan jól kiszámították, hogy a tengelyhatalmak stratégiái a világ összes kontinenseit és óceánjait egyetlen hatalmas csatatérnek tekintik.

1931-ben Japán megtámadta Mandzsukuo — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1935-ben Olaszország megtámadta Abessziniát — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1938-ban Hitler elfoglalta Ausztriát — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1939-ben Hitler megtámadta Csehszlovákiát — előzetes figyelmeztetés nélkül.

Később 1939-ben Hitler megtámadta Lengyelországot — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1940-ben Hitler megtámadta Norvégiát, Dániát, Hollandiát, Belgiumot és Luxemburgot — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1940-ben Olaszország megtámadta Franciaországot és később Görögországot — előzetes figyelmeztetés nélkül.

1941-ben Hitler megtámadta a Szovjetuniót — előzetes figyelmeztetés nélkül.

És most Japán megtámadta a Maláji-szigeteket és Sziámot s az Egyesült Államokat — előzetes figyelmeztetés nélkül. Mindez egy és ugyanazon minta szerint történt.

Az álarc lehullt. Az antikominternt alkotó tengelyhatalmak Szovjetunió ellen indított titkos háborúja minden szabad nép ellen folytatott világháborúvá nőtt.

1941. december 15-én, Rooseveltnél a kongresszushoz intézett beszédében a következőket mondotta:

— 1936-ban a japán kormány az antikomintern-egyezményhez csatlakozva, nyíltan szövetekezett Németországgal. Ez az egyezmény amint azt mindannyian tudjuk, névlegesen csak a Szovjetunió ellen irányult, de valódi célja az volt, hogy megalakítsa a fasiszták szövetségét az egész szabad világ és

különösképpen Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok ellen.

A második világháború végső, döntő szakaszába lépett. A nemzetközi fasizmus és a vele szembekerült erők küzdelme az egész világot átfogó méretekben kibontakozott.

J E G Y Z E T E K

1. 1938 szeptember 24-én, a náci Csehszlovákia elleni hadmozdulata idején, a newyorki trockista újság, a *Socialist Appeal* vezércikke kijelentette: „Csehszlovákia egyike a gyalázatos versaillesi konferencia legvisszataszítóbb elvetélt nemzeti szörnyszülötteinek... Csehszlovákia demokráciája sohase volt több, mint egy rongyos álca az erőteljes kapitalista kizsákmányolás leplezésére... Ez a perspektíva szükségszerűvé teszi, hogy minden körülmények között a legszilárdabb forradalmi ellenállást tanúsítsuk a csehszlovák burzsoá állammal szemben.”

A trockisták szerte Európában és Amerikában ilyen álforradalmi jelzavakkal folytatták szüntelen hadjáratukat a kis nemzeteknek a tengely támadásával szemben való megvédése és a kollektív biztonság ellen. Miközben Németország, Olaszország és Japán Abesszíniát, Spanyolországot, Észak- és Közép-Kínát, Ausztriát és Csehszlovákiát — egyiket a másik után — behabzsolták, Trockij Negyedik Internacionáléjának tagjai végig a világon azt a propagandát terjesztették, hogy a kollektív biztonság „háborúra való izgatóst” jelent. Trockij kinyilvánította, hogy „a nemzeti állam védelme” valójában „reakciós feladat”. „A Negyedik Internacionále és a háború” című pamfletjében, amelyet a trockisták a kollektív biztonság elleni küzdelmükben, mint alapvető propagandaanyagot használtak, Trockij ezeket írta:

„A nemzeti állam védelme, főképpen a balkanizált Európában — a szó legszorosabb értelmében reakciós feladat. A nemzeti állam a maga határaival, útlevelével, pénzrendszerével, vámjaival és ezeket a vámokat védelmező hadseregével szörnű akadályává vált az emberiség gazdasági és kulturális fejlődésének. Nem a nemzeti állam védelme, hanem annak teljes és végleges lerombolása a proletariátus feladata.”

Trockij hívei és támogatói mind Európában, mind Amerikában elkeseredett küzdelmet folytattak a francia népfront, a spanyol köztársasági kormány és más patrióta, antifasiszta tömegmozgalmak ellen, amelyek saját országukon belül megpróbálták létrehozni a nemzeti egységfrontot és kollektív biztonsági szerződést kívántak létesíteni a Szovjetunióval. A trockista propaganda kijelentette, hogy ezek a mozgalmak csak háborúba sodorják országukat. „Az egységfront sztálinista változata — jelentette ki *C. L. James*, angol trockista vezető — nem az akciógységet jelenti, hanem egységet arra, hogy minden munkást az imperialista háborúba vezessen.”

Maga Trockij szakadatlanul „figyelmeztetett” arra, hogy milyen „veszélyt” jelent, ha a tengelyt a nemtámadó hatalmak legyőzik. „Franciaország, Nagybritannia és a Szovjetunió győzelme... Németország és Japán felett — jelentette ki Trockij az 1937 áprilisában Mexikóban tartott vizsgálatok alkalmával — mindenekelőtt azt jelenthetné, hogy a Szovjetunió burzsoá és Franciaország fasiszta állammá alakul át, mert Hitler legyőzéséhez óriási katonai gépezetre van szükség... A győzelem következtében megtörténhetik, hogy míg a fasizmust Németországban elpusztítják, Franciaországban életre keltik.”

Ilyképpen Trockij és propagandista társai kéz a kézben dolgoztak a fasizmus csillapítóival és a tengely propaganda minisztériumaival abban, hogy meggyőzzék Európa népeit: a kollektív biztonság egyenlő a háborúra való úszítással és azok a körök, amelyek ennek a létrehozásán fáradoznak, a „sztálinisták” eszközei.

2. Azon a napon, amikor a náci hadsereg bevonult Prágába, a Federation of British Industries (az angol gyáriparosok szövetsége) delegációja Düsseldorfban éppen a végső simításokat végezte azon a baráti egyezményen, amit a német nagyiparral kötött.

Júliusban az angol sajtó azzal a szenzációs leleplezéssel jött, hogy Robert S. Hudson, a kereskedelmi minisztérium parlamenti államtitkára találkozott Hitler gazdasági tanácsadójával dr. Helmuth Wohlthattal és a náci Németországnak nyújtandó 51 millió angol fontsterlinges kölcsön lehetőségéről tárgyalt vele.

3. 1940 júniusában a newyorki Propagandaelemző Intézet a következő jelentést közölte: „Az amerikai sajtó a finn háborúról kevesebb igazságot közölt és több fantasztikus hazugságot fecsegett, mint bármely más konfliktusról a közelmúltban.”

4. 1940 május 10-én, szombaton este 10 óra 30-kor a skóciai Lanarkshire fölött egy német Messerschmidt repülőgép imbolygott a föld felé és a fiatal Hamilton herceg birtokának, a skóciai Dungavel Castlenak közelében levő térségen orrával a földbe fúródott. A herceg birtokának egy volt alkalmazottja látta, amint a zuhanó gép lángot vetett, majd a figyelme egy lassan aláereszkedő ejtőernyő fehér foltjára terelődött. Vasvillát fogott és nekiiramodott. Földönfekvő, töröttbokájú férfira bukkant. Ez a férfi Rudolf Hess, Adolf Hitler helyettese volt.

— Vigyen engem Hamilton herceghez — mondotta Hess angolul. — Azért jöttem, hogy megmentsem az emberiséget!

Hess azt remélte, hogy Hamilton és annak barátai segítségével elnyeri az angol konzervatívok támogatását a Szovjetunió ellen indítandó náci-támadáshoz.

Sir Patrick Dollan, a skóciai Glasgow polgármestere, 1941 június 11-én a következőket mondotta: „Hess abban a hiszemben jött ide..., hogy majd két napot tölt Skóciában, egy bizonyos csoporttal megtárgyalja békejavaslatát és azután kap benzint és térképet, hogy visszaszállhasson Németországba és beszámoljon tárgyalásainak eredményeiről.” Sztálin 1941 november 6-i beszédében a Hess-küldetéssel kapcsolatban kijelentette: „A németek tudták, hogy az egyes államok osztályai és az ezen államok meg a Szovjetország között fennálló ellentétek kihasználásán alapuló politikájuk már eredménnyel járt Franciaországban, amelynek kormányzó köréi hagyták magukat megfélemlíteni a forradalom kísértetével és ijedtségben, lemondva az ellenállásról, Hitler lábai elé rakták hazájukat. A német fasiszta stratégák azt hitték, hogy ugyanez történik majd Nagybritanniával és az Amerikai Egyesült Államokkal is. A német fasiszták tulajdonképpen azért is küldték Angliába a hírhedt Hesst, hogy csatlakozásra bírják az angol politikusokat a Szovjetunió ellen indítandó általános hadjáratához. De a németek kegyetlenül elszámították magukat.” Rudolf Hess az angol kormány foglya lett.

AZ AMERIKAI „ANTIKOMINTERN”

1. A „Fekete százak” öröksége

1941 június 22. után a tengelyhatalmak titkos diplomáciájának fő célja az volt, hogy mindenáron megakadályozza az Egyesült Államok csatlakozását a Németország elleni angolszovjet szövetséghez. Amerika elszigetelése életfontossággal bírt a német és japán hadvezetőség terveinek végrehajtása szempontjából.

Amerika a tengelyhatalmak szovjetellenes propagandájának és intrikájának gyújtópontja lett.

Az amerikai népet 1918 óta a Szovjetuniót becsmérlő hamis propaganda szakadatlan özönével árasztották el. Az orosz forradalmat, mint a „vad, fegyelmezetlen csőcselék” művét írták le; ezt a „csőcseléket” „bérgyilkosok, bűnözők és elfajzott emberek” lázították fel; a Vörös Hadsereg „fegyelmezetlen horda”, a szovjet nemzetgazdasági elgondolás „kivihetetlen” s a szovjet ipar és földművelés „az anarchia reménytelen állapotában senyved”, a szovjet népnek több se kell, mint egy háború, hogy fellázadjon „féktelen moszkvai zsarnokai” ellen.

Mihelyt Németország megtámadta a Szovjetuniót, az Egyesült Államokban felzengett a Szovjetunió azonnali összeomlását bejósoló kórus. A következőkben néhány, a Szovjetunió megtámadása utánról kelt jellegzetes amerikai nyilatkozatot közlünk:

— Hitler harminc napon belül, egész Oroszországot a kezében tartja. — *Martin Dies* kongresszusi képviselő, 1941 június 24.

— Ahhoz, hogy a vörösök egy nagyon rövid időn belül bekövetkező teljes összeomlástól megmenekülhessenek, sokkal

nagyobb csodának kell bekövetkeznie, mint amilyent a biblia megírása óta valaha is láttunk. — *Fletcher Pratt, New York Post*, 1941 június 27.

— Oroszország halálra ítéltetett és Amerika Angliával együtt képtelen megakadályozni, hogy hamarosan el ne pusztuljon a náci hadsereg villámháborújának sodrában. — *Hearst New York Journal-American* című lapja, 1941 június 27.

— Vezérkari munkában és hadvezetésben, kiképzésben és felszerelésben (az oroszok) nem ellenfelei a németeknek. Timosenko, Bugyonnüj és Stern, nem olyan kaliberű tábornokok, mint Keitel és Brauchitsch. A tisztogatások és a politika megsebezte a Vörös Hadsereget. — *Hanson W. Baldwin, New York Times*, 1941 június 29.

— Nincs szükség egyéb magyarázatra, minthogy hozzá nemértés, önkény, szervező- és kezdeményezőkéesség hiánya, a megfélemlítéssel és tisztogatásokkal fenntartott kormányzat az óriást gyengévé és tehetetlenné tették. A Szovjetunió egy negyedszázadon keresztül becsapta a világot és ezért a csalásért most fizetnie kell. Fel kell készülnünk arra a meg rázkódtatásra, hogy a Szovjetuniót a háborúból egyszerűen ki fogják küszöbölni. — *George E. Szokolovszkij*, 1941 június 26.

1941 november 20-án a *Houston Post* nevű lapban „Az ismeretlen Oroszország” címmel vezércikk jelent meg. Ez a vezércikk tette fel azt a kérdést, amely oly sok amerikai fejében már régen megfogant. A következő állt benne:

„Még nem kaptunk kielégítő magyarázatot arra, hogy az elmúlt húsz év alatt miért tartották az Egyesült Államok népét oly széleskörű tudatlanságban a Szovjetunió anyagi fejlődését illetően.

Mikor Hitler megtámadta Oroszországot, nálunk majdnem egyöntetű volt az a vélemény, hogy Sztálin nem bírja sokáig. «Legnagyobb koponyáink» is reménytelennek látták a Szovjetunió helyzetét. Felkészültek arra, hogy a nácik gyorsan meghódítják ezt az országot.

... A legtöbb amerikai azt várta, hogy Oroszország a náci előrehaladás nyomán szétomlik.

Hogyan és miért tartották az amerikai népet ilyen sokáig ebben a hiedelemben?”

1918 óta szüntelenül építették a gátat az amerikai nép és a Szovjetunió népei között. Amerika reakciós politikusai és üzletemberei, fehér orosz emigránsok és ellenforradalmi ügynökök és végül a tengelyhatalmak propagandaminisztériumai és titkosszolgálatai mesterségesen szították a gyűlöletet és élesztették a félelmet a Szovjetunió irányában.

Közvetlenül az orosz forradalom után fehér orosz emigránsok szovjetellenes koholmányokkal árasztották el Amerikát és gyanakvást és ellenségeskedést ébresztettek. A cári emigránsok amerikai szovjetellenes propagandahadjárata egybeolvadt azzal a fasiszta titkos háborúval, amely Amerika ellen is irányult.

Az első fasiszta sejteket az Egyesült Államokban 1924-ben alakították meg. Ezek a „Csikágói Teutonista Társaság” náci vezetőjének, *Fritz Gissibl*nek irányítása mellett működtek. Még ugyanazon évben Sidney Reilly kapitány és fehér orosz társai megalakították a „Nemzetközi Antibolsevik Liga” amerikai ágazatát. A Fritz Gissiblhez és *Heinz Spanknöbel*hez hasonló náciügynökök (akik Rudolf Hess és Alfred Rosenberg utasításai szerint dolgoztak és bensőségesen együttműködtek a szovjetellenes fehér oroszokkal) a huszas években rendszeresen folytatták demokrácia- és szovjetellenes tevékenységüket. A fehér orosz *Peter Afanaszjev*, másnéven Peter Kusubue herceg, alias Peter Armstrong 1922-ben érkezett Sanfranciskóba és a volt cári tiszt, *Victor de Kayville* közreműködésével megindította nácibarát, antiszemita lapját a *The American Gentile*-t.

*Ebben a munkában Afanaszjev, Fritz Gissibl és Oscar Pfaus fasiszta ügynökökkel szövetkezett.

Nyikoláj Rübakov, aki Grigorij Szemjonov hetman, a japánok csatlósa fehér orosz hadseregének volt ezredese, a huszas évek elején érkezett az Egyesült Államokba és ott szovjetellenes és antiszemita propagandát folytatott. 1933-ban, amikor Hitler Németországban hatalomra jutott, Rübakov New Yorkban *Rosszija* címmel, nácibarát orosz lapot indított. Szemjonov japán ügynök és főmunkatársa Rodzsajevszkij, Mandzsukuóból tartották fenn az érintkezést Rübakovval. Ők voltak ott a japánoktól fenn tartott fehérgárdista orosz hadsereg parancsnokai. Állandóan ellátták a *Rosszija*-t japán propagandaanyaggal, amely náci propagandával vegyítve került be a lapba. 1941-ben, miután Hitler megtámadta Oroszországot, Rübakov newyorki lapja a Wehrmachtot, mint „az igazságosan büntető Gondviselés lángoló pallosát, Hitler keresztény, hazafias, antibolsevik győzelmes, fehér légióját” jellemezte.¹

A nácik és fehér oroszok amerikai fő összekötőtisztje *James Wheeler-Hill*, a Német-Amerikai Szövetség országos titkára volt. Wheeler-Hill nem volt német. Bakui születésű fehér orosz volt. A fehér hadseregek veresége után Németországba ment és onnan jött az Egyesült Államokba. 1939-ben az FBI-Federal Bureau of Investigation (az amerikai kémelhárító szervezet) Wheeler-Hillt mint náci kémeket tartóztatta. Az Egyesült Államokban levő fehér oroszok között a legkiemelkedőbb német és japán ügynök gróf *Anasztáz A. Vonszjackij* volt.

1933 szeptember 25-én *Paul A. von Lilienfeld-Toal* az amerikai náciharát ezüstingések vezetőjéhez, *William Dudley Pelley*-hez írt levelében a következőket közli:

„A fehér oroszokkal felvett kapcsolataimról szeretnék beszámolni... Érintkezésben állok az „orosz fasiszták vezérkarával” (Box 631, Putnam, Conn.). Vezetőjük A. A. Vonszjackij most éppen külföldön tartózkodik, de helyettese *D. I. Kunle* kedves levelet írt nekem és elküldötte lapjuk — *A Fasiszta* — több számát.”

A Connecticut állambeli Thompson városban élő Vonszjackij „gróf”, volt cári tiszt, annakidején Djenyikin fehér hadseregében küzdött. Djenyikin veresége után Vonszjackij azt a krími félszigeten garázdálkodó fehér terrorista bandát vezette, amely orosz állampolgárokat rabolt el, váltságdíjat kért értük és ha a pénz nem érkezett meg, halálra kínozták őket. Vonszjackij a huszas évek elején jött az Egyesült Államokba és feleségül vette *Marion Buckingham Ream-Stephens* amerikai multimilliomosnőt, aki nála 22 évvel volt idősebb. Vonszjackij megkapta az amerikai állampolgárságot és Thompsonban a fényűző Ream-birtokon telepedett le.

Vonszjackij felesége vagyonával a kezében nagy álmokat kezdett szőni arról, hogy szovjetellenes hadsereget szervez, amelyet ő maga vezetne Moszkva ellen. Gyakori utazásokat tett Európában, Ázsiában és Dél-Amerikában, ahol a Torgprom, a Nemzetközi Antibolsevik Liga és más szovjetellenes ügynökségek képviselőivel találkozott.

1933 augusztusában Vonszjackij megalapította az Egyesült Államokban az „Orosz fasiszta nemzeti forradalmi párt”-ot. Hivatalos jelvényük a horogkereszt volt. Főhadiszállásukat a thompsoni Ream-birtokon üttették fel, ahol Vonszjackij puskákból, gépfegyverekből és más katonai felszerelésekből egész magánfegyvertárat ren-

dezett be és egyenruhás, horogkeresztes jelvényt viselő fiatal-emberek csoportjait kezdte kiképezni.

1934 májusában Vonszjackij ellátogatott Tokióba, Harbinba és más távolkeleti központokba, ahol a japán hadvezetőség tagjaival, Szemjonov hetmannal és más orosz fasisztákkal tartott megbeszéléseket. Japánból Vonszjackij Németországba utazott, ahol Alfred Rosenberggel, Göbbels-szel és a német katonai titkosszolgálat képviselőivel találkozott. Vonszjackij elvállalta, hogy az Egyesült Államokból rendszeresen szállít majd kémkedési anyagot Németországnak és Japánnak.

Vonszjackij pártjának fiókirodái nyíltak meg New Yorkban, San Franciskóban, Los Angelesben, Braziliában — Sao Paulóban — és a mandzsukuói Harbinban. Ezek a fiókirodák a német és japán katonai titkosszolgálatok közvetlen felügyelete mellett dolgoztak.

A Vonszjackij által vezetett és pénzelt szervezet az Egyesült Államokban kifejtett kémiszolgálatain kívül még a Szovjetunió ellen is folytatott szabotázs- és terrorcselekményeket. 1934 februárjában Vonszjackij Thompsonban kiadott *A Fasiszta* című lapja ezt írta:

— Október 7-én a fasiszta Trio NO. A-5 egy katonai vonat kisiklását okozta. A kapott értesítés szerint körülbelül száz ember vesztette életét.

Hála a „testvérek” munkájának, a sztraobinszki körzetben, az aratási munkálatokat teljes sikerrel szabotálták. Több, az aratási munkálatok felügyeletével megbízott kommunista titokzatos módon eltűnt!

Szeptember 3-án, az Ozera Kmiaz kerületben, a 167-es, 168-as számú „testvérek” megölték egy kollektív gazdaság kommunista vezetőjét!

1934 áprilisában *A Fasiszta* közölte, hogy kiadóhivatalába 1500 zloty érkezett azzal a céllal, hogy azt juttassák el *Borisz Koverdának*, amint az a börtönből kiszabadul. A pénz „Vonszjackij úr ajándéka”. Ebben az időben Borisz Koverda Lengyelországban börtönben ült, azért, mert Varsóban megölte *Vojkov* szovjet követet.

Az Orosz fasiszta nemzeti forradalmi párt hivatalos programja a következő volt:

Szovjet katonai kiképzők, haditudósítók, politikai megbízottak és neves kommunisták — mindenekelőtt párttitkárok — meggyilkolása . . .

A vörös hatóságok minden rendelkezésének szabotálása... A vörös hatalom közlekedési hálózatának szétbomlasztása... Távirópóznák ledöntése, drótok elvágása, a telefonösszeköttetés megszakítása és a készülékek szétrombolása... Véssétek jól az emlékezetetekbe, fasiszta testvérek: rombolunk a multban, rombolunk a jelenben és a jövőben is folytatni fogjuk rombolásainkat.²

Közvetlen a Pearl Harbourt ért japán támadás után Anasztáz Vonszjackij „gróf”-ot letartóztatták. A kémkedési törvény megszegése miatt állították bíróság elé s bűnösnek találták abban, hogy katonai információkat szolgáltatott az Egyesült Államokról Németországnak és Japánnak. Ötévi börtönbüntetésre ítélték.³

2. „Amerikát meg kell menteni a kommunizmustól”

1931-ben az Egyesült Államokban, a Nemzeti Polgári Szövetség nevű szervezet tervezetet készített a „vörös veszedelem ellen küzdő nemzetközi mozgalom” megalapítására. E szervezet kommunista- és munkásellenes agitációban képzett alapítója és vezetője egy volt csikágói újságíró, *Ralph M. Easley* volt. 1927-ben *Norman Hapgood* ismertetést írt Easley „hivatásos hazafiságáról”, amelyben a következőket jelentette ki:

„Természetesen, Easley irtózatának legfőbb tárgya a Szovjetunió. Nyíltan kiállt a cárpártiak ügye mellett és Borisz a főtanácsadója.”

Easley Nemzeti Polgári Szövetségének tagjai közé tartoztak *Hamilton Fish* newyorki képviselő, *Harry Augustus Jung*, a volt csikágói munkáském és antiszemita propagandista, *George Sylvester Viereck*, Vilmos császár volt ügynöke, akiből később náci ügynök lett, *Matthew Woll* az ALF (American Federation of Labour — a jobboldali szakszervezet) reakciós alelnöke és a Nemzeti Polgári Szövetség elnöke, aki nyilvánosan mint „vörös rémről”, „őrült államról” beszélt a Szovjetunióról. Rajtuk kívül még számos más amerikai sorolt tagjai közé, akik mind érdekelve voltak a bolsevik-ellenes keresztshadjáratban.

1933 elején Easley a „Világot fenyegető kommunizmus ellen küzdő nemzetközi bizottság amerikai tagozata” nevű szervezet elnöke lett. E szervezet nemzetközi főhadiszállása a berlini „Európa Ház” volt. A Nemzeti Polgári Szövetség sok tagja követte Easleyt ebbe az új szervezetbe.⁴

A világot fenyegető kommunizmus ellen küzdő nemzetközi bizottság amerikai tagozata vállalta az első hivatalos náci propaganda-okmány terjesztését az Egyesült Államokban. Ez egy szovjet-ellenes könyv volt, melyet angol nyelven nyomtattak ki és „A kommunizmus Németországban” címmel bocsátottak a közönség elé. A könyvet Németországban az Eckhart-Verlag cég adta ki. A példányokat tizezrével hajózták át az Atlanti-óceánon, hogy Amerikában széles körben terjesszék: Rengeteget küldtek szét belőle postán és a Newyorkban, Losangelesben, Csikágóban és más városokban tartott „hazafias” összejöveteleken is ingyen osztogatták. Az újság-cikkek, felolvasások, az összejövetelek és a magánlevelek áradata segítségével sikerült a könyvet az Egyesült Államokban széles körben elterjeszteniök.

A könyv első oldalán ez az idézet állott :

„Ennek az évnek az elején voltak hetek, amikor csak egy hajszál választott el bennünket a bolsevik káosztól !”

Adolf Hitler kancellár

1933 szeptember 1-én tartott beszédéből

A könyv következő oldalán az alábbi bevezető szöveg volt olvasható :

MIÉRT KELL AZ AMERIKAIÁKNAK EZT A KÖNYVET ELOLVASNIOK?

A kommunista propaganda és a kommunista mesterkedések kérdése azért érinti közeli az amerikai népet, mert most a Szovjetunió elismerésének kérdését az Egyesült Államok kormánya mérlegelés tárgyává tette.

Íme, ez a könyv minderre választ ad. Minden gondolkodó polgárnak el kell olvasnia, mert annak az élethalál küzdelemnek a történetét tárja fel, melyet Németország a kommunizmus ellen folytatott. Megmutatja, hogy a németországi kommunisták által használt felforgató eszközök és romboló célok ugyanazok, amelyeket a civilizált nemzetek eme ellenségei . . . az Egyesült Államokban is használnak.

E német mű más országok számára is a tárgyilagos, tanulságos lecke értékével bír és ez indította bizottságunkat arra, hogy az Egyesült Államokban mindenütt a közvélemény vezetőinek a kezébe adjuk ezt az olvasmányt.

Rögtön e bevezető sorok után következtek a Világot fenyegető kommunizmus ellen küzdő nemzetközi bizottság amerikai tagozata vezető tagjainak nevei:

Walter C. Cola, a Nemzetvédelmi Tanács és a detroiti Kereskedelmi Kamara elnöke,

John Ross Delafield (hadserегfőparancsnok, hadiérdemrend a világháborúból),

Ralph M. Easley (a Nemzeti Polgári Szövetség elnöke),

Hamilton Fish (az Egyesült Államok kongresszusának tagja),

Elen Huntington Hooker (az Amerikai Védelmi Társaság elnöke),

F. O. Johnson (a „Jobb Amerikáért” szövetség elnöke),

Orvel Johnson (alezredes, a ROTC Egyesült Államok Szövetsége tagja),

Harry Jung (az Amerikai Éber Értelmiségi Szövetség vezetője),

Samuel McRoberts (bankár),

C. G. Norman (az Építőipari Munkaadók Szövetségének elnöke),

Ellis Searle (az *Egyesült Bányamunkások* című lap főszerkesztője),

Walter S. Steele (a *National Republic* főszerkesztője),

John B. Trevor (az „Amerikai Koalíció” szervezet elnöke),

Archibald E. Stevenson (az Egyesült Államok katonai titkosszolgálatának volt tagja).

A következőkben közlünk néhány adatot „A kommunizmus Németországban” c. náci propaganda könyv egyes jótállóiról: *Harry Augustus Jung* az egykori munkáském, az Amerikai Éber Értelmiségi Szövetségnek nevezett csikágói anti-demokratikus szervezet élén állott. Lapjuk a *Vigilant* a hivatalos náci propaganda ügynökség, a *World Service* által ajánlott olvasmány volt. Jung korábbi szovjetellenes tevékenységében társa volt a fehér orosz Peter Afanaszjev, aki Jungot a „Cion bölcsei jegyzőkönyvei”-nek lefordított példányaival látta el, hogy azt „nagy tömegben” terjessze az Egyesült Államokban. Jung ezek után barátságot kötött *Robert R. McCormick* ezredessel, az izolacionista és hevesen szovjetellenes *Chicago Tribune* kiadójával és irodáit a Tribune épületében, Csikágóban rendezte be.

Walter S. Steele, a *National Republic* főszerkesztője szakadatlan szovjetellenes propagandát folytatott és ilyen irányban

igyekezett befolyásolni az amerikai pénzembereket. Steele együttműködött Junggal a „Cion bölcsei jegyzőkönyvei”-nek terjesztésében.

James B. Trevor, az „Amerikai Koalíció” vezetője volt, azé az egyesületé, amelyet az amerikai igazságügyminisztérium 1942-ben kiadott vádirata szerint az Egyesült Államok haderejének aláásására szervezett összeesküvésre használtak fel. Trevor benső kapcsolatokat tartott fenn szovjetellenes oroszokkal és szervezete állandóan szovjetellenes propagandát terjesztett.

Archibald E. Stevenson, az Egyesült Államok katonai titkosszolgálatának egykori tagja, a második világháborút megelőző időkben egyike volt az Egyesült Államokban folyó szovjetellenes agitáció vezető ösztönzőinek. Stevenson, aki Easley meghitt társa volt, a Newyorki Államgazdasági Tanács tanácsosa lett. Ennek a munkásellenes és demokráciaellenes propagandaügynökségnek a vezetője, a spanyol fasiszta diktátor, generalissimo Franco hírhedt propagandistája, *Merwin K. Hart* volt.

Hamilton Fish, newyorki képviselő 1923-ban látogatta meg a Szovjetuniót, amikor még a Hamilton Fish Company export és import cég főnöke volt. Az Egyesült Államokba visszatérve a Szovjetunióval való kereskedelmi kapcsolatok felvétele érdekében határozati javaslatot nyújtott be a kongresszuson. Később az Egyesült Államok egyik legelkeseredettebb szovjetellenes propagandistája lett. A harmincas évek elején, mint az „amerikai kommunizmus” ügyét vizsgáló kongresszusi bizottság vezetője, Fish volt a szovjetellenes fehér orosz emigránsok és az Egyesült Államokban lévő más megrögzött szovjetfalók fő szószólója. A Fish-bizottságot anyaggal ellátó „szakértők” között volt Borisz Braszol egykori Ohrana-ügynök és George Sylvester Viereck német propagandista is. Miután Hitler Németországban uralomra jutott, Fish a náci vezért, mint Németországot a kommunizmustól megmentő apostolt üdvözölte. Mint az amerikai elszigetelődés és egyezkedő „appeasement”-politika élharcosa Fish hírhedt amerikai nácibarátokkal közös szószékről szónokolt és propagandájuknak a Kongresszusi Híradóban is helyet szorított. 1939 végén Fish megbeszéléseket folytatott Németországban Joachim von Ribbentrop náci külügyminiszterrel, Galeazzo Ciano gróf olasz külügyminiszterrel és más tengelyhatalmi vezetőkkel. Fish német repülőgépen

tett utazásokat Európában, második Münchent sürgetett és azt hirdette, hogy „Németország követelései igazságosak”. 1942 februárjában Viereck náci ügynök perének tárgyalásán kiderült, hogy Fish washingtoni irodáját a náci propaganda főhadiszállásának használták fel és hogy Fish titkára, George Hill, az Egyesült Államokban levő német propaganda-hálózat egyik főembere volt.

Abban az időben, amikor Amerika belépett a második világháborúba, az Egyesült Államokban szerte az országban tömegével voltak olyan tevékeny fasiszta egyesületek, amelyek magukat „kommunistaellenes”-nek jelentették be. Ezek az egyesületek utasításokat és sokan közülük anyagi támogatást is kaptak Berlinből és Tokióból. Számos ilyen egyesületet fizetett német ügynökök hívtak életre. Ezek némelyike, mint például a Német-Amerikai Szövetség és a Kyffhauser Bund nem is igen igyekeztek álcázni külföldi kapcsolataikat; mások megint, mint az Ezüstringesek, a Keresztény Front, az Amerika Őrzői, az Amerikai Nemzeti Szövetség és az Amerikanizmus Keresztes Harcosai, mint „hazafias” egyesületek parádéztak és mind Amerikát mentették „a kommunizmus veszélyétől”.

1939-ben nem kevesebb, mint 750 fasiszta szervezet alakult az Egyesült Államokban. Ezek elárasztották az országot tengelybarát, antiszemita és szovjetellenes könyvmatosokkal, képeslapokkal, brosúrákkal és újságokkal. Ezek az egyesületek és kiadványok, azzal az ürüggyel, hogy Amerikát meg akarják menteni a kommunizmustól, az Egyesült Államok kormányának megdöntésére törekedtek, amerikai fasisztarendszert akartak helyébe állítani, hogy szövetségre lépjenek a tengelyhatalmakkal a Szovjetunió ellen. 1936 november 18-án William Dudley Pelley, a nácik befolyása alatt álló Ezüstringesek vezetője kijelentette:

— Jól értsük meg: ha ismét polgárháborúba sodródik ez az ország, ez a háború nem azért lesz, hogy az amerikai kormányt megdöntse, hanem azért, hogy megdöntse a zsidó-kommunista bitorlók uralmát, akik magukhoz kaparintották az amerikai kormányzatot és azt Moszkva egyik fiókéntézetévé akarják átalakítani...

Amikor a németek megtámadták a Szovjetuniót, Charles E. Coughlin atya, a nácibarát Keresztény Front vezetője 1941 július 7-én ezt írta *Social Justice* című propagandaorgánumban:

„Németország háborúja Oroszország ellen a kereszténység küzdelme . . . Ne feledjük el, hogy az ateista kommunizmus gondolatát Oroszországban főleg az istentelen zsidók hívták életre és az ő segítségükkel fejlődött ki.”

Ugyanezt a propagandát terjesztették szerte az Egyesült Államokban a különböző ilyen lapok, így *Gerald B. Winrod Defender* című újságja, melyet Kansas állam Wichita nevű városában adtak ki; *William Kullgren Beacon Light*-ja Atascaderóban (Kalifornia), *Court Ascher X-Ray* című lapja, Muncieben (Indiana), *E. J. Garner Publicity*-je Wichitában (Kansas), *Charles B. Hutson America In Danger!* című lapja Omahában (Nebraska) és még sok más hasonló fasiszta-barát és szovjetellenes kiadvány.

Pearl Harbour után az igazságügyminisztérium e személyek nagy részét vád alá helyezte. A vád az volt, hogy lázító propaganda-tevékenységet folytatnak és a náci ügynökökkel szövetkeznek az Egyesült Államok kormányának megdöntésére. Mégis, végig a háború folyamán tovább folytatták propagandatevékenységüket és tovább hangoztatták, hogy a tengelyhatalmak „szent háborút” vívnak s hogy az Egyesült Államokat „Washington, London és Moszkva kommunista cinkosai” ugrasztották bele a háborúba.

3. Egy jellegzetes példa: Paul Scheffer

Néhány nappal a Pearl Harbourt ért japán támadás után az Egyesült Államok kémelhárító szolgálatának ügynökei letartóztattak egy középkorú, jó megjelenésű német újságíró, aki New-yorkban egy előkelő, modern házban lakott. Neve *Paul Scheffer* volt. A külügyminisztériumban, mint a *Das Reich*, a német propagandaügyi minisztérium hivatalos orgánumának tudósítója volt nyilvántartva.

Paul Scheffer pályafutása a legkirívóbb bizonyítéka annak, hogy miképpen tudtak a náci ügynökök az Egyesült Államokban a szovjetellenesség álarca alatt működni . . .⁵

Egyidőben Paul Scheffer a világ minden részén ismert újságíró volt. 1922—1929-ig, mint a *Berliner Tageblatt* moszkvai tudósítója működött és ekkoriban világszerte, „mint a Szovjetunió legjobb ismerőjét” emlegették. A Szovjetunióból küldött színes tudósításai több nyelven jelentek meg egyszerre. Barátai és bámulói között európai és amerikai államférfiak, hírneves irodalmi személyiségek, valamint vezető ipari és pénzmágnások voltak. 1929 végén

Scheffer moszkvai tudósítói pályafutása hirtelen véget ért. Egyik szokásos németországi utazása alkalmával a szovjet hatóságok váratlanul megtiltották, hogy visszatérjen a Szovjetunióba. Scheffer sok előkelő barátja haragos és méltatlankodó tiltakozásba kezdett. Tudni akarták, hogy milyen indokok alapján jutott a szovjet kormány erre az elhatározásra. A válasz a szovjet rendőrség irattárában volt elzárva.

A tények egy része nyolc évvel később, 1938 március 2-án került nyilvánosságra, midőn Mihajl Csernov a jobboldali összeküvő és a Szovjetunió volt földművelésügyi népbiztosa vallomást tett a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsának haditörvényszéke előtt.

Csernov bevallotta, hogy 4000 rubelt kapott havonta a német katonai titkosszolgálattól azért, hogy orosz katonai és kereskedelmi titkokat szolgáltatson ki és széleskörű szabotázsstevékenységet szervezzen meg. Megnevezte azt a német ügynököt is, akinek felügyelete alatt első kémkedési és szabotázműveleteit végrehajtotta. Ez a német ügynök, Csernov szavai szerint, Paul Scheffer a *Berliner Tageblatt* tudósítója volt.

1938 március 13-án a szovjet ítéletvégrehajtó osztag sortüze végzett Mihajl Csernovval. Csak néhány nappal a kivégzés előtt érkezett Paul Scheffer az Egyesült Államokba, mint a *Berliner Tageblatt* amerikai tudósítója...

A Szovjetunióból 1929-ben történt kitiltása után, Scheffer Európa egyik legtermékenyebb és legjobban fizetett szovjetellenes propagandistája lett. Alig múlt el hét anélkül, hogy valamilyen hírneves európai vagy amerikai folyóiratban ne jelent volna meg egy-egy, a szovjet kormányt hevesen támadó és küszöbön álló összeomlását bejósoló cikke.

1931-ben Scheffer, aki egy volt orosz grófnőt vett feleségül, az Egyesült Államokba is ellátogatott, hogy ott résztvegyen a szovjet kormány elismertetése ellen folytatott kampányban. „Ha Amerika az elismerés mellett határoz” — intette Scheffer komoran az amerikaiakat a *Foreign Affairs*-be (a külügyminisztériumhoz közelálló negyedévi folyóirat) írt cikkében, melyet később a *Reader's Digest* is leközölt — „akkor később majd azt mondhatják, hogy 1931-ben tudatosan választott a polgári Európa és a Szovjetunió között... Amerika elismerése a kommunista Szovjetuniót csak nagyobb támadó és vállalkozási kedvre ingerli az európai polgári országokkal szemben.”

Mikor Hitler uralomra került, Scheffer a *Berliner Tageblatt* londoni tudósítója volt. Azonnal visszatért Németországba

és a lap főszerkesztőjének nevezték ki. A *Berliner Tageblatt* ekkor a náci propagandaminisztérium közvetlen felügyelete alá került.⁶

1937 telén Scheffer parancsot kapott, hogy hosszabb tartózkodásra az Egyesült Államokba menjen. Hamarosan Newyorkból kábelezte cikkeit a *Berliner Tageblatt*nak. Ezek a cikkek ügyes keverékei voltak az amerikaellenes propagandának és azoknak az információknak, amelyek a német katonai hatóságok hasznára lehettek. Rövidesen Scheffert a *Das Reich* amerikai tudósítójának nevezték ki. Ez a lap a náci propagandaminisztérium hivatalos orgánuma volt. Ebben a minőségében Scheffer mint Göbbels dr. speciális képviselője élt az Egyesült Államokban. Az „orosz szakértő” Scheffer szovjetellenes cikkei rendszeresen megjelentek a jólismert amerikai folyóiratokban és újságokban. Egyik kedvenc témája a három moszkvai per volt. Nagyszámú amerikai olvasójának, mint „óriási szemfényvesztést” találta fel ezeket a pereket, amelyek folyamán az is kiderült, hogy ő német kém volt. Buharinról, Pjatakovról, Radekről és az orosz ötödik hadoszlop többi tagjáról, mint „igazi bolsevik vezetőkről” emlékezett meg. A legkülönlegesebb dícséretet azonban Trockij számára tartotta fenn.

„Lenintől Sztálinig” című rágalmozó cikkében, amely 1938 áprilisában a *Foreign Affairs* hasábjain jelent meg, Scheffer Sztálint „orientális típus”-nak nevezi, aki a trockistákat csak azért üldözte, mert személyes becsvágyának útjában állottak.

Scheffer propagandamunkája az Egyesült Államokban Pearl Harbour után történt letartóztatásával sem ért véget. 1943 szeptember 13-án a *New York Times* vasárnapi kiadása magazinmellékletének első oldalán egy cikket közölt Németországról, amelyet egy „Conrad Long” nevű ember írt. A szerzőt a szerkesztői jegyzet, mint a „jelenlegi háború német kérdéseinek közeli ismerőjét” tüntette fel. A cikk azt a közlést tartalmazta, hogy „az ukrán gabonatermést német módszerekkel ezen a nyáron állítólag megkettőzték”.

A valóságban „Conrad Long” nem létezett. A *New York Times* cikkének szerzői álneve alatt Paul Scheffer rejtőzött.

Scheffer letartóztatása után néhány befolyásos amerikai barátja sikerrel elintézte, hogy kiengedjék az internáló táborból. Azt is sikerült elintéznük, hogy álnéven írhatott a *New York Times*ben. Sőt, mint a német ügyek szaktanácsadója, az Egyesült Államok Stratégiai Szolgálatának Hivatalában álláshoz juttatták.

1944 tavaszán Scheffert az igazságügyminisztérium emberei

ismét letartóztatták. Ezúttal már szigorúan megállapodtak abban, hogy dr. Göbbels volt speciális kiküldöttje a háború egész időtartamára lakat alatt marad.

4. A Dies-bizottság

1938 augusztusában, közvetlenül a müncheni egyezmény aláírása előtt, különleges kongresszusi bizottság alakult az Egyesült Államokban az amerikaellenes tevékenységek felderítésére. E bizottság vezetője *Martin Dies* texasi képviselő volt.

Mikor a Dies-bizottság megalakult, célja az volt, hogy a tengelyhatalmak amerikai ármánykodásai ellen küzdjön az Egyesült Államokban.

Ehelyett a „vizsgálat”, melyet Dies kongresszusi képviselő lefolytatott, egyetlen dologra összpontosult csupán: meggyőzni az amerikai népet arról, hogy „legfőbb” és „leghalálosabb ellensége” a Szovjetunió.

A Dies-bizottság először *Edward S. Sullivan-t*, egy kevésbé ismert volt munkáskémet és szovjetellenes propagandistát nevezte ki főnyomozójának. Sullivan, mielőtt Diesnek kezdett volna dolgozni, az amerikai, szovjetellenes nemzeti ukrán mozgalommal állt összeköttetésben, amely Szkoropadszkij hetmantól és más fehér ukrán berlini emigránsoktól kapta utasításait. Sullivant, mint fiatal, koldusszegény újságíró Bostonban felbérelték arra, hogy segítsen az amerikai ukránok között szovjetellenes hangulatot kelteni. Noha egy szót sem tudott ukránul, Sullivan propagandát indított a „független Ukrajnáért”.

Martin Dies eljövendő főnyomozója csakhamar jelentős szerephez jutott a fasiszta amerikai ukránok mozgalmában. Mint a mozgalom vezető embere, szoros összeköttetésbe került náci-ügynökökkel és propagandistákkal, együttműködött velük és még nyilvánosan is azonosította magát az ügyükkel. 1934 június 5-én Sullivan beszédet tartott a Német-Amerikai Szövetség tagjai és egyenruhás rohamcsapatai előtt, Newyorkban a Thurn-hallban, a Lexington Avenue és a 85-ik utca sarkán.

1936 augusztusában Sullivan, mint főszónok szerepelt egy Asheville-ben, Észak-Karolinában tartott nemzeti konferencián, amelyen vezető amerikai antiszemita és nácibarát propagandisták vettek részt. A konferencia szónokai között szerepeltek: William Dudley Pelley, az Ezüstringesek vezetője, James Tree, aki Sullivannal együtt egy fasiszta lap kiadója volt és Ernest F. Elmhurst,

másnéven E. F. Fleischkopf, a szövetség egyik tagja és náci ügynök. A szónokok hevesen támadták a Szovjetuniót és Rooseveltt adminisztrációját, mint a „zsidó-kommunista összeesküvés” részesét bélyegezték meg. Az ashevillei sajtó azt írta, hogy Hitler se mondott volna mást, ha Sullivan helyett ő beszélt volna.⁷

Amikor a liberális amerikai szervezetek felfedtek néhány tényről Sullivan zűrös multjából, Dies képviselő kénytelen-kelletlen lemondott arról, hogy Sullivan továbbra is főnyomozója legyen. — Anyagi okok miatt — mondta Dies. Sullivan ekkor visszatért a fasiszta ukrán mozgalomhoz és Pittsburgban, Pennsylvániában megalapította az Ukrán Amerikaiak Nevelő Intézetét. Ez a szervezet, amely arra specializálta magát, hogy az Amerikában élő egymillió ukrán között szovjetellenes tevékenységet folytasson, kapcsolatban állott a washingtoni német követséggel. Sullivan továbbra is együttműködött az ország valamennyi nácibarát és szovjetellenes propagandistájával. „Július 4-ike jó nap lesz a maga összejövedele számára” — táviratozta Coughlin egy olyan ügyben, amelyet ő és Sullivan együtt intéztek.

A Dies-bizottságtól való hivatalos megválása után, mint a bizottság egyik „kommunistaellenes szakértője”, Sullivan továbbra is kapcsolatban állt azzal. 1939 július 27-én Sullivan levelet kapott barátjától, a csikágói szovjetellenes antiszemita propagandistától, Harry Jungtól. Jung ezt írta:

„A bizottság nyomozóinak egyike néhány napig itt tartózkodott. Rövid időt velünk is töltött és mi rengeteg szenzációs híryanaggal halmoztuk el.

Valóban remélem, hogy irodáink között az együttműködés teljesen kielégítő és kölcsönös lesz...”

Sullivan fősegédi és bizottsági tanácsadó helyét az „amerikaellenes” tevékenységek felderítésével megbízott Dies-bizottságban *I. B. Matthews*, az amerikai radikális mozgalom egyik renegátja foglalta el. Matthews írásait a vezető amerikai fasiszták és tengelyhatalmi ügynökök széles körben terjesztették. Könyvét a náci propagandaminisztérium ajánlotta. Matthews cikkei a *Contra-Komintern*-ben, Alfred Rosenberg *Aussenpolitisches Amt*-jának — a német Külpolitikai Hivatalnak — hivatalos lapjában jelentek meg.

* Hétről-hétre gyászos felvonulás parádézott a House Office Building washingtoni márványoszlopos tárgyalási termében. Munkáskémek, külföldi ügynökök, volt börtöntöltelékek és szélhámo-

sok jelentek meg ünnepélyesen a Dies-bizottság előtt, hogy mint „szakértő tanuk” bizonyítsák: a moszkvai ügynökök összeesküvést szőnek az Egyesült Államok kormányának megdöntésére. Ime néhány a „kommunistaellenes” tanuk közül:

Alvin Halpern: vallomástételének másodnapján a kolumbiai körzeti bíróság csalás miatt kétévi börtönbüntetésre ítélte. Vallomása ennek ellenére a Dies-bizottság nyilvánosságra hozott aktái közé került.

Peter J. Innes: munkáském, akit kizártak a Nemzeti Tengerészeti Szakszervezetből, mert a szervezet pénztárából 500 dollárt lopott; ezután nyolcévi börtönbüntetésre ítélték gyermekrablás kísérlete miatt.

William C. McCuiston: a szakszervezetek megtámadására alakult terrorista osztagok megszervezője. Mikor a Dies-bizottság előtt vallomást tett, éppen Philipp Carey meggyilkolásával vádolták. Philip Carey haladó szakszervezeti vezető volt, akit New-Orleansban megöltek. McCuistont később a gyilkosság vádjá alól felmentették.

William Nowell: munkáském, aki Gerald L. K. Smith, volt 3223-as számú „ezüstringes” fasiszta vezető bizalmas tanácsadója volt.

Richards Krebs: más néven Jan Valtin volt börtöntöltelék, aki saját vallomása szerint a Gestapo ügynöke volt.⁸

Walter G. Krivickij „tábornok”, más néven Samuel Ginsberg, aki Jagoda idejében „GPU ügynöknek” játszott ki magát, majd az Egyesült Államokba menekült, ahol egy elvetemült szovjetellenes önéletrajzt írt.⁹

Martin Dies irattára csakhamar hemzsegett a veszélyesnek tartott „bolsevikok” neveitől. A texasi képviselő gyakori időközökben drámai módon nyilvánosságra hozta, hogy közvetlenül Moszkva irányítása mellett dolgozó, az egész országot behálózó ötödik hadoszlopot leplezett le.

1940-ben Dies képviselő könyvet adott ki bizottsága „felfedezései”-nek népszerűsítésére. „A trójai ló Amerikában. Jelentés a nemzetnek” címet viselő Dies-könyv legnagyobb része szovjetellenes propagandával foglalkozott. Mialatt a Német-Amerikai Szövetség és a Keresztény Front tagjai, a német ötödik hadoszlop szálláscsinálói az amerikai városokban tömegtüntetéseket rendeztek, Dies képviselő Sztálint, mint az Egyesült Államokat meg-támadó 150 szovjethadosztály vezérét aposztrofálta.

Dies kijelentette, hogy valójában „Moszkva ügynökei” már meg is kezdték „az Egyesült Államok előzölését”.¹⁰

Két nappal azután, hogy a németek megtámadták a Szovjetuniót, Dies megjósolta: „Hitler 30 napon belül egész Oroszországot a kezében tartja”. A képviselő kikelt az ellen, hogy a Vörös Hadsereg részére segítséget küldjenek. — Amerikai segítséget küldeni az oroszoknak esztelenség — jelentette ki — mert a felszerelés mindenképpen csak Németország kezébe kerülhet. — Figyelmeztetett arra „a nagy veszélyre, hogy az amerikai kormány az Oroszországnak nyújtott segítségével Sztálin részére nyugati frontot nyit meg az amerikai főváros kellős közepén”.

Roosevelt elnökhöz írt levelében, 1941 október 2-án, röviddel azután, hogy az elnök kijelentette, milyen életkérdés Amerika védelme szempontjából a Szovjetunió megsegítése, Dies bejelentette szándékát szovjetellenes propagandájának folytatására.

Az Egyesült Államok és a Szovjetunió katonai szövetségesek lettek, de Martin Diest ez sem zavarta szovjetellenes működésében. 1942 március 29-én Henry Wallace, az Egyesült Államok alelnöke kijelentette:

— Ha béke lenne, ezt a módszert, mint egy megbabonázott elme termékét, nem kellene figyelembe vennünk. De nem élünk békeidőben. Háborúban állunk. És azok a kételyek és ellenszenvek, amelyeket Mr. Dies ilyen és ehhez hasonló kijelentései igyekeznek a közhangulatban felkelteni, gyakorlati hatásukat tekintve éppúgy eredhetnének magától Göbbelstől. Tulajdonképpen a közszellemre gyakorolt hatásuk kevésbé lenne káros, ha Mr. Dies Hitler szolgálatában állna... Nekünk amerikaiaknak szembe kell néznünk e rút igazság jelentőségével.

5. Magányos sas

1940 végén, midőn Hitler már éppen befejezte Európa leigázását és a Vörös Hadsereggel való összeecsapásra készülődött, furcsa jelenség tűnt fel az amerikai politika színpadán. E jelenség az „Először Amerika” bizottság nevet viselte. A következő év folyamán az „Először Amerika” bizottság, az egész nemzetet behálózó nagy méretekben, a sajtón és a rádión keresztül tömeggyűlések, utcasarki gyűlések útján és minden más propagandaeszközzel, lendületes szovjetellenes, angolelles és elszigetelődési propagandával árasztotta el az amerikai népet.

Az „Először Amerika” bizottság eredeti vezetői között voltak: Robert E. Wood tábornok, Henry Ford, Robert R. Cormick ezredes, Burton K. Wheeler, Gerald P. Nye és Robert Rice Reynolds szenátorok, Hamilton Fish, Clare E. Hoffmann és Stephen Day képviselők s Katheryne Lewis, John L. Lewis munkásáruló bányászszakszervezeti vezető leánya. A bizottság fő női szószólója *Laura Ingalls*, a volt pilótanő és volt szocialista lett. Később mint a náci kormány fizetett ügynökét ítélték el. A színpalak mögött egy másik náci ügynök, George Sylvester Viereck segített az „Először Amerika” bizottság publicistáinak. Sok általuk terjesztett írásnak ő volt a szerzője. Ralph Townsend, akit később, mint japán ügynököt ítélték el, az „Először Amerika” bizottság nyugati parton megszervezett ágazatának a vezetője és a bizottság által kiadott két propaganda lap, a *Scribner's Commentator* és a *Herald* szerkesztőbizottságának tagja volt.¹¹ *Werner C. von Clemm*, akit később a német hadvezetőség közreműködésével az Egyesült Államokba csempészett gyémántok ügyében ítélték el, mint névtelen stratégia és az „Először Amerika” bizottság newyorki ágazatának pénzügyi támogatója szerepelt. *Frank B. Burch*, akit később azért ítélték el, mert a német kormánytól az Egyesült Államokban folytatandó földalatti propaganda céljára 10 000 dollárt kapott, a bizottság acroni (Ohio) ágazatának megalapítója volt.

1942 júliusában az igazságügyminisztérium az „Először Amerika” bizottságot, mint olyan ügynökséget, amelyet az Egyesült Államok hadseregének aláaknázására irányuló összeesküvésre használtak fel, vád alá helyezte.

Az „Először Amerika” bizottság messzemenően legkiemelkedőbb vezetője és szószólója a nevezetes amerikai pilóta, *Charles A. Lindbergh* volt, aki akkor már mind Európában, mind Amerikában, mint nácibarát és szovjetellenes agitátor tűntette ki magát.

Lindbergh először 1936 nyarán látogatott el Németországba. Mint a náci kormány vendége utazott oda. A náci hatásos ünnepeket rendeztek Lindbergh tiszteletére és számos különleges kegyben részesítették. Magasrangú náci vezetők személyesen kalauzolták nem hivatalos „szemle körútján” a német hadiüzemekben és légitámaszpontokon. A náci Németország mély benyomást gyakorolt Lindberghre.

A pazar fogadásokon, amelyeket Hermann Göring tábornagy és más náci nagykutya rendeztek tiszteletére, Lindbergh kifejezést adott meggyőződésének, hogy a német légierő verhetetlen. „A német repülés magasabb fokon áll, mint bármely más államé”,

mondta *Ernst Udet* tábornoknak, a *Luftwaffe* bajnokpilótájának. „A német légierő legyőzhetetlen!”

— Szeretném tudni, mi a csuda is történt ezzel az amerikai-val? — kérdezte a német légi parancsnok *Bruno Lörzer* tábornok *Bella Fromm* politikai újságírótól. — Meg fogja ijesztetni a jenkit a legyőzhetetlen Luftwafféről szóló karattyolásával. És éppen ez az, amit az itteni fiúk kívánnak tőle.

— Aligha fektethetnénk a pénzünket jobb propagandahadjáratba, mint amit ő hoz majd ki számunkra — mondta *Axel von Blomberg*, a náci hadügyminiszter fia, miután résztvett egy 1936-ban Lindbergh tiszteletére rendezett fogadáson.

Két évvel később, a müncheni egyezményt megelőző döntő napok idején Lindbergh ellátogatott a Szovjetunióba. Csak néhány napig tartózkodott ott. Visszatérésekor nyomban terjeszteni kezdett olyan híreket, hogy a Vörös Hadseregnek reménytelenül rossz a felszerelése, rossz a kiképzése és átkozottul rossz vezetés alatt áll. Annak a véleményének adott kifejezést, hogy a Szovjetunió, mint katonai szövetséges, használhatatlan lenne a náci Németország ellen. Véleménye szerint, jelentette ki Lindbergh, nem a nácik ellen, hanem a nácikkal kell együttműködni.

Lindbergh fekete-narancsszín repülőgépe megszokott jelenség lett Európa nyugtalan fővárosainak repülőterein, amint egyik országból a másikba repült, hogy a Harmadik Birodalommal való politikai és gazdasági szövetség mellett prókátorkodjék...

A müncheni megbeszélések idején szovjetellenes angol pénzemberek, arisztokraták és politikusok kis és válogatott csoportja gyűlt össze *Lady Astor* clivendeni birtokán, hogy meghallgassa Lindbergh véleményét az európai helyzetről. Lindbergh Németország hatalmas légierijéről, haditermelésének gyors növekedéséről, ragyogó katonai vezetéséről beszélt. A nácik, ismételte újra meg újra, legyőzhetetlenek. Azt ajánlotta, hogy Franciaország és Anglia állapodjanak meg Hitlerrel és „engedjék meg Németországnak, hogy hadüzenet nélkül, kelet felé, Oroszország irányában terjeszkedjék”.¹²

Lindbergh és az angol parlament képviselői, valamint különböző jelentős politikai személyek között meghitt konferenciák sorozata kezdődött.

A meghívott angol személyiségek között volt David Lloyd George, aki később ezt mondta az amerikai repülőőről:

— Azt hiszem egy hétig volt Oroszországban. Egyik nagy orosz vezetőt se látta, a légierőből sem láthatott sokat. És

mikor visszajött, azt mondta nekünk, hogy az orosz hadsereg nem jó, hogy az orosz gyárak szörnyű állapotban vannak. És nagyon sokan voltak, akik ezt el is hitték neki — az egy Hitler kivételével.

Lindbergh-gel folytatott megbeszélései után a volt angol miniszterelnök meg volt győződve arról — amint ő maga mondotta — hogy az amerikai repülő „nálánál sokkal ravaszabb és sötétebb emberek ügynöke és eszköze”.

A Szovjetunióból sokkal körülhatároltabb megfogalmazásban, de ugyanezek a vádak hangzottak el. Kiváló szovjetpilóták Moszkvából kiáltványt tettek közzé, melyben azzal vádolták Lindberghet, hogy „kolosszális hazugságokat” terjeszt Németország légieréről, azt állítván róla, hogy képes legyőzni Anglia, Franciaország, Oroszország és Csehszlovákia egyesített légiflottáját. A szovjet repülők a továbbiakban kijelentették:

— Lindbergh az ostoba hazudozó és lakáj szerepét tölti be, aki hízeleg a német fasisztáknak és azok angol arisztokrata pártfogóinak. Angol reakciós köröktől parancsot kapott, hogy a szovjet repülés gyengeségét bebizonyítsa és ezzel érveket szállítson Chamberlainnak ahhoz, hogy Münchenben, Csehszlovákiával kapcsolatban kapitulálhasson.

Három héttel a müncheni egyezmény aláírása után a Harmadik Birodalom kormánya hivatalosan is bizonyítékát adta, mily nagyra értékeli Lindbergh szolgálatait. 1938 október 18-án Berlinben vacsorát adtak Lindbergh tiszteletére, amelyen Göring tábornagy az amerikai pilótának Németország egyik legmagasabb kiüntetését, a német Sasrendet adományozta...

Lindbergh három és fél éves külföldi tartózkodás után, röviddel a háború kitörése előtt, 1939-ben visszatért az Egyesült Államokba.

Mihelyt a németek megtámadták Lengyelországot és Anglia Franciaországgal együtt hadatüzent Németországnak, Lindbergh sietett nyomdába adni sürgős kiáltványát: a Németország elleni háború helytelen; a helyes háborút keletebbre kell megvívni. A *Raeder's Digest* novemberi számában „Repülés, földrajz és faj” címen az Alfred Rosenbergre megdöbbenően emlékeztető stílusban megírt cikk jelent meg Lindbergh tollából, melyben a következők olvashatók:

„Mi, az európai civilizáció örökösei, egy borzasztó háború küszöbén állunk. Egy olyan háború ez, mely a mi nemzeteink családján belül folyik és a fehér faj erejét csökkenti, a fehér faj kincseit pusztítja . . . Ázsia nyomul felénk az orosz határ felől, az összes idegen fajok nyugtalan forrongásban vannak . . . Csak addig őrizhetjük meg békénket és biztonságunkat, amíg összetartunk, felbecsülhetetlen értékű nagy európai vérörökségünket megőrizzük; csak addig élhetünk békében és biztonságban, amíg távol tudjuk tartani magunkat idegen hadseregek támadásától és attól, hogy idegen fajták vére keveredjék a mienkkel.”

1940 folyamán Lindbergh egyre inkább azonosította magát azokkal az elszigetelődési, szovjetellenes és gyakorta tengelybarát mozgalmakkal, amelyek gombamódra elszaporodtak az amerikai világban. Az Idegen Háború Ellenes Bizottság elszigetelődési politikájának vezető szószólója és az Egyesült Államok ötödik hadoszlopának bálványa lett.¹³ Az év végén Lindbergh a Yale-egyetem hallgatóinak kis csoportja előtt mondott beszédet. — Békét kell kötnünk az új európai hatalmakkal — mondta nekik.

A Yale-egyetem összejöveleteit egy fiatal, gazdag diák, névszerint *R. Douglas Stuart Jr.* rendezte, aki a híres Quaker Oats vagyon örököse volt. Röviddel később Stuart csoportja Csikágóban beolvadt az „Először Amerika” bizottság szervezetébe . . .

Az „Először Amerika” bizottság által szerte az országban rendezett gyűléseken és a keleti parttól a nyugatiig mindenfelé tartott rádióelőadásokon Lindbergh azt mondta az amerikai népnek, hogy az igazi ellenség a Szovjetunió, nem pedig a náci Németország. A háború, amely „egyfelől Anglia, Franciaország, másfelől Németország között folyik”, figyelmeztette Lindbergh hallgatóit, csakis „vagy német győzelemmel, vagy egy kifosztott és letarolt Európával” érhet véget. A háborút a Szovjetunió elleni egyesült támadássá kell átváltoztatni.¹⁴

Az „Először Amerika” egész reklámgépezete mozgásba jött, hogy országszerte tiltakozó hadjáratot indítson a Szovjetunióknak nyújtandó segítség ellen. Charles E. Lindbergh, Hamilton Fish képviselő, Burton K. Wheeler és Gerald P. Nye szenátorok, valamint az „Először Amerika” bizottság más kongresszusi szószólói támadták a Vörös Hadseregnek nyújtandó segítség tervét és kijelentették, hogy a Szovjetunió sorsa teljesen közömbös az Egyesült Államoknak.

Herbert Hoover is résztvett ebben a propagandahadjáratban.

Augusztus 5-én a volt elnök, John L. Lewis, Hanford McNider és tizenhárom más izolacionista vezető társaságában nyilvános nyilatkozatot adott ki, amelyben az „Oroszországnak adandó, még nem engedélyezett segítség ígérete és . . . más hasonló hadviselő intézkedések” ellen tiltakozott. A kiáltványban a többi között kijelentették :

— A legújabb események kétséget támasztanak aziránt, hogy ez a háború félreérthetetlenül a szabadságért és demokráciáért folyik. Ez nem csupán az elnyomás és a szabadság között folyó világháború. Az angol-orosz szövetség ezt az illúziókat eloszlatta.¹⁵

Amikor a japánok megtámadták Pearl Harbourt, az „Először Amerika” bizottságot feloszlatták. Wood tábornok, a vezetőjük, kötelezte magát arra, hogy az „Először Amerika” bizottság tagjai támogatni fogják az Egyesült Államok háborús erőfeszítését Németország és Japán ellen. Lindbergh visszavonult a nyilvános szerepléstől és mint a Ford Motor Company technikai tanácsadója, Henry Ford szolgálatába szegődött.

De az „Először Amerika” szovjetellenes propagandája folytatódott . . .

Amikor a Vörös Hadsereg megkezdte nagy ellenoffenzíváit, az „Először Amerika” bizottság volt szószólói, akik röviddel azelőtt világgá kiáltották, hogy Oroszországot már széjjelzúzták, most kijelentették, hogy Moszkva és a „komintern ügynökei” kommunizálni akarják egész Európát. Amidőn a Vörös Hadsereg a nyugati határokhoz közeledett, az „Először Amerika” bizottság volt tagjai azt jósolták, hogy a szovjetsapatok nem fogják átlépni a Szovjetunió határát, hanem „különbékét” fognak kötni Németországgal s Angliát és az Egyesült Államokat hagyják majd egyedül harcolni a németekkel. Majd mikor a Vörös Hadsereg a határt mégis átlépte, az „Először Amerika” bizottság volt tagjai ismét azt hajtogatták, hogy „Moszkva egész Európára ráteszi a kezét” . . .

A legbefolyásosabb amerikai újságkiadók közül három, akik azelőtt az „Először Amerika” bizottság mögött állottak, az Egyesült Államok és a Szovjetunió között Németország ellen létrejött katonai szövetség megkötése után is tovább folytatták átkos szovjetellenes propagandatevékenységüket. Ez a három kiadó — William Randolph Hearst, Joseph M. Patterson kapitány és Robert R. McCormick ezredes — milliókat kitevő olvasóik számára cikkek és vezércikkek végtelen sorozatát nyomtatták ki, hogy

gyanakvást és ellenkezést váltsanak ki Amerika szövetségesével, a Szovjetunióval szemben. A következőkben közlünk néhány jellemző részletet a háború alatt újságaikban megjelent cikkekből:

„Ha összevetjük a különböző frontok helyzetét, a dolgok Oroszországban nagyon kedvezően alakulnak — OROSZ-ORSZÁG SZÁMÁRA. Természetesen Oroszország nem teljesértékű társa az Egyesült Nemzeteknek. Félig a tengelyhatalmakhoz tartozik.” — Hearst, *New York Journal American*. 1942 március 30.

„Amit Sztálin el akar érni, az a következő: előkészíti az utat, hogy abban a pillanatban, amikor ezt fogja tartani helyes politikának, különbékét kössön Németországgal. Ennek veti meg az alapjait akkor, midőn szövetségeseit vádolja azzal, hogy nem teljesítik vállalt kötelezettségeiket. Ezáltal mentesül azok alól a kötelezettségek alól, amelyeket ő maga vállalt. De erre a kifogásra esetleg nincs is szüksége. Ez magától adódik, ha ő úgy akarja. A talajt már előkészítette ehhez.” — McCormick, *Chicago Tribune*. 1943 augusztus 10.

„Melyiknek lesz jobb szaga — egy orosz Európának, vagy egy német Európának?” Patterson, *Daily News*. 1943 augusztus 27.

„Nevetséges dolog azt tervezni, hogy a békét Oroszország segítségével lehet majd megőrizni. Oroszország megtámadta szegény Finnországot és Lengyelországot és kész volt arra, hogy Anglia szentesítésével rátörjön Németországra, csak Hitler megelőzte.” — Levél 1943 november 2-án egy hasonló leveleket tartalmazó sorozatból, amely rendszeresen jelent meg Patterson *New York Daily News* című lapjában.

Roosevelt elnök 1942 április 28-án figyelmeztette az amerikaiakat: „Nem szabad megengedni, hogy néhány «hazafi», aki a sajtó szent szabadságát arra használja fel, hogy Tokió és Berlin propagandistáinak adjon visszhangot, akadályozza a háborús erőfeszítést.”

1943 november 8-án a Madison Square Gardenban, ahol az Egyesült Államok és a Szovjetunió diplomáciai kapcsolatainak tízéves évfordulóját ünnepelték, *Harold M. Ickes*¹⁶ belügyminiszter élesen megbélyegezte azt a szovjetellenes propagandahadjáratot, amelyet Hearst, Patterson és McCormick még akkor is megszakítás nélkül folytattak. A szokimondó belügyminiszter ezt mondotta:

— Sajnos, hatalmas és tevékeny erők vannak ebben az országban, amelyek tudatosan rosszakaratot szítanak Oroszország ellen... Hadd említsem meg mint nagyszerű példát a Hearst-sajtót és a Patterson—McCormick sajtó-tengelyt és különösen az utóbbit... Már az is elég, hogy ezek az újságkiadók gyűlölik Oroszországot és Angliát, de a saját országuk iránt érzett gyűlöletük több mint erkölcstelen... Mert kell, hogy gyűöljék saját országukat és megvessék annak intézményeit, ha szándékosan továbbra is izgatnak az ellen a két nemzet ellen, amelynek segítségére Hitler legyőzéséhez szükségünk van...

1944 végén, amidőn a náci Németország összeomlása már küszöbön állt, az Egyesült Államokban ismét jelentkeztek azok, akik harcra izgattak a Szovjetunió ellen.

Rómából, Olaszország nemrég felszabadult fővárosából *William C. Bullitt*, Amerika volt moszkvai és párizsi követe tett felhívást egy új szovjetellenes szövetségre, hogy a nyugati civilizációt a „szovjet imperializmus” fenyegető veszedelmétől megmenthessék.

William C. Bullitt pályafutása is az ismert utakat követte:

1919-ben *Bullitt* *Woodrow Wilson* egyik kiküldöttje volt a Szovjetunióban. Tizenöt évvel később, 1934-ben ő lett Amerika első követe a Szovjetunióban. A gazdag, nagyratörő és a diplomáciai intrikák iránt jó szimattal bíró *Bullitt* barátságos kapcsolatokat létesített az orosz trockistákkal. Arról kezdett beszélni, hogy a Szovjetuniónak át kellene engednie *Vladivosztokot* Japánnak és szükség volna arra is, hogy a nyugaton Németországnak engedményeket tegyen. 1935-ben *Bullitt* ellátogatott Berlinbe. *William E. Dodd*, a berlini amerikai követ ezt írja róla diplomáciai naplójában:

„Mikor 1935 tavaszán vagy nyarán Berlingen keresztül utazott (*Bullitt*), azt jelentette nekem, hogy szerinte Japán öt hónapon belül biztosan meg fogja támadni Oroszország keleti határait és valószínűnek tartja, hogy Japán Oroszország távolkeleti részét birtokába veszi.

Bullitt azt mondta, hogy Oroszország számára nem üzlet megtartani azt a japán tengerbe nyúló félszigetet *Vladivosztok*nál. Ezt Japán amúgyis hamarosan elveszi tőle. Erre közbeszóltam: egyetért-e velem abban, hogy amennyiben a németek utat vágnak maguknak Oroszországba, Oroszországnak a maga 160 millió lakosságával nem lesz kijárója a Csendes-óceánra és elzárják a Balti-tengertől is?

«Ó, az nem tesz semmit» — felelte. — Nagyon csodálkoztam, hogy egy felelős diplomata így beszél . . .

A francia követtel elfogyasztott ebéd alkalmával ugyanilyen ellenséges magatartást tanúsított és a franciával vitatkozva fáradhatatlanul érvelt a francia—szovjet békeegyezmény ellen, amelyről éppen akkor folytak a tárgyalások. Erről a készülő egyezményről az angol követ azt mondotta nekem, hogy az európai béke lehető legjobb biztosítóka . . . Később vagy talán ugyanabban az időben — amikor az új olasz követ közvetlenül Moszkvából idejött — megtudtuk, hogy Bullitt, még mielőtt Moszkvát elhagyta volna, a fasizmus bűvkörébe került.”

1937 január 27-én Dodd követ ezt írta :

„Nemrégiben jelentéseket kaptam arról, hogy az amerikai bankok új nagy kölcsönöket és hiteleket készülnék nyújtani Olaszországnak és Németországnak. Ezeknek az államoknak a hadigépezete már most is elég nagy ahhoz, hogy a világbékét fenyegetse. Azt is hallottam, bár ez hihetetlennek tűnik számomra, hogy Bullitt biztatja és bátorítja ezeket a terveket.”

1940-ben, Franciaország összeomlása után, Bullitt Franciaországból visszatért az Egyesült Államokba, hogy ott Pétain tábornagyot mint „hazafit” ünnepelhesse, aki „azzal, hogy megadta magát a németeknek, megmentette országát a kommunizmustól”.

Négy évvel később, mikor a második világháború már a végéhez közeledett, Bullitt, mint a *Life* folyóirat „tudósítója” ismét feltűnt az európai kontinensen. Rómából szenzációs cikket küldött a *Life*-nek, amely a folyóirat 1944 szeptember 4-i számában jelent meg. Miközben azt akarta elhitetni, hogy bizonyos névtelen „római” körök véleményét tolmácsolja, Bullitt ugyanazt a szovjetellenes propagandát ismételte, amelyet a nemzetközi fasizmus húsz éven keresztül használt világuralmi törekvései érdekében.

Bullitt hangsúlyozta, hogy a veszedelem, amely ellen a nyugati civilizációnak egyesülnie kell: „Moszkva és kommunista ügynökei.”

Ez ugyanaz a felkiáltás, amellyel egy negyedszázaddal előbb, az első világháború végén, Sidney George Reilly kapitány igyekezett a világ összes ellenforradalmárait egyesíteni.¹⁷

De a világban nagy változások mentek végbe. Éppen mialatt William C. Bullitt újabb kereszteshadjáratra uszított a Szovjetunió ellen — rohamlépésekkel közeledett a náci fasizmus végső veresége, az ellenforradalom citadellája, Berlin eleste.

A fasiszta rabszolgaság fenyegetésével szemben és a világ legreakciósabb erői ellen a nyugati demokráciák leghatalmasabb szövetségesükre abban az államban leltek, amely az orosz forradalomból született meg.

J E G Y Z E T E K

1. Mint a „*Rosszija*” munkatársa, Rübakovval szorosan együttműködött Borisz Braszol, az Ohrana egykori ügynöke, az antiszemita propagandista, aki röviddel az orosz forradalom után az első szovjetellenes emigráns orosz szervezetet alapította az Egyesült Államokban és aki ott a „Cion jegyzőkönyvel” terjesztésére széleskörű lehetőséget kapott.

Braszol soha nem mondott le a reményről hogy a cárizmust visszaállítják Oroszországban. A huszas és harmincas években fáradhatatlanul izgatott a Szovjetunió ellen, szovjetellenes emigráns orosz társaságokat szervezett, a Szovjetuniót támadó cikkeket és könyveket publikálta és az Egyesült Államok kormányának képviselőit szovjetellenes hamisítványokkal látta el. 1935 november 15-én egy New Yorkban tartott szűk körű titkos ülésen Braszol több mint egyórás beszámolóban tett jelentést arról, hogy milyen „szovjetellenes munkát” végzett mióta az Egyesült Államokban él. Ezen az ülésen különös büszkeséggel hivatkozott arra, hogy „szerény munkájával” 1933-ig sikerrel segített megakadályozni, hogy a Szovjetunió kormányát az Egyesült Államok elismerje.

Miután az orosz jog egyik szaktekintélyének játszotta ki magát, Braszol jogi tanácsadója lett a newyorki Coudert Brothers jogügyi vállalatnak. A Szovjetunióval kapcsolatos ügyekben amerikai kormányképviselők „szakvéleményért” fordultak hozzá. A Columbia egyetemen és más jólismert amerikai iskolákban orosz irodalomból és hasonló tárgykörből előadásokat tartott. Minden úton-módon felhasználta sokfeléágazó befolyásos összeköttetéseit arra, hogy gyanakvást és ellenségeskedést ébresszen a Szovjetunió iránt.

Amidőn 1940 végén az izolacionista és szovjetellenes „Először Amerika” bizottság megalakult, Braszol nyomban egyik legtevékenyebb támogatói közé tartozott. Hatalmas szovjetellenes propagandairodalmat készített elő a bizottság részére, melyet az mindenfelé szétküldött. A bizottság kiadványaiban cikkeit feltűnő helyen hozták. A Braszol szállította propagandaanyagban volt egy a Szovjetunió elleni náci támadás megindítása után kiadott és az „Először Amerika” bizottság által széleskörűen terjesztett röpirat, amely a Szovjetunióknak nyújtandó segítség ellen tiltakozott. A röpirat „A sanghaji emigráns orosz kolónia nyilatkozata” címet viselte. Huszonegy olyan távolkeleti fehér orosz szervezet írta alá, melynek mindegyike a japán kormány ellenőrzésével működött. A szervezetek között szerepelt az „Orosz fasiszta unió”, melynek élén Konstantin Rodzsajevszkij, Grigorij Szemjonov atamán hadseregde állott.

2. 1940 júniusában Vonszjackij közölte az „*Hour*” című könyvmatos

riporterével, hogy neki és Trockijnak „közös érdekeik” vannak a szovjet-rendszer ellen folytatott küzdelemben.

3. A fasiszta fehér oroszok nem voltak az egyedüliek az orosz *emigránsok* közül, akik szovjetellenes agitációt folytattak az Egyesült Államokban. Számos volt orosz mensevik, szociálforradalmár és más szovjetellenes politikai elem vándorolt át Amerikába és ütötte fel főhadiszállását az Egyesült Államokban, hogy szakadatlan cselszövő és propagandatevékenységet fejtsen ki a Szovjetunió ellen. Jellegzetes személyiségek ezek között: *Viktor Csernov, Rafael Abramovics, Nikifor Grigorjev és Nátán Csanin.*

Viktor Csernov a cári Oroszországban a szociálforradalmár mozgalom egyik vezetője volt. Ebben a minőségében benső kapcsolatban állott két másik szociálforradalmár vezetővel: a rendkívüli cári agent provocateurrel és gyilkossal, Jevno Azjevvel és Borisz Szavinkovval, a szovjetellenes összeesküvővel és gyilkossal. Szavinkov „Egy terrorista emlékiratai” című könyvében leírja, hogy 1903-ban Genfbe utazott, hogy ott Csernovval átbeszélje a cári belügy-miniszter, von Plehve meggyilkolására irányuló tervet. Szavinkov azt is elmondja, hogy mint járult 1906-ban ő és Azjev a szociálforradalmár terroristák brigádjának központi bizottsága elé, hogy a Sztolipin miniszterelnök meggyilkolására kapott megbízásuk alól kivonják magukat. „A központi bizottság — írja Szavinkov — nem volt hajlandó teljesíteni kívánságunkat és megparancsolta, hogy folytassuk munkánkat Sztolipin ellen . . . Azjeven és rajtam kívül jelen volt Csernov, Natanszon, Szeletov, Kraft és Pankratov.” A cárizmus összeomlása után Csernov az első ideiglenes kormány földművelésügyi minisztere lett. Elkecsereedett küzdelmet vívott Lenin és a bolsevikok ellen. A szovjet kormány megalakulása után segített a szovjetrendszer ellen irányuló szociálforradalmár összeesküvések megszervezésében. Miután a huszas évek elején elhagyta Oroszországot, egyike lett a legtevékenyebb szovjetellenes Smigráns propagandistáknak és egyik vezetőjévé vált a Prágában, Berlinben, a éarizsban és más európai fővárosokban folytatott szovjetellenes mozgalomnak. P második világháború elején Franciaországból az Egyesült Államokba ment. Amerikában folytatta szovjetellenes propagandáját és szervezőtevékenységét. Azorosan együttműködött az amerikai munkásmozgalom szovjetellenes elemeivel. 1946 március 30-án David Dubinszkij, a nemzetközi női konfekciómunkások szervezetének elnöke, egy newyorki gyűlésen, mint diszvendéget mutatta be. Ezt a gyűlést azért hívták össze, hogy tiltakozzanak Henrik Ehrlich és Viktor Alter, két lengyel „szocialista” kivégzése ellen. A két vádlottat a Szovjet Legfelsőbb Bíróság Katonai Törvényszéke bűnösnek találta abban, hogy romboló propagandát fejtettek ki a Vörös Hadsereg ellen s az is bebizonyosodott róluk, hogy a Németországgal kötendő béke jelszavával agitáltak a szovjetcsapatok között.

Viktor Csernovval együtt fejtett ki szovjetellenes tevékenységet Rafael Abramovics, a volt orosz mensevik vezér, akiről az 1931 márciusában lefolytatott moszkvai mensevik-perben azt vallották, hogy vezetőtagja volt annak a kém- és szabotázs-szervezetnek, amely a szovjet kormány megdöntésére esküdött össze.

Abramovics először Berlinben és Londonban folytatott szovjetellenes tevékenységet, majd az Egyesült Államokba ment, ahol akárcsak Viktor Csernov, szorosan együttműködött David Dubinszkijjal és más szovjetellenes munkásárulókkal. A Szovjetunió ellen intézett heves támadó cikkei a *New Leader*-ben, a *New Forward*-ban és más szovjetellenes hetilapokban jelentek meg.

Nikifor Grigorjev, egy szovjetellenes ukrán emigráns, az ukrán szociál-

forradalmár párt volt vezető tagja, 1939-ben érkezett az Egyesült Államokba. Mint az európai *emigráns* körökben ismert elsőrendű szovjetellenes propagandista, Grigorjev szoros kapcsolatban állt Viktor Csernovval. Prágában a *Suspilstvo* (Közösség) című folyóiratnak volt a szerkesztője. Az Egyesült Államokba érkezve Grigorjev folytatta szovjetellenes propagandáját. A Szovjetunió elleni náci támadás után Grigorjev és Csernov résztvettek a „Demokráciát Előmozdító Bizottság” megalakításában. Ez a newyorki bizottság harcot indított Ukrajna és más szovjetköztársaságok „felszabadításáért”. A Grigorjev által az Egyesült Államokban terjesztett propagandaanyag között volt egy *Független ukrán politikai akció alapelvei* című brosúra, amelyben Grigorjev a szovjetkatonákat dezertálásra biztatta.

Előkelő szerepet töltött be az Egyesült Államokban élő „baloldali” szovjetellenes orosz *emigránsok* között Nátán Csanin, a „Munkások klubjának” tanulmányi vezetője és a szovjetellenes *Forward* állandó munkatársa. A harmincas évek elején Csanin propaganda-felhívást tett közzé, hogy pénzt gyűjtsön „az Oroszországban dolgozó titkos szociáldemokrata sejtek” támogatására és annak a „nehéz küzdelemnek” a megsegítésére, amelyet „elv-társai Oroszországban a bolsevizmus ellen folytatnak”. 1942 januárjában Csanin így írt: „Az utolsó lövés még nem dördült el... Ezt az utolsó lövést a szabad Amerikából fogják leadni és ettől a Sztálin-rendszer darabokra fog hullani...”

4. 1933-ban Alfred Rosenberg a szovjetellenes propaganda irányítására Berlinben ügynökséget állított fel. Ez az ügynökség a „Bolsevizmus veszélye ellen küzdő bizottság” nevet viselte és az Antikomintern előhírnöke volt. Tagjai közé tartozott:

Német Antikommunista Szövetségek Központi Ligája

Délamerikai Antikommunista Blokk

Észak-Kína Antikommunista Szövetsége

Európai Antikommunista Liga

Bolsevizmus Veszélye Ellen Küzdő Nemzetközi Bizottság Amerikai Tagozata

5. A japán ügynökök szintén tevékenyen közreműködtek az Egyesült Államokban folytatott szovjetellenes propagandában. Jellegetes eset volt John C. Le Clair, az International Telephon Company helyettes személyzeti igazgatójának és a New York City College és a brooklyni St. Francis College volt történelemtanárának esete. Mint a távolkeleti ügyek elismert szakértője, Le Clair számos cikket írt a jólismert amerikai folyóiratokba. Ezekben a cikkeken Japánt magasztalta és kijelentette, hogy az Egyesült Államok számára az igazi veszélyt a Szovjetunió jelenti. Ezenkívül egy „Comments and Forecasts” című könyvmotost is szerkesztett, amely ugyanilyen propagandát tartalmazott. Ezt szerte az országban kétszáz napilapnak és időközi lapnak küldötte széjjel. Le Clair egyik legjellegzetesebb cikke „Nem kíváncsi a barátság az Egyesült Államok és a Szovjetunió között” címmel az *America* című folyóirat 1940 szeptemberi számában jelent meg. Miután az amerikai kémelhárító, az FBI 1943 végén letartóztatta, szeptember 8-án a newyorki federális bíróság előtt Le Clair beismerte bűnösségét és bevallotta, hogy három éven át a japán kormány fizetett propagandaügynöke volt és ezt a tevékenységét csak néhány hónappal Pearl Harbour megtámadása előtt hagyta abba.

6. Azoknak a befolyásos külföldi barátainak, akik őt még mindig liberális újságírónak tartották és akiket mélyen meglepett, hogy visszatért Németországba, Scheffer bizalmasan megmagyarázta, hogy valamilyen misz-

tikus antináci küldetést vállalt a Harmadik Birodalomban. Bármilyen furcsán hangzik is, sok barátja elhitte ezt a meséjét.

Azok között, akiket Scheffer nem tudott meggyőzni náciellenes érzelmeiről, volt Amerika antifasiszta németországi követe, néhai William E. Dodd. 1936 november 15-én dr. Dodd a következő megjegyzést írta Schefferről naplójába: „Figyelemmel kísérem ezt a Scheffert, aki néhány évvel ezelőtt szociáldemokrata volt, több éven át tudósította a német lapokat az Egyesült Államokból és most jó náci.”

7. Az amerikai adófizetőket, akiknek filléreiből az „Amerika-ellenes” tevékenységek kivizsgálásává megbízott Dies-bizottság főnyomozójának a fizetését fedezték, bizonyára érdekelte volna Sullivan előélete:

Bűncselekmény	Hely	Időpont	Ítélet
Részegség	Charlestown, Mass.	1920 szept. 7.	Szabadonengedték
Gyorshajtás	Roxbury	1923 dec. 18.	25 dollár pénzbüntetés
Engedély nélküli hajtás.....	Suffolk	1924 febr. 11.	25 dollár pénzbüntetés
Gyorshajtás	Suffolk	1924 jún. 27.	Napirendre tértek felette
Lopás	Malden	1932 ápr. 2.	6 hónapi fogház. Megfellebbezte
Lopás	Middlesex	1932 dec. 4.	Az ítéletet felfüggesztették
(Felsőbírótság)			
Engedély felfüggesztése utánl joghasználat	Lowell	1932 febr. 11.	Napirendre tértek felette
A büntető törvénykönyv 690. szakaszának megsértése (szodómia)	New York	1933 dec. 20.	Felmentették
Letartóztatták azzal a váddal, hogy FBI nyomozónak adta ki magát	Pittsburgh	1939 dec. 11.	A vádat elejtették

(Sullivan most is tagja az újonnan felállított „Amerika-ellenes” tevékenységet kivizsgáló Rankin-féle bizottságnak. — *Ford.*)

8. 1941 januárjában, amikor a német hadvezetőség már éppen befejezte előkészületeit a Szovjetunió elleni támadásra, egy „szenzációs” szovjet-ellenes könyv jelent meg az Egyesült Államokban. Szerzőként Jan Valtin szerepelt.

„Jan Valtin” egyike volt Richard Krebs volt Gestapo-ügynök számos álnevének. Ismert volt még Richard Anderson, Richard Peterson, Richard Williams, Rudolf Heller és Otto Melchior néven.

Krebs könyve, a „kommunista” „Jan Valtin” vallomása kívánt lenni, aki keresztülkaszul utazott volt a világon, hogy sötét megbízásokat hajtson végre Moszkva utasítására. A szerző komor részletességgel írta le azokat a bűnös összeesküvéseket, amelyeket állítólag „bolsevik ügynökök” szőttek a világ demokráciája ellen. Elmondotta, hogy mint kezdett felmerülni benne „a kétely a kommunista párt létjogosultsága és céljai iránt”, miután tíz évig állott a „Komintern bűnös szolgálatában”, beleértve egy 1926-ban Kaliforniában történt gyilkossági kísérletet. Végülis — folytatta a mesét — elhatározta, hogy teljesen szakít Moszkvával és mindent feltár.

Krebs 1938 februárjában érkezett az Egyesült Államokba. Európából magával hozta a „Ki a sötétből” kéziratát. Ez a kézirat megdöbbenően hasonlított arra a szovjetellenes propagandakönyvre, amelyet náci Németországban szélteben-hosszában terjesztettek. Az amerikai kiadás előkészítésében nagy segítségére volt Isaac Don Levine, egy megrögzött szovjetellenes propa-

gandista, a Hearst-sajtó rendszeres cikkírója. Páratlan előzetes reklámhadjárat segítségével a könyvből szenzációs bestseller lett. A „Book of the Month Club” (A hónap könyvét kiválasztó hatalmas könyvterjesztő testület.—*Ford.*) 166 000 példányt osztott szét az olvasói között. A *Reader's Digest* hosszú kivonatot közölt a könyvből és hozzáfűzte, hogy az önéletrajzot „a kiadók gondosan felülvizsgálták és autentikusnak találták”. A *Life* folyóirat két egymásután következő számában hosszú részleteket idézett belőle. Az amerikai könyvkiadás történetében kevés könyvet részesítettek olyan költséges reklámban és hirdettek olyan garrral, mint a „Ki a sötétből”-t.

Míg számos bíráló nyíltan szkeptikus volt a könyvvel szemben, mások — akiket ismertek szovjetellenes érzelmeikről — dicsérettel halmazták el Krebs munkáját. Freda Utley, a szovjetellenes újságíró a *Saturday Review of Literature*-ben a következő szavakkal emlékezett meg róla: „Egyetlen egy könyv sem tárja fel olyan világosan, hogy milyen segítséget nyújtott Sztálin Hitlernek, mielőtt az hatalomra jutott volna és nyújt neki bizonyos mértékig ma is.” Sidney Hook, Trockij egyik csodálója, a *New Leader*-ben, az úgynevezett Szociáldemokrata Szövetség orgánumban kijelentette, hogy „mint történet a maga egyszerűségében, olyan lenyűgöző, lélekzetelállító valami, hogy soha nem lehetne regényként elfogadni, mert a regényszerű valószínűség minden törvényével ellenkezik”. William Henry Chamberlain, akinek a moszkvai perekről írt szovjetellenes magyarázatai a tokiói propagandalapban, a *Contemporary Japan*-ban jelentek meg, ezt írta, a *New York Sunday Times Book Supplement*-ben: „Valtin értékes szolgálatot tett azoknak az amerikai ügynökségeknek, amelyek a kém, szabotázs- és más külföldről irányított illegális tevékenységek ellen küzdenek”. Max Eastman, Eugene Lyons és az amerikai szovjetellenes, Trockij-barát irodalmi klikkhez tartozó más írók, izgatottan ünnepelték a volt Gestapo-ügynök „történelmi expozéját”.

„Jan Valtin”-ből nemzeti figura lett. Mint szovjetellenes szakértőt meghívták tanúságtételre a Dies-bizottság elé.

1941 március 28-án letartóztatási végzést adtak ki Krebs ellen, amelyben mint nemkívánatos és kiutasítandó idegent jelölték meg. Az ezt követő vizsgálóbírói nyomozás megállapította, hogy Krebset 1926-ban Kaliforniában gyilkossági kísérlet büntette miatt elítélték és utána harminckilenc hónapot ült San Quentinben. A losangelesi bírósági jegyzőkönyvek kimutatták, hogy ezt a büntetést, amelyet a „Ki a sötétből”, mint a Komintern megbízását tüntett fel, egy számlán való összeszólalkozás miatt követte el. A számla összegével egy kiskereskedőnek tartozott. Amikor a bíróság előtt meg akarta magyarázni, hogy miért próbálta megölni a kereskedőt, Krebs így védekezett: „A zsidó megörjített.”

A vizsgálóbírói nyomozás azt is felfedte, hogy 1929-ben Krebset száműzték az Egyesült Államokból és mind 1938-ban, mind 1926-ban illegálisan jött Amerikába. A vizsgálat még azt is megállapította, hogy 1934-ben Krebs, mint a náci kormány tanúja szerepelt egy tengerésztilára ellen indított árulási perben. Ami pedig a német kommunista párttal való kapcsolatát illeti, onnan kizárták és Krebs beismerte, hogy „befurakodott annak szervezetébe”.

Az Egyesült Államok Bevándorlási Bírósága a következő jelentést adta ki a vizsgálat eredményéről: „A szóbanforgó egyént az elmúlt öt év alatt a náci Németország ügynökének tekintették. Az előttünk levő adatok alapján megállapítható, hogy teljesen megbízhatatlan és amorális.”

Hogy Krebset, mint volt náci ügynököt és elítélt bűnözőt leleplezték, kevés publicitást kapott. Később befolyásos szovjetellenes amerikai barátai garantáltak érte és az amerikai Bevándorlási Hivatal közegei tiszta papírokat

adtak neki, majd amerikai állampolgárrá lett. A „Ki a sötétből“ továbbra is ott maradt az ország közkönyvtárainak polcain és továbbra is terjesztette szovjetellenes tanait sok tízezer amerikai között.

9. Louis Waldman, Krivickij amerikai ügyvédje szerint, Krivickij amerikai beutazását William C. Bullitt, az Egyesült Államok franciaországi követe segítette elő. Bullitt szovjetellenes tevékenységére vonatkozóan lásd a XXIII. részt.

10. Az Egyesült Államokban levő tengelybarát és szovjetellenes elemek lelkesen támogatták Martin Dies kongresszusi képviselő munkáját. 1939 december 8-án, Merwin K. Hart Franco tábornok spanyol fasiszta rendszerének vezető szöszlője Dies tiszteletére New Yorkban bankettet adott. A vendégek között megjelent John B. Trevor, Archibald E. Stevensohn és Fritz Kuhn, a Német-Amerikai Szövetség feje. Amikor az újságírók megkérdezték Kuhntól, hogy mi a véleménye a Dies-bizottságról, így felelt: „Örülök, hogy ismét kinevezték és kívánom, hogy több pénzt kapjon.”

Itt közöljük még néhány más szovjetellenes agitátor véleményét a Dies-bizottság munkájáról:

A legnagyobb tisztelettel viseltetem a Dies-bizottság iránt és rokonszenvezem programjával. — George Sylvester Viereck, náci ügynök, akit 1942 február 21-én börtönbüntetéssel sújtottak.

1933-ban azért alapítottam az Ezüst Légiót, hogy pontosan ugyanazokat az elveket propagáljam, amelyeket most Dies és bizottsága megvalósít. — William Dudley Pelley, a nácibarát Ezüstingések vezetője, akit 1942 augusztus 13-án bűnös lázításért tizenötévi börtönbüntetésre ítélték és 1944-ben egy Amerika-ellenes náci összeesküvésben való részvétel miatt másodszor is vád alá helyeztek.

A Dies végezte munka iránti megbecsülésem azzal juttasd kifejezésre, hogy szabad idődben írj neki egy bátorító levelet. Valóban, egymillió levél az íróasztalán válasz volna azok számára, akik szeretnék eltávolítani őt és azt a törvényhozó testületet, amelyet képvisel. — Father Charles E. Coughlin, nácibarát propagandista pap, a Keresztény Front és a *Social Justice* című lap megalapítója. Az utóbbitól 1942-ben lázító magatartása miatt megvonták a postai szállítás jogát.

Dies szovjetellenes működésével kapcsolatban, maga Berlin is nyíltan kifejezést adott lelkes helyeslésének. A Federal Communication rövidhullámú rádiófigyelője 1941 telén jelentette, hogy a tengelynek a nyugati földrész számára szórt rövidhullámú adásaiban a „leggyakrabban és leghelyesebben“ Martin Dies képviselőt idézik.

11. A *Herald* szerkesztői rövidhullámú rádióvevőkkel dolgoztak és éjjel-nappal vették fel az anyagot a hitleri Európából és Japánból. Ilyen módon jutottak a hivatalos tengely-propagandához, amit azután feldolgoztak a *Herald*-ban és a *Scribner's Commentator*-ban.

A *Herald*-ot és a *Scribner's Commentator*-t szerte az Egyesült Államokban ingyen küldték szét, az „Először Amerika“ bizottság gyűlésein osztogatták és a bizottság speciális címjegyzékeinek segítségével, tömegével postázták. Ezeket a címjegyzékeket Charles E. Lindbergh, Hamilton Fish, Charles E. Coughlin, Burton K. Wheeler szenátor, Frank Burch, George Sylvester Viereck náci ügynökök és mások bocsátották rendelkezésükre.

12. Lindbergh az „Először Amerika“ bizottság 1941 október 30-án az Egyesült Államokban tartott gyűlésén így írta le erre az időre eső tevékenységét: „1938-ban már arra a következtetésre jutottam, hogy amennyiben háború törne ki egyfelől Németország, másfelől Anglia és Franciaország között,

akkor ez vagy német győzelemmel végződnek, vagy pedig Európa elpusztítását idézné elő. Ezért álltam amellett, hogy Anglia és Franciaország... engedjék meg Németországnak, hogy hadüzenet nélkül kelet felé, Oroszország felé nyomuljon előre.”

13. 1937-ben John C. Metcalfe, a *Chicago Daily Times* riportere és később az Egyesült Államok hivatalos megbízottja, feljegyezte Hermann Schwarzmanna, a Német-Amerikai Szövetség astoriai (Long Island) csoportja vezetőjének előtte tett következő kijelentését: „Tudja, hogy ki lehet majd a mi nagy politikai pártunk Führere: Lindbergh! Igen, ez nem is olyan távoli, mint ahogy gondolja. Tudja, hogy milyen könnyen magával tudja ragadni a közönséget. Az amerikaiak szeretik őt... Igen, sok mindent terveznek, amiről a közvélemény még semmit sem tud.”

14. Az „Először Amerika” bizottság lelkesen üdvözölte a Szovjetunió elleni náci támadást. A bizottság szócsöve, a *Herald*, a következő nagybetűs címeket hozta:

Európa felsorakozik az orosz kommunisták elleni harcra.

Tizenhét nemzet csatlakozik a Német Birodalomhoz a Szovjetunió elleni szent keresztshadjáratban.

Úgy tüntették fel, mintha a Szovjetunió veresége a náci Németországgal szemben az Egyesült Államok érdeke lenne. Az *Először Amerika Kutató Irodájának Értesítője* 1941 augusztus 1-i számában ezeket írta: „Vajjon tudatában voltak-e annak, hogy még ha meghódítja is a náci Németország a kommunista Oroszországot, a megnagyobbodott német gazdaság inkább meggyengül, mintsem megerősödik?”

15. 1941 október harmincadikán, amikor a nácik Moszkva felé közeledtek az „Először Amerika” bizottság a newyorki Madison Square Gardenben tömeggyűlést tartott. A gyűlés szónoka John Cudahy volt, az arhangelszki amerikai intervenció hadsereg egykori kapitánya, a később Amerika belgiumi követe lett és németbarát magatartása miatt visszahívták állomáshelyéről. Cudahy azt követelte az Egyesült Államok kormányától, hogy kezdeményezzen egy nemzetközi „békekonferenciát”, amelyre a náci Németországot is hívják meg. Kijelentette, hogy „azok, akik a náci kormányban felelős helyen vannak, számot adnak maguknak arról a nagy veszedelemről, amit a potenciális amerikai háborús hatalom jelent. Ezt von Ribbentrop mondotta nekem, amikor öthónappal ezelőtt Berlinben találkoztam vele.” Cudahy hozzáfűzte, hogy ez jó lehetőséget jelent az alkura a nácikkal folytatandó „béketárgyalásoknál”. „Azt mondják, hogy Hitlerrel nem lehet békét kötni. Azonban Hitler csupán múló jelenség...” mondotta. „Nekünk van ebben az országban egy nagy Európa-szakértőnk, egy olyan férfi, akit a legtisztább hazafias érzések vezetnek: Herbert Hoover... Adjunk lehetőséget Hoovernek arra, hogy kidolgozza egy általános béke megszervezésének tervét.”

A bizottság e tömeggyűlésén, amelyen Cudahy volt a főszónok, a bevezető szavakat egy George Albert Simons nevű pap mondotta el. Ez a Simons az orosz forradalom előtt a szentpétervári protestáns misszióknak volt a lelkipásztora. Ott bizalmas barátságba került Borisz Braszollal az antiszemita propagandistával, aki döntő szerepet játszott a „Cion jegyzőkönyvei” amerikai terjesztésében.

16. Ickes, mint számtalan más amerikai politikus, aki az USA imperialista érdekeit féltette a náci Németországtól, és ezért állt ki annakidején a Szovjetunió mellett, ma az imperializmus szolgálatában szovjetellenes politikát hirdet.

17. Ugyanez a kiáltás visszhangzott még akkor is, amikor a háború a náci Németország vereségével végetért. 1945 elején történt, hogy Clare Luce képviselő és a *Time*, *Life* és *Fortune* című folyóiratok kiadójának a felesége, visszatért európai körútjáról és arról számolt be az amerikaiaknak, hogy a Vörös Hadseregnek náci Németországon aratott győzelme következtében a bolsevizmus elnyeléssel fenyegeti Európát. Mrs. Luce felhívást intézett az Egyesült Államokhoz, hogy támogasson minden szovjetellenes európai erőt. Ez volt természetesen a nácik főreménye és ez volt dr. Göbbels, náci propagandaminiszter, az ostromlott Berlinből világgászórt rádiófelhívásának a főtémája is.

Ugyancsak ez a kiáltás hallatszott, amikor 1945 tavaszán az amerikai szenátorok egy csoportja látogatást tett Rómában. A szenátorok megkérdezték a gyűlésre egybeverődő amerikai katonákat, hogy vajjon „nem fejeznék-e be a munkát” a Szovjetunió elleni harccal? A jelentés szerint a katonák nyilvánvaló ellenkezéssel fogadták a szenátorok antibolsevik kereszteshadjáratát. Sokan közülük kivonultak a gyűlésteremből.

Ugyanakkor az Egyesült Államokban Jan Valtin „Ki a sötétből” című könyvéhez hasonló stílusban megírt számos könyv segítségével folytatták a szovjetellenes propagandát. Az 1945–46-ban kiadott könyvek között a legszélesebb körben *William L. White* „Jelentés az oroszokról”; *Alexander Barmin* „Egy, aki túlélte” és *Viktor Kravcsenko* „A szabadságot választottam” című könyvét terjesztették.

William L. White amerikai újságíró a „Jelentés az oroszokról”-t a Szovjetunióban tett sietős, hathetes utazás után írta meg. *White* könyve az első betűtől az utolsóig a szovjet nép és annak vezetői ellen intézett tiráda volt, sőt még a szovjet háborús erőfeszítést sem kímélte. Először kivonatolt formában a *Readers' Digest*-ben jelent meg. Miközben *White* könyvét az olyan szovjetellenes újságok, mint a szociáldemokrata *New Leader* üdvözölték és gazdag, tárgyilagos riportnak nevezték s a *Patterson-McCormick*-, valamint a *Hearst* sajtó lelkesen idézte, az amerikai sajtónak az a része, amely az Egyesült Nemzetek között a jóviszony fenntartását szívén viselte, erőteljesen elítélte. Az amerikai tudósítók egy előkelő csoportja, melynek tagjai a háború alatt a Szovjetunióban dolgoztak (*John Hersey*, *Richard Lauterbach*, *Ralph Parker* és *Edgar Snow* részvételével) nyilatkozatot tett közzé és ebben a nyilatkozatban élesen megbélyegezte *White* könyvét. A tudósítók erősen elfogult és félrevezető riportnak nevezték, „amely tovább akarja éltetni a legrégibb meséket és előítéleteket arról a nagy szövetségesről, akinek ebben a háborúban hozott áldozata elképzelhetetlen vérontástól és szenvedéstől mentett meg bennünket”. A külföldi tudósítók nyilatkozata rámutatott arra, hogy „*White* nemcsak az ország (Oroszország) nyelvét nem ismeri, de nyilvánvalóan a történelmét és kultúráját sem” s *White* könyvének „alapvető tisztességtelensége abban rejlik, hogy teljesen hiányzik belőle mind az előtérre, mind a háttérre vonatkozó minden részlet”, valamint, hogy „a könyvet kapcsolathoz kell hozni azokkal az itt és Európában létező sötét és ellenséges csoportokkal, amelyek ki akarják élelni a bizalmatlanságot és a gyanakvást a Szövetségesek között”. Mindennek ellenére a „Jelentés az oroszokról” egy nagyméretű és költséges reklámhadjárat segítségével továbbra is tíz meg tízezer amerikai olvasó kezébe jutott.

Alexander Barmin könyve, az „Egy, aki túlélte” a szovjet politika és vezetés „színpad mögötti” világának ábrázolása akart lenni, amelyet egy volt „szovjet diplomata” és a szovjet ügyek „szakértője” írt. Akárcsak a „Jelentés az oroszokról”, *Barmin* könyve is mérgezett-nyelvű támadást intézett

minden ellen, ami a Szovjetunióval kapcsolatos és kinyilatkoztatta, hogy Sztalin „egy diadalmas ellenforradalom” vezetője volt és ebből az „ellenforradalomból” most „reakciós diktatúra” lett. Az orosz ötödik hadoszlop leleplezése és felszámolása idején, mint szovjet követségi tanácsos szolgált Görögországban, Athénban. Barmin azonnal elhagyta állását és nem volt hajlandó visszatérni a Szovjetunióba. Könyvében elmondja, hogy a kivégzett szovjet összeesküvők között sokan legközelebbi „barátai” és „kارتársai” voltak. Tuhacsevszkij tábornokkal kapcsolatban — akit bűnösnek találtak abban, hogy a német vezérkarral szövetkezve a Szovjetunió ellen összeesküdött — Barmin ezeket mondja: „Moszkvában bizalmasan együttműködtem vele” és hozzáfűzi, hogy „az utóbbi években” az orosz tábornok „közelebbi barátja volt”. Barmin azt is megjegyzi, hogy Arkagyij Rosenholz irányításával „néhány feladatot” is „véghezvitt” (Rosenholz 1938-ban beismerte, hogy fizetett ügynöke volt a német katonai titkosszolgálatnak) és hogy az „éleseszű” Leon Szedov Trockij Párizsban meglátogatta őt. Az Egy, aki túlélte tömjenező bevezetőjét Max Eastman írta és a könyvet az Egyesült Államokban élő más szovjetellenes személyiségek is erőteljesen propagálták. Így pl. a *New Leader*, amelynek szerkesztői gárdájába tartozott Eugene Lyons, akinek írásait a náci propagandaminisztérium ügynökségei időről időre idézték — akárcsak William L. White riportját — Barmin könyvét is különleges lelkesedéssel reklámozta és dicsérte; ugyanezt tette William Henry Chamberlain, akinek szovjetellenes írásai a Hearst sajtóban láttak napvilágot s a moszkvai perekről adott magyarázata a *Contemporary Japan* című japán propaganda-organumban jelent meg; Sidney Hook, Trockij volt munkatársa; John Dewey, a Trockij mexikói kihallgatására alakult „Vizsgálóbizottság” volt elnöke és Max Eastman, Trockij volt közelebbi munkatársa, barátja és fordítója.

Európában a náci, mind W. L. White, mind Alexander Barmin írását felhasználták a Szovjetunió elleni propagandahadjáratukban. White „Jelentés az oroszokról” című könyvének megjelenését a *Der Westkämpfer* (a nyugati front hivatalos Wehrmacht újsága) 1945 január 30-i számában lelkes, első oldalon megjelent cikkében köszöntötte. A cikk azt állította, hogy White könyvének megjelenése bizonyíték az Egyesült Nemzetek között beálló szakadás lehetőségére. 1945 márciusában, az olasz arcvonalon harcoló amerikai katonákat a náci pamfleteket tartalmazó lövedékekkel bombázták. A pamfleten újra kinyomták Barmin *Az új kommunista összeesküvés* című cikkét, amely előzőleg a *Reader's Digest*-ben jelent meg.

Viktor Kravcsenko „A szabadságot választottam” című könyve 1946 elején jelent meg. Ez a könyv vad rágalomözön a Szovjetunió bel- és külpolitikája ellen. Kravcsenko tagja volt a Szovjetunió Washingtonba küldött Beszerző Bizottságának és a háború közepén, 1944 márciusában, dezertált állásából. Kravcsenko könyvének „leleplezéseire” jellemzők azok az állítások, hogy Oroszországot az ötéves tervek és a kollektív gazdálkodás a legszörnyűbb elszegényedésbe és általános szenvedésbe taszították s a viszonyok rosszabbak, mint a cárizmus idején; s hogy a Vörös Hadsereg nem egyéb, mint egy tehetetlen, vezetés nélkül álló tömeg, mely „félvak, sánta, megtört, szívbajban és gyomorfekélyben szenvedő, ötvenéves, szakállas, annyira elnyűtt emberekből áll, hogy alig tudják a saját súlyukat cipelni s mégis alkalmasnak találták őket a frontszolgálatra”. Kravcsenko szerint „a németek azokban a napokban szinte harc nélkül elfoglalhatták volna Moszkvát... Hogy miért fordultak vissza, az egy olyan titok, melyet csak a németek fejthetnek meg a történelem számára”. Miután új kereszteshadjáratot hirdet a Szovjetunió ellen, Kravcsenko kijelenti:

„A következő lépés a világbiztonság felé nem a világszervezet megteremtése . . ., hanem az orosz lömegek felszabadítása zsarnokai uralma alól.” Kravcsenko könyvét az olyan kritikusok, mint W. H. Chamberlain és Dorothy Thompson lelkesen ünnepelték, „jelentős és kinyilatkoztatásként ható riport”-nak, „az amerikai-szovjet viszonyral kapcsolatos életfontosságú dokumentum”-nak nevezték. Alighogy „A szabadságot választottam” megjelent, a Hearst-sajtó megkezdte a könyv szériákban való terjesztését. 1949-ban a könyv Párizsban sajtóper tárgya lett, miután a *Les Lettres Françaises* című francia irodalmi folyóirat leleplezte, hogy a könyvhöz Kravcsenko a nevét adta, de nem maga írta. A tárgyaláson még a könyv tartalmát illetően is tájékozatlanságot árult el.

Az antibolsevik keresztesvitézek hangja a második világháború végén Európában nem volt kevésbé fulsiketítő, mint 1918 után.

A TIZENHAT LENGYEL VÁDLOTT ÜGYE

A második világháború utolsó hónapjában a szovjetellenes agitáció propagandatevékenységét Angliában és az Egyesült Államokban Lengyelország kérdésére összpontosította. A Vörös Hadsereg előnyomulása láttán, amikor az átlépte a lengyel határt és Lengyelország egyre nagyobb részeit szabadította fel a náci megszállók uralma alól, az angol konzervatívok és az amerikai izolacionisták azt a vádat emelték, hogy a „lengyel szabadság” a Szovjetunió előretörése folytán veszélybe került. A Hearst-lapok és a Patterson-McCormick sajtó hétről-hétre, azon a címen, hogy Lengyelországot meg kell menteni a „bolsevizmustól”, szovjetellenes akcióra izgatott. Az Egyesült Államok kongresszusában és az angol alsóházban egymásután emelkedtek szólásra szóнок, hogy „leleplezzék” a „vörös imperialista célokat Lengyelországban” és a szovjet kormányt az Egyesült Nemzetek elveinek elárulásával vádolják. A szovjetellenes propaganda legnagyobb része a Londonban székelő lengyel menekült kormány, valamint ennek a kormánynak washingtoni képviselői által hivatalosan kiadott nyilatkozatokon és propagandaanyagon alapult. A londoni menekült lengyel kormány lengyel militaristákból, feudális lengyel nagybirtokosok szószólóiból, néhány lengyel fasisztából és pár „szocialista” és parasztpárti vezetőből állott, akik Lengyelország 1939-es összeomlása után Angliában menedéket találtak.¹

Abban az időben két lengyel kormány volt. A menekült kormányon kívül magában Lengyelországban megalakult az ideiglenes lengyel kormány, az úgynevezett varsói rezsim. A varsói kormány, mely a lengyel antifasiszta pártok szövetségén alapult, megtagadta az 1935-ös Pilsudszky-féle alkotmányt, amelyet a londoni lengyelek továbbra is megtartottak. A varsói rendszer

átütő erejű gazdasági és politikai reformokat szándékozott tető alá hozni Lengyelországban, a nagybirtokok felosztására törekedett és szoros baráti kapcsolatokat akart létesíteni a Szovjetunióval.

1945 februárjában, a jaltai konferencián, Rooseveltt, Churchill és Sztálin teljes egészében megvitatták Lengyelország jövőjének kérdését és megállapodtak abban, hogy a varsói rendszert lengyelországi és külföldi demokratikus lengyel vezetők bevonásával szélesebb alapon újjászervezik és azután, mint az ország törvényes ideiglenes kormányát elismerik.

A jaltai megállapodás a londoni lengyel emigránsok, valamint amerikai és angol szövetségeseik leghevesebb ellenkezésével találkozott. A határozatot mint „Lengyelország elárulását” állították be. Diplomáciai ármánykodásba kezdtek, hogy a jaltai határozat teljesítését megakadályozzák.

A lengyel ügy körüli szovjetellenes izgatás és intrika 1945 májusában érte el tetőpontját, amikor a szovjet kormány bejelentette, hogy a londoni menekült kormány tizenhat ügynökét szovjetellenes összeesküvés vádjával letartóztatta. A szovjet kormánynak ez a cselekedete, jelentették ki a londoni lengyel emigránsok, végső példaként mutatja, hogy Moszkva meg akarja fojtani a „lengyel demokráciát” és „vörös diktatúrát” akar a lengyel népre kényszeríteni.

A legismertebb név a letartóztatott tizenhat lengyel között *Leopold Broniszláv Okuliczky* tábornok, a száműzetésben élő lengyel hadsereg volt vezérkari főnöke volt. Ez a hadsereg igen fontos szerepet játszott a lengyel emigránsok szovjetellenes támadásaiban...

A lengyel hadsereget, közös lengyel-szovjet megállapodás alapján, eredetileg 1941-ben szovjet területen kezdték szervezni, hogy az a Vörös Hadsereg oldalán küzdjön a németek ellen. Ezt a hadsereget *Wladiszláv Anders* tábornok, az „ezredesek klikkjének” volt tagja vezette. Pilsudszky diktatúrája idején ez a klikk uralkodott Lengyelországban. Hogy Anders hadseregét kiképezhessék és felszerelhessék a Németország elleni katonai harcra, a szovjet kormány háromszázmillió rubeles kamatmentes kölcsönt szavazott meg és toborzási, valamint táborozási könnyebbségeket adott ennek a hadseregnek. Mindezek ellenére Anders tábornok, Okuliczky és más lengyel militaristák titokban elleneztek a Vörös Hadsereggel kötendő szövetséget. Azt hitték, hogy a náci Németországgal szemben a Szovjetunió gyors vereségre van ítélve és ennek megfelelően is cselekedtek.

A varsói kormány felfedte, hogy 1941-ben, röviddel az első lengyel egységek szovjet területen történt megalakítása után, Anders tábornok tisztjeivel megbeszélést tartott, amelyen a következőket jelentette ki:

— Majd ha a Vörös Hadsereg összeomlik a németek csapásai alatt — és ez néhány hónapon belül be fog következni — módunk lesz arra, hogy a Káspi-tengeren keresztül utat törjünk magunknak Perzsiába. Mivel mi leszünk az egyetlen felfegyverzett erő ezen a területen, azt tehetjük majd, ami nekünk jól esik.

Mikor aztán kiderült, hogy Anders tábornok várakozásával ellentétben, a Vörös Hadsereget a német villámháború nem tudta felmorzsolni, a lengyel parancsnok tudatta tisztjeivel, hogy nem szükséges teljesíteniök a lengyel-szovjet katonai megegyezés feltételeit, mely szerint közösen kellett volna harcolniok a németek ellen. — Nincs szükség sietségre — mondta Anders *Borucie-Spiechowicow*-nak, az ötödik lengyel gyalogos hadosztály parancsnokának.

Anders és tisztjei „minden lehetőt megtettek, hogy a hadosztályok kiképzését és felfegyverzését hátráltassák”, nehogy a németek ellen fel kelljen venni a harcot. Okuliczky tábornok, a lengyel vezérkari főnök tevékenyen szabotálta a lengyel csapatok felszerelését.

Azok a lengyel tisztok és katonák, akik örömmel elfogadták volna a szovjet segítséget, hogy fegyverrel szállhassanak szembe hazájuk német hódítóival, Anders tábornok és Okuliczky reakciós klikkjének terrorja alatt álltak. Névsorokat állítottak össze a „Szovjetunió barátairól”, akiket „Lengyelország árulóiként” kezeltek. Egy speciális nyilvántartó, melyet „B-Iráttár”-nak neveztek, magába foglalta minden „Szovjetunióval rokonszenvező” lengyel nevét és adatait. A lengyel parancsnokság fasiszta és antiszemita propagandát terjesztett. A *Dwojka*, Anders hadseregének kém-szolgálat, titokban adatokat gyűjtött a szovjet hadiüzemekről, állami birtokokról, vasutakról, hadianyagraktárakról és a Vörös Hadsereg csapatainak helyzetéről.

1942 tavasza volt és Anders oroszországi hadserege még egyetlen egyszer sem került érintkezésbe a német ellenséggel. Ehelyett a lengyel tiszteket és a legénységet tábornokaik fáradhatatlanul tömték szovjetellenes és antiszemita ideológiával. Végül is a lengyel hadparancsnokság kérte, hogy hadseregét

angol felügyelet mellett szállítsák át Perzsiába. 1942 augusztusában 75 491 lengyel tiszt és közlegény, valamint 37 756 családtag hagyta el a Szovjetunió területét anélkül, hogy egyetlen egyszer elsütötték volna puskáikat szülőföldjük érdekében.

1944 március 13-án *James Aldridge* ausztráliai író egy cenzúrázatlan tudósítást küldött a *New York Times*nek az emigráns lengyel hadsereg vezetőinek Perzsiában tanúsított fasiszta magatartásáról. Aldridge kijelentette, hogy már egy évvel ezelőtt nyilvánosságra kívánta hozni ezeket a lengyel emigránsokra vonatkozó tényeket, de a szövetséges cenzúra ezt nem akarta megengedni. Egy szövetséges cenzor ezt mondta Aldridge-nek: „Tudom, hogy mindez igaz, de mit csináljak? Ön is tudja, hogy elismerjük a lengyel kormányt.” Ime néhány adat Aldridge tudósításából:

„A lengyel tábor osztályokra volt felosztva. Mennél alacsonyabb helyzetben volt valaki, annál rosszabb feltételek között élt a táborban. A zsidókat gettókban különítették el. A tábort fasiszta módszerekkel vezették... A reakciósabb csoportok állandó propagandahadjáratot folytattak Oroszország ellen... Mikor a segélyszervek több mint 300 zsidó gyermeket kiválasztottak, hogy Palesztinába vigyék őket, a lengyel vezetők, akik erősen antiszemita beállítottságúak voltak, nyomást gyakoroltak az iraki hatóságokra, hogy a zsidó gyerekeket ne engedjék keresztülutazni...

Sok amerikaiótól hallottam, hogy szeretnék elmondani a lengyelekről az igazságot, de ennek nem igen volna értelme, miután a lengyeleknek befolyásos képviselőik vannak Washingtonban...”

Perzsiából a lengyel emigránsok Olaszországba mentek, ahol az angol hadvezetőség vezetése és a Vatikán támogatása mellett rendezték be a menekült lengyel hadsereg főhadiszállását. Anders tábornok, Okuliczky és társaik arra törekedtek — és ezt nem is igen titkolták — hogy a lengyel hadsereg a Szovjetunió elleni esetleges támadás esetén, az új fehér hadsereg magvát képezze.

Mikor 1944 tavaszán a Vörös Hadsereg közeledett a lengyel határhoz, a londoni lengyel emigránsok megsokszorozták szovjetellenes támadásaik erejét. „Mind győzelmünk, mind pedig pusztalétünk egyik leglényegesebb feltétele az, hogy Oroszország, ha már nem szenved vereséget, legalábbis legyengülve kerüljön ki a háborúból” — írta a *Penstwo Polski*, a londoni kormány ügynökei által

Lengyelországban terjesztett földalatti lapok egyike. A londoni lengyelek ügynökeik részére küldött titkos utasításai így szóltak: „Minden erőnkkel azon kell lennünk, hogy a német polgári hatóságokkal a lehető legjobb viszonyt tartsuk fenn.”

A lengyel menekült kormány fegyveres akcióra készült a Szovjetunió ellen. Az ügynökség, amelynek ezt a támadást végre kellett hajtani, az Armia Krajowa vagy „AK” volt, egy lengyelországi földalatti katonai szervezet, amelyet a londoni menekültek szerveztek és ellenőriztek. Az Armia Krajowa (AK) vezetője Bor-Komorowsky tábornok volt.

1944 március elején Okuliczky tábornokot felrendelték Sosnkowsky tábornok, a londoni lengyel emigránsok katonai képviselőjének főhadiszállására. Később Okuliczky tábornok a következő beszámolót adta erről a titkos megbeszélésről:

„... Mielőtt Lengyelországba repültem volna, kihallgatáson voltam Sosnkowsky tábornoknál. Közölte velem, hogy a közeljövőben várható a Vörös Hadsereg újabb offenzívája, melynek eredményeképpen a még Lengyelországban tartózkodó németeket megfutamítják. Ebben az esetben, mondotta Sosnkowsky, a Vörös Hadsereg elfoglalná Lengyelországot és nem engedélyezné lengyel területen az Armia Krajowa, mint a londoni lengyel kormány alá rendelt katonai szervezet működését.

Sosnkowsky azt ajánlotta, hogy miután már a Vörös Hadsereg kiüzte volt a németeket Lengyelországból, az Armia Krajowa látszólag széledjen szét és létesítsen titkos „pótfőhadiszállás”-t és a Vörös Hadsereg hátában hajtson végre hadműveleteket. Sosnkowsky kijelentette, hogy ennek a pótfőhadiszállásnak kell majd vezetnie az Armia Krajowa küzdelmét a Vörös Hadsereg ellen.

Sosnkowsky azt kérte, hogy ezeket az utasításokat adjam át Bor-Komorowsky tábornoknak, az Armia Krajowa lengyelországi parancsnokának...”

Röviddel ezután Okuliczky tábornok titokzatos körülmények között elrepült a németek által megszállt Lengyelországba, ahol hamarosan felvette a kapcsolatot Bor-Komorowsky tábornokkal, akinek átadta Sosnkowsky utasításait. Az Armia Krajowa parancsnoka azt mondotta Okuliczkynak, hogy különleges szervezetet fog felállítani, amelynek a következő feladatok végrehajtása lesz a célja:

1. Fegyverek összegyűjtése földalatti tevékenység számára és a Szovjetunió elleni felkelés előkészítésére.
2. Fegyveres harci alakulatok szervezése, amelyek mindegyikében legfeljebb hatvan ember lehet.
3. Terrorista „kinyíró” különítmények létesítése az AK ellenségeinek és a szovjet hadvezetőség képviselőinek meggyilkolására.
4. Vasúti szabotőrök kiképzése a szovjet vonalak mögötti szabotázsakciókra.
5. Katonai titkosszolgálat és kémiszolgálatok teljesítése a Vörös Hadsereg vonalai mögött.
6. Az AK által már felállított rádióállomások megőrzése és a rádióösszeköttetés fenntartása a londoni AK központi parancsnokságával.
7. Írásbeli (nyomtatott) és szóbeli propagandatevékenység a Szovjetunió ellen.

1944 végén a Vörös Hadsereg elérte a Visztula partját és megállt Varsó előtt, hogy csapatait újjászervezze és friss utánpótlást kaphasson a hosszú nyári offenzíva után. A szovjet hadvezetőség stratégiája nem az volt, hogy frontális támadással induljon a lengyel főváros ellen, hanem, hogy hirtelen bekerítéssel foglalja el és ezzel megóvja a várost és a lakosságot. De a szovjet hadvezetőség tudta nélkül és londoni parancsnak engedelmeskedve, Bor-Komorowsky tábornok Varsóban a lengyel hazafiakat általános felkelésbe vitte bele és közölte velük, hogy a Vörös Hadsereg hamarosan bevonul a városba. A Vörös Hadsereg egyáltalán nem volt felkészülve arra, hogy ebben az időben átkeljen a Visztulán és a német hadvezetőség így rendszeresen bombázhatta és lőhette a felkelő lengyel hazafiaktól megszállt városnegyedeket. Itt közöljük Okuliczky tábornok saját beszámolóját Bor-Komorowsky tábornok szerepéről a varsói lengyel haderő végső megadására körül:

„1944 szeptember végén Bor-Komorowsky tábornok, az Armia Krajowa parancsnoka megadásra vonatkozó tárgyalásokat folytatott a varsói német csapatok parancsnokával, *von Den-Bach* SS Obergruppenführerrel. Bor-Komorowsky *Boguslawsky* ezredest, a főhadiszállás második osztályának (titkosszolgálat) vezetőjét jelölte ki, hogy az Armia Krajowa képviselőjeként a tárgyalásokat lefolytassa. *Boguslawsky* a jelenlétemben tett jelentést Bor-Komorowskynak a németek

megadási feltételeiről és elmondotta, hogy von Den-Bach szerint a lengyeleknek meg kell szüntetniök a fegyveres harcot a németek ellen, mert Lengyelország és Németország közös ellensége a Szovjetunió. Mikor a megadás napján találkoztam Bor-Komorowskyval, azt mondtam neki, hogy von Den-Bachnak valószínűleg igaza van és ebben Bor-Komorowsky egyetértett velem.”

1944 és 1945 téli hónapjaiban és 1945 tavaszán a Vörös Hadsereg hatalmas offenzívája arra irányult, hogy megsemmisítő módon széjjelzúzza a német haderőket a keleti fronton. Ezalatt az Armia Krajowa, Okuliczky tábornok vezetésével, széleskörű terrorista, szabotázs és kémkedési hadjáratot folytatott, valamint fegyveres támadásokat intézett a szovjet hadsereg utóvédjei ellen.

A hadműveleti területeken szabotáltuk a szovjet hadvezetőség rendeleteit — mondotta később *Sztaniszláv Jasiukowicz*, a londoni menekült kormány lengyelországi miniszterelnökhelyettese és Okuliczky egyik bűntársa.

— Sajtónk és rádióállomásaink rágalmazó propaganda-hadjáratba kezdtek. A lengyel népet az oroszok ellen izgattuk.

Okuliczky AK-különítményei dinamittal robbantották fel a Vörös Hadsereg csapatait szállító szerelvényeket, szovjet utánpótlási raktárakat pusztítottak el, aláaknázták az utakat, amelyeken szovjet csapatoknak kellett elvonulniuk és minden lehető módon bomlasztották a szovjet közlekedési vonalakat. Az 1944 szeptember 17-én Okuliczky egyik segédtisztje által kiadott parancs a következőket rendelte el:

„A tevékenységnek mindenre ki kell terjednie — katonai vonatok, teherautók, vasútvonalak felrobbantására, hidak felégetésére, raktárak és falusi szovjetek elpusztítására. Mindez titokban hajtandó végre.”

Az egyik AK-különítmény *Lubikowsky* nevű parancsnoka, aki egy speciális titkos kém- és szabotázsiskolát vezetett, később jelentést tett az ügynökei által végrehajtott néhány cselekedetről:

„Parancsom végrehajtásáról írásbeli jelentést kaptam Rag-nertől, aki közölte velem, hogy 12 szabotázstevékenységet hajtott végre, két vonatot siklatott ki, két hidat robbantott fel és egy vasútvonalat nyolc helyen megrongált.”

Az AK-terroristák különleges kiképzésben részesült csoportjai gyilkolták meg és távolították el az útból a Vörös Hadsereg katonáit és a varsói kormány szószólóit. A szovjet hatóságoktól nyilvánosságra hozott nem teljes adatok szerint nyolc hónap alatt az AK-terroristák a Vörös Hadsereg 594 tisztjét és katonáját gyilkolták le és további 294-et sebesítettek meg.

Okuliczky tábornok ügynökei egyidejűleg a londoni lengyel parancsnokságtól rádión kapott utasítások értelmében széleskörű titkosszolgálatot fejtettek ki a szovjet vonalak mögött. A londoni lengyel kormány egyik Okuliczky tábornokhoz intézett 1944 november 11. keltezésű, Mo. 7201—1—777. számú utasítása a következőképpen hangzott:

„Mivel a további lengyelországi fejlemények előrelátásához és kitervezéséhez okvetlenül tudnunk kell, hogy a Szovjetnek keleten milyen katonai szándékai és lehetőségei vannak... a főhadiszállás titkosszolgálatától kapott utasítások értelmében, jelentéseket kell küldönetek, hogy a hiányzó adatokat pótolhassuk.”

Az utasítás a továbbiakban részletes felvilágosításokat kér a szovjet katonai egységekről, utánpótlást szállító vonatokról, erődítményekről, repülőterekről, fegyverzetéről és hadiüzemekről.

A Vörös Hadsereg hátában működő illegális rádióhálózat állomásáról hétről-hétre rejtjeles jelentéseket küldtek a londoni lengyeleknek. Szovjet részről elfogták és megfejtették a londoni főparancsnokságnak Krakóból küldött 621—2. számú rádiógrammot. Ez a jellegzetes üzenet így szólt:

„Március második felében átlagban húsz csapat- és lőszer-szállító vonat (tüzérség, tankok, gyalogság, melynek egyharmada nőkből állt), vonult naponta nyugati irányban... Krakóban az 1895—1925-ös korosztályok sürgős behívását elrendelő plakátot függesztettek ki. Zmyersky tábornok részvételével 800 keletről hozott tisztet avattak fel...”

1945 március 22-én Okuliczky tábornok az Armia Krajowa nyugati körzetének parancsnokához intézett titkos utasításban foglalta össze londoni feljebbvalóinak végső reményét. Okuliczky különleges utasítása így szólott:

„A Szovjetuniónak Németország fölött aratott győzelme, nemcsak Anglia európai érdekeit fenyegeti majd, de egész

Európát meg fogja félemlíteni... Az angolok, tekintetbe véve saját európai érdekeiket, kénytelenek lesznek hozzálátni Európa erőinek mozgósításához a Szovjetunió ellen. Világos, hogy nekünk az európai szovjetellenes blokk él-vonalában van a helyünk; úgyszintén lehetetlen ezt a blokkot elképzelni egy Anglia ellenőrzése alatt álló Németország részvétele nélkül."

A lengyel emigránsok ilyenforma tervei és reményei kérés-életűek voltak. 1945 elején megkezdtek a szovjet vonalak mögött működő lengyel összeesküvők felgöngyölítését. 1945 nyarán a vezetők már mind hurokra kerültek. Ezek közül tizenhatot, Okuliczky tábornokot beleértve, a Szovjetunió Legfelsőbb Bíró-ságának Haditörvényszéke elé állítottak.

A tárgyalás július 18-án kezdődött a moszkvai szakszerve-zetek székházában és három napig tartott. A vallomások világosan feltárták, hogy a lengyel emigránsokat és földalatti szervezeteiket a Szovjetunió iránt érzett gyűlöletük annyire elvakította, hogy jelentős segítséget nyújtottak saját hazájuk náci leigázóinak.

A tárgyalás alatt a következő párbeszéd folyt le *Afanaszije*v tábornok, szovjet főügyész és az alacsony, keskenyajkú Okuliczky tábornok, a szovjetellenes földalatti szervezet vezetője között:

*Afanaszije*v: Akadályozta-e az önök működése a Vörös Hadsereg németek elleni hadműveleteit?...

Okuliczky: Akadályozta.

*Afanaszije*v: Kinek vált ez hasznára?

Okuliczky: Természetesen a németeknek vált hasznára.

*Afanaszije*v tábornok vádbeszédében nem kért halálbüntetést a vádlottak egyikére sem, mivel csak „bábok” voltak a londoni lengyel emigránsok kezében és mert, amint mondotta: „a győzelem örömteli napjait ünnepeljük és ezek többé nem veszélyesek a számunkra”. A szovjet főügyész hozzáfűzte:

— Ez a tárgyalás azoknak a lengyel reakciósoknak a tevé-kenységét foglalja össze, akik éveken keresztül küzdöttek a Szovjetunió ellen. Politikájuk Lengyelország német meg-szállásához vezetett. A Vörös Hadsereg a szabadságért és a függetlenségért küzdött a barbarizmus ellen... A Szov-jetunió sorsdöntő szerepet játszott Németország leverésében. De Okuliczky és társai a Vörös Hadsereget hátba akarták

döfni . . . Ők inkább „egészségügyi záróöv”-et akarnak vonni Oroszország körül, mint barátságot kötni vele . . .

Június 21-én a szovjet haditörvényszék kihirdette az ítéletet. A vádlottak közül hármat felmentettek. Okuliczky tábornok és tizenegy társa bűnössége bebizonyosodott és négy hónaptól tíz évig terjedő börtönbüntetésre ítélték őket.²

A tárgyalást követően az Egyesült Államok és Anglia visszavonták elismerésüket a londoni lengyel kormánytól.³ A varsói kormányt, amelyet a jaltai szerződésnek megfelelően újjászerveztek, mint Lengyelország ideiglenes kormányát forma szerint is elismerték.

JEGYZETEK

1. A londoni lengyel száműzött kormány magát a Pilsudski-rendszer törvényes orokosének tekintette. Ennek a rendszernek hagyományos magatartása a Szovjetunióval szemben folytatott politikán alapult. Ahogy *Raymond Leslie Buell* írta „Lengyelország: Europa kulcsa címu” könyvében: „Pilsudski hitt abban, hogy Lengyelországnak nagy területtel kell rendelkeznie. Ezt történelmi okokból könnyebb volt Oroszország, mint Németország terhére megszereznie.” A háborúelőtti lengyel diplomacia, az antiszovjet titkoszolgálat volt tisztje, Josef Beck ezredes vezetésével nem náci Németország, hanem a Szovjetunió ellen irányult. A lengyel hadsereget, amelyben a világ összes hadseregei között a legnagyobb százalékarányban volt képviselve a lovasság, az ukrán síkságokon való hadműveletekre szerveztek meg. A lengyel ipart a német határon, a lengyel erődítményeket pedig a szovjet határon összpontosították. A militaristák és feudális földbirtokosok uralma alatt levő Lengyelország, megalakulásától kezdve a szovjetellenes *egészségügyi záróöv* pillere és a szovjet kormány megdöntésére összeesküvő nemzetközi ugynokok találkozóhelye volt. Borisz Szavinkov Oroszországból való menekülése után Lengyelországban utotta fel a főhadiszállását és Pilsudski közvetlen segítségével egy Szovjetunió ellen felhasználandó 30 000 fonyi fehér hadsereget állított fel. A huszas évek végén a Torgprom-összeesküvők megegyezésre jutottak a lengyel hadvezetőséggel abban, hogy Lengyelország lesz egyik fő támaszpontja az általuk tervezett új, Szovjetunió ellen indítando intervencios háborúnak. A lengyel titkoszolgálat, beleértve a trockista-buharínista földalatti szervezetet, bizalmas együttműködést létesített valamennyi szovjetellenes erővel. 1938-ban a müncheni egyezmény felreerthehetetlenul napfenyre hozta a lengyel uralkodo korok szovjetellenes beallitottsagát. Amikor a náci eljuttattak ultimatumukat Csehszlovákiának és a csehek keszen állottak az ellenállásra, a lengyel kormány mozgositotta hadsereget és nyiltan olyan módon vonultatta fel, hogy a Szovjetunió semmikeppen se segíthesse a cseheket. Jutalmul Hitler megengedte a lengyeleknek, hogy Csehszlovákia felosztasakor a teschem területet elvegyek a csehektől. 1939-ben, a Lengyelország ellen intezett naci támadás eloestejen, a lengyel militaristák meg mindig nem voltak hajlandok változtatni ongyilkos szovjetellenes politikájukon és visszautasítottak a Szov-

jetunióval kötendő katonai egyezmény javaslatát. Nem mentek bele abba, hogy a Vörös Hadsereg náci támadás esetén átlépje a lengyel határokat és szembeszálljon a náci Wehrmachttal. Ez a politika gyászos következményekkel járt és a lengyel kormány csaknem azonnal a náci támadás megindulása után kulfoldra menekült, magával vive a lengyel aranytartalékokat. A lengyel kormány képviselői, lengyel száműzött kormányként működve, előbb Franciországbán, majd Angliában továbbfolytatták szovjetellenes intrikáikat, amelyek nemzetüket pusztulásba sodorták. E cselszöveseikben a nemzetközi gazdasági, politikai és egyházi korok hatalmas érdekeltségei támogatták őket — mindazok, akik a Szovjetunióinak a náci Németország fölött aratott győzelmét a saját érdekeiket fenyegető veszélynek tekintették.

2. A vádiratban megnevezett tizenhatodik egyén — *Anton Pairak* — tárgyalását betegsége miatt elhalasztották. Amikor a szovjet hatóságok a tizenhat lengyelt letartóztatták, Edward R. Stettinius amerikai külügyminiszter és Anthony Eden angol külügyminiszter erőteljesen tiltakoztak és kijelentették, hogy a letartóztatott fontos lengyel „demokratikus vezetők”. A tárgyalás lefolytatása után Stettinius és Eden tapintatos hallgatásba burkolóztak.

3. A szovjet kormány, két évvel előbb, 1943 április 25-én szakította meg a diplomáciai kapcsolatokat a lengyel száműzött kormánnyal, mivel az szovjetellenes összeesküvő tevékenységet folytatott.

A lengyel száműzött kormányt megalakulása óta főképpen az angol kormány tartotta el, illetve részesítette erkölcsi és anyagi támogatásban. A varsói rezsim elismerése után megegyezés jött létre, hogy néhány lengyel emigránsnak felajánlják a brit állampolgárságot és ezek esetleg rendőri beosztást kapnak a brit gyarmatokon. Amikor Anders tábornok és hadsegédei értesülést szereztek arról, hogy a Szovetségesek elismerik a varsói rendszert, nyilatkozatot tettek közzé. Ebben a nyilatkozatban kijelentették, hogy az alattuk szolgáló lengyel emigráns csapatok sohase fogják elfogadni a szovetséges határozatot, hűek maradnak londoni „kormányukhoz” és csak „fegyverrel a kezükben” térnek majd vissza szülőhazájukba. Mindennek ellenére, 1945 vége felé, nagyszámú emigráns lengyel katona hagyta ott reakciós vezetőit és a varsói rezsim hívására tomegével tértek vissza Lengyelországba, hogy résztvegyenek újjáépítésében.

HÁBORÚ VAGY BÉKE?

1. Az Egyesült Nemzetek

A létért folytatott küzdelemben a népek megtanulják megismerni barátaikat és felismerni ellenségeiket. A második világháború során sok illúzió és hazugság foszlott széjjel.

A háború a világot sok meglepetésben részesítette. A világ először megdöbbszent, amikor az ötödik hadoszlopok Európa és Ázsia alvilágából hirtelen felszínre bukkanva, a német és japán hadseregek segítségével sok országban magukhoz ragadták a hatalmat. Az a gyorsaság, amellyel a tengelyhatalmak kezdeti győzelmeiket aratták, elképesztette mindazokat, akik nem tudtak a hosszú évek óta folyó titkos tengelyhatalmi előkészületekről, cselszövésekről, terrorról és összeesküvésről.

De a második világháború legnagyobb meglepetése a Szovjetunió volt. Mintha csak egyik napról a másikra sűrű, megtévesztő köd foszlott volna szét, kibontakozott a szovjet nemzet, a szovjet vezetők, nemzetgazdaság, hadsereg, valódi lényege és jelentősége és Cordell Hull szavaival a szovjetnép „hazafias lendületének époszi jellege”.

A második világháború első nagy tanulsága az volt, hogy a Vörös Hadsereg Sztálin marsall vezetésével a haladószellemű világ és a demokrácia legszakképzettebb és leghatalmasabb haderejének bizonyult.

1942 február 23-án *Douglas MacArthur*, az Egyesült Államok hadseregének tábornoka, ezt mondta a Vörös Hadseregről honfitársainak :¹

— A jelenlegi világhelyzet azt mutatja, hogy a civilizáció reménye a bátor orosz hadsereg győzelmes zászlóira van írva. Életem folyamán számos háborúban vettem részt

és sok másnak voltam tanúja, valamint nagy részletességgel tanulmányoztam a múlt legkiválóbb hadvezéreinek háborúit, de egyiknél sem tapasztaltam ilyen hatásos ellenálló készséget a legsúlyosabb csapásokkal szemben, melyeket egy mindaddig le nem győzött ellenség mért rá. Ezt egy mindent elsöprő ellentámadás követte, amely az ellenséget saját országába volt hivatott viasztöríteni.

— Ez a hadierőfeszítés méretei és nagyszerűsége miatt a történelem legnagyobb katonai teljesítményének számít.

A második nagy tanulság az volt, hogy a Szovjetunió gazdasági rendszere csodálatraméltóan bevált és képesnek bizonyult arra, hogy példátlanul súlyos feltételek között is fenntartsa tömegtermelését.

Egy 1942-ben tett hivatalos moszkvai látogatás után *William Batt*, az Egyesült Államok Haditermelési Tanácsának alelnöke ezt jelentette:

„Elindulásomkor valami bizonytalan érzés szorongatott: vajjon az oroszok képesek lesznek-e egy ilyen súlyos háborút végigcsinálni? Nagyon gyorsan meggyőződtem arról, hogy az utolsó asszonyig és gyermekig az egész lakosság harcban áll.

Meglehetősen kételkedtem az oroszok technikai felkészültségében. Nagyon eltökélteknek és ügyeseknek találtam őket gyáraik vezetésében és a haditermelésben.

Elindulásomkor nagyon gondterhelt voltam, mert olyan hírek keringtek, hogy az orosz kormány széthúzó és önkényes; nos, ezt a kormányt erősnek, mértékadónak találtam és megállapítottam, hogy a nép hatalmas lelkesedéssel áll mögötte.

Egyszóval azzal a kérdéssel indultam el: olyan szövetséges-e Oroszország, akire adni és számítani lehet? . . . És kérdésemre kategorikusan igenlő választ kaptam.”

A harmadik nagy tanulság az volt, hogy a Szovjetunió soknemzetiségű népe a történelemben példa nélkül álló hazafias odaadással, egységesen sorakozott fel kormánya mögé.

Quebeckben, 1943 augusztus 31-én még Winston Churchill miniszterelnök is kénytelen volt elismerni a szovjet kormányról és vezetőkről:

— Soha emberekből alakult kormány még nem volt képes túlélni olyan súlyos és kegyetlen csapásokat, mint amilyeneket Hitler mért az orosz kormányra... Oroszország nemcsak hogy túlélte ezeket és nemcsak, hogy felgyógyult borzalmas sebeiből, de olyan halálos csapást mért a német hadigépezetre, amelyet a világ semmiféle más hadereje sem mérhetett volna rá.

1943 február 11-én a *New York Herald Tribune* egyik vezércikkében még ezt állította.

„Csak két lehetőségük van most a demokráciáknak. Az egyik az, hogy együttműködünk Oroszországgal a világ újjáépítésén — aminek sikerére nagyszerű kilátásaink vannak, ha hiszünk saját elveink erejében és ezt az erőt az elvek alkalmazásával be is bizonyítjuk. A másik lehetőség, hogy belekeveredünk az európai reakciós és demokráciaellenes erők intrikáiba, aminek egyedüli eredménye az lenne, hogy a Kremlt elidegenítsük magunktól.”

1943 november 8-án, New Yorkban *Donald Nelson*, az Egyesült Államok Haditermelési Tanácsának elnöke ezt jelentette a Szovjetunióban tett látogatásáról:

„Utamról Oroszország jövőjébe vetett nagy hittel tértem vissza és hiszek abban, hogy ez a jövő magunkat is beleértve, az egész világ számára hasznót rejt magában. Amennyire én látom, ha egyszer megnyertük és magunk mögött hagytuk ezt a háborút, már csak az egymással szemben táplált gyanakvástól kell félnünk.

Ha egyszer az Egyesült Nemzetekkel együttműködve dolgozunk majd azon, hogy megteremtsük a békét és a világon mindenütt felemeljük a népek életszínvonalát, elindulunk azon az úton, amely új életlehetőségeket, felvirágzást és nagyobb emberi megelégedettséget teremt, mint amelyet valaha is ismertünk.”

1943 december 1-én a történelmi teheráni konferencián adták meg a választ annak a demokrácia- és szovjetellenes összeküvésnek, amely a világot huszonöt éven keresztül a titkos diplomácia, az ellenforradalmi intrikák, a terror, a félelem és gyűlölet szüntelen kavargásában tartotta és amely elkerülhetet-

lenül a tengelyhatalmak az emberiséget rabszolgasorba dönteni akaró háborújához vezetett.

A föld három leghatalmasabb nemzetének vezetői: Franklin Delano Roosevel, az Amerikai Egyesült Államok elnöke, Winston Churchill, Nagybritannia miniszterelnöke és a Szovjetunió élén álló Joszif Sztálin marsall először ültek össze és a katonai és diplomáciai konferenciák egész sorozata után kiadták a háromhatalmi nyilatkozatot.

A teheráni nyilatkozat biztosított afelől, hogy a náciizmust a három nagy szövetséges egyesült erejével ki fogják irtani. De még ennél is jelentőségteljesebb volt az, hogy a nyilatkozat a háborúsújtotta világ előtt megnyitotta a tartós béke és a nemzetek közötti barátság új korszakának távlatát:

„Teljesen felismerjük azt a ránk és az összes nemzetekre háruló súlyos felelősséget, hogy olyan békét kell alkotnunk, amely a világ néptömegei zömének akaratát fogja megvalósítani és hosszú időkre számúzi a háború csapásait és borzalmait.

Diplomáciai tanácsadóinkkal együtt felmértük a jövő problémáit. Keresni fogjuk valamennyi olyan kis és nagy nemzet együttműködését és tevékeny részvételét, amelynek népei szívükben és szellemükben el vannak határozva az önkényuralom, a rabszolgaság, az elnyomás és a türelmetlenség megszüntetésére. Ha úgy határoznának, hogy belépnek a demokratikus nemzetek világcsaládjába, mi örömmel üdvözljük őket.”

A teheráni egyezményt 1945 februárjában a döntő fontosságú krimi határozatok követték. Sztálin, Roosevel és Churchill a három államférfi, ismét összejött — ekkor Jaltában, a Krim-félszigeten — és megállapodtak a náci Németország legyőzésére irányuló együttes politikában és a német vezérkar teljes kiküszöbölésében. A jaltai tárgyalások már az eljövendő békekorszakot is felölelték és lefektették az Egyesült Nemzetek sanfranciskói konferenciájának alapjait, amelyen ugyanezen év áprilisában a világbiztonság okmányát kihirdették. Ez az okmány a három legnagyobb hatalom szövetségében gyökerezett.

A sanfranciskói konferencia előestéjén, 1945 április 12-én a Szovjetunió elvesztette barátját, akiben az egész világ nagy demokrata vezetőt gyászolt: Franklin Delano Roosevelt elnök meghalt. Harry S. Truman elnök, azonnal hivatalbalépése után,

kinyilvánította, hogy az Egyesült Nemzetek többi tagjával együtt a győzelmes befejezésig viszi a tengelyhatalmi támadókkal szemben vívott háborút és hogy Nagybritanniával és a Szovjetunióval szilárd szövetségben, megvalósítja Roosevelttartós békére irányuló háborúutáni programját.

1945 május 8-án elkövetkezett az utolsó fejezet: a német hadvezetőség képviselői, az amerikai, angol és szovjet tábornokok jelenlétében, a rommálótt Berlinben aláírták a náci Wehrmacht feltétel nélküli megadásáról szóló okmányt. Az európai háború befejeződött. Winston Churchill Sztálin marsallhoz küldött üzenetében ezt írta: „Az eljövendő nemzedékek ugyanolyan fenntartás nélkül ismerik majd el a Vörös Hadsereggel szembeni tartozásukat, mint ahogy elismerjük mi, akik a büszke teljesítmény tanúi lehetünk.”

A történelem folyamán sohasem dúlt még oly heves háború, mint a náci Németország és a Szovjetunió között. 1418 napig, 47 hónapig, 4 évig példátlan méretű és heveségű csaták tomboltak a keleti arcvonalon hatalmas kiterjedésű csatatereken. Ez a háború 1945 május 2-án ért véget, amikor a Vörös Hadsereg páncélos csapatai megostromolták és elfoglalták a náci erődtítmény szívét — Berlínt. A Vörös Hadsereg egy névtelen katonája kitűzte a Reichstag felett a vörös lobogót. A szabadság zászlói Európában mindeütt fennen lobogtak.²

2. Az új kereszteshadjárat

Ki sem lehet számítani, mennyibe került a második világháború az emberiségnek. Húszmillióan estek el a csatatereken. A férfiak, asszonyok és gyerekek tízmillióit pusztította el az éhség és a betegség, a náci koncentrációs táborok és halálkamrák. Milliók váltak hajléktalanná. Szépségükről valamikor világhíres városok omlottak össze. Századok kultúrkincse lett porrá és hamuvá. Megszámálhatatlan gyár, bányá és üzem hevert alaktalan romokban. Hatalmas kiterjedésű, gazdag termőföldrökből lett pusztasivatag. A háború nyomában mindenütt éhínség, ragály, pusztulás és tömegnyomor járt.

S az egész emberiségnek ezt a roppant szenvedését és veszteségét nagymértékben elősegítette az az áskálódás és ellenségeskedés, az a rágalom- és propagandahadjárat, az a titkos és nyílt háború, melyet a reakciós erők az 1917-es forradalomtól fogva a Szovjetunió ellen viseltek. Ez a nagy összeesküvés ugyanis soha-

sem kizárólag a szovjet nép ellen, hanem mindig és egyidejűleg a világ valamennyi népének demokratikus törekvései ellen is irányult. Ez hozta létre a fasizmust. Ez teljesedett be szükségképpen a második világháborúban.

Ha valami tanulságot egyáltalán le lehetett vonni a háborúból, akkor egyet egészen biztosan: a világ békéje és biztonsága éppannyira a Szovjetunió és az angol-amerikai hatalmak közötti barátságtól függ, mint ahogyan az ő harci szövetségükön múltott a tengelyhatalmakon aratott győzelem.

És mégis, alig ért véget a háború, a szovjetellenes propaganda és áskálódás hirtelen fellobbanása ismét a béke legféltettebb alapját veszélyeztette. Miként az első világháború után, Európa népei most is demokratikus céljaik megvalósítását követelik; az elnyomott gyarmati népek ismét nemzeti szabadságukért küzdenek; és a nemzetközi reakció és imperializmus erői újra egyesültek, hogy továbbra is megőrizték tőkés érdekeltségeiket és ezzel megghiúsítsák a népek törekvéseit. És ismét felhangzik a „bolsevik Oroszország” ellen irányuló háborúra szólító ellenforradalmi kiáltás, szoros összefüggésben a demokrácia ellen vívott harccal.

Alig hat hónappal a második világháború után Winston Churchill ismét a szovjetellenes kereszteshadjárat fő szószólójává vált. Miután tory pártját Angliában megsemmisítő vereség érte és miután szembe kellett néznie a gyarmati világot kezében tartó angol imperializmus egyre növekvő válságával, Churchill ismét felfedezte a „bolsevik veszedelmet”. 1946 március 5-én a Missouri állambeli Fultonban az amerikai néphez intézett, széleskörűen reklámozott beszédében szovjetellenes szövetséget prédikált Anglia és az Egyesült Államok között, az orosz kommunizmusnak „a keresztény civilizáció ellen irányuló egyre növekvő kihívása és veszélye” ellen.

Amerikában és Angliában ismét megkezdődött a szovjetellenes propagandahadjárat. A harmadik világháborútól való félelem kerítette hatalmába a világ népeit.

Claude Pepper floridai szenátor 1946 március 20-án az Egyesült Államok szenátusa előtt beszédet mondott. Ebben a beszédében, erőteljes szavakkal hívta fel a világ figyelmét egy újabb háború komor veszélyére. A Szovjetuniónak különleges okai vannak arra, hogy ne kívánja a háborút. Pepper szenátor a többi között ezeket mondta:

— Azáltal, hogy az atombombát,² a melegvizű tengerekhez vezető kijáratot megtagadják tőle, azáltal, hogy nem foly-

tathat az általánosan elfogadott udvariassági formák között gazdasági tárgyalásokat, továbbá, mert úgy véli, hogy ideológiája miatt a kartellek urai, reakciósök és oroszfalók által irányított nemzetek nem fogadják be — Oroszországnak sok aggodalma van . . .

Oroszország tudja mi a háború. Innen van az, hogy aggodalma nem képzelődés. Ez az aggodalom szenvedésből táplálkozik; tönkretett területeinek füstölgő, elpusztított romjaiból kel életre, annak a 15 000 000 férfinak, asszonynak és gyermeknek emlékéből, akiket a háborúban elvesztett — ötvenszer annyit, mint amennyit mi veszítettünk — abból a 25 000 000 emberből, akiket a háború éhesen és fedél nélkül hagyott, mindazokból, akik mérhetetlen áldozatokat hozva indultak harcba, hogy leverjék azt az ellenséget, amely barbár módra és leírhatatlan vad kegyetlenséggel özönlötte el földjét és támadta meg lakosságát . . .

Oroszország aggodalmait még a múlt emlékei is súlyosbítják. Emlékszik még 1919 nyarára, mikor 14 nemzet hadseregei — köztük Anglia, Franciaország, Kína, az Egyesült Államok, Németország és Japán — keltek harcra az új Szovjetunió ellen és támadták meg a szovjet országot . . .

Oroszország emlékszik még a vörös-üldözésekre, a rendszeres és nyílt összeesküvésre, amelyet a világ legnagyobb kapitalista államai szerveztek ellene és amely továbbfolytatódott azután, hogy az idegen haderőket visszavonták vagy kiűzték a Szovjetunióból. Emlékszik még arra az időre, mikor minden állam félt tőle és gyűlölte és egyik sem ismerte el. Emlékszik még, miképpen ültették a hatalomba Hitlert ellene és miképpen tagadták meg tőle a meghívást Münchenbe, ahol ténylegesen bizonyossá vált, hogy Hitler meg fogja támadni.

Emlékszik még a német-japán-olasz összeesküvésre, mely az antikomintern-egyezmény szemforgató ürügye alatt Oroszország elpusztítására törekedett és arra, hogy egyetlen erős és hatalmas állam se tiltakozzon a javasolt támadás ellen . . .

Pepper szenátor hangsúlyozta a Churchill által indítványozott szovjetellenes élő angol-amerikai szövetségs veszélyeit:

— Az Egyesült Nemzetek Szervezete elpusztul, ha a Három Nagy közül kettő az Egyesült Nemzetek köpönyege alatt újabb „egészségügyi záróöv”-et alkot a Három Nagy harmadik tagja körül . . .

Mi hát a kiút a félelemnek ebből a válságából? Hogyan védhetjük meg az Egyesült Nemzetek Szervezetét és a békét? Megkockáztatom annak a felvetését, hogy az egyetlen járható utat Franklin Delano Roosevelt elgondolása jelölte ki a számunkra, azé az államférfié, aki sokkal inkább részes az Egyesült Nemzetek Szervezetének létrejöttében, mint bárki más. Helyre kell állítani Anglia, Oroszország és az Egyesült Államok egységét és e hatalmak részéről olyan új szellemi és lelki magatartásnak kell mutatkoznia, hogy a béke és a bőség felé haladhassunk.

De az Egyesült Államok külpolitikájának irányításáért felelős államférfiak nem is hederítettek Pepper szenátor szavaira. A rákövetkező néhány hónap alatt a szovjetellenes agitáció nem hogy lanyhult volna, de megnövekedett és a világpolitikai feszültség fokozódott. 1947 tavaszán, vagyis éppen két évvel az Egyesült Nemzetek első konferenciája után, egyes vezető amerikaiak már azt követelték, hogy azonnal háború indíttassék a Szovjetunió ellen.

1947 március 24-én, az Amerikaellenes Tevékenységeket Vizsgáló Képviselőházi Bizottság előtt George H. Earle, Pennsylvania volt kormányzója, aki különböző diplomáciai állásokat viselt már a tengeren túl, azt javasolta, hogy amennyiben a szovjet kormány nem fogadná el az Egyesült Államok kormányának feltételeit az atomenergia ellenőrzésére vonatkozóan, dobjanak atombombákat Oroszországra. „Haladéktalanul?” kérdezte J. Parnell Thomas képviselő. „Haladéktalanul”, felelte Earle.

1947 március 31-én, Fred L. Crawford, Michigan képviselője azt javasolta a Képviselőház Külügyi Bizottsága előtt, hogy az Egyesült Államok kormánya küldjön ultimátumot a szovjet kormánynak, követelje a szovjet hadifegyverek azonnali megsemmisítését, szögezze le, hogy ellenkező esetben az amerikai légihaderő megkezdí a szovjet városok elleni atombomba-támadást. Crawford képviselő elismerte, hogy az oroszok esetleg inkább a harcot választják, mint a leszerelést ilyen feltételek mellett, de, úgymond, az összetűzéssel „most vagy néhány hónapon belül úgyis szembe kell néznünk”. Azután még hozzátette:

— Mondják meg képviselőinknek, hogy feszítsék az állukat egyenesen Sztálin úr, Molotov úr és Visinszkij úr állának. Mondják meg nekik, hogy feszítsék a hasukat egyenesen ezeknek az uraknak a hasához, de a szó szoros értelmében és úgy közöljék a programunkat: leszerelés, vagy nekilátunk.

1947 április elsején Eddie Rickenbacker kapitány, a Keleti Légitársaság elnöke kijelentette a connecticuti törvényhozó testület előtt, hogy „a harmadik világháborúnak feltétlenül be kell következnie”, hacsak Oroszországot el nem söpri „valami belső forradalom”. Rickenbacker kapitány azt mondotta, hogy „ha biztosítani akarjuk a békét az elkövetkezendő ötven évre”, a szovjet kormányt okvetlenül meg kell dönteni „akár passzív, akár véres” forradalom útján.

Hitler Adolf hiszterikus dörgedelmei óta nem hallott a világ olyan háborús fenyegetéseket a Szovjetunió ellen, mint amilyenek az Egyesült Államokban hangzottak el 1947 tavaszán.

3. Az „erős kéz” politikája

A Három Nagy krími konferenciáján, 1945 februárjában, amikor elsőízben vetődött fel egy nemzetközi szervezet gondolata, a háborúutáni világ békéjének védelmében, Roosevelt, Sztálin és Churchill felismerte, hogy e szervezet eredményes működésének legfőbb feltétele „a mi három országunk, valamint az összes békeszerető nemzetek közötti további, egyre fokozódó együttműködés és egyetértés”.

Roosevelt halála után Truman elnök, az Egyesült Nemzetek közötti széthúzással kapcsolatban, az Egyesült Nemzetek san franciscói konferenciájának tizedik és utolsó teljes ülésén 1945 június 26-án kijelentette:

— A reakció és zsarnokság erői az egész világon meg fogják kísérelni, hogy megbontsák az Egyesült Nemzetek egységét. Még akkor is, amikor a tengelyhatalmak katonai gépezete a megsemmisülés küszöbén állott Európában — egészen az utolsó pillanatig — még akkor is meg akarták bontani sorainkat. Akkor nem sikerült, de ismét próbát fognak tenni. Már is próbálkoznak. Oszd meg és hódíts, ez volt — és ez maradt — a tervük. Még mindig azt akarják elérni, hogy az egyik szövetséges gyanakodjék a másikra, gyűlölje a másikat, hagyja cserben a másikat. De én tudom, az Önök nevében is beszélek, amikor azt mondom, hogy az Egyesült Nemzetek továbbra is egyesült nemzetek maradnak. Nem lehet megosztani őket...

De mialatt Truman elnök beszélt, tulajdon kormányszata máris olyan útra tért, amelynek elkerülhetetlenül az Egyesült Nemzetek közötti széthúzáshoz kellett vezetnie.

Az Egyesült Nemzetek közötti első lényeges ellentét magán a sanfranciskói konferencián merült fel. A vita akörül folyt, hívják-e meg Argentínát a konferenciára vagy sem, és vegyék-e fel az Egyesült Nemzetek tagjai közé. Argentina ügyéért a brit és az amerikai delegátus szállott síkra. A szovjet delegátus, Vjacseszláv Molotov, ellenezte Argentina meghívását.

Az újonnan megalakult angol-amerikai blokk védnöksége alatt Argentina tagja lett az Egyesült Nemzeteknek.

Kilenc hónappal később, 1946 februárjában, az Egyesült Államok kormánya „Kék Könyv Argentínáról” címmel hivatalos jelentést tett közzé, mely okmányyszerű adatokkal vitathatatlanul bebizonyította „az argentin rendszer náci-fasiszta jellegét”. Többek között a „Kék Könyv” megállapította, hogy az argentin „katonai kormány tagjai ellenséges ügynökökkel működtek együtt fontos kémkedési és egyéb ügyekben, miáltal ártottak az Egyesült Nemzetek háborús erőfeszítéseinek”, hogy „náci vezetők, csoportok és szervezetek szövetkeztek argentinai totalitárius csoportokkal egy náci-fasiszta állam megteremtése céljából”, továbbá, hogy az argentin kormány „gazdasági ügyekben védte az ellenséget, mert védeni akarta a tengelyhatalmak ipari és kereskedelmi erejét Argentínában” és „összejátszott az ellenséggel, hogy fegyvereket kapjon Németországtól”.⁴

Amikor élére állt az Argentina Egyesült Nemzetekbeli tagságáért folyó harcnak, az amerikai és a brit kormány élesen elszakadt az Egyesült Nemzetek politikájának legalapvetőbb elvétől: attól ugyanis, hogy a fasizmust tökéletesen ki kell irtani a világból. Azzal, hogy kieroszakolták Argentina részvételét a sanfranciskói konferencián, az amerikai és brit delegátusok nemhogy a fasizmus ellen küzdöttek volna, de valójában egy fasiszta hatalom ügye mellett szálltak síkra. Így nyilvánult meg először az angol- és amerikai kormány új politikája: az úgynevezett „erős kéz politikája Oroszországgal szemben”.

A rákövetkező hónapokban ez az új politika lett Nagybritannia és az Egyesült Államok kormányának legfőbb irányvonala.

Az Egyesült Nemzetek alapelveinek ez a megcsúfolása sehol sem mutatkozott meg olyan kirívóan a háborúutáni periódusban, mint abban a politikában, amelyet az amerikai és a brit kormány folytatott nemrégí főellenségével, Németországgal szemben.

A potsdami és a jaltai egyezmény határozottan intézkedett

az összes német fegyveres erők feloszlításáról, a béke elleni bűncselekményekért és kegyetlenségekért felelős németek megbüntetéséről, Németország háborús erőforrásainak leépítéséről és a nemzet tökéletes náciitlanításáról.

De a Három Nagynak ezeket a létfontosságú határozatait Németország brit és amerikai megszállási zónáiban nem hajtották végre...

Hónapokkal a náci Wehrmacht feltétel nélküli megadása után összesen csaknem félmillió embert számláló egyenruhás csapatok álltak érintetlenül Németországnak brit megszállási övezetében. Ugyanakkor az amerikai megszállási zónában az Egyesült Államok hadserege ezrével sorozott be, képezett ki és szerelt fel fasiszta lengyel, jugoszláv és ukrain csapatokat „munkaszolgálatra” és „őrszolgálatra”. 1946 február 3-án, a *New York Times*-hez küldött táviratában Raymond Daniell a következőket jelentette: „Az amerikai zónában csaknem 17 000 hazátlan lengyel áll az amerikai hadsereg szolgálatában. Mintegy 10 000 jugoszláv szerveződött meg az úgynevezett «Királyi Jugoszláv Hadseregben» és letette a hűség esküt Péter királynak.” Daniell szerint „a jelenleg reguláris amerikai egyenruhát viselő lengyelek között” olyan csapatok is vannak, amelyek azelőtt a német hadsereggel együtt harcoltak a Szovjetunió ellen a keleti fronton. „Ezeknek a segédszolgálatos csapatoknak legtöbb tagja”, írta Daniell, „éppolyan szovjetellenes és antiszemita, mint akármelyik náci.”⁵

A fasiszta, szovjetellenes haderők fenntartása Németországban csupán egyik szakaszát jelentette annak az angol-amerikai hadjáratnak, amely, akárcsak az első világháború után, célul tűzte ki, hogy a Kelet elleni védőbástyaként feltámasztja a reakciós Németországot. A *Vörös Csillag* című szovjet újság szavaival: „A német kartellek, monopóliumok és fasiszta seregegységek fenntartása egyazon láncnak a szemei.”

1945 és 1946 folyamán Harley M. Kilgore szenátor, a szenátusi hadügyi bizottság mozgósítási albizottságának elnöke, több ízben felhívta a figyelmet arra, hogy a német kartell-szervezetet nemhogy elpusztították volna, de tervszerűen újjáépítik. 1945 decemberében Bernard Bernstein ezredes, a németországi amerikai katonai kormányzat kartelleket és külföldi részvénytömegeket vizsgáló ügyosztályának volt igazgatója kijelentette a Kilgore-bizottság előtt, hogy az I. G. Farben ipari hadigépezetének 87 százaléka még mindig érintetlen.

1946 február 25-én a Kilgore-bizottság kihallgatta Russel Nixont, Bernstein ezredes utódját a kartelleket és külföldi részvény-

tömegeket vizsgáló ügyosztály igazgatói székében. Nixon szerint az Egyesült Államok és Nagybritannia nem akarja, hogy a Szovjetunió résztvegyen azoknak a részvényeknek a felkutatásában, melyeket a náci semleges országokban helyeztek el. A szovjet részvétel, jelentette ki Nixon, „leleplezné a fasiszta vagy reakciós kormányokat olyan országokban, mint Spanyolország, Portugália, Svájc, Svédország és Argentina és fényt derítene az együttműködésnek mindazokra az elemekre, melyek a szövetséges országokban működő egyes érdekeltségek és e kormányok között fennállnak”. Nixon megerősítette Bernstein ezredes vallomását arra vonatkozóan, hogy a brit és amerikai megszálló hatóságok szántszándékkal fenntartják a német kartell-apparátust.

Közben az I. G. Farben részvényei a müncheni és frankfurti tőzsdén 68-ról 142 $\frac{1}{2}$ -re szöktek fel...

1946 május elsején mondott rádióbeszédében Henry Morgenthau, volt pénzügyminiszter, erélyesen megbélyegezte azt a politikát, melyet az Egyesült Államok külügyminisztériuma folytat Németországgal szemben. Miután megállapította, hogy semmit sem tettek Németország háborús potenciáljának megszüntetésére, Morgenthau kijelentette:

— Még mindig nem világos előtttem, hogy Byrnes úr sutba akarja-e dobni a quebeci, jaltai és potsdami szövetséges programot... Ha Byrnes úr sutba akarja dobni a potsdami egyezményt... akkor megjósolom, hogy egész egyszerűen megismételjük a végzetes versaillesi hibákat és lerakjuk a harmadik világháború alapjait.

1946 szeptember 6-án James F. Byrnes külügyminiszter nagy beszédet mondott Németországban, Stuttgartban, melyben bejelentette Amerika új politikáját Németországgal szemben. A rákövetkező négy napon belül a frankfurti tőzsdén a német ipari részvények átlagban 10 százalékkal emelkedtek, a bankrészvények pedig 30 százalékkal szöktek fel. Szeptember 11-én Edwin Hartrich a következőket jelentette a *New York Herald Tribune*-nak Németországból:

„... Német üzletemberek és iparosok úgy értelmezik a Byrnes-beszédet, hogy Amerika ténylegesen bele fog egyezni legalább a nyugati megszállási zónák tálpraállításába. Egyben azt is hiszik, hogy Amerika és Anglia végkép elhatározta: a szovjet zóna ellensúlyozásaképpen felépítik Nyugat-Németországot.”⁶

Karl von Wiegand, Hearsték külföldi tudósítója azt kábelezte Madridból, hogy a Byrnes-beszédet úgy üdvözölték Franco-Spanyolországban, mint „a potsdami és jaltai egyezmény sírkövét”...

1947 januárjában James F. Byrnest George C. Marshall tábornok váltotta fel a külügyminiszteri székben. A Németországgal szemben folytatott amerikai politika azonban nem változott. A Négy Nagy külügyminisztereinek márciusban és áprilisban tartott moszkvai konferenciáján az újonnan kinevezett külügyminiszter agresszív és makacs álláspontot foglalt el a Szovjetunióval szemben, amikor a Németországgal megkötendő békeszerződés feltételeit vitatták meg.

Miután visszatért az Egyesült Államokba, Marshall külügyminiszter rádióbeszédben közölte, hogy Sztálin személyesen fejezte ki előtte abbeli reményét, hogy a Négy Nagy végülis meg fog egyezni a békeszerződés feltételeire vonatkozóan. Marshall kijelentette, hogy az Egyesült Államok nem hajlandó megvárni ezt a megegyezést. „Minden lehetséges lépést — mondta Marshall — késedelem nélkül meg kell tenni.”

Néhány nappal később Dean Acheson, helyettes külügyminiszter részletesebben kifejtette Marshall kijelentésének értelmét. A clevelandi (Mississippi állam) Delta Tanács előtt Truman elnök képviselőtében a helyettes külügyminiszter május 8-án így magyarázta meg a helyzetet:

— Hozzá kell látnunk Európa és Ázsia két nagy műhelyének — Németországnak és Japánnak — újjáépítéséhez, mert a két világrész talpraállása végső fokon ettől függ. Azonnal meg kell tennünk minden lehetséges lépést, még teljes négyhatalmi megegyezés nélkül is, az európai újjáépítés érdekében, beleértve Németországot is.

Pontosan két év telt el azóta, hogy Berlin megtört a Vörös Hadsereg ostroma alatt s hogy a német vezérkar aláírta a fegyverletételi okmányokat. De a német békeszerződést még mindig nem írták alá. Németország és az Egyesült Nemzetek között tulajdonképpen még mindig nem szűnt meg a hadiállapot...

A Távol-Keleten sem köszöntött be a béke, noha Japánt másfélévtizedes agresszív hadviselés után levertek. 1947 tavasza véres polgárháborúban vajúdvá találta Kínát. És Kínában, akárcsak Németországban, az amerikai „erős kéz politikája Oroszországgal szemben” együttjárt a militaristák és reakciósok támogatásával.

Tokió eleste után a Kínában állomásozó amerikai hadsereg 40 Kuomintang-hadosztályt képezett ki és szerelt fel, összesen több mint 700 ezer emberből.⁷ Ezenkívül amerikai tisztek 50 000-es létszámmal Kuomintang-párti rendőrsapatokat képeztek ki és szereltek fel; amerikai katonai tanácsadók felügyelete alatt 27 katonai intézmény, közöttük 5 hadirepülési kiképző-iskola létesült. Csang Kai-sek, aki könyörtelen háborút indított Kína demokratikus erőinek elnyomására, támogatásra talált az amerikai hadseregnél és légierőnél, amely 480 000 katonáját szállította Észak-Kínába és Mandzsuriába. Ezeknek a csapatoknak légi szállítása önmagában 300 000 000 dollárba került. Több mint 600 000 000 dolláros kölcsönt folyósítottak Csang Kai-seknek, hogy a csendesóceáni szigetvidéken főlegesen maradt fegyvereket megvásárolhassa. 1947-ben már 4 000 000 000 dollárra rúgott annak a segítségnek összértéke, melyet az Egyesült Államok kormánya hadianyagban és egyebekben a Kuomintang-rendszernek folyósított, ez az összeg pedig lényegesen felülmúlja a Japán elleni háború folyamán Kínának nyújtott amerikai pénzügyi támogatást.

1947 tavaszán a kínai események tragikusan igazolták Hugh DeLacy képviselő beszédét, melyet 1945 november 26-án mondott el a képviselőházban. DeLacy azzal vádolta a Truman-kormányt, hogy eltért Roosevelttől kínai politikájától, az új amerikai politika pedig „elkerülhetetlenné tette a polgárháborút”. DeLacy így folytatta:

— Ha Amerika továbbra is kölcsönadja nagy erejét, hogy Észak-Kínában kommunistaellenes támaszpontokat létesítsenek, ennek is megvan a maga logikája. Ez pedig nem a béke és az összes népek önkormányzatának logikája. Ez a legreakciósabb amerikai nagytőkések logikája, akik Ázsia korlátlan gazdasági kizsákmányolására törekszenek.

Ez a dollárimperializmus logikája. Ez az új háború logikája, melyet ezúttal a Szovjetunió ellen akarnak megindítani a csendesóceáni nagy támaszpontokról, abból a Japánból, amelynek militaristáit még nem semmisítettük meg, az észak-kínai kommunistaellenes támaszpontokról...

Frank Taylor, a Reynold és Hitchcock kiadóvállalat alelnöke, kínai utazásáról hazatérve így óvott a veszélytől: „Kínát mi most a következő háború Spanyolországává alakítjuk át!”⁸ Az USA kínai politikáját kiegészítették a japán elnyomás

alól felszabadított kulcsfontosságú csendesóceáni szigeteken folytatott üzemek. Kelet-Indiában brit és holland csapatok amerikai segítséggel erőszakosan elnyomták az indonéz függetlenségi mozgalmat. A Fülöp-szigeteken Manuel Roxast, a tokiói bábkormány volt tagját amerikai támogatással elnökké választották. Ezekután Douglas MacArthur tábornok pénzt és hadianyagot bocsátott a rendelkezésére, hogy katonai hadjáratot indítson a Fülöp-szigetek antifasiszta ellenállási mozgalma ellen. Dél-Koreában az amerikai megszálló hatóságok vezető pozíciókba ültettek volt koreai quislingeket, akik együttműködtek a japánokkal és szigorú megtorló intézkedéseket foganatosítottak haladó és szakszervezeti szóvivők ellen.⁹

Amint a háborúutáni korszakban egyre erősebbé vált „az erős kéz politikája” Oroszországgal szemben, úgy kaptak a fasizmus és a reakció erői egyre növekvő bátorítást és támogatást az Egyesült Államok kormányától. Ugyanakkor a Truman-kormány súlyos gazdasági és diplomáciai nyomással párosult s nyíltan ellenséges magatartást tanúsított a tengelyhatalmak szétzúzása után felszabadult, népi demokratikus államokkal szemben.

4. A Truman-elv

1947 március 12-én az „erős kéz politikája” Oroszországgal szemben elérte történeti csúcspontját. Ezen a napon, alapos előkészületek és a Demokrata, valamint a Republikánus Párt vezetőivel folytatott kulisszák mögötti tanácskozások után, Truman elnök megjelent az Egyesült Államok kongresszusa előtt és nagyszabású beszédében azt kérte, folyósítsanak négyszázmillió dolláros kölcsönt a görög és török kormánynak. A kölcsön bevallott célja, bár ezt Truman nem határozta meg ilyen nyíltan, az volt, hogy gátat vessenek a „szovjet terjeszkedésnek” és a „bolsevizmus” elterjedésének Európában.

Ebben a beszédében az elnök kijelentette, hogy a brit kormány, „amely eddig is segítette Görögországot”, nem tudná folytatni támogatását, és az Egyesült Államok az egyetlen „nemzet, mely akar és képes kellő támogatást nyújtani egy demokratikus görög kormánynak”, mert ennek létét alapján veszélyeztetik a „kommunisták vezette, néhány ezer fegyveres ember terrorcselekményei”.

Bár Truman nem kötötte ki pontosan, milyen célokra használják fel a kölcsönt, arra kérte a kongresszust, adják meg az engedélyt, hogy „katonai személyzetet küldjenek Görögországba

és Törökországba” és intézkedjenek „az élvonalbeli görög és török személyzet oktatásáról és kiképzéséről”...

Ebben a beszédében Truman elnök sehol sem említette meg a Szovjetuniót. De a *Chicago Daily News* mégis úgy jellemezte Truman javaslatát, hogy az „nyílt felhívás a háborúra” a Szovjetunió ellen.

Március 13-án Henry Wallace, az Egyesült Államok volt alelnöke országos rádióbeszédben válaszolt Truman elnök javaslatára. Wallace kijelentette:

— Nem görög válság áll előttünk, hanem amerikai válság... Ha mi segíteni akarunk a világ népein, miért engedte meg az elnök és a kongresszus, hogy az UNRRA (Egyesült Nemzetek Segélyszervezete) megszűnjék? Miért segítünk olyan keveset az Európában hontalanná és hajléktalanná vált milliókon?...

Hogyan segíti Görögország és Törökország demokráciaellenes kormányainak nyújtott támogatás a szabadság ügyét?... Törökország ellenünk harcolt az első világháborúban és ebben a háborúban is megtagadta segítségét az Egyesült Nemzetektől. Törökország a németek és a szövetségesek zsirjából egyaránt meghízott. A török semlegesség hónapokkal meghosszabbította a háborút...

Egy évvel ezelőtt a Missouri állambeli Fultonban Winston Churchill diplomáciai offenzívára szólított a Szovjetunió ellen. E beszéd elfogadásával Truman ránkényszerítette azt a politikát, hogy angol támogatással küzdjünk a Szovjetunió ellen. Ez a politika annyira csődbe jutott, hogy Nagy-britannia nem tudja tovább folytatni. Most Truman elnök azt javasolja, hogy vegyük át Anglia reménytelen feladatát.

Wallace ünnepélyesen felhívta a figyelmet arra, hogy Truman javaslata Rooseveltt politikájának katasztrofális cserbenhagyását jelenti és komolyan veszélyezteti a világbékét:

— Amikor Truman elnök a Kelet és Nyugat közötti világméretű konfliktust hirdeti, azt közli a szovjet vezetőkkel, hogy mi készülünk az esetleges háborúra...

Senki sem akar háborút. Ha egyszer kitör a háború, az lesz az oka, hogy nem úgy gondolkodtunk, amint azt a béke megkívánta. Rooseveltt úgy gondolkodott. Ő előre nézett és békében és bőségben élő nemzedékeket látott. Két évvel

később pedig Truman elnök arra kér bennünket, nézzünk visszafelé, az inségben és háborúban élő nemzedékekre. Truman elnök a félelem évszázadát idézte fel előttünk. Én pedig azt mondom, hogy ebben a században megvalósulhat az amerikai álom.

Angliában egy jólismert hang üdvözölte lelkenedezve az újonnan meghirdetett Truman-elvet. Winston Churchill hangja volt az. Terjedelmes nyilatkozatában, melyet az Egyesült Államokban április elején két rendkívüli cikkben leközölt a *Life* című képeslap és a *New York Times*, a volt angol miniszterelnök ujjongva kijelentette, hogy Truman javaslata tökéletesen alátámasztja és jóváhagyja azokat a szovjetellenes intézkedéseket, melyeket ő maga követelt egy évvel azelőtt a Missouri állambeli Fultonban, valamint kormányának addigi politikáját a görögországi antifasiszta mozgalom elnyomásával kapcsolatban. „1944—45-ben mintha magamra maradtam volna a görög kérdésben”, mondotta Churchill. „De ma úgy látszik, hogy éppen azt a politikát követtem, amelyet alig két évvel később az Egyesült Államok szilárd meggyőződéssel a magáévá tett. Ez igen nagy elégtétel a számomra.”

Noha a szenátusban élénk ellenzésre talált az elnök javaslata és bár Claude E. Pepper és Glen H. Taylor szenátorok azért harcoltak, hogy a görög segélyt helyezték az Egyesült Nemzetek ellenőrzése alá, 1947 április 27-én 67 szavazattal 23 ellen elfogadták a görög és török kormánynak nyújtandó négyszázmillió dolláros kölcsönről szóló javaslatot.

Május 9-én, többnapos heves vita után a képviselőház is elfogadott egy hasonló javaslatot, s ezzel jóváhagyta a Görögországnak és Törökországnak nyújtandó segélyt. A javaslat elfogadásáról a *New York Times* a következőképpen írt:

Míg a szónokok azt puffogtatták, hogy a tervezet „meg nem üzent hadüzenetet” jelent, és a Szovjetunió is annak fogja értelmezni, a republikánus Chester E. Merrow, New Hampshire képviselője eldobta a kesztyűt.

„Ha Oroszország annak veszi — mondotta Mr. Merrow — ... hadd vegye magára... Ha ez az intézkedés harcra bírná Oroszországot, mi nem tehetünk róla.”

Akárcsak az első világháború után, a bolsevizmus elleni kereszteshadjáratot 1947-ben sem tisztán politikai megfontolások támasztották alá. 1918-ban az intervenciós háború megindításának

egyik főtenyezője a szövetségeseknek abbeli vágya volt, hogy ellenőrzésük alá kerítsék Oroszország hatalmas természeti erőforrásait; 1947-ben pedig egyes amerikai érdekeltségeket, melyek a „bolsevizmus” elleni védőbástyák felállítását sürgették a Földközi-tenger partjain, elkápráztatott a Közép-Kelet mesebeli gazdagsága. A kongresszus termeiben, a külügyminisztérium folyosóin gyászosan visszhangzott Borisz Szavinkov hangja: „Ebben érezni lehet az olaj szagát.”

„A világ olajtermelésének súlypontja” — állapította meg az amerikai belügyminisztérium egyik nyilatkozata 1944-ben — „eltolódik a Karibi-öböl körzetéből a Közép-Kelet felé — a Perzsa-öböl környékére.”

Mire a második világháború végetért, az amerikai konszerneknek sikerült uralkodó helyzetet szerezniök a Közép-Kelet olajtermelésének pénzelésében és ellenőrzésében. „Szaudi-Arábia, a leggazdagabb olajtelep”, jelentette 1947 március 24-én a *New Republic*, „teljes egészében amerikai és ennél fogva középpontja az Egyesült Államok középkleti érdekeinek.” Az Arab-Amerikai Olajtársaság megvette Ibn Szaud királytól az olajkitermelés jogát Szaudi Arábiának 440 000 négyzetmérföldnyi területére. Ezen a vidéken becslések szerint húszmilliárd barrelandi* olajtartalék rejtőzik, vagyis több mint az Egyesült Államok összes ismert olajtartaléka. 1947 tavaszán naponta húszezer barrel olaj tört fel a dhahrani amerikai telepen, ami napi 40 000 dolláros jutalékot jelentett Ibn Szaud királynak. 1947 áprilisában az Arab-Amerikai Olajtársaság szerződéseket kötött egy 1 000 000 dolláros transzarábiai olajvezeték építésére, egészen a Földközi-tengerig.

Truman elnöknek azzal a kongresszusi beszédével foglalkozva, amely kölcsönt kért Görögországnak és Törökországnak, a *Time* című képeslap 1947 március 24-i száma a következőket írta:

„A hangos beszéd végig Görögországról és Törökországról szólt, de a kulisszák mögött a dél olajtengeréről suttoztak. Amikor az Egyesült Államok elhatározta magát erre a történelmi lépésre, az amerikai olajtársaságok hatalmas csoportja ugyancsak történelmi elhatározásra jutott. Az Egyesült Államok és Nagybritannia kormányának hallgatóságos beleegyezésével ezek a társaságok számos nagyszabású szerződést kötöttek ennek az olajtengernek kifejlesztése és tökéletes kihasználása végett.

---

* 1 barrel — 136·5 liter. — Ford,

A csoport vezetője természetesen a New Jersey állambeli Standard Oil Co., a világ legnagyobb olajtársasága volt; aminthogy a Standard nemzetközi beállítottságú elnöke, Eugene Holman is jelentős szerepet játszott a lélekzet-elállító tervek felvázolásában. A Jersey állambeli Standard és társai több mint 300 000 000 dollárt akarnak fordítani a viharos Közép-Keletre, hogy kiszívják belőle az olajat.”

A *Business Week* március 22-i számának riportja a következő címet viseli: „Új Demokrácia, Új Üzlet; Az Egyesült Államok Hadjárata, Hogy Megállítsa A Kommunizmust Külföldön, Súlyos Kiadásokat Jelent Támaszpontokra, Segélyre és Újjáépítésre. De Cserében Az Amerikai Üzlet Új Piacokat Kap Külföldön.”

Ralph Henderson, a *New York World-Telegram* pénzügyi szerkesztője szerint a Truman-elv „minden eddiginél határozottabb biztosítékot nyújt a befektetéseknek . . . Mindez biztosabb és jövedelmezőbb állapotot teremt a befektetők számára. Alapvető jellegű, jó hír ez”.

5. Mármost merre, Amerika?

1947 áprilisának elején Henry A. Wallace, akinek a Truman-elv elleni egyenes bírálatát az amerikai sajtó nagyrészt elhallgatta, repülőgépen elhagyta az Egyesült Államokat, hogy rövid szónoki körutat tegyen a fontosabb európai központokban. Angliában, Franciaországban és a Skandináv országokban az Egyesült Államok volt alelnöke nagyszámú hallgatóság előtt figyelmeztetett arra, hogy Truman javaslata Görögország és Törökország támogatásáról tulajdonképpen azt jelenti, hogy „rohanunk minden diktátor megsegítésére, aki meglobogtatja a kommunistaellenes halálfejet”, és hogy Amerikát a „könyörtelen imperializmus” útjára vezetik „Kínától a Földközi-tengerig és az Északi-sarktól a Déli-sarkig”. Az a „25 000 000 amerikai, aki Rooseveltre szavazott, még mindig él és dolgozik Amerikában”, jelentette ki Wallace, de az Egyesült Államok kormánya ma olyan emberek kezében van, akik azt hiszik, hogy az Egyesült Nemzetek szervezete, „hatástalanságra ítéltetett”. Wallace ismételten követelte, hogy térjenek vissza Roosevelttől politikájához és kiemelte annak égető szükségességét, hogy ha békét akarnak a világon, vissza kell állítani a baráti együttműködés kapcsolatait az Egyesült Államok, Nagybritannia és a Szovjetunió között.

Az Egyesült Államokban Wallace-t „hazaárulónak” bélye-

gezték. „Azt hiszem, európai beszédei világosan bebizonyították, hogy előbb megbeszélte őket Sztálinnal”, jelentette ki L. Mendel Rivers, Dél-Karolina képviselője. Április 14-én a képviselőház tagjainak egy csoportja azt követelte, hogy Wallace útlevelét azonnal vonják be, a volt alelnököt pedig tartóztassák le és indítsanak ellene eljárást tengerentúli tevékenysége és kijelentései miatt. A képviselőház Amerikaellenes Tevékenységeket Vizsgáló Bizottságának nevében J. Parnell Thomas képviselő, a bizottság elnöke megállapította, hogy az 1799-es Logan-törvény, mely szerint magánszemélyeknek tilos idegen kormányok hivatalnokait az amerikai politikával kapcsolatban befolyásolniok, „úgy illik Wallace-ra, mintha rászabták volna”. A bizottságnak egy másik tagja, John E. Rankin felolvasta a Logan-törvényt a képviselőház előtt és felszólította az igazságügyminisztériumot, hogy haladéktalanul alkalmazza azt Wallace-szal szemben...

Európai körútjának erről a visszhangjáról Wallace megjegyezte, hogy a felszólalások hangja igazi „hadiállapotra” vall...

A Truman-elvnek, amely a bolsevizmus elleni keresztes-hadjárat nevében támogatta a tengerentúli reakciót és fasizmust, az országon belül is megvolt a maga elkerülhetetlen kiegészítője. A növekvő háborús hisztériával párhuzamosan példátlan reakciós hadjárat indult az Egyesült Államokban. Még az első világháborút követő dühödt kommunistaellenes kampány idején, a hírhedt Palmer-féle hajszák¹¹ napjaiban sem érte hevesebb, szélesebbkörű támadás az amerikai polgárok politikai, gazdasági és állampolgári jogait.

Több mint kétszáz munkásellenes törvényjavaslat feküdt az Egyesült Államok kongresszusa előtt. Az egyes államok törvényhozó testületei több olyan törvényjavaslatot fogadtak el, amely polgáraik politikai és gazdasági jogait korlátozta. A főiskolákon és egyetemeken országszerte boszorkányperek indultak meg a haladó professzorok és diákok ellen. A munkavállalók érdekeit védő bizottságot feloszlatták és a Wagner-féle munkaügyi törvényt gyakorlatilag hatályon kívül helyezték. Azok a nagyfontosságú demokratikus eredmények, melyeket az amerikai nép Franklin Delano Roosevelttel történelmi vezetése alatt vívott ki, sorra eltűntek 1947 tavaszán.

A történelem megismétlődött. Amerikában, csakúgy mint Európában a tragikus harmincas évek során, magát a demokráciát aknázták alá azzal az ürüggyel, hogy megmentik az orszá-

got a kommunizmustól és megvédi a nemzetet a „bolsevik agressziótól”...

1947-ben az amerikai kommunistaellenes kampány egyik vezető ügynöksége a képviselőház Amerikaellenes Tevékenységeket Vizsgáló Bizottsága volt.

Névszerint J. Parnell Thomas képviselő, a Dies-bizottság volt tagja viselte a bizottság elnökének címét. Valójában a bizottságot lehangosabb tagja, John E. Rankin, Mississippi képviselője irányította és őt terhelte a felelősség a bizottság létezéséért is.¹²

Rankin képviselő, akit a hivatalos náci propaganda-ügynökség, a *Welt-Dienst* (Világszolgálat) „kiváló amerikainak” tartott, s aki úgy jellemezte a második világháborút, hogy az a „nemzetközi zsidó összeesküvés” része, úgy vélte, az Egyesült Államok valódi ellensége nem a tengely volt, hanem a Szovjetunió...

Rankin vezetése alatt a képviselőház Amerikaellenes Tevékenységeket Vizsgáló Bizottsága heves szovjetellenes propaganda-kampányt indított a háború befejezését követő hónapokban. A bizottság csakúgy ontotta a sárga sajtóban megjelent közleményeket, a „hivatalos jelentéseket” és tagjainak nyilatkozatait, melyekben azt hirdette, hogy a „szovjet imperializmus” világhatalomra tör, hogy a Vörös Hadsereg máris terveket dolgoz ki az Egyesült Államok megrohanására és hogy a Kreml-irányította szabotőrök és atombomba-kémek hálózata keresztül-kasul befonta az Egyesült Államokat. Trockisták, fasiszták, renegát kommunisták és a Szovjetunió egyéb megrögzött ellenségei jelentek meg a bizottság előtt, hogy „szakértői minőségben,” tanuvallomást tegyenek és tökéletesen légből kapott, hajmeresztő meséket mondjanak az Amerika elleni szovjet háborús készülődésről.¹³

1947 március 24-én a bizottság az Amerikai Kommunista Párt betiltására vonatkozó kongresszusi javaslatot tárgyalta¹⁴ és ezzel kapcsolatban kihallgatta William C. Bullittot, a szovjetellenes ex-diplomatát is. Az alantiakban néhány részletet adunk, amely rávilágít Rankin kérdezői módszerének és Bullitt válaszainak jellegére:

Rankin: Igaz, hogy Oroszországban emberhúst esznek?

Bullitt: Láttam egy gyerek csontvázának képét, akit a szülei faltak fel.

Rankin: Szóval Oroszországban igazi rabszolgák vannak?

Bullitt: Ma több rabszolga van Oroszországban, mint bármikor, bárhol a világon.

Rankin: Ön azt mondotta az előbb, hogy az itteni kommunista párt tagjainak hatvan százaléka idegen. Mármost ezeknek az idegeneknek hány százaléka zsidó? ... Igaz-e, Mr. Bullitt, hogy a kommunisták lementek a déli államokba, négereket szedtek össze és elküldték őket Moszkvába, hogy tanulmányozzák a forradalmat? Tud-e arról, hogy híd-robbantásra tanítják a négereket?

Vallomásában Bullitt szívvel-lélekkel kiállt a Truman-elv mellett. „Ha Oroszországnak volna atombombája, már le is dobta volna az Egyesült Államokra”, jelentette ki Bullitt. A „világhódító” szovjet tervekkel és azzal a „végső megrohanással” kapcsolatban, melyet „a szovjet kormány az Egyesült Államok ellen tervez”, Bullitt azt mondta, hogy Sztálin nem fog magától megállni, csak ha „megállítják”...

Pennsylvania volt kormányzója, George H. Earle szintén tanuvallomást tett a bizottság előtt és bejelentette, hogy az oroszoknak „igen hamar” meglesz az atombombájuk. Earle hozzátette: „Azt hiszem, legfeljebb fele-fele esélyünk van arra, hogy mától számítva öt év múlva tíz százalék életben legyen közülünk.”

De a képviselőház Amerikaellenes Tevékenységeket Vizsgáló Bizottsága nem szorítkozott csupán az ilyen heves szovjetellenes propaganda terjesztésére, melyet a sajtó mindenütt első helyen közölt az Egyesült Államokban. Mint a *New York Times* jelentette 1947 január elsején, a Bizottság „nagyszabású vizsgálatot tervez a különféle vállalatoknál, szakszervezetekben, iskolákban és filmekben megnyilvánuló «kommunista» tevékenységgel kapcsolatban.” és „ezenkívül az a célja, hogy kinyomozza és leleplezze a «kommunistákat és kommunista szimpatizánsokat» az államapparátusban”.

De 1947-ben nem az volt a legjelentősebb tény, hogy a képviselőház Amerikaellenes Tevékenységeket Vizsgáló Bizottsága folytatta azt, amit Rooseveltnél „alávaló eljárásnak” nevezett. A döntő tény az volt, hogy 1947-ben a képviselőház Amerikaellenes Tevékenységeket Vizsgáló Bizottságának munkáját hivatalosan támogatta az Egyesült Államok legfőbb kormányzata.

Március 22-én Truman elnök rendeletet adott ki a „hűtlen államhivatalnokok” kinyomozásáról és elmozdításáról. A rendelet 2 200 000 állami státusban álló személyre vonatkozott és az *Associated Press* jelentése szerint „feltehetőleg mindenkit érinteni fog az államapparátusban az elnöktől kezdve a kisvárosi postahivatalok portásáig”.

Ebben a rendeletben az elnök felsorolta azokat az intéz-

ményeket, amelyekre támaszkodni lehet az államhivatalnokok elleni vizsgálatban. Szerepelt közöttük „a képviselőház Amerika-ellenes Tevékenységeket Vizsgáló Bizottsága” is...

Az amerikai nép nem akar háborút. 1947 tavaszán mégis sokmillió amerikai attól félt, hogy a harmadik világháború nincs messze és elkerülhetetlen. Amikor az amerikai városok rádiógyűlése ezt a kérdést intézte nagyszámú hallgatóságához: „Háborúhoz vagy békéhez vezet-e bennünket a külpolitikánk?” — tíz válasz közül hét azt állította, hogy az Egyesült Államok politikája háborúhoz vezet.

Pedig mindenki tudta, hogy a háború új, szörnyű értelmet kapott és hogy az atomháború rettenetes következményei elől egyetlen férfi, asszony vagy gyermek sem volna biztonságban. Albert Einstein úgy becsülte, hogy az általános atomháborúban a világ lakosságának kétharmada elpusztulhat. Ansley J. Coale „Az atombombák okozta sebesülések csökkentésének problémája” című könyvében azt írta, hogy ha három-három atombombát dobnának kétszáz közép nagyságú amerikai városra, az egész veszteség 14—17 millió halott és 14 millió sebesült volna...

Mindenkinek ez a kérdés lebegett az ajkán: hogyan őrizhetjük meg a békét?

1947 április 9-én Harold E. Stassen republikánus elnökjelölt találkozott Joszif Sztálin miniszterelnökkel a Kremlben, Moszkvában. Stassen feltette azt a kérdést, amely az amerikai népet leginkább foglalkoztatta. „Azt szeretném tudni — mondotta — hogy az Ön véleménye szerint egy és ugyanabban a világban megférhet-e egymás mellett ez a két gazdasági rendszer és együttműködhet-e egymással?”

„Természetesen, együttműködhet”, felelte Sztálin. „Ha a két különböző rendszer együtt tudott működni a háború alatt, miért ne működhetne együtt a békében?”

A továbbiakban azonban Sztálin azt mondotta, hogy nem elég az együttműködés lehetősége, meg kell lennie az együttműködésre irányuló óhajnak is:

— Különbséget kell tenni az együttműködésre irányuló óhaj és az együttműködés lehetősége között. Az együttműködés lehetősége mindig megvan, de az együttműködésre irányuló óhaj nincs meg mindig. Ha az egyik fél nem akar együttműködni, annak összeütközés, háború lesz a következménye...

Be tudom bizonyítani, hogy a Szovjetunióban megvan az együttműködés óhaja.

A szovjet vezető hozzátette :

— Nem szabad egymás bírálatába elmerülni. Minden nemzet olyan rendszerben él, amilyenben akar és tud. A történelem fogja megmondani, melyik a jobb rendszer. Az együttműködés nem követeli a rendszerek azonosságát. Tiszteletben kell tartani a nép által elfogadott rendszert. Csak e feltétel mellett lehetséges az együttműködés . . . Amikor Roosevelttel találkoztunk és megvitattuk a háború kérdéseit, nem szidtuk egymást. Megszerveztük az együttműködést és legyőztük az ellenséget.

„Ahogy ott ültem és elnéztem Sztálint”, mondotta később Jay Cooke bankár, a Republikánus Párt volt philadelphiai elnöke, aki elkísérte Stassent európai körútján, „azt gondoltam magamban : «Ez az ember volna az, akit szörnyetegnek és a világ veszedelmének neveztek?» Nehéz volt ilyennek elképzelni. Azzal a benyomással tértem vissza Oroszországból, hogy Joszif Sztálin és az orosz nép baráti viszonyt akar az Egyesült Államokkal. Tudják, hogy békének kell lennie a világban.”

Amikor ez a könyv nyomdába került, a szerzők meglátogatták azt a férfiút, akinek történetével ez a könyv elkezdődik : Raymond Robins ezredes. Néhány évvel ezelőtt Raymond Robins ezredes visszavonult a közélettől, hogy Chinesgut Hillben, Floridában nyugodtan élhessen 2000 holdas birtokán, melyet végrendeletében azzal hagyott az Egyesült Államok kormányára, hogy mezőgazdasági kísérleti állomást létesítsenek és ott a kihalófélben levő vadállatok menedékre találjanak. Robins ezredes megőrizte „önálló gondolkodásmódját”, szenvedélyes érdeklődését a kis emberek jóléte iránt, türelmetlenségét az előítéletekkel, a mohósággal szemben és figyelmes érdeklődését azon nemzet iránt, amelynek születésénél a forradalom örvényében maga is jelen volt.

Robins ezredes ezt mondja :

— Életemnek legnagyobb öröme az, amikor az orosz munkások és parasztok szemében felvillanni láttam annak a reménynek a fényét, hogy most felszabadulnak az évszázados önkény és elnyomás alól s feleltek Lenin és a szovjetforradalom más vezetőinek felhívására.

A Szovjetunió mindig nemzetközi békét akart. Lenin tudta, hogy nagy belső építési programját a háború csak akadályozná, ha ugyan nem söpörné el. Az orosz nép mindig békét akart. Egy hatalmas és gazdag földterület termelése és kiaknázása, népének nevelése, a lakosság minden gondolatát, energiáját és reményét igénybe veszi. A Szovjetunió külügyminisztere, Maxim Litvinov népbiztos, mindaddig okosan és állhatatosan harcolt a kollektív biztonságért, amíg az angolok és franciák Hitler és Mussolini irányában mutatott egyezkedő „kiengesztelés” politikája a kollektív biztonságot lehetetlenné nem tette.

A Szovjetunió nem zsákmányol ki gyarmatokat és nem is vágyódik arra, hogy kizsákmányoljon. A Szovjetunió nem dolgozik külkereskedelmi kartellekkel és nem kíván senkit kihasználni. A bolsevik párt politikája megszüntette a Szovjetunió területén a faji, vallási, nemzeti és osztályellentéteket. A szovjetnépnek ez az egysége és harmóniája a nemzetközi béke útját világítja meg.

J E G Y Z E T E K

1. MacArthur azóta, mint általában az amerikai militarizmus képviselői, a legádázabb militarista politikát folytatja. Ő Japán amerikai diktátora, a japán nép elnyomója és a háborús bűnösök védelmezője. Mindent megtesz annak érdekében, hogy a japán militarizmust egy szovjetellenes háború céljaira újjáélessze. — Ford.

2. A Távol-Keleten továbbfolyt az angol-amerikai háború a tengely harmadik partnere, a császári Japán ellen. Szovjetország itt is megmutatta, hogy milyen erő kifejtésre képes és hogy mennyire érdekazonosságot vállal a Szövetségesek ügyével.

Miközben a Szovjetunió a náci Wehrmachttal küzdött nyugaton, a Távolkeleti Vörös Hadsereg mindvégig hatalmas japán hadsereget tartott lekötve. Ez a japán hadsereg, a jelentések szerint, félmillió a Tokió rendelkezésére álló legjobb gépesített csapatból állott és a mandzsuriai határon sorakozott fel. 1945 augusztus 9-én a Szovjetunió csatlakozott a Japán elleni háborúhoz és így teljesítette a jaltai konferencián, 1945 januárjában vállalt ígéretét, mely szerint a náci Németország legyőzése után eltelt 90 napon belül résztvesz a távolkeleti háborúban. A szovjet hadüzenet és a két japán ipari központra ledobott amerikai atombomba következtében a japán kormány kapitulált és békét kért. Szeptember 2-án Japán elismerte vereségét és aláírta a feltétel nélküli megadást követelő okmányt. A második világháború keleten és nyugaton egyaránt befejeződött.

3. Mind Pepper idézett beszéde, mind az atombomba kérdésében a könyvben előforduló további utalások abból az időből származnak, amikor az USA az atombomba titkát még a saját monopóliumának tartotta. Mint ismeretes, azóta köztudomású lett és Truman is kénytelen volt nyilvánosan elismerni, hogy a Szovjetuniónak is van atombombája. A világ azóta tudja,

hogy a Szovjetunió békés célokra használja fel az atomenergiát. — Ford.

4. 1946 augusztus 14-én dr. Santiago M. Peralta, az argentin népmozgalmi miniszter, kormánya nevében hivatalosan meghívott 1000 európai fasiszta vezetőt és hirhedi quislinget, aki a skandináv államokba menekült, hogy utazzanak Argentínába és telepedjenek ott le véglegesen. Peralta miniszter szerint kormánya azért küldte el ezt a meghívást, mert úgy véli, hogy ezek a fasiszta vezetők Európa „elitjét” képviselik. Peralta hozzátette, kormánya reméli, hogy ez a fasiszta „elit” majd argentin férfiakkal és nőkkel házasodik össze és így emeli Argentina „faji színvonalát”. (Az USA izolálni akarta az UNO-ban a Szovjetuniót, azért vétette fel Argentínát. Azonkívül a délamerikai blokk szimpátiájának megnyerésére törekedett. Később gazdasági jellegű összeütközése támadt Argentínával, mert a fasiszta állam nem mindenben viselkedett úgy, ahogy Amerika elvárta tőle. Ezért adta ki a „Kék Könyv”-et. — Ford.)

5. Hasonló volt a helyzet Olaszországban, ahol Wladislaw Anders szovjetellenes tábornok vezetése alatt egy 200 000 embert számláló lengyel fasiszta hadsereget tartottak fenn a brit vezérkar ellenőrzése alatt, az angol államkincstár költségén. 1946 február 4-én Herbert Matthews ezt kábelezte a *New York Times*-nak: „Nagyon csunya történet, amit a második lengyel hadtest művel Olaszországban. A lengyelek nemcsak fel vannak szerelve, de pontosan ki is képezik és állandóan gyakorlatoztatják őket, hogy készenlétben legyenek, ha majd vissza kell hódítani Lengyelországot, vagy meg kell rohanni a Szovjetuniót.”

Anders tábornok fasiszta lengyel hadseregének titkos ügynökeit rendszeresen csempészték be Lengyelországba, hogy kémkedjenek, szabotáljanak és pogromokat szítsanak a zsidók ellen. Ezek az ügynökök ötödik hadoszlopokat szerveztek és vezettek, melyek 1945-ben több mint 2000 lengyel állampolgárt öltek meg, közöttük kiemelkedő baloldaliakat, szakszervezeti vezetőket és államhivatalnokokat. Néhány Anders-kémnél és terroristánál, akit a lengyel kormányhatóságok elfogtak és bíróság elé állítottak, megtalálták az angol titkosszolgálat igazoló írásait.

6. A Byrnes-politika egyik lelelkesebb és legnyíltabb szószólója Arnold Rechberg volt, a német hamuzsirkirály és textilmágnás. Ugyanarról a Rechberg-ről van szó, aki a huszas évek elején Max Hoffman tábornok legbizalmasabb embere volt, aki első ízben hozta össze Hitlert Rosenberggel és aki egyike volt a nácipárt fő anyagi támogatóinak. A második világháború után Rechberg, akinek a vagyona a náci rendszer alatt becslések szerint 200 000 000 dollárra gyarapodott, továbbra is bántatlanul élt a Starnberg-See partján elterülő pompás birtokán, az amerikai megszállási övezetben. Időnként egy magánbulletint adott ki és terjesztett a főbb amerikai megszálló tisztviselők között, melyben angol-francia-német-amerikai ipari és katonai szövetség megalakítását sürgette. 1946 március 13-án a Tengerentúli Hírügynökség a következőket jelentette: „Rechberg heves propaganda-hadjáratot folytat annak érdekében, hogy az angolok és amerikaiak háborút indítsanak a Szovjetunió ellen és ismét nagyhatalommá tegyék Németországot.” Amikor a háború után amerikai újságírók meglátogatták palotának is beillő villájában, Rechberg azt kérdezte: „Hogy van George?” Arra a kérdésre, hogy kire gondol, nyájasan így felelt: „Hát George Marshallra, a maguk vezérkari főnökére. A régi jó időkben kenyerespajtások voltunk.”

7. Ez a kínai haderő éppen kétszer akkora volt, mint az, amelyet az

amerikai hadsereg az egész második világháború folyamán kiképzett és felszerelt.

8. Frank Taylor kijelentését meg is valósították volna, ha közbe nem szól a kínai néphadsereg, amely az időközben hatmilliárd dollárra gyarapodott amerikai segély ellenére is elsöpörte a reakciós Kuomintang-kormányt és felszabadította Kínát. — Ford.

9. Amikor a Szakszervezeti Világszövetség egy delegációja meglátogatta Koreát 1947 tavaszán, egyenruhás japán örök bukkantak elő és félholtra verték azokat a koreai munkásokat, akik üdvözlő iratokat nyújtottak át a küldöttségnek. A delegáció kétnapi ottartózkodás után megszakitotta dél-koreai körútját. „Dél-Koreában”, jelentette később a delegáció egyik tagja, „láttuk a fasizmust működés közben. Koreai szakszervezeti embereket vertek meg a szemünk láttára és magát a delegációt is bántalmazták és megfenyegették.”

10. A náci veresége után a brit kormány támogatta a görög reakcióso-
kat az antifasiszta ellenállási mozgalom elnyomásában és egy monarchista görög kormány felállításában. Ennek a görög kormánynak jelleget szemlél-
tetően írta le a *New York Herald Tribune*-hoz küldött 1946 szeptember 16-i
jelentésében Seymour Freidin külföldi tudósító, aki egy angol és amerikai
újságíró-társasággal együtt éppen befejezte görögországi körútját. Freidin
megírta, hogy a görög kormányhivatalnokok kedvenc jelszava a következő :
„A demokrácia egyenlő a gyilkossággal.” A monarchiával szemben meg-
nyilvánuló széleskörű ellenállás miatt, jelentette Freidin, a görög kormány
vad terrorhadjáratot folytat a lakosság ellen, és „egész községeket vág el az
élelmezéstől, megghiúsítja a UNRRA maláriaellenes programját és ezernyi
ártatlan asszonyt és gyermeket ítél száműzésre vagy börtönre”. Görög-
ország északi vidékén Freidin és a többi tudósító olyan koncentrációs tábo-
rokat látott, melyekben csak öregeket, asszonyokat és gyerekeket tartottak
fogva. A tudósítók megtudták, hogy ezek a védtelen emberek nem kapnak
élelmet, szándékosan éheztetik őket, hogy családjuk fiatalabb férfitagjai —
akik antifasiszta partizánok — lejöjjenek a hegyekből és álljanak puskacső
elő.

1947 április 20-án még a *New York Herald Tribune* is azt írta : „Tulaj-
donképpen kik ezek a görög gerillák, akiket Truman úr a mi segítségünkkel
le akar veretni? Mozgalmuk a németek elleni hazafias ellenállásban gyöke-
rezik.” Továbbiakban a cikk leleplezte, hogy a görög monarchia büntető-
osztagai, amelyeket a Truman-program segíteni akar, azelőtt quisling-csa-
patok voltak : „Ezeket a különös görög zászlóaljokat a németek falvak ége-
tésére és hazafias görögök kiirtására használták fel.” (Tekintve, hogy a görög
ellenállás folytatódott, az USA újabb és újabb összegekkel támogatta a hitler-
isták kegyetlenségével vetekedő monarchofasiszták terroruralmát. A new-
yorki *Business Week* című lap 1950 áprilisi cikke szerint : „Tito eddig mind-
össze 51 700 000 dollárba került a Nyugatnak. Ez elenyészően csekély összeg
ahhoz a 1000 millió dollárhoz képest, amelyet az USA hasonló célokból
Görögországra költött.” — Ford.)

11. A. Mitchell Palmer az Egyesült Államok főügyésze volt a huszas
években, és a nagy szénstrájkok idején törvénytelenül üldözte a kommunistá-
kat, szakszervezeti embereket stb. A rendőrök betörték magánlakásokba,
mindenféle helyiségekbe ; ahol érték, összefogdosták az embereket, szám-
szerint több mint hatezret. Palmer ezeknek egyrészét hajóra szállíttatta és
a Szovjetunió felé irányította.

12. 1944 őszén úgy látszott, hogy a képviselőháznak hirhedt Amerika-
ellenes Tevékenységeket Vizsgáló Bizottsága végülis eltűnik az amerikai

színpadról. Három bizottsági tag megbukott a választásokon és Martin Dies elnök bejelentette, hogy nem akarja újra megválasztatni magát. Úgy látszott a bizottság a végét járja. De 1945 január 3-án, a 73. kongresszus megnyitó ülésének első órájában, John Rankin képviselő rajtaütésszerűen elfogadtatott egy törvényjavaslatot, s így 207 szavazattal 186 ellenében a bizottság állandó szervvé vált.

A bizottság 1938 augusztusától kezdve Martin Dies elnöksége alatt szüntelen propagandahadjáratot folytatott a Szovjetunió ellen, és szócsövet adott a fasiszták, munkáskémek, zsarolók munkásellenes, demokráciaellenes és szovjetellenes dörgedelmeinek.

Samuel Dickstein, volt képviselő azt a vádat emelte, hogy „ebben az országban 110 fasiszta szervezetnek van kulcsa az Amerikaellenes Tevékenységeket Vizsgáló Bizottság hátsó kapujához”. A *New World*, a chicagói egyházkerület hivatalos lapja, néhai Mundelein bíboros idejében megállapította: „Ha ez a bizottság valóban az amerikaellenes tevékenységek kivizsgálására hivatott, akkor önmagán kezdje el a vizsgálatot.”

13. Amikor Gerhart Eisler náciellenes menekültet és kommunistát 1947 februárjában mint „a Kreml elsőszámú amerikai ügynökét” a bizottság elé idézték, és az ott hozott javaslat alapján az FBI börtönébe vetették, a Bizottság Eisler ellen a következő fő tanukat sorakoztatta fel: Ruth Fischer, aki azelőtt az európai trockista mozgalommal állott összeköttetésben; Louis Budenz, renegát amerikai kommunista; végül William Nowell, volt munkáském, aki Gerald L. K. Smith-nek, a 3223-as számú ex-ezüstingesnek volt bizalmas tanácsadója (l. 329. old.).

14. 1947 májusában A. F. Whitney, az egyik vasutasszakszervezet elnöke felhívta a figyelmet arra, hogy az amerikai kommunistaellenes hadjáratot „ősamericai fasiszták szítják szántszándékkal, hogy elérjék a maguk gonosz céljait”. Whitney cikket írt szakszervezetének lapjába és a következőket mondotta: „Ha a fasisztáknak sikerül rávenniük az embereket, hogy csak a kommunizmusról beszéljenek, akkor jobb alkalmuk adódik a demokrácia széttűzésére. Minden fegyverünket és sajtónkat arra kell fordítanunk, hogy megsemmisítsük az amerikai fasizmust, mert ez felelős a magas árakért, a munkásellenes törvényekért, a lakáshiányért, a túlhajtott profitért, a vásárlókészség csökkenéséért, a boszorkányperekért!”

TARTALOM

<i>A kiadó előszava</i>	5

ELSŐ KÖNYV: FORRADALOM ÉS ELLENFORRADALOM

<i>I. rész. A szovjet hatalom keletkezése</i>	7
<i>II. rész. Áll a harc</i>	25
<i>III. rész. A kémek fejedelme</i>	35
<i>IV. rész. A szibériai kaland</i>	51
<i>V. rész. Béke és háború</i>	62
<i>VI. rész. Az intervenciós háború</i>	76
<i>VII. rész. Számadás</i>	95

MÁSODIK KÖNYV: AZ „EGÉSZSÉGÜGYI ÖVEZET” TITKAI

<i>VIII. rész. A fehér kereszteshadjárat</i>	103
<i>IX. rész. Egy terrorista furcsa karrierje</i>	114
<i>X. rész. A finn határ felé</i>	130
<i>XI. rész. Nyitány harci dobokkal</i>	142
<i>XII. rész. Milliomosok és szabotőrök</i>	147
<i>XIII. rész. Három per</i>	157
<i>XIV. rész. Egy korszak leáldozása</i>	165

HARMADIK KÖNYV: AZ OROSZORSZÁGI „ÖTÖDIK HADOSZLOP”

<i>XV. rész. Az árulás útja</i>	169
<i>XVI. rész. Az ötödik hadoszlop keletkezése</i>	192
<i>XVII. rész. Árulás és terror</i>	213
<i>XVIII. rész. Gyilkosság a Kremlben</i>	232
<i>XIX. rész. Döntő napok</i>	232
<i>XX. rész. A gombolyag göngyölödik</i>	26
<i>XXI. rész. Gyilkosság Mexikóban</i>	288

NEGYEDIK KÖNYV: MÜNCHENTŐL A TRUMAN-ELVIG

<i>XXII. rész. A második világháború</i>	297
<i>XXIII. rész. Az amerikai „antikomintern”</i>	314
<i>XXIV. rész. A tizenhat lengyel vádlott ügye</i>	349
<i>XXV. rész. Háború vagy béke?</i>	360

Szerkesztette: Székely Andorné. — Műszaki vezető: Gortvai Tivadar.
A borítólapon Csillag Vera munkája.